تحفه الجدیدة فی شرح القصیده الشاطبی

طبی

مجموعه ۱۱ رساله

عربی

قزوینی و شیخ محمود

سنه ۸۸۸

ترجمه الجریدة فی شرح القصیده
اش طبی
طبی
مجموعه ۱۱ رساله
عربی
قزوینی و شیخ محمود
سنه
۸۸۸

ترجمه شرح الخریده
فی شرح القصیده
به فارسی
از قزوینی

قال وحظ المولى الكامل الفاضل المولى شمس الملة محمد الحديسي ونقله وحظ المولى العالم الزاهد الربانی
العارف الصمدانی المولى الشیخ محمود الداعی قدس سرهما ونور ضریحهما
درخبر است که روزی در نزد حضرت رسالت محمد مصطفی صلعم می گفتند که در زمان
عیسی علیه السلام وبا واقع شده بود سید ما صلعم برسید تا چه غایت بود گفتند
که چون ابتدا کرد روز اول نیمهٔ خلق بمردند سید صلعم ملول شد و سر مبارک بسجده
نهاد و مناجاتی بکرد که درمیان امت من باشد یا نه در حال جبرئیل علیه السلام بیامد و
وگفت حق تعالی سلام می رساند که این دعا را با امتان خود درآموز یا هفت بار هر
سر کو سفند زن خوانند و اثر کنند هر کسی که از آن گوشت از طاعون و وبا
ایمن باشد ان شاء الله تعالی ودعا اینست اللهم انا نسئلک باسمائک
العظیم یا مؤمن یا مهیمن یا عزیز یا منین خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان
یا خالق یا رازق یا دائم خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا جبار یا غفار
یا ستار خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا ذا النعمة السابغة یا ذا
الکرامة الظاهرة یا ذا الحجة البالغة الناطقة خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان
یا قائما لا یزول یا عالما لا ینسی یا باقیا لا یفنی خلصنا من الطاعون والوبا یا الله
الامان الامان یا قیوما لا ینام یا ملکا لا یرام یا عزیزا لا یضام خلصنا من الطاعون
والوبا یا الله الامان الامان یا حیا لا یموت یا صمدا لا یطعم یا غنیا لا یفتقر
خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا ارحم من کل رحیم یا اعلم
من کل علیم یا احکم من کل حکیم یا اقدم من کل قدیم یا اعظم من کل عظیم یا
اکرم من کل کریم خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا من هو
فی سلطانه قوی یا من هو فی برهانه قدیم یا من هو فی علمه محیط یا من هو فی عزه
لطیف یا من هو فی لطفه شریف یا من هو فی ملکه غنی خلصنا من الطاعون والوبا
یا الله الامان الامان یا من هو منه یرهب العاصون یا من هو علیه یتوکل المتوکلون
یا من هو الیه یرغب الراغبون یا من هو الیه یلجاء المحبون یا من هو الیه یفزع
المذنبون خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان ونسالک باسمائک
العظیم یا عالم یا قائم یا حاکم یا قاسم یا عفو یا غفور یا شکور یا صبور یا ودود

یا ودود یا رؤف یا غفور یا قدوس یا قیوم یا سمیع یا سریع یا رفیع یا شفیع
یا بدیع یا واسع یا حفیظ یا مقیت یا محیی یا ممیت یا خالق النور یا نورا
قبل کل نور یا نورا بعد کل نور یا نورا فوق کل نور یا نورا علی کل نور یا نورا
رافع کل نور خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا من هو قوله
فضل یا من هو ذکره حلو یا من هو انسه لذیذ یا من هو ملکه قدیم یا من هو فعله
لطیف یا من هو عطاؤه شریف یا من هو امره حکم یا من هو عذابه عدل یا من هو
عدله شامل خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان یا من هو فی الاموات
قدرته یا من هو فی القبور قضاؤه یا من هو فی القیمة حکمه یا من هو فی الموقف
هیبته یا من هو فی العقوبة عدله یا من هو فی النار عذابه یا من هو فی الجنة
رحمته نعمته خلصنا من الطاعون والوبا یا الله الامان الامان اللهم انا نسئلک یا
اول الاولین ویا آخر الآخرین ویا ارحم الراحمین ونسئلک بحق عزم الاسماء العظام
ان تصل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابرهیم وعلی آل ابرهیم انک حمید
مجید یا من هو انت الذی نجیت ابرهیم من نار نمرود فجعلتها علیه بردا وسلاما
یا من هو انت الذی کشفت الضر عن ایوب ووهبت له اهله ومثلهم معهم
رحمة من عندک وذکری للعابدین یا من هو انت الذی نجیت یونس من
بطن الحوت اذ نادی فی الظلمات ان لا اله الا انت سبحانک انی کنت
من الظالمین یا من هو انت الذی سمعت نداء زکریا ووهبت له فی الکبر
غلاما زکیا یا من هو انت الذی مننت علی موسی وهرون ونجیتهما وقومهما
من الکرب العظیم یا من هو انت الذی اخرجت یوسف من الجب والسجن یا من
هو انت الذی رددت علی یعقوب بصره بعد ان ابیض یا من هو انت الذی
نجنا من شر الطاعون والوبا وآفات الدنیا ونجنا من عذاب القبر وتنقذنا من
سؤال القبر وتسلمنا من عذاب النار وتدخلنا الجنة برحمتک اللهم انت

القاهر ونحن المقهور وانت المالك ونحن المملوك وانت القوى ونحن الضعفا
وانت الغنى ونحن الفقرا وانت الغفور ونحن الخاطيون وانت الباقى ونحن الفانى
وانت المعطى ونحن السايل وانت الباعث ونحن المبعوثون وانت الحى الذى لا يموت
ونحن عبيد سوف نموت اجرنا من النار بعفوك وادخلنا الجنة برحمتك
وارزقنا النظر الى لقاء وجهك الكريم فى الاخرة بكرمك واصرف عنا الطعن
والطاعون والوبا فى الدنيا واغفر لنا ولابائنا وامهاتنا واخواننا واخواتنا
وازواجنا وذرياتنا واقربائنا ولجميع المومنين والمومنات والمسلمين والمسلمات
عامة انك على كل شىء قدير وبالاجابة جدير برحمتك يا ارحم الراحمين اللهم انت
الذاكر بالذكر احفظنى بما حفظت به الذكر وانصرنى بما نصرت به الرسل لقولك
وقولك الحق انا نحن نزلنا الذكر وانا له لحافظون يا من نعمته لا تحصى واوامره لا تنسخ
لا تحصى ونوره لا تطفى يا من شق البحر لموسى اكفنى اكفنى اكفنى يا الله
استجرت وبه استخرجت وعليه توكلت وهو حسبى ونعم الوكيل
اللهم سكن هيبة صدمة قهرمان الجبروت بالطمع النازلة الواردة
من فيضان الملكوت حتى نتشبث باذيال لطفك ونعتصم
بك من انزال قهرك يا ذا القوة الكاملة والقدرة الشاملة اغثنى
باغيات المستغيثين اللهم يا ولى الولا ويا سامع الدعا ويا كاشف
الضر والبلا اصرف عنا القحط والطعن والطاعون والوبا والزلازل
والعلل والامراض وموت الفجا والفقر والفاقة والعنا والجور والجفا
بحق محمد المصطفى وعلى المرتضى وفاطمة الزهرا وخديجة الكبرى وحسن الرضى
وحسين شهيد كربلا ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك
انت الوهاب ربنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب
ربنا اغفر لنا ذنوبنا واسرافنا فى امرنا وثبت اقدامنا وانصرنا على القوم الكافرين
برحمتك يا ارحم الراحمين

٣

قال النبى عليه السلام
من صام يوم عاشورا كتب الله له ثواب
الف الف حجة والف الف عمرة واعطاه الله
ثواب الف شهيد

قال النبى صلى الله عليه واله وسلم
من قال عند ذكر موذن اشهد ان محمدا رسول الله قرة عينى بك يا رسول الله ثم قبل ابهاميه
ومسح بعينيه لم ترمد عيناه ابدا
نور بصرى يا حبيبى فلنبى يا رسول الله

فايدة

محمد رسول الله والذين معه اشداء الوقف ههنا كفر لايجوز

وليس ... كمثل الشيطان اذ قال للانسان الوقف ها هنا كفر بايتم

المفتون الوقف هنا لايجوز فوسطن به جمعا الوقف ها هنا

لايجوز فويل للمصلين الوقف ها هنا

كفر قل يا ايها الكافرون

الوقف ههنا كفر لايجوز

وقال الكافرون الوقف

ها هنا كفر م

فايده

بدانكه در قرآن وقف حرام هذه

جاست كه وقف نشايد كردن اگر

وقف كنند معنى كلام بنياد آيد اول فلما

اضاءت ما حوله وبعد ازان ذهب الله ابتدا

كنند دوم فقال لهم الله وقف كنند وبعد ازان

موتوا ابتدا كنند سيم ان الله فقير وقف كنند و

بعد ازان ونحن اغنيا ابتدا كنند چهارم نبعث الله

وقف كنند غرابا ابتدا كنند پنجم وقالت اليهود عزير وقف

كنند ابن الله ابتدا كنند ششم يد الله وقف كنند وبعد ازان فوق

ايديهم ابتدا كنند هفتم قالوا وقف كنند ان الله ثالث ثلثة ابتدا كنند

هشتم مالنا وقف كنند لا نؤمن ابتدا كنند نهم وقالت النصارى المسيح وقف

كنند ابن الله ابتدا كنند دهم لفي ضلال مبين وقف كنند اتلوا ابتدا كنند

يازدهم الى كفرت وقف كنند ما اشركتمون ابتدا كنند دوازدهم ولم يكن له وقف

كنند شريك في الملك ابتدا كنند سيزدهم والذاكرين وقف كنند الله كثيرا

ابتدا كنند چهاردهم انهم لكاذبون وقف كنند اصطفى البنات ابتدا كنند پانزدهم

بمصيطر وقف كنند وبعد ازان الا من تولى ابتدا كنند شانزدهم لفي خسر وقف كنند

الا الذين ابتدا كنند هفدهم فويل للمصلين وقف كنند الذين ابتدا كنند انتهى وقف

حرام است اگر وقف كنى كافر شوى العياذ بالله

من ممتلكات الفقير ... ابن ...

٢٧

واك بعض القراء معرفة علامة الوقوف على سبيل التفصيل هكذا

م	ط	ج	ز	ص	لا	قف	قفه	ق
وقف لازم	مطلق	جائز	مجوز	مرخص	لا وقف	وقف كوفي	وقفة يسيرة	قيل وقف
			مجوزة لبعض	مرخص ضرورة لبعض				

8	قف	صلى	ف	ع	مع	هـ	ى	٥	١
الوصل اولى	كذلك	كذلك	فصل	ركوع	كذلك	خمس بصرى	عشر بصرى	خمس كوفي	عشر كوفي

الفصل مبهمى القصص والركوع مقوله قراءة عثمان رضي الله عنه في كل ركعة

ه ابه متفق عليها ـ هه ابه مختلف فيها

الكاف والراء يوضع على رأس الاى بالحمرة اشارة الى ان علامة الوقف ههنا كالتي فيما قبلها يعني كذلك

الوقف فيما كنهى بحسب والوصل على ان السعة جائز وكل واحد منهما لا ترجيح

الحمد لله الواحد الذي لا مضارع له في صفاته والصلوة على محمد الذي ناصر اوليائه وقاهر اعدائه
اما بعد فان القصيدة الغراء والجريدة الحسناء التي نظمها الشيخ الامام العلامة ولي الله في الدنيا
والاخرة ابو محمد قاسم بن فيره بن ابي القاسم احمد الرعيني ثم الشاطبي فاردنا ان نفهم معنى هذه الكلمات
تتبعنا شروحها المتداولة كلها فما وجدنا فيها شيئا يدلنا على ذلك الا وجدنا في بعض الشروح اسم الناظم
وابيه وجده مختلفة في كل واحد منها الا ان السخاوي رحمه الله عليه ذكر في شرحه اسم الشيخ وابيه
وجده كما ينبغي ان يعتمد عليه وهو مثل ما ذكرنا وذكر انه كان رعينيا ولم يذكر غير ذلك والرعينية بلاد في
المغرب والشاطبية قرية قريبة منها فعلم الرعيني ثم الشاطبي مؤذن بانه الناظم رحمه الله كان ابوه
وجده من الرعينية وولد هو في الشاطبية او بانه ولد في الرعينية وهاجر الى الشاطبية فعاش فيها
مدة ثم مات بها وما نقل احد على مثل ذلك ثم وجدت شرح المصنف وابيه وجده من كتاب المولى الفاضل
الكامل الحافظ المجود شمس الدين بابا رجب المعروف بالمقرى رحمه الله واياكم

وبيان تواريخ [illegible] سنة
الانبياء عليهم السلام [illegible] تسعمائة وكانت سنة
بين آدم ونوح عليهما السلام الف [illegible] سنة
وبين نوح وابرهيم عليهما السلام الف [illegible] خمسمائة
وبين ابرهيم وموسى عليهما السلام [illegible] جمسمائة
وبين موسى وداود عليهما السلام [illegible]
وبين داود وعيسى عليهما [illegible]
وبين عيسى ومحمد عليهما الصلوة [illegible]

آداب قرآن خواندن چون خواهد که
قرآن خواند وآغاز قرآن خواند اول كند
اول استعاذه بخواند [illegible] قال النبي صلعم
من اخذ المصحف واراد قراءته ودعا بهذا
الدعاء اعطاه الله تعالى بكل حرف حسنة
والدعاء هذا اللهم بالحق انزلته
وبالحق نزل اللهم عظم فيه رغبتي واجعله
نورا لبصري وشفاء لصدري اللهم زين به لساني
وجمل به وجهي وقو به جسدي
ونور به قلبي وارزقني تلاوته على طاعتك
آناء الليل واطراف النهار واحشرني مع النبي محمد وآله
الاخيار واستعيذ بك من الشيطان الرجيم برحمتك يا ارحم الراحمين

[illegible]

ما وصی والدی دام ظله

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب ووعد من تلاه وعمل به جزیل الثواب اشهد ان لا اله
الا الله وحده لا شریک له شهادة سالمة من الارتیاب واشهد ان محمدا عبده ورسوله
ارسله باوضح طرق السداد والصواب صلی الله علیه وعلی آله وعترته ما لمع سراب
وهطل سحاب اما بعد بر نظر اصحاب بصیرت پوشیده نیست که افضل علوم
اسلامی علم تفسیر قرآن ومعرفت قرآات است وامام عالم فاضل کامل ابو القاسم
شاطبی تغمده الله بغفرانه در فن قرآات ومعرفت اقوال علما سرآمد جهان وفرید
عصر بود قصیده بنظم آورد که جامع تر از آن در قرآات کتابی نساخته اند نه منظوم ونه
منثور وچون حق تعالی این ضعیف قاسم ابن الحاج ابرهیم بن محمد قزوینی را توفیق
رفیق گردانید تا مدتی مدید ملازمت استادان که قدوه ومقتدای بلاد فارس وحجاز ویمن
وشام وسایر بلاد اسلام بودند نمود وعلم قرآن از ایشان استفادت کرد وقصیده
شاطبی را کره بعد اخری وثانیه بعد اولی بر ایشان خواند واجازه عالیه حاصل کرد جمعی از
مستفیدان التماس نمودند که از آن شرحی نویسد واز شروح ایجازی بکند واختلافی که
مشایخ کبار را بسبب اختلاف روایات وطرق باشد بیان کند وایرادی که شراح کرده
باشند بقدر وسع جواب آنچنانچه از مشایخ خود شنیده باشد یاد کند التماس ایشان
مبذول داشته شرحی بنوشت ودیباچه آن را مشرف گردانید بطراز القاب مخدوم جهانیان
غیاث الحق والدنیا والدین وچون آن شرح عربی بود وبعضی از استفادت آن بواسطه قلت بضاعت
محروم بماندند شرحی دیگر مختصر بعد از آن نوشته شد بفارسی تا منفعت آن عام باشد وطلبه
اهل مستفید گردند ونام آن ترجمة الحریة فی شرح القصیده کرده شد وحسبنا الله ونعم
الوکیل نعم المولی ونعم النصیر اگر در نسخ بحسب الفاظ اختلافی افتد
چون صحت معانی باشد ضرری نباشد

بدأت ببسم الله فی النظم اولا تبارک رحمانا رحیما وموئلا

یعنی ابتدا کردم ببسم الله درین نظم ومراد قصیده است قوله اولا ای نظما اولا یعنی
کسی دیگر سبق نگرفت بنظم آوردن این فن بدین اسلوب بر من قوله تبارک یعنی آنحضرت
که رسانیده است انواع خیر بجمیع خلایق وبعد از آن رحمانا رحیما یعنی از اوصاف حق سبحانه

فرموده

یکی آنست که بسیار رحیم است ودیگر آنکه مهربانست بر جمیع خلایق وبعد از بسمله کلمه
که بیت را بدان تمام کند که آن کلمه مناسب بسم الله وموافق حدیث نبوی باشد کما قال علیه الصلوة
والسلام لا ملجأ ولا منجا منک الا الیک وگفت وموئلا یعنی پناهگاه مومنان وخلاص
کننده خلقان ودر دو جهان ماند کا نیست

وثنیت صلی الله ربی علی الرضی محمد المهدی الی الناس مرسلا

یعنی نوبت دوم بعد از بسمله صلوات خواستم از حق تعالی یعنی رحمت از بهر کسی که
خدای تعالی از وی راضی است واو محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام است وحق تعالی
او را بهدیه فرستاده است بمردمان تا راه نماید ایشان را در دین لقوله اولی الناس بی اکثرهم
علی صلوة وایضا انما انا رحمة مهداة

وعترته ثم الصحابة ثم من تلاهم علی الاحسان بالخیر وبلا

بعد از صلوات بر رسول علیه فرمود صلوات میفرستم بر عترت او که رسول خدای علیه
فرموده است که عترتی اهل بیتی بعد از آن صلوات میفرستم بر صحابه یعنی کسی که با وی صحبت داشته
است یا رسول الله را علیه دیده باشد که قال رسول الله صلعم من احب جمیع اصحابی
وتولاهم واستغفر لهم جعله الله یوم القیامة معهم فی الجنة بعد از آن گفت صلوات می
فرستم بر کسی که متابعت صحابه کند بر احسان ومراد آنست اینکه بر راه ایشان باشد
بعد از آن فرموده بالخیر وبلا یعنی حال آنست که بودند صحابه مانند باران بزرگ قطره که
باخیر باشد وحق تعالی در حق ایشان فرموده است که والسابقون الاولون من المهاجرین
والانصار والذین اتبعوهم باحسان رضی الله عنهم ورضوا عنه

وثلثت ان الحمد لله دائما وما لیس مبدوا به اجذم العلا

یعنی نوبت سیم شکر وسپاسی میگویم خدای را جل جلاله وحال آنست که اوست مستحق ستایش
در جمیع احوال واوقات وهر کلام که در اول او حمد نباشد آن مقطوع الشرف باشد لقوله علیه
کل امر ذی بال لم یبدأ فیه بحمد الله فهو اقطع ودر لغت الجذم القطع یعنی در وی نقصان باشد
قوله العلا یعنی الشرف والعلا از بهر وزن شعر از مقصور کرده اند واز این نوع بسیار اند درین قصیده

وبعد فحبل الله فينا كتابه فجاهد به حبل العدى متحبلا

بعد از مذکور واسطه که ما را بحق سبحانه وتعالی نزدیک گرداند قرآنست لقوله صلعم ان هذا القرآن
سبب طرفه بید الله وطرفه بایدیکم فتمسکوا به وچون کسی در تنگنای عمیق عصیان افتاده باشد
که دست بدو نرسد خلاص او بریسمان میسر نشود ناظم رحمة الله علیه باستعارت فرموده که هر کس
که نجات خواهد از دوزخ باید که دست در قرآن زند پس فرموده که هر کس که فجاهد به یعنی بحجج ودلایل
آن جهد کن در آن زمان که دشمنان از شیاطین دام گسترانیده باشند تا بمکر وحیل شما را در دام
خوف در آورند بواسطه قرآن شما سیف گیرید وبراهین قرآن ایشان را مقهور گردانید وان عدو

وأخلق به إذ ليس يخلق جدة جديدا مواليه على الجد مقبلا

یعنی چه سزاوارست قرآن که بحجج ودلایل او جهد کنی با دشمنان زیرا که کهنه نشود نوی قرآن
در هیچ زمانی لقوله صلعم لا یبلی جدته ولا یخلق عن کثرة الرد وقوله جدیدا ای عظیما یعنی حال
آنست که قرآن بزرگست ومتغیر نشود بکثرت رد اشارتست لقوله صلعم لا ینقضی عجائبه
ولا یخلق عن کثرة الرد تا فرق ظاهر شود میان قرآن وغیر آن وقوله موالیه یعنی متابع قرآن
چون بدو مشغول شود وحالة الاقبال از هزل حذر کند وبتدبر اوامر ونواهی آن کار کند
بجد واخلاص عند الله وعند الناس معظم ومکرم باشد که در اخبار آمده است که ملایکه
بزیارت قرا روند چنانکه حاجیان که بزیارت خانه کعبه روند وفقنا الله لما یحب ویرضاه

وقارئه المرضي قر مثاله كالأترج حاليه مريحا وموكلا

یعنی خواننده قرآن که ذکرش رفت پسندیده خصال است ودر حدیث نبوی او را مانند
کرده است بترنج قوله صلعم مثل المؤمن الذی یقرأ القرآن کمثل الاترجة طعمها طیب
وریحها طیب این که گفت ناظم حالیه مریحا وموکلا معنی این حدیث است وقارئه المرضی
اشارت بدین خبر است که فرمود وقال صلعم یقول الله تعالی لحملة القرآن تقربوا
الی بتلاوة کتابی ازددکم حبا واحببکم الی عبادی ویدفع عن مستمع القرآن بلوی الدنیا
وعن قاری القرآن شر الاخرة مراد ناظم آنچه گفت مریحا وموکلا اشارتست بحدیث اول از مرضی حدیث دوم

هو المرتضى أما إذا كان أمة ويممه ظل الرزانة قنقلا

هو اشارتست بقاری مذکور یعنی پسندیده قاری قرآن در حالتی که قصد قرات قرآن دارد
وچون در قاری انواع علوم جمع آمده باشد با صفات مذکوره پس مقتدا وامام باشد مر خلایق را
کما اشار بقوله امة ای اماما ویممه ظل الرزانة قنقلا یعنی چون در قاری انواع علوم جمع آید
وبمجرد تلاوة قانع نشود سایه سکینه ووقار طالب او باشد در حالتی که چون تاج کسری باشد
وبدین اشارت مراد آنست که چون در قاری صفات مذکوره جمع آید پسندیده باشند که طالبان
علم قرآن قصد صحبت او کنند واعتماد بر قول او کنند ورسول علیه الصلوة والسلام در
حق اهل قرآن فرموده است حامل القرآن حامل رایة الاسلام

هو الحر إن كان الحري حواريا له بتحريه إلى أن تنبلا

پس قاری قرآن آزاد مرد است چون در حالت تحری قرآن حقیق باشد پس معنی حری او را سزاوار باشد
اینجا وچون قاری را دنیا وهوای نفس مسخر نگردانیده باشد وبر اوامر ونواهی کار کند وبرین قصد
باشد تا بوقت مرگ کما اشار بقوله الی ان تنبلا او را حر خوانند پس چنین آزاد مردی سزاوار باشد مر مقتدایی
قوم را ومصاحبت قرآن را واعتماد بر قول او باید کردن

وإن كتاب الله أوثق شافع وأغنى غناء واهبا متفضلا

چون از اوصاف قاری مذکور فارغ شد شروع کرد در بیان قرآن فرمود کتاب حق تعالی محکم‌ترین
وقوی‌ترین شفیع است از شفعا لقوله صلعم یجیء القرآن یوم القیمة شفیعا لاصحابه بعد
از آن فرمود که قرآن توانگر توانگر است وحال آنست که قرآن در بخشندگی مفضل است بر غیر خود
واشارتست درین بیت بقوله صلعم القرآن غنی لا فقر معه ولا غنی دونه

وخير جليس لا يمل حديثه وترداده يزداد فيه تجملا

یعنی که از اوصاف قرآن یکی دیگر آنست که بهترین همنشینان است وجلیس یعنی مجالس است اینجا
وصفت دیگر از قرآن آنست که خواننده ومستمع را ملالت نیاید از قرآن وتلاوة چون بتدبر وتفکر
خوانند وشنوند بعد از آن فرمود بوا کردانیدن آن یعنی چون مکرر کردانید قرآن را زیادتی حاصل
شود از فواید علم جلیل وثواب جزیل در قاری حسن وجمال در قرآن که در حدیث آمده است ما جالس

قومٌ فی بیتٍ من بیوت الله یتلون کتاب الله ویتدارسونه بینهم الا حفّتهم الملائکة وغشیتهم الرحمة

وَحَیْثُ الفَتَی یَرْتَاعُ فی ظُلُمَاتِهِ مِنَ القَبْرِ یَلْقَاهُ سَنًا مُتَهَلِّلا

یعنی دران موضع که مرد بترسد از ظلمات اعمال خود وان زمانی باشد که قاری را دفن کنند واو تنها با معامله خود بماند درگور دران تنهایی و تحیر بما برسد بدو روشنی یعنی نور ظاهر وان قران باشد که با فرح وسرور پیش وی آید از بهر موانست وایمن کردانیدن قاری را از خوف وشدت ظلمات گور دارا وبا ظلمات گور که رسول صلعم فرموده است ما رایت منظرًا قطّ الا والقبر افضع منه ودر خبر امده است للقبر ظلمات لا ینوّرها الا صالح الاعمال وهر انکس که نجات یافت درین منزل اول پس در غیر این اسان تر باشد اورا والا سخت تر نعوذ بالله من ذلک

هُنَالِکَ یَهْنِیهِ مَقِیلًا وَرَوْضَةً وَمِنْ اَجْلِهِ فی ذِرْوَةِ العِزِّ

یعنی دران مکان تحیر که قران برسد بقاری تهنیه کند اورا وگوید خوش باد این خوابگاه وبستان مرترا تا بروز قیامت وامده است القبر روضة من ریاض الجنة او حفرة من حفر النیران قوله من اجله یعنی آن سبب قران قاری را در موضعی بلند با عز واکرام حق تعالی فرود آورد وهویدا وروشن چنانکه منظور خلایق ودر خبر امده است اقرأ وارتق بکل آیة درجة

یُنَاشِدُ فی اِرْضَائِهِ لِحَبِیبِهِ وَاَجْدِرْ بِهِ سُؤْلًا اِلَیْهِ مُوَصَّلا

یعنی قران از حق سبحانه وتعالی درخواهد که یارب ازدوست من راضی شو وچه سزاوار است قران که طلب خشنودی حق تعالی کند از برای حبیب خود خاصه سوالی که آن سبب اتصال حبیب باشد بمحبوب ونظر اشارة بقوله صلعم یجیئ القران یوم القیامة ویسال الله عز وجل ملحًّا فی ان یرضی قاریه

فَیَا اَیُّهَا القَارِی بِهِ مُتَمَسِّکًا مُجِلًّا لَهُ فی کُلِّ حَالٍ مُبَجِّلا

هَنِیئًا مَرِیئًا وَالِدَاکَ عَلَیْهِمَا مَلَابِسُ اَنْوَارٍ مِنَ التَّاجِ وَالحُلا

یعنی ای کسی که بقرائت قران دست در زده یعنی بتلاوت ان مشغولی وبر مضمون ان عمل میکنی ...

آنست که قران بزرگست پس تعظیم ان از واجبات دان در سرا وضرا وازین سبب است که ثانیا ناظم اشارت کرده بقوله مبجلا ورسول صلعم فرموده است من قرأ القران فقد وقّر الله وبشارت داد مر قاری مذکور را که تعظیم قران کرده باشد لقوله هنیئا مریئا یعنی خوش گوار باد ونیکو آنچه بتو رسد از سعادت ودرجات اخروی بواسطه قران قوله والداک علیهما یعنی مادر وپدر قاری را بپوشانند حلها وکرامت با تاج عزت بواسطه قران خواندن فرزند چنانچه خلایق از نور ان متحیر شوند در روز قیامت ودر خبر امده است که نور ان از نور افتاب زیاده باشد

فَمَا ظَنُّکُمْ بِالنَّجْلِ عِنْدَ جَزَائِهِ اُولٰئِکَ اَهْلُ اللهِ وَالصَّفْوَةُ المَلا

پس از مذکور فرمود که فرزند انکس که بابا او کرامت مذکور کرده باشد هر آنچه ظن شما باشد زیادت ازان یابد آن فرزند روز جزا ورسول خدای صلعم فرمود اهل القران اهل الله وخاصته وقوله الملا یعنی اشراف قوم باشد وصفوه خالص هر چیز را گویند

اُولُوا البِرِّ وَالاِحْسَانِ وَالصَّبْرِ وَالتُّقَی حُلَاهُمْ بِهَا جَاءَ القُرَانُ مُفَصَّلا

یعنی اهل قران می باید که موصوف باشد بدین صفات که ناظم یاد کرد یکی انکه نیکوکار وبا صلاح باشد ودوم انکه متابعت رسول کند در افعال واقوال نیکو وسیم انکه باید که صابر باشد یعنی حبس نفس کند بر کار واجتناب کند از معصیت وچهارم متقی باشد بعد ازان فرمود که صفات ایشان بر وجه مذکور در قران مفصل امده است یعنی روشن کما قال الله سبحانه وتعالی ان الابرار لفی نعیم وقوله تعالی واصبر نفسک مع الذین یدعون الایة والله یحب المحسنین وقوله والله ولی المتقین

عَلَیْکَ بِهَا مَا عِشْتَ فِیهَا مُنَافِسًا وَبِعْ نَفْسَکَ الدُّنْیَا بِاَنْفَاسِهَا العُلا

فرمود که بر تو باد ای سامع که این اوصاف که گفتیم حاصل کنی ودر دار دنیا چون میدانی که لذت دنیا را بقایی نیست در حالت زندگی بفروش نفس دنی فانی خود را بنفیسهای بلند وگرامی باقی آن جهانی وانفاس جمع نفس است ومراد ارواح است والضمیر فی انفاسها عاید است با صفات وشاید که چنین گوییم بفروش نفس بد خود را در نفیسهای بزرگ وبلند قران ودر خبر امده است خیرکم من طال عمره وحسن عمله

جَزَی اللهُ بِالخَیْرَاتِ عَنَّا اَئِمَّةً لَنَا نَقَلُوا القُرَانَ عَذْبًا وَسَلْسَلا

یعنی جزاهم الله حق تعالی ایمه قرا را ازمالک نقل قران کردند تا ما خوش باسانی بی زیاده و نقصان باسناد متصل از ایشان تا برسول حبیب الرحمان چون این جمله بخوبی کردند دعای که مناسب حال ایشان بود ناظم بدان اشارت کرد لقوله علیه الصلوة والسلام من اولی الیکم معروفا فکافیوه فان لم تجدوا فادعوا له صدق رسول الله

فمنهم بدور سبعة قد توسطت سما العلى والعدل زهرا وکملا

یعنی از ایمه مذکور هفت امام اند که در کمالیت ایشان مانند اند بماه شب چهارده و چون ماه دران شب بمیانه اسمان رسد چنانچه میانش نباشد بطرفی و حال ان باشد که نورش تمام بی حجاب و نقصانی نیز آن زمان در غایت کمال باشد و چون ایمه سبعه در جمیع علوم با علو اسناد در ضبط و اتقان قرات منسوب بودند ایشان را مانند ببدر کرد و چون در خبر امده است ان القران علی سبعة احرف و نیز مصاحف عثمانی رضی الله عنه که بخط خود نوشته است هفت است موافقت انرا علما عصر اختیار کردند این هفت امام که ذکر ان کرده شد و شیخ المشایخ برهان الدین جعبری در تاریخ سنه ثمان و سبعین و ستمایه در حرم خلیل علیه السلام که مولف این مختصر بروی ختم جمع الجمع می خواند فرمود که هر قرائی که نقل ان بتواتر باشد و موافقت عربیت و رسم مصحف عثمانی از حروف سبعه باشد و بعضی که ذکر ان کامل نباشد حرفی که مختلف فیه باشد و درین قصیده نیز باشد اعتقاد کند که آن شاذ است و آن خطا باشد حق تعالی همکنانرا از خطا و زلل نگاه داراد و چون ایمه را نسبت کرد ببدر راویان را نسبت کرد بسوی

لها شهب عنها استنارت فنورت سواد الدجی حتی تفرق وانجلا

یعنی آن بدور را ستارگانی چند اند که نور از ان بدور گرفته اند و چون این ستاره نور از ان ماه میگیرد مناسب آمد نسبت رواة بستاره کردند بعد از ان فرمود فنورت سواد الدجی روشن کردانیده تاریکی شب را تا آن غایت که متفرق شد تاریکی جهل و علم ایشان روشنی عالم را ظاهر کرد یعنی ان رواة راه ان طریق که ایمه فرا گرفته بودند بعد از ایشان نقل کردند بی زیاده و نقصان و آن نور علم ایشان عالم فرا گرفت و باقی ماند الی یومنا هذا وبالله التوفیق

وسوف تراهم واحدا بعد واحد مع اثنین من اصحابه متمثلا

بعد از ذکر بدور که ایمه سبعه اند و شهب که راویان اند فرمود که زود باشد که ببینی امامی را با دو راوی از رواة او متمثل یعنی روشن و بعد ازان امام امامی دیگر با دو راوی او و علی هذا

تا هفت امام و چهارده راوی او بدین ترتیب مذکور یاد کرده شود و بدانکه این رواة از مشهوران رواة اند و هر یکی را روایتی هست از مشهوران که با صطلاح قرا او را طرق میخوانند بعد ازان ابتدا کرد ناظم رحمة الله علیه گفت لهم طرق یهدی بعد ازان یاد کرده شود

تخیرهم نقادهم کل بارع ولیس علی قرانه متاکلا

یعنی اختیار کردند ایمه مذکور نقد کننده ایشان و ناقد کسی باشد که نیک را از بد تمیز تواند کردن و بارع کسی را گویند که در علم و غیره مانند خود ندارد و چون ایمه قرا سبعه علما با عمل بودند التفات بدنیا نکردند و قرانرا سبب خوردن و آشامیدن نکردانیدند چنانچه فرمود ناظم ولیس علی قرانه متاکلا پس علما عصر این ایمه را که در قصیده مذکور اند اختیار کردند رحمه الله علیهم اجمعین

فاما الکریم السر فی الطیب نافع فذاک الذی اختار المدینة منزلا

ازین بیت شروع کرد در بیان معرفت ایمه سبعه و ابتدا از نافع کرد متابعت صاحب تیسیر و ابن مجاهد کرد و چون نافع امام مدینه بود و آن اشرف اماکن عند مقلده تمسکا لقوله صلعم اللهم انی اخرجتنی من احب البقاع فاسکنی فی احب البقاع الیک و نافع پسر عبد الرحمن بن نعیم است اصلش از اصفهان از طبقه دوم است و روایت کرده است که بر هفتاد کس قران خواند علم او تابعین بود در علم عربیت و وجوه قرات دانا بوده است و در علم حدیث یگانه وقت و امام مالک رضی الله عنه گفته است که قرات نافع خواندن سنت است و چون نافع سخن گفتی بوی مشک از دهن وی آمدی ازوی سوال کردند که این از چه یافتی گفت رسول خدا صلعم در منام لب مبارک بر من نهاد و چیزی در دهن من خواند چون بیدار شدم این رایحه یافتم و از ان وقت باقی بماند پس از ان زمان اقامت کرد در مدینه تا متوفی شد آنجا در سنه تسع و سبعین و مایه

وقالون عیسی ثم عثمان ورشهم بصحبته المجد الرفیع تاثلا

و عیسی نام قالون است و سبب نیکو خواندن قران او را لقب قالون شد و نام پدرش مینا بود و قالون پیش از حصر قران خوانده است بر نافع و دلماد او بوده و مولدش در سنه عشرین و مایه بوده است در مدینه و وفاة در سنه خمس و مایتین و ورش راوی دوم است و از شدة بیاض او را لقب ورش گفتند و نام او عثمان است و از مشهوران رواة است و اهل عرب و مصر اعتماد بر قرات او کردند و ولادة او سنه عشر و مایه بوده است و وفاة در مصر سنه سبع و تسعین و مایه و قالون و ورش قران بر نافع خوانده اند بی واسطه و بدان سبب شرف و بلندی و شهرت یافتند کما اشار بقوله المجد الرفیع تاثلا

وَمَكَّةُ عَبْدُ اللَّهِ فِيهَا مُقَامُهُ هُوَ ابْنُ كَثِيرٍ كَاثِرُ الْقَوْمِ مُعْتَلَا

بعد از نافع شروع کرد در بیان امام دوم که قاری مکه و شیخ در حدیث نبوی واو عبد الله بن کثیر مکی است و بر عبد الله السایب وغیره خوانده است کما اشار بقوله کاثر القوم یعنی غلبه کرد بر قوم وغیر خود را در رتبت یا گوییم بسیار خلق بسبب علم او بزرگی یافتند و ولادت او در مکه بود در سنه خمس واربعین و وفات او در سنه عشرین ومایه

رَوَى أَحْمَدُ الْبَزِّي لَهُ وَمُحَمَّدٌ عَلَى سَنَدٍ وَهُوَ الْمُلَقَّبُ قُنْبُلَا

یعنی احمد بزی و محمد که لقب او قنبل است هر دو باسناد خوانده اند بر عبد الله بن کثیر اما راوی اول که احمد است بر عکرمه خوانده است واو بر شبل بن عبد الله و نیز عکرمه بر اسمعیل قسط خوانده است و شبل و اسمعیل بر ابن کثیر خوانده اند و بزی منسوب است بر ابی بزه و ابو بزه از اهل همدان بود از مشاهیر آنجا واو جد احمد بود و نسبت کرد احمد را بدو و معروف شدند بدان سبب واما راوی دوم که قنبل است بر احمد قواس خوانده است و قواس بر ابی الاخریط وهب بن واضح واو بر اسمعیل قسط و اسمعیل بر شبل بن عباد و معروف بن مشکان و این هر دو بر ابن کثیر و چون احمد را اسناد اقرب بود او را مقدم داشت بر قنبل و نسبت صخامه معروف شد بقنبل و ولادت احمد در سنه سبعین ومایه بود و وفات در سنه خمس وخمسین ومایتین و ولادت قنبل در مکه سنه خمس وتسعین ومایه و وفات سنه احدی وتسعین ومایتین بود

وَأَمَّا الْإِمَامُ الْمَازِنِيُّ صَرِيحُهُمْ أَبُو عَمْرٍو الْبَصْرِيُّ فَوَالِدُهُ الْعَلَا

یعنی امام سیم از قبیله مازن است واو از عرب العربا است از قبیله مازن و مازن قبیله ایست از قبیله تمیم واز ایمه کبار است در علم عربیت و در قرات از مشاهیر قرا واز اهل دین وورع و کنیت او ابو عمرو است و نامش زبان او عریان او یحیی است وقیل غیر ذلک و چون بمدینه رسید اهل مدینه بروی خواندند قرات وکسی که بروی نخواند او را از مقربان نشمردند واو در جمیع مقیم بود و مولودش در مکه بود و در کوفه وفات یافت سنه اربع وخمسین ومایه و قرات بر مجاهد بن جبیر و سعید بن جبیر وغیرهما خوانده است رحمه الله علیهم اجمعین

أَفَاضَ عَلَى يَحْيَى الْيَزِيدِيِّ سَيْبَهُ فَأَصْبَحَ بِالْعَذْبِ الْفُرَاتِ مُعَلَّلَا

چون ابو عمرو در گذشت از مشاهیر روایات او یحیی یزیدی بود که ابو عمرو افاضت کرده بود علم قرآت را بروی و چون مشهور شد یزیدی و بهره مند گشت از ابو عمرو و بعلم تمام بر وجهی که اسان بود فرا گرفت از او که صاحب ضبط و ایقان بود بقرات ابو عمرو و بکثرت خواندن یزیدی بر ابو عمرو و قرات ابو عمرو بروی قرار گرفت کما اشار بقوله فاصبح بالعذب الفرات معللا ای سقی مرة بعد مرة و از ان سبب او را یزیدی گفتندی که صحبت با یزید منصور خال مهدی داشتی و مولود او در سنه ثمان وعشرین ومایه بود و وفات در سنه اثنین ومایتین در ایام رشید بن مامون رحمه الله علیهم اجمعین

أَبُو عُمَرَ الدُّورِي وَصَالِحُهُمْ أَبُو شُعَيْبٍ هُوَ السُّوسِيُّ عَنْهُ تَقَبَّلَا

چون واسطه میان ابو عمرو بن العلا و راویان یزیدی بود فقط او را یاد کرد و بعد از ان فرمود ابو عمر الدوری و ابو شعیب هر دو قرات از یزیدی فرا گرفتند کما اشار الیه بقوله تقبلا و نام ابو عمر حفص بن عمر بن صهبان دوری است و دور موضعی است در بغداد و ابو شعیب را نام صالح است پسر زیاد بن عبد الله و نسبت کرد او را با سوس و ان موضعی است با هواز و مولد دوری ببغداد بود سنه احدی وستین سنه خمسین ومایه و مات بها سنه ست واربعین ومایتین و وفات سوسی در رقه بود سنه احدی وستین ومایتین رحمهم الله تعالی رحمة واسعة

وَأَمَّا دِمَشْقُ الشَّامِ دَارُ ابْنِ عَامِرٍ فَتِلْكَ بِعَبْدِ اللَّهِ طَابَتْ مُحَلَّلَا

یعنی امام چهارم عبد الله بن عامر است که دمشق شام سرای اوست زیرا که در دمشق امام و قاضی و قاری بود در زمان خود پس خوش بود فرود آمدن در ان مقام بواسطه فضل علم او و قرات بر مغیرة بن ابی شهاب خوانده واو بر امیر المومنین عثمان رض و بسبب ضبط و اتقان قرات اهل شام بود و اعتماد بر قرات او داشتند و ناظم بسبب علم و فضل او را بر اهل کوفه مقدم داشت و قریه در شام که انرا حیانه خوانند ولادت او بود در انجا و وفات او در روز عاشورا سنه ثمان وعشر ومایه و این خبر مولف این حروف در ان قریه مذکور از مشایخ دمشق شیخ برهان الدین اسکندری شنید که بعزم زیارت رفته بود

هِشَامٌ وَعَبْدُ اللَّهِ وَهْوَ انْتِسَابُهُ لِذَكْوَانَ بِالْإِسْنَادِ عَنْهُ تَنَقَّلَا

فرمود راوی اول ابن عامر هشام بن عمار دمشقی است و راوی دوم عبد الله بن بشیر بن ذکوان

وقوله بالاسناد عنه تنقلا یعنی هشام قرات بر عراک مُرّی وایوب بن تمیم خوانده است
وایشان بر یحیی بن الحرث ویحیی بر ابن عامر وابن ذکوان بر ایوب واو بر یحیی ویحیی بر ابن عامر و بسبب
زیادتی علم وحدیث هشام را بر ابن ذکوان مقدم داشت وولادة هشام در سنه ثلاث وخمسین
ومایه بود ووفات در سنه خمس ومائتین وولادة ابن ذکوان سنه ثلاث وسبعین ومایه در روز
عاشورا ووفات در سنه احدی واربعین ومائتین

وَبِالكُوفَةِ الغَرَّاءِ مِنْهُمْ ثَلَاثَةٌ أَذَاعُوا فَقَدْ ضَاعَتْ شَذًا وَقَرَنْفُلا

می گوید از کوفه مشهور سه امام بودند که علم ایشان منتشر شد در جهان مانند بوی مشک
وقرنفل وازین استعارت مراد تعظیم ایمه مذکور است واعتماد بر قرات ایشان بمرتبه ایست که برانکه را
منع نباشد زیرا که عاصم مشهور است بامامت وعلم وحدیث وزهد وورع وحمزه بزهد وورع
در نصابی است که تنبیه کرد ناظم بقوله ما ازکاه من متورع وکسایی مخصوص بود بعلم عربیت
وخصایل محموده وشروع کرد در بیان ایشان بقوله

فَأَمَّا أَبُو بَكْرٍ وَعَاصِمٌ اسْمُهُ فَشُعْبَةُ رَاوِيهِ المُبَرِّزُ أَفْضَلا
وَذَاكَ ابْنُ عَيَّاشٍ أَبُو بَكْرٍ الرِّضَى وَحَفْصٌ وَبِالإِتْقَانِ كَانَ مُفَضَّلا

یعنی عاصم را کنیت ابوبکر است واو پسر ابوالنجود وقرآن بر عبد الرحمن سلمی وبر زر بن حبیش خوانده است
وایشان بر عثمان رضه وبر علی بن ابی طالب رضه وابی بن کعب رضه وابو النجود بفتح نون است وسلمی
بضم سین وفتح لام با علمی تخفیف روایت است واز قرات عاصم ولهجه او خلق تعجب کردندی وقول
بعضی آنست که قرآن بر عثمان خوانده است وجماعتی بسیار قرات فرا گرفتند از وی واز آن
جمله دو کس که مشهورتر بودند ناظم ذکر ایشان کرد اول شعبه که پسر عیاش است وکنیت او نیز
ابوبکر است واو را مبرز وافضل خواند زیرا که بسبب علم حدیث وزهد وتقوی یگانه بود در زمان
خود وراوی دوم حفص بن سلیمان بزاز غاضری است ودر اتقان بقرات عاصم حفص فاضلتر
بود از غیر خود زیرا که از عاصم پنج آیه پنج آیه فرا گرفته بود وبعضی او را مقدم داشته اند بر شعبه
بسبب اتقان ووفات عاصم در کوفه سنه ثمان عشرین ومایه بود وولادت شعبه سنه اربع

تسعین بود ووفات سنه خمس وتسعین ومایه وولادة حفص سنه احدی وتسعین ووفات
سنه ثمانین ومایه

وَحَمْزَةُ مَا أَزْكَاهُ مِنْ مُتَوَرِّعٍ إِمَامًا صَبُورًا لِلْقُرَانِ مُرَتِّلا

فرمود امام دوم از کوفه حمزه بن حبیب الزیات است که بعد از عاصم قرآت بر وی قرار گرفت
وشیخ کسایی بود وبعضی از اوصاف او ناظم یاد کرد وگفت حمزه چه زیرک ودانا بود وعالم
وپرهیزکار وقرآن بترتیل خواندی یعنی مبین ومنقولست از وی که در منام قرآن بر حق تعالی
خواند وحق تعالی بعد از قرات قرآن اکرام کرد با وی وفرمود بنشین وبفرمود تا تاج کرامت
بر سرش نهادند وکمر زرین در میان بستند ودستوانه زرین در دستش کردند وحق تعالی
فرمود یا حمزه این اکرام از بهر قرآن خواندن وروزه داشتن وتعلیم قرآن تو کردم وهم چنین با اهل
قرآن کنم ووفات او بحلوان بود بسنه ثمان وخمسین ومایه

رَوَى خَلَفٌ عَنْهُ وَخَلَّادٌ الَّذِي رَوَاهُ سُلَيْمٌ مُتْقَنًا وَمُحَصَّلا

بدانکه از مشاهیر رواة حمزه سلیم بود واز اصحاب او خلف وخلاد مشهور شدند بقرات
حمزه وقوله رواه سلیم متقنا ومحصلا یعنی که خلف وخلاد روایت می کنند از حمزه در حالتی
که حمزه متقن ومحصل بود وشاید که معنی آن باشد که سلیم در حالة الاتقان روایت از حمزه
می کنند وخلف بمرتبه رسیده بود که او را اختیار قرآات است در بعضی کتب ودر بغداد وفات یافت
سنه تسع عشرین ومائتین وخلاد را ولادت در سنه سبع وعشرین ومایه ووفات در سنه ثمان عشرین ومایتین در بغداد والله

وَأَمَّا عَلِيٌّ فَالكِسَائِيُّ نَعْتُهُ لِمَا كَانَ فِي الإِحْرَامِ فِيهِ تَسَرْبَلا

وامام سیم از کوفه علی بن حمزه بن بهمن است وبکسایی مشهور است بدان سبب که در وقت احرام
کسایی در بر زده بود وبعد از ایمه مذکور علم قرات وعربیت بر وی قرار گرفت ووفات او بعد
از هفتاد سال در قریه که آنرا ارنبویه خوانند در ری بود سنه تسع وثمانین ومایه ومحمد بن
حسن را ووفات یافت وقالوا هاهنا دفنا العلم والقرات

رَوَى لَيْثُهُمْ عَنْهُ أَبُو الحَارِثِ الرِّضَى وَحَفْصٌ هُوَ الدُّورِيُّ وَفِي الذِّكْرِ قَدْ خَلا

بعد از کسایی از مشاهیر رواة ابو اللیث بن خالد مروزی که ابو الحارث کنیت اوست وحفص
که بدوری مشهور است ویاد کرده شد از پیش که راوی ابو عمرو است سوال چگونه معلوم شود
که روایت دوری از ابو عمرو است یا از کسایی جواب هر گاه که از کسایی روایت می کنند ناظم او را

حفص گوید چنانکه فرموده است در باب اماله رؤیا کم مع مثوای عنه لحفظهم **سوال** چون حفص
اسمی مشترکست میان راوی عاصم وراوی کسایی که دوری است وچون دوری از کسایی روایت میکند گفته آید
ناظم اورا حفص میگوید پس فرق چگونه پیدا آید میان راوی عاصم وراوی کسایی **جواب** گوییم هرگاه
که مراد ناظم از ذکر حفص راوی عاصم باشد حفص را مقید نکرداند بذکر مروی عنه یعنی چنانکه در باب
ها الکنایه گفت وفیه مهانا معه حفص اخو ولا وهرگاه که مراد ناظم راوی کسایی باشد ذکر حفص را مقید
کرداند بذکر مروی عنه یعنی ذکر کسایی چنانکه در باب اماله گفته است ورؤیا کم مع مثواه عنه لحفظهم واین
از مشکلات قصیده است وشراح ازین ساکت بوده‌اند [illegible] تعرض آن رسانیدن چنانکه از شیخ
مجد الدین تونسی در دمشق واز شیخ برهان الدین جعبری رحمهما الله استماع شده واما وفات ابو الحارث
در سنه اربعین ومایه بوده است **تنبیه** نقل تواریخ مذکور از شیخ برهان الدین جعبری منقولست
وچون ذکر ایمه ورواة کرد شروع کرد در بیان نسب ایمه نمود

أَبُو عَمْرِهِمْ وَالْيَحْصَبِيُّ ابْنُ عَامِرٍ صَرِيحٌ وَبَاقِيهِمْ أَحَاطَ بِهِ الْوَلَا

فرمود که از ایمه سبعه ابو عمرو وابن عامر یحصبی صریح النسب‌اند یعنی که رق مماس ایشان
واصول ایشان نشده است بلکه اصل هر دو از عرب است ودر باقی قراء دو قولست یکی
آنکه موالی الاصل‌اند وقول دوم آنکه اگر ثابت شود که رق مماس ایشان یا اصول ایشان نشده است
حینئذ موالی الاصل نباشند

لَهُمْ طُرُقٌ يُهْدَى بِهَا كُلُّ طَارِقٍ وَلَا طَارِقٌ يُخْشَى بِهَا مُتَمَحِّلَا

یعنی مر ان رواة مذکوره را رواتی دیگر هستند که در اصطلاح قراء ایشان را طرق گویند
شاید که مراد ناظم اینها باشد از انچه گفت لهم وشاید که مراد آن باشد که ایمه مذکوره را مذاهب
است روشن چنانکه یاد کرده شود که بآن مذاهب راه یابد هر عالمی که اشارت بقوله یهدی بها
کل طارق بعد از آن فرمود نترسد در آن راهها هیچ شب روی ماکر پس حاصل این آنکه
که ایمه مذکور را راوی وروای هست یا مذاهب که هر طالبی که بدان طرق یا بدان مذاهب قراءت
خواند از غایت روشنی او را هیچ خوفی از خطا وزلل نباشد که سند قراآت ایمه مذکوره
ورواة که درین قصیده‌اند متصلست تا برسول الله صلی الله علیه وسلم وچون ذکر طرق
شراح نکرده‌اند وشیخ ما برهان الدین جعبری رحمه الله علیه از مهمات دانسته درین
مختصر یاد کرده شد بدانکه راوی قالون از مشهوران ابو نشیط است وراوی ورش

ورش ازرق است وراوی بزی ابو ربیعه وراوی قنبل ابن مجاهد وراوی دوری ابو الزعرا
وراوی سوسی ابو جریر وراوی هشام حلوانی وراوی ابن ذکوان اخفش وراوی
ابوبکر یحیی بن آدم وراوی حفص عبید بن الصباح وراوی خلف ادریس بن عبد الکریم
وراوی خلاد قاسم بن وزان وراوی ابو الحارث محمد بن یحیی وراوی دوری
جعفر بن محمد بن اسد النصیبی والله اعلم وچون ناظم تغمده الله بغفرانه
بعضی از حروف ابجد مشهور تغییر وتبدیلی کرده است کما سیاتی ونیز اینجا
ذکر طرق کردیم پس از بهر ظهور جدولی بکنیم که شامل جمیع رموز باشد
از رمز صغیر وکبیر وروادف وحرف **ط** علامت راوی راوی باشد
که از طرق گفتیم وذکر اسانید قرا تا رسول الله علیه الصلوة والسلم
بر سر جدول بنویسیم واز رسول تا جبریل واز جبریل تا بالله تبارک وتعالی

نافع است اول از مدینه منیر سیم از بصره مازنی بو عمرو وان سه قاری دیگر از کوفه	دوم از مکه باشد ابن کثیر واز دمشق است ابن عامر منیر عاصم وحمزه وکسایی کبیر
ای پسر رمز صغیر را یاد گیر تو سلیم **دال** خود ابن کثیر بزی و**ها** قنبل چو **زا** **کاف** ابن عامر است خود بود هشام **لام** عاصم آمد **نون** ابوبکر است **صاد** حفص **عین** **را** کسایی **سین** ابو الحارث بود گفتیم بعین در روادف را ندانی تو یقین دان بعد ازین **خا** بود قرای سبعه غیر از نافع همه **ظا** زبهر کوفیان ابن کثیر متفق **شین** بود از حمزه وباشد کسایی نیز هم از کبیر ار رمز خواهی تا بدانی **صحبة** دان چون **صحاب** است حمزه باشد با کسایی حفص هم از **سما** نافع بود ابن کثیر وبو عمرو چون **نفر** ابن کثیر وبو عمرو بن عامر است **حصن** بهر کوفیان ونافع آمد متفق	نافع آمد چون **الف** قالون چو **با** ورش است **جیم** **حا** ابو عمرو است و**طا** دوری و**یا** سوسی ندیم ابن ذکوان کر ندانی او بود تحقیق **میم** حمزه **فا** وخلف **ضاد** و**قاف** وخلاد ای حکیم **تا** ثبت دوری با کر [illegible] علم عظیم **ثا** بود مر کوفیان را اندرین قول مستبین **ذال** بهر کوفیان وابن عامر هم چنین **غین** زبهر کوفیان وبو عمرو شان هم قرین این بود گفتم روادف تا بدانی این چنین حمزه باشد با کسایی شعبه بی ریب وگمان **عم** آمد نافع وبا ابن عامر هم چنان **حق** بود ابن کثیر وبو عمرو گفتم عیان از **حرمی** نافع وابن کثیر است هر دو شان تو بدان رمز کبیر اینست وقول قاریان

الله تبارک وتعالی
جبرئیل صلوات الله علیه
محمد صلی الله علیه وعلی آله وسلم

قاری	اسناد
ا نافع	قرا نافع علی ابی جعفر وعبد الرحمن بن هرمز وشیبة بن نصاح ویزید بن رومان وقرا هولا علی ابی هریره وابن عباس وقرا علی
د ابن کثیر	وقرا ابن کثیر علی عبد الله السایب ومجاهد بن جبیر وعکرمه وقرا هولاء علی ابی بن کعب رضی الله عنه وقرا ابی علی
ح ابو عمرو	وقرا ابو عمرو علی ابن مجاهد وسعد بن جبیر وعکرمه وعبد الله بن کثیر وقرا هولا علی ابن عباس وقرا ابن عباس علی
ک ابن عامر	وقرا ابن عامر علی مغیره وابی الدرداء وقرآ علی امیر المومنین عثمان وقیل قرا ابن عامر علی عثمان وقرا عثمان رضی الله عنه علی
ن عاصم	وقرا عاصم علی عبد الرحمن السلمی وزر بن حبیش وقرا زر علی عثمان وعلی وقیل قرا عاصم علی عثمان رضی الله عنه وعثمان علی
ف حمزه	وقرا حمزه علی الاعمش ومغیره وجعفر بن محمد الصادق بالاسناد عن رسول الله صلی الله علیه وسلم کما ذکر فی التیسیر
ر کسایی	وقرا الکسایی علی عیسی بن عمر الهمدانی ومحمد ابن ابی لیلی وحمزه بن حبیب الزیات بالاسناد عن رسول الله صلی الله علیه وسلم کما ذکر فی التیسیر

ا	نافع	د	ابن کثیر	ح	ابو عمرو	ک	ابن عامر	ن	عاصم	ف	حمزه	ر	کسایی
ب	ج	ه	ز	ط	ی	ل	م	ص	ع	ض	ق	س	ت
قالون	ورش	بزی	قنبل	دوری	سوسی	هشام	ابن ذکوان	ابو بکر	حفص	خلف	خلاد	ابو الحارث	دوری
ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط	ط
ابو نشیط	ازرق	ابو ربیعه	ابن مجاهد	ابو الزعرا	ابن جریر	حلوانی	اخفش	یحیی بن آدم	عبید بن الصباح	ادریس	قاسم بن نزال	محمد بن یحیی	جعفر بن محمد

ث	خ	ذ	ظ	غ	ش
کوفیان عاصم وحمزه وکسایی	قرا سبعه الا نافع	کوفیان وابن عامر	کوفیان وابن کثیر	کوفیان وابو عمرو	حمزه وکسایی

صحبه	صحاب	عم	سما
حمزه وکسایی وشعبه	حمزه وکسایی وحفص	نافع وابن عامر	نافع وابن کثیر وابو عمرو
حق	**نفر**	**حرمی**	**حصن**
ابن کثیر وابو عمرو	ابن کثیر وابو عمرو وابن عامر	نافع وابن کثیر	عاصم وحمزه وکسایی ونافع

این جدول دالست بر جمیع رموز	الواو فیصل	صغیر وکبیر وروادف واسانید

وَمِنْ اللَّوَاتِي لِلْمَوَاتِي نَصَبْتُهَا مُنَاصِبُ فَانْصَبْ فِي نِصَابِكَ مُفْضِلَا

قوله من اللواتی اشارت است بطرق مذکور با مذاهب قرا کران ادغام واماله وتخفیف همزات وغیر آن وقوله للمواتی نصبتها یعنی طرق مذکوران هر کسی است که او موافقت می کند نصب کردم آنرا بر وجهی که از مشایخ کرام بمن رسیده است هر آنکسی که ازان نجوا و بداند صاحب جاه وشیخ زمانه کرده در قراآت بعد ازان فرموده فانصب فی نصابک مفضلا پس مجاهده بر خود نه ورنجی بکش در نصاب خود یعنی در راس مال خود ومراد نیت شخص است چون نیت خود را مصروف کرد اند بدانستن این فن زیادت آید بر کسی که معرفت این علم ندارد چنانچه روایت ناظم است زیرا که کسی که موافقت ناظم نکند و بطریق دیگر که درین قصیده نیست متابعت کند این قصیده را از بهر او موضوع نیست وبعد ازین سخن شروع کرده در ذکر مصطلح خود بقوله

وَهَا أَنَا ذَا أَسْعَى لَعَلَّ حُرُوفَهُمْ يَطُوعُ بِهَا نَظْمُ الْقَوَافِي مُسَهَّلَا

فرمود که من این زمان سعی میکنم باشد که فرمان برداری کند پوستن قافیها با آن حروف بطریقی آسان وشاید که مراد بحروف رموز خواهد وشاید که قرات با هر دو

جَعَلْتُ أَبَا جَادٍ عَلَى كُلِّ قَارِئٍ دَلِيلًا عَلَى الْمَنْظُومِ أَوَّلَ أَوَّلَا

یعنی حروف ابجد را موزع کردانیدم از بهر هر امامی ودو راوی چنانچه در قصیده مذکور اند یعنی چون از ذکر یک امام ودو راوی فارغ شوم ذکر امام ثانی و راویان او آغاز کنم تا هفت امام با چهارده راوی تمام شود پس حاصل آن باشد که **ابج** ازان نافع و راویان او باشد **دهز** ازان ابن کثیر و راویان او باشد و واو رمز نیست کما سیاتی **وحطی** ازان ابو عمرو و راویان او باشد **وکلم** ازان ابن عامر و راویان او باشد **ونصع** ازان عاصم و راویان او باشد ازان سبب که ناظم سین سعفص را بجای شین نهاده است در کلمه قرشت وشین را رمز حمزه وکسایی کرده است کما سیاتی و صاد که در آخر سعفص است بجای سین سعفص نهاده وضاد ضظغ را بجای صاد سعفص نهاده پس **فضق** ازان حمزه و راویان او باشد **ورست** ازان کسایی
فضق

بِكُلِّ إِمَامٍ حَرْفُ رَمْزٍ تَحَصَّلَا

وراویان او باشد **تنبیه** بدانکه از حروف ابجد بعد از حروف مذکوره شش حرف باقی ماند و آن حروف ثخذ ظغش است آنرا بعد از ین با کلمات هشتگانه که آنرا روادف گفتیم بیان خواهیم کردن ان شاء الله تعالی

وَمِنْ بَعْدِ ذِكْرِي الْحَرْفَ أُسْمِي رِجَالَهُ مَتَى تَنْقَضِي آتِيكَ بِالْوَاوِ فَيْصَلَا

مراد از حرف اینجا کلمه مختلف فیه از قرآن یعنی بعد از حرف مختلف فیه نام قاری بیارم در اول کلمه دیگر بحرفی از حروف ابجد تا دلالت کند بر انکه صاحب آن حرف چگونه خوانده است نحو مالک یوم الدین راویه ناصر و چون آن قرآن معلوم شود که مذهب کیست واوی بیاورم از بهر فصل تا معلوم شود که حکم مسئله اول باخر رسید نحو وعد سراطا و السراط ل قنبلا پس معلوم شود که حکم قرات مالک اثبات الف است و حذف الف و حکم صراط صاد

سِوَى أَحْرُفٍ لَا رِيبَةٌ فِي اتِّصَالِهَا وَبِاللَّفْظِ أَسْتَغْنِي عَنِ الْقَيْدِ إِنْ جَلَا

یعنی در بعض مواضع مخالفت شروط مذکور کنم یعنی واو فیصل نیاورم و آن وقتی باشد که حرفی نباشد در انچه مشتبه شود کلمه مختلف فیه بکلمه دیگر در وقت اتصال کلمات نحو وضم فواق شاع خالصة اضف واو فیصل درمیان فواق و خالصة نیاوردم زیرا که لتبس نشود از ان سبب که حکم خالصة نوعی گفت و حکم فواق نوعی دیگر یکی را قید ضم است و دیگر را اضافت و امثال درین قصیده بسیار واقع شود بباید دانستن قوله و باللفظ استغنی عن القید یعنی در بعضی مواضع اختصار کنم بلفظ کلمه مختلف فیه بی قید و این در مواضعی باشد که روشن باشد و بقید حاجت نباشد نحو و مالک یوم الدین راویه ناصر پس اگر روشن نباشد حرف مختلف فیه را مقید گردانم نحو و ما یخدعون الفتح من قبل ساکن و بعد ذکا

وَرُبَّ مَكَانٍ كَرَّرَ الْحَرْفَ قَبْلَهَا لِمَا عَارِضٍ وَالْأَمْرُ لَيْسَ مُهَوِّلَا

یعنی در بعضی مواضع حرف رمز را پیش از واو فیصل مکرر گردانم و آن از بهر عارضی باشد و سبب آن باشد که ناظم که بیت تمام شود بدان لفظ یا در ان کلمه معنی نیکو باشد که مکرر شود نحو یعنی علا علا واسری اساری حلا حلا بعد از ان فرمود که این چه گفتم امری خواهدم
نیست خوف ناک یعنی آسانست و مخالف قاعده سابق نیست

وَمِنْهُنَّ لِلْكُوفِي ثَاءٌ مُثَلَّثٌ وَسِتَّتُهُمْ بِالْخَاءِ لَيْسَ بِأَغْفَلَا

عَنَيْتُ الْأُلَى أَثْبَتُّهُمْ بَعْدَ نَافِعٍ وَكُوفٍ وَشَامٍ ذَالُهُمْ لَيْسَ مُغْفَلَا

شروع کرد در روادف و آن شش حرفست که از حروف ابجد باصطلاح او باقی مانده است و بدانکه ثا علامت کوفیانست و ذکر ایشان رفت پیش ازین و خا علامت شش امام است از قراء او فرمود که مراد من آن ائمه اند که در اول قصیده مذکورند بعد از نافع بعد از ان گفت که ذال ذال علامت کوفیان و ابن عامر شامی است و چون گوید مغفل یعنی نقطه ندارد و مثلث گفت از انکه سه نقطه دارد و نیز اشارتست بسه امام و هرکجا گوید معجما مراد نقطه باشد و اگر گوید مهملا ضد ان باشد

وَكُوفٍ مَعَ الْمَكِّيِّ بِالظَّاءِ مُعْجَمًا وَكُوفٍ وَبَصْرٍ غَيْنُهُمْ لَيْسَ مُهْمَلَا

و بدانکه کوفیان با مکی یعنی ابن کثیر چون جمع شوند ظا معجم علامت ایشان باشد چون ابو عمرو بن العلا با اهل کوفه جمع آید علامت ایشان حرف غین باشد

وَذُو النَّقْطِ شِينٌ لِلْكِسَائِي وَحَمْزَةٍ وَقُلْ فِيهِمَا مَعْ شُعْبَةٍ صُحْبَةٌ تَلَا

و شین علامت حمزه و کسایی باشد و چون از حروف ابجد فارغ شد باقی ماند مجموع چند از برای آن هشت کلمه اختیار کرد تا هر یکی از ان کلمه دلالت کند بر قراء خود اول ان گفت وقل فیهما مع شعبة صحبة تلا یعنی چون با حمزه و کسایی راوی عاصم که شعبه است جمع آید علامت ایشان صحبه باشد

صِحَابٌ هُمَا مَعْ حَفْصِهِمْ عَمَّ نَافِعٌ وَشَامٍ سَمَا فِي نَافِعٍ وَفَتَى الْعَلَا

وَمَكٍّ وَحَقٌّ فِيهِ وَابْنِ الْعَلَاءِ قُلْ وَقُلْ فِيهِمَا وَالْيَحْصُبِي نَفَرٌ حَلَا

یعنی چون با حمزه و کسایی و حفص که راوی عاصم است جمع آید علامت ایشان صحاب باشد و کلمه عم علامت نافع و ابن عامر شامی است و کلمه سما علامت نافع و ابو عمرو بن العلا و امام مکه یعنی ابن کثیر باشد و قوله و حق فیه حق مبتدا و فیه خبر و ضمیر فیه راجع است با مکی یعنی ابن کثیر و ابو عمرو در قرائتی متفق باشند علامت ایشان حق باشد و چون با ابن عمرو و ابن عامر جمع آید علامت ایشان نفر باشد

وَحِرْمِيٌّ الْمَكِّي فِيهِ وَنَافِعٌ وَحِصْنٌ عَنِ الْكُوفِي وَنَافِعِهِمْ عَلَا

یعنی چون عبد الله ابن کثیر و نافع متفق در قرائتی باشند علامت ایشان حرمی باشد و الضمیر فی قوله

فمر عابد است باجرمی وچون مکی از مکه است ونافع از مدینه مناسب آمد قوله حرمی وچون
کوفی ونافع متفق باشد در قرائتی علامت هر چها رحصن باشد واشارت کرد بقوله علا یعنی
که در قرائتی که این جماعت بران متفق باشند شرفی تمام باشد آنرا وچون تامل کنی معلوم
شود که حاصل رموز مذکور بر سه قسم است اول رمز صغیر که دلالت بر یک قاری دارد وحرف
وقسم دوم شش حرف مذکور از بقیه ابجد که آنرا روادف یاد کرده شد وقسم سیم الفاظ هشت کلمه
است که آنرا رمز کبیر می گویند اهل این فن

وَمَهْمَا أَتَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ بَعْدُ كِلْمَةٌ فَكُنْ عِنْدَ شَرْطِي وَاقْضِ بِالْوَاوِ فَيْصَلَا

یعنی هر گاه کلمه بیاید که در اول او حرفی باشد از رموز که دال باشد بر یک قاری وآن حرف پیش مذکوره
از کلمه باشد که دال باشد بر جمعی یا خود آن کلمه در اولش رمز باشد بعد از کلمه جمع آید در هر دو صورت
آنچه شرط کردم عمل کن وشرط آنست که چون از حرف مختلف فیه وقاری آن فارغ شوم واو فیصل بیاورم
وبدانکه رمز بر سه قسم است قسم اول آنست که حرف رمز بر یک قاری دلالت کند وآن بعد از قرآن آید نحو واضجعی
التوریة مار دحسنه وقسم دوم آنست که کلمه منفرد از کلمات هشت گانه مذکوره که آن دلالت بر جمعی
کند این کلمه پیش از حرف قرآن وبعد از حرف قرآن آید چنانکه بعد ازین یاد کنیم این قسم را اما قسم
که مقصود است ازین بیت آنست که رمز صغیر که دلالت بر یک قاری دارد ورمز کبیر که دلالت
بر جمعی دارد وهر دو باهم جمع آیند چنین شاید که رمز صغیر مقدم شود بر رمز کبیر نحو وصیة ارفع
صفو حرمیة رضی وشاید که موخر نیز باشد از رمز کبیر نحو وروف قصر صحبته حلا واین دو قسم
یفهم از قوله من قبل او بعد کلمة وبر هر دو تقدیر شاید که هر دو مقدم باشند بر قرآن نحو صفا
حق غیب یکتمون وقوله عم علا لا یعقلون وشاید که موخر باشند از قرآن نحو وروف قصر صحبته
حلا ولباس الرفع فی حق نهشلا واز اینجا که گفتیم که بر هر دو تقدیر تا اینجا این مجموع یفهم
من قوله ومهما اتت من قبل وبعد کلمة وچون معلوم شد که رمز صغیر وکبیر باهم می آیند اگر بعد
از رمز صغیر وکبیر ثانیا رمز صغیر بعد از هر دو رمز بیاید آن نیز روا باشد نحو وصیة ارفع صفو
حرمیة رضی وبباید دانستن که این اقسام مذکور وحل آن از قصیده بتامل حاصل شود

وَمَا كَانَ ذَا ضِدٍّ فَإِنِّي بِضِدِّهِ غَنِيٌّ فَزَاحِمْ بِالذَّكَاءِ لِتَفْضُلَا

بعد از اقسام مذکوره شروع کرد در بیان اصطلاح خود در عبارات وجوه قرآآت وگفت
هر وجهی که از برای قاری از قرا یاد کنم ضد آن وجه از برای باقی قرا یاد کنم مثال آن قوله لا تعبدون

الا الله بعضی بیا خوانده اند وبعضی بتا که آن غیب وخطاب است چون ناظم قاری غیب را بگوید
معلوم شود که باقی قرا بخطاب خوانده اند وهمچنین در جمیع اضداد واکثر اضداد بعد ازین خواهد آمدن
وقوله بالذکا لتفضلا یعنی ای طالب فن من زحمت بنمای فکر خود را تا بسرعت فهم خود اصطلاح
مراد یابی وبسبب آن فاضل شوی ان شاء الله

كَمَدٍّ وَإِثْبَاتٍ وَفَتْحٍ وَمُدْغَمٍ وَهَمْزٍ وَنَقْلٍ وَاخْتِلَاسٍ تَحَصَّلَا

وَجَزْمٍ وَتَذْكِيرٍ وَغَيْبٍ وَخِفَّةٍ وَجَمْعٍ وَتَنْوِينٍ وَتَحْرِيكٍ اعْمِلَا

شروع کرد در اضداد می گوید ضد مد قصر است کقوله وفی حاذرون المد ماثل پس حذرون غیر از ابن
ذکوان وکوفیان بقصر خوانده اند وضد اثبات حذف باشد کقوله وتثبت فی الحالین درا لوامعا یعنی ابن کثیر
وهشام اثبات یا آت زواید کنند در وصل ووقف پس غیر ایشان حذف کنند وضد فتح اماله باشد
وچون متنوع است یعنی اماله محض واضجاع یا تقلیل بین بین خوف التباس را ناظم نگوید فتح
که معلوم نشود که مراد قرآآت باقیان اماله واضجاع است یا اماله تقلیل بین بین اما چون گوید امل یا قلل
ضد هر دو نوع فتح باید گرفتن چون این معنی معلوم شود ومراد از قول ناظم که گفت وفتح آن باشد
که چون گوید امل یا اضجع که هر دو اماله محض آید یا گوید تقلیل یا بین بین ازاء فلان قاری که آن اماله
محض نیست فتح باشد در جمیع صور ضد آن نحو واضجاع کل التوریة مار دحسنه وقلل فی جود و
ضد ادغام اظهار باشد کقوله تمدوننی الادغام فاز وضد همز ترک همز باشد کقوله ویهمز ضیزی
وضد نقل ترک نقل باشد کقوله ونقل ردا عن نافع وضد اختلاس اکمال حرکت حرف باشد چنانکه
اولا بود کقوله وکم جلیل عن الدوری مختلسا جلا وبدانکه اخفا نیز هم چون اختلاس است کقوله واخفا
العین صیغ به حلا وقوله تحصلا صفت اختلاس است یعنی حاصل کن ای طالب این فن معرفت
اختلاس را چنانچه یاد کرده شد وبدانکه ضد جزم باصطلاح ناظم رفع است کقوله وبالقصر للمکی واجزم
فلا یخف وضد تذکیر تانیث است کقوله وذکر لم تکن شاع وضد غیب خطاب کقوله وفی یعملون
الغیب حل وضد خفت ثقل باشد کقوله وشدد حفص منزل وضد جمع توحید باشد کقوله وجمع رسالاتی
حمیة ذکوره وضد تنوین ترک تنوین باشد کقوله لثمود نونوا وضد تحریک اسکان باشد
کقوله وحرک عین الرعب وبدانک در تحریک تفصیلی هست کما قال الناظم

وَحَيْثُ جَرَى التَّحْرِيكُ غَيْرَ مُقَيَّدٍ هُوَ الْفَتْحُ وَالْإِسْكَانُ آخَاهُ مَنْزِلَا

شروع کرد ناظم دربیان تفصیل مذکور بدانکه قسم اول از تحریک آنست که غیر مقید باشد کقوله
معًا قدر حرّک من صحاب و قسم دوم آنست که مقید باشد کقوله و محرّک لیقطع بکسر اللام کم جیّد حلا
این قسم ظاهراست ازان سبب فرمود که ابن عامر و ورش و ابو عمرو لیقطع را بحرکت کسر لام خوانند
وباقی قرا باسکان خوانند و پیش این بیت در اضداد معلوم شد که ضد حرکت اسکانست اما قسم
اول که غیر مقید گفتیم مشکلست ازان سبب که حرکت متنوع است اما چون ناظم گفت هر وقت
که گویم حرّک و مقید نکردانم مراد من فتح باشد اشکال زایل شد بعد ازان گفت والاسکان آخاه منزلا
یعنی اسکان ضد حرکاتست فرقی نباشد که حرکت مقید باشد یا غیر مقید واین بحث از مشکلات قصیدست
تامل باید کردن درآن والله اعلم

وَآخَيْتُ بَيْنَ النُّونِ وَالْيَا وَفَتْحِهِمْ وَكَسْرٍ وَبَيْنَ النَّصْبِ وَالْخَفْضِ مَنْزِلَا

شروع کرد دربیان اصطلاحی دیگر در اضداد و گفت برادری انداختم میان نون ویا و میان فتح
وکسر و میان نصب وخفض و ذکر نصب بعد از فتح وخفض بعد از کسر یاد کردن غرض القاب حرکت
اعرابی وبنائی است پس حاصل این باشد چون گوید که از هر قاری در کلمهٔ مختلف فیه نون خوان
ضد آن قرات بیا باید خواندن از برای باقی قرا واگر گوید بفتح یا بنصب خوان ضد آن کسر یا خفض
باشد نحو وندخل نون مع طلاق و بخوان الدین بالفتح رفلا و هم چنین اگر گوید بیا خوان یا گوید بکسر
خوان ضد یا نون باشد و ضد کسر فتح کقوله و نوتیه بالیا حماه و قوله وان الله یکسر فی کلا هر یک
ازینها بجای یکدیگر فرو آیند کما اشار بقوله منزلا چون که معلوم شود این قاعده عمل میکنی امثال اینها

وَحَيْثُ أَقُولُ الضَّمُّ وَالرَّفْعُ سَاكِتًا فَغَيْرُهُمُ بِالْفَتْحِ وَالنَّصْبِ أَقْبَلَا

دیگر باز قاعده میگوید چون گویم از برای قاری بضم خوان و ساکت شوم از قرات باقیان ایشان
بفتح خوانند نحو وفی اذنیه وقرا الیاء بالضم کللا واگر ذکر رفع کنم وساکت شوم از قرات باقیان
ایشان بفتح خوانند نحو ورفع ولا یامرکم روحه سما اما اگر قرات باقیان بفتح نباشد در نوع
اول و بنصب نباشد در نوع دوم پس ساکت نشوم ازان کقوله و جزا و جزو ضم الاسکان صف
و قوله و رضوان اضمم غیر ثانی العقود کسره پس قرات باقیان در جزا اسکان مذکور و در رضوان
بکسر مذکور

وَفِي الرَّفْعِ وَالتَّذْكِيرِ وَالْغَيْبِ جُمْلَةٌ عَلَى لَفْظِهَا أَطْلَقْتُ
العلا مرفلا

نوع دیگر از اصطلاح ناظم آنست که چون کلمه مطلق یاد کند غیر مقید و اعراب آن احتمال رفع ونصب
وجر دارد مراد ناظم رفع باشد فقط واگر آن کلمه را احتمال تذکیر وغیر تذکیر باشد مراد تذکیر باشد واگر احتمال غیب
وغیر آن باشد مراد غیب باشد وقوله من قید العلا یعنی این قصیده را از بهر کسی گفته ام که او را فهمی
وذهنی باشد واضداد بر وفق مذکور معلوم کند و مطلق را از مقید تمیز تواند کردن واین سه نوع
مذکور ناظم در سورهٔ اعراف در یک بیت گفته است قوله وخالصة اصل ولا یعلمون قل لشعبة فی
الثانی و یفتح شمللا بنا بر آنچه گفته آمد رفع معتبر باشد در خالصة و تذکیر در لا یعلمون و غیبه در یفتح

وَقَبْلَ وَبَعْدَ الْحَرْفِ آتِي بِكُلِّ مَا رَمَزْتُ بِهِ فِي الْجَمْعِ إِذْ لَيْسَ مُشْكِلَا

چون در رمز صغیر که از گفته بود که بعد از کلمهٔ مختلف فیه اندا یاد کنم و در رمز کبیر که دلالت بر دو
قاری دارد یا بیشتر کند گفتم می گوید یاد کنم پیش از حرف مختلف فیه و بعد از و نیز چنانکه یاد کرده شد در بیت
و مهما اتت من قبل او بعد کلمة و چون قاعدهٔ مذکور مقرر شد طالب این قصیده را اشکالی نماند
و برین اصطلاح آسان شد دانستن رموز و استنباط جمیع قراآت و بعضی از قواعد که باقی مانده
در اثنا قصیده معلوم شود

وَسَوْفَ أُسَمِّي حَيْثُ يَسْمَحُ نَظْمُهُ بِهِ مُوضِحًا جِيدًا مُعَمًّا وَمُخْوَلَا

ازان قاعده یکی اینست که هر جا که اسم قاری توان آوردن در نظم پیش از قرآن و خواه بعد
چون نظم بدان مسامحت کند نام قاری بیارم حال کونه موضحا یعنی چون نام قاری بگویم در
مسئله هیچ ابهامی نماند بلکه مانند صفحهٔ عنق طفلی که او را اعمام و اخوال باشد ظاهر باشد در
قبایل عرب یعنی دانستن آن آسان تر باشد کقوله و کوفیهم تساءلون مخففا و حمزة والارحام
بالخفض جملا

وَمَنْ كَانَ ذَا بَابٍ لَهُ فِيهِ مَذْهَبٌ فَلَا بُدَّ أَنْ يُسْمَى فَيُدْرَى وَيُعْقَلَا

دیگر می گوید چون از ائمهٔ سبعه بابی مخصوص باشد بدو و از مهمات باشد نام او گفتن و بنام او مذهب
او را آن باب ظاهر کردن تا بدانند قرات او را و معلوم شود مذهب او کقوله ودونک الادغام الکبیر
وقطبه ابو عمرو البصری فیه تحفلا و قوله وحمزة منهم والکسائی بعده اما لا ذوات الیاء حیث تأصلا

أَهَلَّتْ فَلَبَّتْهَا الْمَعَانِي لُبَابُهَا وَصُغْتُ بِهَا مَا سَاغَ عَذْبًا مُسَلْسَلَا

بعد از مذکور آغاز کرد بمدح قصیده و گفت اهلت یعنی آواز بر آورد و ندا کرد طالب این فن
که فوایدی چند در من موجودست زاید از کتب قراة تعجیل کنید پیش از فوات پس ازین لبیک

كفت خلاصه‌های آن معنيها وقوله وصفت بها ما ساغ عذبا مسلسلا يعني نظم كردم الفاظ اين قصيده را
بروجهي آسان وسهل چنانكه بي مشقت مراد طالب قرائت حاصل شود از دانش اين قصيده واصطلاحات
بنكوي آن

وفي يسرها التيسير رمت اختصاره فاجنت بعون الله منه مؤملا

يعني مراد از نظم اين قصيده ايجاز تيسيرات بروجهي كه آسان باشد وفوايدي كه در انجاهست
واز زوايد بسيار درين قصيده جمع كردم بعون الله تعالى در ان حالتي كه آن فوايد مع صغر حجمها مطلوب
وموصل بوده پس هركرا علمي باشد چون درين تامل وتفكر كند بهره‌مند شود ومقصود او از علم
قرائت حاصل شود

والفافها زادت بنشر فوايد فلفت حياء وجهها ان تفضلا

چون كفته بود اجنت مناسب نكاه داشت وكفت الفافا وان جمع لف است وقوله تعالى وجنات
الفافا اي ملتفة الاشجار يعني درين قصيده جمع كردم كتاب تيسير را با زيادتي وفوايدي كه از شجر
كبار رعن رسيده است پس روي خود را بپوشانيد در ان حال كه فاضل آمد بر تيسير از حيا از ان
سبب كه اين فرع است وان اصل

وسميتها حرز الاماني تيمنا ووجه التهاني فاهنه متقبلا

ناظم رحمه الله اسم اين قصيده حرز الاماني ووجه التهاني كرد از براي تبرك وحرز موضعي
باشد كه در آنجا اشيا نفيسه باشد يعني از ايمه ومذاهب ايشان آنچه معتمد عليه بود ومنقول
تا برسول صلعم بي ريبي وطعني درين قصيده يادكردم چون توفيق رفيق تو شود باشتغال
آن پس تهنيه كن ورا در ان حال كه فوايد ومعاني آن بتو رسد وبدان اكرام واشتغال تو بان قصيده
مراد حاصل شود مرترا كه امه است من طلب شيا جد وجد

وناديت اللهم يا خير سامع اعذني من التسميع قولا ومفعلا

يعني اي بار خداي واي بهترين شنوندكان نكاه دار مرا در كفتار وكردار از ريا در جمع كردن اين
كتاب چون تو عالم الاسراري كه قصد من اظهار فضل نيست بر مشايخ سلف بلكه ترغيب طلبه اين
فن است از بهر رضاي تو اين سعي ميكنم تا بوجهي آسان ميسر شود مر طالبان را

اليك يدي منك الايادي تمدها اجرني فلا اجري بجور فاخطلا

بعد از دعا مي كويد دست نياز بتو بر داشته ام كه نعمتها ومقصود دو جهاني از تو مي رسد بجلالتي

مرا اي نصيب مكردان ونكه دار مرا از هواي نفس سخني نقل كنم كه منقول نباشد از رسول صلعم
چنانكه بواسطه آن خطا محروم بمانم روز جزا از ثواب جزيل ونعيم بسيار كه بجلالتو شد

امين وفيها منا للامين بسترها وان عثرت فهو الامون تحملا

چون دعا كرد امين كفت يعني التماس از حضرت تو ميكنم قبول كن وبجنش امني مرا امين آن
بپوشيدنهاي اين قصيده يعني سراير ولطايف اين واكر در ان سهوي يا خطايي باشد واو
مانند ناقه باشد كه امين بكذر نسبتي آن در حالتي كه بار كران بر وي نهند با ستعاره مدح قصيده
ميكويد يعني بر تقدير انكه خللي يا سهوي باشد اصطلاح ان آسان باشد يعني كه آن نيز نباشد

اقول لحر والمروءة مرؤها لاخوته المرآة ذو النور مكحلا

يعني خطاب من مرازاد مرد مذكور است چنانكه ياد كرده شد در اول قصيده ومروت صاحب
مروت مر برادران خود را مثل آينه است روشن پر نور در حالتي كه برادران مكحل وكنند
پس حاصل سخن اين شد كه ان مرد صاحب مروت مر چون آينه روشن باشد مر برادران
ديني او را چون در وي نظر كنند حال خود را بدانند از خير وشر كما قال رسول الله صلعم
ان احدكم مراة اخيه فاذا راي شيا فليمطه اي يبعده

اخي ايها المجتاز نظمي ببابه ينادي عليه كاسد السوق اجملا

يعني اي برادر من كه برين نظم خواهي كذشتن در حالتي كه اين فن را خريدار كم شده است
ودر باب او نداي كسادي سوق در داده نيكويي اين قصيده كوي وانرا بذكر جميل ياد كن تا طالبان
اين علم در ان رغبت هرچه تمامتر نمايند واين فن را رواجي حاصل آيد.

وظن به خيرا وسامح نسيجه بالاغضاء والحسنى وان كان هلهلا

بعد از ملتمسات مذكور مي كويد اي كسي كه نظر در معاني اين قصيده كني ظن نيكو برين قصيده
ومسامحت كن در كلام يا با ناظم بتغافل از تجسس اقوال در عربيت ونيكويي كن از تاويلات اكر
در كلام ناظم ضعيفي يابي يا سخن ناموافق از كلالت لفظ

وسلم لاحدى الحسنيين اصابة والاخرى اجتهاد رام صوبا فامحلا

وفي الحديث اذا اجتهد العالم فاصاب فله اجران وان اخطا فله اجر ناظم نيز همين كفت يعني
موافق شو با من ولا اعتراض مكن كه من ازين دو حال خالي نيستم كه در خبر آمده است اكر اجتهاد سخن من راست
آيد دو اجر يافتم والا يك اجر از ان سبب كه حال من بيبر زكري ماند كه نفع تا نجم در زمين اندا حت وقحط
طالع

طلب نفع را تخم در زمین انداخت و فایده ازان زرع نیافت بسبب آنکه خشک سالی پیش آمد و زراعت
از باران بی نصیب بود پس تقصیر از زارع نبود از مفهوم این سخن آنست اگر طالب عارف معانی این
قصیده باشد سعادت دو جهانی یافت و اگر بر صورت او اختصار کرد از یک فایده خالی نباشد

وَإِنْ كَانَ خَرْقٌ فَادْرِكْهُ بِفَضْلَةٍ مِنَ الْحِلْمِ وَلْيُصْلِحْهُ مَنْ جَادَ مِقْوَلَا

خرق اینجا عبارتست از خطا چون ذکر نسج و هلهل رفته بود مناسب آن گفت وان کان خرق
یعنی اگر خطایی بود درین قصیده بسبب ضرورة شعر که صنعت آن کوشش نداشته باشد تو بزیادتی
علم خود در باب آنرا و از حلم خود مواخذه مکن بلکه اگر جودت زبان مر ترا حاصل است در باب آن خطا را
و اصلاح کن و این تواضع است که می گوید و اگر نه درین قصیده خطا و خلل کم باشد و آن نیز
اگر باشد بر تقدیر اجمالی یا اطلاقی یا فوات اولویتی توان گفتن

وَقُلْ صَادِقًا لَوْلَا الْوِئَامُ وَرُوحُهُ لَطَاحَ الْأَنَامُ الْكُلُّ فِي الْخُلْفِ وَالْقِلَا

چون اجازت کرده بود ناظم اصطلاح را اینجا گفت ای کسی که مواخذه من میکنی انصاف نگاه دار و بگو سخنی
بی میل و محابا که اگر موافقت نباشد در میان خلق و حیوة موافقت پس هلاک شوند همه خلایق بسبب
بغض و عداوة و نیز اشارتست بدانکه موافقت بهتر از آنکه خللی پیدا کنند تا بعد از آن اصلاح آن کنند
که احتمال آن باشد که مراد ناظم معلوم نکرده باشد شروع در سوال و جواب کنند پس کلام اهل علم را با او
گذاشتن اولیتر

وَعِشْ سَالِمًا صَدْرًا وَعَنْ غِيبَةٍ فَغِبْ تُحَضَّرْ حِظَارَ الْقُدْسِ أَنْقَى مُغَسَّلَا

ناظم رحمه الله بعد از وصیت مذکوره می گوید در زمان حیوة خود چنان باش که سینه تو از بغض و حسد
سالم باشد و چون امده است که الغیبة اشد من الزنا از بهر آن تاکید فرمود که از غیبت دور باش
اگر خود یک کلمه باشد که در خبر آمده است من ذبّ عن عرض اخیه رد الله عن وجهه النار هر که عرض
برادر مسلمان نگاه دارد مقام او بهشت باقی باشد بعد از آن گناهان آمرزیده و باب مغفرت گشته
باشد کما اشار بقوله الناظم تحضر حظار القدس انقی مغسلا

وَهٰذَا زَمَانُ الصَّبْرِ مَنْ لَكَ بِالَّتِي كَقَبْضٍ عَلَى جَمْرٍ فَتَنْجُو مِنَ الْبَلَا

وفی الحدیث یاتی علی امتی زمان القابض علی دینه کالقابض علی الجمر ای علی النار ناظم رحمه الله
فرمود که زمان ما آن زمان است که رسول خدا صلعم فرموده است که زمانی آید بر امتان من که
منکرات ظاهر شود و معروفات پوشیده هر که خواهد که امر معروف کند یا نهی منکر نتواند و مثل او چون
کسی باشد که آتش در دست گرفته و بران مشقت صبر می کند تا نجات یابد از بلا خوف آنکه اگر اظهار
اظهار کند الم خود کند مشقت او زیادت کرده

ولون

وَلَوْ أَنَّ عَيْنًا سَاعَدَتْ لَتَوَكَّفَتْ سَحَائِبُهَا بِالدَّمْعِ دِيمًا وَهُطَّلَا
وَلٰكِنَّهَا عَنْ قَسْوَةِ الْقَلْبِ قَحْطُهَا فَيَا ضَيْعَةَ الْأَعْمَارِ تَمْشِي سَبَهْلَلَا

می گوید اگر چشم مرا یاری کردی بچکیدی از ابرهای چشم و بجای قطرات خون ها چکیدی دایم متتابع
بر تقصیر خود و بر زمان ناموافق ولکن سبب ناگریستن از سختی دلست که در خبر امده است اربعة
من الشقا جمود العین و قساوة القلب وطول الامل والحرص علی الدنیا و این مذکور بظهور امده است
پس فرمود ناظم فیا ضیعة الاعمار تمشی سبهللا و معنی سبهللا آنست که نه در کار آخرت باشد
و نه در تجارت دنیا یعنی ای قوم حذر کنید از آنکه عمر گرانمایه ضایع کنید نه دنیا حاصل و نه آخرت
که در آخرت ندامت سود ندارد

بِنَفْسِي مَنِ اسْتَهْدَى إِلَى اللّٰهِ وَحْدَهُ وَكَانَ لَهُ الْقُرْآنُ شِرْبًا وَمَغْسَلَا

یعنی نفس من فدای آنکس باد که طلب هدایت حق سبحانه و تعالی تنها کند و از غیر او مستغنی شود و حال آن باشد
که در ان هدایت قصد او رضای حق تعالی باشد و هیچ مقصودی دیگر نه بری از ریا و نفاق این چنین
طالبی را نصیب قران بود یعنی چون حق تعالی مردمان را روزی را نصیب کرد قران حظ او باشد و مغسل
یعنی پاک گرداند او را و به مقصود خودش برساند

وَطَابَتْ عَلَيْهِ أَرْضُهُ فَتَفَتَّقَتْ بِكُلِّ عَبِيرٍ حِينَ أَصْبَحَ مُخْضَلَا

ضمیر علیه عاید است با مستهدی و ضمیر ارضه با مستهدی یا با الله یا با مذکور قران بدانکه
تقدیر که با قران عاید باشد معنی آن باشد که خوش شود با مستهدی ارض قران و مستفتح شود با نواع
روایح ریاحین در ان حال که مخضل گشته باشد و مخضل چیزی را گویند که ترشده باشد بشبنم
یعنی مستهدی مذکور متمتع شود از آیات قران با نواع فواید چنانکه از زمین باران دیده متمتع شود
با نواع ریاحین و آثار رحمت خود و ثنا بسبب تلاوة او منزل شود بروی چنانکه شبنم بر تا جبر در صبح

فَطُوبَى لَهُ وَالشَّوْقُ يَبْعَثُ هَمَّهُ وَزَنْدُ الْأَسَى يَهْتَاجُ فِي الْقَلْبِ مُشْعِلَا

یعنی جنت مستهدی را باشد در حال که شوق باعث شود او را بر قصد قران و آتش حزن منتشر کرده در دل او
دران حال که شعله زننده باشد یعنی شوق مستهدی باعث شود او را بر قصد قران و بسبب تقصیر
سابق در دل او حزن محرق انگیخته شود چنانکه آتش از آتش زنه حاصل شود جنین بهشت او را باشد

هُوَ الْمُجْتَبَى يَغْدُو عَلَى النَّاسِ كُلِّهِمْ قَرِيبًا غَرِيبًا مُسْتَمَالًا مُؤَمَّلَا

هو عاید است المجتبی با طالب مذکور یعنی اوست برگزیده نزد خدای تعالی بر مردمان همه و حال آن باشد

که رتبت او نسبت باخلاق قریب باشد برحمت حق تعالی و غریب باشد در طریق و مذهب خود و خلا
میل او کنند باسید آنکه از رحمتها او بهره مند شوند والله اعلم

یَعُدُّ جَمِیعَ النَّاسِ مَوْلًی لِأَنَّهُمْ عَلَی مَا قَضَاهُ اللهُ یَجْرُونَ أَفْعَلا
یَرَی نَفْسَهُ بِالذَّمِّ أَوْلَی لِأَنَّهَا عَلَی الْمَجْدِ لَمْ تَلْعَقْ مِنَ الصَّبْرِ وَالْأَلا

یعنی طالب مذکور باید که فریفته نشود بخصال حمیده خود بلکه همه را بنده کان حق داند و ماخلق
خدای بواسطه افعال خود تکبر نکند و همه را سرور و بهتر از خود داند و چنانکه حق تعالی در ازل الآزال قلم
رانده است که سعد کیست و شقی کیست او نیز راضی شود بدان حکم و بدان مشغول گردد اشارات الناظم بقوله
یری نفسه بالذم اولی و دلیل بر اولویة نفس او بذم آنست که نفس بدرجه شریف وقتی رسد که صبر کند
مقام شریف خواهی ترک لذات کن و صبر بر مشقات باید کردن که آمده است در خبر حفت الجنة بالمکاره و حفت النار
بالشهوات

وَقَدْ قِیلَ كُنْ كَالْكَلْبِ یُقْصِیهِ أَهْلُهُ وَمَا یَأْتَلِی فِی نُصْحِهِمْ مُتَبَذِّلا

می گوید ای طالب نظر بخصایص سگ کن و آنچه محمود باشد اختیار کن بر موافقت او تا کسی باشی و از
خصایص کلب یکی آنست که صاحب او وقتها او را از خود دور کند و کلیه دور نشود تا خود را فدای او کند و عمر
بن الخطاب گفت رضی الله عنه که سگی را دیدم که با عربی می رفت گفتم این چیست که با تو همراه شده است گفت این یار منست
اگر او را چیزی بدهم شکر کند و اگر برنجانم او را صبر کند عمر رضی الله عنه گفت نکو یاری است پس و رانکه دار ناظم
بکنایة می گوید که در طاعت حق تعالی ثابت باش و اگر مرضی یا چیزی پیش آید که خلاف هوای نفس تو باشد
صبر کن تا کمتر از سگی نباشی

لَعَلَّ إِلَهَ الْعَرْشِ یَا إِخْوَتِی یَقِی جَمَاعَتَنَا كُلَّ الْمَكَارِهِ هُوَّلا

شاید ای برادران من حق تعالی آفریدگار عرش مجید نگه دارد ما را از جمیع محنتها و مکاره در آن حال
که آن مکاره بغایت صعب باشد در کونین و شنونده این قصیده رحمت کناد

وَیَجْعَلُنَا مِمَّنْ یَكُونُ كِتَابُهُ شَفِیعًا لَهُمْ إِذْ مَا نَسُوهُ فَیَمْحَلا

امید می دارم که حق تعالی ما را از کروهی کرداند که قرآن شفیع ایشان باشد و قرآن شفیع کسی باشد که بدو
مشغول باشد که اگر قرآن را فراموش کند ظاهر قرآن دشمنی کند با او در دنیا و آخرت کقوله تعالی ومن
اعرض عن ذکری الی قوله اعمی و رسول الله علیه الصلوه والسلام فرموده که هیچ گناهی از امتان من عظیم تر

ازان نباشد که قران فراموش کند همکا نرا توفیق حفظ کرامت کناد

وَبِاللهِ حَوْلِی وَاعْتِصَامِی وَقُوَّتِی وَمَا لِیَ إِلَّا سِتْرُهُ مُتَجَلِّلا

یعنی بخدا است باز گشتن من و از معصیت با طاعت آمدن من نیست الا بعصمت خدا و نیست مرا قوة بر طاعت
خدا الا بتوفیق خدا و نیست مرا پوششی الا پوشش او و حال آنست که بزرگست ستر او و در بیت ناظم رحمه الله
معنی لا حول ولا قوة الا بالله یاد کرد

فَیَا رَبِّ أَنْتَ اللهُ حَسْبِی وَعُدَّتِی عَلَیْكَ اعْتِمَادِی ضَارِعًا مُتَوَكِّلا

یعنی ای پروردگار من مرا تو کفایتی از غیر و دفع دشمنان بمدد و معاونت تو توانم کردن و اعتماد بر تو
کرده ام در حالتی تضرع و توکل و معنی حسبی الله و نعم الوکیل بگفت اینجا حاصل سخن این باشد که هر که حاجت
خود را بو مفوض گردانید او محروم نماند و بمقصود رسد

بَابُ الِاسْتِعَاذَةِ

بدانکه باب هر شیء که از آن باب بآن شیء رسند و مراد از استعاذه آنست که قاری پیش از قراءة قران بگوید
اعوذ بالله من الشیطان الرجیم یعنی پناه می گیرم از وسواس شیاطین بحق تعالی و آنرا مقدم داشت بر
ابواب دیگر متابعت ابو عمرو دانی که در کتاب تیسیر گفته است مذهب قرا بعد از استعاذه ابواب دیگر

إِذَا مَا أَرَدْتَ الدَّهْرَ تَقْرَأُ فَاسْتَعِذْ جِهَارًا مِنَ الشَّیْطَانِ بِاللهِ مُسْجَلا

شروع کرد در احکام مذاهب قرا در اعوذ بالله فرمود چون قاری خواهد که بقران خواندن مشغول
شود در جمیع اوقات سنت است که تعوذ را مقدم دارد بر قران کقوله تعالی فاذا قرأت القران فاستعذ
بالله من الشیطان الرجیم پس از ثبوت تعوذ قرا را دو قولست در آنکه اعوذ بالله بجهر باید گفت یا بسر
ناظم آنچه معظم صحابه بر آنند او لا یاد کرد و گفت مسجلا ای مطلقا یعنی از برای اجماع قرا اعوذ بالله
در جمیع قران پیش از قراءت قران سنت است بجهر گفتن و کیفیت آنرا فرمود

عَلَی مَا أَتَی فِی النَّحْلِ یُسْرًا وَإِنْ تَزِدْ لِرَبِّكَ تَنْزِیهًا فَلَسْتَ مُجَهَّلا

یعنی اعوذ بالله چنانکه آمده است در سورة نحل بگو در آنکه گفتن آن آسان ترست از غیر آن قوله و ان تزد
لربک تنزیها یعنی اگر زیاده کنی از آنچه در سوره نحل آمده است چنانکه گویی اعوذ بالله العظیم و اعوذ
بالله السمیع العلیم جایز باشد از برای آنکه زیادتی است در تعظیم حق سبحانه و تعالی پس
کسی نسبت نتواند کردن ترا بجهل که مستحق زیادت اجر کردی

وَقَدْ ذَكَرُوا لَفْظَ الرَّسُولِ فَلَمْ یَزِدْ وَلَوْ صَحَّ هَذَا النَّقْلُ لَمْ یُبْقِ مُجْمَلا

می گوید که گفته اند که رسول خدا صلعم تلفظ چگونه فرموده است بتعوذ که ابن مسعود رضی الله عنه

گفت که پیش رسول خدا صلعم قران می‌خواندم گفتم اعوذ بالله السمیع العلیم مرا گفت یا ابن ام عبد قل اعوذ بالله من الشیطان الرجیم که بر جبریل چنین خوانده‌ام و او بر میکائیل چنین خوانده است و میکائیل گفت که در لوح المحفوظ چنین یافتم تا ناظم رحمه الله گفت اگر این نقل ثابت شود باقی نماند اجمال یعنی زیاده از اعوذ بالله من الشیطان الرجیم نباید گفت

وَفِيهِ مَقَالٌ فِي الْأُصُولِ فُرُوعُهُ فَلَا تَعْدُ مِنْهَا بَاسِقًا وَمُظَلِّلَا

یعنی در تعوذ اقوال بسیار است و فروع آن اقوال در اصول فقه و اصول قراآت مذکور و مثبت است اما در اصول فقه همچنانکه امر بتعوذ مجهول باشد بر وجوب یا بر ندب یا بر هر دو و اما در اصول قراآت بحث در احادیثی که در تعوذ آمده است و درست شده است آن می باید که از آنجا و زنکند چنانکه در این اصول متقرر شده است چون اعتقاد کند و از آن فروع که صحت آن محقق است و سایر است بظل حجت در نگردد

وَإِخْفَاؤُهُ فَصْلٌ أَبَاهُ وُعَاتُنَا وَكَمْ مِنْ فَتًى كَالْمَهْدَوِي فِيهِ أَعْمَلَا

فا فصل اشارتست بحمزه و الف اباه بنافع یعنی این دو امام اعوذ بالله بسر خوانده‌اند و چون ابو عمرو دانی گفته است در تیسیر که در تعوذ خلافی نمی‌دانم میان جهر و سر یعنی که قرا متفق‌اند بر جهر ناظم اولا اشارت کرد بجهر بقول مسجلا و ثانیا اینجا در ظاهر بیت فرمود اباه وعاتنا یعنی که از علما و مشایخ ما منع کرده‌اند از آنکه اعوذ بالله بسر بگویند بر قول اصح اما بر قول غیر اصح از ائمه سلف مثل احمد بن العمار المهدوی با خفا خواندن جایز داشته‌اند و بر مشایخ شام و یمن بجهر خوانده‌اند مولف این مختصر

باب البسملة

بعد از استعاذه شروع کرد در بیان مذاهب قرا در بسم الله از آن سبب که هر دو مقدم‌اند بر قراآت و مناسب اند بعد از آن بابواب دیگر

وَبَسْمَلَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ بِسُنَّةٍ رِجَالٌ نَمَوْهَا دِرْيَةً وَتَحَمُّلَا

بدانکه میان قراء سبعه خلاف نیست در اول فاتحه بیسم الله گفتن و در ترک بسم الله در اول براة اما اختلاف در غیر این سورتها است پس شروع کرد در بیان آن و گفت بسم الله میان دو سوره گفتن سنت است و بر قاعده مذکور بعد از حرف باسم قرا اشارت کرد و گفت بسنة رجال نموها دریة یعنی قالون از نافع و کسایی و عاصم و ابن کثیر چون از سوره فارغ شوند بسم الله بگویند تا معلوم شود مستمع را که آن سوره منقضی شد بعد از آن شروع کند در سورتی دیگر چنانکه خوانده بودند و قرا گفته این مقدار مذکور نقل کردند از سلف تا خلف رضی الله عنهم اجمعین

وَوَصْلُكَ بَيْنَ السُّورَتَيْنِ فَصَاحَةٌ وَصِلْ وَاسْكُتَنْ كُلٌّ جَلَايَاهُ حَصَّلَا

معنی وصل آخر سوره منقضی باول سوره آینده کردن از باب فصاحت است از آن سبب که در وصل اعراب و وقف و فرق میان همزات و وصل از همزات قطع ظاهر شود نحو بالذکر الدین ای امر الله و رکذا ظه و یحدث المر نشرح و الحاکمین اقرا و حامیة الهکم و فا فصاحة اشارتست بحمزه رحمه الله که از وی روایت آمده است که جمیع قران پیش من همچون یک سورتست چون در اول فاتحه بسم الله بگویم کفایت است مرا تا باخر قران و چنانکه در میان بعضی از سور بسم الله نیست در میان سورتین هم چنان بسم الله نمی‌گویم و قوله کل جلایاه حصلا کاف کل و جیم جلایاه و حا حصلا با بن عامر و ورش از نافع و ابو عمرو یعنی این سه امام میان سورتین وصلا کنند هم چون حمزه و سکته نیز کنند و ناظم نظام لفظ این کلمات اشارت کرد که خواندن و دانستن این وجه یعنی سکته که در جمیع کتب مشهور و واضح است پس معلوم کن و چون بر آن عمل کنی یعنی سکته کنی میان دو سوره دلیل کند بر انقضاء سوره

۲۰

وَلَا نَصَّ كَلَّا حُبَّ وَجْهٌ ذَكَرْتُهُ وَفِيهَا خِلَافٌ جِيدُهُ وَاضِحُ الطُّلَا

کاف کلا اشارتست با بن عامر و حا حب بابی عمرو یعنی از ابن عامر و ابو عمرو نصی نیامده در آنکه فصل کنند بسم الله بین السورتین یا ترک فصل کنند اما آنکه ناظم گفته است وصل و اسکتا وجهی است محبوب و مشایخ ادا بر سبیل استحباب گفته‌اند کما اشار بقوله حب وجه ذکرته پس بنا بر آنکه در ترک بسم الله نصی نیامده است جایز باشد بسم الله گفتن و مولف این مختصر بر مشایخ کبار در یمن و حجاز بمذهب ابن عامر و ابو عمرو بوصل بین السورتین و سکت بی بسم الله خوانده است و بفصل بین السورتین و ابسم الله خوانده است در روایت اول که مشهور تر است یعنی وصل بی بسم الله و فصل با بسم الله بر وجه غیر مشهور از زیادات قصیده است و شراح را گفتگوی بسیار است در این بیت و آنچه خاصه است از شروح و از نقل مشایخ شام بالیست که گفته شد

**وَسَكْتُهُمُ الْمُخْتَارُ دُونَ تَنَفُّسٍ وَبَعْضُهُمُ فِي الْأَرْبَعِ الزُّهْرِ بَسْمَلَا
لَهُمْ دُونَ نَصٍّ وَهْوَ فِيهِنَّ سَاكِتٌ لِحَمْزَةَ فَافْهَمْهُ وَلَيْسَ مُخَذَّلَا**

چون ذکر سکت رفته بود بیان می‌کند که سکت مختار پیش قرا کدام است لغت آنست که قاری قطع صوت کند زمانی اندک و پیش از تنفس رجوع کند باز بتلاوة قران که اگر زمان قطع صوت دراز کند لا جرم بی تنفس نباشد یا تنفس باشد بی طول از او قف خواند قرا نه سکت قوله و بعضهم فی الاربع الزهر بسملا یعنی بعضی از مشایخ ادا چهار صورت مشهور وان سوره قیامة و المطففین و البلد و الهمزة است بسم الله می‌گویند میان سوره مذکور و سورتی که پیش از ایشانست بر سبیل استحباب انهر ایت

مذکور که وصل سوره می کنند بی بسم الله و مراد از ایه مذکور ابن عامر و ابو عمرو و ورش است نه انکه
نصی از ایه مذکور یافته باشد به بسم الله کفتن میان سور اربعه چنانکه ناظم کفت لهم دون نص
و غرض از بسم الله کفتن یا سکته کردن آنست که آیت رحمت متصل نشود بآیت عذاب و مقول این
معنی بعد ازین ذکر کرده شود قوله وهو فیهن ساکت لحمزة یعنی آن بعض که در سور اربعه مشهور
بسم الله اختیار کرده اند و مستحب داشته اند سکت کردن بمذهب حمزه چون اختیار او ترک بسم الله است
کما مر و قوله ولیس مخذلا یعنی لیس متروکا یعنی بسم الله کفتن از بهر انکه وصل می کرد و سکت از بهر حمزه
در سور اربعه وجهیست مشهور نه متروک

ومهما تصلها او بدأت براءة لتنزيلها بالسيف لست مبسملا

یعنی هر کاه که ابتدا کنی بسوره برات یا وصل کنی برات را بسوره دیکر که پیش از وست ترک بسم الله کنی
با جماع قرا از بهر انکه در جمیع مصاحف عثمانی رضی الله عنه مکتوب نیست و ابی بن کعب رضی الله عنه کفت
پیغمبر صلعم در اول هر سوره فرمودی که بسم الله بکویند و در اول براءة نفرمودی و ناظم رحمه الله
کفت لتنزیلها بالسیف یعنی بسم الله از برای امانست و در براءة امان نیست لقوله تعالی اقتلوا
المشرکین کافه از ان سبب در اول براءة بسمله ننوشتند

ولا بد منها في ابتدائك سورة سواها وفي الأجزاء خير من تلا

یعنی چون قاری در اول قراءت ابتدا باوایل سور کند واجب باشد بسم الله
کفتن از برای جمیع قرا الا در اول برات که بسم الله نباید کفتن اما در اجزاء
قرآن یعنی یکی از ایات سور چون خواهد خواندن قاری مخیر باشد
بیسم الله کفتن و ترک آن و از مفهوم قول ناظم ظاهر چنانست که در اجزاء
سورت برات نیز مخیر باشد قاری اما وجه مختار ترک بسمله است
مطلقا و از مشایخ کبار مؤلف در وقت قراءت در مثل حزب الله الا انه الا
هو والیه یرد علم الساعة بعد از استعاذه امر کردندی بسم الله کفتن بعد از
استعاذه از بهر انکه مکروه است استعاذه متصل کردن باین آیت رحمت

ومهما تصلها مع اواخر سورة فلا تقفن الدهر فيها فتثقلا

یعنی هر کاه که قاری وصل بسم الله کند باخر سوره کذشته نشاید که وقف
بر بسم الله کند زیرا که بسم الله از سوره آینده است و از منع این وجه معلوم

شود سه وجه دیکر کان ممنوع نیست یکی وقف بر اخر سوره ثم علی
البسمله و وجه دوم انکه وصل کند اخر سوره بیسم الله و وصل بسم الله
کند باول سوره دیکر و وجه سیم انکه وقف کند بر اخر سوره و وصل بسم الله
باول سوره و ان وجه مختار است کما ذکرت سورة ام القرآن

ومالك يوم الدين راويه ناصر وعند سراط والسراط قنبلا
بحيث أتى والصاد زايا اشمها لدى خلف واشمم لخلاد الاولا

میکوید صاحب راء راویه و نون ناصر کسائی و عاصم مالک در سوره
فاتحه بوزن فاعل خوانند یعنی باثبات الف و باقی قراء بحذف
الف خوانند و چون این قراءت مشهور بود ناظم اکتفا بقید یاد کرد بعد
از ان واو فیصل آورد و کفت وعند سراط والسراط قنبلا یعنی
سراط والسراط منکر و معرف قنبل بسین خواند در جمیع قرآن فرق نباشد
که بالف لام تعریف نوشته باشد یا نه و مفرد باشد نحو سراط و مضاف باشد چنانکه سراطی و خلف
در جمیع قرآن صاد الصراط و صراط را باشمام زای خواند و مراد از اشمام اینجا آنست خلط
لفظ صاد کند بلفظ زای چنانکه نه سین باشد و نه صاد و نه زای و حقیقت ان بمشافهه
از استاد معلوم شود و اشمم لخلاد الاولا یعنی خلاد موافقت کند با خلف در اشمام در
یک کلمه فقط قوله تعالی اهدنا الصراط و در باقی کلمات بصاد خواند هم چنانکه قراءت قراء غیر
مذکور و بعضی از مشایخ مؤلف نقل کرده اند که خلاد هر کجا الصراط معرف باشد باشمام خواند
در جمیع قرآن مراد ناظم بقوله واشمم لخلاد الاولا اینست و بدین روایت خواندم بر شیخ شهاب الدین
خبار در جامع دمشق فی سنه سبع و تسعین و ثمانیه و در قزوین بر شیخ کمال الدین احمد زاهدان
بطریق غایة الاختصار فی قراءة عشرة الامصار و لا خواندم بودم از بهر خلاد چنانکه از شیخ
شهاب الدین کفته آمد بر معظم آن قرا در دمشق و یمن و غیر هما و قراءت خلاد اهدنا الصراط
باشمام خوانده فقط و این اصح است و اشهر

عليهم اليهم حمزة ولديهم جميعا بضم الهاء وقفا وموصلا

میکوید حمزه رحمه الله علیهم و لدیهم و الیهم این کلمات را بضم ها خوانده هر کجا
که در قرآن بیاید در حالت وصل و در حالت وقف و ضد ضم بر اصطلاح ناظم

فتح است و چون فتح درین کلمات مدخلی ندارد بضرورة از اعراب آن کسر متعین شد پس غیر حمزه بکسر خوانند در حالت وصل و وقف

وَصِلْ ضَمَّ مِيمِ الْجَمْعِ قَبْلَ مُحَرَّكٍ ... دِرَاكاً وَقَالُونٌ بِتَخْيِيرِهِ جَلاَ

وَمِنْ قَبْلِ هَمْزِ الْقَطْعِ صِلْهَا لِوَرْشِهِمْ ... وَأَسْكَنَهَا الْبَاقُونَ بَعْدُ لِتَكْمُلاَ

بدانکه میم جمع بر دو قسم است قسمی آنست که پیش از حرف متحرک باشد و قسم دوم آنکه پیش از حرف ساکن واقع باشد شروع کرد در قسم اول و گفت که صاحب دال دراکا ابن کثیر صله کند ضم میم جمع را یعنی اشباع کند چنانکه واوی پیدا شود ازان در حالت وصل نحو علیهمو انذرتهمو ام لم تنذرهمو و همو الا موقنون بعد ازان شروع کرد در مذهب باقی قرا بقوله و قالون بتخییره جلا یعنی قالون از نافع روایة کرده است صله و ترک آن در جمیع قسم اول و ورش از نافع موافقت ابن کثیر می کند بصله چون بعد از میم جمع همزه قطع بیاید نحو انا معکموا انما نحن مستهزءون و باقی قرا باسکان میم خوانند و چون از قسم اول از میم جمع که پیش از متحرک بود فارغ شد اشارت کرد بقول لتکملا

وَمِنْ دُونِ وَصْلٍ ضَمُّهَا قَبْلَ سَاكِنٍ ... لِكُلٍّ وَبَعْدَ الْهَاءِ كَسْرٌ فَتَى الْعَلاَ

مَعَ الْكَسْرِ قَبْلَ الْهَا أَوِ الْيَاءِ سَاكِنًا ... وَفِي الْوَصْلِ كَسْرُ الْهَاءِ بِالضَّمِّ شَمْلَلاَ

كَمَا بِهِمُ الْأَسْبَابُ ثُمَّ عَلَيْهِمُ الْـ ... ـقِتَالُ وَقِفْ لِلْكُلِّ بِالْكَسْرِ مُكْمِلاَ

شروع کرد در قسم دوم از میم جمع که پیش از ساکن واقع شود نحو انتم الاعلون و علیکم الصیام و گفت جمیع قرا بضم میم خوانند در حالت صله الا ابو عمرو که بکسر میم خواند بشرط آنکه ما قبل میم ها بود و ما قبل ها احد الامرین یا یای ساکن یا کسره باشد نحو بهم الاسباب و علیهم القتال پس نحو انتم الاعلون و لن یوتیهم الله خارج باشد از مذهب ابو عمرو و جمیع قرا متفق اند بضم ها و میم در حالت وصل و وقف قوله و فی الوصل کسر الها بالضم شمللا یعنی مدلول شین شمللا حمزه و کسایی در حالت وصل کسره ها که پیش از میم جمع باشد بضم خوانند ازان سبب که ضد ضم چون مقید باشد فتح نشاید بر اصطلاح ناظم حینئذ کسره متعین شود باقی قرا بکسر خوانند پس حاصل آنست که در حالت وصل قرا را سه قرائت در نحو بهم الاسباب و علیهم القتال ابو عمرو بکسر ها و میم خوانند و بضمهما حمزه و کسایی و باقی قرا بکسر ها و ضم میم خوانند قوله وقف للکل یعنی جمیع قرا وقف می کنند بر میم جمع حال

حال آنکه ها مکسور باشد از غیر حمزه در علیهم و الیهم و لدیهم که حمزه این کلمات را در حالت وصل و وقف بضم ها خوانده اند کما مر و قوله مکملا اشارتست باتمام اقسام مذکور یعنی اتیان کن بما مور حال آنکه کامل باشی در معرفت آن مذهب حمزه و غیره چنانکه مفصلا گذشت

باب الادغام الکبیر

ادغام آنست که حرفی ساکن بحرفی متحرک وصل کنی چنانکه هر دو حرف حرفی مشدد شوند تا سهل باشد تلفظ کردن بدان آسان آید بر زبان و غرض ازان تخفیف است در کلام و بدانکه ادغام بر دو قسم است کبیر و صغیر و کبیر بر دو قسم است مثلین و متقاربین و هر یکی نیز بر دو قسم اند در یک کلمه و در دو کلمه آیند شروع کرد ناظم در باب مثلین و مقدم داشت از المتقاربین و چون ادغام از مسائل فاتحه است آنرا مقدم داشت بر ابواب دیگر از اصول و چون اصل این باب تعلق با بو عمرو داشت و ادغام منسوبست غالبا بابی عمرو بو علی مذکور و فا کرد و نام تصریح گفت بقوله

وَدُونَكَ الْإِدْغَامَ الْكَبِيرَ وَقُطْبُهُ ... أَبُو عَمْرٍو الْبَصْرِيُّ فِيهِ تَحَفَّلاَ

فَفِي كِلْمَةٍ عَنْهُ مَنَاسِكَكُمْ وَمَا ... سَلَكَكُمْ وَبَاقِي الْبَابِ لَيْسَ مُعَوَّلاَ

قوله و دونک اشارت می کند بر صحت ادغام و ثبوت آن و رد بر قول جماعتی از نحات که در قرائت ابو عمرو آنرا انکار کرده اند و ابو عمرو مبالغه کردی درین فصل و گفتی که ادغام واجب است در کلام عرب و جاری است زبان ایشان بدان و ابو عمرو رحمه الله از حسن بصری رضی الله عنه روایت کرده است و ازینست که ناظم او را نسبت کرد بقطب و گفت و قطبه ابو عمرو البصری فیه تحفلا و مراد از تحفل آنست اینجا که در ابو عمرو جمع آمده است روایات در باب ادغام قوله ففی کلمة شروع کرد در قسم اول از مثلین در یک کلمه و گفت که ابو عمرو ادغام میکند کاف در کاف فی قوله تعالی مناسککم و ما سلککم فقط قوله و باقی الباب لیس معولا یعنی روایت ادغام در غیر کلمتین که ناظم یاد کرد نحو جباههم معمول نیست بلکه متروک است و ناظم رحمه الله ادغام کبیر مخصوص کردانید بابی عمرو و تبعا للتیسیر و تخفیف همزات بسوسی چنانکه ذکر آن بیاید و ابو عمرو را درین باب دو مذهب است اظهار و ادغام و در همزه ساکن دو مذهب تحقیق و تخفیف و چون این دو باب با هم جمع کنی چهار مذهب حاصل آید اظهار و تحقیق اظهار و تخفیف ادغام و تحقیق ادغام و تخفیف و از امام هذلی چهار مذهب منقولست و شیخ مولف الامام مجد الدین التونسی که اعلم قرا در دمشق بود بچهار مذهب خواندی و شنودی و شیخ برهان الدین جعبری که شیخ حرم خلیل الله بود غیر از قسم اظهار با تحقیق خواندی و شنودی اما بر باقی ائمه در شام و یمن ادغام با تخفیف همزات

خوانده شد بمذهب سوسی و باظهار و تحقیق بمذهب دوری

وما كان من مثلين في كلمتيهما فلا بد من إدغام ما كان أولا
كيعلم ما فيه هدى وطبع على قلوبهم والعفو وأمر تمثلا

شروع کرد در قسم دوم از باب مثلین در دو کلمه و گفت چون مثلین در دو کلمه باشد نحو قال لهم و ما ربحت تجارتهم واجب باشد ادغام کردن حرف اول را در دوم و آن حرف اگر متحرک باشد کقوله کیعلم ما الی قوله والعفو وامر تمثلا ابو عمرو بعد از سکون ادغام کند و اگر ساکن باشد اولا کقوله تعالی فما ربحت تجارتهم باجماع قرا ادغام کند و این بحث در باب اتفاقهم یاد کرده شود و اما نحو امنوا و جاهدوا و قوله العباد یقول ادغام نشاید کردن اگرچه مثلین اند که اگر ادغام کند مد ساقط شود که جمال کلمه است و حرف مد مخفی ماند و معنی متزلزل گردد پس اظهار در امثال این نوع واجب و ترک ادغام باید کردن

إذا لم يكن تا مخبر أو مخاطب أو المكتسي تنوينه أو مثقلا
ككنت ترابا أنت تكره واسع عليم وأيضا تم ميقات مثلا

از باب مثلین که ابو عمرو ادغام می کند درین بیت چهار موضع استثنا کرد یکی آنست که حرف مدغم تا مخبر باشد دوم تا مخاطب سیم منون چهارم چون حرف مدغم مشدد باشد و در بیت دوم امثله هر چهار بترتیب مذکور یاد کرده

وقد أظهروا في الكاف يحزنك كفره إذ النون تخفى قبلها لتجملا

یعنی رواة ادغام از ابو عمرو و کاف یحزنک در کاف کفره اظهار کرده اند خوف از آنکه نونی که پیش از کاف است مخفی نشود تا جمال کلمه که از ابقاء غنه است باقی ماند

وعندهم الوجهان في كل موضع تسمى لأجل الحذف فيه معللا
كيبتغ مجزوما وإن يك كاذبا ويخل لكم عن عالم طيب الخلا

ضمیر عایدست با رواة ادغام از ابو عمرو یعنی در هر کلمه که معلول باشد بسبب آنکه حرفی حذف کرده باشند حرفی از آن دو کلمه دو وجه از ابو عمرو را باشد در آن یکی ادغام و دوم اظهار و ناظم سه کلمه یاد کرد اما یبتغ از وی یا محذوفست و دیگر یک از وی واو و نون محذوفست و دیگر یخل از وی واو محذوفست و وجه با ادغام آنست که از باب مثلین است و وجه اظهار با علال کلمه و قوله عن عالم طیب الخلا ای حسن الحدیث شاید که مراد ابو عمرو دانی باشد و شاید که ناظم باشد والله اعلم بالصواب

شك أرسلا
ويا قوم ما لي ثم يا قوم من بلا خلاف على الإدغام لا

قوله تعالی یا قوم ما لی ادعوکم و یا قوم من ینصرنی در مومن و هود از ابو عمرو روایت کرده اند ادغام مطلقا بی خلاف و در آن شکی نیست که از مسایل معلول نیست که درین دو کلمه یاء اضافه محذوفست بخلاف مسایل متقدم که در آن لام الفعل محذوف بود قوله

وإظهار قوم آل لوط لكونه قليل حروف رده من تنبلا
بإدغام لك كيدا ولو حج مظهر بإعلال ثانيه إذا صح لاعتلا
فإبداله من همزة هاء أصلها وقد قال بعض الناس من واو ابدلا

الحاذق الماهر

یعنی جماعتی از نقلهٔ ادغام اظهار کرده اند قوله آل لوط و تعلیل ایشان قلت حروف است اخذا و قرا ابدلا و جمعی منع کرده اند بدانچه اگر علت قلت حروف بودی پس ادغام در قوله لک کیدا جایز نبودی و حال باتفاق ادغام روات پس ناظم رحمه الله فرمود که حجت کسی که اظهار آل لوط گوید بهتر آن باشد که اعلال عین را حجت سازد بر تقدیر ثبوت آن بعد از آن شروع کرد در بیان کیفیت اعلال آن بدو وجه یکی آنکه آل در اصل اهل بوده باشد ابدال ها کردند با همزه آال شد بعد از آن ابدال همزه کردند با الف و وجه دوم آنکه اصلش اول بود نحو قول واو را ابدال کردند با الف بر قاعده اهل تصریف والله اعلم

وواو هو المضموم هاء كهو ومن فأدغم ومن يظهر فبالمد عللا
ويأتي يوم أدغموه ونحوه ولا فرق ينجي من على المد عولا

فرمود که ابو عمرو واو هو چون ملاقی واو دیگر شود و حال آن باشد که پیش از واو مدغم هاء مضموم ضمیر باشد نحو هو و من هو و جنوده او را دو وجه باشد یکی ادغام بر قاعدهٔ مذکور و وجه دوم اظهار خوف سقوط مد قوله فادغم امر کرد ناظم بوجه مختار که ادغام است و مذهب او از آن وجه که فساد تعلیل اظهار ظاهر است چون میان نحو هو و جنوده و یاتی یوم فرقی نیست در سقوط مد بن سقوط مد علت اظهار نباشد و در یاتی یوم باتفاق رواة ادغام جایز داشته است ابو عمرو و قوله و واو هو المضموم هاء احتراز کرد از هاء ساکنه نحو فهو ولیهم و هو واقع بهم که ابو عمرو بر اصل خود ادغام

ادغام کند بی خلاف **تنبیه** اسکان ها هو یاد کرده شود در فرش

وقبل یئسن الیاء فی اللاء عارض سکونا او اصلا فهو یظهر مسهلا

یعنی یائی که در آخر اللائی است پیش از یا یئسن یعنی و اللائی یئسن سکون آن یا و اصلی هر دو عارضی است پس از قبیل مسایل مذکور نباشد که در آن ادغام و اظهار جایز بود بلکه باجماع اظهار باید کردن کما اشار بقوله فهو یظهر مسهلا و در فرش حروف خواهد آمدن که ابو عمرو اللائی یئسن یا را اول را ساکن کرده اند تا ظن خوف آنرا که کسی اعتقاد کند که از باب مثلین است آنرا یاد کرد و اصل آن اللائی بود چون یا در طرف افتاده بود و ماقبل آن مکسور بود یا را حذف کردند و همزه را یا کردند اللا شد بعد از آن همزه را ساکن کردند و خوانیدند از بهر تخفیف چون یا عارض بود ادغام نکردند اظهار دلیل عروض یا کرده و عروض متبع تا سابق معلوم شود فافهم ذلک

باب ادغام الحرفین المتقاربین فی کلمة وفی کلمتین

وان کلمة حرفان فیها تقاربا فادغامه للقاف فی الکاف مجتلا

وهذا اذا ما قبله متحرک مبین وبعد الکاف میم تخللا

کیرزقکم واثقکم وخلقکم ومیثاقکم اظهر ونرزقک انجلا

شروع کرد در قسم اول که آن یک کلمه است از متقاربین و این قسم دوم از ادغام کبیر است یعنی چون دو حرف در یک کلمه جمع آیند که آن دو حرف را قرب مخرج باشد یکدیگرا ابو عمرو ادغام کند از جمله قاف در کاف چون در کلمه مذکور باشد و شرط باشد یکی آنکه ماقبل قاف حرکت ظاهر شد شرط دوم آنکه بعد از کاف میم باشد که آن میم میان حروف کلمه مذکور و کلمه که بعد از وی متخلل باشد نحو یرزقکم واثقکم وخلقکم اما اگر حرکت بلیش از حرف نباشد اگرچه بعد از میثاقکم میم باشد نحو میثاقکم با میم نباشد و اگرچه حرکت باشد نحو نرزقک اظهار واجب باشد قوله انجلا یعنی ظاهر شد با وجود قیود ادغام و بعدم آن اظهار در یک کلمه

وادغام ذی التحریم طلقکن قل احق وبالتانیث والجمع اثقلا

بدانکه ادغام و اظهار قوله تعالی ان طلقکن که در سوره تحریم است اصحاب ابو عمرو را خلاف است ناظم رحمه الله میگوید قل احق بگو ادغام اولی است از اظهار از آن سبب که طلقکن ثقیل است بسبب آنکه جمع و تانیث است خفت در و مطلوب باشد و قال فی التیسیر الزم الیزیدی ابا عمرو الادغام

پس دلالت میکند که روایت یزیدی از ابو عمرو اظهار است و مولف این مختصر و اکثر مشایخ بادغام خوانده است والله اعلم

ومهما یکونا کلمتین فمدغم اوائل کلم البیت بعد علی الولا

شفا لم تضق نفسا بها رم دوا ضن ثوی کان ذا حسن سأی منه قد جلا

اذا لم ینون او یکن تا مخاطب وما لیس مجزوما ولا متثقلا

شروع کرد در قسم دوم از باب متقاربین در دو کلمه می گوید حروفی که ابو عمرو ادغام میکند بین کلمتین شانزده حرف است ابو عمرو دانی آنرا در پنج کلمه جمع کرده است قوله سنشد عضدک بذل رض قثم و ناظم آنرا در اوایل بیت شفا که اول آن شین است و آخر آن جیم جلاست جمع کرد و بعد از آن بیان کرد که هر حرفی از آن شانزده حرف در چند حرف ابو عمرو ادغام کند الا در چهار موضع که استثنا کرد که ادغام نشاید کردن و آن مواضع معتبر کردانید قوله اذا لم ینون یعنی باید که حرف اول از متقاربین منون نباشد نحو ولا نصیر لعذاب و تا مخاطب نباشد نحو لمن خلقت طینا و مجزوم نباشد نحو ولم یوت سعة و مثقل نباشد نحو الحق من ربک کمن کان در امثال این مذکور اظهار باشد ابو عمرو را والله اعلم و مراد از شفا ذنی است از حوران بهشت و در عرب بسیر تسمیه کنند زنان را بدین اسم و از نفسا حسن خلقی یعنی آن زن تنگ خلق نیست بلکه خلق پسندیده دارد ای محب از وی طلب دوائی نحافتی که در تو مقیم است و مایوس البرحال آنکه بیش از این صاحب حسن بوده این محب و این زمان بدحال شده است از آن نحافت و سو حال او ظاهر شد

فزحزح عن النار الذی حاه مدغم وفی الکاف قاف وهو فی القاف ادخلا

خلق کل شیء لک قصورا واظهرا اذا سکن الحرف الذی قبل اقبلا

شروع کرد در حروف شفا مذکور بترتیب مخارج حروف که هر حرفی در چند حرف ابو عمرو ادغام کند ابتدا از حا حسن کرد و فرمود که حا در عین مدغم است بقراءت ابو عمرو و آن در یک موضع است قوله تعالی فمن زحزح عن النار و قاف در کاف و چون ماقبل قاف متحرک باشد نحو خالق کل شیء و خلق کل شیء و چون ماقبل قاف ساکن باشد ادغام نکند نحو وفوق کل و کاف در قاف ادغام کند چون ماقبل کاف نیز ایضا متحرک باشد نحو لک قصورا و چون ماقبل کاف ساکن باشد نحو وترکوک قایما ادغام نکند

وفی ذی المعارج تعرج الجیم مدغم ومن قبل اخرج شطأه قد تثقلا

شروع کرد در حرف چهارم از حروف شفا که آن جیم است بدانکه ابو عمرو جیم را در دو حرف ادغام کند یکی در تا فی المعارج قوله تعالی ذی المعارج تعرج و دوم در شین قوله تعالی فی سوره الفتح اخرج شطأه

وعند سبیلا شین ذی العرش مدغم وضاد لبعض شأنهم مدغما تلا

شروع کرد در حرف هجدهم از حروف شفا که آن شین است بدانکه شین مدغم است در سین و آن در یک موضع است
قوله ذی العرش سبیلا و بدانکه ضاد از حرف ششم از حروف شفا است و آن در یک موضع است لبعض
شانهم ابو عمرو ادغام کند و باقی قرا اظهار

وفي زوجت سين النفوس ومدغم له الرأس شيبا باختلاف توصلا

شروع کرد در حرف هفتم از حروف شفا که آن سین است و فرمود که ابو عمرو آنرا ادغام کند در زا بلا خلاف و در شین
بخلاف از ابو عمرو چنانکه روایت بجا رسیده است از وی اما سین در زای قوله تعالی و اذا النفوس زوجت و اما سین
در شین قوله تعالی الرأس شیبا فی الکهف و مریم

وللدال كلم ترب سهل ذكا شذا ضفا ثم زهد صدقه ظاهر جلا

شروع کرد در حرف هشتم از حروف شفا که آن دال است و گفت که ابو عمرو ادغام کند آنرا در ده حرف و آن ده حرف را
جمع کرد در اول ده کلمه که مذکور است نحو ترب سهل تا با خر بیت نحو المساجد تلک یکاد سنا برقه من بعد ذلک و شهد
شاهد من بعد ضراء نرید ثم کاد تزیغ فی المهد صبیا من بعد ظلمه الخلد جزاء قوله ترب سهل بعضی از شراح
گفته اند مراد سهل بن عبد الله التستری میگویند ترب سهل معروف شد بطیب رایحه زهد و زمان زهد او دراز
و صدق او در زهد ظاهر و معروف شد در جهان حاصل از حکایت آنست ناظم را چون قاری عمل کند بمضمون قران
هر کسی ذکر او کنند و متابعت او از لوازم دانند

ولم تدغم مفتوحة بعد ساكن بحرف بغير التاء فاعلمه واعملا

یعنی ابو عمرو دال را در ده حرف مذکور ادغام کند بشرط آنکه در حال فتح ما قبل دال ساکن نباشد چنانکه یاد کرده شد
قبل البیت و اما اگر احد الامرین یعنی فتح دال و سکون ما قبل که اجتماع ایشان موجب ترک ادغام است منتفی
باشد اگرچه آن دیگر موجود باشد ادغام شاید کردن ایضا نحو من بعد ذلک و شهد شاهد اما دال را در تا
ادغام کند ابو عمرو مطلقا اگرچه دال مفتوح باشد و ما قبل او ساکن نحو کاد تزیغ و بعد توکیدها بدان سبب
که از یک مخرج اند و مثال مفتوح بعد از ساکن غیر از تا نحو بعد ذلک و بعد ضراء و داود زبورا بعد ظلمه بعد ثبوتها
را ادشکورا ابو عمرو ادغام نکند در ین مذکور و مانند این پس حاصل سخن در دال سه قسم است یکی آنکه دال در تا
مدغم شود مطلقا قسم دوم آنکه در غیر تا نیز مدغم شود اگرچه دال مضموم یا مکسور باشد قسم سیم آنکه مدغم
نشود و او آن چون دال مفتوح باشد و ما قبل ساکن کما اشار بقوله ولم تدغم مفتوحة بعد ساکن

وفي عشرها والطاء تدغم تاؤها وفي أحرف وجهان عنه تهللا

شروع کرد در حرف نهم از حروف شفا که آن تا است و گفت که ابو عمرو ادغام تا را در حروف ده گانه که دال در آن

مدغم بود و در طا نیز پس مدغم فیه یازده حرف باشد اما تا در ثا در ین قسم از باب مثلین مذکور باشد پس
حروف تا در متقاربین ده باشند و بدانکه ضمیر عشرها عاید است با دال و ضمیر تاؤها با حروف شفا و امثله
یازده حرف که تا در آن مدغم است اینست نحو الشوکة تکون الصالحات سندخلهم و الذاریات ذروا بأربعة
شهداء والعادیات ضبحا الصالحات ثم فالزاجرات زجرا فالمغیرات صبحا الملائکة ظالمی الصالحات
جنات الملائکة طیبین قوله و فی احرف وجهان عنه تهللا یعنی کلمات معدوده و مشهوره تهلل اهل ادا
روایت کرده اند از ابو عمرو تهللا تا را در اظهار و ادغام کنند و این حرف را بعد ازین یاد کرد ناظم گفت

فمع حملوا التوراة ثم الزكاة قل وقل آت ذا ولتأت طائفة علا

وفي جئت شيئا أظهروا لخطابه ونقصانه والكسر الادغام سهلا

درین دو بیت پنج حرف از حروف مختلف فیه یاد کرد حرف اول التوریة ثم دوم الزکوة ثم
سیم آت ذا القربی چهارم ولتات طائفة پنجم جئت شیئا و گفته اند علت اظهار در جئت
شیئا فریا آنست که تا در وی از حروف خطاب است اگر ادغام کنند دال بر مخاطب مختفی شود
و نیز بسبب حذف عین کلمه نقصان در وی حاصل است اگر تا را نیز از وی ادغام کنند
در کلمه بیش از یک حرف ظاهر نباشد موقتی با اجحاف کرده ناظم رحمه الله گفت والکسر
الادغام سهلا یعنی دلیل ادغام آنست که کسره بر تا ثقیل است پس ثقل کسره مجوز ادغام

وفي خمسة وهي الأوائل ثاؤها وفي الصاد ثم السين ذال تدخلا

شروع کرد در حرف دهم و یازدهم درین بیت از حروف شفا که در پنج حرف مدغم است
و حروف مدغم فیه را بیان کرد بقوله وهی الاوائل ثاؤها یعنی اوایل آن ده حرف که دال
در آن مدغم بود تا نیز ابو عمرو در آن حروف ادغام کند و پنج حرف از اول تا ترب است تا ضاد ضفا نحو
حیث تؤمرون الحدیث سنستدرجهم والحرث ذلک حیث شئتما حدیث ضیف و حرف یازدهم ذال است
و آن در دو حرف مدغم شود یکی در صاد نحو ما اتخذ صاحبة و در قران دیگر نیست نظیر این و حرف دوم
سین است نحو فاتخذ سبیله و اتخذ سبیله فقط و قوله تدخلا ای ادغم الحرف فی الحرف

وفي اللام راء وهي في الراء أظهرت إذا انفتحا بعد المسكن منزلا
سوى قال ثم النون تدغم فيهما على إثر تحريك سوى نحن مسجلا

شروع کرد در حرف دوازدهم و سیزدهم از حروف شفا و گفت ابو عمرو ادغام کند را را در لام و لام را در را

چون ما قبل هر دو متحرک باشد نحو سبغوننا و کمثل ریح اما اگر این دو حرف یکی مفتوح باشد و ما قبل
آن ساکن اظهار کنند نحو وافعلوا الخیر لعلکم و رسول ربهم لما اگر یکی ازین دو حرف مفتوح باشد و ما قبل
ایشان ساکن نباشد با خود حرکت ایشان فتح نباشد صورتیر مانع ادغام نباشد نحو سخر لکم و
المصیر لا یکلف الله و بالذکر لما و جعل لک و یقول ربنا و فضل ربی قوله سوی قال یعنی لام
قال ابو عمرو ادغام کند در را مطلقا اگرچه ما قبل او ساکن باشد نحو قال ربی و قال رجلان ازان
سبب که مد الف قال قایم مقام حرکت داشته اند قوله ثم النون تدغم فیهما نون از حروف جهارده هم
از حروف شفعا است ابو عمرو ادغام کند در لام و را بدان شرط که ما قبل او ساکن نباشد نحو اذ تاذن
ربک و تؤمن لک و چون ما قبل نون ساکن باشد اظهار کند انهم یخشون رحمة ربک و یکون لکم
الا انکه نون در کلمه نحن باشد که ادغام کند مطلقا اگرچه ما قبل نون ساکن باشد کما اشار بقوله محملا

وتسکن عنه المیم من قبل بائها علی اثر تحریک فتخفی تنزلا

شروع کرد در حرف پانزدهم از حروف شفعا و گفت ابو عمرو چون میم بعد از حرف متحرک واقع شده باشد
و را بعد از سکون مخفی کرداند پیش حرف با و اخفا بجای ادغام فرو آید نحو یحکم بینهم ازان سبب که در
ادغام کردن غنه ساقط میشد و در اخفا همان غرض که از ادغام حاصل میشد با قیست بدانکه
غنه نیز که جمال کلمه بر آنست موجود و قوله علی اثر تحریک احتراز میکند ازانکه ما قبل میم مذکور ساکن
باشد نحو لنا الیوم بجالوت ابرهیم بنیه که اظهار متعین باشد

وفی من یشاء بعذب حیث اتی مدغم فادر الاصول لتاصلا

شروع کرد در حرف شانزدهم که آن حرف آخرین از حروف شفعا است و گفت ابو عمرو با یعذب در میم من
یشاء ادغام کند و آن در پنج موضع واقع است یکی در آل عمران و دو در مایده و یکی در عنکبوت و پنجم
در سوره فتح و در غیر مذکور نحو اه یضرب مثلا و سنکتب ما قالوا ادغام جایز نباشد قوله فادر
الاصول لتاصلا یعنی در یاب اصول مذکور را تا اصلی باشد مر ترا که رجوع کنی با آن بی زیاده و نقصان

ولا یمنع الادغام اذ هو عارض امالة کالابرار والنار اثقلا

یعنی که ادغام مانع امالت نشود زیرا که ادغام عارضی است و حال انکه بسبب تشدید از امالت
اثقل است و سبب امالت که کسره است اصلی پس امالت با وجود ادغام جایز باشد طلبا للخفة
نحو الابرار ربنا و النار ربنا و با ادغام خوانده شده بر مشایخ مذکور رحمهم الله علیهم اجمعین

واشمم ورم فی غیر باء ومیمها مع الباء او میم وکن متاملا

واشمم و رم اشارتست بدانکه جماعتی از رواة ابو عمرو روایت کرده اند که ابو عمرو چون ادغام کردی
حرفی در حرفی از مثلین و متقاربین آن حرف مدغم را اگر مضموم بودی اشمام و روم کردی و اگر مکسور
بودی بروم خواندی بر سبیل استحباب تا دلیل بودی بر حرکات حروف قوله فی غیر با و میمها یعنی چون
حروف مدغم با باشد که ملاقی با یا میم شود یا میم باشد که ملاقی با یا میم شود نحو نصیب برحمتنا یعذب من
نعلم بالشاکرین اعلم بالشاکرین یا خود هو فی منصوب باشد که در جمیع صورت نه اشمام نه روم شاید
کردن و مراد از قوله واشمم و رم آنست که اشمام کن بر اصطلاح بصریان و روم بر اصطلاح کوفیان
که روم پیش کوفیان همه اشمام است پس حاصل سخن آنست باشد که در حروف مدغم روم جایز نباشد اما اشمام
روا باشد الا در صور اربع مذکور که نه روم جایز باشد و نه اشمام قوله و کن متاملا اشارتست
به تاویل مذکور و نیز گفته اند که کن متاملا اشارت است بمعنی که متعذر باشد روم کردن نحو الخلد جزاء
بعجبون و یقول له و امثال آن که ابو عمرو چون ادغام کند ترک روم کند و فتح لفظ را و غیر ادغام کردن با روم

وادغام حرف قبله صح ساکن عسیر وبالاخفاء طبق مفصلا

خذ العفو وامر ثم من بعد ظلمه وفی المهد ثم الخلد والعلم فاشملا

بدانکه حرف مدغم بر دو قسم است یکی آنکه ما قبل او حرف صحیح ساکن باشد چنانکه ناظم
یاد کرد در بیت اول خذ العفو وامر والعلم مالک از باب مثلین و قوله من بعد ظلمه و فی المهد صبیا
از باب متقاربین و قسم دوم آنکه ما قبل حرف مدغم حرف مد و لین یا حرف لین باشد نحو داود و جالوت
والحدیث سنستدرجهم والصبر لا یکلف الله و حیث شئتما و حیث سکنتم در قسم اول ادغام
کردن با روم تلفظ بدان صعب باشد از سبب اجتماع ساکنین علی غیر حد پس رجوع کردن از ادغام
با اخفا خلاص باشد از نزاع یعنی آنکه در حالت روم و اشمام حرف مدغم را اخفا کرد خلاص یافت و
بمقصود رسید کما اشار بقوله طبق مفصلا و اما قسم دوم که حرف مدغم ما قبل او حرف صحیح نباشد
ادغام کردن با روم صعب نباشد که مد دران قایم مقام حرکت باشد پس مشقت باقی نماند
و قوله فاشملا الفه بر فاشمل الضابط البابین یعنی قاعدهٔ مذکور شامل بابین مثلین و متقاربین
شد مجموع امثله را از مذکور و غیر مذکور قیاس کن بران والله اعلم

باب هاء الکنایة

بدان که هاآت مختلف و بر پنج است یکی های ضمیر جمع مذکر نحو علیهم و های ضمیر مفرد منفصل مرفوع
نحو هو و تاء تانیث نحو رحمة و هاء سکت نحو ماهیه و هاء ضمیر مفرد متصل منصوب یا مجرور
این باب بر مباحث این قسم اخیر مشتمل است و این ها ضمیر مفرد متصل منصوب یا مجرور

باعتبار حرکت و سکون طرفین چهار قسم است زیرا که خالی نیست
از انکه واقع میان دو ساکن است یا دو متحرک یا مختلف اول ساکن ثانی متحرک یا عکس
ازین چهار قسم سه متفق علیه است و یکی مختلف فیه و ابتدا کرد بمتفقات و گفت

ولم یصلوها مضمر قبل ساکن وما قبله التحریک للکل وصلا

یعنی هر کلمه که ما بعد ها ساکن باشد قرا صله نکنند ها را و ازین اقسام اربعه دو قسم در تحت مندرج
یکی انکه طرفین ها ساکن باشد نحو یعلمه الله و دوم انکه ما بعد ساکن باشد و ما قبل متحرک باشد نحو
یعلمه الکتاب و چون ازین هر دو قسم مذکور شد شروع کرد در ان که ما بعدها متحرک باشد لیکن
که ما قبل نیز متحرک باشد همه قرا صله کنند نحو خلقه و رزقه

وما قبله التسکین لابن کثیرهم وفیه مهانا معه حفص اخو ولا

شروع کرد در قسم چهارم که مختلف فیه است گفت که ابن کثیر صله کند ها را چون واقع باشد میان حرف
ساکن و حرفی متحرک نحو فیه هدی و حفص بروایت عاصم موافقت او کند فی قوله فیه مهانا در سوره
فرقان کما اشار بقوله معه حفص اخو ولا

وسکن یؤده مع نوله ونصله ونؤته منها فاعتبر صافیا حلا

وعنهم وعن حفص فالقه ویتقه حمی صفوه قوم بخلف وانهلا
وقل بسکون القاف والقصر حفصهم ویأته لدی طه بالاسکان یجتلا

وفی الکل قصر الها بان لسانه بخلف وفی طه بوجهین بجلا

امر کرد ناظم رحمه الله در بیت اول بتسکین ها یؤده ولا یؤده و نوله و نصله و نؤته منها هر کجا که باید در
قران مر صاحب فا و صاد و حا و ایشان حمزه و ابوبکر و ابو عمرو اند و ضد اسکان درین قرا تحریک بکسر
باشد بر خلاف اصطلاح ناظم رحمه الله ازان که فتح را مدخلی نیست و در بیت چهارم گفته است که قالون
مطلقا و هشام بیک وجه درین کلمات مذکور بقصر ها خوانند پس هشام بوجه دوم و باقی قرا و ایشان
ورش و ابن کثیر و ابن ذکوان و کسایی باشند صله کنند در جمیع و عنهم و عن حفص فالقه یعنی جماعت
مذکور که در بیت اول نام ایشان گفته امد و حفص از عاصم ها فالقه را بتسکین و غیر ایشان از قالون
و هشام و غیرهما بر قاعده مذکور یعنی هشام بصله و قصر و قالون بقصر و ورش و ابن کثیر و ابن ذکوان
و کسایی بصله قوله و یتقه حمی صفوه قوم بخلف یعنی صاحب حا حمی و صاد صفوه و قاف قوم
که ابو عمرو و ابوبکر و خلاد اند باسکان ها خوانند و خلاد بوجه دوم بصله خوانند فیهم من قوله فی البیت الثانی

قوم بخلف و حفص از عاصم بسکون قاف و قصر ها یتقه خوانند کما اشار بقوله وقل بسکون القاف
والقصر حفصهم و قالون و هشام بر قاعده خود باشند و باقی قرا بصله خوانند یعنی قالون بقصر و هشام
بصله و بقصر نیز خوانند و باقی قرا بصله خوانند و قوله و یأته لدی طه بالاسکان یجتلا یعنی صاحب یا یجتلا
که سوسی است باسکان ها خوانند قوله و من یأته در سوره طه و چون گفته است ناظم رحمه الله و فی الکل
قصر الهاء بان لسانه بخلف و فی طه بوجهین بجلا پس قالون در جمیع مواضع مذکور بقصر خوانند و در یأته
او را قصر باشد و صله ایضا و هشام درین کلمه موافق او باشد در وصله و قصر و باقی قرا بصله
خوانند والله اعلم اما معانی رموز و فواید و زواید در جمیع ابیات و تعریفات و تنبیهات اگر خواهند
در لباب المعانی فی شرح حرز الامانی گفته ام که غرض ازین مختصر کشف قرا آتست

واسکان یرضه یمنه لبس طیب بخلفهما والقصر فاذکره نوفلا
له الرحب والزلزال خیرا یره بها وشرا یره حرفیه سکن لیسهلا

مگر گوید صاحب یا یمنه و لام لبس و طا طیب که سوسی و هشام و دوری اند یرضه باسکان
ها خوانند بخلاف عنهما کما سیاتی بعد ازان فرمود که صاحب فاء فاذکره و نون نوفلا و لام له
و همزه الرحب که حمزه و عاصم و هشام و نافع اند ها یرضه را بقصر خوانند و وجه دوم ازان
هشام که قصر است و وجه دوم که صله است ازان دوری اینجا معلوم باشد و باقی قرا بصله خوانند
و هم ابن کثیر و ابن ذکوان و کسایی والزلزال خیرا یره الی آخر البیت می گوید صاحب لام لیسهلا هشام باسکان ها
خواند در خیرا یره و حرفی شرا یره در سوره زلزال و غیر هشام بصله خوانند تنبیه ضد اسکان مطلق در هر
کلمه حرکتی باشد که ممکن بود آن کلمه بحسب استعمال عرب چنانکه ضم در یرضه و خیرا یره و کسر در نوله و نصله

وعی نفر ارجئه بالهمز ساکنا وفی الها ضم لف دعواه حرملا
واسکن نصیرا فاز واکسر لغیرهم وصلها جوادا دون ریب لتوصلا

یعنی مدلول نفر که ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر است قالوا ارجه بهمزه ساکنه خوانند در سوره اعراف و شعرا و باقی
قرا بترک همزه و از جماعت مذکور صاحب لام لف و دال دعواه و حا حرملا هشام و ابن کثیر و ابو عمرو ارجئه
بضم ها خوانند بعد ازانکه گفت که صاحب نون نصیرا و فا فاز که عاصم و حمزه اند بسکون ها خوانند و غیر مذکور
بکسر ها خوانند و ایشان نافع و ابن ذکوان و کسایی باشند چون از اثبات همزه ارجئه و ضم ها و سکون و کسر
آن فارغ شد شروع کرد در صلها و اثبات کرد بجیم جوادا و دال دون و را ریب و لام لتوصلا که ورش و ابن کثیر
و کسایی و هشام اند پس معلوم شد که باقی قرا ترک صله کنند پس ابن کثیر و هشام در ضم ها و صله متفق باشند

قالوا ارجئه ... قالوا ارجه ... قالوا ارجه ... قالوا ارجئه ... الحاصل قالوا ارجئه

وکسایی و ورش در کسرها وصله متفق باشند پس از اصحاب نغر ابو عمرو و ابن ذکوان بمانند ابو عمرو
ارجئه بهمز خوانند و ضم های صله و ابن ذکوان بهمز خوانند و کسرها بی صله و حمزه و عاصم کما مر و قالون
ارجه بی همز و بی صله مع کسر الها خوانند و ورش و کسایی باقی مانند از اصحاب کسرها را صله کنند کما مر
پس قرّاء سبعه را از بحث مذکور شش وجه حاصل شود در ارجئه باعتبار همزه و اسکان ها و صله
و آن شش قرآات چون با مد قالوا ارجه و اخاه و تحقیق و تخفیف همزه اخاه با وجوه وقف که
خواهد گفتن و آن چون وقف باسکان کنی جایز باشد قصر و توسط و طول در ان و باز با هر یکی اشمام
و قسم هفتم روم حاصل از جمیع وجوه مذکور هشتاد و دو وجه باشد مر قرّاء سبعه را و ایشانرا بتفصیل
یاد کنیم تا اصلی باشد این تفریع مر طالب این فن را و باقی مسایل بعد از تحقیق بر قواعد ناظم استنباط
می کند اما قالون را از جهت مد قالوا ارجه و اخاه دو وجه و ورش را یک وجه و ابن کثیر را یک وجه
و ابو عمرو را یک وجه و ابن عامر را بروایة هشام یک وجه و بروایة ابن ذکوان یک وجه و عاصم را یک وجه و حمزه را
دو وجه از سبب تحقیق و تخفیف اخاه و کسایی را یک وجه مجموع دوازده وجه باشد و چون دوازده وجه
در هفت وجه وقف مذکور ضرب کنی هشتاد و چهار شود پس طالب باید که بعد از تامل در عمل آورد تا از خطا ایمن گردد

باب المد و القصر

إِذَا أَلِفٌ أَوْ يَاؤُهَا بَعْدَ كَسْرَةٍ ... أَوِ الْوَاوُ عَنْ ضَمٍّ لَقِي الْهَمْزَ طُوِّلَا
فَإِنْ يَنْفَصِلْ فَالْقَصْرَ بَادِرْهُ طَالِبًا ... بِخُلْفِهِمَا يُرْوِيكَ دَرًّا وَمُخْضَلَا
كَجِي وَعَنْ سُوءٍ وَشَاءَ اتِّصَالُهُ ... وَمَفْصُولُهُ فِي أُمِّهَا أَمْرُهُ إِلَى

چون از ها کنایه فارغ شد شروع کرد در احکام مد و قصر از آن وجه که در خفا مشترک اند و مراد
از مد آنست که دراز شود زمان صوت حرف مد و لین و قصر عدم آن باشد و حروف مد بحق اصالة
سه اند یکی الف و ما قبل آن البته مفتوح باشد دوم یا چون ما قبل او مکسور باشد و سیم واو چون
ما قبل او مضموم که اگر یا و واو را ما قبل مفتوح باشد قرّا ایشانرا حروف لین خوانند و چون حرف مد
و لین ملاقی همزه شوند اگر در یک کلمه باشند آنرا مد متصل خوانند و اگر بین کلمتین باشد مد منفصل خوانند
اما قسم اول چنانکه جی و سوء و شاء و قسم دوم چنانکه فی امها امره الی در قسم اول فرمود که قرّاء سبعه را
مد باشد و در قسم دوم که منفصل گفتیم صاحب با از بادره و طا از طالبا و باء یرویک و دال درا که قالون
و دوری و سوسی و ابن کثیر اند بقصر خوانند و قالون و دوری را وجه دوم که مد گفتیم باشد کما اشار بقوله
بادره طالبا بخلفهما و بدانکه از ظاهر لفظ ناظم چنین معلوم گردد که قرّاء سبعه در مد متصل متفق باشند

اخاه م

و در مد منفصل مختلف کما مر اما اهل اداء و نقله در این فصل مختلف اند ابو عمرو دانی در تیسیر گفته است
که در قسم متصل و منفصل قرّا بر پنج مرتبه اند ورش و حمزه بر یک مرتبه اند و آن مد طویل است و عاصم
کمتر از ایشان و ابن عامر و کسایی کمتر از عاصم و قالون و دوری ابو عمرو بوجهی کمتر از ایشان و بوجه دوم
قالون و دوری ابو عمرو و سوسی و ابن کثیر بقصر خوانند و آن مرتبه آخرین است که گفته اند بعضی حد آن بمقدار
یک الف باشد در تقریب و مرتبه اول که از آن ورش و حمزه بود مقدار پنج الف و عاصم چهار و ابن عامر و کسایی
سه الف و قالون و دوری دو الف بوجه اول و بدین مراتب مذکور مولف این مختصر بر جمیع مشایخ تعلم خوانده است
الا بر شیخ برهان الدین جعبری که در قسم متصل بچهار مرتبه خوانده و در منفصل به پنج مرتبه زیرا که او گفت مرتبه
قصر در متصل ساقط شود و باقی مشایخ گفته اند که در متصل بعد از تمکین مد به پنج مرتبه جایز باشد خواندن و اما شیخ
برهان الدین اسکندری و شیخ جمال الدین خبیری که از مشایخ دمشق بودند خبر دادند که از مشایخ خود که ناظم رحمه
در متصل بمذهب قرّاء سبعه بدو مرتبه دادی خواندن از بهر حمزه و ورش مد طویل و غیر ایشان را بعد از تمکین مدی
دیگر در منفصل نیز مد ورش و حمزه را یک مرتبه و قالون و ابو عمرو و ابن کثیر را یک مرتبه و ابن عامر و عاصم و کسایی را
یک مرتبه حق تعالی همگنانرا توفیق رفیق کرداند بطریق صواب انشاء الله

وما بعد همز ثابتٍ أو مغيَّرٍ ... فقصرٌ وقد يُروى لورشٍ مطوَّلا
ووسَّطه قومٌ كآمن هؤلا ... آلهةً آتى للايمان مُثِّلا

چون از قسم مد متصل و منفصل فارغ شد شروع کرد در آنکه حروف مد بعد از همزه ثابته یا مغیره واقع شود جمیع
قرّا متفق اند که قصر کنند الا ورش که او بمد طویل و توسط نیز خوانده است پس قرّا را وجه قصر باشد فقط
و ورش را قصر و توسط و طول و امثال آنکه حرف مد بعد از همزه ثابت یعنی محقق آید ناظم رحمه الله آمن گفت و مثال
همزه مغیره بر سه قسم باشد تسهیل چنانکه هؤلاء آلهة بقراءة نافع و ابن کثیر و ابو عمرو کما سیأتی فی بابه یا بنقل
چنانکه للایمان یا بابدال چنانکه جاء آل لوط کما سیأتی فی قوله والاخری

كمدٍّ عند ورشٍ وقبيلٍ وقد قيل محضُ المدِّ عنها تبدَّلا
سوى ياء إسرائيل أو بعد ساكنٍ ... صحيحٍ كقرآنٍ ومسئولا اسئلا
وما بعد همز الوصل ايتِ وبعضهم ... يؤاخذكم آلآن مستفهمًا تلا
وعادًا الاولى وابن غلبون طاهرٌ ... بقصر جميع الباب قال وقوّلا

شروع کرد در کلماتی چند که مستثنی است از قاعده ورش کلمه اول یا اسرائیل دوم در هر موضعی که همزه
محقق مذکور بعد از حرف صحیح واقع شود نحو القرآن و الظمآن و مسئولا سیم در مواضعی که حروف مد

و یلحن م

محقق یا م

بعد از همزه وصل باشد نحو ایتنی وایذن لی وایت وچون از کلمات مذکور که قولا واحدا بمذهب ورش مد در آنها نیامده بود فارغ شد شروع کرد در کلماتی چند که مختلف فیه است کلمه اول یواخذکم ودوم آلان چون همزه در ان از برای استفهام باشد واگر نه ازین باب نباشد نحو الآن حصحص الحق والآن خفف الله که قرات ورش با غیر او مساوی باشد وچون استفهام ورش بر اصل خود باشد در مد و ثلثه بر مذهب بعضی از مشایخ قرا کلمه سیم عادا الاولی ورش را درین کلمات دو وجه باشد بنا بر غیر مذهب ابن غلبون که از مشایخ ابو عمرو دانی است که روایت ازوی قصر همه است درین فصل جمیع مذکور کما اشار بقوله قول ان یجعل القصر قولا له والله اعلم

وعن كلهم بالمد ما قبل ساكن وعند سكون الوقف وجهان اصلا

وچون از حروف مد ولین که مجاور همزه باشند فارغ شد شروع کرد درین قسم که مجاور ساکن شوند فرمود که جمیع قرا مد کنند وباز فرمود که چون سکون ساکن بسبب وقف باشد قرا را دو وجه باشد که آن مد وتوسط است یعنی قصر نیز جایز باشد پس حاصل بحث ازین بحث آن باشد که اگر ساکن لازمی باشد نحو الطامة والصاخة واتحاجونی اتمدون در وار حمزه ولا الضالین والصافات باجماع مد باشد فقط واما اگر سکون عارضی باشد که بسبب وقف حاصل شده باشد نحو الدین ونستعین ومتاب وغفور وقدیر سه وجه جایز باشد ومولف ازین حروف بر مشایخ کبار سه وجه خوانده است ومنع نکرده اند زیرا که بر مشایخ خود خوانده بوده اند که القراة سنة متبعة

ومد له عند الفواتح مشبعا وفي عين الوجهان والطول فضلا
وفي نحو طه القصر اذ ليس ساكن وما في الف من حرف مد فيمطلا

قوله ومد له ضمیر له عاید است با سکون یعنی چون حرف مد ولین ملاقی حروف تهجی شوند در اوایل سور قران مد طویل کنند جمیع قرا ودر حرف عین که در اول سوره مریم وشوری است مد طویل وتوسط کنند ودر نحو حرف طا ها که در اول طه است ورا وحا ویا در الرا وحم ویس وایضا طا در اوایل طواسین ودر سوری که حرف الف در اول ان واقع شود در جمیع قصر باید کردن واگرچه بعضی ازین بحث از پیش معلوم شده بود چون که خواست که این فصلی باشد مستقل باز اعاده کرد وحاصل این فصل بر چهار قسم آید قسم اول ثلاثی که در وسطش حرف مد ولین باشد نحو میم نون لام کاف صاد درین قسم مد مشبع با توسط وقصر باشد قسم دوم ثلاثی که وسطش حرف لین باشد نحو عین دو وجه جایز باشد کما اشار بقوله وفی عین الوجهان قسم سیم ثلاثی که در وی نه حرف مد ولین باشد نه حرف لین باشد نحو الف وقسم چهارم که ثنائی باشد نحو طه درین دو قسم قصر متعین باشد کما اشار الیهما بقوله وفی نحو طه القصر الی آخر البیت

وان تسكن اليا بين فتح وهمزة بكلمة او واو فوجهان جملا
بطول وقصر وصل ورش ووقفه وعند سكون الوقف للكل اعملا

وعنهم سقوط المد فيه وورشهم يوافقهم في حيث لا همز مدخلا

چون از حرف مد ولین فارغ شد شروع کرد در حرف لین وآن یا ساکن مفتوح ما قبل وواو ساکن مفتوح ما قبل باشد نحو شیء وسوء وآن بر دو قسم باشد قسم اول آنکه مد در آن مجاور همزه باشد وقسم دوم آنکه مجاور سکون باشد قوله وان تسکن الیا اشارتست بقسم اول نحو شیء وسوء که گفتیم فرمود ناظم که ورش را دو وجه جمیل باشد مد طویل وبکی قصر ومراد از قصر اینجا توسیط است از آن سبب که بعد از طول توسط باشد وقصر بعد ازین خواهد یاد کرد وقوله بکلمة احتراز می کند از آنکه همزه وحرف علت در یک کلمه نباشد نحو ابنی آدم وآمن که او را نقل همزه باشد با حرف علت کما سیاتی قوله وصل ورش ووقفه تعمیم آن دو وجه مذکور است یعنی که ورش را وصل ووقف مساوی باشد در مد وتوسیط واما در قسم دوم از ساکن وقف گفتیم غیر ورش را از قرا دو وجه مذکور وقصر نیز فهم من قوله وعنهم سقوط المد فیه وورش موافق قراء سبعه باشد چون در کلمه موقوف علیه همزه نباشد نحو المیت والموت فهم من قوله وورشهم یوافقهم واینجا بعد از وجوه ثلثه چون ورش وغیرهم وقف کنند بروم وجهی دیگر ضم شود با آن پس چهار وجه باشد جمع را والله اعلم

وفي واو سوآت خلاف لورشهم وعن كل الموءودة اقصر وموئلا

بعد از قاعده مذکور شروع کرد در کلماتی که ورش تجاوز کرده است از اصل خود که آن کلمه موءوده وموئلا که او را توسط نباشد ودر کلمه سوآت او را دو وجه باشد یکی قصر ودوم مد بود ثلثه هر جا که واقع شود در قران اما وجه قصر آنست که سکون واو عارضی است زیرا که جمع سوءة است وفعلة چون اسم غیر صفت باشد جمع او بر فعلات کنند کثمرات واگر صفت باشد بر فعلات بسکون عین کخدلات تا فرق باشد اسم وصفت ووجه دوم بر قاعده خود ورش را سه وجه مذکور باشد وان موءوده وموئلا از واد ووأل اند وچون میم وواو در اول ایشان زاید ساکن شدند پس سکون ایشان عارضی باشد لهذا اعتداد نکرد وحرکت اصلی را اعتبار کرد با آنکه روایت از مشایخ قصر بوده وتوسط دران والله اعلم

باب الهمزتين من كلمة

چون از بحث مد وقصر فارغ شد شروع کرد در احکام همزتین در یک کلمه زیرا که همزه چون تخفیف کند مد کرده شود واز تخفیف همزه آنچه مجتمع است مقدم داشت از آن وجه که تخفیف مناسب بترتیب وکشف

وتسهيل اخرى همزتين بكلمة سما وبذات الفتح خلف لتجملا
وقل الفا عن اهل مصر تبدلت لورش وفي بغداد يروى مسهلا

بدانکه ناظم بعد ازین خواهد گفت که این باب معنی همزتین متفقتین بر سه نوع اند زیرا که هر دو مفتوح باشد یا خود یکی مفتوح ودیگری مکسور یا مضموم نحو ءانذرتهم ءاینا ءانزل اشارة کرد بقوله سما که نافع وابن کثیر وابو عمرو اند که در انواع

٥

ثلثه مذکوره همزه دوم را تسهیل کنند و چون آن شهرتی دارد وفوتی بر تخفیف دیگر که بدلست اشارت کرد ناظم لفظ
بقوله سما بعد از ان گفت که صاحب لام لیحمل که هشام است در نوع اول که مفتوحتین گفتیم او را دو وجه باشد یکی تسهیل
ویکی تحقیق الا موضعی که او واصحاب تسهیل مذکور را از قاعده خود و تسهیل با مد بین الهمزتین بکردند باشد چنانکه مفصل
یاد کرده آید و چون هشام جمع کرد بین اللغتین بجنس آن اشارت کرد ناظم رحمه بقوله لیحملا و بعد از ان شروع کرد بجب
ورش بوجه دوم در کیفیت تغییر همزه ثانیه از نوع مفتوحتین فرمود که روایت از اهل مصر آمده است تبدیل همزه ثانیه
مفتوحه بالف و باقی قرا بتخفیف همزتین خوانند الا مواضعی چند معدود که تابع مغاربه اند و مغاربه ابدال است و روات
اهل عراق که بغداد و غیره اند تسهیل کما سیاتی و بیان تسهیل و ابدال در اول باب گفته آید بر وفق قول ناظم رحمه

وحققها في فصلت صحبة ءاعجمي والاولى اسقطن لتسهلا

از مواضع مذکور که اصحاب تسهیل با غیر ایشان را مخالفتی هست در اصل قاعده خود ناظم آن را مفصل خواهد
گفتن اول کلمه اعجمی است در سوره فصلت فرمود که مدلول صحبه یعنی ابوبکر و حمزه و کسایی بتحقیق همزه ثانیه کنند و صاحب
لام لتسهلا که هشام است اسقاط همزه اول کنند حینئذ اعجمی از ین باب نباشد بنا بر مذهب او باقی قرا نافع و ابن
کثیر و ابو عمرو و ابن ذکوان و حفص بتسهیل همزه ثانیه خوانند ابن ذکوان و حفص مخالف اند از قاعده اصل خود و اصحاب ایجا
بر اصل خود در تسهیل کما مر و در فصل کما سیاتی

وهمزة اذهبتم في الاحقاف شفعت باخرى كما دامت وصالا موصلا

کلمه دوم اذهبتم طیباتکم است در سوره احقاف میگوید که صاحب کاف و کما و دال دامت ابن کثیر و ابن عامر بتشفیع خوانند
یعنی همزه دیگر با همزه اول ضم کنند باقی قرا یک همزه خوانند و هر یک از ابن کثیر و ابن عامر رجوع با اصل مذهب خود در تسهیل
و تحقیق با مد و ترک کردن بعد از ان اشارت کرد بجنس تشفیع بقوله وصالا یعنی تشفیع محبوبست و صحیح و دائما

وفي نون في ان كان شفع حمزة وشعبة ايضا والدمشقي مسهلا

کلمه سیم ان کان ذا مال در سوره نون و القلم میگوید آن را حمزه و ابوبکر بتشفیع یعنی همزه دیگر با اول ضم کنند و بر اصل
مذهب خود بتحقیق خوانند همزتین را و فرمود که ابن عامر تسهیل همزه ثانیه کند هشام بر قاعده اصل خود باشد در تسهیل
متقدم کما مر با فصل کما سیاتی زیرا که اگر کرد بتسهیل و متعرض مد و قصر نشد مر او را و در تحقیق مخالف اصل خود باشد
و ابن ذکوان ایضا مخالف اصل خود است در تحقیق زیرا که او نیز ان کان بدو همزه ثانیه مسهل خواند بی مد و باقی

وفي ال عمران عن ابن كثيرهم يشفع ان يؤتى الى ما تسهلا

کلمه چهارم ان یوتی احد در سوره آل عمران فرمود که ابن کثیر تشفیع کند همزه را حینئذ از ین باب شود بعد از ان بر قاعده
اصل خود تسهیل همزه ثانیه کند بی مد و انجهر تاکید ثانیا گفت الی ما تسهلا

وطه وفي الاعراف والشعرا بها ءامنتم للكل ثالثا ابدلا
وحقق ثان صحبة ولقنبل باسقاطه الاولى بطه تقبلا
وفي كلها حفص وابدل قنبل في الاعراف منها الواو والملك موصلا

والملك عطف على الاعراف

کلمه پنجم آمنتم است در سوره مذکوره که قرا سبعه همزه سیم آن را ابدال بالف کنند بعد از ان فرمود که مدلول صحبه حمزه و کسایی
و ابوبکر همزه ثانیه آمنتم که آن همزه قطع است بتحقیق خوانند و قنبل همزه اول را که استفهام است اسقاط کند در سوره
طه و در سوره اعراف و ملک همزه اول را ابدال کند بواو و کوید فرعون و آمنتم و الیه النشور و امنتم یعنی بواو مفتوحه بعد
از همزه مسهله در هر صورت مذکوره اما در اعراف بعد از همزه مسهله الفی باشد و در سوره ملک الف نباشد اخبر و فی ذلک
المشایخ الکبار و حفص از عاصم در مواضع ثلثه باسقاط یعنی همزه اول را بیندازد و تلفظ کند بهمزه محققه بعد از همزه
الفی و نافع و بزی و ابو عمرو و ابن عامر در مجموع و قنبل در شعرا بتسهیل همزه ثانیه خوانند و ادخال مد

وان همز وصل بين لام مسكن وهمزة الاستفهام فامدده مبدلا
فللكل ذا اولى ويقصره الذي يسهل عن كل كالان مثلا

کلمه ششم در موضعی است که همزه وصل واقع شده باشد میان همزه استفهام و لام تعریف فرمود که جمیع قرا همزه وصل
ابدال کنند بالف بر وجه اصح و جایز باشد که تسهیل همزه ثانی کنند ایضا و آن در شش موضع است قل الذکرین در
انعام دو جا و الان دو جا در یونس و آلله در یونس و نمل و قراءت ابو عمرو آلسحر در یونس ایضا

ولا مد بين الهمزتين هنا ولا بحيث ثلاث يتفق تنزلا

یعنی در مواضع سته مذکوره با جماع ائمه قرا جایز نباشد بین الهمزتین مد کردن و در آلهتنا ایضا کما اشار بقوله و
لا بحیث ثلث یتفق تنزلا قوله آلهتنا در سوره زخرف بر مذهب آنکه فصل بین الهمزتین کنند ابوعمرو و قالون و هشام
ایضا مد کردن و ورش بر اصل خود باشد در مد و ثلثه تنبیه

واضرب جمع الهمزتين ثلاثة ءانذرتهم ام لم اءنا ءانزلا
ومد قبل الفتح والكسر حجة بها لذ وقبل الكسر خلف له ولا

فرمود که انواع همزتین متفقتین درین باب بسه قسم آید و در بیت اول امثله آن یاد کرد بعد از ان فرمود در بیت
دوم که همزه مفتوحه با مفتوحه و با مکسوره نحو ءانذرتهم و اءنا ابو عمرو و قالون مطلقا ادخال الف کنند بین
الهمزتین و هشام در نوع همزه مفتوحه با مفتوحه در اول باب معلوم شده بود که بتحقیق همزه و بتسهیل
خوانند ایضا کما اشار بقوله و بذات الفتح خلف لیحملا و درین موضع فرمود که مدلول حا حجه و با بها و لام لذ ابو عمرو
و قالون و هشام بین الهمزتین بمد خوانند پس هشام را دو وجه باشد درین نوع وجه اول موافق ابو عمرو و قالون

وبوجه دوم اورا مد باشد با تحقیق همزه نیز و در نوع دوم یعنی مفتوحه با مکسوره نحو ائنا ایضا دو وجه باشد لکن
وجه اول مد کنند با تحقیق و بوجه دوم قصر با تحقیق والله اعلم

وفي سبعة لا خلف عنه بمريم وفي حرفي الاعراف والشعرا
أئنك أئفكا معا فوق صادها وفي فصلت حرف وبالخلف سهلا

یعنی از مواضعی که هشام در فصل بین الهمزتین خلاف کرده در جمیع قولا واحدا مد کنند هفت موضع است اول
آن قوله ائذا ما مت در مریم و قوله ائنکم لتاتون الرجال ائن لنا لاجرا در اعراف ائن لنا ایضا در شعرا ائنک لمن المصدقین
ائفکا آلهة در صافات ائنکم لتکفرون در فصلت لکن درین حروف هشام را مد با تسهیل و قصر با تسهیل باشد کما اشار بقوله وبالخلف سهلا

وائمة بالخلف قد مد وحده وسهل سما وصفا وفي النحو ابدلا

لفظ ائمة در نوع دوم که همزه مکسور بعد از مفتوحه باشد داخل بود لکن چون در حکم آن مخالفتی بود ناظم افراد
کرد و مخالفت آنست که ابو عمرو و قالون در ائمه تسهیل همزه ثانیه کنند لکن مد بین الهمزتین نکنند پس مخالف قاعده خود
باشند و ورش و ابن کثیر بر قاعده خود اند درین مسئله و هشام را همچنان دو وجه مذکور باقیست یکی مد با تحقیق
کما اشار بقوله قد مد وحده و دوم قصر با تحقیق کما اشار بقوله وائمة بالخلف قوله وسهل سما وصفا اگرچه در اول
باب فرمود که نافع و ابن کثیر و ابو عمرو رحمهم الله همزه دوم را تسهیل کنند اما ثانیا یاد کرد تا در محل خلاف نیز مذهب ایشان
سما منصوص باشد والله اعلم و بعد از آن فرمود که ائمه نحو قیاسی بر مذهب خود ابدال همزه کرده اند در ائمه بیا محض کما
اشار بقوله وفي النحو ابدلا و مراد آن نیست که جمیع قرا تسهیل کنند و جمیع نحویان بلکه اکثر قرا از مشایخ کبار بتسهیل
خوانده اند و بعضی با بدال و اکثر نحویان ابدال کرده اند و اقل تسهیل و اطلاق ناظم حمل بر اکثر باشد و قوله سما وصفا
اشارتست بعلو تسهیل و تسهیل از آن جهت عالیست که اکثر ائمه قرا و اهل عربیت بر آنند

ومدك قبل الضم لبى حبيبه بخلفهما برا وجاء ليفصلا
وفي آل عمران رووا لهشامهم كحفص وفي الباقي كقالون واعتلا

یعنی مد اول لبی و حاجیب هشام و ابو عمرو مد کنند میان همزتین در موضعی که همزه مفتوحه با مضمومه در یک کلمه
جمع آیند و بوجه دوم قصر کنند کما اشار بقوله بخلفهما و مد اول با برا قالون مد کنند بین الهمزتین قولا واحدا
قوله لبی حبیبه اشارتست بحسن مد یعنی اجابت کرد مد حبیب خود را و مراد از حبیب قاری است و ضمیر
عاید است با مد و قوله جاء لیفصلا ای جاء المد لیحجز بین الهمزتین و بدانکه احکام نوع ثالث تمام کرد درین بیت
و آن سه کلمه است در قرآن قل أؤنبئکم در آل عمران و أأنزل در صاد و أألقی در قمر و در بیت ثانی بیان تمام
کلمات مذکوره شروع کرد و در اول باب گفته بود که نافع و ابن کثیر و ابو عمرو تسهیل همزه ثانیه کنند و باقیان

بتحقیق خوانند پس چون بتحقیق با مد و قصر جمع شود بباید دانستن مراتب قراء پس قالون تسهیل همزه
ثانیه کنند و پیش از آن ادخال الف کنند قولا واحدا و ورش و ابن کثیر تسهیل همزه کنند بی ادخال الف قولا
واحدا و ابو عمرو تسهیل همزه کنند و بیک وجه ادخال الف و بوجه دوم قصر کنند و ادخال الف از زیادات
ناظم است و کوفیان و ابن ذکوان تحقیق همزه کنند و ادخال الف نکنند قولا واحدا از ائمه سبعه باقی ماند
هشام او را سه وجه است وجه اول تحقیق با قصر در مواضع ثلثه و وجه دوم تحقیق با مد در مواضع ثلثه
و وجه سیم مخالفت در مواضع ثلثه کما اشار بقوله وفي آل عمران رووا لهشامهم کحفص یعنی قل أؤنبئکم
در آل عمران بتحقیق خواند بی مد موافق قرائت حفص و از بهر وزن شعر تعیین حفص کرد و در سوره ص و قمر
قوله أأنزل و أألقی بتحقیق خواند و مد و تحقیق و قصر بوجه ثانی در موضعین کما اشار بقوله ومدك قبل الضم
لبى حبيبه بخلفهما کما مر و بوجه سیم در موضعین بتسهیل همزه ثانیه خواند کما اشار بقوله وفي الباقي كقالون
قوله واعتلا یعنی وجه سیم از آن هشام که آن مد با تسهیل است قوی تر و مشهور تر است

باب الهمزتين من كلمتين

وأسقط الاولى في اتفاقهما معا اذا كانتا من كلمتين فتى العلا
كجا امرنا من السماء ان اولياء اولئك انواع اتفاق تجملا
وقالون والبزي في الفتح وافقا وفي غيره كاليا وكالواو سهلا

شروع کرد در همزتین متفقتین که در دو کلمه باشد و این باب بر دو قسم باشد زیرا که همزتین متفق باشند
یا مختلف قسم اول بر سه نوع آید زیرا که هر دو مفتوح باشند نحو جاء امرنا یا مکسور باشند نحو من السماء ان
یا مضموم باشند نحو اولیاء اولئک و این نوع غیر ازین نمی آید در قرآن و در بیت اول اشارت که ابو عمرو همزه اول را
اسقاط کند در انواع ثلثه و در بیت سیم فرمود که قالون و بزی موافقت کند با ابو عمرو در همزتین مفتوحتین در
اسقاط همزه اول و در غیر مفتوحتین تسهیل همزه اول کنند کالیا در مکسورتین و کالواو در مضمومتین و بحسن
ولطافت نظم این سه انواع را جمع کرد در یک بیت اشارت کرد ناظم بقوله تجملا

وبالسوء الا ابدلا ثم ادغما وفيه خلاف عنهما ليس مقفلا

قوله تعالی بالسوء الا در یوسف علیه السلام که از یک نوع مذکور است فرمود که قالون و بزی را دو وجه است
وجه اول آنست که همزه اول را ابدال کنند بواو و بعد از آن ادغام کنند در واو ثانی و وجه دوم تسهیل همزه
اول کنند بر قاعده مذکور و تحقیق همزه ثانیه کنند قوله خلاف عنهما ضمیر عاید است با قالون و بزی و قوله
لیس مقفلا یعنی این دو وجه مذکور که قالون و بزی خوانده اند مشکل نیست بلکه مرویست و اگرچه صاحب

تیسیر را اختصار کرده است بر وجه ابدال و وجه تسهیل مذکور نیز مشهور است از نافع و ابن کثیر رحمهم الله تعالی

وَالأُخْرَى كَمَدٍّ عِنْدَ وَرْشٍ وَقُنْبُلٍ وَقَدْ قِيلَ مَحْضُ الْمَدِّ عَنْهَا تَبَدَّلَا
وَفِي هَؤُلَاءِ إِنْ وَالْبِغَاءِ إِنْ لِوَرْشِهِمْ بِيَا خَفِيفِ الْكَسْرِ بَعْضُهُمْ تَلَا

چون از تخفیف همزهٔ اول در انواع ثلثه مذکوره فارغ شد شروع کرد در تخفیف همزهٔ ثانیه و کیفیت آن بدو وجه یاد کرد از بهر ورش و قنبل وجه اول تسهیل قیاسی کما اشار بقوله والاخری کمد عند ورش و قنبل و وجه دوم ابدال کقوله تعالی محض المد و بیان تسهیل و ابدال در آخر باب بیاید و وجه ابدال از زیادات قصیده است و فی قوله هؤلاء ان کنتم و البغاء ان اردن بوجه ثالث روایت امده است از ورش کما اشار بقوله بیا خفیف الکسر و آن ابدال همزهٔ ثانیه است بیاء مکسور بکسرهٔ خفیفه چنانچه با آن مدی نباشد و همزهٔ اول محقق

تنبیهات چون بعد از همزهٔ ثانیه متحرک باشد نحو جاء احدهم در ان اشکالی نیست اما اگر بعد از همزهٔ ثانیه ساکنی باشد خالی نباشد از آنچه آن ساکن حرف مد باشد یا نه اگر نباشد نحو جاء امرنا دو وجه جایز باشد وجه اول تسهیل همزهٔ ثانیه و وجه دوم ابدال با مد و در ثلثه بر قاعده اصل ورش و اگر آن ساکن حرف مد باشد نحو جاء آل لوط قرا را در اختلاف است بعضی گفته اند که تسهیل همزهٔ ثانیه و ابدال همزه نیز جایز باشد و اکثر بر آنند که تسهیل جایز و ابدال ممنوع و این اصح است و عبارت ناظم رحمه الله دلالت دارد بر وجهین مذکورین و مولف این مختصر بوجهین خوانده است بر بعضی از مشایخ شام در جامع دمشق و در حرم خلیل علیه السلام و بر بعضی بیک وجه مشهور که آن تسهیل همزهٔ ثانیه است و امده است که القراءة سنة متبعة بعد از اثر مخالفت آن کردن قیاس برا قیسه ضعیف از قلت علم باشد والله اعلم

وَإِنْ حَرْفُ مَدٍّ قَبْلَ هَمْزٍ مُغَيَّرٍ يَجُزْ قَصْرُهُ وَالْمَدُّ مَا زَالَ أَعْدَلَا

چون از انواع همزتین متفقتین فارغ شد شروع کرد در احکام حرف مد که پیش از همزه باشد که تغیر آن بتسهیل یا بحذف یا ببدل باشد فرمود جایز باشد که اندا بقصر خوانند زیرا که موجب مد آن بود که مد ملاقی همزهٔ محقق می شد و بعد از تغییر موجب نماند و وجه دوم ابقا مد می کنند زیرا که تغییر همزه عارضی است و در مصطلح قرا در اکثر مواضع اعتداد عارضی نمی کنند و تحسین این وجه اشارت کرد ناظم بقوله والمد ما زال اعدلا **تنبیه** اولی آن بودی که این بحث در باب مد و قصر بگفتی و لکن چون ذکر تغییر همزه ان مرکفت این مسئله اعاده کرد تا معلوم کرد که این بحث مشترک است ببابین و بدانکه همزهٔ مغیر بتسهیل باشد و بحذف و ابدال نیز مثال تغییر بتسهیل در نحو من السماء ان در قرات قالون و بزی بحذف باشد در قرات بزی و سوسی و در وجهی قالون و دوری بر تقدیر آنکه همزهٔ اول ساقط باشد و مثال تغییر ببدل فی نحو اباؤکم و نسائکم و جاء و شاء رو وقف

حمزه چون برسم خط عثمانی رضی الله عنه وقف کند یا بتسهیل قیاسی کما سیاتی

وَتَسْهِيلُ الأُخْرَى فِي اخْتِلاَفِهِمَا سَمَا تَفِيءَ إِلَى مَعْ جَاءَ أُمَّةٌ أُنْزِلاَ
نَشَاءُ أَصَبْنَا وَالسَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا فَنَوْعَانِ قُلْ كَالْيَا وَكَالْوَاوِ سُهِّلاَ
وَنَوْعَانِ مِنْهَا أُبْدِلاَ مِنْهُمَا وَقُلْ يَشَاءُ إِلَى كَالْيَاءِ أَقْيَسُ مَعْدِلاَ
وَعَنْ أَكْثَرِ الْقُرَّاءِ تُبْدَلُ وَاوُهَا وَكُلٌّ بِهَمْزِ الْكُلِّ يَبْدَا مُفَصِّلاَ

شروع کرد در همزتین مختلفتین بعد از همزتین متفقتین اشارت کرد که مدلول سما یعنی نافع و ابن کثیر و ابو عمرو تسهیل همزهٔ ثانیه کنند و مراد از تسهیل مذکور مجرد تغییر است در اول بیت زیرا که در بیت دوم تسهیل مصطلح قرا که همزه را بین بین خوانند یعنی میان همزه و حرفی که مجانس حرکت او باشد خواهد گفت اگر اول را حمل بر تغییر نکنیم تکرار لازم آید و چون این مقدمه معلوم شد بدانکه همزتین مختلفتین در کلام مجید بر پنج نوع آید نوع اول آنکه مفتوحه بعد از مکسوره نوع دوم مفتوحه بعد از مضمومه مثالهما تفیء الی و جاء امة و آن در بیت اول یاد کرد نوع سیم مضمومه بعد از مفتوحه و نوع چهارم مکسوره بعد از مفتوحه مثالهما نشاء اصبنا و السماء او ایتنا و آن در بیت دوم یاد کرد و نوع پنجم مضمومه بعد از مکسوره نحو من یشاء الی که آن در مصراع آخر بیت سیم یاد کرد و چون نوع ششم که عکس نوع پنجم باشد نحو رغبتُ فی دعاءِ اُسید که در قرآن نمی آید از آن ساکت شد و بعد از امثله مذکور شروع کرد در کیفیت تخفیف انواع خمسه مذکوره فرمود فنوعان قل کالیا و کالواو سهلا یعنی در نحو تفیء الی همزهٔ دوم را تسهیل کن میان همزه و یا و در نوع دوم نحو جاء امة تسهیل کن میان همزه و واو بعد از آن در بیت سیم فرمود و نوعان منها ابدلا منهما یعنی در دو نوع دیگر از چهار نوع مذکور نحو نشاء اصبنا و السماء او ایتنا ابدال کن من همزتیهما یعنی همزهٔ مضمومه را با واو کردان در نحو نشاء اصبنا و همزهٔ مکسوره را با یا گردان در نحو و السماء ایتنا و در نوع پنجم از انواع مذکور نحو یشاء الی فرمود کالیاء اقیس معدلا یعنی تخفیف آن همزه چو یا بقیاس نزدیکتر است از مفهوم کلام ناظم دو وجه معلوم شود وجه اول آنکه همزهٔ ثانی را هم چون یا خوانند و وجه دوم چون واو خوانند بعد از آن اشارت بوجه سیم کرد نحو یشاء الی و ان آن ابدال است یعنی بواو محض نحو یشاء وُلی و آنرا اضافت کرد با کثر قرا بقوله و عن اکثر القراء تبدل واوها بعد از آن فرمود و کل بهمز الکل یبدا مفصلا یعنی جمیع قرا چون بهمزه ابتدا کنند در جمیع انواع ابتدا بهمزه محقق کنند بی تغییر باتفاق جمیع قرا

وَالإِبْدَالُ مَحْضٌ وَالْمُسَهَّلُ بَيْنَ مَا هُوَ الْهَمْزُ وَالْحَرْفُ الَّذِي مِنْهُ أُشْكِلاَ

شروع کرد در کیفیت ابدال و تسهیل مذکور فرمود ابدال آن باشد که همزه را ابدال کند بحرفی محض یعنی اگر همزه مکسور باشد بیاء محض کند و اگر مضموم باشد با واو و اگر مفتوح باشد بالف کند و گفت تسهیل آن باشد که همزه را بین بین کردانند میان همزه و حرفی که همزه از و متشکل باشد یعنی شکل همزه که آن حرکت است از حرف ماخوذ باشد و آن مبنی است بر آنکه در باب وقف گفته است که حرکات از حروف مد ماخوذ آید فی قوله [illegible]

یعنی نظر کنند که همزهٔ دوم مفتوح است یا مکسور یا مضموم اگر همزه مفتوح باشد تسهیل آن باشد که همزه را بین بین
گردانید میان همزه و الف در نحو جاء امرنا و اگر مکسور باشد بین بین با یا گردانند در نحو تفیء الی و اگر مضموم باشد با واو گردانند
در نحو جاء امة و دانستن این بحث با تقان موقوف باشد بخواندن مشافه بر شیخ قرآت

باب الهمز المفرد

اذا سكنت فاء الفعل همزة فورش يريها حرف مد مبدلا
سوى جملة الايواء والواو عنه ان تفتح اثر الضم نحو مؤجلا

ازاحکام
چون از همزتین فارغ شد شروع کرد در حکم همز المفرد و ابتدا بیان مذهب ورش کرد و گفت هر همزه که در فاء
کلمه باشد او ابدال کند بر قاعدهٔ ملکیه یعنی بعد از فتحه الف خواند نحو و أمر و بعد از کسره یا نحو ایت و بعد
از ضمه واو نحو یؤمن و مضارع و اسم فاعل از مزید فیه و اسم مفعول ازین قسم باشد نحو یومن و المومنین و ماکول
هم چنانکه ورش ابدال کند بر قاعدهٔ خود اما اگر همزه ساکنه فاء الکلمه نباشد نحو البأساء و اقرا ابدال نکند
یا خود همزه فاء کلمه باشد و اما از جملهٔ ایوا باشد و مراد از جملهٔ ایواء هر کلمه است که فاء الفعل او همزه باشد
و عین الفعل واو و لام الفعل یا که ورش در مجموع امثله او تحقیق همزه کند نحو المأوی و مأویهم از بهر آنکه بر تقدیر
ابدال در بعضی امثله دو واو جمع می شد که ما قبل و مضموم بود و دوم مکسور مودی بزیادتی ثقل می شد
نحو تؤوی و تؤویه بعد از ان شروع کرد در بیان حکم همزه که فاء کلمه باشد و متحرک کقوله و الواو عنه ان تفتح اثر
الضم فرمود که همزهٔ متحرک را نیز ابدال باید کردن بمذهب ورش بواو بشرط آنکه مفتوح باشد بعد از ضمه نحو مؤجلا
و مؤخر و تؤاخذ اما اگر مفتوح نباشد نحو تؤزهم ازا یا مفتوح باشد اما بعد از ضمه نباشد نحو فاتوا ابدال نکند و فؤاد
نیز ابدال نکنند که همزهٔ او فاء الفعل نیست و سوال نیز چنین است که ابدال جایز نباشد و الله اعلم

و يبدل للسوسي كل مسكن من الهمز مدا غير مجزوم اهملا

چون ورش ابدال می کرد در همزه ساکن و متحرک هر دو نوع را بیان کرد بعد ازان شروع کرد در احکام همزهٔ ساکنه
فرمود که سوسی ابدال جمیع همزات کند چون ساکن باشد فرقی نیست که همزه فاء الفعل یا عین الفعل یا لام الفعل
نحو یؤمن و بیر و فادارأتم و قوله من الهمز صفة است از آن مسکن و قوله مدا مفعول دوم یبدل است یعنی سوسی
ابدال کند همزهٔ ساکن را بحرف مد الا موضعی که آن همزه مجزوم باشد چنانکه اقسام آن یاد کرده آید که ابدال نکند

تنبیه ناظم رحمه ابدال را بسوسی مخصوص گردانید و صاحب تیسیر با بی عمرو و در باب ادغام کبیر ذکر آن
کردیم پس از قصیده و در تیسیر دو طریق معلوم شود تخفیف سوسی و دوری را و تحقیق دوری را فقط فتامل ذلک

تسؤ ونشا ست وعشر يشا ومع يهيئ وننساها ينبا تكملا

شروع کرد در بیان مجزوم که مستثنی است و جمیع ان سی و پنج کلمه است که سوسی انها ابدال نکند و آن
مستثنی در کلام مجید بر پنج قسم می آید قسم اول آنست که سکون همزه علامت جزم است و آن در نوزده کلمه است

تسؤکم در تسوهم و ان سلولهم در ...

چنانکه ناظم یاد کرد اول آن تسؤهم و ان تصبر و در آل عمران و تسؤکم و ان تسؤلکم در مائده و ان تصبک
در توبه و ان نشا ننزل علیهم در شعرا و ان نشا نخسف در سبا و ان نشا نغرقهم در یس و اما یشاء در ده موضع ان
قوله ان یشا یذهبکم در نسا و من یشا الله یضلله و من یشا یجعله و ان یشا یذهبکم و یستخلف در انعام و ان یشا یرحمکم
در فاطر و ان یشا یسکن الریح فان یشا الله یختم در شوری و یهیئ لکم در الکهف و او ننسها در البقره و ام لم ینبأ در نجم
و چون قسم اول تمام شد فرمود تکملا و شروع کرد در قسم دوم که سکون در اینجا علامت بنا باشد لقوله

وهيئ وانبئهم ونبئ باربع واقرا ثلاثا فحصلا

بدانک این قسم دوم مذکور است و آن یازده کلمه است اول آن قوله و هیئ لنا در کهف و انبئهم باسمائهم
در البقره و نبئنا بتاویله در یوسف و نبئ عبادی و نبئهم عن ضیف در حجر و نبئهم ان الماء قسمة در قمر و ارجه و اخاه
در اعراف و شعرا و اقرا کتابک در سبحان و دو موضع در سورهٔ قلم و بعد از آن بحرف و حصول کلمات مذکور اشاره کرد
فحصلا

وتؤوي وتؤويه اخف بهمزه ورئيا بترك الهمز يشبه الامتلا

شروع کرد در قسم سوم که همزه خواندن آسان تر است از ابدال و ان قوله تؤوی الیک من تشا در احزاب و فصیلته
التی تؤویه در معارج و قسم چهارم یک حرف است در مریم قوله اثاثا و رئیا و چون استثناء معنی دیگر کرد سوسی همزه خواند

ومؤصدة اوصدت يشبه كله تخيره اهل الاداء معللا

شروع کرد در قسم پنجم اگر ابدال کردی سوسی بلغتی دیگر هم درین معنی است مشتبه شدی و ان قوله موصدة است
در بلد و همزه و اگر ابدال کردی با وصدت مشتبه شدی پس چون در همزه خواند محذوری نبود ابدال نکرد و چون
و چون در مستثنیات محذوری بود مشایخ کبار اختیار کردند انرا بهمز خواندن بسبب علل مذکوره و الله اعلم

وبارئكم بالهمز حال سكونه وقال ابن غلبون بياء تبدلا

چون از اقسام مذکور فارغ شد ناظم رحمه شروع کرد در کلماتی بعد از اصول در سوره البقره ذکر آن
خواهد آمدن که ابو عمرو بصری انرا باسکان همزه خوانده است و ان قوله تعالی بارئکم فاقتلوا و قوله عند بارئکم
پس درین بیت فرمود که بعد ازان که ابو عمرو اسکان کند این دو حرف را دو وجه روایت امده است از وی وجه
اول ترک ابدال و وجه دوم بروایت ابن غلبون که شیخ ابو عمرو دانی است سوسی بر قاعدهٔ خود همزه را ابدال
ابدال کند بیا از بهر آنکه ساکن است و ما قبل همزه مکسور

ووالاه في بئر وفي بئس ورشهم وفي الذئب ورش والكسائي

وفي لؤلؤ في العرف والنكر شعبة ويالتكم الدوري والابدال يجتلا
وورش لئلا والنسيء بيائه وادغم في يا النسي فثقلا

وَاَبْدَلَ الاُخْرَى الهَمْزَتَيْنِ لِكُلِّهِمْ اِذَا سَكَنَتْ عَزْمٌ كَآدَمَ اُوهِلَا

جماعتی اند قرا که در کلمات معدوده موافقت سوسی می‌کنند در ابدال همزه درین ابیات ذکر ایشان می‌کند مذهب ورش آنست که ابدال همزه کند چون در فاء الفعل واقع ساکن باشد فرمود که در پنج موضع ابدال کند اگرچه همزه در فاء الفعل نباشد اول آن بئر فرمود دوم بئس سوم الذئب چهارم لئلا پنجم کلمه النسی است که بعد از ابدال همزه نسی اجتماع یائین باشد ادغام ورش یا اول در ثانی و کسائی متابعت سوسی می‌کند در یک حرف قوله الآیه هر جا که بیاید و شعبه موافقت سوسی می‌کند در کلمه لولو فرقی نباشد که آن موقوف بالف و لام یا منکر باشد و دوری بروایت ابوعمرو قوله لایلتکم بزیادتی همزه ساکنه خواند و سه لولو یا بجنبلا سوسی همزه را ابدال کند بالف بر قاعده خود **تنبیه** مراد از ابدال در قوله تعالی اللولو و لولو همزه اولست و قوله یالتکم الدوری از آن قبیل است که گفته است ناظم رحمه الله و باللفظ استغنی وضد همزه ساکنه در یالتکم فتح باشد بر اصطلاح ناظم و ان یمکن نیست از جهت عربیت ضد سکون اینجا ترک همزه است قوله و ابدال اخری الهمزتین لکلهم یعنی چون در کلمه دو همزه جمع آید و همزه دوم ساکن باشد واجب باشد ابدال آن باجماع ایمه نحو آدم و اوهل فافهم ذلک **باب نقل حرکة الهمزة الی الساکن قبلها**

وَحَرِّكْ لِوَرْشٍ كُلَّ سَاكِنٍ آخِرٍ صَحِيحٍ بِشَكْلِ الهَمْزِ وَاحْذِفْهُ مُسْهِلَا

یعنی هر کلمه که آخر آن حرفی ساکن صحیح باشد و بعد از آن ساکن در اول کلمه دوم همزه باشد ورش حرکت آن همزه نقل کند بآن ساکن که پیش از آن همزه باشد و همزه را اسقاط نحو من آمن و من اوتی و قل اوحی و کوید مناع و منونی کلمی و ساکن مذکور خالی نباشد یکی از سه قسم اول آنکه منون باشد نحو من نبی الا و لکفوا احد مبین ان اعبدوا الله قسم دوم چون ساکن لام تعریف باشد نحو الارض و الاخرة و الاولی این قسم اگرچه لام تعریف بهمزه متصل است در خط پیش بیش قرا در حکم منفصل است قسم سیم باقی حروف هجا است نحو من امن و لذکر اسمعیل و الم احسب الناس و ارقیه ساکن صحیح نحو قالوا آمنا و فی انفسکم خارج شود نحو خلوا الی و بنا ابنی آدم داخل که حروف لین در حکم حروف صحیحه آید پیش از ایمه قرا و ازین است که ناظم رحمه الله از آن ساکت است و بسیاری از قرا درین مسئله ضبط کنند چون درین علم ماهر نباشند فرق نکنند میان حروف اللین و حروف مد و لین و بعضی از ایمه عراق در نحو قالوا امنا و فی انفسکم و در میم جمع که پیش از همزه قطع آید نقل همزه جایز داشته اند و آن مذهب صاحب تیسیر و شاطبی نیست و مولف این مختصر در جمیع بلاد که خوانده است بر مشایخ کبار به ترک نقل خوانده است و مختار اینست و در سورة فکم یا دلکم شد ورش میم جمع را صله کند چون واقع شود پیش از همزه قطع پس بر قاعده خود باشد

وَعَنْ حَمْزَةٍ فِي الوَقْفِ خُلْفٌ وَعِنْدَهُ رَوَى خَلَفٌ فِي الوَصْلِ سَكْتًا مُقَلَّلَا

وَيَسْكُتُ فِي شَيْءٍ وَشَيْئًا وَبَعْضُهُمْ لَدَى اللَّامِ لِلتَّعْرِيفِ عَنْ حَمْزَةٍ تَلَا

وَشَيْءٍ وَشَيْئًا لَمْ يَزِدْ وَلِنَافِعٍ لَدَى يُونُسَ الآنَ بِالنَّقْلِ نُقِّلَا

قوله

قوله وعن حمزة فی الوقف اشاره است بخلاف که از حمزه روایت آمده است که در ساکن مذکور در حالت وقف بر همزه که در اول کلمه آخر باشد حمزه را دو وجه باشد یکی نقل حرکت همزه با حرف ساکن که در ما قبل همزه باشد و وجه دوم نقل یعنی تحقیق قوله و عنده الی قوله و شی و شیا اشارتست بروایت اول در سکت حمزه بر ساکن مذکور یعنی که خلف سکت کند مطلقا بر ساکن موصوف و در شی و شیا ایضا در حالت وصل یعنی چون کلمه ساکن بر آخر متصل شود بکلمه بهمزه خلاد را سکت نباشد مطلقا و از معنی وصل معلوم شود اینجا که محل وصل و محل وقف که بیشتر گفته است مختلف است و قوله و بعضهم الی قوله و شی و شیا اشارتست بطریق دوم یعنی بعضی روایت کرده اند از حمزه که در لام تعریف از کلمات منفصله و بر شی و شیا از متصلات سکت کرده است و بر غیر اینها ترک سکت کرده چون اسناد روایت دوم با حمزه کرده هر دو راوی متفق باشند در روایت دوم حاصل طریق آنکه اما اول آنست که خلف بر کل منفصل و لام تعریف و غیر آن و در شی و شیا سکت کند مطلقا و خلاد بر هیچ یکی از اینها سکت نمیکند و اما حاصل طریق ثانی که خلف و خلاد هر دو سکت می‌کنند بر لام تعریف و در شی و شیا فقط چون در هر دو روایت را باختلاف مذکور فی قوله و عن حمزة فی الوقف خلف اعتبار کنی اندر وقف بر شی و شیا سکت ساقط شود و در وقف بر نحو قد افلح را سه وجه باشد نقل چنانچه گفت و عن حمزة فی الوقف خلف و سکت باعتبار طریق اول و ترک هر دو باعتبار طریق ثانی و خلاد را دو وجه باشد نقل چنانچه ذکر رفت و ترک نقل با ترک سکت و در وقف بر کلمه لام تعریف نحو الارض خلف را دو وجه باشد نقل و سکت نه با بر هر دو طریق و خلاد را سه وجه باشد یکی نقل و دوم سکت باعتبار طریق دوم و ترک هر دو باعتبار طریق اول و چون این هر دو روایت و تعریفات چنانچه گفته شد معلوم شود بدانی که خلف را اتفاقست در سکت نحو الارض خلاد را اختلاف است در سکت و در ترک سکت و چون استنباط این مسایل از مشکلات قصیده بود در تبسط رفت تا طالب این فن از ضبط روایات خالی باشد **تنبیه** مراد از سکت اینجا آنست که قطع کنند آواز را بر ساکن مذکور زمانی یسیر که اگر دراز کشد وقف باشد نه سکت قوله و لنافع لدی یونس الآن چون از احکام فارغ شد باز رجوع کرد بمذهب نافع که تفرد اوست نقل همزه ثانیه در قوله تعالی آلان و قد کنتم الآن و قد عصیت ورش بر قاعده اصل خود و قالون بموافقت او نقل همزه کنند اما ورش در مدود و در همزه منقوله بر قاعده خود باشد و در همزه اول نیز سه وجه خوانند اگرچه در اصل کلمه ساکن بوده است پس سه در سه نه باشد جایز باشد نه وجه خوانند در قول الآن والله اعلم

وَقُلْ عَادًا الاُولَى بِاِسْكَانِ لَامِهِ وَتَنْوِينِهِ بِالكَسْرِ كَاسِيهِ ظُلَّلَا

یعنی مدلول کاف کاسیه و ظا ظللا ابن عامر و ابن کثیر و کوفیان خوانند در سورة نجم قوله تعالی عادا الاولی بکسر تنوین عادا و سکون لام اول اولی و بعد از لام همزه مضمومه و بعد از همزه واو ساکنه و بعد از واو لام ثانی در حالة وصل و چون در لام تعریف اصل آنست که ساکن باشد و کسر تنوین از برای التقاء ساکنین مدح کرد از ابو عمرو

فربود

کاسیه ظللا زیرا که مراد انکاسیه قاری می خواهد که منون خواند ازان سبب که اصل در التقای ساکنین کسر است بعد ازان

وَأَدْغَمَ بَاقِيهِمْ وَبِالنَّقْلِ وَصْلُهُمْ وَبَدْؤُهُمُ وَالْبَدْءُ بِالْأَصْلِ فُضِّلَا

لِقَالُونَ وَالْبَصْرِي وَتُهْمَزُ وَاوُهُ لِقَالُونَ حَالَ النَّقْلِ بَدْءًا وَمَوْصِلَا

یعنی باقی قرا که ایشان نافع و ابو عمرو اند ادغام خوانند در حالت وصل گویند عادًا لُّولى بضم لام بانشدید آن بی همزه بعد ازان فرمود اصحاب ادغام مذکور نقل حرکت همزه کنند بالام در حالت وصل و در حالت ابتدا ایضا گویند عاد اللولى و در وصل و وقف بر عادا ابتدا کنند بهمزه و گویند الُولى بعد ازان فرمود که ابتدا کردن با اصل فاضلترست بر مذهب قالون و ابو عمرو و اشارتست بوجه دوم یعنی نقل همزه ثانیه نکنند بالام تعریف و تلفظ کنند باصل چنانچه همزه وصل ثابت باشد و گویند الاولى بعد ازان فرمود که قالون در حالت وصل و ابتدا واو را مهموز خواند لُّؤلى

وَتَبْدَأْ بِهَمْزِ الْوَصْلِ فِي النَّقْلِ كُلِّهِ وَإِنْ كُنْتَ مُعْتَدًّا بِعَارِضِهِ فَلَا

یعنی در هر کلمه که لام تعریف باشد نحو الاولى و الارض و الانسان چون ابتدا کنند بر تقدیر نقل دو وجه جایز باشد وجه اول اثبات همزه وصل چون اعتبار و که عارضه منقوله نکنیم گوییم الاولى الانسان و اگر اعتدادِ عارض بکنیم چنانچه همزه وصل نیز ابتدا بکنیم گوییم الُولى و الِنسان و وجه دوم حذف کنیم چون اعتبار حرکت عارضه کنیم پس گوییم لُولى و لِنسان

همزه وصل

وَنَقْلُ رِدًا عَنْ نَافِعٍ وَكِتَابِيَهْ بِالْإِسْكَانِ عَنْ وَرْشٍ أَصَحُّ تَقَبُّلَا

چون این کلمه خارج بود از اصل باب یعنی ردًا یصدقنی در قصص نافع بروایت قالون و ورش نقل همزه کرده است با دال چنانچه بین اللغتین ناظم انرا در آخر این باب یاد کرد و نیز در قوله تعالى کتابیه انی در سوره الحاقه اختلاف آمده است از ورش نقل و اسکان ناظم رحمه الله اشارت کرد بدانچه روایت صحیح از ورش اسکان آمده است و مولف الحکم برایه کما را باسکان خوانده است باب وقف حمزة وهشام على الهمز

وَحَمْزَةُ عِنْدَ الْوَقْفِ سَهَّلَ هَمْزَهُ إِذَا كَانَ وَسْطًا أَوْ تَطَرَّفَ مَنْزِلَا

فرمود که حمزه رحمه الله تسهیل همزه آن در حالت وقف فرقی نباشد که آن همزه در وسط کلمه باشد یا در آخر و مراد از تسهیل درین باب تخفیف است بانی وجه کان قرا از اصل الفعل و چون در غالب امر وقف جایی کنند که فتور صورت حاصل شده باشد مر قاری را و نفس ضعیف شده تخفیف مناسب باشد در آخر کلمات و چون همزه متوسط نیز بطرف نزدیک بود او را نیز حکم او دادند در تخفیف و نیز تسهیل درین باب مروست از مشایخ قرا

فَأَبْدِلْهُ عَنْهُ حَرْفَ مَدٍّ مُسَكَّنًا وَمِنْ قَبْلِهِ تَحْرِيكُهُ قَدْ تَنَزَّلَا

یعنی ابدال همزه ساکن کن از برای همزه بجنس حرکت ما قبل او و اگر ما قبل همزه ضمه باشد ابدال باید کردن بواو و اگر فتحه باالف یا بکسره و اگر کسره بیا قوله و من قبله یعنی آن حرفی که پیش از همزه باشد او را حرکت

آن همزه که ساکن شده باشد او بجای همزه فرود آورده و بدانکه همزه بر دو قسم باشد ساکن و متحرک قسم اول که ساکن است بیان کرده حکم آن درین بیت و این همزه ساکن باز بر دو قسمست اول آنکه همزه در وسط کلمه باشد نحو یؤمنون و بالمؤمن و الذئب و قسم دوم آنست که همزه در طرف باشد و باز همزه متطرف بر دو قسم است قسم اول آنکه همزه متطرف در حالت وصل و وقف ساکن باشد نحو اقرا و هیئ و لم یخضو و نبا و در قران نوع آخر بین نمی آید و قسم دوم از قسمین اول که متحرک باشد همزه در حالت وصل و بسبب وقف ساکن شود نحو بدا و یبدا و ان امرؤ بود در حالت وقف حکمش هم چون نوع اول باشد پس همزه در جمیع مذکور ابدال کند کامر و قوله و من قبله تحریکه قد تنزلا احتراز می کند ناظم رحمه الله از همزه متحرک که در طرف باشد و آن همزه بعد از حرف ساکن واقع شده باشد نحو السیء و السوء و افیده که درین نوع ابدال مذکور نباشد و شرح در عقب این بیت گفته آید ان شاء الله تعالى

وَحَرِّكْ بِهِ مَا قَبْلَهُ مُتَسَكِّنًا وَأَسْقِطْهُ حَتَّى يَرْجِعَ اللَّفْظُ أَسْهَلَا

قوله و حرک به یعنی حرکت ده ما قبل همزه را بحرکت همزه متحرکه و همزه را اسقاط کن تا گفتن آن کلمه بر تو آسان شود و این همزه متحرک بر دو قسم آید اول آنکه ما قبل او ساکن باشد و قسم دوم چون ما قبل همزه نیز متحرک باشد حکم آن بعد ازین از بیت و یسمع بعد الفتح و الضم همزه و از بیت فی غیر هذا بین بین معلوم شود اما قسم اول که ما قبل او ساکن باشد باز بر دو قسم باشد قسم اول آنست که نقل حرکت همزه مذکوره با آن شاید کردن چنانچه گفته آید درین بیت و قسم دوم آنکه نقل همزه نشاید کردن یا آن ساکن که پیش از متحرک باشد و آن الف است و واو و یا که زاید باشد چنانچه بعد ازین بیت گفته آید رجوع کردیم با قسم اول که همزه متحرک باشد و ما قبل او ساکن و نقل حرکت با آن شاید کردن و آن خالی نباشد از سه قسم قسم اول صحیح و دوم حرف لین و سیم حرف مد و لین و هر یکی ازین اقسام متوسط واقع شود و متطرف نیز مثال صحیح متوسط یسئلون و مسؤلا و مثال صحیح متطرف جزؤ و ملء و المرء و مثال حرف لین متوسط کهیئة الطیر و سواتکم و مثال حرف لین چون متطرف باشد نحو شیء ظن السوء و مثال حرف مد و لین متوسط سیئت و السوی و مثال متطرف جیء و السوء و لا المسیء در جمیع اقسام مذکوره حرکت همزه با حرف ساکن که پیش از همزه باشد نقل باید کردن و همزه را اسقاط باید کردن کامر و در جمیع اقسام اشمام و روم با احدی جایز باشد کردن لکن در اقسامی که همزه در طرف افتاده باشد جایز نباشد کالسائی و همزه متوسط را درین حکم مدخلی نباشد **تنبیهات** بدانکه مراد از بحث مذکور آنست که نقل حرکت همزه با ما قبل در کلمه متصل باشد که منفصل در باب نقل یاد کرده آمد و این تسهیل قیاسی است که تخفیف رسمی و احکام آن بعد ازین یاد کرده شود ان شاء الله تعالى

سِوَى أَنَّهُ مِنْ بَعْدِ مَا أَلِفٍ جَرَى يُسَهِّلُهُ مَهْمَا تَوَسَّطَ مَدْخَلَا

وَيُبْدِلُهُ مَهْمَا تَطَرَّفَ مِثْلَهُ ... وَيَقْصُرُ اَوْ يَمْضِي عَلَى الْمَدِّ اَطْوَلَا

شروع کرد در بیان قسم دوم که همزه متحرک باشد و ما قبل ساکن و نقل نتوان کرد با ما قبل و یک نوع از آن الف است والف در توسط آید و در تطرف نیز مثال آنکه در وسط آید نحو ابناءکم و من شعائر الله و جاءوا و شاءوا و مثال آنکه در طرف باشد نحو جاء و السماء و یشاء در آن قسم که همزه در وسط افتاده باشد تسهیل باید کردن کما اشار بقوله یسهله مهما توسط و آنجا که در طرف افتاده باشد ابدال باید کرد کما اشار بقوله و یبدله مهما تطرف و درین قسم قصر جایز باشد و طول نیز چنانکه گفته آمد و آن حرف مد قبل همزه مغیر یجز قصره والمد ما زال اعدلا

وَيُدْغِمُ فِيهِ الْوَاوَ وَالْيَاءَ مُبْدِلًا ... اِذَا زِيدَتَا مِنْ قَبْلُ حَتَّى يُفَصَّلَا

شروع کرد در قسم دوم مذکور که همزه متحرک باشد و ما قبل وی ساکن و نقل با آن ساکن ممنوع باشد و آن واو و یا که اصلی نباشد نحو قروء و خطیئة و بریء و النسیء همزه که واقع است بعد از واو و یا را با واو کنند و واو را در واو ادغام کنند و اگر همزه بعد از یا باشد آن را یا کنند و یا را در یا ادغام کنند تا فرق ظاهر شود میان حرف زاید و اصلی کما اشار بقوله حتی یفصلا و حکم حرف اصلی نحو السوء و جیء و سیء در آخر باب ثانیا خواهد گفت که بعضی آن را جاری مجری حرف زاید دانسته اند و ادغام کرده نحو السو و جی و سی والله اعلم

وَيُسْمِعُ بَعْدَ الْكَسْرِ وَالضَّمِّ هَمْزَهُ ... لَدَى فَتْحِهِ يَاءً وَوَاوًا مُحَوَّلَا
وَفِي غَيْرِ هَذَا بَيْنَ بَيْنَ وَمِثْلُهُ ... يَقُولُ هِشَامٌ مَا تَطَرَّفَ مُسْهِلَا

چون از همزه متحرکه که بعد از انواع ساکن می آید فارغ شد شروع کرد در احکام همزه متحرکه که بعد از حرکت بیاید و آن منحصر باشد در نه قسم زیرا که همزه مفتوح باشد یا مکسور یا مضموم و ما قبل هر یک از اینها مفتوح یا مکسور یا مضموم پس نه مثال بگوییم تا بر طالب آسان باشد اول آن مثال مفتوحه با حرکات ثلث سالهم یؤید خاطیة مثال مکسوره با حرکات ثلث خاطئین بئس سئلت مثال مضمومه با حرکات ثلث رؤسکم رؤف مستهزؤن و ناظم در بیت اول اشارت کرد که چون فتحه بعد از کسره بیاید نحو خاطیة ابدال باید کرد بیا و چون همزه مفتوحه بعد از ضمه بیاید نحو یؤلف ابدال کند حمزه رحمه الله بواو و باقی از احکام نه گانه مذکوره هفت قسم بماند و آن مفتوحه باشد بعد از فتحه و مکسوره بعد از حرکات ثلثه و مضمومه بعد از حرکات ثلثه اشارت فرمود که در بیت دوم که در جمیع حمزه تسهیل کند همزه ثانیه را بین بین بر قاعده مذکوره و چون از اقسام همزه ساکنه و متحرکه فارغ شد فرمود که هشام موافقت حمزه کند در تخفیف همزه آنچه که در آخر کلمات باشد و از آن سبب که آن محل استراحت است و تخفیف همزه آن متوسطه مخصوص است بحمزه رحمه الله

وَرِئْيًا عَلَى اِظْهَارِهِ وَادِّغَامِهِ ... وَبَعْضٌ بِكَسْرِ الْهَا لِيَاءٍ تَحَوَّلَا
كَقَوْلِكَ اَنْبِئْهُمْ وَنَبِّئْهُمُ وَقَدْ رَوَوْا ... اَنَّهُ بِالْخَطِّ كَانَ مُسَهِّلَا

فَفِي الْيَا يَلِي وَالْوَاوِ وَالْحَذْفِ رَسْمُهُ ... وَالْاَخْفَشُ بَعْدَ الْكَسْرِ ذَا الضَّمِّ اَبْدَلَا
بِيَاءٍ وَعَنْهُ الْوَاوَ فِي عَكْسِهِ وَمَنْ ... حَكَى فِيهِمَا كَالْيَا وَكَالْوَاوِ اَعْضَلَا

وَمُسْتَهْزِءُونَ الْحَذْفُ فِيهِ وَنَحْوِهِ ... وَضَمٌّ وَكَسْرٌ قَبْلُ قِيلَ وَاُخْمِلَا

شروع کرد در احکامی چند که تعلق بعضی از مسایل مذکوره دارد زیادتی فواید را از آن جمله فرمود که از انواع همزه ساکنه که ما قبل آن متحرک باشد نحو رئیا فرموده بود که ابدال همزه کند پس رییا شود درین بیت اشارت کرد که در آن دو وجه جایز باشد یکی اظهار نظر با اصل کلمه زیرا که بدل عارضی است و وجه دوم ادغام چون مراعات لفظ کنیم و قیاس برین مسئله در تؤوی و تؤویه دو وجه جایز باشد و انکه ظهور ناظم اختصار کرد بر رئیا بعد از آن فرمود و بعض بکسر الها لیاء تحولا کقولک انبئهم و نبئهم یعنی از انواع همزه مذکوره در نحو انبئهم و نبئهم حمزه رحمه الله چون ابدال کند همزه را هاء را بر اصل خود که ضم است باقی بگذارد یا نه ائمه را در آن دو وجه است بعضی گفته اند ضم ها باقی باشد که بدل عارضی است و بعضی گفته اند ها مکسور باشد که اعتداد عارضی میکند قیاس بر ابیهم و انهم و فیهم بعد ازین احکام فرمود قوله و قد رووا انه بالخط کان مسهلا و این اشارت است بروایت سلیم از حمزه که در همزه متابعت خط مصحف عثمانی رضی الله عنه کردی پس اگر صورت همزه واو باشد ابدال بواو کند و گوید در نحو انباؤ وانباؤکم در نحو ابناؤکم و نساؤکم و در ابنایکم و نسایکم بیاء خالص و در نحو سال و امرات واشمازت سال و امرت واشمازت یعنی ابدال کند بالف در نحو الموودة و ربا و شیا گوید الموده و ربا و شی در مجموع همزه را حذف کند و در بعضی مواضع که ابدال الف مودی شود باجتماع ساکنین نحو رایت و سالت واحتمال باشد در بعضی صور که حذف همزه بنا بر خط مصحف متعذر باشد و آن در صورتی باشد که پیش از الف و بعد از و ساکن نحو السوای والنشاه و در بعضی صور اشتباه معانی باشد نحو تجزون و در بعضی صور که بر حذف حرف لین نباشد نحو مسئولا و مذوما والقران پس حاصل تخفیف رسم در مذکور و انواع این و مستحسن آن باشد که نظر کنیم اگر تخفیف قیاسی و رسمی موافق باشد حمل کنیم قولا واحدا و اگر مختلف باشد و اتباع رسم متعذر باشد بر تخفیف قیاسی اختصار کنیم و اگر متعذر نباشد بر تخفیف رسمی نیز عمل کنیم **تنبیه** در ضمیر قوله بانه بالخط دو وجه گفته اند ائمه شراح وجه اول آنست که ضمیر عاید با حمزه است تا هشام را در تخفیف رسمی مدخل نباشد و این اصح است زیرا که مولف این مختصر بر مشایخ کبار از بهر هشام تخفیف رسمی نخوانده است در بلاد حجاز اما اگر در بلاد دیگر خوانده است از بهر هشام نیز و وجه دوم آنکه ضمیر عاید با هشام است کما از وی نیز تخفیف رسمی در طرف آمده است و هشام اقرب است بضمیر و حمزه خود اصل است درین باب احتیاج نباشد بذکر او و چون هشام که به تبعیت تخفیف رسم کند آنکه اصل باشد اولی قوله ففی الیا یلی والواو والحذف رسمه رجوع کرد

با مذهب حمزه فرمود که حمزه رحمه الله در ربا و واو و حرف همزه آن متابعت رسم کند وذلک الذی کره زیرا که او نیز در معنی
واو و یاست قوله والاخفش بعد الکسر ذا الضم ابدلا بیاء شروع کرد در مذهب اخفش که مخالف سیبویه کرده است
در دو نوع نوع اول آنست که همزه مضمومه بعد از کسره باشد نحو سنقرئک تغییر بحرکت ما قبل همزه کند اخفش یعنی
چون همزه مضمومه بعد از کسره باشد همزه را قلب کند بیا بوجه احسن کما اشار بقوله والاخفش بعد الکسر
ذا الضم ابدلا بیاء و بوجه دوم که ضعیف است تسهیل همزه کند مانند یا کما اشار بقوله ومن حکی فیهما کالیا و
در نوع دوم که همزه مکسوره بعد از ضم باشد نحو سئل بیک وجه همزه را قلب کند بواو مکسور بوجه احسن کما اشار بقوله
وعنه الواو فی عکسه و بوجه دوم که ضعیف است تسهیل همزه کند مانند واو کما اشار بقوله ومن حکی فیهما کالیا او
وسیبویه در نوع اول نحو سنقرئک تخفیف مانند واو کند و در نوع دوم نحو سئل مانند یا کرده است

تنبیه

قوله اعضلا درین لفظ شراح را اختلافست بعضی گفته اند درین دو مسئله مذکور اخفش مخالف سیبویه کرده است
متروک است و اعضلا اشارتست بدین و بعضی گفته اند اعضلا از بهر اطلاقست و ضمیر مستکن از آن کسر است
بحسب سخن در قوله وضم تمام شد و قوله و کسر قبل ابتدا کلامی دیگر است که اگر مراد این بودی بایستی گفتی قبلا و اعضلا
تا ضمیر عاید بودی با مسئلتین و بعد از آن فرمود ومستهزءون الحذف فیه ونحوه یعنی مالئون و خاطئون و یستنبئونک
در امثال این کلمات حمزه چون وقف کند حذف همزه آن کند بنا بر رسم زیرا که درین کلمات در مصحف عثمان رضی الله عنه
همزه مرسوم نیست و چون واو ساکن باشد و ما قبلش مکسور بحال خلاف باشد اگر نظر بحذف همزه عارضی کند
کسره واو بحال خود باقی بماند و اگر نظر بران کند که در کلام عرب مستکره است بعد از کسره واو ساکن پس ما قبل
واو را مضموم باید کرد ابتدا پس در نحو مستهزءون از طریق قصید پنج وجه حاصل شود بنا بر تسهیل قیاسی
و رسمی وجه اول چنانچه تسهیل قیاسی گفته آمد در اقسام شده در اول باب و وجه دوم ابدال الهمزه بالیا در مذهب
اخفش و وجه سیم تسهیل همزه میان همزه و واو که آن وجه اعضل است و وجه چهارم حذف همزه با ضم ما قبل در رسم و وجه
پنجم حذف همزه با کسر ما قبل در رسم ایضا اگرچه ضعیف است و مولف این مختصر و اکثر مشایخ بوجوه مذکوره خوانده است
و در بعضی سه وجه مختار که آن معضل و ضعیف نیست و وجه ششم که آن ابدال همزه باشد بواو بر تقدیر آنکه همزه
مرسوم باشد به بعضی از مشایخ شام خوانده است در سنه خمس و تسعین و ستمایه و از مشایخ مولف شیخ شهاب الدین
جبارة مقدسی در شرح خود همه جایز داشته است آن والله اعلم

وَمَا فِيهِ يُلْفَى وَاسِطًا بِزَوَائِدٍ دَخَلْنَ عَلَيْهِ فِيهِ وَجْهَانِ أُعْمِلَا

یعنی چون همزه مبتدا متوسط گردد در کلمه بسبب حرفی که در اول آن کلمه در آید دو وجه باشد حمزه را تخفیف
و تحقیق چنانکه در همزه متوسط گفته آمد بشرط آنکه از حروف زاید که در اول کلمه در آید هم چو حرف واو کرد د مراد

مراد از زاید آنست که بحذف او در نفس آن کلمه خللی ظاهر نشود نحو ها انتم و در بیت ثانی بعد ازین امثله یاد کرده آید
اما اگر بحذف آن حرف زاید در نفس کلمه خللی باشد چنانکه حرف مضارع و میم اسم فاعل و مفعول نحو یونی الحروان
یاخذ و مومن و ما یتاء در مجموع وجه تحقیق باشد فقط و بینوم و هاوم در اعراق و الحاقه ازین قسم است
که حمزه را تحقیق باشد اینجا فقط و خبر چنین داد مولف این حروف را شیخ برهان الدین جعبری که روایت کرد
انتها از مشایخ در روم خلیل علیه در سنه تسع و تسعین و ستمایه

كَمَا هَا وَيَا وَاللَّامِ وَالْبَا وَنَحْوِهَا وَلَامَاتِ تَعْرِيفٍ لِمَنْ قَدْ تَأَمَّلَا

شروع کرد در کلماتی که متوسط شده باشد بسبب زواید در اول آن قوله کها نحو ها انتم و هولاء و نحو یا ایها
و نحو لانهم و لالی و نحو بانهم و قوله و نحوها یعنی نحو فامنوا و امنوا و اخفی و فانوهن و کانهم و
الذینهم و الالی و اینا قوله و لامات تعریف نحو الارض و الاخره و قوله لمن تاملا یعنی سخن من درین استعارت
با کسی است که ادراک آن کند و بعد از فکر بقوت علم و ذکا فرق تواند کردن در احکام مذکوره و اقسام مشتبه که
غیر مذکور را از انواع آن تواند قیاس کردن و براه صواب تواند رفتن و احکام که بعد ازین باید جمع تواند کردن با اقسام

وَأَشْمِمْ وَرُمْ فِيمَا سِوَى مُتَبَدِّلٍ بِهَا حَرْفَ مَدٍّ وَاعْرِفِ الْبَابَ مَحْفِلَا

چون بیان همزاتی که در طرف بود کرد درین بیت ضم کرد احکام وقف فرمود که در هر موضعی که نقل حرکت همزه
با ما قبل جایز باشد نحو المر و السو یا خود ابدال با ادغام جایز باشد نحو قروء و النسی اشمام در مضموم و روم
در مضموم و مکسور یکی از بهر حمزه و هشام اما در کلمه که همزه در طرف آن افتاده باشد و ما قبل همزه حرف مد باشد
و ابدال همزه جایز باشد نحو السما و الباسا و تشا و یا خود همزه متحرک باشد در طرف بعد از تقدیر سکون ابدال
آن جایز باشد در هر دو نوع جایز نباشد روم و اشمام و مثال نوع ثانی نحو یبدا و تبدی و اللولو و قوله واعرف
الباب محفلا یعنی آنچه گفته آمد از اول باب تا بدین موضع فهم کن که مشکل است ضبط آن کسی را که قواعد
ناظم نداند و قوله محفلا یعنی حال آنست که جمیع احکام جمع است درین باب

وَمَا وَاوٌ اَصْلِيٌّ تَسَكَّنَ قَبْلَهُ أَوِ الْيَا فَعَنْ بَعْضٍ بِالْاِدْغَامِ حُمِّلَا

ذکر واو و یا ساکن رفته است که پیش از همزه متحرک باشد آن بر دو قسم بود زاید و اصلی حکم زاید آن بود که ابدال
و بعد از آن ادغام و اگر واو و یا اصلی باشند فرقی نباشد که حرف لین باشد نحو سوء یا حرف مد و لین نحو السوء و سی
وجه آنکه نقل حرکت همزه با ما قبل کنند و درین بیت اشاره کرد که بوجهی دیگر غیر از نقل جایز باشد یعنی اصلی را جاری
مجری زاید نهاده و ادغام کنند و گویند السو کقرو و سو و خطیة پس بر قول بعضی روم جایز باشد در نحو سو

وَمَا قَبْلَهُ التَّحْرِيكُ أَوْ أَلِفٌ مُحَرْ رَكًا طَرَفًا فَالْبَعْضُ بِالرَّوْمِ سَهَّلَا

وَمَنْ لَمْ يَرُمْ وَاعْتَدَّ مَحْضًا سُكُونَهُ وَأَلْحَقَ مَفْتُوحًا فَقَدْ شَذَّ مُوغِلَا

می‌کوید در موضعی که همزه متحرک در طرف افتاده باشد و ما قبل آن متحرک نحو بدا و یبدئ و یبدا یا خود ما قبل همزه
مذکوره الف باشد نحو السما وجاو وبشا فرمود که هردو نوع بعضی جایز داشته‌اند تسهیل با روم و در اولیت
فابدله عنه حرف مد مسکنا و از قوله و یبدله مهما تطرف مثله وجه ابدال معلوم شده و سلیم روایت کرده است
از حمزه که در جمیع این انواع همزه را نیز بیز خواند و ان نتوان خواند الا آنکه روم و حرکت کنی و از بهر ضرورت در مفتوح
اینجا بعضی روم جایز داشته‌اند که تسهیل بی روم متعذر است و نیز جواز آن آمده است از سیبویه کما سیاتی
فی باب الوقف قوله ومن لم یرم واعتد محضا سکونه اشارت کرد بقول بعضی دیگر که روا نداشته‌اند
روم و اشمام مطلقا در انواع مذکوره زیرا که اعتداد ساکن کرده‌اند قوله والحق مفتوحا اشارتست بعضی
دیگر از قرا که الحاق کرده‌اند مفتوح را بمضموم و مکسور در روم و در هر سه نوع روم می‌کنند و این وجه شاذ است
زیرا که ایمه قرا جایز نداشته‌اند روم در غیر مضموم و مکسور و قوله فقد شذ موغلا اشارتست بدین معنی پس
حاصل این شد که در انواع مذکوره ایمه را سه وجه باشد وجه اول آنکه روم و اشمام نباشد مطلقا و وجه
دوم آنکه روم و اشمام باشد مطلقا و وجه سیم که مختار است آنست که در ضم و کسر اشمام و روم باشد و در فتح نباشد

وَفِي الْهَمْزِ أَنْحَاءٌ وَعِنْدَ نُحَاتِهِ يُضِيءُ سَنَاهُ كُلَّمَا اسْوَدَّ أَلْيَلَا

قوله انحا یعنی انواع است یعنی در تخفیف همزه انواع طرق بسیار است غیر از مذکورات و آن نزد نحات ثابت است
بحیثیتی که منور کرده‌اند نور آن هر کلمه مهموز را که مسوده باشد یعنی بر کسی که انواع تخفیف نداند هر کلمه که مهموز
باشد و بروی مشکل شده چون از نحاة آن طرق اخذ کنند نور این طرق مشروح و منور کردانند آن همزه را نزد وی
دران حال که آن اشکال بر وی شخص مخفی باشد چنانکه لیل الیل یعنی مظلم **تنبیهات** چون از احکام باب
فارغ شدیم مجملا مسایلی چند یاد کنیم مفصلا بترتیب اقسام همزات بر نهج ترتیب ناظم تا طالب این فن را از خبط
ایمن باشند و مبتدی را اصلی باشد درین باب و اول باب از مسایل همزه ساکنه که بعد از حرف متحرک آید شروع
کرده بوه متابعت او کنیم اکر وقف کنی قوله اثاثا و رئیا سه وجه جایز باشد وجه اول ابدال همزه و بعد از ابدال
اظهار و ادغام نیز جایز باشد و وجه سیم حذف همزه بنا بر رسم اکرچه کفته بودیم چون تلبیسی یا استشباهی باشد عمل
بر رسم نکنیم اما روایت از حمزه آمده است اینجا و اما قوله تعالی الرویا و رویاک بر وجه اصح ابدال باید کردن و بعضی
نیز ادغام جایز داشته‌اند و نیز جایز باشد حذف همزه کردن بنا بر رسم پس کویی الرویا و رویاک و رویای و اما هیّئ و
اقرا و نبا مشهور از حمزه تخفیف آمده است و بعضی از حمزه و هشام بتحقیق خوانده‌اند بدان علت که کفته‌اند
از بهر سوسی که او نیز بتحقیق خوانده است و از مسایل همزه متحرکه را که ما قبل وی حرف ساکن باشد نحو یجرون و یسلون

نقل همزه باشد فقط تسهیل و حذف بنا بر رسم جایز نباشد و در نشاة هم حکم مذکور باشد اما در نحو الخبء
دو وجه جایز باشد وجه اول نقل و وجه دوم متابعت رسم و در نحو انبائکم چهار وجه باشد تسهیل قیاسی با مد
و قصر و متابعت رسم با مد و قصر اما حذف همزه نشاید کردن و نقل الف با همزه کامر و در نحو جزو نقل حرکت
همزه با ما قبل جایز باشد و روم و اشمام نیز حینئذ جایز باشد و جایز باشد حذف همزه بنا بر رسم لیکن در رسم
روم و اشمام نشاید کردن و قوله هزوا و کفوا ایمه از حمزه وجهی چند روایت کرده‌اند و آنچه از آن مختار است ناظم
اشارت کرد بدان بر یک وجه ابدال همزه بواو مفتوحه چنانچه در حرزش بیاید و وجه دوم نقل همزه کنند با ما قبل قیاس بر سایر
مذکوره و این دو وجه مشهور و مختار و وجه سیم هزوا و کفوا مشدد خوانده‌اند روایت از حمزه و وجه است
که همزه را در هزوا با زای کرده‌اند و زا را در زا ادغام کرده‌اند و در کفوا هم چنین و مولف این مختصر بر بعضی
از مشایخ دمشق خوانده است و این مختار نیست پیش اکثر ایمه و در نحو هیئة و سوء نقل همزه جایز باشد و ابدال با ادغام
نیز جایز باشد اما تسهیل بین بین و اتباع رسم هر دو ممنوع و در نحو موئلا نقل همزه با ما قبل جایز باشد و وجه دوم
همزه را قلب کردن با واو و ادغام کردن واو اول در واو ثانی و وجه سیم وقف بر رسم نحو مولا و اما در نحو الموؤدة
چهار وجه آمده است وجه اول حذف همزه بعد از آنکه نقل کرده باشد نحو الموده و وجه دوم ادغام بعد از قلب
همزه با واو بر قول بعضی نحو الموودة واو اول مشدد و واو دوم ساکن و وجه سیم تخفیف همزه نیز کویند
الموؤوده بثلاث واوات و وجه چهارم تخفیف رسمی یعنی بیک واو خوانند نحو الموده و در وجه سیم و چهارم ضعفی
باشد و در نحو شیء و السوء سه وجه جایز باشد حذف همزه بعد از نقل با روم و اشمام و وجه دوم ابدال
با ادغام مع الروم والاشمام و وجه سیم حذف همزه فقط بنا بر رسم و از مسایل همزه متحرکه که ما قبل آن الف باشد
و ترا الجمعان و دران شش وجه آمده است وجه اول آنکه وقف کنند بهمزه نیز با ماله همزه و هردو الف را اماله
کنند و را را نیز بین بین وجه ترا و این وجه مختار است وجه دوم آنکه وقف کنند بالفی واحد ممال که بعد از وی یا ساکن
باشد نحو ترای و وجه سیم آنکه وقف بالفی واحد ممال بغیر یا کنند ترا و وجه چهارم آنکه وقف بر والف بعد از
را باشد کنند نحو ترا و وجه پنجم آنکه وقف کنند بالفی واحد ممال بعد از را که بعد از الف همزه ساکنه باشد نحو ترااْ و وجه ششم
آنکه وقف کنند بکسر را و اماله الف واقع بعد از را و قلب همزه کنند بیا و الف اخیر را بعد از یا ثابت دارد در نحو ترایا و این
اضعف است که نه روایت معتمد است و نه موافق عربیت و ما بقی وجوه هم متروک است و هم در عربیت وجهی ندارد و مخفی
نماند بر کسی که تامل باشد و قوله تراءا و این قسم مذکور است در ری را سه وجه است یکی از آن هشام و دو از آن حمزه
اما وجه هشام آنست که همزه اول را تحقیق کند و ثانیه را ابدال بالف چنانچه ذکر رفت و مد مشبع کند یا قصر و حمزه
تسهیل همزه اولی کند بین بین و ابدال ثانیه و مد مشبع کند یا قصر بر قاعده مذکور متابعا و وجه دوم آنکه ابدال کنند

مفتوحه

همزه اولی را بواو و بنا بر رسم و همزه ثانیه را بالف و مد مشبع کند یا قصر کما ذکر کوید بطلطو برواء او از مسایل همزه
بعد از و مکسوره نحو لئلا همزه را دو وجه باشد یکی تخفیف و آن ابدال همزه بیا است و وجه دوم تحقیق کما مر در نحو قرئ
همزه را ابدال کند بیا و تخفیف قیاسی و رسمی متحد باشد و از مسایل همزه مضمومه چون وقف کند حمزه بر نحو برءوسکم
تسهیل همزه کند و حذف همزه نیز جایز باشد بنا بر رسم و چون وقف کند بر نحو القرء ابدال همزه کند بواو با شمام
و وجه دوم تسهیل کند بروم و در نحو یبدئ و ینبئ ابدال همزه کند بیا بعد تقدیر اسکانها بعد از ان تسهیل همزه کند
بین الهمزة والواو مع الروم موافقت مذهب سیبویه با تسهیل همزه کند بین الهمزة والیا بمذهب اخفش کما مر و درین وجه اشمام
روا باشد و در نحو امرئ ابدال همزه کند و نیز جایز باشد انکه تسهیل کند میان همزه و یا با روم و در نحو بئس دو وجه باشد
تسهیل بین بین و ابدال همزه بیا و در نحو ملجا دو وجه باشد وجه اول انکه همزه را ابدال کند بالف و وجه دوم تسهیل
بین بین با روم و در نحو لولو جایز باشد ابدال همزه اخیره بواو و بعد تقدیر اسکانها و بعد از ابدال بمذهب سیبویه تسهیل
همزه باشد میان همزه و یا با روم و بر مذهب اخفش تسهیل باشد میان همزه و واو با روم کما مر **تنبیه**
لولو چون مکسور باشد هشام کوید لولو همزه اول را ساکن کند همزه ثانیه را ابدال و حمزه لولو بواو بین ساکنین
خواند و اما لولو چون مرفوع باشد در تخفیف آن سیبویه و اخفش متفق باشند چون وقف کند بران اگر روم
کند تسهیل کند و اگر روم نکند ابدال کند چنانچه در مکسور گفته آمد و هشام همزه ساکنه و واو ساکن خواند چنانچه
در مکسور گفته آمد و باقی قرا ابدال چنانچه گفته آمد قیاس کن

باب الاظهار والادغام

بدانکه ادغام بر دو قسم است ادغام کبیر و ادغام صغیر و چون در ادغام تخفیف است مناسب بود بعد از تخفیف همزات
انرا یاد کردن و در فصول چند آنرا یاد کرد بر غیر مصطلح خود که در اول قصیده یاد کرده بود کما اشار بقوله

سأذكر ألفاظا تليها حروفها بالاظهار والادغام تروى وتجتلا

یعنی عن قریب ذکر کنم لفظی چند که در عقب آن الفاظ حروفی که اوایل آن الفاظ در ان حروف مدغم می شود مذکور باشد
و در ین حروف مذکوره اظهار و ادغام مرویست و روشن شده است بکتب قرآات

فدونك إذ في بيتها وحروفها وما بعد بالتقييد قده مذللا

یعنی از جمله الفاظ موعود بالذکر فرا گیر لفظ اذ و حروفی که بعد از اذ در اوایل کلمات مذکوره که درین بیت است
و آنچه از الفاظ موعود بعد از ذکر ذال اذ مذکور شود قیاس کن از ابراز ذال اذ بتقیید مذکوره در بیت مذکوره بعد ازین

سأسمي وبعد الواو تسمو حروف من تسمى على سيما تروق مقبلا

و تقیید درین مسالة آنست که واو میان هر دو مسئله بیاید یعنی چون بعد از ذکر حروف واو مذکور شود بعد از واو ذکر
قرا کنم برمز و بعد از ان واو فیصل بیاورم و بعد از واو ظاهر کرده و حروف آن قاری که مسمی شده باشد برمز اذ یکرا

یعنی بعد از واو کلمه چند بگویم که در اوایل آن کلمات حروفی ظاهر شود که نزدیک قاری مسمی برمز آن حروف مدغم فیها است
یا مظهر عندها قوله تروق مقبلا یعنی بشکفت آرد ترا از جهت تقبیل یعنی از جهت انکه بغایت نزدیک برد بدید انکه طبیعت

ومن ذال قد ايضا وتاء مؤنث ومن هل وبل فاحتل بذهنك احيلا

از لفظ تا بلفظ بل بقیه الفاظ موعود است قوله فاحتل بذهنک احیلا یعنی درین الفاظ حواله کن ذهن خود را
حال انکه احیل است یعنی اکثر الحیله است یا حکم ذال اذ و چنانکه یاد کردم اولا ذکر لفظی کند که در اواخر او
حروف مدغم است و بعد از و واو بیارد و بعد از واو کلماتی که در اوایل ایشان حروف مدغم فیها یاد کند و بعد از ان
واو فیصل بیارد و بعد از واو کلماتی که مشتمل آید بر رموز قرا بگوید و باز واو بیاورد در موضعی که اسم قاری بر رمز نباشد
و اگر نیاورد در بقیه الفاظ نیز هم چنین باید کردن و از جمله مصطلحات این باب یکی دیگر آنست که بعد از حروف مدغم فیها
اولا رمز قاری ذکر کند که در مجموع حروف اظهار کند یا ادغام بعد از ان واو بیاورد و بعد از واو رمز قاری بگوید
که در بعضی حروف اظهار کند و در بعضی دیگر ادغام و در هر لفظ که اظهار در کل بگوید ساکت شود از ادغام در کل و حکم
بر عکس و این مخالف قول ناظم است که گفته بود و من بعد ذکری الحرف اسمی رجاله الا ابدا است یعنی بیان اصطلاح کردن تا
واقع نشود و مقصود مخفی نماند پس و اوان که فاصله شود درین باب چهار باشد اول انکه مذکور باشد بعد از ذکر حروف
مدغم فیها دوم انکه بعد از انقضا کلمه رمز قاری مظهر الکل باشد سیم انکه بعد از انقضا رمز قاری مدغم الکل باشد
چهارم انکه مذکور شود بعد از کلمه رمز قاری و مدغم البعض و مظهر البعض **ذکر ذال اذ**

نعم إذ تمشت زينب صال دلها سمي جمال واصلا من توصلا
فاظهارها أجرى دوام نسيمها وأظهر ريا قوله واصف جلا
وأدغم ضنكا واصل توم درة وأدغم مولى وجده دائم ولا

نعم جواب سوالیست مقدر از بهر انکه چون وعده بذکر الفاظ مذکوره کرد گویا سایلی سوال کرد که بوعده وفا می کنی گفت
نعم و استفتاح بذکر ذال اذ کرد از بهر انکه اذ اسم است و دیگر الفاظ حروف اند و اسم اشرف است از حروف و حروف ذال اذ
شش حرف است که در اوایل کلمات است بعد از اذ مذکور است تجمعها تجز صدت نحو اذ تبرا و اذ زین و اذ صرفنا و اذ دخلوا
و اذ سمعتموه و اذ جاءکم قوله فاظهارها اشاره می کند باظهار کلمه می گوید که مدلول الف اجری و دال دوام و نون نسیمها
نافع و ابن کثیر و عاصم اظهار می کنند ذال را در پیش این حروف مذکوره و ذکر قرا موخر کردانید تا التباسی نباشد بعد از ان شروع
کرد در اظهار بعضی بقوله واظهر ریا قوله واصف جلا یعنی مدلول را ریا و قاف قوله کسایی و خلاد اظهار میکنند
ذال را در پیش جیم چنانکه در اصطلاح گفته است و رمز را مقدم داشت بعد از ان واو گفت بعد از ان حرف مظهر عندها
گفت بعد از ان شروع کرد در ادغام **قوله** وادغم ضنکا الی آخره یعنی مدلول ضاد ضنکا خلف ادغام کند ذال

دنا و دال فقط **قوله** وادغم مولی وجد دائم یعنی مدلول میم مولی ابن ذکوان ادغام کند در دال فقط و درین دو
برقاعده سابق اول رمز قاری گفت بعد از آن حرف مدغم فیها و واو فاصله کردانید و چون درین باب ذال اذ از ذکر هشام
و ابو عمرو ساکت شده است و اولا اظهار کل گفته معلوم می شود که ابو عمرو و هشام در کل حروف ادغام کنند پس حاصل
این فصل معلوم شد که قراء سبعه بر سه مرتبه باشند مرتبه اول آنکه اظهار کنند در جمیع حروف و ایشان نافع و ابن کثیر
و عاصم باشند مرتبه دوم آنکه ادغام کنند در جمیع حروف و ایشان ابو عمرو و هشام اند و مرتبه سیم از آن کسایی و خلاد
و خلف و ابن ذکوان است که ایشان در بعضی حروف ادغام کنند دال اذ و در بعضی اظهار فاما کسایی و خلاد در
جیم اظهار کنند فقط و اما خلف در تا و دال ادغام کند و در چهار حرف باقی اظهار و اما ابن ذکوان در دال ادغام
کند و در باقی ها اظهار و اما معانی بعضی الفاظ ابیات در آخر فصول گفته آید **ذکر دال قد**

وَقَدْ سَحَبَتْ ذَيْلًا ضَفَا ظَلَّ زَرْنَبٌ جَلَتْهُ صَبَاهُ شَائِقًا وَمُعَلِّلَا
فَأَظْهَرَهَا نَجْمٌ بَدَا دَلَّ وَاضِحًا وَأَدْغَمَ وَرْشٌ ضُرَّ ظَمْآنَ وَامْتَلَا
وَأَدْغَمَ مُرْوٍ وَاكِفٌ ضَيْرَ ذَابِلٍ زَوَى ظِلَّهُ وَغْرٌ تَسَدَّاهُ كَلْكَلَا
وَفِي حَرْفِ زَيَّنَّا خِلَافٌ وَمُظْهِرٌ هِشَامٌ بِصَادٍ حَرْفَهُ مُتَحَمِّلَا

بعد از ذال اذ شروع کرد در بیان دال قد و حروف او در یک بیت یاد کرد و آن هشت حرف است که در اوایل کلمات
که بعد از دال قد مذکور است اول سین سحبت دوم ذال ذیلا سیم ضاد ضفا چهارم ظا ظل پنجم زا زرنب
ششم جیم جلته هفتم صاد صباه هشتم شین شائقا نحو قد سمع و لقد ذرأنا فقد ضل فقد ظلم و لقد زینا و قد جاءکم
و لقد صرفنا قد شغفها قوله فاظهرها یعنی که مدلول نون نجم و با بدا و دال دل عاصم و قالون و ابن کثیر دال قد در جمیع
حروف اظهار کنند و بعد از مذکورون شروع کرد در مذهب باقی قرا و فرمود که ورش در ضاد و ظا ادغام کند
دال قد را و در باقی اظهار و چون اسم قاری صریح بود واو نیاورد بعد از اسم او پیش از حروف مدغم فیه که آن ضاد
و ظا است قوله و ادغم مرو واکف ضیر ذابل زوی ظله یعنی از باقیان مدلول میم مرو ابن ذکوان در چهار حرف
ادغام کند و آن ضاد و ظا و ذال است مطلق و زا نیز الا قوله و لقد زینا ابن ذکوان را در آن دو وجه است کما اشار بقوله
و فی حرف زینا خلاف و در باقی حروف اظهار کند بعد از آن فرمود که از باقیان ایضا هشام دال قد را اظهار کند در پیش ظا
قوله تعالی لقد ظلمک که واقع است در سوره صاد فقط و در باقی حروف هشتگانه و در باقی مواقع ظا ادغام کنند پس از ائمه
سبعه باقی ماند ابو عمرو و حمزه و کسایی در مجموع حروف مذکوره ادغام کنند فاعل ذلک **ذکر تا التانیث**

وَأَبْدَتْ سَنَا ثَغْرٍ صَفَتْ زُرْقُ ظَلْمِهِ جَمَعْنَ وُرُودًا بَارِدًا عَطِرَ الطِّلَا
فَإِظْهَارُهَا دُرٌّ نَمَتْهُ بُدُورُهُ وَأَدْغَمَ وَرْشٌ ظَافِرًا وَمُخَوَّلَا

وَأَظْهَرَ كَهْفٌ وَافِرٌ سَيْبُ جُودِهِ زَكِيٌّ وَفِيٌّ عُصْرَةً وَمُحَلِّلَا
وَأَظْهَرَ رَاوِيهِ هِشَامٌ لَهُدِّمَتْ وَفِي وَجَبَتْ خُلْفُ ابْنِ ذَكْوَانَ يُفْتَلَى

چون از بیان دال قد فارغ شد شروع کرد در تاء تانیث که در شش حرف
جایز است ادغام کردن و آن شش حرف را در اوایل بیت و ابدت
از اول حرف سنا تا جیم جمعن یاد کرد و اشاره آن نحو انبتت سبع کذبت ثمود حصرت صدورهم خبت زدناهم
کانت ظالمة نضجت جلودهم قوله فاظهارها یعنی اظهار کنند تا تانیث را درین شش حرف مذکور و مدلول
دال دره و نون نمته و با بدوره ابن کثیر و عاصم و قالون و رمز قرا را موخر کردانید تا التباس نباشد بعد از آن
از باقیان فرمود که ورش در ظا فقط ادغام کند کما اشار بقوله و ادغم ورش ظافرا و در پنج حرف باقی اظهار کند
و آن سین و جیم و زا است کما اشار بقوله سیب جوده زکی و در سه حرف باقی که آن ضاد و ثا و ظا است
ادغام کند الا یک کلمه که بعد از تا تانیث صاد واقع شود و آن لهدمت صوامع در سوره حج راوی ابن عامر که
هشام است اظهار کند فقط و راوی دیگر که ابن ذکوان است وجبت جنوبها که در سوره حج است یک وجه اظهار
کند و بوجه دوم ادغام کما اشار بقوله و فی وجبت خلف ابن ذکوان یفتلی از باقیان ابو عمرو و حمزه و کسایی
باشند که تا تانیث را در شش حرف مذکور ادغام کنند **تنبیه** در تیسیر گفته است وجه اظهار ابن ذکوان در وجبت
جنوبها روایت ابن غلبون است و ادغام روایت فارس و ناظم اشارت کرد بقوله یفتلی یعنی تدبر کرده اند اهل
قرا تو نیز تدبر کن در آن تا بغور آن برسی **ذکر لام هل و بل**

أَلَا بَلْ وَهَلْ تَرْوِي ثَنَا ظَعْنِ زَيْنَبٍ سَمِيرَ نَوَاهَا طِلْحَ ضُرٍّ وَمُبْتَلَا
فَأَدْغَمَهَا رَاوٍ وَأَدْغَمَ فَاضِلٌ وَقُورٌ ثَنَاهُ سَرَّ تَيْمًا وَقَدْ حَلَا
وَبَلْ فِي النِّسَا خَلَّادُهُمْ بِخِلَافِهِ وَفِي هَلْ تَرَى الْإِدْغَامُ حُبَّ وَحُمِّلَا
وَأَظْهِرْ لَدَى وَاعٍ نَبِيلٍ ضَمَانُهُ وَفِي الرَّعْدِ هَلْ وَاسْتَوْفِ لَا زَاجِرًا هَلَا

لا زاجرا هلا

درین فصل نیز بعد از ذکر لام هل و بل حروف مدغم فیه که آن هشت حرف است
بعد از هل و بل در یک بیت یاد کرد و اول انها از تا تروی تا قوله ضر
و مبتلا ظاهر عبارت ناظم چنان اقتضا می کند که هر یک از لام هل و بل
در هشت حرف که متصل است یاد کرده شود مدغم باشد و نه چنین است
بلکه لام بل در هفت حرف مدغم است و آن نون و ضاد و طا و ظا و ثا و سین
و زا است نحو بل تاتیهم بل ظننتم بل زین بل سولت بل نتبع بل طبع الله بل ضلوا

ولام هل در سه حرف مدغم است وآن نون وثا وتا است نحو هل ثوب الکفار وقل هل ننبئکم وهل تعلمون

تنبیه اگر قایلی گوید حرف مدغم فیه تا ره عشر حرف مخرج کاده شد وتا نه شد حرف پس مجموع ده باشد
جواب آنست که لام بل مخصوص است در کلام مجید به پنج حرف وآن ضاد وطا وظا وزا وسین است ولام هل مخصوص است
بثا فقط نحو هل ثوب الکفار ومشترکاند در دو حرف وآن نون وتا است نحو هل نحن وهل تنقمون بل نطنکم بل تأتیهم
پس مجموع حروف مدغم فیه هشت حرف باشد واولی است که ناظم بنا برآنچه واقع است در کلام مجید اعتبار کرده **وقوله**
فادغمها را واشارت است بدانچه گفته بودیم که ایمه درین فصول بر سه قسم باشند اول آنکه ادغام کنند در جمیع حروف
دوم آنکه در جمیع اظهار کنند سیم آنکه در بعضی ادغام کنند ودر بعضی اظهار پس کسایی درین فصل از قسم اول است یعنی
لام هل وبل در جمیع حروف مذکوره ادغام کند ومدلول را را وبعد ازان شروع کرد در مذهب حمزه که در بعضی حروف ادغام
میکند ودر بعضی اظهار بقوله وادغم فاضل [illegible] فاکه مدلول حمزه است واو آورد بقوله وقور بعد از واو حروف مدغم فیه
یاد کرد بقوله ثناء سوی تجا یعنی در ثا وسین وتا ادغام کند مطلقا ودر باقی حروف اظهار الا قوله بل طبع الله در نساء
که بروایت خلاد وحمزه دو وجه باشد **قوله** وفی تری الادغام حب یعنی مدلول حا حب ابو عمرو ادغام کند لام هل
در تا تری در سوره ملک ودر تا تری در الحاقه ودر غیر آن موضعین ودر باقی حروف اظهار کند **قوله** واظهر لدی واع نبیل
ضمانه یعنی مدلول لام لدی هشام لام هل وبل را اظهار کند پیش نون نحو هل ننبئکم بل نطنکم ولام بل در ضاد لفظ اظهار کند
نحو بل ضلوا عنهم فی الاحقاف وغیر ازین بل که در قرآن دیگر نیامده است پس ازینجاست که گفته آمد که لام هل را پیش
از ضاد در ادغام مدخلی نباشد چون این مسئله محقق شد باقی ماند از حروف مدغم فیه شش حرف هشام در مجموع ادغام کند
الا لام هل در تا قوله ام هل تستوی در رعد که اظهار کند حمزه وکسایی تستوی بیا خواند پس از قراء سبعه هیچ کس
ادغام نکنند درین کلمه فافهم ذلک وچون یاد کرده شد مذهب کسایی وحمزه وهشام وابو عمرو باقیاند ابن ذکوان ونافع
وابن کثیر وعاصم لام هل وبل در مجموع حروف ثمانیه اظهار کنند **باب اتفاقهم فی ادغام اذ وقد وتاء التانیث**

لام هل وبل

وَلَا خُلْفَ فِی الْاِدْغَامِ اِذْ ذَلَّ ظَالِمٌ وَقَدْ تَیَّمَتْ دَعْدٌ وَسِیمَا تَبَتَّلَا
وَقَامَتْ تُرِیهِ دُمْیَةٌ طِیبَ وَصْفِهَا وَقُلْ بَلْ وَهَلْ رَاهَا لَبِیبٌ وَیَعْقِلَا
وَمَا اَوَّلُ الْمِثْلَیْنِ فِیهِ مُسَکَّنٌ فَلَا بُدَّ مِنْ اِدْغَامِهِ مُتَمَثِّلَا

یعنی قراء سبعه متفق اند در آنچه ادغام کنند ذال اذ را در ذال وظا نحو اذ ذهب واذ ظلموا کما اشار بقوله اذ ذل
ظالم ودال قد در تا ودال نحو قد تبین وقد دخلوا کما اشار بقوله وقد تیمت دعد وتاء تانیث در مثل خود
ودر دال وطا نیز نحو کانت تاتیهم واجیبت دعوتکما وقالت طایفه کما اشار بقوله وقامت تریه دمیه طیب
وقل وبل وهل نیز یکی ازین سه در مثل خود ودر را ولام ایمه قرا باجماع ادغام کنند ایضا کما اشار بقوله

وقل وبل وهل راها لبیب نحو قل لهم وبل لهم وقل لنا وبل ربکم وقل رب وبل ران ودر قرآن کسی که سکت کنند
ودر فصل حروف باید که سکت مفرط حفص است **قوله** وما اول المثلین میگوید قراء سبعه متفق اند در ادغام
حرفین که مثلین باشند وحرف اول ساکن فرقی نباشد که در یک کلمه باشند یا در دو کلمه نحو یدرککم الموت فما ربحت تجارتهم
اما در موضعی که واو مضموم ماقبل باشد نحو امنوا وعملوا یا یا ساکن مکسور ماقبل نحو الذی یوسوس ادغام بد
کردن که جمله ایشان مداست چنانچه گفته آمد شرح آن در قوله ومن یظهر فبالمد عللا **تنبیهات** در ترجمه باب
ذکر قل وبل وهل نگفته بود چون در حکم داخل الحاق کرد اینجا ونیز قوله وما اول المثلین الحاق که اینجا مناسبتی
داشت وپیش ازین حکم آن نگفته بود ودرین باب مسایلی چند که ایمه قرا در اظهار وادغام آن متفق اند یا
اختلافی دارند یاد کنیم زیادتی فواید را بدانکه اجماع قراست اظهار کردن در موضعی که بعد از ضاد تا بیاید یا طا
نحو فاذا افضتم وقد فرضتم وفیما عرضتم غلظت بر مذهب مختار وچون بعد از دال یا ذال حرفی از چهار حرف
که آن با ولام ونون وفا وراست یکی بیاید باجماع اظهار کنند نحو لقد بعثنا ولقد لقینا وقد نری وفقد فاز
ولقد راه واذ بوانا واذ لم یهتدوا واذ فرقنا واذ نتقنا واذ فرعون واذ رمیت ودر نحو واسمع غیر مسمع
ومن تبع خطوات واصبح عنهم واجب باشد اظهار کردن بین کلمتین وچون بعد از میم جمع واو یا فا بیاید
اظهار باید کردن نحو ایهم وعدهم فی طغیانهم اما چون با بیاید نحو وهم بهم فاحکم بینهم دو وجه جایز باشد
یعنی اظهار واخفا واز انجمله که ادغام نشاید کردن هر موضعی است که بعد از ان کلمه که در آخر آن فا باشد وبعد
از ان واو یا میم بیاید نحو لا تخف ولا تحزن ونحو تلقف ما صنعوا وتخطف من ارضنا وچون بعد از لام بل جیم بیاید
اظهار باید کردن نحو بل جئناک وچون بعد از طاء ساکن تا بیاید واجب باشد ادغام کردن نحو لئن بسطت واحطت
وفرطتم وچون بعد از سین ساکن تا بیاید نحو نستعین وقول المستقیم اخفا باید کردن ودر نحو راودتن وحصدتم وما
اشهدتهم والم نخلقکم واجب باشد ادغام کردن ودر مذهب بعضی در الم نخلقکم جایز داشته اند اظهار کردن
وان ضعیف است وعمل بران نیست وازینها انواع آنچه یاد نکردیم قیاس بر آنچه گفته آمد میکند وبالله التوفیق
اما بدانکه در معانی الفاظ این فصول در شروح بسط کرده اند وبقدر وسع مختصری ازان یاد کنیم تا طالب
این فن ازان بهره مند شود انشاء الله تعالی بدانکه در اول باب وعده کرده بود بذکر زینب وفرمود که [illegible] ذکر الفاظ بعد
ازان شروع کرد در وفا بدان وعده وآن ذکر زینب است وفرمود نعم الی آخره یعنی زینب که محبوبه است وگفته اند حوری
مراد است از نساء آخرت وچون آن زینب تمشی کند یعنی تبختر کند ضال [illegible] لها یعنی مستطیل وبسیار شود تکبر او
بر محبان وحال آنکه او مرتفع الحال است وآن عجب وتکبر او واصل باشد بهر کسی که تقرب کند بسوی او یعنی تکبر او
واصل بکسی باشد که تقرب کنند بدو وغرض ازین استعارت اعراض طالب است از معصیت ورغبت در طاعت

کسی بعد ازان فرمود فاظهرها یعنی اظهار عشق زینب روان می کند بوی خوش را ورا دایما و اظهار می کند طیب نفس خود
که صفت زینب می کند حال آنکه ظاهر است صفت زینب **قوله** وادغم ضنکا الی اخره یعنی اخفا می کند از جهت بخل از کسی
که وصل زینب یافته است وصل را و مراد راحت وصلست وازان استعاره کرده است بعد ذکر کرده است لغزیده و اخفا میکند
قوله معلی یعنی محبی که دایما از هجر او در تعب و عنا است از انچه از وی بجا بدر ما صیانت او کرده باشد **قوله** وقد
سحبتنا الی آخره این ابیات هم از تتمه غزلست اما از بهر آن افراز کرده تا مقصود قران که حکم دال قدست معلوم کردد معنی
آنست که بدرستی که زینب در آن حال که اظهار عجب می کند میکشد دامن خود را از ان دامنی که تمام و بی نقصانست حال
آنکه هم چو زرنب را که جلوه می دهد باد صبا خوش بوی معطر آنست و مراد از زرنب شجره طیبة الرایحه است آنچه تشبیه
می کند دامن و برابر زرنب در آن حال که نسیم صبا بروی دهد و معنی معطر سرایت کننده است و مراد از طیب بایحه عرف زرنب
قوله فاظهرها الی آخره مراد از نجم نسب زینب است با نور روی وی یعنی ظاهر میکرداند حال زینب را نسب ظاهر
وی با نور روی وی و دلالت می کند بروی حال آنکه دلالت نسب وی واضح است و اخفا می کند با فتن وصل او و هجر مضرتی
که از تشنگی هجران بمحبان رسیده است **قوله** وادغم مروالی اخره مر و کنایت است از وصل و واکف صفت اوست
و ضمیر مضمر است و وغر حراره یعنی وصل راحت رسان زینب اخفا می کند مضرت محبی را که نحیف و نزار شده است
وازحرارت عشق آتشی بر سینه وی مستولی شد و او را نحیف کردانید بحیثیتی که سایه وبرا زایل کرده است **قوله** وفی حرف
بینا الی آخره مراد از حرف اول جانبست یعنی در آنکه وصل اخفا می کند مضرت هجر را خلافی نیست چنانچه در بیت سابق
معلوم شد اما در طرف تزیین محب بوصل خلافست بعد ازان فرمود که اظهار می کند کرم صدقه را با آنکه در صاد
حرف وا خود را صرف میکند و معنی صاد دیگر است و معنی جرقانه و غرض ازین کلام آنست که تزیین بوصل محبوب آن طالبی را
باشد که بذل جهد خود کند در طلب و مجد باشد در نیل مطلوب والا در تزیین او خلافست تحریص می کند عابد را
بزیادتی طاعت **قوله** وابدت سنا ثغر یعنی در حال عشق زینب تبسم میکند و اظهار می کند دندانهای منور خود را
آن دندانی که صفت او آنست که صف زده است در دهن او از زفان اب دهن عذب او **قوله** جمعن و رود بارد
یعنی جمع شده است بر آتش خود بارد **قوله** عطر الطلا یعنی خوش کوار خوش بوی مسلسل او **قوله** فاظهرها
درا الی اخره معنی آنست که آنچه اظهار می کند زینب در حال تبسم دری جیداست که مرتفع القدر است بدو یعنی کواطر
آن درها و اخفا میکند ادراک وصل و مضرت هجران را در ان حال که ظفر یافته باشد در وصل و مالک وصل شده
قوله واظهر کهف الی اخره یعنی اظهار می کند کهف تمام عطا با ک خلوت صاحب وفا حال آنکه عصرت و محلات است
یعنی ملجا و ملاذ است آنچه از وصل باید مقصود ازین بیت آنست که هر که موصوف باشد بدین صفات او باک
ندارد از اظهار آنچه حق تعالی او را بدان اطلاع دهد **قوله** واظهر راویه هشام الی اخره مراد آنست که اصحاب کهف

مذکور دو فرقه اند یکی آنکه اظهار می کند حال وصل را و می گوید که اگر این کشف نبودی که اعمال ما منهدم و محبط بودی
وازین معنی تعبیر کرد بقوله واظهر راویه هشام هدمت و مراد از کهم هشام آنست که سبق و فرقه دوم آنکه توقف
میکنند میان خوف و رجا و افشا نمی کنند یعنی ایشانرا در آنکه بمجرد این اعمال وصل از حق دایم باشد یا نه خلافست و ناظم
رحمه الله آنرا که کامل است بدین ابن ذکوان خوانده یعنی زیرک وازین معنی تعبیر کرد **بقوله** وفی وجبت خلف
ابن ذکوان بعلتی یعنی در وجوب وصل ما را خلاف آن کسی که زیرک باشد محبت است **قوله** الابل وهل الی آخره بل کلمه
اضرابست یعنی اخراج از کلامی بکلامی دیگر معنی بیت آنست که آیا دیدی که کردانید سوکردن زینب کسی را که ملابس
دوری اوست و در فراق او محنت زده است باسباب مضرت و مشقت و مبتلا کرد او را اشارتست بدانکه
آنکسی که محروم باشد از لقاء الله بسبب اعمال سیئه دایما مبتلا باشد بانواع مشقت **قوله** فادغمها راوالی آخره
معنی آنست که اخفا میکند حدیث زینب را وهوا و مراد از اخفا سر زینب است و اخفا میکند ان فاضل یا و فاد
که صفت او آنست که ثنا را و شاد می کند عاشق را وحال آنکه شرینست ثنا او **قوله** وبل فی النسا الی آخره اضراب
کرد با کلامی دیگر فرمود آنکه مقیم محبانست در محبت ثابت شد محبت او بنسبت آخره بسبب مخالفت او بر نفس
وبنسبت آنکه چون کسی از وی سوال کند از حال محبوب او اخفا کند سر دوست دارد اخفا بهتر کرد **قوله**
واظهر لدی واع الی اخره فرمود که اظهار محبت جایز باشد نزد کسی که واعی نفس و حافظ باشد مر سر ترا و بزرگ
باشد ضمان او یعنی التزام او مر اخفا سر ترا بعد ازین فرمود که خطاب کن در حالت آرعاد و بکو آیا دیدی مثل آنچه ترا
فرمود پس استیفا کن مجموع این وصایا را حال آنکه تکلفی و مشقتی باشد وبی اجحاف خیلی باشد **قوله** ولا خلف
فی الادغام الی اخره مقصود آنست که در اخفاء محبت با غیر واعی مذکور هیچ خلافی نیست محققان را بعد ازان اشارة
فرمود بسوی علت **قوله** اذل ظالم یعنی چون ذلیل شد آنکه ظلم کرد بر نفس خود مراد منصور حلاج است یعنی
چون اظهار محبت بکرد در منزلت افتاد پس چه اظهار نشاید کردن و دیگر آنکه نبوده خود می کرد آنکه محبوب محب خود را
وقتی که اظهار محبت میکند و قطع وصلت میکند از وی وبدین معنی اشارت فرمود **بقوله** وعد تنمت الحا حم و قامت
تزید دمیة الی اخره معنی دمیه که مراد از وی زینب است بدین بسر می برد دایما که نکران و مستغرق طیب وصف
خود است و می نماید طیب وصف را با محبان تا شیفته می شوند بعد ازان فرمود بل یعنی اضراب از غیر حدیث
وی و بر طریق استفهام و فرمود هل لها لبیب و یعقلا یعنی هیچ عاقلی دید زینب را و حال آنکه بر عقل عاند
و مراد نفس است یعنی هیچ عاقلی او را ببیند الا آنکه از عقل باز آید **قوله** وما اول المثلین الی اخره مراد آنست
که احد المتماثلین را از محبت چون سکینه باشد لا بد است ازانکه اطفاء آن مثل دیگر کند اشارت با آنکه چون عاشق
در محبت صادق باشد و با سکینه و قار باشد و چون محبت مجازی پیدا شود او را لا بد است ازانکه لطف او

لغعا ان کنند و بدان ملتفت نشود تا امتثال کرده باشد بحق محب حقیقی

وفي فاء وفغرت مجاجها
وادغام باء الجزم في الفا قد رسا حميدا وخير في يتب قاصدا ولا

چون از الفاظ سابقه فارغ شد شروع کرد در کلماتی که متفرق آمده است فرمود که مدلول قاف قد ودار رسا وحا حمیدا
خلاد وکسایی وابو عمرو ادغام کنند با ساکنه را در فا وآن در پنج موضع است اول یغلب فسوف در نسا وان تعجب فعجب
در رعد وقال اذهب فمن تبعک در سبحان وفاذهب فان لک در طه ومن لم یتب فاولئک در حجرات وخلاد را در کلمه آخرین
دو وجه است ادغام واظهار کما اشار بقوله وخیر فی یتب قاصدا ولا وبعضی روایت خلاد اشارت کرد بقوله قد رسا
ونیز رد برانکه ادغام در مواضع مذکوره ضعیف دارد والله اعلم

ومع جزمه یفعل بذلک سلموا ونخسف بهم راعوا وشذا تثقلا

یعنی مدلول سین سلموا ابو الحارث لام یفعل را در ذال ذلک در جمیع قران ادغام کند بشرط انکه لام مجزوم باشد نحو ومن
یفعل ذلک ومدلول را راعوا کسایی ادغام کند فا نخسف را با بهم در سبا قوله ومن جزمه ضمیر مجهول است ما بعد او تفسیر
اوست کقوله تعالی انه من یأت ربه مجرما فان له جهنم وقوله سلموا اشارت بصحت روایت یعنی چون در روایت ادغام
ثابت است النفات بقول معترض نباید کردن ورعایت نقل به قرا کردن

وعذت علی ادغامه ونبذتها شواهد حماد واورثتموا حلا
له شرعه والرا جزما بلامها کواصبر لحکم طال بالخلف یذبلا

یعنی مدلول شین شواهد وحا حماد حمزه وکسایی وابو عمرو ادغام کنند ذال را در تا فی قوله تعالی عذت بربی در سوره غافر
ودخان ونبذتها در طه ومدلول حا حلا ابو عمرو ولام له وشین شرعه ابو عمرو وهشام وحمزه وکسایی ادغام
کنند در سوره اعراف وزخرف قوله اورثتموها ثا را در تا ومدلول طا طال دوری را مجزوم در لام بیک وجه ادغام
کند وبوجه دوم اظهار کما اشار بقوله طال بالخلف ومدلول یا یذبلا سوسی ادغام کند قولا واحدا ومعانی رموز
اشارتست بصحت قراآت ووجوه آن یعنی ادغام در کلمات مذکوره ادله عالی است که مستحق حمدات وشفاعت
روایت او محمود زیرا که موافقت عربیت است وقوله طال بالخلف یذبلا اشارتست بشهرت ادغام دوری
ابو عمرو از جهت قوة مانند شهرت جبل وقوله له شرعه ضمیر اول راجع است با حماد وثانی با ادغام

ویس اظهر عن فتی حقه بدا ونون وفیه الخلف عن ورشهم خلا
وحرمی نصر صاد مریم من یرد ثواب لبثت الفرد والجمع وصلا

یعنی مدلول عین عن وفا فتی وحقه وبا بدا حفص وحمزه وابن کثیر وابو عمرو وقالون اظهار کنند نون یاسین در واو
والقران ونون ثانی در سوره ن در واو والقلم وباقی قرا غیر از ورش در موضعین ادغام کنند وورش بوجه دوم

اظهار کند کما اشار بقوله وفیه الخلف عن ورشهم خلا ومدلول حرمی نصر نافع وابن کثیر وعاصم اظهار
کنند صاد کهیعص در ذال ذکر ودال یرد در ثا ثواب وثا لبثت ولبثتم در تا در مواضع لبثتم در ثا وباقی قرا
ادغام کنند در کلمات مذکوره تنبیهات از قید صاد مریم صاد والقران بیرون رود وچون رمز مقدم بود
بر کلمات مختلف فیه فرمود وصل یعنی ملحق کردان برد ثواب ولبثت ولبثتم بصاد مریم قوله وحرمی نصر اشارتست
بوجه اظهار در صاد مریم چنانکه گفته آمد در نون یسین

وطاسین عند المیم فاز اتخذتم اخذتم وفی الافراد عاشر دغفلا

یعنی مدلول فا فاز حمزه اظهار کند نون طاسین پیش میم که بعد از نون آمده است ومدلول عین عاشر ودال دغفلا حفص
وابن کثیر ذال اتخذتم واخذتم واخذت اظهار کنند در تا در مجموع قران وباقیان ادغام کنند تنبیهات از قید میم
طاسین نمل خارج باشد وقوله فاز یعنی که اصطلاح ناظم داند خلاص یابد از خبط واصطلاح ناظم آنست که هر مسئله
که تعلق او با ما قبل ربطی نباشد واو فصل نیارد واگر اصطلاح ناظم نداند توهم کند که اتخذتم واخذتم واخذت
تتمه مسئله سابق است پس رمز عاشر دغفلا از حکم خالی ماند وبوجه قراآت اظهار وکثرت ووقوع دلایل آن اشارت کرده بقوله عاشر دغفلا

وفی ارکب هدی بر قریب بخلفهم کما ضاع جا یلهث له دار جهلا
وقالون ذو خلف وفی البقره فقل یعذب دنا بالخلف جودا وموبلا

یعنی مدلول ها هدی وبا بر وقاف قریب بزی وقالون وخلاد اظهار کنند با ارکب در میم معا بیک وجه وبوجه دوم
ادغام کنند ومدلول کاف کما وضاد ضاع وجیم جا ابن عامر وخلف وورش اظهار کنند خلاف وباقیان قنبل وابو عمرو وعاصم
وکسایی ادغام کنند قوله یلهث ذلک یعنی مدلول لام له ودال دار وجیم جهلا هشام وابن کثیر وورش ثا یلهث در
ذال ذلک اظهار کنند وباقیان غیر از قالون ادغام کنند وقالون را دو وجه باشد کما اشار بقوله وقالون ذو خلف وفی البقره فقل
یعذب دنا بالخلف جودا یعنی مدلول دال دنا وجیم جودا ابن کثیر وورش با یعذب در میم من یشا اظهار کنند وابن کثیر بوجه دوم ادغام
کند کما اشار بقوله دنا بالخلف واز باقی قرا ابن عامر وعاصم نغفر ویعذب برفع را وبا خوانند کما سیاتی فی آخر البقره ونیز
مذهب نافع وابن کثیر وابو عمرو وحمزه وکسایی یاد کنند آنجا که نغفر ویعذب بجزم خوانند پس از بهر ایضاح یاد کنیم مذاهب
قرا را که از فا فیغفر تا همزه یعذب من یشاء هر یکی را چند وجه باشد چون احکام ادغام واظهار ومد ووقف بسکون وروم
واشمام با آنچه گفته آمد منضم بشود با هم فاما قالون را جزم را یغفر با اظهار را پیش لام لمن باشد وجزم با یعذب با ادغام
در میم من یشاء ووجوه وقف جمع کانه مذکور در باب مد وقصر واشمام وروم در باب وقف بر تقدیر انکه در مد متصل دو وجه
خواند دو وجه در جمع وجه چهارده باشد قالون را ودوری را ابو عمرو داخل باشد با او در یک وجه اظهار یغفر لمن یشاء ودر وجه
دوم که را یغفر در لام لمن ادغام کند با وجوه وقف جمع وجه باشد دوری را وورش را اظهار یغفر ویعذب ومد طویل

و وجه وقف هفت وجه باشد و ابن کثیر را چهار وجه زیرا که مذهب او را دو وجه است دو در هفت وجه و وقف چهار وجه باشد
و سوسی را هفت وجه باشد و هشام را سه وجه دو وجه ابدال همزه منطرف کند یک وجه قطر دوم مد باشد او را و وجه سیم
تسهیل با روم و حمزه را بروایت خلف هیز وجه باشد و خلاد را سه وجه باشد زیرا که سبب مد مخالف هشام باشد
و سبب ادغام با غنه مخالف خلف و ابن ذکوان را هفت وجه باشد و عاصم را هفت وجه باشد و کسایی سبب مد را
نباشد و وجه قالون بسی و را نیز هفت وجه باشد و چون ابعد لاد مد متصل بپنج مرتبه چنانچه او عمرو دانی یاد
جاری دارم قرا سبعه را هفتاد دو وجه باشد کما تری و چون طالب این فن عارف این تخریج شود باقی تخاریج بروایات
شیخ جمع کردن

باب احکام النون الساکنة والتنوین

وَکُلُّهُمُ التَّنْوِینَ وَالنُّونَ اَدْغَمُوا بِلَا غُنَّةٍ فِی اللَّامِ وَالرَّا لِیَجْمُلَا

بدانکه نون ساکن بر دو قسم است قسم اول آنست که در لفظ و خط ثابت باشد و در وصل و وقف و در وسط کلمه و در آخر
کلمه باشد و مثال قسم دوم در آخر کلمه باشد لیکن در لفظ ظاهر شود دون الخط آنرا تنوین خوانند مثال قسم اول نحو صنوان
و منهم و قسم دوم نحو محیط بالکافرین بعد از این مقدمه باید دانستن که چون حروف تهجی که آن بیست و هشت حرف است از پس
نون ساکن یا تنوین آید خالی نباشد بیکی از چهار قسم قسم اول ادغام قسم دوم اظهار قسم سیم قلب قسم چهارم اخفا و باز قسم
اول بر دو قسم آید قسم اول ادغام بی غنه و قسم دوم ادغام با غنه و غنه آوازی باشد که از بینی بیرون آید صاحب نون ساکن یا
تنوین باشد پس ناظم شروع کرد در قسم اول کما اشار بقوله وکلهم التنوین والنون ادغموا بلا غنة فی اللام والرا لیجملا یعنی جمیع
قرا تنوین و نون ساکن را ادغام کنند در لام و را بی غنه نحو من لدنک و من ربهم و هدی للمتقین و اخذة رابیة و بعضی از قرا
در قسم مذکور جایز داشته اند ادغام با غنه و مختار و اصح آنست که ناظم یاد کرد موافق صاحب تیسیر و اشارت کرد بدان بقوله
لیجملا زیرا که لفظ با ادغام بی غنه نیکوست و خالی از کلفت و نیز بر قول بعضی لام و را و نون از یک مخرج اند پس ادغام بی غنه جمیل

وَکُلٌّ بِیَنْمُو اَدْغَمُوا مَعْ غُنَّةٍ وَفِی الْوَاوِ وَالْیَا دُونَهَا خَلَفٌ تَلَا

یعنی جمیع قرا در قسم دوم مذکور ادغام کرده اند تنوین و نون ساکن را در حروف ینمو نحو یومئذ یصدعون و من یقول
و یومئذ ناعمة و من نور و غفورا و کصیب من السماء و من مال و نحو یومئذ واهیة و من وال قوله وفی الواو والیا دونها خلف تلا
یعنی که خلف مخالف قرا گردیده است در واو و یا که او ادغام کند بی غنه در دو حرف و گوید متلی متبعول

وَعِنْدَهُمَا لِلْکُلِّ اَظْهِرْ بِکِلْمَةٍ مَخَافَةَ اَشْبَاهِ الْمُضَاعَفِ اَثْقَلَا

یعنی چون واو و یا بعد از نون ساکن واقع شوند در یک کلمه نحو قنوان و عنوان و دنیا ایمه قرا برخلاف قاعده مذکور
اظهار کنند که اگر ادغام کنند مشتبه شود بمضاعف پس ثقیل شود و غرض از ادغام تخفیف است

وَعِنْدَ حُرُوفِ الْحَلْقِ لِلْکُلِّ اُظْهِرَا اَلَا هَاجَ حُکْمٌ عَمَّ خَالِیهِ غُفَّلَا

شروع کرد در قسم دوم میگوید اگر بعد از نون ساکن و تنوین حرفی از حروف حلق شش گانه که در اوایل مصراع بیت یاد کرده
واقع شود جمیع قرا اظهار کنند و هر حرفی را سه مثال گفته باشیم بگوییم تا نون ساکن که در وسط کلمه باشد آنرا نیز مثال گفته
باشیم نحو من امن و ینأون و شیء اذا نحو من هاجر و منهم و جرف هار و نحو من حرام و نار حامیة و نحو من علق
و انعمت و خاشعة عاملة و نحو من خلقهم و المنخنقة و یومئذ خاشعة و نحو من غفور فسینغضون و عفو غفور تنبیه
معنی الا هاج الی آخره تنبیه است بدانکه این حکم که برانگیخته شد در مصراع سابق عام است مر جمیع اشیا را و کلم گذشته را
شامل همه اشیا است و اگر الف را حلقی است یاد نکرد زیرا که او الف ساکن باشد

وَقَلْبُهُمَا مِیمًا لَدَی الْبَا وَاَخْفِیَا عَلَی غُنَّةٍ عِنْدَ الْبَوَاقِی لِیَکْمُلَا

شروع کرد در قسم سیم یعنی نون ساکن و تنوین چون ملاقی با شوند اینها را قلب کنند بمیم نحو من بعد و انبئهم
و محیط بالکافرین و درین قسم تشدید نباشد زیرا که قلب است نه ادغام قوله و اخفیا الی آخره چون از سه قسم مذکور
فارغ شد شروع کرد در قسم چهارم که اخفا است فرمود که نون ساکن و تنوین پیش باقی حروف تهجی که آن پانزده حرف است
اخفا باید کردن و اخفا حالتی باشد میان ادغام و اظهار خالی از تشدید بدین مجموعها تجد ذ زین شطص ضقطظ
فکک نحو و ان کنتم و جنات تجری نحو ممن ثقلت ازواجا ثلثة نحو و ان جنحوا و لکل جعلنا نحو و من دخل و عملا
دون نحو من ذی الذی و ظل ذی ثلث نحو فان زللتم و نفسا زکیة نحو ان سیکون و رجلا سلما نحو فمن شهد
و شی شهید نحو لمن صبر و عملا صالحا نحو منضود و غدا با ضعفا نحو فان طبن و صعیدا طیبا نحو ان ظنا
و ظلا ظلیلا نحو فان فاوا و سفر فعدة نحو و ان قیل و ینقلب و تبایع قبلهم نحو انکالا و ان کان و رزقا
کاتبا و چون از احکام مذکور فارغ شد اشارت کرد با کمال و اتمام آن بقوله لیکملا تنبیه

از تکرار اسانی حفظ این فصل بنظم آورده شد

شعر

از پس تنوین و نون ادغام شش حرف را | یا و نون و میم و واو و لام و رای با خبر
لیک در چار اول ادغام با غنه بود | ترک غنه دو حرف آخر آمد در خبر
غیر مثل دنیا و قنوان که مضطر باشد | با مضاعف تا نگردد مشتبه اندر عبیر
همزه ها و حا و عین و خا و غین اظهار کن | شش حروف حلق قاسم که نظم بود در
حرف با قلب است و از قلبی این مکن غایب همی | تا نگردد قلب پیش معربان معتبر
چون الف حکمی ندارد پانزده باقی بماند | هست اخفا نزد قرا حکمشان شد مختصر

باب الفتح والامالة وبين اللفظين

بدانکه فتح عبارتست از استقامت نطق واماله عبارتست از انحراف نطق واماله منقسم است بدو نوع اول کبری و نوع دوم صغری و باصطلاح اضجاع و بطح و محض مجموع اماله کبری خوانند واماله بین بین و بین اللفظین و تقلیل صغری خوانند و در اماله کبری انحراف تمام باید کردن و در صغری انحراف بفتح الفتح والکسر واسباب اماله بیش قرا عشر ده است اول کسره دوم یا سیم انقلاب از یا چهارم مشبه بمنقلب از یا پنجم مجاوره اماله ششم مجاوره کسره ما قبل در بعضی احوال هفتم آنکه الف متطرف باشد در کلمه که زاید باشد بر سه حرف وجمیع این هفت که مذکور شد بعضی موقوف است اما کسره یا فاما کسره نحو الدار واما یا نحو حیران در قرات ورش واما انقلاب از یا نحو طاب وخاب ورمی واما مشبه بمنقلب از یا نحو سیمیها احدی واما مجاوره اماله نحو رای ونای واما مجاوره کسره ما قبل نحو خاف وخافوا واما الف متطرف که زاید باشد بر سه حرف نحو تدعی واذا یتلی

وحمزة منهم والکسائی بعده اماﻻ ذوات الیاء حیث تنزلا

گفته بود ناظم رحمه الله یا آنکه مخصوص باشد ببعضی از ایمه نام ایشان صریح بگویم پس درین بیت و فا کرد بدان شرط بدانکه جمیع ذوات الیا حمزه وکسایی اماله کنند و ورش موافقت ایشان کند لکن باماله بین بین بخلاف وعنه کما سیاتی

وتثنیة الاسماء تکشفها وان رددت الیک الفعل صادفت منهلا

چون دانستن اماله موقوف بود بر دانستن اصل الف ناظم فرمود که اگر کلمه اسم باشد چون تثنیه کنند از او روشن شود که ذوات الیاست واگر فعل باشد چون رد فعل کنی بانفس خود معلوم شود و مکشوف کرده که ذوات الیاست واگر ظاهر شود که الف منقلب از واوست نحو عفا وعصا حمزه وکسایی اماله نکنند پس نحو ایشان بطریق ولی که بفتح خوانند وقوله صادفت منهلا اشارتست بدین اصل مذکور یعنی چون طالب این علم اصل معلوم کند بمقصود رسد واو را مانند کرد بکسی که تشنه باشد بآب رسد سیراب شود

هدی واشتراه والهوی وهداهم وفی الف التانیث فی الکل میلا
وکیف جرت فعلی ففیها وجودها وان ضم او یفتح فعالی فحصلا

درصدر این بیت مثال دو اصل مذکور یاد کرد و فرمود هدی واشتراه یعنی چون رد کنی این دو فعل بانفس خود گوی هدیت واشتریت بعد از ان ذکر اسم کرد گفت والهوی وهداهم در حال تثنیه گویند هویان وهدیان پس ظاهر شود در هر دو اصل که اسم است یا فعل وچون معلوم شود که ذوات الیا اند از ایمه قرا هر آنکه مذهبش اماله باشد اماله کند پس در نحو صفا وشفا وسنا برق وعصاه وابا احد جایز نباشد اماله کردن که اگر ایشان تثنیه کنی باید گفت صفوان وشفوان وسنوان وعصوان وابوان اما مواضعی چند از ذوات الواو که اماله در آن آمده است کما سیاتی

بنا بر علتی در موضعی خود یاد کرده بشود **قوله** وفی الف التانیث یعنی در هر کلمه که الف تانیث باشد حمزه وکسایی اماله کنند وآن بر سه نوع باشد اول آنکه منقلب باشد از حرف اصلی نحو هدی یا ان کما مر ونوع ثانی آنکه منقلب باشد از حرف مزید وان نیز بر دو نوع است اول آنکه از برای تانیث آید نحو بشری ونوع دوم آنکه از برای الحاق کنند نحو معزی پس الف مزید را اماله کنند زیرا که در تثنیه عود کند نحو بشریان ومعزیان **قوله** وکیف جرت فعلی چون ذکر الف تانیث کرده شروع کرد که آن چگونه آید و در پنج ابنیه یاد کرد اول فعلی بفتح فا دوم بکسر فا سیم بضم فا کما اشار بقوله وکیف جرت فعلی و فعالی چون مضموم فا و یا مفتوح فا باشد کما اشار بقوله وان ضم او یفتح فعالی پس در جمیع انواع پنج گانه مذکور حمزه وکسایی ومتابعان ایشان اماله کنند هر کسی بر اصل مذهب خود **ومثال** نوع اول السلوی الموتی واسری ومرضی والتقوی ونجویهم والنجوی وتقویهم وسکری وما هم بسکاری وتتری در قرات کسی که منون نخواند وصرعی وشتی وتقویها وبطغویها **ومثال** نوع دوم یعنی فعلی بکسر فا باشد نحو بسیماهم واحدیهما واحدیهن والذکری وذکریهم وضیزی والشعری **ومثال** نوع سیم یعنی فعلی بضم فا نحو الدنیا والقربی وبشری والاخری والانثی وبالانثی والحسنی واخریهم واولیهم والعقبی والسفلی والعلیا والبشری والطوبی والاولی والمثلی والسوی وزلفی والرویا والکبری وسقیاها والعزی وعقباها والیسری والعسری والرجعی **ومثال** نوع چهارم یعنی فعالی بضم فا وفتح عین نحو اساری وسکاری وکسالی وفرادی **ومثال** نوع پنجم نحو فعالی بفتح فا وعین نحو النصاری والیتامی والحوایا والایامی در مجموع انواع خمسه حمزه وکسایی باماله کبری خوانند الا رویا که حمزه اماله نکند لاتباع الاثر وورش را اماله بین بین باشد در مجموع وابو عمرو در موضعی که حرف مهمل حرف را باشد اماله محض کند نحو بشری والنصاری واساری واگر را نباشد بین اللفظین خوانند ودر قوله تعالی یا بشری در سوره یوسف ورا دو وجه باشد کما سیاتی وجه اول فتح ووجه دوم بین بین چنانچه مذهب ورش است وورش را یا تثنیه مذکور بین اللفظین خواند وباقی قرا بفتح خوانند **تنبیه** ایمه قرا را در موسی وعیسی ویحیی دو قول است بعضی گفته اند که ابو عمرو اماله بین اللفظین واین روایت مولف این مختصر است وعلت آن گفته اند که اینها اسما اعجمی اند وابنیا نزد اشتقاق نیست وبعضی گفته اند که اماله نکنند که موسی بر وزن مفعل است ویحیی بر وزن یفعل وعیسی بر وزن فعلی ونحو مثال مجاهد کرد در سنه حسنی وسحر وستیانه که خواندش باماله بین بین دادند خواندن

وفی اسم فی الاستفهام انی وفی متی معا وعسی ایضا اماﻻ وقل بلی

بدانکه بعضی انی استفهام از باب فعلی شمرده اند ونیز الفش رابع است واز نیست که مرسوم است بیا

واماحتی بعضی گفته اند که الف او منقلب است از یا بدلیل آنکه چون تثنیه کنند حتیان گویند و اما عسی از باب ذوات
الیا است بدلیل قوله هل عسیتم و اما بلی الف مجهولست بر تانیث و بلی چون از حروف معانیست جایز نشد
دخول حرف تانیث در و چنانکه در ریب یس بنا برین وجه ناظم فرمود که در مجموع این کلمات حمزه و کسایی اماله کنند
و ورش را درین کلمات دو وجه باشد و ابو عمرو بروایت دوری در انی که استفهام باشد بین بین خواند و باقی قرا بفتح خوانند
تنبیه بدانکه این کلمات داخل است در اصول سابق و فایده اعاده آنست که چون این کلمات سبب اماله درایشان مختلف فیه است اگر ناظم ساکت شدی معلوم نشدی که حمزه و کسایی درایشان سبب اما اعتبار کرده اند که اماله
واجب باشد یا نه پس ناظم بخصوص ذکر کرد تا معلوم شود که درین کلمات سبب اماله اعتبار کرده اند پس اماله باید کردن
و اسباب در اول باب گفته آمد و بدانکه انی استفهام در قرآن بیست و هشت موضع می آید دو در البقره و چهار در آل عمران
و یکی در مایده و دو در انعام و یکی در توبه و دو در یونس و دو در مریم و یکی در مومنین و یکی در عنکبوت و یکی در سبا و یکی در یس و یکی در زمر و دو در غافر و یکی در زخرف و یکی در دخان و یکی در قتال و یکی در منافقون و یکی در جن و قوله
في الاستفهام تا نحو انا نا تی الارض و ام یحسبون انا و انا ظننا خارج باشد که از قرا کسی اماله نکرده است

وَمَا رَسَمُوا بِالْيَا غَيْرَ لَدَى وَمَا زَكَى وَإِلَى مَنْ بَعْدُ حَتَّى وَقُلْ عَلَى

چون از آن قسم که حمزه و کسایی اماله کنند بعضی دیگر آنست که مرسوم باشد بیا از جهت مناسبتی که اصل آن واو باشد
درین قسم اماله کنند موافقت رسم نحو ضحی و علی و ازین مذکور کلماتی چند استثنا کرد که مرسوم اند بیا و اماله کردن ممنوع
است کما اشار بقوله غیر لدی الی قوله و قل علی و ورش موافقت کند با حمزه و کسایی درین قسم بر قاعده خود یعنی بین اللفظین
و باقیان بفتح خوانند و این کلمات در مصحف امام بیا نوشته اند خوف التباس ... و اما لدی تا فرق باشد از اسم اشاره چون لدی
کذا زید و اما الی تا فرق باشد میان آن و میان الی که مشدد باشد و اما علی تا فرق باشد میان آن و علا که فعل باشد نحو
فرعون علا و اما حتی تا فرق باشد چون داخل شود در ظاهر و مضمر نحو حتی زید و حتاه و
اما زکی بیا نوشته اند مناسب ماقبل را قوله و لکن الله یزکی و قوله من بعد بضم دال و جر
جایز باشد **وَكُلُّ ثُلَاثِيٍّ يَزِيدُ فَإِنَّهُ مُمَالٌ كَزَكَّاهَا وَأَنْجَى مَعَ ابْتَلَى**
فرمود که حمزه و کسایی اماله کنند هر کلمه را که اصل او ثلاثی باشد و واوی از اسم
و فعل مثال اسم نحو الاعلی و فعل مثالش از ثلاثی واوی باشد که او را با حدی از
ابواب مزید فیه نقل کرده باشد نحو زکیها و انجی و اصلا از بهر آنکه اگر اسم باشد چون
تثنیه اش کنند در تثنیه با یا شود و اگر فعل در فعل متکلم با یا گردد قوله

وَلَكِنْ أَحْيَا عَنْهُمَا بَعْدَ وَاوِهِ وَفِيمَا سِوَاهُ لِلْكِسَائِيِّ مُيِّلَا

ورؤیای

ورویای والرؤیا و مرضات کیف ما اتی و خطایا مثله متقبلا و محیاهم ایضا و
حق تقاته وفی قد هدانی لیس امره مشکلا و فی الکهف انسانی و من قبل
جا من عصانی و اوصانی بمریم یجتلا و فیها و فی طاسین آتانی الذی اذعت
به حتی تضوع مندلاه **و حرف تلاها مع طحاها و فی سجی و حرف دحیها**
و هی بالواو تختلا عنهما اشاره است بحمزه و کسایی یعنی کلمه احیا حمزه و کسایی اماله کنند
بشرط آنکه بعد از احیا واو باشد نحو اماته و احیا و نموت و نحیی و اگر بعد از احیا واو نباشد حمزه اماله نکند و کسایی و ورش
بر قاعده اصل خود اماله کنند و کلماتی چند که کسایی اماله می کند فقط در پنج بیت بعد ازین یاد کرد کلمه اول رویای که مضاف باشد
بیا متکلم و کلمه دوم الرؤیا که معرف باشد بالف و لام کلمه سیم مرضات است فرقی نباشد که منصوب یا مجرور یا مضاف باشد
بقوله و مرضات کیف ما اتی و چهارم خطایا و قوله مثله یعنی هر نوع که آید نحو خطایاکم و خطایانا
و من خطایاهم و پنجم محیاهم و ششم حق تقاته و هفتم قد هدانی و هشتم در سوره کهف و ما انسانیه و نهم در ابرهیم
و من عصانی فانک کما اشار بقوله و من قبل جا من عصانی و دهم و یازدهم در سوره مریم و اوصانی و اتانی الکتاب
و دوازدهم در نمل فما اتانی الله و سیزدهم و چهاردهم در سوره والشمس والقمر اذا تلیها والارض و ما طحیها و پانزدهم در سوره
والضحی والیل اذا سجی و شانزدهم در سوره والنازعات والارض بعد ذلک دحیها کسایی در جمیع مواضع مذکوره اماله
کند و ورش را دو وجه باشد در کلمات مذکوره کالکسایی و ابو عمرو رؤیای والرؤیا و تلاها و طحیها و سجی و دحیها بین اللفظین
خواند کالکسایی و حمزه و باقی قرا بفتح خوانند **تنبیهات** قوله رؤیای والرؤیا یکی را اضافه کرد بیای متکلم و یکی بالف لام
تعریف تا قوله تعالی لا تقصص رؤیاک در یوسف بیرون رود که بعد ازین ذکر آن بیاید و تقاته مقید کردانید بحق تا منه تقاة
خارج باشد و قل انی هدانی و لو ان الله هدانی و قوله و لیس امره مشکلا یعنی آنچه مقید کرده ام اماله کن از جهت کسایی
که آنچه گفتم این نیست مشکل بلکه آسان است مر آن کسی را که فهم دارد **قوله** حتی تضوع مندلا یعنی که افراد کسایی را
بر وجهی بیان کردم مضبوط که مانند است ببوی خوش مندل که خلایق از طیب آن آسایش یابند و مندل عود
طیب است و بعضی گفته اند که مندل موضعی است در بلاد هند که بوهای خوش را نسبت بدان موضع کنند

وَأَمَّا ضُحَاهَا وَالضُّحَى وَالرِّبَا مَعَ الْقُوَى فَأَمَالَاهَا وَبِالْوَاوِ تُخْتَلَا

چون از افراد کسایی فارغ شد رجوع کرد با کلماتی مذکور که درین بیت آورده است که حمزه و کسایی اماله کنند
کما اشار بقوله فاما لاها بعد از آن فرمود که مصحف عثمانی مرسوم بواو ند این چهار کلمه کما اشار بقوله
و بالواو تختلا **تنبیه** این کلمات چهارگانه مذکور غیر از ربوا اگرچه داخلست در حکم فواصل اما ناظم
جمله مجموع را منصوص کردانید تا اصل ایشان نیز بیان کند و این کسی در یابد که او اذکیا باشد

وَرُؤْيَايَ كُلٌّ مَعْ مَثْوَايَ عَنْهُ لِحَفْصِهِمْ وَمَحْيَايَ مِشْكَاةٍ هُدَايَ قَدِ انْجَلَا

یعنی حفص دوری بروایت کسایی اماله کند فقط رویاکر ومثوای ومشکوة وهدای وحمزه وابوالحارث وباقی قراء غیر از ورش وابوعمرو جمله بفتح خوانند کلمات مذکوره وورش را دو وجه باشد یکی فتح ویکی اماله بین بین اکر بعضی کفته اند الف او منقلب از واو است که چون جمع کنند مشکوات شود پس آنکه اماله جایز میدارد میکوید که الف او اکرچه واوی است اماله در موضع لازم است که حرف رابع است ونیز ما قبل وما بعد الف کسره است از اسباب اماله است واما ابوعمرو از کلمات مذکوره رویاکر را اماله کند کما مر **تنبیهات** از قید مثوای مثواه بیرون رود وانچه ای محیاهم وازهدای فهدیهم که ابوالحارث وحمزه در هرسه کلمه موافق باشد در اماله با دوری

وَمِمَّا أَمَالَاهُ أَوَاخِرُ آيِ مَا بِطٰهٰ وَآيِ النَّجْمِ كَيْ تَتَعَدَّلَا

وَفِي الشَّمْسِ وَالْأَعْلَى وَفِي اللَّيْلِ وَالضُّحَى وَفِي اقْرَأْ وَفِي وَالنَّازِعَاتِ تَمَيَّلَا

وَمِنْ تَحْتِهَا ثُمَّ الْقِيَامَةِ ثُمَّ فِي الْمَعَارِجِ يَا مِنْهَالُ أَفْلَحْتَ مَنْهَلَا

یعنی از انچه حمزه وکسایی اماله می کنند باتفاق بکدیکر کلمات است که در اواخر این سوره که ناظم یاد کرد واقع شده باشد اول سوره طه یاد کرد دوم والنجم سیم والشمس چهارم سوره الاعلی پنجم واللیل ششم والضحی هفتم اقرا هشتم والنازعات نهم سوره عبس کما اشار بقوله ومن تحتها دهم القیامه یازدهم المعارج **تنبیهات** قوله کی تتعدلا اشارتست بوجه اماله یعنی تا آیات مناسب یکدیکر باشند وچون سوره مذکوره بر شمره بوجهی که ضبط آن آسان باشد اشارت کرد بقوله یا منهال افلحت منهلا یعنی ای تشنه وصل بر فن خلاص یافتی از تحیر درین طریق بحال انکه عطا کردم مورد آنچه می جستی وبعضی کفته اند که مراد ازین اشارت آنست که هر کسی که معرفت اختلاف رؤس آی دانسته خلاص یافتی از تحیر پس بر مذهب امام که پیش او کلمه آیت باشد اماله کن که اکر قاری معرفت رؤس آی نداشت خوف خبط باشد مر او را پس لابد باشد دانستن آن تا مذهب مدینه ومکه وشام وغیرهم واختلاف ایشان معلوم کند ومسئله یاد کنیم از اختلاف ایشان تا باقی بر آن قیاس کنند قوله تعالی منی هدی که در سوره طه پیش اهل کوفه آیت نیست وقوله من طغی در نازعات اهل مدینه آیت نمی شمرند ودر سوره اقرا الذی ینهی آیت نمی شمرند اهل شام

رَمَى صُحْبَةٌ أَعْمَى فِي الْاِسْرَا ثَانِيًا سُوًى وَسُدًى فِي الْوَقْفِ عَنْهُمْ تَسَبَّلَا

وَرَا تَرَاءَى فَازَ فِي شُعَرَائِهِ وَأَعْمَى فِي الْاِسْرَا حُكْمُ صُحْبَةٍ اَوَّلَا

شروع کرد در کلمات که جماعتی از قراء موافقت حمزه وکسایی می کنند در اماله آن وفرمود که مدلول صحبه حمزه وکسایی وابوبکر ولکن الله رمی در انفال وقوله فهو فی الآخرة اعمی که آن حرف ثانی است در سبحان وقوله سوی در طه

وقوله سدی در سوره قیامه در چهار کلمه مذکوره اماله کنند در حالت وقف وقراء سبعه در حالت وصل متفق اند در فتح سوی وسدی وبحسب این کلمات که در این بیت جمع فرموده بنظم او را اشارت کرد بقوله تسبلا الحسن بعد از آن فرمود که مدلول فاز فا ز یعنی حمزه اماله کند رای ترای در شعرا در حالت وصل ودر حالت وقف یاد کرده شد حکم آن واعمی فی الاسرا حکم صحبة اولا یعنی کلمه اعمی اولین در سبحان مدلول حا حکم وصحبه ابوبکر وحمزه وکسایی وابوعمرو اماله کنند

تنبیه ابوعمرو از اصل خود تجاوز کرد یعنی از اماله بین بین رجوع کرد باماله محض نعم ذلک

وَمَا بَعْدَ رَاءٍ شَاعَ حُكْمًا وَحَفْصُهُمْ يُوَالِي بِمَجْرَاهَا وَفِي هُودَ اُنْزِلَا

یعنی مدلول شین شاع وحا حکما حمزه وکسایی وابوعمرو اماله محض کنند هر الفی که آن واقع باشد بعد از را خواه متصل باشد که منقلب باشد از یا نحو اشتری وتمارا ارکا ویا خود آن الف از بهر تانیث باشد نحو ذکری واسارای ویا الف از بهر الحاق باشد نحو تتری در وقف بمذهب کسی که منون خواند وچون اماله درین باب مشهور بود ناظم اشارت کرد بدان بقوله شاع حکما حفص بروایت عاصم موافقت مذکوران اماله کرده است قوله مجریها فقط ودر غیر این باب خلف

نَأَى شَرْعُ يُمْنٍ بِاخْتِلَافٍ وَشُعْبَةٌ فِي الْاِسْرَا وَهُمْ وَالنُّونُ ضَوْءُ سَنًا تَلَا

می فرماید که مدلول نون شرع وبا یمن حمزه وکسایی بی خلاف وسوسی بخلاف قوله ونای بجانبه در سوره فصلت وسبحان اماله الف نای کنند وسوسی در موضع بوجه ثانی یا نأی قرا بفتح خوانند وشعبه در سوره اسرا اماله کند ودر فصلت بفتح خوانند واکنون ضوء سنا تلا یعنی مدلول ضاد ضوء وسین سنا وتا تلا خلف وابوالحارث ودوری نون نای در سوره نیز بخلاف عنه وابوبکر اماله کند در سبحان فقط وخلاد اماله همزه کند در هر دو سوره وخلف وکسایی اماله همزه ونون کنند در هر دو سوره **تنبیه** قوله وهم اشارتست بجماعه مذکوره که پیش از شعبه اند وقوله والنون ضوء سنا تلا او کلامی دیکر است وقوله شرع یمن اشارتست بصحت وجه قرات وظهور آن وقوله والنون ضوء سنا تلا اشارتست بظهور وجه اماله نون وآنرا صفت کرد که بمنزلت ضوء برق است

إِنَاهُ لَهُ شَافٍ وَقُلْ اَوْ كِلَاهُمَا شَفَا وَلِكَسْرٍ اَوْ لِيَاءٍ تَمَيَّلَا

فرمود که مدلول لام له وشین شاف هشام وحمزه وکسایی غیر ناظرین اناه در سوره احزاب اماله کنند ومدلول شین شفا حمزه وکسایی قوله او کلاهما در سبحان اماله کنند **تنبیه** قوله شاف اشارتست بصحت روایت ومجاورت کسره همزه اناه وقوله شفی اشارتست بتوجیه اماله او کلاهما کما اشار بقوله ولکسر او لیاء تمیلا یعنی اماله

کسره کافواست یا خود الف که منقلب است از یا و ورش در اماله بر قاعده خود باشد

وذو الراء ورش بین بین وفی اراکهم وذوات الیا له الخلف جملا

ولکن رؤس الآی قد قل فتحها له غیر ما ها فیه فاحضر مکملا

شروع کرد در اماله صغری فرمود که ورش در کلمائی که دران رای باشد و بعد از را الف باشد کامر در مجموع اماله بین بین کند نحو ترى واذرى وبشرى واین قسم قوله تعالی ولو اریکهم کثیرا استثنا کرد که ورش را دران دو وجه است یعنی ازان فرمود که او را در ذوات الیا نیز دو وجه است یعنی فتح و اماله بین بین و مراد از ذوات الیا آن نیست که منقلب از یا باشد فقط بل که اعلم ترازانکه الف منقلب از یا باشد نحو خطایاکم یا خود اصل او واو باشد اما در بعضی احوال مردود به شود یا بلفظ نحو اعلی یا مرسوم باشد بیا نحو متی پس حاصل آن باشد که جمیع باب تا بدین موضع آنچه حمزه و کسائی اماله می کنند باتفاق یا بانفراد ورش را دو وجه باشد و مولف اینجا دو فتح خوانده است بر اکثر مشایخ شام بدو وجه و بر بعضی مشکوة و مرضات و الربوا بفتح خوانده است و باقی باب بدو وجه و این روایت صحیح تر است زیرا که اکثر شراح بر این اند لکن قول او کثیر چون روایت اهل است جایز باشد خواندن **قوله** ولکن رؤس الآی قد قل فتحها یعنی آنکه ذوات الیا در آخر آیات سور احدی عشر مذکور باید ورش قولا و لحدا با اماله بین بین خواند غیر از کلمائی که در اواخر آیات سور آید و دران کلمات ها باشد نحو ضحیها که ورش اماله نکند پس حاصل آن شد که رؤس آی ذوات الرا است یا نه اگر ذوات الرا باشد نحو ذکریها ورش قوله واحدا اماله کند و اگر نباشد خالی نباشد از آنچه در وی ها باشد یا نه اگر نباشد نحو اذا یغشی و تجلی او را دو وجه است کامر و اگر ها باشد نظر کنیم تا آن کلمه ولو بیت نحو ضحیها ورش اماله نکند و اگر یایی باشد نحو بنیها و سویها ورش را دو وجه باشد و اگر گوییم **قوله** قد قل فتحها مراد آنست که روایت فتح اندک آید بر تقدیر آنکه حذف مضاف کرده باشد بر قول بعضی از شراح معنی آن باشد که اکثر اصحاب ورش بر آنند که رؤس آی ها اماله کنند ورش الا آنکه در رؤس آی ها باشد که اکثر آنها که فتح کند فرق نباشد که ذوات الواو باشد نحو ضحیها یا از ذوات الیا نحو بنیها اما در ذوات الواو اصحاب اماله اندک اند و در ذوات الیا اصحاب اماله بسیار فافهم ذلک ما ذکرنا ففیه ادنی غموض والله اعلم

وکیف اتت فعلی وآخر آی ما تقدم للبصری سوی راهما اعتلا

یعنی ابو عمرو بصری رحمه الله الف فعلی و فعلی و فعلی و کلمائی که در آخر سور احدی عشر مذکور واقع شده باشد مجموع اماله بین بین کند الا آنکه ذوات الرا باشد نحو للیسری و للعسری که اماله محض کند که روایت از کسائی کرده اند که او گفت عهب را در کسره را مقصود است که در غیر آن نباشد و از بیت که اصحاب مجاهد در کلمه که را باشد اماله کنند فقط

ویا ویلتی انی ویا حسرتی طووا وعن غیره قسها ویا اسفی العلا

یعنی دوری از ابو عمرو که مدلول او طا طووا است اماله بین بین کند قوله یا ویلتی و ان در کلام مجید در سه موضع آمده است

قوله یا ویلتی اعجزت و یا ویلتی الد و یا ویلتی لیتنی در سوره مائده و هود و فرقان و الف آنی نیز کامر و یا حسرتی در سوره زمر و یا اسفی در یوسف و قوله و عن غیره قسها یعنی غیر از دوری از حمزه و کسائی و ورش هر کلمه جمع کنند با اصل منصوص خود و بصیانت روایت دوری اشارت کرد بقوله طووا

وکیف الثلاثی غیر زاغت بماضی امل خاب خافوا طاب ضاقت فتجملا

وحاق وزاغوا جاء شاء وزاد فز وجاء ابن ذکوان وفی شاء میلا

فزادهم الاولی وفی الغیر خلفه وقل صحبة بل ران واصحب معدلا

یعنی در کلمائی که عین الفعل آن الفانی باشد منقلب از یا که مدلول فاء فز حمزه اماله محض کنند و آن ده کلمه است زاغ و خاب و خافوا و طاب و ضاقت و حاق و زاغوا و جاء و شاء و زاد بعد از آن فرمود که ابن ذکوان موافقت حمزه کند در دو کلمه و آن جاء و شاء است و نیز در قوله تعالی فزادهم الله مرضا اماله کند قولا واحدا و در غیر این کلمه در مجموع قرآن هر جا که بیاید او را دو وجه باشد **قوله** وقل صحبة بل ران یعنی حمزه و کسائی و شعبه در سوره مطففین قوله بل ران اماله کنند و قوله معدلا اشارتست بعدالت جماعه مذکوره و تنبیه آنکه روایت ایشان معنعن است تا برسول صلعم **تنبیهات** فارفقوا فتحصلا شاید که هر دو رمز باشند و شاید که احدی و قوله غیر زاغت و آن در دو موضع آید یکی در احزاب و قوله و اذ زاغت الابصار و دوم در صاد قوله ام زاغت عنهم الابصار درین خلاف نیست بل که حمزه و باقی قرا بفتح خوانده و قوله وکیف الثلاثی غیر زاغت بماضی احتراز کرد از فعل رباعی و از مستقبل نحو فاجاءها و ازاغ الله و یشاء و ولا یخاف و خافون که او ست که در فتح این انواع خلاف نیست

وفی الفات قبل را طرف اتت بکسر امل تدعی حمیدا وتقبلا

کابصارهم والدار ثم الحمار مع حمارک والکفار واقتس لتنضلا

یعنی مدلول تا تدعی و حا حمیدا دوری از کسائی و ابو عمرو اماله محض کنند الفانی را که واقع باشد پیش از را مکسوره که آن را در طرف کلمه واقع باشد لفظا یا حکما کما اشار بقوله کابصارهم الی قوله والکفار و جود قیود اما المجاز یا شد که الف در طرف واقع باشد لفظا اما متوسط باشد حکما یعنی غیر کلمه باشد نحو فلا تمار فیهم یا خود مطرف نباشد نه لفظا نه حکما نحو نمارق نشاید اماله کردن الا انا و ازین جهت قوله الجوار ازین قبیل کسی اماله نکرده است قوله و اقتس لتنضلا یعنی آنچه از بن اصل باشد یا مشابه این باب قیاس کن و اماله کن تا غالب آیی تعجب منکران اماله را

ومع کافرین الکافرین بیائه وهار روی مرو بخلف صد حلا

فتجملا

بِدَارِ وَجَبَّارِينَ وَالْجَارِ تَمَّمُوا وَوَرْشٌ جَمِيعَ الْبَابِ كَانَ مُقَلِّلَا

وَهٰذَانِ عَنْهُ بِاخْتِلَافٍ وَمَعْهُ فِي الْبَوَارِ وَفِي الْقَهَّارِ حَمْزَةُ قَلَّلَا

ومع کافرین عطف است بر قوله وفی الفات قبل را طرف یعنی دوری کسایی وابو عمرو لفظ کافرین فرقی نباشد که معرف باشد یا منکر که اماله کنند بدان شرط که سوم باشد یا قوله وهار روی مرو بخلف صد حلا یعنی مدلول را که راوی ومیم مرو بخلاف عنه وصاد صد وحا حلا و با بدار کسایی بی خلاف وابن ذکوان بخلاف یعنی بفتح واماله وابوبکر وابو عمرو قالون بی خلاف قوله هار در سوره توبه اماله کنند ومدلول تا تمموا دوری کسایی قوله جبارین والجار در مایده ونسا اماله کند قوله وورش جمیع الباب کان مقللا یعنی آن بیت که ناظم فرمود وفی الفات قبل را طرف تا بقوله وجبارین والجار ورش مجموع را اماله بین بین کند ولکن در جبارین والجار اماله کند وفتح نیز کما اشار بقوله وهذان عنه باختلاف بعد از آن فرمود که حمزه در اماله بین بین موافقت کند با ورش در دو کلمه وان دار البوار است در ابراهیم وحرف القهار در جمیع قرآن وغیر این کلمتین بفتح خواند **تنبیهات** از قید کافرین بیاید کافرون که بواو باشد وکافر که بی واو باشد بیرون رود برمونا اشارت کرد که ناقل اماله هار تشنه زیادتی علم است از شرح که با قلب است از قلب واماله وتمموا التمام اشارتست باماله محض برد ورا در جبار که

وَإِضْجَاعُ ذِي رَائَيْنِ حَجَّ رُوَاتُهُ كَالَابْرَارِ وَالتَّقْلِيلُ جَادَلَ فَيْصَلَا

یعنی مدلول حا حج ورا رواته ابو عمرو وکسایی اماله محض کنند در هر موضعی که اجتماع را آیین را پیش از الف ودیگر بعد از الف نحو الابرار والقرار ومدلول جیم جادل وفا فیصلا ورش وحمزه باماله بین بین خوانند وحج رواته اشارت بصحت روایت ورد بر آنکه گوید که اماله ضعیف است درین باب وقوله جادل فیصلا اشارتست بدانچه حمزه امر بین بین نگاه داشت که آن اماله بین بین است نه بفتح خوانند ونه باماله محض

وَإِضْجَاعُ أَنْصَارِي تَمِيمٌ وَسَارِعُوا نُسَارِعُ وَالْبَارِي وَبَارِئِكُمْ تَلَا

وَآذَانِهِمْ طُغْيَانِهِمْ وَيُسَارِعُونَ آذَانِنَا عَنْهُ الْجَوَارِ تَمَثَّلَا

يُوَارِي أُوَارِي فِي الْعُقُودِ بِخُلْفِهِ ضِعَافًا وَحَرْفَا النَّمْلِ آتِيكَ قُوِّلَا

شروع کرد در کلماتی چند که تفرد دوری کسایی است وغیر از وی از قراء سبعه کسی را دران مدخلی نیست آن کلمات یکی انصاری است در آل عمران وسوره صف دوم سارعوا در آل عمران وسوره الحدید سیم نسارع در مومنین فقط وچهارم باری وآن در سه موضع است دو در البقره ویکی در سوره حشر پنجم آذانهم در البقره وانعام وسبحان ودو در کهف ویکی در فصلت ویکی در نوح وششم طغیانهم در البقره ودر انعام واعراف ودر یونس ودر مومنون وهفتم یسارعون دو در آل عمران وسه در مایده وششم در انبیا وهفتم در مومنون وهشتم در فصلت قوله وفی

وفی آذاننا وقوله لا نظیر له وهشتم الجوار در حم عسق وسوره رحمان وکویرت در جمیع مذکور قوله واحد دوری اماله کند فقط قوله یواری اواری یعنی قوله یواری سوءة اخیه فاواری سوءة اخی در بن حرف دوری را دو وجه باشد قوله ضعافا وحرفا النمل آتیک قولا بخلف ضمناه یعنی مدلول قاف قولا خلاد بخلاف عنه وضاد ضمناه خلف قولا واحدا قوله تعالی ضعافا در سوره النساء وقوله انا آتیک به قبل ان یرتد در سوره نمل اماله کنند وخلاد بوجه دوم بفتح خواند **تنبیه** از قید ما بعد یواری سوآتکم در اعراف بیرون رود وجواری شاید که بیا نیز خوانند وقوله تمموا اشارتست باتمام اماله وچون از انفراد دوری کسایی فارغ شد شروع کرد در اتمام انفراد حمزه بعد از آن

بِخُلْفٍ ضَمِمْنَاهُ مَشَارِبُ لَامِعٌ وَآنِيَةٌ فِي هَلْ أَتَاكَ لِأَعْدَلَا

وَفِي الْكَافِرِينَ عَابِدُونَ وَعَابِدٌ وَخُلْفُهُمُ فِي النَّاسِ فِي الْجَرِّ حُصِّلَا

یعنی مدلول لام لامع ولام لاعدلا هشام قوله مشارب در یس وآنیة در هل اتیک اماله محض کند وتقید هل اتیک آنیة من فضة در سوره انسان خارج باشد بعد از آن عطف کرد بر بیت اول قوله عابدون وعابد که در کافرون آمده است که هشام این دو حرف را نیز اماله کند پس بقید کافرون عابدون که در غیر این سوره واقع باشد خارج باشد نحو لنا عابدون قوله وخلفهم فی الناس یعنی که مدلول حا حصل ابو عمرو بیک وجه هر جا که کلمه الناس بیاید اماله کند وبوجه دوم بفتح خواند **تنبیه** مسایلی که بعد از انصاری یاد کرد که اماله کنند اصحاب رموز مراد اماله محض است که بعد از انصاری امر انده وذکر اضجاع است دران وبدانکه ابو عمرو را در غیر را اماله کبری نباشد الا در الناس مجرور ودر قوله ومن کان فی هذه اعمی ودر یا وها در فواتح مریم وطه واماله صغری نباشد در را او را اله قوله بشری ولها علم وبدانکه در کلمه الناس که مجرور باشد نقله را دران سه وجه است ابو عمرو دانی در کتاب اماله قطع کرده است بر اماله وبعضی دو وجه نقل کرده اند وبعضی گفته اند که دوری وسوسی هر یکی را دو وجه باشد کما اشار بقوله وخلفهم فی الناس فی الجر حصلا وبعضی گفته اند که اماله از آن دوری است وفتح از آن سوسی واین نقل سخاوی است ایضا از ناظم ومولف این مختصر بر اکثر مشایخ شام خبیر خوانده است که نقل سخاوی است وبر بعضی باماله خوانده بروایت دوری وسوسی وقوله حصل اشارتست بدین وجوه یعنی که بعد از معرفت اقوال که ایمه در کتب قراآت گفته باشند عمل کنند تا از خبط ایمن باشند

حِمَارِكَ وَالْمِحْرَابِ إِكْرَاهِهِنَّ وَالْحِمَارِ وَفِي الْإِكْرَامِ عِمْرَانَ مُثِّلَا

وَكُلٌّ بِخُلْفٍ لِابْنِ ذَكْوَانَ غَيْرَ مَا يُجَرُّ مِنَ الْمِحْرَابِ فَاعْلَمْ لِتَعْمَلَا

یعنی که مدلول میم مثلا ابن ذکوان اماله محض کند در کلمات مذکوره که درین بیت است ومواضع آن بتفصیل یاد کنیم از کثرت ظهور کلمه اول قوله وانظر الی حمارک در البقره وکمثل الحمار در جمعه وکلمه دوم قوله یصلی فی المحراب در آل عمران وعلی قومه من المحراب در مریم واکراههن کلمه سیم است وان قوله تعالی من بعد اکراههن در نور وچهارم کلمه عمران در قرآن هر جا که بیاید وقوله کل بخلف

لابن ذكوان يعني در مجموع كلمات مذكور ابن ذكوان را دو وجه باشد يكى اماله كامل و دوم فتح اما در موضع مذكور كه گفته آمد
كه بحار بمجرور اماله كنند ابو وادران خلاف نيست يعني در موضع اماله باشند و رافقط و از ينجاست كه بعد از علم بقراءة
ابن ذكوان فرمود كه عمل كن بر انچه گفته آمد كما اشار بقوله فاعلم لتعملا **تنبيه** از قيد بحار بمجرور غير مجرور خارج
شود و عمران غير از مفتوح در قرآن نمى آيد پس مقيد نكرد آنرا و آن كلمات مذكوره كه درين بيت قول حمارك و الحمار ورش
وابو عمرو و دورى از كسايى بر قاعده خود اماله كنند و رموز و اشارات ناظم در نيايند الا اعلان كامل

ولا يمنع الاسكان في الوقف عارضا امالة ما للكسر في الوصل ميلا

اين بيت از تتمه انست كه گفته بود و في الغات قبل را طرف و مراد آنست كه چون بر نحو الابرار و بقنطار و الناس وقف كنى
اسكان كه بسبب وقف حاصل آيد مانع اماله نشود كه آن اماله بسبب كسره جايز بوده كردن زيرا كه اسكان عارضى است و كسره
با فى حكما پس اصحاب اماله بر قاعده خود همه يكى اماله كنند و اعتبار آن سكون عارضى نكنند

وقبل سكون قف بما في اصولهم وذو الرا فيه الخلف في الوصل يجتلا
كموسى الهدى عيسى ابن مريم والقرى التي مع ذكرى الدار فافهم محصلا

يعني در موضعى كه الف ممال در طرف افتاده باشد و بعد از الف ساكنى باشد كما مثل الناظم بقوله كموسى الهدى مذهب صحيح آنست
كه اصحاب اماله هر يكى بر قاعده اصل خود اماله كنند در حالة وقف و اگر بيش از ساكن حرف ممال را باشد مدلول يا يجتلا يعني
يعني سوسى اماله محض كند بيك وجه در حالت وصل و بوجه دوم ترك اماله كند كما اشار بقوله وذو الرا فيه الخلف نحو القرى
التي وذكرى الدار **تنبيهات** بدانكه نحو اولم ير الذين و لم ير الانسان از قبيل مذكور نيست و از نيست كه ائمه قرا
در فتح آن متفق اند و اما در نحو نرى الله در حالتي وصل بران تقدير كه سوسى اماله كند اختلاف مشايخ را بعضى تفخيم خوانده اند
و بعضى بترقيق و كلام احتمال وجهين دارد لها ترقيق از قوله و كل لدى اسم الله من بعد كسرة ترققها معلوم شود و اما
تفخيم از قوله كما تفخيم بعد فتح و ضمة در باب لامات معلوم شود و علت آنست كه فتح اصلست و اماله را عارضى اگر اعتبار
عارض كنيم ترقيق بايد كردن و اگر اعتبار عارض نكنيم و نظر باصل كنيم كه فتح است پس تغليظ ميكنيم و روايت مشايخ
كبار مولف اين مختصر خوانده است بترقيق و تغليظ نيز و قوله فافهم محصلا اشارتست بانچه گفته آمد در كلمات مذكوره

وقد فخموا التنوين وقفا ورققوا وتفخيمهم في النصب اجمع اشملا
مسمى ومولى رفعه مع جره ومنصوبه غزى وتترى تزيلا

مراد از تفخيم درين موضع عبارتست از فتح و ترقيق عبارتست از اماله بدانكه ائمه را اختلافست در ساكن
منفصل كه آن تنوينست نحو مسمى و مولى و غزى و تترى كه در حاله وقف اماله كنند يا نه ناظم سه قول ياد كرد قول

اول آنكه حرفى كه منون باشد چون بران وقف كنند مطلقا اماله كنند و هر يكى بر قاعده خود كما اشار بقوله وقد فخموا التنوين
وقفا و قوله دوم آنكه اماله نكنند مطلقا كما اشار بقوله ورققوا و قول سيم آنكه منصوب را اماله كنند و مجرور و مرفوع را
نكنند كما اشار بقوله و تفخيمهم في النصب اجمع واشملا و بعد از احكام مذكوره مثال آنكه ياد كرد يعني هر يكى از مسمى و مولى مجرور
و مرفوع واقع شود نحو اولا اجل مسمى و قوله تعالى الى اجل مسمى چون مسمى اول صفت اجل است پس مرفوع باشد و ثانى صفت
مجرور پس مجرور باشد و قوله لا يغني مولى عن مولى چون مولى فاعل يغنى باشد پس فاعل باشد بخلاف عن مولى كه مجرور است
يعني پس بعضى ازين نوع اماله نمى كنند و در منصوب نحو غزى او تترى اماله مى كنند كه غزى خبر كانوا است پس منصوب باشد
وتترى در موضع نصبست كه حالست از ان ارسلنا يعني فرستاديم رسولانرا حال آن بود كه متتابع بودند پس اين نوع
بعضى اماله نكردند تا فرق باشد ميان منصوب و غير منصوب كما اشار بقوله تزيلا يقال تزيلت الشي اى فرقته والله اعلم

باب مذهب الكسائي في امالة هاء التانيث في الوقف

خلاف كرده اند در محل اماله درين فصل بعضى گفته اند محل اماله آن حرفيست كه پيش از هاء تانيث است فتحه آن حرف را بكسره
بدل كنند كما كسائى رحمه الله و بعضى گفته اند كه محل اماله خود هاء تانيث است و آن حرف نيز كما قبل هاء است و اين اختيار ناظم است كما اشار بقوله

وفي هاء تانيث الوقوف وقبلها ممال الكسائي غير عشر ليعدلا

ويجمعها حق ضغاط عص خظا واكهر بعد الياء يسكن ميلا
او الكسر والاسكان ليس بحاجز ويضعف بعد الفتح والضم ارجلا

لعبره مائة وجهه وليكة وبعضهم سوى الف عند الكسائي ميلا

فرمود كه كسائى اماله هاء تانيث كند و ما قبل او نيز در حالت وقف دون الوصل الا در صورتى كه آن حرف كه پيش از
هاء تانيث باشد يكى از حروف استعلا باشد و آن ده حرفست كما اشار بقوله حق ضغاط عص خظا نحو النطيحة
والحاقة و قبضة و بالغة و الصلاة و بسطة و قارعة و خصاصة و خاصة و موعظة اين ده حرف مانع اماله اند
واكهر بعد الياء يسكن ميلا او الكسر يعني اين ده حرف كه موانع اماله حروف استعلا اند ثانيا مى گويد كه حروف اكهر نيز
موانع اند چون از احد الشرطين يكى باشد يعني يا ساكن باشد و نه كسره و پيش از هاء تانيث نحو الغاشية والتهلكة و
السفاهة و بررة در امثال اين انواع ضعيف باشد اماله كما اشار بقوله و يضعف بعد الفتح والضم ارجلا قوله ارجلا
جمع رجل است اما اگر پيش از هاء تانيث يا و ساكن باشد نحو ليكة يا كسره باشد نحو لعبرة اگرچه در ميان حاجز هست
اماله كردن جايز باشد كما اشار بقوله والاسكان ليس بحاجز و كاف را كه از حروف اكهر اند در ليكة و غيره مانع نباشد
و ناظم اختصار كرد بر چهار مثال لعبرة و وجهه كامره و مائة و ليكة مثال آنكه از حروف اكهر همزه بعد از كسره و كاف

بعد از یا ساکن واقع شده آید حاصل سخن آن شد بعد از حکم چهارده حرف مذکور پانزده حرف باقی از حروف تهجی کسائی اماله
کند مطلقا نحو درجة و فاحشة و خافیة و کاملة و خاینة و هامزة و بغتة و الموقوذة و مبثوثة و المقدسة و بارزة
و کافة و قوة و حبة و نعمة و بعضی را مذهب آنست که جمیع حروف اماله کند الا الف نحو الصلوة و الزکوة و الحیوة کما اشار
بقوله و بعضهم سوی الف عند الکسائی میلا زیرا که اعتبار موانع نکنند برین قول **تنبیه** قوله حق ضغاط
عص خظا معنی ضغاط عصر است و معنی خظا سمن اشارتست بانکه ضغط عاصی در قبر حق است

باب مذاهبهم فی الراآت

بعد از اماله هاء تانیث شروع کرد در ترقیق راآت که نوعی است
از اماله و اصل درین باب تفخیم است که محتاج نیست بسببی و را ساکن باشد و متحرک ساکن را حکم متفق علیه است و متحرک را
در حالت وصل حکمی است و در حالت وقف حکمی دیگر حکم وقف در آخر باب خواهد گفت و در حالت وصل خالی نباشد از یکی
از سه قسم مضموم باشد یا مفتوح یا مکسور در مکسور ترقیق اتفاقیست که ترقیق کنند و در ان دو قسم دیگر که مضموم و مفتوح
است همه قرا تفخیم کنند غیر از ورش که بعضی را تفخیم کند و بعضی را ترقیق و ورش را درین اقسام اصول مضبوط است
ازین جهت ناظم شروع کرد در مذهب او و فرمود

وَرَقَّقَ وَرْشٌ كُلَّ رَاءٍ وَقَبْلَهَا مُسَكَّنَةً يَاءٌ أَوِ الْكَسْرُ مُوصَلَا

یعنی چون را مفتوح یا مضموم باشد و پیش از و یا ساکن باشد نحو خبیرا اخیرا یا خود مفتوح باشد و پیش از و کسره لازمی
باشد متصل بیان کلمه که را در ان باشد نحو مرا و سراجا ورش ترقیق کند و باقیان تفخیم کنند اگر کسره منفصل باشد از کلمه
مذکور نحو بامر ربک که ورش نیز تفخیم کند

وَلَمْ يَرَ فَصْلًا سَاكِنًا بَعْدَ كَسْرَةٍ سِوَى حَرْفِ الِاسْتِعْلَا سِوَى الْخَاءِ فَكَمَّلَا

یعنی اگر میان را و کسره ساکنی حایل شود ورش اعتداد آن ساکن نکند نحو الذکر و وزر که در امثال این ترقیق کند اینها
بعد ازین نوع استثنا کرد حروف استعلا را که پیش از را باشد و حال آن باشد که ساکن باشد و ما قبل حروف استعلا کسره
باشد نحو فطرة الله و اصرهم و وقرا که قراء سبعه متفق اند در تفخیم این نوع قوله سوی الخا استثنا کرد از استثنا یعنی
اگر پیش از را حرف ساکن خا باشد نحو اخراج و اخراجا که ورش ترقیق کند و اگرچه حروف استعلا موجود است زیرا
که خا درین نوع حکم حروف استعلا ندارد و چون این قسم که را بعد از کسره باشد عام شد اشارت کرد بقوله فکملا

وَفَخَّمَهَا فِي الْأَعْجَمِيِّ وَفِي إِرَمٍ وَتَكْرِيرِهَا حَتَّى يُرَى مُتَعَدِّلَا

گفته بود که هر رائی که بعد از کسره باشد ورش انرا ترقیق خواند درین بیت خاص واکرده و فرمود که اگر کسره مذکوره در اسما
اعجمی باشد نحو ابرهیم و عمران و اسرائیل و یا خود کلمه ارم باشد و یا خود در کلمه مذکوره دو را باشد نحو فرارا و مدرارا
درین هر سه نوع ورش و غیره تفخیم را کنند **وقوله** حتی یری متعدلا اشارتست بنوع اخیر که را مکرر است آن

سبب که را الفهی باتفاق تفخیم می باید کردن پس را اول را نیز موافقت ثانی تفخیم کردند

وَتَفْخِيمُهُ ذِكْرًا وَسِتْرًا وَبَابَهُ لَدَى جِلَّةِ الْأَصْحَابِ أَعْمَرُ أَرْحُلَا
وَفِي شَرَرٍ عَنْهُ يُرَقِّقُ كُلُّهُمْ وَحَيْرَانَ بِالتَّفْخِيمِ بَعْضٌ تَقَبَّلَا

ناظم گفته بود که چون را مفتوح بعد از کسره باشد ورش انرا ترقیق خواند اینجا اشاره کرد اگر مسکون باشد از معظم
رواة ورش روایت آنست که تفخیم خوانده است از ان سبب که را نیز ساکنی افتاده است پس ترجیح تفخیم بر ترقیق ازین سبب است
کما اشار بقوله اعمر ارحلا و ارحل جمع رحل است و ان قومی که ترقیق اختیار کردند نحو مصرا و اصرا و قطرا تفخیم خوانده اند
ازین سبب حروف استعلا و بعضی از اصحاب تفخیم درین فصل صهرا ترقیق خوانده اند لخفاء ها پس حاصل سخن این است که
قسم اول آنکه در جمیع تفخیم کنند الا صهرا و با جمیع را ترقیق کنند الا مصرا و اصرا و قطرا و هر سه وجه مروی است و مولف
این مختصر خوانده است و هر قسم بر بعضی از مشایخ شام قوله و فی شرر عنه یرقق کلهم در مسئله قیاسی آن بود که رای اول
را ورش تفخیم خواند که بعد از یا ساکن نیست و نه بعد از کسره کما مر و از بنا اول معلوم شده بود ترقیق قوله حیران اما
روایت اینجا و بود که قوله شرر ترقیق نیز خوانده اند و بعضی حیران تفخیم خوانده اند بین در کلمتین ازین مفهوم ناظم معلوم
شده هر یکی دو وجه و آن روایت مولف و ورش است و بعضی حیران تفخیم خوانده اند و بنا بر قول این بعض می بایستی که
جایز بودی ترقیق خواندن در قوله اولی الضرر و قوله شرر و مولف این مختصر در شرر و حیران هر دو وجه خوانده است دمشق

[illegible]

وَفِي الرَّاءِ عَنْ وَرْشٍ سِوَى مَا ذَكَرْتُهُ مَذَاهِبُ شَذَّتْ فِي الْأَدَاءِ تَوَقُّلَا

درین بیت ذکر کلماتی چند می کند که خارج است از قاعده مذکوره و اصول مطرده و بعض اصحاب ورش در غایة بعد است
کما اشار بقوله شذت فی الاداء توقلا ای جملة وزرا اخری و وزرک یعنی از ورش دو وجه روایت کرده اند و بعضی تفخیم
فقط و اصل آنست که ترقیق خوانند کما مر تا قاعده مطرده باشد و نیز بعضی نحو حذرکم و لعبرة و اجرامی و عشرون
و حصرت صدورهم و نحو ینتصران و ساحران و نحو سترا و افترا ابو جعفر خوانده اند بنا بر قیاس ضعیفه چنانچه در حلول الراء علل
آن گفته آید و ان معتمد علیه نیست و مشایخ کبار بدان التفات نکنند و مولف این مختصر بر مشایخ ترقیق خوانده است مجموع مذکور

وَلَا بُدَّ مِنْ تَرْقِيقِهَا بَعْدَ كَسْرَةٍ إِذَا سُكِّنَتْ يَا صَاحِ لِلسَّبْعَةِ الْمَلَا
وَمَا حَرْفُ الِاسْتِعْلَاءِ بَعْدُ فَرَاؤُهُ لِكُلِّهِمُ التَّفْخِيمُ فِيهَا تَذَلَّلَا
وَيَجْمَعُهَا قِظْ خُصَّ ضَغْطٍ وَخُلْفُهُمْ بِفِرْقٍ جَرَى بَيْنَ الْمَشَايِخِ سَلْسَلَا

یعنی که قراء سبعه ورش و غیره متفق اند در ترقیق را ساکنه چون بعد از کسره باشد نحو فرعون و یغفر لکم و شرعة و نیز قراء سبعه متفق اند
در تفخیم را ساکنه مطلقا فرقی نیست که را ساکن باشد یا متحرک چون در هر دو نوع حرفی از حروف استعلا باید مثال ساکنه
نحو مرصادا و قرطاس و لبالمرصاد و مثال متحرکه نحو صراطک و اعراضا و انه الفراق کما اشار بقوله و ما حرف الاستعلا بعد

فراوه لکاهم التفخیم فیها تذللا و حروف استعلا را در سه کلمه جمع کرده بقوله قظ خص ضغط و ازین قسم یک کلمه استثنا
کرده کما اشار بقوله وخلفهم بفرق که در آن دو وجه از ورش روایت آمده است و اشارت کرد بوجه آن بقوله سلسلا یعنی وجه
تفخیم و ترقیق سهلست از جهت عربیت زیرا که چون نظر بران کنیم که را میان دو کسره افتاده است ترقیق مستحسن باشد
و اگر نظر بحرف استعلا کنیم تفخیم نیکو باشد اخرهم فاعله نباشد یعنی تفخیم درین قسم اسان و لیزتر از ترقیق است کما اشار
بقوله تذللا **تنبیهات** حروف استعلا درین باب که بعد از را باشد و متصل بکلمه در کلام مجید بیش از سه حرف نمی آید
و ان قاف و ضاد و طاست نحو هذا فراق و علیک عرضهم و هذا صراط ورش و غیره امثال این در مجموع قران بتفخیم
خوانده که اگر حروف استعلا از کلمه منفصل باشد نحو لینذر قوما و عنکم الذکر صفحا در امثال این قسم ورش بترقیق خوانده
و اگر قایلی گوید که ناظم آنچه گفت وما حرف الاستعلاء بعد مطلق گفت شامل مجموع حروف استعلا است که بعد از را
آیند گوییم اگرچه عام گفته است مراد خاص است یعنی سه حرف از حروف استعلا مراد است کما مر که موافق روایت است
فافهم ذلک و معنی قظ خص ضغط آنست که مقیم شو در گرمای تابستان در خانه تنگ و مراد تحریص است بر قناعت
یعنی از دنیا راضی شو بمثل آنچه گفته شد والله اعلم

وَمَا بَعْدَ کَسْرٍ عَارِضٍ اَوْ مُفَصَّلٍ فَفَخِّمْ فَهَذَا حُکْمُهُ مُتَبَذِّلَا منفصل صح

یعنی چون را بعد از کسره عارضی باشد یا بعد از کسره منفصل یعنی ورش و غیره جمله بتفخیم خوانده اند آن را مذکور را مثال
کسر عارضی نحو ارتضی و ارتابوا و ارجعوا و ارجعی و مثال کسر منفصل دبر ابراهیم و رسول ولدیهم و شاید که کسره عارضی
و منفصل باهم جمع شوند نحو ان ارتبتم و ام ارتابوا و چون از احکام مذکور فارغ شد و نظم موافق و منساق ناظم شد
با تمام آن اشارت کرد بدان بقوله فهذا حکمه متبذلا **تنبیهات** بدانکه حاصل کسره بر چهار قسم آمد متصله
لازمه و عارضه و منفصله لازمه و عارضه ناظم تفخیم بعد از سه قسم یاد کرد و آن غیر متصله لازمه است زیرا که در منفصله
لازمه نحو مرفقا و المحراب اتفاق بر تفخیم نباشد بلکه نحو مرفقا متفق الترقیق است و نحو محراب مختلف الترقیق است و ورش
بترقیق خوانده و سایر قرا بتفخیم چنانکه سابقا معلوم شد

وَمَا بَعْدَ کَسْرٍ اَوْ اَلْیَا فَمَا لَهُمْ بِتَرْقِیقِهِ نَصٌّ وَثِیقٌ فَیَمْثُلَا
وَمَا لِلْقِیَاسِ فِی الْقِرَاةِ مَدْخَلٌ فَدُونَکَ مَا فِیهِ الرِّضَی مُتَکَفِّلَا

می فرماید که در موضعی بعد از را کسره باشد نحو المرء یا بعد از را یایی باشد نحو مریم و البحرین بعضی از ائمه قرا بروایت ورش
ترقیق خوانده اند لکن نصی که بران اعتماد باشد نیست ایشان را و بعضی دیگر تفخیم اختیار کرده اند و این وجه مختار است **تنبیه**
ظاهر لفظ ناظم چنین اقتضا می کند که فاعل مذکور درین بیت عامست و روایت از محققان مشایخ چنین است بلکه مراد او
کلماتی معدود است و آن لفظ قریه است هرجا که بیاید در قران و دیگر کلمه بین المرء است در البقره و انفال و دیگر مریم است

و قوم که ترقیق جایز داشته اند آن نیز قیاس کرده بنابر وجهی ضعیف و قیاس درین نوع
مثل ایمه قرا مدخلی ندارد کما اشار بقوله وما القیاس فی القراة مدخل پس اعتماد بر صحت
نقل و متابعت روایت باید کردن و آنچه ایمه سلف بعد از محافظت قبول کرده اند
و خواسته اند از آن نشاید تجاوز کردن کما اشار بقوله فدونک ما فیه الرضی متکفلا ه

وَتَرْقِیقُهَا مَکْسُورَةً عِنْدَ وَصْلِهِمْ وَتَفْخِیمُهَا اشملا اجمع
ولکنها فی وقفهم مع غیرها ترقق بعد الکسر او ما تمیلا
اَوِ الْیَا تَاتِی بِالسُّکُونِ وَرَوْمُهُمْ کَمَا وَصْلِهِمْ فَابْلُ الذَّکَا مصقلا

بعد از احکام را ساکنه شروع کرده در احکام را متحرکه و آن خالی نباشد از آنکه مفتوح باشد یا مضموم یا مکسوره فرمود
چون مکسوره باشد قرا سبعه باتفاق ترقیق کنند در حالت وصل فرقی نباشد که را در اول کلمه باشد نحو ریح یا در وسط
نحو آخرین یا در آخر باشد چون کسره لازم باشد نحو فی الزبر و الابصار و نحو او عارض باشد نحو و اذکر اسم و انذر الناس
و قوله و تفخیمها فی الوقف اجمع اشملا ضمیر عاید است بارا مکسوره مذکوره یعنی چون وقف کنند بر را مکسوره و حال آن
باشد که حرکت او را روم نکنند و پیش از او کسره نباشد و یا ساکنه نیز نباشد و نه حرف ممال نحو من مطر و القمر و البحر و دسر و للنار
والعرو چون شروط مذکوره باشد اکثر قرا تفخیم کنند در حالت وقف اما بعضی از ورش نقل کرده اند ترقیق چنانچه از مفهوم
قول ناظم قوله اجمع اشملا معلوم می شود آن نیز روایت آمده است زیرا که نظر باصل کرده اند و سکون وقف عارضی است پس معنی
اجمع اشملا آن باشد که جمیع قرا تفخیم کرده باشد بلکه تفخیم اقوی باشد **قوله** ولکنها فی وقفهم مع غیرها یعنی آنچه در بیت
سابق گفت مطلق بود درین بیت استدراک کرد و شروع کرد در تخصیص حکم مکسوره در حالت وقف فرمود که مکسوره و غیر
مکسوره از مفتوحه و مضمومه چون وقف کنند بروی بسکون یعنی روم نکنند ترقیق باید کردن چون از سه شرط یکی موجود باشد
شرط اول کسره و دوم آنکه پیش از را حرف ممال باشد شرط سیم آنکه پیش از را یا ساکنه باشد نحو ولا تامر قد قدر الا تشرع للابرار
من شیر و افعلوا الخیر قدیر **قوله** و رومهم کما وصلهم پیش ازین معلوم شد که را را تفخیم و ترقیق می کنند در حالت اسکان اما
فرمود که اگر روم کنند نظر بوصل کنند که در حالت وصل آن را حکم تفخیم است یا ترقیق اگر تفخیم باشد در حالتی که روم کنند بتفخیم
کنند و اگر بترقیق باشد بترقیق روم کنند و چون از احکام را آن فارغ شد فرمود اشتغال کن ذهن خود را در احکام
حال آنکه صاف است ذهن تو کما اشار بقوله فابل الذکاء مصقلا

وَفِیمَا عَدَا هَذَا الَّذِی قَدْ وَصَفْتُهُ عَلَی الْاَصْلِ بِالتَّفْخِیمِ کُنْ مُتَعَمِّلَا

در اول باب مذهب ورش بیان کرد که کجا ترقیق کند و در اثنا باب مذهب قرا سبعه را و در آخر باب ذکر وقف کرد

که چون با سکان وقف کنند ترقیق بجا کنند و تفخیم کی کنند و در بیت فرمود که در غیر مذکور بتفخیم خوانند که اصل آنست کما اشار بقوله علی
الاصل بالتفخیم کن متعملا

باب اللامات

چون این باب مناسبتی داشت بباب راآت ازجهت ترقیق و تفخیم در عقب آن یاد کرد

وغلّظ ورشٌ فتح لامٍ لصادها ... او الطاء او للظاء قبل تنزّلا
اذا فُتحت او سُكّنت كصلاتهم ... ومطلع ايضاً ثم ظلّ ويوصلا

فرمود که در هر موضعی که لامی باشد مفتوح و پیش از لام یکی حرف از سه حرف که صاد و طا و ظا است یکی باشد ورش تغلیظ کند
آن لام را یعنی که بتفخیم خواند فرقی نباشد که حروف مذکور مفتوح یا ساکن باشد نحو الصلوة و مفصلات و فصل الخطاب و نحو
الطلاق و معطلة و ظللنا و نحو الا من ظلم و بظلام و اظلم در مجموع تفخیم کند فرقی نباشد که مخفف باشد یا مشدد و فرقی نباشد
که حروف استعلا مفتوح یا ساکن

وفي طال خلفٌ مع فصالا وعندما ... يُسكَّن وقفاً والمفخّم فُضّلا

فرمود که در یطال و فصالا ورش را دو وجه است یعنی تفخیم و ترقیق و هر جا که الف حایل باشد میان لام و حروف استعلا
مذکوره که پیش از لام باشد نحو یصالی و افطال علیکم ورش را دو وجه مذکور باشد پس تقدیر کلام چنین باشد و فی کطال خلف
و کسی که مراد ناظم ندانسته باشد اعتقاد کند که خلاف در طال و فصالا است فقط پس در روایت خبط کند قوله و عندما یسکن وقفا
یعنی چون لام مفتوح در طرف افتاده باشد و پیش از وی حرفی از حروف سه گانه مذکوره نحو یوصل و ظل و بطل و طال در حالة وقف ورش را
ترقیق باشد و تفخیم نیز لکن تفخیم افضل باشد از ترقیق

وحكم ذوات الياء منها كهذه ... وعند رؤوس الآي ترقيقها اعتلا

یعنی حکم ذوات یا از بین لامات مذکوره هم چون حکم این لامات که میان ایشان و حروف اطباق حایل الف است تا بسبب وقف ساکن
شده اند چنانکه گفته آمد یعنی در بین ذوات الیاء هر دو وجه که تفخیم و ترقیق است باشد لکن درین قسم ترقیق افضل باشد که حاصل
سخن درین فصل آن شد که لام مفتوح چون پیش از الف باشد و حال آن باشد که الف منقلب باشد از یا و پیش از آن لام حرفی
از حروف اطباق مذکوره نظر کنیم با آن لام در رؤس آیات است یا نه بر هر دو تقدیر تفخیم و ترقیق باشد مذهب ورش تفخیم
بر تقدیر فتح و ترقیق بر تقدیر اماله اما در غیر رؤس آیات تفخیم افضل باشد و در رؤس آیات ترقیق افضل باشد بدانکه انچه واقع
در قرآن از حروف استعلا حرف صاد است فقط که پیش از لام مفتوح می آید و آن بر دو قسم است قسم اول آنکه پیش از لامی باشد که آن
رؤس آیات نباشد و آن در شش موضع می آید فقط در سوره البقرة قوله مصلی در حالة وقف فقط در سبحان قوله جهنم یصلیها
و در انشقاق و یصلی سعیرا و در غاشیه قوله تصلی نارا حامیة و در سوره واللیل لا یصلیها و در تبت سیصلی و قسم دوم
که رؤس آیات باشند و این در سه موضع است اول در سوره قیامة قوله فلا صدق و لا صلی دوم در سبح اسم قوله ربه فصلی
و در علق قوله اذا صلی **تنبیه** بدانکه در هر موضعی که گویند ورش را دو وجه است درین باب از تفخیم و ترقیق مراد آن باشد

که در حالت فتح او را تفخیم باشد و در حالة اماله ترقیق

وكلٌّ لدى اسم الله من بعد كسرةٍ ... يرقّقها حتى يروق مرتّلا
كما فخّموه بعد فتحٍ وضمّةٍ ... فتمّ نظام الشمل وصلاً وفيصلا

می گوید که قراء سبعه متفق اند در ترقیق لام الله سبحانه چون واقع شود لفظ الله بعد از کسره فرقی نباشد که آن لازم باشد
نحو بایات الله و یا عارضی باشد نحو ما یفتح الله و حسبنا الله و یا خود آن کسره بر حرفی باشد که او زاید باشد نحو بالله
و لله که در جمیع ترقیق باید کردن بعد از آن فرمود که قراء سبعه متفق اند در تفخیم لام الله سبحانه چون بعد از فتحه یا ضمه باشد نحو
قال الله و یفعل الله قوله وصلا و فیصلا یعنی لام الله که بعد از فتحه و ضمه باشد تفخیم آن واجب بود فرقی نباشد که
وصل کنند یا فصل وصل کلام و فصل چنانکه وقف کنند بر حرفی که پیش لفظ الله باشد نحو قال الله یعنی وقف کنند بر قال
بعد از آن گویند الله زیرا که تفخیم لام درین صورت از برای تعظیم حق سبحانه است و بعضی دیگر گفته اند تا فرق باشد میان
اسم باری تعالی و لات که اسم صنم است بخلاف قسم اول که لام الله را بعد از کسره واجب است ترقیق کردن زیرا که
تلفظ از تسفل بتصعد مستحسن نمی دارند پس بعد از کسره نمی خواستند تفخیم لام کنند جمع کردند با ترقیق که آن
بود در کسره و بدان مناسبت حاصل آمد کما اشار الناظم بقوله حتی یروق مرتلا و قوله فتم نظام الشمل وصلا و فیصلا اشارت
باحکام مذکوره یعنی لام الله که بعد از فتحه و ضمه در حالت وصل و فصل و بعد از کسره بر وجه مذکوره چون معلوم کند طالب
این فن را کفایت باشد و حاجتمند نشود بکتب قرآت

باب الوقف على اواخر الكلم

در مواضعی چند ذکر وقف کرده بود و شروع کرد در بیان آن بدانکه وقف عبارتست از حبس لسان از اسم اعمال او
پس چون وقف کند بر حرفی پس ابتدا کند بحرفی دیگر عمل لسان منقطع شود و آن حرف اولی منقطع باشد از دوم

والاسكان اصل الوقف وهو اشتقاقه ... من الوقف عن تحريك حرفٍ تعزّلا

معنی آنست که اسکان در وقف اصل است و علتش آنست که وقف ضد ابتدا است و حرکت ضد سکون پس علامت هر یکی
ضد علامت آن دیگر باشد و چون ابتدا مخصوص شده است بحرکت زیرا که ابتدا بسکون متعذر است پس سکون خاص شد بوقف
بعد از آن فرمود که اشتقاق وقف از آنجا است که عرب گویند وقفت عن کذا معنی آن باشد که باز استادم از آن پس چون وقف مصطلح
آنست که از حرکت باز می ایستد مناسب بود او را بوقف تسمیه کردن

وعند ابي عمرٍو وكوفيّهم به ... من الروم والاشمام سمتٌ تجمّلا

یعنی روایت آمده است از ابو عمرو و روایه اهل کوفه که ایشان در حالت وقف روم و اشمام نیز کنند تا دلالت کند بر حرکت اعراب
الکلمه و چون این روایت مذکوره طریقی نیکو بود و با فایده بدان اشارت کرد بقوله سمت تجملا

واكثر اعلام القرآن يراهما ... لسائرهم اولى العلائق مطولا

یعنی بیشتر مشایخ ایمه قراء اختیار کرده اند روم و اشمام از جمیع قراء وهم المذکورون وغیرهم واگرچه از غیر یحیی نافع وابن عامر نصی نیامده است در روم و اشمام و علایق جمع علاقه است مطول حبل است اشارة کرده اند آنچه روم و اشمام اولی واسطه ایست در دلالت بر اصل حرکت موقوف علیه

وَرَوْمُكَ إِسْمَاعُ المُحَرَّكِ وَاقِفاً بِصَوْتٍ خَفِيٍّ كُلَّ دَانٍ تَنَوَّلاَ

یعنی روم آنکه بشنوانی کسی را که نزدیک تو باشد و از تو فرا گیرد آن حرف موقوف علیه را و حرکت آن حرف را که وقف کرده باشی بران باوازی پوشیده

وَالاِشْمَامُ إِطْبَاقُ الشِّفَاهِ بُعَيْدَ مَا يُسَكَّنُ لاَ صَوْتٌ هُنَاكَ فَيَصْحَلاَ

یعنی اشمام آن باشد که هر دو لب را بهم فراز آوری بعید ما یسکن یعنی چون محرک را ساکن کرده باشی عقیب آن بی توقفی بلبها اشارت کنی بحرکت آن حرف که سکون کرده باشی بران که اگر بصیر حاضر باشد دریابد اعراب آن ساکن را که اعمی را ازان حظی نباشد هم چنانکه در روم اصم را ازان حظی نباشد قوله لا صوت هناک فیصحلا یعنی باید که قاری احتراز کند ازانکه اوازی بعد از اسکان واقع آید که ازان بحرکه خوانند وآن اواز ضعیف باشد که دلالت کند بر اعراب آن ساکن که اگر محافظت شرط نکند چنانکه ناظم گفت احتمال دارد که اشمام مبدل شود بروم وآن مذهب کوفیانست که ایشان اشمام را روم می خوانند

وَفِعْلُهُمَا فِي الضَّمِّ وَالرَّفْعِ وَارِدٌ وَرَوْمُكَ عِنْدَ الكَسْرِ وَالجَرِّ وُصِّلاَ

وَلَمْ يَرَهُ فِي الفَتْحِ وَالنَّصْبِ قَارِئٌ وَعِنْدَ إِمَامِ النَّحْوِ فِي الكُلِّ أُعْمِلاَ

یعنی اشمام و روم بمذهب ایمه قراء در ضم و رفع جایز باشد و در کسر و جر نیز روم روا باشد لکن در فتح و نصب جایز نباشد نعم و پیش سیبویه که امام نحو است جایز است وایمه کبار در وقت قرآن اجازه نداده اند نحو انذن آن ولکنه که روایت نافع کوفیست

وَمَا نَوْعُ التَّحْرِيكِ إِلاَّ لِلاَزِمٍ بِنَاءً وَإِعْرَابٍ غَدَا مُتَنَقِّلاَ

شروع کرد در فایده آنکه در بیت سابق انواع اسامی حرکات را ذکر کرده است چنانکه گفت فی الضم والرفع می گوید ایر حرکات که متنوع شده است یعنی در مبنیات ضم و فتح و کسر می گویند و در معربات رفع و نصب و جر تنوع آن نیست الا از جهت حرکتی لازم از جهت بنا و حرکتی اعرابی که متنقل شود یعنی که روم و اشمام در معربات و مبنیات هست که اگر اسامی یک قسم را ذکر کردی وهم آن بودی که روم و اشمام دران قسم دیگر نیست پس هر دو قسم را یاد کرد

وَفِي هَاءِ تَأْنِيثٍ وَمِيمِ الجَمِيعِ قُلْ وَعَارِضِ شَكْلٍ لَمْ يَكُونَا لِيَدْخُلاَ

یعنی که روم و اشمام در هاء تانیث و میم جمع و عارض شکل نباید هاء تانیث نحو رحمه و نعمه و جنه واما در نحو بیوتهم و جنت نعیم روم و اشمام جایز باشد بر مذهب کسی که وقف او بتا باشد کما سیاتی زیرا که مرسوم اند بتا و نیز در نحو و نعمه روم و اشمام جایز باشد ازان سبب که هاء نعمه هاء تانیث نیست اما میم جمع خالی نباشد ازانکه بعد او ساکن باشد یا متحرک نحو انتم الاعلون و علی سمعهم و علی ابصارهم در هر دو قسم روم و اشمام نشاید کردن بر مذهب ابو عمرو دانی و ناظم

و بعضی در قسم دوم که بعد از حرف متحرک آید بر مذهب جماعتی که صله نکنند میم جمع را جایز داشته اند روم و اشمام وآن ضعیف است پس ناظم بدان التفات نکرد واما عارض شکل در وی نیز اشمام و روم نباشد وان بر دو قسم است یکی آنکه حرکت حرف از برای التقاء ساکنین باشد نحو قل ادعوا وان امری و من شاقق و یومیذ و حینیذ و قسم دوم آنکه حرکت حرف از جهت نقل باشد چنانکه گفته آمد بمذهب ورش در حالت وصل نحو قد افلح و در مذهب حمزه در حالت وقف نحو دفء و ملء پس بدانکه هر یک ازین دو قسم عارض شکل دو نوع است اما قسم اول از برای آنکه آن حرکت بسبب ساکنی که معدوم است نحو حینئذ وامس یا از برای ساکنی که موجود است نحو قل ادعوا واما قسم دوم خالی نیست ازانکه حرکت از همزه متصل منقولست نحو دفء و ملء یا از همزه منفصل نحو قل اوحی نوع اول ازین هر دو قسم جاری مجری آن لازم است و قول ناظم متوجه است بر نوع دوم از هر دو نوع

وَفِي الهَاءِ لِلإِضْمَارِ قَوْمٌ أَبَوْهُمَا وَمِنْ قَبْلِهِ ضَمٌّ أَوِ الكَسْرُ مُثِّلاَ

أَوُ امَّاهُمَا وَاوٌ وَيَاءٌ وَبَعْضُهُمْ يَرَى لَهُمَا فِي كُلِّ حَالٍ مُحَلِّلاَ

یعنی بعضی از اهل ادا منع کرده اند در هاء ضمیر روم و اشمام چون پیش از و در شرط مذکوره یکی باشد وآن ضم است یا کسره نحو یعلمه و بمزحزحه و یا خود پیش از هاء ضمیر از دو حرف که از ایشان ضم و کسره حاصل شود باشد یکی باشد وآن واو و یا است نحو عقلوه و ابیه که دران نیز روم و اشمام ممنوع باشد کما اشار بقوله او اماهما ای اصلاهما یعنی اصل ضمه و کسره آن واو و یا است پس از مفهوم قول ناظم معلوم شد از قید مذکوره که هاء ضمیر است چون ما قبل او مفتوح باشد یا غیر واو و یا باشد روم و اشمام در ان جایز باشد نحو خلقه و عنه و اجتباه و چون بیان مذهب مختار نمود بمذهب غیر مختار رو فرمود که بعضی جایز داشته اند روم و اشمام مطلقا در جمیع کلمات که هاء اضمار در آخر آن باشد کما اشار بقوله و بعضهم الی اخره **تنبیه** بدانکه استثنا در مواضع مقید که قوم منع کرده اند از زیادات قصید است فافهم ذلک

باب الوقف على مرسوم الخط

وَكُوفِيُّهُمْ وَالمَازِنِيُّ وَنَافِعٌ عُنُوا بِاتِّبَاعِ الخَطِّ فِي وَقْفِ الاِبْتِلاَ

وَلاِبْنِ كَثِيرٍ يُرْتَضَى وَابْنِ عَامِرٍ وَمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ حَرٍ أَنْ يُفَصَّلاَ

چون این باب نیز تعلق بوقف داشت در عقب باب مذکور یاد کرد و فرمود که اهل کوفه و ابو عمرو و نافع و ابن عامر اتباع خط مصحف عثمانی رضی الله عنه کرده اند در وقف اختیار کما اشار بقوله فی وقف الابتلا پس از مهمات شد مرسوم دانستن تا چون که خواهد قاری بر مثبت و محذوف و مقطوع و موصول و غیر آن وقف کند در وقت ضرورت که انقطاع نفس باشد بر آخر کلمات عالم باشد که کیفیت آن و ناظم در مرسوم قصیده که نام عقیله اتراب القصاید فی اسنی المقاصد می خوانند جمیع احکام آن گفته است فعلیک بمعرفة ذلک یعنی بعضی از ایمه قراء اختیار کرده اند متابعت مرسوم از برای ابن کثیر و ابن عامر و اگرچه از ایشان نصی نیامده است اما ایمه پسندیده داشته اند بر مذهب ایشان نیز متابعت رسم کردن قوله وما اختلفوا فیه می فرماید بعضی که مخالفت رسم کرده اند در کلماتی چند کما سیاتی پس سزاوار شد بیان کردن آن کما اشار بقوله حر ان یفصلا زیرا که نظم از برای این معنی موضوع است وآنچه قراء را اختلافست دران شروع کرد

اِذَا كُتِبَتْ بِالتَّاهَا مُؤَنَّثٍ فَبِالْهَا قِفْ حَقًّا رِضًى وَمُعَوِّلَا

یعنی مدلول حقا ورا رضی ابن کثیر و ابو عمرو و کسایی چون بتا مرسوم باشد هاء تانیث وقف کنند بها و غیر ایشان وقف کنند بتا **تنبیه** بدانکه هاء تانیث در مصحف کریم بر دو قسم است قسم اول بها قسم دوم بتا در قسم اول قرا متفق اند که در حالت وقف بها خوانند چنانچه معلوم شد در اول باب و قسم دوم مختلف در ان حالت وقف کاز پس بعضی کلمات یاد کنیم که مرسوم است بها و بعضی که مرسوم است بتا تا دال باشد مر قاری را بر قاعدهٔ آن از ان جمله رحمت هفت موضع مرسوم است بتا در البقره اولئک یرجون رحمت الله و در اعراف ان رحمت الله قریب و در هود رحمت الله و برکاته و در مریم ذکر رحمت ربک و در روم الی اثار رحمت الله و در زخرف اهم یقسمون رحمت ربک و ایضا و رحمت ربک خیر و نعمت در یازده موضع مرسوم است بتا در البقره و نعمت الله علیکم و در آل عمران نعمت الله علیکم اذ کنتم و در مائده نعمت الله علیکم اذ هم و آن حرف دوم است که حرف اول واذکروا نعمة الله علیکم ومیثاقه و حرف سیم واذکروا نعمة الله علیکم اذ جعل که مرسوم بها اند و در ابرهیم نعمت الله کفرا و تعدوا نعمت الله و در نحل سوف و بنعمت الله هم و یعرفون نعمت الله و اشکروا نعمت الله و در طور بنعمت ربک و امرات در هفت موضع است در آل عمران امرات عمران امرات العزیز دو موضع در یوسف و در قصص امرات فرعون و در تحریم سه حرف قوله تعالی امرات نوح و امرات لوط و امرات فرعون و سنت در پنج موضع است فقد مضت سنت الاولین و در فاطر سه حرف فهل سنت الاولین فلن تجد لسنت الله تبدیلا و لسنت الله تحویلا و در غافر سنت الله التی قد خلت و لعنت دو موضع بتاست در آل عمران فنجعل لعنت الله و در نور والخامسة ان لعنت الله و معصیت در مجادله قوله و معصیت الرسول و معصیت الرسول اذا تناجوا و قرت عین در قصص بتاست فقط و در تحریم و مریم ابنت بتاست فقط و در اعراف و تمت کلمت ربک الحسنی بتاست فقط و قوله فطرت الله التی در روم بتاست و شجرت الزقوم در دخان بتاست و غیر مذکوره از کلمات محدوده در مجموع قرآن مرسوم بهاست و چون قاری از رسم عاقل باشد در جواب سؤالات امتحانی عاجز باشد و در وقف قرآن مجید پس مرد کاهل و قبیح باشد که در باب مرسوم سعی بلیغ نماید

وَقِفْ لِلَّاتِ مَعْ مَرْضَاتِ مَعْ ذَاتَ بَهْجَةٍ وَلَاتَ رِضًى هَيْهَاتَ هَادِيهِ رُفِّلَا

یعنی مدلول را رضی کسایی وقف کند بر قوله تعالی اللات والعزی و مرضات در جمیع قرآن و قوله ذات بهجة و لات حین در مجموع بها و باقیان وقف کنند بتا و مدلول ها هادیه و را رفلا بزی و کسایی بر قوله هیهات در حالت وقف بها وقف کنند و باقیان بتا **تنبیه** از قید ذات بهجة ذات الصدور و ذات بینکم بیرون روند که بتاء تانیث وقف کنند قرا بر آن و قوله رضی خبر مبتدا محذوف ای ذلک رضی اشارتست بوجه قرات کسایی که بر اصل قاعده خودست و قوله هادیه و رفلا اشارتست بهدایت بزی که موافقت کرده با کسایی بر قاعدهٔ که آن اصل بود و اورا کامل مجلا و ابو عمرو کما رقاعده جنین بجا و زکرد و اما کوفیان غیر کسایی بر قاعدهٔ خود اند و نیز با نافع و ابن عامر پس حاصل سخن آن شد که کفته

بود بر مواضعی که قرا سبعه مخالف مذهب خود باشند در این باب ناظم آنرا مفصل کند چنانچه اینجا کرد و در باقی کلمات

وَقِفْ يَا أَبَهْ كُفْؤًا دَنَا وَكَأَيِّنِ الْ وُقُوفُ بِنُونٍ وَهْوَ بِالْيَا حُصِّلَا

یعنی مدلول کاف کفوا و دال دنا ابن عامر و ابن کثیر وقف کنند بر قوله یا ابت بها و مدلول حا حصلا ابو عمرو وقف کند بیا بر قوله وکاین و آن مرسوم است بنون پس ابو عمرو مخالفت کرده است مرسوم را و باقی قرا موافقت مرسوم کرده اند در کاین و یا ابت مرسوم است بتا پس ابن عامر مخالف قاعده خود است که وقف کرده است بها در یا ابت و ابو عمرو و کسایی نیز مخالف قاعده خود اند که وقف کرده اند بیا و اما ابن کثیر از ان وجه که وقف او بهاست و نافع و عاصم و حمزه از ان که وقف بتا کرده اند جمله بر قاعده خود اند

وَمَالِ لَدَى الْفُرْقَانِ وَالْكَهْفِ وَالنِّسَا وَسَالَ عَلَى مَا حَجَّ وَالْخُلْفُ رُتِّلَا

یعنی مدلول حا حج ابو عمرو وقف کند بر ما از مال در چهار موضع مذکور یعنی فرقان و کهف و نسا و معارج و مدلول را رتلا کسایی یک وجه موافقت کند با ابو عمرو و بوجه ثانی موافقت کند با باقی قرا پس ابو عمرو مخالف قاعده خود است زیرا که می خواست که لام چون که عامل است از معمول خود جدا شود پس در جهت غالب آمد کما اشار بقوله حج و کسایی مراعات امرین کرد یکی جهت ابو عمرو و دوم نظر رسوم و باقی قرا موافقت مرسوم کرده اند

وَيَا أَيُّهَا فَوْقَ الدُّخَانِ وَأَيُّهَا لَدَى النُّورِ وَالرَّحْمٰنِ رَافِقْ حُمَّلَا
وَفِي الْهَا عَلَى الْإِتْبَاعِ ضَمُّ ابْنِ عَامِرٍ لَدَى الْوَصْلِ وَالْمَرْسُومُ فِيهِنَّ أُخْمِلَا

یعنی مدلول را رافق و حا حملا کسایی و ابو عمرو وقف کنند بر ایها بها بر الف و آن در سه موضع ست ایه قوله یا ایه الساحر در زخرف و ایه المؤمنون در نور و ایه الثقلان در رحمن و باقی قرا وقف کنند بر ها و حذف الف کنند و ابن عامر در حالت وصل بضم ها خوانند متابعت یا ایه کما اشار الناظم قوله والمرسوم فیهن اخملا یعنی در مواضع ثلثه الف بایه محذوف در رسم و اخیل نام مرغی است ملون و مراد از ان اشارتست بحسن وجه قرات ابن عامر پس درین کلمات کسایی و ابو عمرو مخالف قاعده خود اند زیرا که رجوع کرده اند با اصل کلمه و مصاحبت نقل کرده اند کما اشار بقوله رافق حملا **تنبیه** بدانکه ابو عمرو و کسایی یا ایها در حالت وصل بحذف الف و ابقاء فتحه خوانند و ابن عامر در حالت وقف باسکان ها خواند مع جواز الروم و الاشمام و نافع و ابن کثیر و عاصم و حمزه در حالت وصل بفتح ها خوانند و در حالت وقف باسکان و در غیر این سه موضع مذکور نحو یا ایها الناس و یا ایتها النفس قرا متفق باشند در وصل و وقف فافهم ذلک

وَقِفْ وَيْكَأَنَّهْ وَيْكَأَنَّ بِرَسْمِهِ وَبِالْيَاءِ قِفْ رِفْقًا وَبِالْكَافِ حُلِّلَا

فرمود که بر مذهب قرا سبعه غیر کسایی و ابو عمرو وقف کن بر قوله ویکانه و ویکان الله چنانکه در مصحف کریم مرسوم و بدانکه ویکانه مرسوم است بها و ویکان بنون و اما کسایی و ابو عمرو که مدلول ایشان را رفقا و حا حللا است فرمود که وقف کند کسایی بیا و ابو عمرو بر کاف و بعضی وجه این قرآت را مستبعد داشته ناظم فرمود که وجه قرات کسایی جایز است و وجه ابو عمرو جایز بعلاوه جواب منکر باید کفت کما اشار بقوله رفقا و حللا

وَأَيًّا بِأَيًّا مَا شَفَى وَسِوَاهُمَا بِمَا وَبِوَادِ النَّمْلِ بِالْيَا سَنًا تَلَا

مدلول رم

یعنی شیخ شفا حمزه و کسائی وقف کنند بر الف مبدله که آن عوض تنوین است در ایًّا و آن در سوره سبحان است و باقی قرا وقف کنند بر ما و ابتدا کنند بدعوا و مدلول سین سنا و تا تلا لیث و دوری که راویان کسائی اند وقف کنند بر یای وادی در سوره نمل و باقیان بحذف یا خوانند **تنبیه** قوله شفی اشارتست بوجه قراءت حمزه و کسائی و نیز بظهور آنکه قوله ایا فی قید کفت زیرا که آن قبل است که گفته است و باللفظ استغنی عن القید و چون وادی در حالت وصل از بهر التقاء ساکنین یای او محذوف شد از رسم در حالت وقف آنچه موجب حذف بود باقی نماند پس کسائی اثبات یا کرد از آن جهت

وَفِيمَهْ وَمِمَّهْ قِفْ وَعَمَّهْ بِمَهْ بِخُلْفٍ عَنِ الْبَزِّي وَادْفَعْ مُجَهِّلَا

یعنی بزی از ابن کثیر روایت کرده است که چون وقف کردی بر ما استفهامی که مقصور باشد بحرفی از حروف جار که آن پنج کلمه است دو وجه جایز داشتی اول وقف بر ها سکت و دوم وقف بر میم بغیر ها بعد از آن فرمود که دفع کن بحجت صحیح وجوه صحیح کسی را که تو را درین روایت نسبت دهد با جهل کما اشار الیه بقوله وادفع مجهلا و قوله فیمه یعنی فیم انت من ذکرها و مم یعنی مم خلق و عمه یعنی عم یتساءلون و لمه یعنی لم یکتمون و بمه یرجع المرسلون و امثال این مجموع بزی را دو وجه است و باقی قرا وقف کنند بغیر ها و مجموع این کلمات مرسوم اند بغیر ها بجهت بزی آنست که محافظت حرکت میم میکند کرد آنست بر الف محذوفه اگرچه مخالف رسم است و غیر او که وقف میکنند بغیر ها بجهت آنست که سکون عارضیست موافقت رسم میکنند

باب مذاهبهم فی یاءات الاضافة

چون از اصول فارغ شد شروع کرد در بیان یاءات اضافه و یاء اضافه عبارتست از یاء ضمیر متکلم و آن بفعل و اسم و حرف متصل باشد نحو لیبلونی و سبیلی و انی و چون ناظم درین باب قواعد یاءات خواهد گفت و تعیین خواهد کردن یک یک را واجب شد در اول ضابطه گفتن که بدان اضافه

وَلَيْسَتْ بِلَامِ الْفِعْلِ يَاءُ إِضَافَةٍ وَمَا هِيَ مِنْ نَفْسِ الْأُصُولِ فَتُشْكِلَا
وَلَكِنَّهَا كَالْهَاءِ وَالْكَافِ كُلُّ مَا تَلِيهِ يُرَى لِلْهَاءِ وَالْكَافِ مَدْخَلَا

یعنی یاء اضافه لام کلمه نیست و از نفس کلمه نیست تا مشکل شود بر مبتدی تمییز کردن آن از حروف دیگر بلکه یاء اضافه کلمه ایست برأسه که متصل می شود باخر کلمه دیگر همچنانکه هاء ضمیر غایب و کاف ضمیر مخاطب و در هر کلمه که یاء اضافه داخل شود هاء ضمیر و کاف ضمیر نیز شاید که داخل شود در آن کلمه خواه که فعل باشد و خواه اسم و خواه که حرف نحو لیبلونی لیبلوک سبیلی سبیلک انی انه انک پس طالب باید که بنابر این قاعده کند با جمیع فردی از افراد برو مخفی نماند

وَفِي مِائَتَيْ يَاءٍ وَعَشْرٍ مُنِيفَةٍ وَثِنْتَيْنِ خُلْفُ الْقَوْمِ أَحْكِيهِ مُجْمَلَا
فَتِسْعُونَ مَعْ هَمْزٍ بِفَتْحٍ وَتِسْعُهَا سَمَا فَتْحُهَا إِلَّا مَوَاضِعَ هُمَّلَا

یعنی جمیع یاءات اضافه که قرا سبعه را در عدد آن اختلافست و حال آنست که دویست و دوازده یاست و قوله

فما آتانی الله و فبشر عبادی الذین ناظم از یاءات زواید گرفته است و بعضی آنرا از یاء اضافه می شمرند و چون در رسم محذوف الیا آمد ناظم از یاءات زواید شمرد و این باب را بر شش قسم نهاده است قسم اول آنکه یاء اضافه پیش از همزه قطع مفتوحه باشد دوم پیش از همزه مکسوره سیم پیش از همزه مضمومه چهارم پیش از همزه وصل که از همزه مصاحب لام تعریف باشد پنجم آنکه پیش از همزه وصل منفرد از لام تعریف واقع باشد ششم آنکه واقع باشد پیش از غیر همزه از باقی حروف شروع کرد درین بیت بقسم اول و فرمود که نود و نه یا است که مدلول سما نافع و ابن کثیر و ابو عمرو جمله بفتح خوانده الا مواضعی چند کما سیاتی که از سما بعضی کم شود و یا خود با سما بعضی دیگر منضم شود کما اشار بقوله الا مواضع همّلا یعنی در مواضع سما از قاعده خود که آن فتح است اهمال کنند **تنبیه** بدانکه درین باب فتح و اسکان ضد یکدیگراند اگر ناظم اشارت کند بفتح مر قومی را باقیان باسکان خوانند و کذلک بالعکس و اما قوله مصعرخی در موضع خود حکم آن گفته اند و قوله منیفة ای زایدة و درین باب چون گوییم فلان قاری بفتح خواند مراد فتح یا باشد دون کلمه

فَأَرِنِي وَتَفْتِنِّي اتَّبِعْنِي سُكُونُهَا لِكُلٍّ وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ وَلَقَدْ جَلَا

اشارت کرد باتفاق قراء سبعه که در چهار کلمه از قسم اول که آن همزه مفتوحه است بعد از یاء اضافه که باسکان خوانده اول ارنی انظر دوم تفتنی الا سیم فاتبعنی اهدک چهارم ترحمنی اکن و وجه آن بعد از اتباع اثر گفته اند که تا جمع باشند للتغیر و نیز بعضی از کلمات ما قبل ایشان ساکن است و بعضی ما بعد نحو ایذن لی قبل تفتنی و لن ترانی و سوف ترانی بعد ارنی پس مناسب آنکه موافقت سکون این آیات باد در موافقت ایشان احلاوتی باشد و بظهور و صحت این معنی اشارت کرد بقوله و لقد جلا

ذَرُونِي وَادْعُونِي اذْكُرُونِي فَتْحُهَا دَوَاءٌ وَأَوْزِعْنِي مَعًا جَادَ هُطَّلَا

دوا رم

یعنی ابن کثیر که مدلول دال دوا است بر قاعده خود ذرونی اقتل و ادعونی استجب لکم و اذکرونی اذکرکم بفتح خواند و قوله دوا اشارتست بدانکه او بر قاعده خود است و درین کلمات نافع و ابو عمرو مخالف قاعده خود اند و علت اتباع اثر است و نیز گفته اند که سبب اسباب حروف در کلمات مذکور قوله و اوزعنی معا جاد هطلا یعنی مدلول جیم جاد و ها هطلا ورش و بزی اوزعنی ان اشکر بفتح یا خوانند و قوله معا یعنی اوزعنی در دو موضع می آید یکی در نمل و یکی در احقاف و قوله جاد هطلا اشارتست که ایشان بعد از اتباع اثر مستمر اند بر قاعده خود و اما قالون و قنبل و ابو عمرو مخالف قاعده خود اند و علت ایشان آنست که چون بعد از اوزعنی قوله نعمتک التی و اصلح لی و ذریتی جمع ساکن الیا اند پس مناسب نگاه داشتند بعد اتباع الاثر و در باب جمع این

لِيَبْلُوَنِي مَعَهُ سَبِيلِي لِنَافِعٍ وَعَنْهُ وَلِلْبَصْرِي ثَمَانٍ تُنُخِّلَا
بِيُوسُفَ إِنِّي الْأَوَّلَانِ وَلِي بِهَا وَضَيْفِي وَيَسِّرْ لِي وَدُونِي تَمَثَّلَا

وبا آن في اجعل لي وارنح اذ حمت هداها ولكني بها اثنان وكلا
وتحتي وقل في هود اني اراكم وقل فطرن في هود هادية

مي فرمايد كه نافع قوله ليبلوني در نمل وسبيلي ادعوا در يوسف بفتح خواند بر قاعده خود وابن كثير وابو عمرو
بر خلاف قاعده خود موافقت باقي قرا كنند در اسكان قوله معه ضمير عايد است با نافع وقوله وعند للبصري
ثمان ضمير عايد است با نافع ايضا يعني نافع وابو عمرو در هشت موضع يا را مفتوح كرداند وناظم اندا ياد كرد
بر وجهي كه مشتبه نشوند بغيري ونيز غير از هشت يا چيزي ديگر در نيايد كما اشار بقوله بيوسف اني الاولان
يعني اني دون اراني وثانيا اني دون اراني قوله ولي بها يعني با سيم قوله باذن لي است در يوسف وچهارم ضيفي
اليس در هود پنجم ويسر لي امري در طه وششم در كهف من دوني اولياء وهفتم اجعل لي آية در مريم وهشتم ايضا اجعل
لي آية در آل عمران كما اشار بقوله وبا آن اجعل لي وقوله ارني اذ حمت هداها يعني مدلول همزه ذوحا حمت وها هداها
نافع وابو عمرو وبزي بر قاعده خود بفتح خوانند قوله ولكني اريكم در موضع كما اشار بقوله ولكني بها اثنان يعني در هود
واحقاف ومن تحتي در زخرف واني اريكم بخير در هود **تنبيهات** قوله اني الاولان از قيد بقوله الاولان
اني لاري سبع واني انا اخوك خارج باشد از هشت يكي نه مذكور وقوله اذ حمت هداها اشارتست بدان با صحاب فتح
يعني كه قاري كه بفتح خواند خلاص يافت از منع ازان سبب كه فتح اصل است ونيز بر قاعده خود است وقوله ولكني بها
ضمير بها راجع است به لكني تقدير كلام كلمتي لكني قوله وكلا اي الزما يعني در فتحه در كلمتين مذهب جماعه مذكور است
قوله وقل فطرن الي آخره يعني مدلول ها هادية وهمزه اوصلا بزي ونافع بر قاعده خود فطرني در هود بفتح خوانند
وابو عمرو وقنبل بر خلاف قاعده باسكان خوانند وقوله هادية اوصلا يعني ناقل فتح بما رسليد چيزي را كه آن اصل است يعني فتح

ويحزنني حرميهم تعدانني حشرتني اعمى تامروني وصلا

يعني نافع وابن كثير قوله ليحزنني ان تذهبوا در يوسف واتعدانني در احقاف وحشرتني اعمى در طه وتامروني در زمر بفتح
خوانند بر قاعده خود وابو عمرو بر خلاف قاعده خود موافقت باقي قرا كند **تنبيه** قوله وصلا چون جمع
كني مجموع يا آت مذكوره با اين يا آت كه درين بيت ياد كرد بيست وچهار كلمه باشد غير از نافع وابن كثير وابو عمرو در يا مدخل
نداشتند وبعد ازين آنچه درين قسم از يا آت اضافه كه بعضي از ايمه قرا موافقت كرده اند با سما خواهد گفت كما اشار بقوله

ارهطي سما مولى ومالي سما لوى لعلي سما كفوا معي نفر العلا
عماد وتحت النمل عندي حسنه الي دره بالخلف وافق موهلا

يعني مدلول سما وميم مولى حرميان وابو عمرو وابن ذكوان ارهطي اعز عليكم بفتح يا خوانند سما بر قاعده خود
وابن ذكوان بخلاف قاعده خود قوله مالي سما لوي يعني مدلول سما ولام لوي حرميان وابو عمرو وهشام قوله مالي لا ارى

ادعوكم در غافر بفتح خوانند هشام مخالف قاعده خود است درين حرف وقوله لعلي سما كفوا يعني مدلول سما
وكاف كفوا حرميان وابو عمرو وابن عامر قوله لعلي ارجع در يوسف ولعلي آتيكم در طه ولعلي اعمل در مومنين ولعلي آتيكم
ولعلي اطلع در قصص ولعلي ابلغ الاسباب در غافر درين شش موضع مذكور بفتح خوانند سما بر قاعده خود وابن
عامر بخلاف آن وقوله معي نفر العلا عماد يعني مدلول نون ونفر والف العلا وعين عماد يعني ابن كثير وابن عامر وابو عمرو ونافع
وحفص معي ابدا در سوره براءة ومعي او رحمنا در ملك بفتح خوانند بر قاعده خود اند وباقيان مخالف قوله وتحت النمل عندي
حسنه الي دره بالخلف يعني مدلول حا حسنه وهمزه الي ودال دره بخلاف عنه ابو عمرو ونافع وابن كثير بيك وجه عندي
اولم يعلم در قصص بفتح خوانند بر قاعده خود وابن كثير بخلاف قاعده خود بوجه ثاني باسكان خواند **تنبيه**
ناظم خلاف را با ابن كثير اضافه كرد پس بزي وقنبل هر يكي را دو وجه باشد وبعضي از ايمه فتح با از بزي روايت كرده اند واسكان
از قنبل واختيار خلاف از ان ابن كثير بنا بر روايت معتمد است چنانكه ناظم فرمود وافق موهلا يعني در اختيار خلاف موافق
كسي است كه اهليت دارد وازين كلمه ارهطي تا قوله معي ده كلمه باشد كه بعضي از قرا مستظم باشند با سما واما يا عندي بر روايت اسكان ملحق
شود بيست چهار يا مقدم وبروايت فتح ملحق شود با باقي يا آت كه ناظم ذكر كرده است از نود ونه پس مجموع نود ونه يا
بر چهار قسم باشد قسم اول آنكه از مدلول سما در فتح كسي خارج است واين بيست وچهار است ودوم آنكه غير از سما در فتح
موافق سما اند وآن ده كلمه است وسيم آنكه سما فتح كنند بي زيادتي ونقصان وآن شصت وچهار كلمه است وچهارم آنكه
آنكه مختلف فيه است بروايت فتح ملحق است به بيست وچهار وبروايت اسكان ملحق است بشصت وچهار وآن يك كلمه است
يعني عندي اولم در قصص وچون حكم نود ونه يا معلوم شد چنانچه در اقسام او بعد ياد كرده آمد معلوم شود كه ارني وتفتني
واتبعني وترحمني در عدد از نود ونه يا مذكور نيست پس آنچه از يا آت اضافه كه سما متفق اند در فتح وباقي قرا در اسكان آن شصت
چهار يا آند وانرا مفصل ياد كنيم در سوره البقره اني اعلم ما تبدون واني اعلم غيب ودر آل عمران اني اخلق ودر مايده اني اخاف
واني اريك ودر اعراف اني اخاف ومن بعدي اعجلتم ودر انفال اني ارى واني اخاف ودر يونس مايكون لي واني اخاف ودر هود
فاني اخاف واني اخاف واني اعظك واني اعوذ بك واني اخاف وشقاقي ودر يوسف ربي احسن واراني اعصر واراني احمل
واني ارى واني اوفي واني انا اخوك واني اعلم ودر ابرهيم اني اسكنت ودر حجر عبادي اني واني انا النذير ودر كهف ربي اعلم
ودر بربي احدا وربي ان يوتين وبربي احدا ولم تكن ودر مريم اني اعوذ واني اخاف ودر طه اني آنست واني انا ربك واني انا الله
ودر شعرا اني اخاف ان يكذبون واني اخاف عليكم وربي اعلم ودر نمل اني آنست ودر قصص عسى ربي ان يهديني واني
واني انا الله واني اخاف ان يكذبون وربي اعلم واني اعلم ودر يس اني آمنت ودر صافات اني ارى في المنام واني اذبحك
ودر صاد اني احببت ودر زمر اني اخاف ان عصيت ربي ودر غافر اني اخاف ان يبدل واني اخاف عليكم واني اخاف عليكم
يوم ودر دخان اني آتيكم ودر احقاف اني اخاف عليكم ودر حشر اني اخاف الله ودر نوح اني اعلنت ودر جن ربي احدا ودر فجر
ربي اكرمن وربي اهانن والله اعلم

وَثِنْتَانِ مَعْ خَمْسِينَ مَعْ كَسْرِ هَمْزَةٍ بِفَتْحِ أُولِي حُكْمٍ سِوَى مَا تَعَزَّلَا

شروع کرد در قسم دوم که یا اضافه پیش از همزه مکسوره باشد فرمود که آن پنجاه و دو موضع است مدلول همزه اولی و حا حکم آن را بفتح خوانند یعنی نافع و ابو عمرو الا مواضعی چند که بیاید که مخالف اصل خود کنند

بَنَاتِي وَأَنْصَارِي عِبَادِي وَلَعْنَتِي وَمَا بَعْدَهُ إِنْ شَاءَ بِالْفَتْحِ أُهْمِلَا

یعنی مدلول همزه اهملا نافع قوله بناتی ان کنتم در حجر و انصاری الی الله در آل عمران و صف و بعبادی انکم در شعرا و لعنتی در صاد و ستجدنی در کهف و قصص و صافات بفتح خوانند کما اشار بقوله و ما بعده ان شاء و ابو عمرو موافقت باقی قرا کنند و ترک فتح کنند و قوله اهملا ...

وَفِي إِخْوَتِي وَرْشٌ يَدِي عَنْ أُولِي حِمًى وَفِي رُسُلِي أَصْلٌ كَسَا وَافِي الْمَلَا

یعنی ورش قوله اخوتی ان در یوسف بفتح خواند و قالون و ابو عمرو مخالفت کنند در قاعده خود موافقت کنند با اصحاب اسکان و قوله یدی عن اولی حمی یعنی مدلول عین عن و همزه اولی و حا حمی حفص و نافع و ابو عمرو یدی الیک در مائده بفتح خوانند و قوله عن اولی حما اشارتست بوجه قرات حفص که چون در فتح که آن اصل است موافقت کرد و در حمایت نجی که نافع و ابو عمرو را بود در آمد قوله وفی رسلی اصل کسا یعنی مدلول همزه اصل و کاف کسا نافع و ابن عامر قوله ورسلی ان الله در مجادله بفتح خوانند ابن عامر و ابو عمرو مخالف قاعده خود اند و ثنا گفت بر قاری فتح بقوله کسا وافی الملا الوافی التام من الثیاب والملا الملاحف الابیض یعنی قاری فتح بپوشید خود را تمام بملاحف سفیدی یعنی که حجت او ظاهر است

وَأُمِّي وَأَجْرِي سُكِّنَا دِينُ صُحْبَةٍ دُعَائِي وَآبَائِي لِكُوفٍ تَجَمَّلَا

یعنی مدلول دال دین و صحبة ابن کثیر و حمزه و کسائی و ابو بکر باسکان خوانند و امی الهین در مائده و یا اجری هر کجا که بیاید در قرآن و باقی قرا بفتح خوانند نافع و ابو عمرو بر قاعده خود و ابن عامر و حفص مخالف قاعده خود فرمود قوله دعائی الا فرارا در نوح و آبائی ابرهیم در یوسف کوفیان باسکان خوانند و باقی قرا بفتح خوانند پس ابن کثیر و ابن عامر مخالف قاعده خود اند در دو موضع **تنبیه** از بن سه رجوع کرد از فتح باسکان و مراد از قوله ... اینجا عبارتست یعنی ابن کثیر که بزهد مشهور است و اهل کوفه نیز قاعده خود که اسکانست نگاه داشتند و حال آنست

وَحُزْنِي وَتَوْفِيقِي ظِلَالٌ وَكُلُّهُمْ يُصَدِّقُنِي انْظِرْنِي وَأَخَّرْتَنِي إِلَى

وَذُرِّيَّتِي يَدْعُونَنِي وَخِطَابُهُ وَعَشْرٌ يَلِيهَا الْهَمْزُ بِالضَّمِّ مُشْكِلَا

فَعَنْ نَافِعٍ فَافْتَحْ وَأَسْكِنْ لِكُلِّهِمْ بِعَهْدِي وَآتُونِي لِتَفْتَحَ مُقْفَلَا

یعنی مدلول ظا ظلال کوفیان و ابن کثیر باسکان خوانند قوله و حزنی در یوسف و ما توفیقی در هود و باقی قرا نافع و ابو عمرو بر قاعده خود و ابن عامر مخالف آن بفتح خوانند و ناظم فرموده که آن ... در طلب و شادی را از آنچه توفیق یافتم که این علم شریف بدین نظم رسانیدم و جمع کردم درین قصیده کما اشار بقوله و حزنی

و توفیقی قوله و کلهم یصدقنی یعنی ابدا اسکنا فی قصص باسکان خوانند اند این کلمات که ذکر یصدقنی ای در قصص دوم و سوم و چهارم قوله انظرنی الی یوم یبعثون در سه سوره اعراف و حجر و صاد پنجم قوله اخرتنی در منافقون ششم در احقاق ذریتی انی هفتم در یوسف یدعوننی هشتم و نهم در غافر و تدعوننی الی النار تدعوننی الیه کما اشار بقوله یدعوننی و خطابه **تنبیه** این ده کلمه در عدد از پنجاه و دو یا مذکور نیست و چون شمار کنی یائی که خارج شده آید از پنجاه دو از قاعده نافع و ابو عمرو مجموع بیست و پنج کلمه اید و بدانکه اول ان یا که بناتی است و آخر آن یاء توفیقی چنانچه از پیش یاد کرده شد مواضع آنکه که در عدد نه کلمه است و ان بنقصان بیرون رفته است از بناتی است تا اخوتی و یک یا بیرون رفت بنقصان و زیاده و رسلی ان الله پس از بیست و پنج با پانزده یا باقی ماند که آن بزیاده بیرون رفت یعنی که ابو عمرو ترک فتح کرد و ابن عامر ترک سکون و هر یک مخالف اصل خود اند و چون از بیست و پنج کلمه پانزده با بیرون رفت بزیاده یکی از آنها یدی الیک و چهارده دیگر ثانیا از بهر وضوح یاد کنیم اول امی در مائده و اجری در نه موضع و ان در یونس دیگر موضع و در هود دو موضع و پنج موضع در شعرا و یک موضع در سبا و دعائی در نوح و آبائی و حزنی در یوسف و توفیقی در هود پس باقی ماند از پنجاه و دو یا بیست و هفت یا که نافع و ابو عمرو بر قاعده خود اند یعنی مجموع آن بفتح خوانند و از بهر ظهور آنرا بر شمریم در بقره منی الا من و در آل عمران فتقبل منی و در انعام ربی الی صراط و در یونس نفسی ان اتبع و ربی انه و در هود عنی انه و نصحی ان و انی اذا و در یوسف ربی انی و نفسی ان النفس و ربی ان ربی و ربی انه و بی اذ اخرجنی و در سبحان ربی اذا و در مریم ربی انه کان و در طه لذکری ان و علی عینی اذ تمشی و لا براسی انی و در انبیا انی الآمن و در شعرا الی الارب و لابی انه و در عنکبوت الی ربی انه و در سبا ربی انه و در یس انی اذا و در صاد من بعدی انک و در مومن امری الی الله و در فصلت ربی ان لی بر یک وجه چنانکه در آخر فصلت خواهد گفت که قالون را فتح باشد و اسکان نیز و بعد از قسم دوم شروع کرد در قسم سیم کما اشار بقوله و عشر یلیها الهمز بالضم مشکلا یعنی یا اضافه پیش از همزه قطع که آن مضموم باشد و اشارت کرد که عدد آن ده است و فرمود که از بهر نافع مجموع انرا بفتح خواند و از قسم مضموم دو یا را استثنا کرد قوله بعهدی و آتونی در بقره و کهف و این دو کلمه از عدد مذکور نیست که ان مختلف فیه است و اما مختلف فیه ده کلمه است از بهر ظهور بر شمریم در آل عمران انی اعیذها در مائده انی ارید و فانی اعذبه و در انعام انی امرت و در اعراف عذابی اصیب و در هود انی اشهدوا و در یوسف انی اوفی و در نمل انی القی و در قصص انی ارید و در زمر انی امرت و قوله لتفتح مقفلا یعنی قفلیم غار بدین علیها از بهر قرا جا به ذکر رفت یا فتح کنی آنچه بر تو معقل بود یعنی پوشیده بود

وَفِي اللَّامِ لِلتَّعْرِيفِ أَرْبَعَ عَشْرَةٍ فَإِسْكَانُهَا فَاشٍ وَعَهْدِي فِي عُلَا

وَقُلْ لِعِبَادِي كَانَ شَرْعًا وَفِي النِّدَا حِمًى شَاعَ آيَاتِي كَمَا فَاحَ مَنْزِلَا

شروع کرد در قسم چهارم فرمود که آن چهارده موضع است که بعد از یا اضافه الف لام تعریف باید مدلول فا فاشی

حمزه بجمیع را باسكان خوانند و مدلول فا فی و عین علا حمزه و حفص عهدی در البقره باسكان خوانند و بعد الله

قصود مدلول كاف و كاف و شین شرعا ابن عامر و حمزه و كسایی در سوره ابرهیم قل لعبادی الذین باسكان خوانند

بعد از آن فرمود كه حا حمزه و شین شاع ابوعمرو و حمزه و كسایی در عنكبوت یا عبادی الذین و در زمر یا عبادی لا الذین

اسرفوا باسكان خوانند و بعد از آن فرمود كه مدلول كاف كاو فا فاح ابن عامر و حمزه در سوره اعراف عن آیاتی الذین

باسكان خوانند پس حاصل سخن آن باشد كه از مواضع مذكور چهارده موضع مذكور بعضی از قرا در پنج موضع با حمزه موافقت

می كنند كما مر و در نه موضع دیگر تفرد حمزه باشد كه باسكان خواند فافهم ذلك **تنبیه** قوله و فی النداء حمی شاع

لفظ دلالت بران میكند كه قوله یا عبادی الذین امنوا در زمر نیز داخل باشد لكن از آن سبب كه یا اضافه از ین كلمه محذوف

و در جمیع مصاحف داخل نباشد هم چنانكه یا قوم و یا عباد فاتقون كه چون یا آن یا ثابت نشد امثال اینها داخل نباشد

فخمس عبادی اعذدوا عهدی ارادنی وربی الذی آتانِ آیاتی الحلا

وأهلكنی منها وفی صاد مسّنی مع الانبیاء ربی فی الاعراف كمّلا

شروع كرد درین بیتین بیان چهارده حرف با كه مصاحف لام تعریف باشد كه مختلف فیه اند تا غیر آن كه قرا سبعه متفق

در فتح یا خارج شوند نحو نعمتی التی و بلغنی الكبر و ما مسنی السوء و اما چهارده یا كه مختلف فیه است پنج كلمه از آن حرف

عباد است چنانچه سه از آن یاد كرده شد یعنی قل لعبادی در ابرهیم و یا عبادی الذین در عنكبوت و یا عبادی الذین

اسرفوا در زمر و چهارم در انبیا قوله عبادی الصالحون و پنجم عبادی الشكور در سبا ششم عهدی الظالمین

و هفتم ان ارادنی الله در زمر و هشتم ربی الذی یحیی در البقره و نهم اتانی الكتاب در مریم و دهم آیاتی الذین یتكبرون در اعراف

كاملا و یازدهم اهلكنی الله در ملك و دوازدهم مسنی الشیطان در صاد و سیزدهم مسنی الضر در انبیا

و چهاردهم ربی الفواحش در اعراف **تنبیه** بدانكه از قیود مذكوره و شهره معدوده نحو مسنی السوء

و مسنی الكبر و ربی الله خارج باشد و قوله كملا اشارتست با تمام چهارده یا مذكوره

وسبع بهمز الوصل فردا وفتحهم اخی مع انی حقه لیتنی حلا

ونفسی سما ذكری سما قومی الرضی حمید هدی بعدی سما صفوه وِلا

شروع كرد در قسم پنجم كه بعد از یا اضافه همزه وصل بی لام تعریف باشد و آن در هفت موضع است

كما اشار الناظم فی البیت و فرمود كه مدلول حق ابن كثیر و ابوعمرو از ین هفت موضع مذكور قوله اخی اشدد و انی اصطفیتك

كه در طه و اعراف می آید بفتح یا خوانند و مدلول حا حلا ابوعمرو یا لیتنی اتخذت در فرقان بفتح خوانند و مدلول سما

حرمیان و ابوعمرو نفسی اذهب در طه بفتح خوانند و مدلول سما ایضا ذكری اذهبا در طه بفتح خوانند و مدلول

همزه الرضی و حا حمیدا و ها هدی نافع و ابوعمرو و بزی قوله قومی اتخذوا در فرقان بفتح خوانند و مدلول

سما و صاد صفوه و حرمیان و ابوعمرو و ابوبكر قوله من بعدی اسمه در صف بفتح خوانند و معانی رموز اشارتست بجنس وجوه

فتح در مواضع مذكوره و قوله و لا اشارتست بتتابع مسایل معدوده

ومع غیر همز فی ثلاثین خلفهم ومحیای جی بالخلف والفتح خوّلا

شروع كرد در قسم ششم و فرمود كه قرا سبعه را درین قسم در سی موضع اختلافست كه یا اضافه باشد و بعد از آن حرفی متحرك باشد

غیر از همزه و ابتدا كرد بقوله محیای كه در آخر انعام می آید و گفت كه مدلول جیم جی بخلاف عنه یعنی ورش بفتح خواند بیك وجه

و بوجه دوم باسكان خواند چنانكه در آخر انعام گفته است و الاسكان صح یعنی اسكان اقوی و ارجح از فتح بروایت ورش و از

ظاهر لفظ كه ناظم گفت خولا نیز معلوم شود كه وجه روایت فتح ضعیف است و مولف این حروف برایه قرا بود و وجه خواند

و قالون باسكان خواند قولا واحدا باختیار ناظم و ابوعمرو دانی و بعضی كه وجه قرآن ورش را انكار كنند مخالفت روایت مشهور

كرده باشد بقول ایشان التفات نكنند و غیر از نافع بفتح خوانند كما اشار بقوله خولا

وعمّ علا وجهی وبیتی بنوح عن لوی وسواه عُدّ اصلا لیحفلا

یعنی مدلول عم و عین علا نافع و ابن عامر و حفص وجهی لله در آل عمران و وجهت وجهی در انعام بفتح خوانند و مدلول

عین عن و لام لوی حفص و هشام بیتی مومنا در سوره نوح بفتح خوانند و غیر از سوره نوح هر جا كه لفظ بیتی بیاید مدلول

عین عد و همزه اصلا و لام لیحفلا حفص و نافع و هشام بفتح خوانند و آن در قرآن در دو موضع است بیتی للطایفین در البقره

و در حج تحفظ باجماع حفص و ورش و هشام اشارتست كرد بقوله لیحفلا

ومع شركای من وراءی دوّنوا ولی دین عن هاد بخلف له الحلا

یعنی مدلول دال دونوا ابن كثیر قوله این شركایی در فصلت و من ورایی در مریم بفتح خواند و چون روایت فتح از وی

ثابت است اشارت كرد بصحت آن بقوله دونوا بعد از آن اشارت كرد كه مدلول عین عن

و ها هاد و لام له حفص و بزی بخلاف عنه و هشام و نافع قوله و لی دین بفتح خوانند

و بزی بوجه دوم با باقی قرا باسكان خوانند و قوله الحلا اشارتست بحسن قرائت

ابن كثیر از آن سبب كه جمع كرد بین اللغتین

مماتی اتی ارضی صراطی ابن عامر وفی النمل مالی دُم لمن راق نوفلا

یعنی مدلول همزه اتی نافع قوله مماتی لله در انعام بفتح خواند و ابن عامر در عنكبوت

قوله ان ارضی واسعة و قوله و ان هذا صراطی مستقیما در انعام بفتح خواند و مدلول

دال دم و لام لمن و را راق و نون نوفلا ابن كثیر و هشام و كسایی و عاصم قوله لا ارى

الهدهد در نمل بفتح خوانند وقوله انی اشارتست بثبوت روایت نافع وقوله دم امر کرد مخاطب را بردوام قبول روایت صحیح وبصحت روایت کسایی اشارت کرد بقوله راق وبکثرت علم وادب عمل

ولی نعجة ما کان لی اثنین مع معی ثمان علا والظلة الثان عن جلا

یعنی مدلول عین علا حفص بفتح خواند قوله ولی نعجة در صاد وقوله ما کان لی در ابراهیم وقوله وما کان لی من علم در صاد وقوله معی در هشت موضع است اول آن در اعراف قوله معی بنی اسرائیل دوم در توبه قوله معی عدوا اغشیم و چهارم و پنجم قوله معی صبرا سه کان در کهف وششم در انبیا قوله ذکر من معی وهفتم در قصص قوله معی ردا وهشتم در شعرا قوله ان معی ربی این یازده کلمه مذکوره نزد حفص است که بفتح خواند وباقی قرا باسکان خوانند قوله والظلة الثان عن جلا یعنی قوله ومن معی من المومنین مدلول عین عن وجیم جلا حفص وورش بفتح خوانند واین حرف دوم است از شعرا که اشارت

تنبیه بدانکه معی ابدا ومعی وحیفا درین کلمات داخل نیست که این قسم نیست که حکم آن در قسم اول که بعد از یا اضافه همزه قطع باید گفته آمد که نافع وابن کثیر وابو عمرو وابن عامر وحفص در موضعین بفتح خوانند پس چون ثانی شعرا وحرف توبه وملک با هشت موضع جمع کنی یازده موضع باشد که حفص در مجموع بفتح خواند هشت بانفراد سه موضع با نافع در ثانی شعرا ودر توبه وملک بفتح خوانند وابن کثیر وابو عمرو وابن عامر در توبه وملک بفتح خوانند کامر و ورش در باقی باسکان وحمزه وکسایی وابو بکر ودر یازده موضع مذکوره باسکان خوانند **تنبیه** ناظم فرمود ما کان لی اثنین لی را مقید کرد اند بما کان تا نحو فاستجبتم لی ومالی خارج باشد زیرا که با کلمه لی ما کان لی منضم نیست وقوله جلا اشارتست بظهور وجه قرات ورش وحفص وقوله ثمان علا اشارتست بر ثبت روایت حفص

ومع تؤمنوا لی یؤمنوا بی جا ویا عبادی صف والحذف عن شاکر دلا

یعنی مدلول جیم جا ورش قوله ولیؤمنوا بی در البقره قوله فان لم تؤمنوا لی در دخان بفتح خوانند در موضعین ومدلول صاد صف شعبه در زخرف یا عبادی لاخوف بفتح خوانند در حالت وصل ودر حالت وقف باسکان ومدلول عین عن وشین شاکر ودال دلا حفص وحمزه وکسایی وابن کثیر بحذف یا خوانند در حالت وصل ووقف وباقی قرا نافع وابو عمرو وابن عامر باثبات یا ساکن خوانند در حالت وصل ووقف **تنبیه** قوله جا یعنی مدلول فتح یا در موضعین مذکورین بروایت صحیح از ورش آمده است وقالون وباقی قرا باسکان خوانند قوله یا عبادی صف یعنی یاد کن قصه یا دیا عباد اشارتست بدانکه در بعضی مصاحف یا آن مثبت است ودر بعضی محذوف وچون قرات حمزه وکسایی وحفص موافق مصحف ایشانست اشارت کرد بدان بقوله والحذف عن شاکر دلا ومعنی کلمات آنست که چون محتاج آب کرد دلو او پر شود بمقصود رسد جماعت مذکوره نیز بسبب موافقت قرات با مصحف بامقصود دادند وحاجت ندارند بوجهی دیگر

وفتح ولی فیها لورش وحفصهم وما لی فی یس سکن فتکملا

یعنی ورش وحفص قوله ولی فیها مارب اخری در طه بفتح خوانند ومدلول فا فتکملا ومالی لا اعبد در یس باسکان خواند وقوله فتکملا اشارتست باتمام باب یا با اقسام سته مذکوره **تنبیه** بدانکه مدار تعلیل درین باب آنست که اگر یا را مفتوح کند نظرش بر اصل باشد واگر اسکان کند نظرش بر تخفیف باشد ونیز قلت حروف در کلمه وکثرت اعتبار می کنند قرا پس نحو ولی فیها ونحو ومالی نظر بر قلت مفتوح می کردانند نحو فاذکرونی وسجدونی ساکن می کردانند

باب مذاهبهم فی الزوائد

بدانکه یا آنی که درین باب مذکور می شود بر دو قسم است یکی آنکه یا اصلی باشد ودیگر آنکه زاید قسم اول در اسما باشد نحو الداع ودر افعال نحو نبغی ویسری وقسم دوم یا از بر دو نوع است زیرا که مصاحب نون وقایه باشد یا نه اگر باشد نحو یدعونی وآن در افعال باشد واگر نباشد آن در اسما باشد نحو دعای ونذیری ونکیری وباز آن زواید یا در راس آیه باشد یا در غیر راس آیه چنانکه

ودونک یاءات تسمی زوائدا لأن کن عن خط المصاحف معزلا

بعد از یاءات اضافه شروع کرد در یاءات زواید اشارت کرد که آنرا فرا گیر یعنی یا آن زواید را که از قرآن تمیز کن وبعد از آن مذهب قرا جاری گردان در آن وزوایدش از آن میخوانند که در مصاحف عثمان رضی ثابت نیست

وتثبت فی الحالین درا لوامعا بخلف وأولی النمل حمزة کملا

یعنی بعد از معرفت زواید معلوم کن که اثبات یا آن در وقف ووصل مدلول دال درا ولام لوامعا ابن کثیر وقوله واحد او هشام بیک وجه کند وبوجه دوم با باقی قرا متفق اند در حذف یا واز باقیان حمزه قوله اتمدونن بمال در نمل باثبات یا خواند در حالت وصل ووقف وادغام نون در نون اتمدونن باید در فرح وف وازقید اولی النمل غیر ثانی بیرون رود

وفی الوصل حماد شکور إمامه وجملتها ستون واثنان فاعقلا

یعنی مدلول حا حماد وشین شکور وهمزه امامه ابو عمرو وحمزه وکسایی ونافع در حالت وصل باثبات یا خوانند وباقی قرا غیر از ابن کثیر وهشام کامر بحذف خوانند وکسایی ونافع وباقی قرا کامر بحذف خوانند پس حاصل سخن آن باشد که در مجموع یا آت مذکوره ابن کثیر مطلقا وهشام بیک وجه اثبات کنند در حالین وابو عمرو وحمزه وکسایی ونافع در حالت وصل اثبات کنند ودر حالت وقف حذف وهشام بوجه ثانی وابن ذکوان وعاصم بحذف خوانند در حالین وچون از قواعد قرا فارغ شد فرمود که مجموع آن شصت ودو یاست **تنبیه** قوله ثم کیدون در اعراف هشام بوجهین مذکورین وابو عمرو بیک وجه در حالت وصل اثبات یا کند کاسباق وهشام بغیر از این حرف اثبات یا نباشد وبظهور مذهب هشام اشارت کرد بقوله لوامعا وچون ابو عمرو وحمزه وکسایی جمع می کنند بین الامرین مدح وجزای ایشان کرد بقوله حماد شکور امامه وقوله فاعقلا امر است یعنی آنچه از قواعد این باب فهم کن تا کامل شوی درین فن والله اعلم

فیسری الی الداع الجوار المنشات یعدین یؤتین یهدین ان تعلمنی ولا
واخرتن الاسرا وتتبعن سما وفی الکهف نبغ یات هو هود ر فلا
سما ودعائی فی جنا حلو هدیه وفی اتبعونی اهدکم حقه بلا
وان ترن فی عنهم تمدوننی سما فریقا ویدع الداع هاک جنا حلا

می فرماید قوله تیسری در فجر و قوله الی الداع در قمر و الجوار در شوری و المناد در ق و یهدین ربی وان یوتین وان تعلمن در کهف و قوله اخرتنی در اسرا و الا تتبعن در طه این همه کلمه مذکور مدلول سما یعنی نافع وابن کثیر وابوعمرو باثبات یا خوانند بر قاعده مذکور و مدلول را رفلا و سما کسائی و نافع وابن کثیر وابوعمرو و ما کنا نبغ در کهف و قوله یوم یات در هود باثبات یا خوانند بعد از آن فرمود و دعائی فی جنا حلو هدیه حمزه و ورش وابوعمرو و بزی قوله وتقبل دعائی در ابرهیم باثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود و قوله اتبعونی اهدکم حقه بلا یعنی مدلول حقه و با بلا ابن کثیر وابوعمرو و قالون قوله و اتبعونی اهدکم در غافر باثبات یا خوانند کما اشار وان ترن فی عنهم وهر یکی رجوع کنند با قاعده خود در ورود جمیع نظایر مذکور درین باب قوله اتمدونن در نمل باثبات یا خوانند و قوله ویدع الداع هاک جنا حلا یعنی مدلول ها هاک و جیم جنی و حا حلا بزی و ورش وابوعمرو و یوم یدع الداع که آن در قمر است یعنی از یدع باثبات یا و الی الداع المذکور خوانند **تنبیهات** بدانکه قاعده ناظم است که چون ذکر حرفی کنند که آن مختلف فیه باشد و انرا نظیری باشد اگر مقید کند انه غیر مقید خارج باشد و اگر مطلق باشد متناول بران باشد که مقدم یا باشد در تلاوه چنانکه آنجا ذکر جوار کرد کما اشار بقوله الی الداع الجوار پس منزله عسق باشد و حرف سوره رحمن و کورت خارج باشد یعنی الجوار المنشات و قوله الجوار الکنس و نیز توان گفتن که در حالت وصل درین دو موضع ممکن نیست اثبات یا کردن زیرا که بعد از ایشان ساکن واقع است و نیز آن یعلمنی مراد حرف کهف است که در یعلمنی سوره قصص خلاف نیست کما اشار بقوله ولا مراد آنست که در تلاوه مقدم است و نیز در آن باب بیاید تهدینی در قصص مرسوم است بیا در وصل و وقف و نیز لئن اخرتنی کذلک و مقید کرده اند باسرا تا حرف سوره منافقین قوله اخرتنی الی خارج باشد قوله نبغی مقید کرد بکهف تا قوله نبغی در سوره یوسف بیرون رود و تبعد قوله یات بالشمس و یوم یات بحض بیرون رود و مراد از دعائی حرف ابرهیم است که دعائی نوح یاد کرد که دریات اضافه و از قید اتبعونی اهدکم قوله فاتبعونی یحببکم الله بیرون رود و از قالون در قوله اتبعونی اهدکم در حالت وصل اثبات و حذف روایت آمده است و روایت ناظم اثبات یا آنست کما اشار بقوله حقه بلا و چون الکلمات مذکور بنوعی یاد کرد ناظم که بروی اخذ نتوانند کردن با حسن الفاظ اشارت کرد بدان بقوله هاک جنی حلا فافهم ذلک

وفی البحر بالوادی دنا جریانه وفی الوقف بالوجهین وافق قنبلا

یعنی مدلول دال دنا و جیم جریانه ابن کثیر و ورش باثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود و قنبل را در حالت وقف دو وجه باشد یکی اثبات یا و یکی حذف یا کما اشار بقوله وفی الوقف بالوجهین وافق قنبلا اما در حالت وصل موافق بزی و ورش باشد در اثبات یا **تنبیه** از قید وادی بفجر بالواد المقدس طوی بیرون رود و قوله دنا جریانه اشارت کرد باستمرار قاعده ابن کثیر و ورش یعنی حسن وادی بجریان آب باشد در ان پس نیکوئی قرات نیز آن وقف را که هر یکی اصل قرات خود گوش دارند والله اعلم

واکرمنی معه اهانن اذ هدی وحذفهما للمازنی عد اعدلا

یعنی مدلول همزه اذ و ها هدی نافع و بزی قوله اکرمنی و اهانن در سوره فجر باثبات یا خوانند و هر یکی بر قاعده خود باشد در وصل و وقف قوله وحذفهما یعنی در موضع مذکور ابن ابوعمرو حذف یا کند در حالت وصل و وقف قوله و یزیدی روایت کرده است از ابوعمرو که وی را مخیر کرده بودی در حالت وصل میان اثبات یا و حذف یا معنی اشارت کرد ناظم بقوله عد اعدلا یعنی چون کلمتین رؤس آیت اند در ایشان حذف یا اولیتر است از روی قیاس پس وجه جواز نیز معلوم شود و از مفهوم کلام ناظم معلوم شود قوله اکرمنی اهانن ابوعمرو در حالت وقف بحذف یا خواند قولا واحدا

وفی النمل آتانی ویفتح عن اولی حمی وخلاف الوقف بین حلا علا

یعنی مدلول عین عن و همزه اولی و حا حمی قوله فما آتانی الله در نمل باثبات یا خوانند در حالت وصل و در حالت وقف و ورش بحذف یا خوانند و قالون و ابوعمرو و حفص بیک وجه باثبات یا خوانند و بوجه ثانی حذف یا کنند کما اشار بقوله و خلاف الوقف بین حلا علا و غیر این جماعت مذکور بخلاف یا خوانند در حالتین و معانی رموز اشارتست بدانچه اصحاب فتح در حالت وجه قرات اند یعنی که از جهت عربیت قوی دارد

ومع کالجواب الباد حق جناهما وفی المهتد الاسرا وتحت اخو حلا

یعنی مدلول حق و جیم جناهما ابن کثیر و ابوعمرو و ورش کالجواب در سبا و قوله والباد در سوره حج باثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود و چون رعایت لام کردند اصحاب اثبات که آن حق است و نیز اشارت کرد بدان بقوله حق جناهما قوله و فی المهتد در اسرا و کهف که بعد از اسرا است اثبات یا کنند در حالت وصل و چون محافظت رسم کنند یعنی اثبات کرده اند در وصل و حذف یا در وقف و نیز محافظت رسم کرده اند صلح کرد قرات ایشان را بقوله اخو حلا و قوله المهتدی و من یضلل فلن تجد خارج باشد از قید اسرا و کهف فافهم ذلک

الاسرا و تحت یعنی مدلول همزه اخو و حا حلا قوله و فی المهتد در سوره ص

وفی اتبعن فی آل عمران عنهما وکیدون فی الاعراف حج لیحملا

قوله عنهما ضمیر عاید است با نافع و ابوعمرو یعنی قوله و من اتبعنی و قل للذین در آل عمران باثبات یا خوانند و مدلول حا حج و لام لیحملا ابوعمرو و هشام قوله ثم کیدونی در اعراف باثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود

وهشام بخلف بوجه دوم حذف یا کند در حالتین تنبیه از قید آل عمران و من اتبعنی که در یوسف است بیرون برود
که مرسوم است بیا و بقید اعراف فکیدونی در هود بیرون رود که آن نیز مرسوم است بیا و در مرسلات نیز کیدون
خارج باشد و این محذوف الیاست در رسم و بصحت روایت ابو عمرو اثبات یا در حالت وصل و وجهین هشام اشارت

بخلف وتؤتونی بیوسف حقه وفی هود تسألنی حواریه جملا

قوله بخلف از تتمه ما قبل است که هشام از دو وجه است در کیدون کما مر بعد از ان فرمود که مدلول حقه ابن کثیر
و ابو عمرو قوله تؤتونی موثقا در یوسف با اثبات یا خوانند بر قاعده خود هر یکی از ایشان و قوله حقه اشارتست بدانچه گفته آمد
و قوله تسئلنی در هود مدلول حا حواریه و جیم جملا با اثبات یا خوانند هر یکی بر قاعده خود تنبیه از قید هود
قوله تسئلنی در کهف بیرون رود و خلاف ابن ذکوان در آخر باب بیاید و معنی ذکر آنست که اثبات یا حق است زیرا که آن اصل است
و یا در [illegible] آن موافقت جمیل کرده است یعنی متابعت اثر و محافظت آن از لوازم است

وتخزون فیها حج اشرکتمون قد هدان اتقون یا اولی اخشون مع ولا

یعنی مدلول حا حج ابو عمرو اثبات یا تخزون کند در سوره هود چنانچه اشارت کرد بدان بقوله فیها ای فی هود زیرا که در بیت
سابق ذکر هود رفته بود پس و لا تخزون در حج خارج باشد که در رسم محذوف الیاست قوله ولا یعنی چهار یا که بعد از [illegible]
تفرد ابو عمرو است و ان قوله اشرکتمون در ابرهیم و قد هدان در انعام و اتقون یا اولی در البقره و نیز کلمه دیگر که بعد
از بن خواهد آمد و ان قوله و خافون ان کنتم مومنین در آل عمران کما اشار بقوله

وعنه وخافون ومن یتقی زکا بیوسف وافی کالصحیح معللا

ضمیر عنه عاید است با ابو عمرو کما مر بعد از ان فرمود که مدلول زای زکا قنبل و من یتقی و یصبر در یوسف با اثبات
یا خواند در وصل و وقف تنبیه قوله قد هدان که در بیت اول یاد کرد آنرا مقید کرد بقد تا قوله و ان الله
هدانی بیرون رود و از قید یا اولی قوله انا ربکم فاتقون در مومنین و یا عباد فاتقون در زمر بیرون رود که [illegible]
بحذف یا مرسوم اند و واخشون مقید کرد بقوله الا تا قوله و اخشونی و لاتم بیرون رود در سوره البقره و قوله
و من یتقی آنرا مقید کرد بسوره یوسف تا قوله انه من یتقی در زمر بیرون رود و معنی وافی کالصحیح معللا آنست که
از جهت قرات روایت صحیح آمده است از قنبل که یتقی را مثل صحیح خوانده است یعنی با اثبات لام الکلمه حالت
[illegible] با صحیح بروایت معلل است بدانکه حرف جازم چون در کلمه آید حرکت بیندازد این ابن جاری مجری صحیح کرده اند فافهم ذلک

وفی المتعال دره والتلاق والتناد دری باغیه بالخلف جهلا

یعنی مدلول دال دره ابن کثیر قوله المتعال در رعد با اثبات یا خواند و مدلول دال دری با باغیه و جیم جهلا ابن کثیر
و ورش قوله واحدا و قالون بیک وجه قوله التلاق و التناد در غافر با اثبات یا کند در هر دو حالت هر یکی بر قاعده خود

وقالون بوجه ثانی موافقت باقی قرا بحذف یا خوانند در حالتین و چون اثبات اصل است اینجا بدین حجت
دفع کند قاری فتح مرکبی را که جاهل باشد بعلم عربیت کما اشار بقوله دری باغیه بالخلف جهلا

ومع دعوة الداع دعانی حلا جنی ولیسا لقالون عن الغر سبلا

یعنی مدلول حا حلا و جیم جنی ابو عمرو و ورش قوله اجیب دعوة الداع و قوله اذا دعان فلیستجیبوا لی
در البقره با اثبات یا خوانند در حالت وصل و قوله ولیسا لقالون عن الغر سبلا یعنی اثبات یا [illegible]
مشهور از قالون نیامده است یعنی بروایت غیر مشهور اثبات یا آمده است از وی پس او را دو وجه باشد یکی
حذف یا که آن مشهور است و یکی اثبات که غیر مشهور است و مولف این حروف بدو وجه خوانده است

نذیری لورش ثم تردین ترجمون فاعتزلون ستة نذری جلا
وعیدی ثلث ینقذون یکذبون قال نکیری اربع عنه وصلا

بدانکه در بیتین اشارت کرد بنوزده کلمه که در مجموع اثبات یا در حالة وصل تفرد ورش است رحمه الله کلمه
اول نذیری فستعلمون کیف نذیر در ملک دوم لتردین در صافات سیم و چهارم در دخان یعنی ترجمون فاعتزلون
و نذر شش کلمه است مجموع در سوره قمر و وعید سه کلمه است یکی در ابرهیم و دو در ق پس چهار مذکور باشد
نذر و سه وعید سیزده باشد چهاردهم قوله و لا ینقذون در یس و پانزدهم در سوره قصص ان یکذبون و شانزدهم قوله
نکیر در حج و هفدهم نکیر در سبا و هجدهم قوله نکیر در فاطر و نوزدهم قوله کان نکیر در ملک تنبیه از قید یکذبون قال
قوله ان یکذبون در شعرا خارج باشد که محذوف الیاست و قوله عنه وصلا ضمیر عاید است با ورش و وصلا اشارتست
بجمیع کلمات که در مجموع با اثبات خواند کما مر و قوله جلا اشارتست بکلمات سوره قمر که عدد آن ظاهر است کما مر

فبشر عبادی افتح وقف ساکنا یدا واتبعونی حج فی الزخرف العلا

یعنی مدلول یا یدا سوسی قوله فبشر عبادی الذین در زمر در حالت وصل بفتح یا خواند و در حالت وقف بسکون یا و باقیان
بحذف یا خوانند در حالتین و مدلول حا حج قوله واتبعون هذا در زخرف در حالت وصل با اثبات یا خوانند و از قید زخرف قوله
فاتبعونی یحببکم الله در آل عمران و قوله فاتبعونی و اطیعوا امری در طه بیرون رود تنبیه همزه العلا رمز نیست زیرا که
از متعلقات ترجمه است و قوله یدا اشارتست بصحت قرات سوسی و مراد از یدا درین موضع نعمت است [illegible]

وفی الکهف تسألنی عن الکل یاؤه علی رسمه والحذف بالخلف مثلا

می گوید که اجماع قرا است اثبات یا در قوله فلا تسئلنی در کهف و غیر مدلول میم مثلا که ابن ذکوان است او را دو وجه است یکی اثبات در حالتین [illegible]

وفی نرتعی خلف زکا وجمیعهم بالاثبات تحت النمل یهدینی تلا

یعنی قوله یرتع در یوسف و مدلول زای زکا قنبل را دو وجه است در یکی اثبات یا در حالتین و قوله زکا اشارتست بدین وجه و وجه دوم

حذف یا است در حالتین قوله وجیعهم بالاثبات تحت النمل یعنی وآن یهدینی در قصص در اثبات یا در آن امده قراء متفق اند

تنبیه بدانکه ناظم درین باب وبا که قراء در اثبات آن متفق اند یاد کرد یعنی تسئلنی در کهف ویهدینی در قصص وغرض آن بود که در کهف خلاف ابن ذکوان معلوم شود اما یهدینی را اول ما پ کنند که نافع وابن کثیر وابو عمرو با اثبات یا خوانند در کهف اگر چه از قید کهف کفته بودم که غیر آن خارج باشد اما تا نیا از بهر تاکید حرف اشتباه را یاد کرد یهدینی که در قصص است تا معلوم شود که مختلف ومتفق این نوع در قرآن غیر این کلمتین نمی آید وچون طالب این فن از اول باب یا آت اضافه تا باخر باب زواید چنانچه یاد کرده شد ضبط کند با تقان اقسام مذکور در یا آت اضافه ویا آت زواید مذاهب ائمه سبعه وروات ایشان عشر تواند معلوم کردن که چگونه خوانده اند ودر چند موضع از اصل خود بگذشته اند وان بعد از تامل حاصل شود وحصول از

فهذی اصول القوم حال اطرادها اجابت بعون الله فانتظمت حلا

یعنی مجموع احکام قرآن واصول ان بمذاهب قراء سبعه اینست که یاد کرده شد وحال آنست که ان اصول جاری است نظم مستقیم از ان سبب که بر نیکوترین وجهی بنظم آورده است آنچه دیگران بنثر بیان کرده بودند ناظم رحمه الله بطریق اختصار منظوم یاد کرده بار دیگر

وانی لارجو لنظم حروفهم نفایس اعلاق تنفس عطلا

نفایس جمع نفیسه است ومراد از اعلاق حلی است وعطل جمع عاطل است یعنی امید میدارم که درین نظم حروفی که مختلف فیه قراءت است چنان منظوم شود که بدان بزین وبا زیور شود کسی که معطل باشد ازین مباحث یعنی چون انرا ادراک کند مباحث اورا با زیور کرده اند بعد از ان

سامضی علی شرطی وبالله اکتفی وما خاب ذو جد اذا هو حسبلا

می گوید التزامی که در اول قصیده کرده ام زود باشد که بدان وفا کنم در فرش حروف نیز یعنی آن حروف مختلف فیه را بنظم آورم وقاعده مقدم که گفته بودم رعایت کنم یعنی اگر رمز صغیر باشد بعد از کلمه قرآن آورم ورمز کبیر پیش از حرف مختلف فیه وبعد از و یاد کنم فرق باشد که رمز صغیر منظوم باشد یا او یا نه ونیز حرف مختلف فیه مقید آید ومطلق نیز وواو فیصل بعد از آن یاد کنم وشاید که نکنم اگر اشتباهی نباشد وبا مثال این شروط وفا کنم در فرش وبدانچه شرط کردم حق سبحانه کفایت است مرا که توفیق دهد بر اتمام این قصد که دارم وزیان کسی که مجتهد بود در اقوال خیر خاصه کسی که اعتماد بر حق تعالی کرد واز غیر او قطع طمع کرد که اشارت بقوله حسبلا چون بنده کرد بدین از سر صدق ونیاز وافعال او موافق اقوال او باشد کفایت شد مر اورا آن کلمه

باب فرش الحروف

فرش در لغت بسطات وابن حروف را فرش خوانند بسبب انکه بسطی دارد زیرا که یکی یکی را بجای خود ذکر می کنند بخلاف اصول که در هم کشیده است احکام او منبسط نیست در انکه مباحث اصول را میان فاتحه والبقره آورده است ضابطه مقدمان کرده است

سورة البقرة

وما یخدعون الفتح من قبل ساکن وبعد ذکا والغیر کالحرف اولا

یعنی مدلول ذال ذکا ابن عامر وکوفیان قوله وما یخدعون باسکان خا وما قبل وما بعد خا مفتوح خوانند با حذف الف وباقیان بضم یا وفتح خا واثبات الف وکسر دال خوانند

تنبیه مراد از قوله ساکن سکون خاست وچون از قید مذکور فارغ شد قرآن

باقیها را یاد کرده وحواله کرد با حروف الفی که مجمع علیه است وقاعده ناظم در فرش آن باشد که مسایل را بترتیب تلاوة یاد کند الا در مواضع چند که بسبب ضیق نظم تقدیم وتاخیر کند ودر ان خللی نباشد

وخفف کوف یکذبون ویاؤه بفتح وللباقین ضم وثقلا

یعنی عاصم وحمزه وکسایی ذال یکذبون مخفف کرده اند ویا ان مفتوح پس از فتح یا بتخفیف السکون کاف معلوم شد ولکن تتمیم

ابتلا

وقیل وغیض ثم جیء یشمها لدی کسرها ضما رجال لتکملا

وحیل باشمام وسیق کما رسا وسیء وسیئت کان راویه انبلا

یعنی مدلول را رجال ولام لتکملا کسایی وهشام اشمام کنند کسره قاف قیل وغین غیض وجیم جیء بضم خوانند ومدلول کاف کما وراء رسا ابن عامر وکسایی حاء حیل وسین سیق را اشمام کنند ومدلول کاف کان وراء راویه والف انبلا ابن عامر وکسایی ونافع اشمام سین سیء وسیئت کنند پس حاصل سخن آن شد که کسایی وهشام در مجموع کلمات هفتگانه مذکوره اشمام کنند وابن ذکوان موافقت کند در چهار کلمه یعنی حیل وسیق وسیء وسیئت ونافع موافقت کند در سیء وسیئت وباقی قراء در مجموع کلمات بکسر خوانند

تنبیهات از تعیین کلمات معلوم شد که در غیر مذکوره نحو ومن اصدق من الله قیلا وقیله یارب والا قیلا سلاما سلاما واقوم قیلا قراء سبعه را اختلاف نیست واشمام آن جایز نیست ودر اصطلاح ناظم این اشمام از انواع سیم است ومخالف آن اشمام که در باب وقف گفته است ونیز مخالف آنست که گفته بود والصاد زایا اشمها لدی خلف وقوله رجال لتکملا اشارتست بصحت روایت ونیکویی اشمام که دلالت میکند بر اصل آن که ضم است ومعانی رموز اشارتست بوجوه قراءت

وها هو بعد الواو والفا ولامها وها هی اسکن راضیا باردا حلا

وثم هو رفقا بان والضم غیرهم وکسر وعن کل یمل هو انجلا

یعنی مدلول را راضیا وبا باردا وحا حلا کسایی وقالون وابو عمرو باسکان ها هو وهی خوانند چون وقوع بعد از واو ویا فا ویا لام باشد نحو وهو فهو ولهو ونحو وهی وفهی ولهی قوله وثم هو رفقا بان والضم غیرهم یعنی مدلول را رفقا ویا بان کسایی وقالون در سورة قصص قوله ثم هو باسکان ها خوانند وقوله وعن کل یمل هو انجلا اشارتست بظهور روایت قراء سبعه که در یمل خلاف نیست ونقلی که کرده اند بعضی از کسایی باسکان ها بطریق ناظم وابو عمرو دانی بدان عمل کرد نجایز نیست زیرا که آن نقل متفق علیه نیست

تنبیه قوله اسکن راضیا باردا حلا اشارتست بدانکه خوردن آب چون بارد باشد در ان حلاوة زیاده باشد یعنی در کلمات مذکوره در حالت اسکان چو خفتی دارد حلاوتش زیاده است از انچه متحرک باشد وقوله ثم هو رفقا بان اشارتست بتاملی که منکر اسکان نباشد درین حرف وقوله بعد راجع است با بکو بر وفق عربیت ناظم شود وجه آن بعد از اتباع اثر

وفی فازل اللام خفف لحمزة وزد الفا من قبله فتکملا

یعنی قوله فازلهما حمزه بتخفیف لام خواند وپیش از لام اثبات الف کند پس کلمه از ازال باز وال کرده که اشارت بقوله فتکملا باقیان بحذف الف وتشدید لام خوانند

وآدم فارفع ناصبا كلماته بكسر وللمكي عكس تحولا

یعنی که قراء سبعه غیر ابن کثیر فتلقی آدم برفع میم خوانند و کلمات بکسر و ابن کثیر بنصب آدم و رفع کلمات خوانده کما اشار بقوله
وللمکی عکس تحولا **تنبيهات** دو قراءت یاد کرد در کلمتین زیرا که نصب از مصطلح خارج بود و مراد از عکس آنست که اعراب
معکوس شود نه آنکه کلمه معکوس شود والله اعلم

ونقبل الاولى انثوا دون حاجز وعدنا جميعا دون ما الف حلا

یعنی مدلول دال دون و حا حاجز ابن کثیر و ابو عمرو ولا تقبل منها شفاعة بتا تأنیث خوانند قوله وعدنا جمیعا دون ما الف حلا یعنی
مدلول حا حلا ابو عمرو لفظ وعدنا در قرآن هر جا که بیاید بی الف خوانند و باقیان با الف **تنبيه** تقبل مقید کرد باول
تا ثانی بیرون رود و هو قوله ولا یقبل منها عدل و واعدنا مطلق یاد کرد و مراد متفق است یعنی وعدنا چون وعد بطور باشد
و آن در سه موضع است در البقره و اعراف و طه ابو عمرو بحذف الف خوانند پس نحو افمن وعدناه و وعدناهم خارج باشد
در دانستن این بحث دقتی بود و در فهم کردن آن حلاوتی و نیز در رسم محذوف الالف بود و عدنا اشارت کرد بقوله دون ما الف حلا
و قوله دون حاجز بروایت صحیح و نقل معتمد آنکه در آخر حاجز است مهمله امده است یعنی مانعی نیست در آنچه ابو عمرو روایت
کرده است و از بعضی روایت امده است برا منقوط هم

واسكان بارئكم ويامركم له ويامرهم ايضا وتامرهم تلا
وينصركم ايضا ويشعركم وكم جليل عن الدوري مختلسا جلا

ضمه مذکور است یا بوعمرو یعنی که ابو عمرو این شش کلمه مذکور را باسکان خواند و بعضی از مشایخ کبار روایت کرده اند از دوری
بروایت ابو عمرو ... ناظم آنرا تفسیر با اختلاس کرد و اختلاس حالی باشد میان اسکان و حرکت و در بعضی مواضع
تفسیر این نوع باخفا نیز کنند کما سیاتی **تنبيهات** باصطلاح ناظم ضد اسکان در این کلمات منزل است بر فتحه لکن
چون از قراء هیچکس فتح روایت نیامده است در بارئکم ضد اسکان کسرات و در باقی کلمات ضد اسکان رفع است بر خلاف
مصطلح ناظم و این نوع در قصیده می آید بر خلاف مصطلح و عذر آن خواسته الله که منع باشد از روی لغت ان الفاظ که مصطلح
باشد نیامده باشد و این معنی مخفی نباشد بر کسی که او را بر معانی لغت اطلاع باشد و امثال اینها در اول قصیده عذر
خواسته کما اشار بقوله ولیصلحه من جاد مقولا و قوله و سامح بالاغضاء و الحسنی وان کان هلهلا

وفيها وفي الاعراف نغفر بنونه ولا ضم واكسر فاءه حين ظللا
وذكر هنا اصلا وللشام انثوا وعن نافع معه في الاعراف وصلا

یعنی مدلول حا حین و ظا ظللا ابو عمرو و ابن کثیر و کوفیان قوله نغفر لکم در البقره و در اعراف بنون مفتوح خوانند و بکسر
فا و مدلول همزه اصلا نافع در البقره یغفر بتذکیر خوانند یعنی بیاء مضموم و فتح فا قوله وللشام انثوا یعنی ابن عامر بتا

اعراف

تأنیث خوانند در موضعین قوله وعن نافع معه فی الاعراف وصلا یعنی که نافع با ابن عامر موافقت کند در تأنیث تغفر در
پس حاصل سخن آن باشد که ابو عمرو و ابن کثیر و کوفیان بنون خوانند در موضعین و ابن عامر بتا تأنیث خواند و نافع بتذکیر در البقره
و بتأنیث در اعراف **تنبيهات** فتح نون نغفر از نفی ضم که گفت ولا ضم معلوم شد پس عدول کرد از فتح تا ضد آن محقق
نشود و معلوم ضم تغفر مر نافع و ابن عامر را از ضد قراءت اصحاب ... قراءت نافع که تذکیر است از ضد قراءت اول
معلوم شد و قراءت ابن عامر از ضد قراءت نافع معلوم شود و چون قراءت نغفر بنون مناسبتی با ما قبل که آن قلنا است
داشت و با ما بعد نیز که سنزید است بیان اشارت کرد بقوله حین ظللا

وجمعا وفردا في النبي وفي النبوءة الهمز كل غير نافع ابدلا
وقالون في الاحزاب في للنبي مع بيوت النبي الياء شدد مبدلا

یعنی مجموع قراء ابدال همزه کنند در کلمه نبی فرقی نباشد که مفرد باشد یا جمع سلامت یا جمع تکسیر نحو النبیین و النبیون
و الانبیاء و النبوة و النبیء الا نافع که در مجموع بهمزه خواند بی ابدال و قالون مخالفت نافع کند در موضع مذکورین یعنی
قوله تعالی نفسها للنبی و بیوت النبی در احزاب که با ابدال خواند و ناظم بیان کیفیت ابدال کرد بقوله الیاء شدد مبدلا
یعنی که همزه چون در طرف افتاده باشد ابدال کنند بیا بر قاعده عربیت بعد از آن یاء ساکن در یاء مبدل ادغام کنند همچنانکه
در قوله بالسوء الا ما رحم ربی کما مر **تنبيهات** فایده ابدال در وصل ظاهر شود از آن سبب که بواسطه التقاء ساکنین
ابدال می کنند چون در حالت وقف آن محذور باقی نماند بسبب وقف زایل شد پس قالون بر اصل خود موافق نافع باشد
و بهمز خواند چنانچه ابو عمرو دانی در تیسیر تصریح یاد کرد

وفي الصابئين الهمز والصابئون خذ وهزوا وكفوا في السواكن فصلا
وضم لباقيهم وحمزة وقفه بواو وحفص واقفا ثم موصلا
وفي الوقف عنه الواو اولى وضم غيره ولحفص الواو وقفا وموصلا

یعنی مدلول خا خذ که جمیع قراء اند الا نافع قوله صابئین و الصابئون منصوب و مرفوع مجموع بهمزه خوانند و نافع بترک
همزه و آن در البقره و در مائده و در حج می آید و ناظم در قراءت نافع متعرض با مرفوع نشد زیرا که با وجود واو ساکن
مع ترک همزه ضم با لازم آید بعد از آن فرمود که مدلول فا فصل حمزه هزوا و کفوا باسکان زا و فا خواند هر جا که بیاید
و باقی قراء بضم زا و فا خوانند زیرا که فتح در اصطلاح ناظم که ضد اسکان گفته بود ممکن نیست پس ضم متعین شود
بعد از آن فرمود که حمزه در حالت وقف بواو خواند و حفص در حالتین بواو خواند و در باب وقف حمزه معلوم شده
بود تخفیف قیاسی و رسمی ذکر آن تا بنا عوض آن بود تا کسی اعتقاد نکند که حمزه در این کلمه رجوع کرده است از تخفیف رسمی والله اعلم

وبالغيب عما تعملون هنا دنا وغيبك في الثاني الى صفوة دلا

یعنی مدلول دال دنا ابن کثیر قوله عما تعملون افتطمعون بغیب خوانده و باقیان بخطاب و قوله هنا یعنی درین موضع که بعد
ازو واست در تلاوة بعد ازان و نمود که مدلول همزه الی و صاد صفوه و دال دنا نافع و ابوبکر و ابن کثیر قوله عما تعملون اولئک الذین
بغیب خوانده و باقیان بخطاب کما اشار بقوله و غیبک فی الثانی و در عشر بانو ختم لون دو کلمه دیگر بیاید حکم آن بگوید در موضع خود

خطیئته التوحید عن غیر نافع ولا یعبدون الغیب شایع دخللا

یعنی قرا سبعه و احاطت به خطیئته بتوحید خوانند الا نافع که بجمع سلامت خواند بعد ازان که مدلول شین شایع و
دال دخللا حمزه و کسایی و ابن کثیر لا یعبدون الا الله بغیب خوانند و باقیان بخطاب **تنبیهات** بدانکه
اصطلاح ناظم آنست که چون در موضع احتمال جمع سلامت و تکسیر باشد حمل بر جمع سلامت کنند و قوله شایع دخللا
اشارتست بوجه قرات یعنی چون ما قبل لا یعبدون غیب بود کر ان اخذنا است مناسب ما قبل مستحسن بود نگاه داشته اند

وقل حسنا شکرا وحسنا بضمه وساکنه الباقون واحسن مقولا

یعنی مدلول شین شکرا حمزه و کسایی قوله حسنا بفتح حا و سین خوانند و باقیان بضم حا و اسکان سین
تنبیهات قرات حمزه و کسایی از لفظ معلوم شد که حا و سین را حرکت دهند و از ضمه بعد قرات باقیان که ضم و سکون است
فتح حا و سین قوله حسنا معلوم شود نه از لفظ کما اشار بقوله و احسن مقولا و فایده ذکر لفظ اولی آنست که اگر اختصار
کردی بر لفظ ثانی موهم آن بودی که با لفات بر وزن فعلی است چون لفظ اول که متحرک میکنند بعد ازان لفظ ثانی
نیز گفت و بیان کرد میان لفظ اولی و ثانی مخالفت در دو حرکت بیش نیست معلوم شد که لفظ ثانی تنوین است

وتظاهرون الظا خفیف ثابتا وعنهم لدی التحریم ایضا تحللا

یعنی مدلول ثا ثابتا عاصم و حمزه و کسایی تظاهرون علیهم و ان تظاهرا علیه در تحریم بتخفیف ظا خوانند و باقیان بتشدید و اشارت که

وحمزة اسری فی اساری وضمهم تفادوهم والمد اذ راق نفلا

یعنی حمزه خواند اساری اسری بر وزن فعلی و باقیان بر وزن فعالی و مدلول همزه اذ و را راق و نون نفلا
نافع و کسایی و عاصم قوله تفادوهم بضم تا و فتح فا و اتباع الف بعد از فا خوانند و باقیان بفتح تا و اسکان فا و حذف الف
تنبیهات بذکر قرات نیز مستغنی شد از قیود و فتح همزه اسری دانسته شد از متفق و ضم همزه اساری از تشبیه کردن بکسالی
در باب جمع و بدانکه چون تلفظ کند بدو قرات واحد متعارف فی باشد آنچه مقید باشد بلفظ فی ازان مسکوت عنه باشد و آن
دیگر ازان مذکور و بدانکه فا تفادوهم از لفظ معلوم شد و سکون او هم مسکوت عنه از نظر که الا یخادع و یخدع است و مکان
مد که الف است بعد از فا از لفظ معلوم شد و قوله اذ راق نفلا اشارتست بثنا بر قرات اساری زیرا که مراد
از نفل اینجا زیادتی است که انکه اساری با لف خواند بحسنات او زیادت باشد

وحیث اتاک القدس اسکان داله د واء وللباقین بالضم ارسلا

یعنی مدلول دال دواء ابن کثیر قوله القدس هر کجا که بیاید باسکان دال خوانند و چون ضد آن فتح است ممکن نیست خواندن
و بود و للباقین بالضم ارسلا و چون وجه فتح در عربیت نیامده است اشارت کرد بدان بقوله دواء

وینزل خففه وتنزل مثله ونزل حق وهو فی الحجر ثقلا
وخفف للبصری بسبحان والذی فی الانعام للمکی علی ان ینزلا
ومنزلها التخفیف حق شفاؤه وخفف عنهم ینزل الغیث مسجلا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو و مدلول ینزل و جمیع آنچه زیاده میکند در اول فعل ماضی از برای فعل مستقبل که آن
یا باشد یا تا یا نون نحو ینزل و تنزل و ننزل علیکم و تنزل و ان ننزل علیهم باسکان نون و تخفیف زا خوانند
غیر از یک حرف که قرا سبعه در فتح نون ثانی و تشدید زای آن متفق اند و آن در حجر است قوله و ما ننزله الا بقدر معلوم
و باقی قرا در مجموع بفتح نون و تشدید زای خوانند الا مواضعی چند که بعضی از اصل خود تجاوز کرده باشد که کسایی
اما ابن کثیر مخالف اصل خود است در انعام که ابن کثیر سبحان قوله حتی تنزل علینا کتابا نقرؤه که ابو عمرو از تخفیف خوانده و ابن کثیر
بتثقیل خواند کما اشار بقوله و خفف للبصری بسبحان و ابو عمرو بخلاف اصل خود است در انعام که ابن کثیر قوله ان ینزل آیه
بتخفیف خوانده و ابو عمرو بتثقیل کما اشار بقوله والذی فی الانعام للمکی علی ان ینزلا بعد ازان فرمود که مدلول حق و شین
شفاؤه ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه و کسایی مخالف قاعده خود اند یعنی و ابن کثیر و ابو عمرو و کسایی و حمزه در لقمان قوله
وینزل الغیث باسکان نون تخفیف زا خوانند کما اشار بقوله و خفف عنهم ضمیر عاید است با جماعت مذکوره **تنبیهات**
عموم در کلمات ینزل معروف و مجهول از ضم اول لفظ معلوم شد و اسکان نون از لفظ ینزل معلوم شد و فتح ینزل
از کلمه مجموعه یعنی و ما ننزله در حجر و مکرر کرد کلمه ینزل تا مندرج شود فعل مستقبل که در اولش نون یا تا باشد که حمزه
و کسایی مطلق گفت تا شامل هر دو موضع باشد کامر و بقید علی ان ینزل قوله ما لم ینزل که بعد از ینزل آیه آمده در انعام
خارج باشد که ابو عمرو بر قاعده خود بتخفیف خوانده و منزلها ضم کرد موافقت ینزل الغیث را و از ین اصل قوله ننزله
در شعرا و ما نزل من الحق در حدید و منزلین در آل عمران و منزل من ربک در انعام باقی است در مواضع خود گفته آید قوله
حق شفاؤه ثنا است بر وجه قرات حمزه و کسایی و چون تشاکل در کلام قوم مطلوب است اشارت کرد
بقوله مسجلا یعنی مطلقا ینزل الغیث و منزلها که ما قبل او انزل علینا است و التفات باصل مذهب خود نکنند

وجبریل فتح الجیم والرا وبعدها وعی همزة مکسورة صحبة ولا
بحیثه انی والیاء بحذف شعبة ومکیهم فی الجیم بالفتح وکلا
ودع یا میکائیل والهمز قبله علی حجة والیا یحذف اجملا

یعنی کلمه جبریل مطلقا مدلول صحبه بفتح جیم و فتح را خوانند و بعد ازان را بمحافظ همزه مکسوره کنند

بوزن جبرعیل قوله والیا بحذف شعبة یعنی شعبه ازجبریل حذف یا کند یعنی شعبه بوزن جبرعل خواند بعد از آن
کد ابن کثیر جیم جبریل بفتح خواند و ترك همزکند بوزن فعلیل و باقی قرا بکسر جیم و را خوانند و حذف همزه واثبات یا بوزن فعلیل
مکسور الفا قوله دع یا میکائیل یعنی مدلول عین علی وحا حجة حفص و ابو عمرو ترك همزه و یا میکائیل کنند یعنی بوزن مفعال
شود و مدلول همزه اجلا نافع یا را حذف کند و همزه را باقی رها کند بوزن میکاعل شود و باقی قرا باثبات همزه و یاء
بعد از همزه خوانند بوزن میکاعیل خوانند پس حاصل سخن در مسئله چون با هم جمع کنند نافع خواند جبریل و میکائل
بوزن فعلیل و مفعاعل و ابن کثیر کفعلیل و مفعاعیل و ابو عمرو و حفص کفعلیل و مفعال و ابن عامر کفعلیل
و مفعاعیل و ابوبکر کفعلئل و مفعاعیل و حمزه و کسایی کفعلئیل و مفعاعیل

ولکن خفیف والشیاطین رفعه کما شرطوا والعکس نحو سما العلا

یعنی مدلول کاف کما و شین شرطوا ابن عامر و حمزه و کسایی قوله ولکن الشیاطین کفروا بتخفیف نون و کسر نون خوانند در حالت
وصل و برفع شیاطین و باقی قرا که مدلول ایشان نون نحو و سما است یعنی عاصم و حرمیان و ابو عمرو بتشدید نون لکن
با فتح و بنصب نون شیاطین خوانند کما اشار بقوله والعکس نحو سما العلا پس عکس اینجا ضد قراة اول باشد **تنبیهات**
کما شرطوا اشارتست بوجه قراة نیز مذکورین بعضی گفته اند لکن چون مخفف باشد عمل نکند و چون مشدد باشد بکند
و بدانکه اسکان نون لکن معلوم شد از لفظ ناظم و کسر آن در حالت وصل بر کسی اگر بتخفیف خواند و فتح آن مر قاری مشدد را

وننسخ به ضم و کسر کفى وننسها مثله من غیر همز ذکت الى

یعنی مدلول کاف کفى ابن عامر ما ننسخ من آیة بضم نون حرف مضارع و کسر سین و غیر او بفتح نون و سین خوانند و
مدلول ذال ذکت و همزه الی ابن عامر و کوفیان و نافع او ننسها بضم نون و کسر سین و حذف همزه خوانند و ابن کثیر و ابو عمرو
بفتح نون و سین و بعد از سین همزه ساکنه خوانده اند **تنبیهات** معنی کفى آنست که قید مذکور کفایت است قرات
ابن عامر را بکثرت سایر قرا اشارت کرد بقوله ذکت الی و سکون همزه در قرات ابن کثیر و ابو عمرو از اصطلاح ناظم معلوم
که اگر گوید حرفی را یا ذکر و متحرك باشد مقید کرده اند والاطلاق گوید

علیم وقالوا الواو الاولى سقوطها وکن فیکون النصب فی الرفع کملا
وفى آل عمران فى الاولى ومریم وفى الطول عنه وهو باللفظ اعملا
وفى النحل مع یاسین بالعطف نصبه کفى راویا وانقاد معناه یعملا

یعنی مدلول کاف کملا ابن عامر قالوا اتخذ الله ولدا بغیر عاطفه خوانده و او را مقید کرده اند بقوله علیم تا قوله بما
تعملون بصیر و قالوا اتخذ الرحمن بیرون رود و ولوا اولى گفت تا ثانی بیرون رود و باقیان باثبات واو خوانند
بعد از آن فرمود که مدلول کاف کملا یعنی ابن عامر در چهار موضع که مذکور است در نظم بنصب خواند یعنی قوله کن

[illegible]

فیکون و قالوا در البقره و کن فیکون و یعلمه در آل عمران و کن فیکون و ان الله در مریم و کن فیکون الم تر در طول و باقی قرا
برفع خوانند بعد از آن فرمود که مدلول را راویا و کاف کفى ابن عامر و کسایی قوله کن فیکون و الذین هاجروا در نحل
و قوله کن فیکون فسبحان در یاسین بنصب خوانند و غیر کسایی و ابن عامر برفع خوانند **تنبیهات** مسئله قالوا
و کن فیکون در آل عمران باول مقید کردانید تا ثانی قوله کن فیکون الحق بیرون رود و قوله کملا اشارتست به انجه غیر
نحل و یاسین کن فیکون منصوب است زیرا که جواب امر است اما در نحل و یاسین عطف است بر قوله نقول
که پیش از یکون است و قوله کفى راویا اشارتست بدین معنی که گفته آمد و بعضی از نحاة که موافق اند در این دو موضع
یعنی نحل و یس کما اشار بقوله وانقاد معناه یعملا و یعمل اشتر فرمان بردار را گویند تنبیه ایست بر موافقت نحاة در این
دو موضع که در آن چهار موضع دیگر انکار کرده اند بر قراة ابن عامر که آن امر نیست

وتسئل ضموا التا واللام حرکوا برفع خلودا وهو من بعد نفى لا

یعنی مدلول خا خلودا قرا سبعه الا نافع ولا تسئل عن اصحاب الجحیم بضم تا خوانند و حرکت لام برفع خوانند و نافع بفتح تا
و اسکان لام خواند **تنبیهات** چون اکثر قرا مساوی بودند در رفع ولا تسئل ایشان را مقدم داشت و گفت حرکوا
تا از آن اسکان که ضد حرکت است معلوم شود که اگر گفتی رفعوا ضد آن نصب بودی و اگر اختصار کردی بر تحریك جهل
کردندی بر فتح و آنچه گفت واللام حرکوا از آن سبب لام را مقید کرد که جمع قرا را غیر از نافع صلاحیت حرکت بود و قوله
خلودا حال است از رفع و معنی آنست دایم است قراة نافع و این اشارتست بصحت معنی و قوله و هو من بعد نفى لا اشار

وفیها وفى نص النسا ثلث اواخرا ابراهام لاح وجملا
ومع آخر الانعام حرفا براة اخیرا وتحت الرعد حرف تنزلا
وفى مریم والنحل خمسة احرف وآخر ما فى العنکبوت منزلا
وفى النجم والشورى وفى الذاریات والحدید ویروى فى امتحانه الاولا
ووجهان فیه لابن ذکوان ههنا واتخذوا بالفتح عم واولا

بدانکه لفظ ابرهیم در مجموع قرآن شصت و نه موضع است سی و سه موضع از آنکه مختلف فیه نیست و سی و سه
مختلف فیه مدلول لام لاح یعنی هشام مجموع را بالف خواند و غیر او بیا خوانند الا ابن ذکوان که اینجا بیاید انکه
ابرهیم او را دو وجه باشد در سوره البقره و در غیر البقره موافق قرا باشد و از بهر ظهور را نزا یاد کنیم بدانکه پانزده
کلمه در البقره می آید و سه در آخر نسا قوله واتبع ملة ابرهیم و اتخذ الله ابرهیم و اوحینا الى ابرهیم و در آخر انعام ملة ابرهیم
و در آخر توبه قوله وما کان استغفار ابرهیم و ان ابرهیم لاواه و در ابرهیم و اذ قال ابرهیم رب و در نحل ان ابرهیم کان
و ان اتبع ملة ابرهیم و در مریم قوله فى الکتاب ابرهیم و الهتى یا ابرهیم و من ذریة ابرهیم و در عنکبوت و لما جاءت

[illegible]

وابراهیم

ورسلنا ابرهیم ودر شوری ما وصینا به ابرهیم ودر ذاریات ضیف ابراهام ودر نجم وابراهام الذی ودر حدید ولقد ارسلنا نوحا
ودر امتحان حسنة فی ابراهام **تنبیهات** بدانکه قراة هشام از لفظ ناظم معلوم شد زیرا که ابراهام بالف
میخواند یا بیا وکلمه مختلف فیه را چون نظیری باشد متفق علیه یاد کند ناظم انما وآن الف است لینی وقاعده او آن باشد
که حوالت کند ان وجه دیگر را که غیر مخالف است بر اجماع ودرین اشارت کرد بقوله کلاح وقوله عم اشارتست بعموم اخبار در انی
معلم ابراهیم که روایتست بر نسبت یا با وانها که بیش از یا بوده اند واو غلا از اغلال است اشارتست بتحقیق قرات مذکور بجود کر

وارنا وارنی ساکن الکسر د م ید اوفی فصلت یروی صفا د
واخفاهما طلق وخف ابن عامر فامتعه اوصی یوصی کما اعتلا

یعنی مدلول دال دم وبا ید ابن کثیر وسوسی قوله وارنا مناسکنا ولکنی ارنی فارنا الله جهرة وارنی انظر
الیک که کسرة ارنی بااسکان خوانند در مواضع مذکوره وقوله فی فصلت یروی صفادرع کلا یعنی
مدلول یا یروی وصاد صفا ودال درع وکاف کلا مضموم که مشتق از کل باشد سوسی وابوبکر وابن کثیر
وابن عامر وشرجه مذکوره خوانند ارنا اللذین در فصلت پس ابوبکر وابن عامر در غیر فصلت بروایت قراء
غیر از ابن کثیر وسوسی در کلمات مذکوره تمام کسره را خوانند قوله واخفاهما طلق یعنی ضمیر عاید است بکلمتین
یعنی ارنا وارنی ونظایر آن ومدلول طا طلقه دوری وابو عمرو در مجموع کلمات ما اخفا کسره خوانند
یعنی باختلاس قوله وخف ابن عامر فامتعه یعنی تا فامتعه را مخفف کرده اند واز تخفیف تا سکون میم
لازم آید وباقی قرا بفتح تا وفتح میم خوانند قوله اوصی یوصی کما اعتلا یعنی همزه مفتوحه میان دو واو واو
ثانی را ساکن کرده اند وصاد را مخفف خوانند وباقیان واو را بفتح خوانده اند وصاد را مشدد
تنبیهات وهمزه را محذوف وناظم هر دو قرات از بهر ظهور تلفظ کرد بقوله اوصی یوصی کما اعتلا
مراد از اخفا حرکت شکستن حرف وسکون میم امتعه از لفظ معلوم شود وقرات باقیان از ضد اسکان
وآن فتح باشد که مرادرنا مقدم داشت بر امتعه در تلاوت لطیف تحقیق النظم وچون در اسکان ارنی
ضعف بود اشارت کرد بثنا بر قاری آن بقوله د م یدا وچون در حرف فصلت موافقی بود ابوبکر را
با ایمه مذکور تشبیه کرد قرات او را بلبن که در پستان جمع شود از بهر خوردن بقوله صفا درع کلا
وقوله طلق یعنی ظاهر سو وجه دوری زیرا که قرات او امر بین بین امرین

وفی ام تقولون الخطاب کما علا شفا ورئوف قصر صحبة حلا

یعنی مدلول کاف کما وعین علا وشین شفا ابن عامر وحفص وحمزه وکسایی ام تقولون ان ابرهیم بتا خطاب خوانند
وباقیان بغیب ومدلول صحبه وحا حلا ابوبکر وحمزه وکسایی وابو عمرو رئوف در جمع قرآن بقصر خوانند یعنی بعداز

ابرهیم

از همزه واوی نباشد وباقیان بمد خوانند یعنی بعد از همزه واو باشد **تنبیهات** مراد از ام تقولون آنست که بعد از وی ابرهیم
می آید تا ام یقولون علی الله وآن بنابر ترتیب مسایل است و ردوف عام است کما مر وقوله صحبه اشارتست بدین معنی که کفته الله
وحق لام کرد ارزوف تا نظایر او را دخل نباشد وقوله کما علا شفا اشارتست بثنا بر قاری خطاب زیرا که حمل کرده است
بر ما قبل وما بعد وچون غریب در لفظی موضع جمع کرد اشارت کرد بدان بقوله قصر صحبه حلا
معانیه

وخاطب عما تعملون کما شفا ولام مولیها علی الفتح کملا

وفی یعملون الغیب حل وساکن بحرفیه یطوع وفی الطا ثقلا
وفی التاء یا شاع والریح وحدا وفی الکهف معها والشریعة وصلا
وفی النمل والاعراف والروم ثانیا وفاطر د م شکرا وفی الحجر فصلا
وفی سورة الشوری ومن تحت رعده خصوص وفی الفرقان زاکیه هللا

یعنی از این نظایر یعملون مختلف فیه موضع یاد کرده شد ودرین مکان دو حرف دیگر یاد کرد ناظم در عقب یکدیگر و مسایل مولیها
در وسط ان وبعد از ان مسله تطوع وبعد از ان مسایل ریاح ودر یک فصل مجموع را بیان کنیم وبالله التوفیق اما یعملون
سلیم که بعد از وولئن اتیت می آید مدلول کاف کما وشین شفا ابن عامر وحمزه وکسایی بخطاب خوانند ویعملون چهارم
که بعد از ومن حیث خرجت می آید مدلول حا حل ابو عمرو فقط بغیب خوانند وچون جمع کنی یعملون چهار گانه قراء سبعه
در ان پنج مرتبه باشند نافع وابوبکر در اول وچهارم بتا خطاب خوانند وابن کثیر در سه موضع بغیبت خوانند ودر اخیر
بخطاب وابو عمرو بعکس ابن کثیر خوانند وحفص اول ودوم وچهارم بخطاب خوانند وسیم بغیب وابن عامر وحمزه وکسایی
در جمیع بخطاب خوانند والله اعلم ومدلول کاف کملا ابن عامر مولیها فاستبقوا الخیرات بفتح لام واثبات الف بعد از لام
خوانند وباقیان بکسر لام وبعوض الف یاء ساکن خوانند **تنبیهات** الف مولاها از لفظ ناظم معلوم شد زیرا
که لفظ صحیح دایر است میان الف ویا پس فتح دلالت بر الف کند وقوله کملا اشارتست بدین معنی یعنی کامل باشد
فتح لام با الف ومعلوم شد یاء مولیها در قرات از کسره لام زیرا که الف چون ما قبل او مکسور باشد منقلب
شود بیا قوله وساکن بحرفیه یطوع وفی الطا ثقلا وفی التا یا شاع یعنی مدلول شین شاع حمزه وکسایی قوله ان یطوع
ومن تطوع وقوله فمن تطوع خیرا بسکون عین وتشدید طا و یا مفتوحه که دو نقطه در زیر باشد پیش از طا خوانند
در هر دو کلمه وناظم عین را مقید کرد باسکان تا از ضد آن فتح حاصل شود وطا را مقید کرد تا بدانند بتشدید تا فهمند
آن تخفیف است وبجای یا تا آورد پس یا فی قراة تطوع عین را بفتح خوانند وطا را بتخفیف وعوض یا تا خوانند قوله
والریح وحدا کلمه ریح که مختلف فیه است مجموع یازده کلمه است آنرا بترتیب قصیده یاد کنیم وتصریف الریح در البقرة
ودر کهف تذروه الریاح ودر جاثیه وتصریف الریاح ودر نمل ومن یرسل الریاح ودر اعراف وهو الذی یرسل الریح ودر روم

الله الذی یرسل الریح و بثانی مقید کردتا قوله و ما بعد آن ارسل الریح خارج باشد که در جمیع آن خلاف نیست و در فاطر
الله الذی ارسل الریح و در حجر و ارسلنا الریاح لواقح و در شوری یسکن الریح و در ابرهیم اشتدت به الریح و در فرقان
ارسل الریح بشرا فاما حرف البقرة حمزه و کسایی بتوحید خوانند کما اشار بقوله و حدا و بعد از آن عطف کرد بر سورة البقرة
حمزه بکهف و جاثیه یعنی که این نیز حمزه و کسایی بتوحید خوانند قوله و فی النمل و الاعراف و الروم ثانیا و فاطر دم شکرا یعنی
مدلول دال الدم و شین شکرا ابن کثیر و حمزه و کسایی درین موضع چهارگانه بتوحید خوانند و قوله و فی الحجر فصلا یعنی مدلول
فا فصلا حمزه در سورة حجر بتوحید خواند و قوله و فی السورة الشوری و من تحت لعله خصوص یعنی مدلول خا خصوص
قرا سبعه غیر از نافع در سورة شوری و در ابرهیم که تحت سورة رعد است الریح بتوحید خوانند پس باح بجمع در دو موضع
تفرد نافع باشد قوله و فی الفرقان زاکیه هلا یعنی بزی و قنبل در فرقان بتوحید خوانند **تنبیهات**
مسئله ریح دایر است میان توحید و جمع زیرا که آن دو قرات مشهور است و چون تاملی کنی در آن که گفته آمد
مذاهب ایمه سبعه جمله معلوم شود و از جهت ظهور مذهب هر یکی یاد کنیم اما نافع در یازده موضع مذکور جمله بجمع خوانده است
و ابن کثیر در البقرة و کهف و جاثیه و حجر بجمع خوانده است و ابو عمرو و ابن عامر و عاصم در مجموع غیر از ابراهیم بجمع خوانده
و در سورة ابرهیم بتوحید و در فرقان بجمع خوانده است فقط و در باقی بتوحید و کسایی در حجر و فرقان بجمع خوانده است
فقط و در باقی بتوحید و حمزه مختلف فیه از مذکور دیگر آنست

و ای خطاب بعد عم و لو تری و فی اذ یرون الیا بالضم کللا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر قوله و لو تری الذین ظلموا بخطاب خوانند و باقیان بغیبه و مدلول کاف کللا ابن عامر
اذ یرون العذاب بضم یا خواند و باقی قرا بفتح **تنبیهات** قوله عم اشارتست یعنی آیت زیرا که اخلاق
در آنکه مر رسول صلعم یا خود جمیع خلایق را و اکلیل جامه باشد بجواهر مرصع کرده پس معنی آن باشد که
صورت ضم اذ یرون بر یاست پوشانیده است آنرا مانند کلیل پس ناظم بدین معنی اشارت کرد بقوله
برقاری و قرات او که بضم خوانده است بقوله کللا

و حیث اتی خطوات الطا ساکن و قل ضمه عن زاهد کیف رتلا

یعنی غیر مرموزین قوله و لا تتبعوا خطوات الشیاطین و نظایر آن در مجموع قران باسکان طا خوانده اند و باقی قرا
که رمز ایشان عین عن و زا زاهد و کاف کیف و را رتلا است یعنی حفص و قنبل و ابن عامر و کسایی بضم طا خوانده اند
تنبیه هر دو قرات یاد کرد زیرا که از اصطلاح بیرون رفته بودند و معنی رمز اشارتست بزهد قاری و صحت وجه قرات

و ضمک اولی الساکنین لثالث یضم لزوما کسره فی ند حلا

قل ادعوا او انقص قالت اخرج ان اعبدوا و محظورا انظر مع قد استهزی اعتلا
سوی او و قل لابن العلا و بکسره لتنوینه قال ابن ذکوان مقولا

یختلف فی رحمة و خبیثة و رفعک لیس البر ینصب فی علا

بدانکه قرا سبعه را اختلافست در کسر و ضم لام و واو و تا و نون و دال چون این پنج حرف مذکور و تنوین که شش است
در آخر کلمه باشد و حال آن باشد که ساکن باشد و ملاقی حرف ساکن شوند که آن اول حرف باشد از کلمه ثانیه و بعد از ساکن
ثانی ضمه لازم باشد که آن ضمه واقع شده باشد در حرف سیم کلمه ثانیه چون شروط مذکوره موجود باشد پس مدلول
فا فی و نون ند و حا حلا حمزه و عاصم و ابو عمرو حرف آخر را از کلمه اولی مکسور کرداند و باقی قرا بضم مثال لام قوله
قل ادعوا و مثال واو او انقص و مثال تا قالت اخرج و مثال نون ان اعبدوا و مثال تنوین محظورا انظر
و مثال دال و لقد استهزی از اصحاب کسر ابو عمرو در لام و واو موافقت اصحاب ضم کرده است کما اشار بقوله سوی
او و قل لابن العلا و ابن ذکوان نیز از ضم با کسره در تنوین فقط الا در دو حرف که اگرچه بعد از تنوین باید که او بر قاعده
خود بضم خواند و آن دو حرف یکی در اعراف قوله برحمة ادخلوا و حرف دوم در ابرهیم قوله خبیثة اجتثت و بوجه دوم
ابن ذکوان در دو حرف مذکورین بکسر خواند کما اشار بقوله قال ابن ذکوان مقولا یختلف فی رحمة و خبیثة **تنبیهات**
قوله مقولا اشارتست بدانکه گفته آمد که ضم طریق ابن نصر است و کسر طریق نقاش و چون اصل کسر است در التقاء ساکنین
آسان کرد بعلاوه آن بقوله فی ند حلا و قوله یضم لزوما احتراز کرد از آن چه در حرف ثالث حرکت عارض باشد نحو
ان امشوا که از این باب باشد و قواد کسر آن متفق باشد و نیز در کسره نون ان امرؤا اختلاف نیست زیرا که ضم در وی
تابع حرکت اعرابی است و مبدل شود بفتحه در رایت امری و اگر قایلی گوید که این چه ناظم فرمود یضم لزوما کسره
منقوض است بقوله قل الروح ان الحکم و نحو ذلک گوییم لا نسلم زیرا که ضم همزه وصل تابع حرف ثالث بود بلکه چنانچه
ناظم یاد کرد قل ادعوا و نحو ذلک بخلاف ضم مقاربه قل الروح و ان الحکم و غلبت الروم قوله و رفعک لیس البر
ینصب فی علا یعنی مدلول فا فی و عین علا حمزه و حفص قوله لیس البر ان تولوا بنصب را خوانند و باقیان برفع زیرا
که بخفض خواندن از روی عربیت جایز نبود اگرچه مصطلح ناظم ضد نصب خفض فرموده است و ازین است که
تلفظ کرد او لا رفع که قرات باقیان است و قوله و لیس البر بان تاتوا البیوت ایمه در ضم آن متفق اند و قوله فی علا
اشارتست بدین معنی که حرف اول که اعلاست خلاف نیست و در حرف اسفل خلاف باشد فافهم و ذلک اشارة الناظم رحمه

و لکن خفیف و ارفع البر عم فیهما و موص ثقله صح شلشلا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر و لکن البر من امن و قوله و لکن البر من اتقی بتخفیف نون خوانند و بعد از آن برفع را
قوله البر خوانند در موضعین مذکورین و باقی قرا بتشدید نون خوانند در حالت وقف و در حالت وصل نون را مفتوح
با تشدید و نصب را قوله البر خوانند قوله فیهما ضمیر عاید است با موضعین مذکورین و باقی قوله موص ثقله صح شلشلا اشارتست
بدانچه مدلول صح ابوبکر و شین شلشلا حمزه و کسایی فمن خاف من موص بفتح واو و تشدید صاد خوانند و باقیان باسکان واو و تخفیف خوانند

تنبیه کسر نون لکن و فتح آن و فتح واو موصی و اسکان آن از اجماع معلوم شود و بعموم تخفیف در فتح
و انتفا بر آن اشارت کرد بقوله عم فیهما و چون موصی مخففه مشدد هر دو در معنی موافق اند و در ترک تشدید خوفی

وفدیة نون وارفع الخفض بعد فی طعام لدی غصن دنا وتذللا
مساکین مجموعا ولیس منونا وفتح منه النون عم وانجلا

یعنی مدلول لام لدی و غین غصن و دال دنا هشام و کوفیان و ابو عمرو و ابن کثیر قوله فدیة منون خوانند
و طعام مخفوض را برفع ایضا که آن بعد از فدیه می آید و باقی بترک تنوین و خفض طعام خوانند بعد از آن
فرمود که مدلول عم نافع و ابن عامر مساکین را بالجمع و ترک تنوین با فتح خوانند و باقی قرا بافراد و تنوین خوانند
و کسر نون پس حاصل سخن آن باشد که نافع و ابن ذکوان باضافه و جمع خوانند و باقیان بتنوین و توحید خوانند
تنبیهات قوله لدی غصن دنا اشارتست بوجه قرات اضافه یعنی قرات مدلول دنا و غصن دنا
بر شابت شاخ درخت رام متمم است و قوله عم اشارتست بعموم جمع مساکین و قوله انجلا من انجلا
یعنی کشف پس معنی آن باشد که کفایت است انتشار جمع با ثبوت روایت مر قاری جمع را

ونقل قران والقران دوا نا وفی تکملوا قل شعبة المیم ثقلا

یعنی مدلول دال دوانا ابن کثیر کلمه قران هر جا که بیاید نقل حرکت همزه کرده است بارا در حالت وصل و وقف
فرقی نباشد که محلی بالف و لام باشد یا نه و فرقی نباشد که نکره باشد یا معرفه نحو القران و قران و قرانا و ایت
بقران و اشارت کرد بصحت قرات بقوله دوانا و نیز در ضمن دوانا معنی حسن است یعنی خوانندۀ قران شفا دل
غم زدگانست و باقی قرا بهمز خوانند بعد از آن فرمود که شعبه قوله و لتکملوا العدة بفتح کاف و تشدید میم خوانند
و باقیان بتخفیف و اسکان خوانند تنبیهات اشاره ناظم بقوله و نقل قران والقران دلالت می کند بر عموم
خلاف و اگر نه لفظ که در سبعه بود ضم نکردی با آن و حمزه در وقف بر قاعده خود و سکون کاف لتکملوا از لفظ
معلوم شد و فتح آن از آنکه قران مجمع علیها است بیشتر پس چون تلفظ کند با حدی آن دیگر باشد

وکسر بیوت والبیوت یضم عن حمی جلة وجها علی الاصل اقبلا

یعنی مدلول عین عن و حا حمی و جیم جلة حفص و ابو عمرو و ورش قوله بیوت و البیوت هر جا معرفه خواه نکره
مجموع آن بضم با خوانند نحو بان تاتوا البیوت و غیر بیوتکم و لا تدخلوا بیوتا و باقی بکسر خوانند و نظایر آن در سبعه
ما بعد بیاید و چون ضم با اقوی از کسر بود اشارت کرد بدان بقوله حمی جلة وجها

ولا تقتلوهم بعده یقتلوکم فان قتلوکم قصرها شاع وانجلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی قوله و لا تقتلوهم عند المسجد الحرام حتی یقتلوکم فیه فان قتلوکم در اقوال

ثلثه بقصر الف یعنی بحذف و بفتح تا اول و اسکان قاف در کلمتین اولین و ما بعد قاف مضموم خوانند و باقی قرا
بضم تا اول و فتح قاف در هر دو کلمه و ما بعد قاف مکسور و باثبات الف میان قاف و تا خوانند و در فتح تا
و قاف کلمه ثالثه قرا سبعه متفق باشند و روایت قصر مشهور است و وجه آن ظاهر کما اشار بقوله شاع و انجلا

وبالرفع نونه فلا رفث ولا فسوق ولا حقا وزان مجملا

یعنی مدلول حقا ابن کثیر و ابو عمرو فلا رفث و لا فسوق برفع ثا و قاف خوانند زیرا که قرات ایشان محمول است بر نهی
و بر صحت ایشان اشاره کرد بقوله حقا بعد از آن فرمود و زان مجملا یعنی مزین کرد اند قرات ایشان حامل را
از جهت افاده معنی مقصود و باقیان بفتح ثا و قاف خوانند بی تنوین

وفتحک سین السلم اصل رضی دنا وحتی یقول الرفع فی اللام اولا

یعنی مدلول همزه اصل و را رضی و دال دنا نافع و کسایی و ابن کثیر قوله فی السلم کافة بفتح سین خوانند و باقیان بکسر
و مدلول همزه اولا نافع حتی یقول برفع لام خوانند و باقیان بفتح تنبیهات و ان جنحوا للسلم و تدعوا
الی السلم در انفال یاد کرده شود و نیز اختلاف بقول در مایده بیاید و گفته اند مراد از کسر سلم اسلام است و فتح صلح
پس آنکه صلح کنند در اسلام نیز شاید که داخل باشد و بدین معنی اشاره کرد بثنا بر وجه قاری فتح بقوله اصل رضی دنا و قوله
اولا یعنی رفع یقول بعد از حتی ماول است و تاویلش آنست که حتی یقول ابتدا کلام است و زلزله و غیره که
پیش بوده منقطع شد و چون حتی ابتدایی باشد ما بعد او مرفوع باشد زیرا که شرط نصب او تعلق است با ما قبل و چون ابتدا

وفی التاء فاضمم وافتح الجیم ترجع الامور سما نصا وحیث تنزلا

یعنی مدلول سما و نون نصا حرمیان و ابو عمرو و عاصم ترجع الامور هر جا که بیاید بضم تا و فتح جیم خوانند و باقیان
بفتح و کسر و در تلاوت ترجع الامور مقدم بر حتی یقول و نظایر آن نحو ترجعون الی الله و ترجع الامور و الینا لا یرجعون در مواضع خود بیاید

واثم کبیر شاع بالثا مثلثا وغیرهما بالبا نقطة اسفلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی قل فیهما اثم کبیر بثا مثلثه خوانند و باقیان بیا تنبیهات قوله مثلثا و قوله
نقطة از آن سبب گفت که بتصحیف خوانده و اسفل را برای تاکید گفت و نظر ابن مسعود قوله لعنا کبیرا در احزاب بیاید و اما قوله
کبیر الاثم متفق اند بر آن و چون قرات حمزه و کسایی شهرتی دارد و از کثرت است که اشار

قل العفو للبصری رفع وبعده لاعنتکم بالخلف احمد سهلا

یعنی ابو عمرو قل العفو برفع خوانند و باقیان بنصب بعد از آن فرمود که احمد بزی لاعنتکم دو وجه باشد وجه اول تسهیل
همزه و وجه دوم تحقیق همزه و حمزه بر قاعده خود باشد و این مسئله بعد از قل العفو می آید کما اشار الناظم

ویطهرن فی الطاء السکون وهاؤه یضم وخفا اذ سما کیف عولا

يعني مدلول سما و كاف كيف و عين علا حرميان و ابو عمرو و ابن عامر و حفص حتى يطهرن را باسكان طا و ضم ها و تخفيف
طا و ها خوانند و باقيان بفتح و تشديد خوانند و همزه اذ رمز نيست و بسم معنی يطهرن مخفف دو احتمال دارد
يكی آنكه مراد از وی غسل ها بشد و دیگر انقطاع دم و هر دو احتمال را می شايد كه اشارت بقوله سما كيف علا يعني قراءت
تخفيف علوی دارد و معتمد است بهر وجه كه معنی او اعتبار كنی

وضم يخافا فاز والكل ادغموا تضار وضم الرا حق وذو جلا

يعني مدلول فا فاز حمزه الا ان يخافا بضم يا خوانده است و باقيان بفتح بعد از ان فرمود كه قرا سبعه ادغام كرده اند
را اول را از تضار در را ثانی و بعد از ادغام مدلول حق ابن كثير و ابو عمرو ضم را اختيار كرده اند باقيان فتح را
تنبيه مراد از ضم و فتح آنست كه را ثانيه تضار را بضم يا بفتح خوانند كه ضد يكديگر اند و اشارت كرد بحسن و ضم ان يتوجه ...

وقصر اتيتم من ربا واتيتم هنا دار وجها ليس الا مبجلا

يعني مدلول دال دار ابن كثير قوله اذا سلمتم ما اتيتم و قوله ما اتيتم من ربا در البقره و روم بقصر خوانند يعني بحذف الف و
باقيان باثبات در سورتين تنبيهات از قيد من ربا و ما اتيتم من زكوة در روم خارج باشد و قوله دار وجها
ليس الا مبجلا اشارتست بتوجيه وجه قراءت ابن كثير و ضعف قول منكر ان

معا قدره حرك من صحاب وحيث جا بضم تمسوهن وامدده شلشلا

يعني مدلول ميم من و صحاب ابن ذكوان و حمزه و كسائی و حفص قدره و علی المقتر قدره در موضع بفتح دال خوانند كه المصطفى
و باقيان باسكان خوانند و مدلول شين شلشلا حمزه و كسائی كلمه تمسوهن هر جا كه بيايد بضم تا خوانند و بعد از ميم اثبات الف كنند و باقيان بفتح
و حذف الف خوانند تنبيهات در تلاوة تمسوهن مقدم است و قوله شلشلا ای خفيفا يعني خفتی دارد در دل و وجه قراءت
حمزه و كسائی زيرا كه از باب مفاعله باشد كه از دو جانب هر يكی مس آن ديگر كنند

وصية ارفع صفو حرميه رضی وبيصط عنهم غير قنبل اعتلا
وبالسين باقيهم وبالخلق بصطة وقل فيهما الوجهان قولا موصلا

يعني مدلول صاد صفو و حرمی و را در رضی ابو بكر و نافع و ابن كثير و كسائی وصية لازواجهم برفع تا خوانند و باقيان بنصب
و جماعت مذكور غير از قنبل والله يقبض و يبصط در البقره و فی الخلق بصطة در اعراف بصاد خوانند و قنبل و باقی قرا در موضع مذكور
بسين خوانند و مدلول قاف قولا يعني خلاد و را دو وجه باشد در موضع مذكورين وجه اول بسين خوانند و وجه دوم بصاد خوانند
و تصحيح روايت او و حمزه اشارت كرد بقوله قولا موصلا

يضاعفه ارفع في الحديد وههنا سما شكره والعين في الكل ثقلا
كما داره واقصر مع مضعفة وقل عسيتم بكسر السين حيث اتى انجلا

يعني مدلول سما و شين شكره حرميان و ابو عمرو و كسائی فيضاعفه اضعافا في البقره و يضاعفه في الحديد برفع خوانند و حمزه
و مدلول كاف كما و دال دار ابن عامر و ابن كثير بتشديد عين خوانند در موضعين مذكورين و در آنچه نيز از نظاير آن باشد
در جميع افعال مضارع خواه كه مبنی باشد از برای فاعل و خواه از بهر مفعول نحو يضاعف بفتح العين و كسر عين و نحو
يضعفها و يضعفه و مضعفة و بدين وجه گفته آمد اشارة كرد بقوله كما داره حاصل بحث در سورتين آن باشد كه چهار
قراء باشد قرا سبعه را فافهم ذلك و قوله يضاعف لها العذاب در احزاب ياد كرده شود و قوله عسيتم بكسر سين يعني
مدلول همزه انجلا نافع قال هل عسيتم هر جا كه بيايد بكسر سين يعني مدلول ولی و آن در دو موضع بيش نيست درين سورة
و در قتال فهل عسيتم و بعضی گفته اند كسر سين عسيتم چون با مضمر است و ما بعد سين با ست افصح باشد لا فتح سين

دفاع بها والحج فتح وساكن وقصر خصوصا غرفة ضم ذو ولا

يعني مدلول خا خصوصا قرا سبعه غير از نافع درين سورة و در حج قوله دفاع بفتح دال و سكون فا و قصر الف يعني حذف الف
خوانند و نافع بكسر دال و فتح فا و اثبات الف خوانند و مدلول ذال ذو و ولا ابن عامر و اهل كوفه بضم عين خوانند و باقيان بفتح
تنبيه در تلاوة غرفه بيش از دفاع است و از لفظ دفاع معلوم شد كه الف بعد از فاست و قوله خصوصا اشارتست بعلم مخصوصات
سورتين و قوله ذو ولا اشارتست كه آنچه قرا سبعه خوانده اند و روايت آن متصل است و در صحت آن ريبی نيست تا بمحمد مصطفى صلعم

ولا بيع نونه ولا خلة ولا شفاعة وارفعهن ذا اسوة تلا
ولا لغو لا تاثيم لا بيع مع ولا خلال بابراهيم والطور وصلا

يعني مدلول ذال اذ و همزه اسوة ابن عامر و اهل كوفه و نافع قوله لا بيع فيه و لا خلة و لا شفاعة درين سورة و قوله من قبل
ان ياتی يوم لا بيع فيه و لا خلال در ابراهيم و قوله لا لغو فيها و لا تاثيم در طور برفع كلمات مذكور خوانند با تنوين و باقيان
بفتح و ترك تنوين خوانند تنبيه طور برا ابراهيم مقدم داشت بحسب نظم و تنبيه كرد بما لغة سلف بقوله ذا اسوة تلا

ومد انا في الوصل مع ضم همزة وفتح اتى والخلف في الكسر بجلا

يعني مدلول همزه اتی نافع قوله انا احيي و اميت چون بعد از انا همزه مضمومه آيد اثبات الف كند ميان نون و همزه
و نظير آن قوله انا انبئكم در يوسف و ازين نوع غير از موضعين مذكورين در قران نمی آيد و چون همزه
مفتوحه بعد از انا بيايد هم چنان اثبات الف كند و آن در ده موضع می آيد قوله و انا اول
المسلمين در انعام و انا اول المومنين در اعراف و انا اخوك در يوسف و انا اقل در كهف
و انا آتيك به قبل ان تقوم و انا آتيك به قبل ان يرتد در نمل و انا ادعوكم در غافر و انا اول
العابدين در زخرف و انا اعلم در ممتحنه در مجموع باب نافع باثبات الف خواند و مدلول با بجلا قالون چون
بعد از انا همزه مكسوره آيد بيك وجه اثبات الف كند و بوجه دوم موافقت ورش و باقی قرا كند يعني بحذف الف خوانند

كما اشار بقوله والخلف في الكسر بجلا وآن در سه موضع است ان انا الا نذير وبشير در اعراف ان انا الا نذير مبين در شعرا وما انا
الا نذير مبين در احقاف و ورش و باقی قرا بحذف الف خوانند **تنبيه** بدانكه اختلاف در كلمات حالت وصل است يعنى
در حالت وقف قراء سبعه متفق اند در اثبات الف مذكور يعنى كه حرف مد را زياده كنند و بجلا اشارت است بخط و جلات

وننشزها ذاك وبالراء غيرهم ۞ وصل يتسنه دون هاء شمردلا

يعنى مدلول ذال ذاك ابن عامر و اهل كوفه كيف ننشزها بزاء معجم خوانند و باقيان براء مهمل و مدلول شين شمردلا
حمزه و كسائی لم يتسنه در حالت وصل بى هاء سكت خوانند و باقيان باثبات ها **تنبيه** قوله شمردلا اشارت است بمذهب
و كسائی كه چون حذف ها كنند بى توقفى وصل كنند يتسنه را باما بعد كه در وقف قراء سبعه متفق است در اثبات هاء سكت

وبالوصل قال اعلم مع الجزم شافع ۞ فصرهن ضم الصاد بالكسر فصلا

يعنى مدلول شين شافع حمزه و كسائی فلما تبين له قال اعلم بوصل همزه اعلم و جزم ميم خوانند بر صيغه امر و ابتدا بفتح همزه قطع
كنند و قول شافع يعنى اعلم بصيغه امر شافع است با ما تقدم كه انظر الى حمارك و انظر الى العظام است و اين اشارت است بجمع
قرات كه در ين تناسبى هست و مقيد كردانيد اعلم را بقال تا قول و اعلم ان الله بيرون رود كه در ان اختلاف نيست و قوله
فصلا يعنى بيشتر شد قراة حمزه از غير او و بدانكه مقيد كردانيد ضد ضم را كه در قرات حمزه است بكسر كه اگر مقيد نكردى مبهم
نشدى زيرا كه ضد ضم در اصطلاح ناظم فتح است

وجزءا وجزء ضم الاسكان صف وحيث ۞ ما اكلها ذكرى وفي الغير ذو حلا

يعنى مدلول صاد صف ابو بكر قوله جزءا و جزء منصوب و مرفوع هر كجا كه بيايد بضم زاى خواند و باقيان باسكان و جزءا منصوب در بقره
و زخرف فقط و مرفوع در حجر و مدلول ذال ذكرى ابن عامر و اهل كوفه كلمه اكلها كه مضاف باشد با ضمير مونث هر كجا كه بيايد
اسكان كاف را مضموم خوانند و آنچه مضاف با مونث نباشد آن باشد كه مضاف نبا يا اضافتش با مذكر باشد نحو الاكل و اكله
و اكلها اين كلمات را مدلول ذال ذو و حا حلا بضم كاف خوانند و ايشان جماعت مذكور اند اولا و ابو عمرو اينجا موافقت ايشان كرد پس
از قراء سبعه باقى بماند نافع و ابن كثير در ين انواع كلمات باسكان كاف خوانند **تنبيهات** از آنچه جزءا مرفوع با منصوب جمع
كرد معلوم شد كه خلاف عام است در هر دو نوع و ضم كرد باب اكل را با كلمات جزء و در يك ترجمه از بهر ايجاز و بدين معنى اشارت
كرد بقوله ذكرى يعنى ياد كن كلمه جزء كه ضم اسكانست در باب اكل از بهر صاحب رمز

وفي ربوة في المؤمنين وههنا ۞ على فتح ضم الراء نبهت كفلا

يعنى مدلول نون نبهت و كاف كفلا عاصم و ابن عامر قوله الى ربوة در مؤمنين و جنة بربوة در ين سوره بفتح را خوانند و باقيان
بضم در سورتين **تنبيه** فتح را مقيد كردانيد تا ضد آن منصوص باشد و كفلا اشارت است بضم كردن تا كثير كرد در مؤمنين و البقره است

وفي الوصل للبزي شدد تيمموا ۞ وتاء توفى في النسا عنه مجملا

قراءت جمع شود حمزه خوانده ان تضل بكسر همزه و بتثقيل كاف فتذكر و ضم راء آن و ابو عمرو و ابن كثير بفتح همزه و بتخفيف و نصب فتذكر
و باقى قرا بفتح همزه و بتثقيل و نصب فتذكر **تنبيهات** سكون ذال فتذكر دلالت است بر لفظ ناظم مر قارى تخفيف او فتح فتذكر
مر قارى مثقل را از ضد فتح و تنبيه كرد بقوله مر قارى كسر ان تضل را زيرا كه در قرات اول ان شرطى باشد و چون بيننى اهل عربيت
در تخفيف فتذكر خفى بود تنبيه كرد بدان بقوله خفا و چون گفته اند كه در قرات حمزه ان بكسر همزه شرطى باشد فتذكر برفع را
جواب شرط باشد پس كلام مستقيم باشد كما اشار بقوله فبعد لا برحه قوله و من عاد فينتقم الله منه

تجارة انصب رفعه في النسا ثوى ۞ وحاضرة مع ههنا عاصم تلا

يعنى مدلول ثا ثوى كوفيان الا ان تكون تجارة در نسا بنصب خوانند و عاصم در ين سوره و در سوره نسا تجارة بنصب خوانند
و نصب حاضرة نيز و قوله معها ضمير عايد است با تجارة پس نصب تجارة و حاضرة در ين سوره تفرد عاصم باشد و در نسا
عاصم و حمزه و كسائی بنصب خوانند و باقى قرا غير از اهل كوفه در نسا و در ين سوره برفع خوانند

وحق رهان ضم كسر وفتحة ۞ وقصر ويغفر مع يعذب سما العلا
شذا الجزم والتوحيد في وكتابه ۞ شريف وفي التحريم جمع حمى علا

يعنى مدلول حق ابن كثير و ابو عمرو فرهان مقبوضة بضم را و ها خوانند بى الف و باقيان بكسر را و فتح ها و اثبات الف بعد از ها
خوانند و مدلول سما و شين شذا حرميان و ابو عمرو و حمزه و كسائی فيغفر لمن يشاء و يعذب من يشاء بجزم يغفر و يعذب خوانند
و ابن عامر و عاصم يغفر و يعذب برفع را و با خوانند و در باب حروف قربت مخارجها ياد كرده شد كه را ساكن ابو عمرو
ادغام كند در لام و سوسى مطلقا و دورى بوجه مشهور ادغام كند و بوجه غير مشهور اظهار و با يعذب در ميم من يشاء قالون
و ابو عمرو و حمزه و كسائی ادغام كنند پس از اصحاب جزم با يعذب ورش و ابن كثير باقى بمانند باظهار خوانند و ابن كثير بوجه ثانى با ادغام
با در ميم مى خواند **وتفريع** از قوله فيغفر لمن يشاء الى قوله و يعذب من يشاء در باب حروف قربت مخارجها ياد كرده شد
قوله والتوحيد في وكتابه شريف يعنى مدلول شين شريف حمزه و كسائی وكتابه و رسله در ين سوره بتوحيد خواندند و باقيان
وكتبه بجمع خوانده اند قوله وفي التحريم جمع حمى علا يعنى مدلول حا حمى و عين علا ابو عمرو و حفص وكتبه و كانت در تحريم بجمع
خوانند و باقيان بتوحيد و كلمه انبيا قود الكتب كما بدانا در موضع خود بيايد

وبيتي وعهدي فاذكروني مضافها ۞ وربي وبي مني واني معا حلا

بدانكه يا آت اضافه را در آخر سورتها ياد كرد تا يكى كه ظاهر شود از بهر ظهور بخلاف يا آت زوايد چون كه مجموع را منفصل
ذكر كرده بود احتياج باعاده كردن آن بنود از بهر ظهور يا آت محذوفه نيز ياد كنيم لكن در ابيين ذكر اضداد بكنيم چون گوييم
كه فلان قارى بفتح خواند باقيان باسكان خوانند و اگر گوييم كه فلان قارى باثبات خواند باقيان بحذف خوانند و كذلك بالعكس
و يا آت اضافه بترتيب قصيده شرح بكنيم و بعد از يا آت محذوفه ادغام كبير بر شمريم در آخر سوره تا معلوم شود اعداد آن چند است
و بالله التوفيق

بغوز

قوله وبيتي يعني بيتي للطائفين نافع وهشام وحفص بفتح خوانند وعهدي الظالمين حمزه وحفص باسكان خوانند
فاذكروني ابن كثير بفتح خواند فقط وربي الذي حمزه باسكان خواند فقط وبي لعلهم ورش بفتح خواند فقط ومني انه
من اعترف نافع وابوعمرو بفتح خوانند واني اعلم ما لا واني اعلم غيب حرميان وابوعمرو بفتح خوانند وجاء لازم
بيت زبر اشاره كه رمز ی ترجمه پس عرض ناظم شمردن یا آنست واما یا آت محذوفه درین سوره سه است قوله الداع
وقوله اذا دعان وقوله فاتقون یا اولی ابوعمرو هر سه را با ثبات یا خوانند در حالت وصل و ورش دو قبل اولین را
باثبات خواند و قالون را دو وجه باشد کما مر فی الاصول واما ادغام کبیر درین سوره هشتاد و چهار موضع
قوله فیه هدی واذا قیل لهم لا تفسدوا واذا قیل لهم امنوا الذهب بسمعهم الذی خلقکم جعل لکم واذ قال ربک ونحن نسبح
ونقدس لک قال اعلم ما لا واعلم ما تبدون حیث شئتما ادم من ربه انه هو التواب ویستحیون نساءکم من بعد ذلک انه هو
لن نؤمن لک حتی ... قیل لهم من بعد ذلک فلولا من بعد ذلک فهی یعلم ما یسرون الکتاب بایدیهم اسرائیل لا تعبدون
الزکوة ثم قیل لهم بالبینات ثم العظیم ما ننسخ کذلک قال یحکم بینهم ومن اظلم ممن یقول له کذلک قال الذین
هدی الله هو الهدی من العلم ما لک قال لا ینال ابرهیم مصلی واسمعیل ربنا اذ قال له ربه ونحن له مسلمون لک
ونحن له مسلمون فان ونحن له عابدون ونحن له مخلصون ومن اظلم ممن کتم لنعلم من یتبع فلنولینک قبلة اوتوا الکتاب بکل واذا
قیل لهم والعذاب بالمغفرة نزل الکتاب بالحق فدیة طعام مسکین شهر رمضان حتی یتبین المساجد تلک حیث ثقفتموهم
مناسککم من یقول ربنا من یقول ربنا در موضع و یعجبک قوله قیل له اتق الله زین للذین کفروا الکتاب بالحق لیحکم بین وما
اختلف فیه المتطهرین نساؤکم ایات الله هزوا النکاح حتی یعلم ما فی فقال لهم الله موتوا فقال لهم نبیهم وقال لهم ان ایة
جاوزه هو والذین بخلاف عن ابی عمرو وقتل داود جالوت من قبل ان یاتی یوم یشفع عنده یعلم ما بین قال لبثت فلما
تبین له الانهار له ویعذب من یشاء المصیر لا یکلف الله

سورة ال عمران

واضجاعك التورية ما رد حسنه وقلل في جود وبالخلف بللا

يعني مدلول ميم ما وراء رد وحاء حسنه ابن ذكوان وكسائي وابوعمرو لفظ توريه در جميع قران باماله محض خوانند ومدلول
فا في وجيم جود وبا بللا حمزه وورش بخلاف وقالون بخلاف عنه باماله بين بين خوانند وقالون بوجه دوم موافق باقي قرا
باشد در فتح **تنبيهات** اصطلاح ناظم آنست كه چون در قرش اطلاق كند در مسئله منزل باشد بريك مسئله واين خلاف
لكن علما دبر تنبيه كرده است بعموم اين مسئله بقوله في جود كه جود دلالت بركثرت مطر بسيار مي كند بدين استعار بمجموع
كلمات توريه مي خواهد وچون اصل الف توريه يا است پس ذكر دان با اصلي حسني داشت تنبيه كرد بدان بقوله ما رد حسنه

ويغلبون الغيب مع يحشرون في رضى وترون الغيب خص وخللا

يعني مدلول فا في وراء رضى حمزه وكسائي سيغلبون ويحشرون الى جهنم بغيب خوانند وباقيان بخطاب ومدلول خا خص

قرا سبعه الا نافع يرونهم بغيب خوانند ونافع بخطاب واگرچه بيشتر قرا بخطاب مي خوانند كه غيب نيز در يغلبون مرضي است
كما اشار بقوله في رضى وقوله خص وخللا اشارتست بثنا بر وجه قران غيب

ورضوان اضمم غير ثاني العقود كسره صح ان الدين بالفتح رفلا

يعني مدلول صاد صح شعبه قوله رضوان در جميع قران بضم را خوانده الا قوله من اتبع رضوانه كه آن حرف ثاني عقود است
باقرا متفق باشد در كسر آن ومدلول را رفلا كسائي ان الدين بفتح همزه خوانده وباقيان بكسر وقوله صح اشارتست بوجه
مشهور از شعبه بضم رضوان وقوله رفلا اي عظم يعني چون در دين شاهدان ملائكه واولوا العلم باشند آن عظيم باشد

وفي يقتلون الثان قال يقاتلون حمزة وهو الحبر ساد مقتلا

يعني حمزه رحمه الله خوانده است ويقتلون الذين بضم يا و فتح قاف واثبات الف بعد از قاف وكسر تا وباقيان بفتح يا
واسكان قاف وحذف الف وضم تا **تنبيهات** تلفظ كرد بهردو قرات تا مستغني باشد از ترجمه وچون يختلف فيها
مقيد كرد بثاني تا اول بدر رود واشارت كرد بفضائل حمزه بقوله وهو الحبر و چون او موصوف بامور ديني بسيار بيشتر نسبت
كرد بقوله ساد مقتلا ومقتل كسي را گويند كه محبوب باشد بامور ديني و دنياوي

وفي بلد ميت مع الميت خففوا صفا نفرا والميتة الخف خولا
وميتا لدي الانعام والحجرات خذ وما لم يمت للكل جاء مثقلا

يعني مدلول صاد صفا ومدلول نفرا ومدلول خا خذ قرا سبعه الا نافع ابابكر وابن كثير وابوعمرو وابن عامر خوانده اند الى بلد ميت
والبلد ميت ويخرج الحي من الميت ويخرج الميت من الحي وما نند آن از لفظ ميت هر جايي كه در قران بنا بتخفيف يا يعني بسكون يا
ومدلول خا خولا يعني قرا سبعه الا نافع خوانده اند در يس واية لهم الارض الميتة بتخفيف يا كما اشار بقوله والميتة الخف خولا
ومدلول خا خذ قرا سبعه الا نافع در سوره انعام وقوله او من كان ميتا و در حجرات لحم اخيه ميتا بتخفيف يا خوانده اند
چنانكه اشارت كرد بدان بقوله وميتا لدي الانعام والحجرات خذ پس هر انكسي كه در ترجمه مذكور تخفيف است داخل نباشد
بتثقيل خواند واينان نافع وحفص وحمزه وكسائي اند وقوله ما لم يمت للكل جاء مثقلا يعني هر چه از الفاظ ميت بايد
ومراد از وي حي باشد نحو وما هو بميت وانك ميت وانهم ميتون بمجموع قرا بتثقيل خوانند كه در آن اختلاف نيست پس
حاصل سخن آنكه بر سه قسم آمد قسم اول مختلف فيه كه اولا ناظم ذكر آن كرد وقسم دوم آنچه در تثقيل آن اختلاف نيست
چنانچه در آخر ياد كرد وقسم سوم آنچه در تخفيف آن اختلاف است و آن نحو الميتة والدم وان يكون ميتة والا ان يكون ميتة
وبلدة ميتا اشارت بقوله وفي بلد ميت اتفهم ميت كه بيلد كرد نحو بلدة ميتا بيرون رود زيرا كه در بلد ها نيست وقوله والميتة
الخف خولا اشارتست بدانكه مراد از وي ميتة مباح است يا عطا و آن ارض يابسه است پس قوله تعالى حرمت عليكم الميتة
والدم در ما نحن و نحل بيرون رود زيرا كه ايشان حرام اند و چون حرف اشباه كلمات مختلف فيه بود بكلام متفق عليه
اشارت فرمود بدان بقوله خولا يعني محافظت آن گوش دار از خبط مسائل درين فصل

وَكَفَّلَهَا الْكُوفِي ثَقِيلاً وَسَكِّنُوا وَضَعْتُ وَضُمُّوا سَاكِناً صَحَّ كُفَّلاً

یعنی اهل کوفه خوانده اند بتشدید فا کفّلها و باقیان بتخفیف و مدلول صاد صح و کاف کفلا شعبه و ابن عامر خوانده اند بما وضعت باسکان عین و ضم تا و باقیان بفتح عین و اسکان تا **تنبیهات** ضمیر و سکنوا راجع نیست باکوفیان زیرا که وضموا معطوفست بر سکنوا که اگر ضمیر و سکنوا باکوفیان راجع باشد ضمیر وضموا نیز باکوفیان راجع باشد پس صح کفلا از رمزیت معطل باشد بلکه ضمیر و سکنوا مجهول است و معنی او صح کفلا باشد و کفلا بخلاف ترتیب تلاوة مقدم

وَقُلْ زَكَرِيَّا دُونَ هَمْزٍ جَمِيعِهِ صِحَابٌ وَرَفْعُ غَيْرِ شُعْبَةَ الْاَوَّلاَ

یعنی مدلول صحاب حمزه و کسایی و حفص زکریا در جمیع قرآن بی همزه خوانده اند باقیان بهمزه خوانند بعد از الف قوله ورفع غیر شعبة الاولا یعنی جمیع قرا که اصحاب مد اند قوله وکفلها زکریا برفع همزه خوانند غیر از شعبه که او نصب خوانده و در غیر اول کلمه شعبه و اصحاب همزه در باقی کلمات زکریا بحسب اعراب خوانند پس حاصل سخن آن شد که حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر و کفلها بتخفیف خوانند و زکریا بمد و رفع و شعبه بتشدید و مد نصب و حمزه و کسایی و حفص بتشدید و قصر در غیر حرف اول مذکور از کلمات زکریا اصحاب بقصر خوانند و شعبه و باقی قرا بمد و حرکت همزه بحسب اعراب خوانند والله اعلم

وَذَكِّرْ فَنَادَاهُ وَاَضْجِعْهُ شَاهِداً وَمِنْ بَعْدُ اَنَّ اللهَ يُكْسَرُ فِي كِلاَ

یعنی مدلول شین شاهدا حمزه و کسایی فناداه الملائکة بتذکیر خوانند و در لفظ الف بعد لام خود باشند که اشاره بقوله اضجعه و باقیان بتانیث خوانند و مدلول فا فی و کاف کلا حمزه و ابن عامر فی المحراب ان الله بکسر همزه خوانند و باقیان بفتح **تنبیهات** مراد از قوله وذکر اینست که تا تانیث را بیاء تذکیر مبدل کردان و قوله کلا ای حفظ یعنی نگاه دار اشاره کرده مرا که ان الله مقید کردم ببعد تا قوله ان الله یرزق که پیش از نادته است معلوم کنی که در ان خلاف نیست و نیز ان الله اصطفیک داخل نباشد در کلام ناظم اگرچه بعد از نادته می آید زیرا که ان الله یبشرک اقرب است و در تلاوة مقدم است بر ان الله اصطفیک

مَعَ الْكَهْفِ وَالْاِسْرَا يُبَشِّرُ كَمْ سَمَا نَعَمْ ضُمَّ حَرِّكْ وَاكْسِرِ الضَّمَّ اَثْقَلاَ
نَعَمْ عَمَّ فِي الشُّورَى وَفِي التَّوْبَةِ اعْكِسُوا لِحَمْزَةَ مَعْ كَافٍ مَعَ الْحِجْرِ اَوَّلاَ

بدانکه قرا سبعه را در کلمات یبشر اختلاف است چون فعل مضارع باشد و ان در نه موضع می آید دو در این سوره است و یکی در کهف و قوله یبشر المومنین در سبحان و یکی در شوری و یکی در توبه و دو در مریم و قوله انا نبشرک بغلام علیم که ان اول است در حجر که در دوم حجر خلاف نیست یعنی فبم تبشرون از مواضع مذکوره در بیت اول اشاره کرد بمدلول کاف کم و سما و نون نعم یعنی ابن عامر و حرمیان و ابو عمرو و عاصم قوله یبشرک بیحیی و یبشرک بکلمة در آل عمران و قوله ویبشر المومنین در سبحان و کهف در این چهار موضع بضم یا و فتح با و تشدید شین خوانند و در بیت ثانی فرمود که مدلول نون نعم و عم یعنی عاصم و نافع و ابن عامر در شوری ذلک الذی یبشر الله بترجمه مذکور خوانند و ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه و کسایی در پنج موضع مذکور بفتح یا و اسکان با و تخفیف شین

در غیب ترجعون که ما قبل ترجعون یبغون است و حفص بغیب میخوانند تنبیه کرد بدان بقوله عاد و آن محمل یبغون لیکونا علی لفظ واحد و ما قبل یبغون قوله تعالی فمن تولی بعد ذلک فاولئک هم الفاسقون است و اولی اشارت

وَبِالْكَسْرِ حِجُّ الْبَيْتِ عَنْ شَاهِدٍ وَغَيْبُ مَا تَفْعَلُوا لَنْ تُكْفَرُوهُ لَهُمْ تَلاَ

یعنی مدلول عین عن و شین شاهد حفص و حمزه و کسایی و لله علی الناس حج البیت بکسر حا خوانند و باقیان بفتح و قوله لهم تلا یعنی جماعه مذکور و ما یفعلوا و یکفروه در هر دو کلمه بغیب خوانند و باقیان بخطاب **تنبیهات** حج را مقید کرد ایشد ببیت تا نحو واذن فی الناس بالحج بیرون رود و قوله تلا ای تبع یعنی قاری غیب متابعت ما قبل کرد و آن قوله یتلون آیات الله الی آخر الایة است و قوله عن شاهد اشارت است بوجه قراءة کسر حج البیت

يَضُرُّكُمْ بِكَسْرِ الضَّادِ مَعْ جَزْمِ رَائِهِ سَمَا وَيُضَمُّ الْغَيْرُ وَالرَّاءُ ثُقِّلاَ

یعنی مدلول سما حرمیان و ابو عمرو لا یضرکم بکسر ضاد و تخفیف و سکون را خوانند و باقیان بضم ضاد و را و تشدید را خوانند **تنبیهات** تخفیف را مر قاری مخفف را معلوم از لفظ ناظم و از ضد تشدید نیز و مقید کرد این ضد قراءتا ولی را از ظهر المد از اصطلاح خود خارج

وَفِي مَا هُنَا قُلْ مُنْزِلِينَ وَمُنْزِلُونَ لِلْيَحْصَبِي فِي الْعَنْكَبُوتِ مُثَقِّلاَ
وَحَقٌّ نَصِيرٌ كَسْرُ وَاوِ مُسَوِّمِينَ قُلْ سَارِعُوا لاَ وَاوَ قَبْلُ كَمَا انْجَلاَ

یعنی ابن عامر که منصور است بحسب قوله تعالی من الملائکة منزلین در این سوره و انا منزلون در عنکبوت بفتح نون و تشدید زای خوانند و باقی قرا باسکان نون و تخفیف زای و مدلول حق و نون نصیر ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم مسومین بکسر واو خوانند و باقیان بفتح و مدلول کاف کما و همزه انجلا ابن عامر و نافع سارعوا الی مغفرة بی واو عاطفه خوانند و باقیان بواو **تنبیهات** بدانکه اختلاف در منزلین و منزلون در تخفیف و تثقیل زای است پس از تثقیل فتح نون معلوم شود و از قراءة تخفیف سکون نون که ضد فتح است معلوم شود و از قید سورتین نحو خیر المنزلین و ما کنا منزلین داخل نباشد و قوله قل سارعوا قاف قل صلاحیت رمزیت ندارد زیرا که مسئله سابق منقضی شده و در مسئله لاحق رمز صغیر است و معلوم شده است که آن بر حرف مختلف فیه مقدم نشود و قوله لا واو و مراد و او اولیست که عاطفه است نه واو ضمیر و این مسئله از باب حذف و اثبات است و بظهور صحبت قراءات اشارت کرد

وَقَرْحٌ بِضَمِّ الْقَافِ وَالْقَرْحُ صُحْبَةٌ وَمَعْ مَدِّ كَائِنْ كَسْرُ هَمْزَتِهِ دَلاَ
وَلاَ يَاءَ مَكْسُوراً وَقَاتَلَ بَعْدَهُ يُمَدُّ وَفَتْحُ الضَّمِّ وَالْكَسْرِ ذُو وِلاَ

یعنی مدلول صحبه ان یمسسکم قرح فقد مس القوم قرح ما اصابهم القرح بضم قاف خوانند و باقیان در مجموع بفتح خوانند و مدلول دال دلا ابن کثیر و کاین در جمیع قرآن بالف و همزه مکسوره میان کاف و نون خوانند و باقیان بهمزه مفتوحه و یاء مکسوره خوانند مدلول ذال ذو و لا ابن عامر و کوفیان قاتل بفتح قاف و اثبات الف بینهما خوانند و باقیان بضم قاف و کسر تا و حذف الف **تنبیهات** کلمات قرح را خواه معرف و خواه منکر یاد کرد تا معلوم شود عموم آن در جمیع قرآن و ...

اقان ...

یا را بقوله ولا یا مکسورا چنانچه بعد ازین بیاید تا معلوم شود که در ضد این قرائت یا مکسور است و مقید کرد قاتل بجعل تا تو
او قتل انقلبتم بیرون رود و معنی نحو و لا آنست که متحتی تابع الف در قاتل و قوله لا اشارت بکثرة استعمال مدّ این کالا

وحرك عين الرعب ضما كما رسا ورعبا وتغشى انثوا شائعا تلا

یعنی کاف کما و را رسا ابن عامر و کسایی و یعقوب بضم عین الرعب خوانند در جمیع قرآن فرقی نباشد که معرف باشد یا منکر و آن
در پنج موضع می آید درین سوره و انفال و احزاب و حشر و حرف پنجم منکر است و باقی محلی بالف و لام و قوله تغشی انثوا شائعا
تلا یعنی مدلول شین شائعا حمزه و کسایی یغشی طائفة بتانیث خوانند و باقیان بتذکیر **تنبیهات** معلوم شد عموم الرعب
از انچه ضم کرد منکر یا معرف و قوله کما رسا دلالت بر ثبوت و استقرار می کند یعنی که حرکت عین رعب ثابت است از جهت عربیت
و بعضی گفته اند اسکان اصل است و ضم تابع اسکان کالصبح و الصبح پس ناظم اشارة کرد بوجهین بقوله کما رسا

وقل كله لله بالرفع حامدا بما يعملون الغيب شايع دخللا

یعنی مدلول حا حامدا ابو عمرو قل ان الامر کله لله برفع لام خوانند و باقیان بنصب و مدلول شین شایع حمزه و کسایی بما یعملون
بصیر بغیب خوانند و باقی قرا بخطاب **تنبیهات** بدانکه یعملون مختلف فیه آنست که بعد از وی بصیر می آید فی والله بصیر
بما یعملون خارج باشد که قرا در تذکیر آن متفق اند و این مسئله از ترتیب مسایل معلوم شود و لفظ الغیب ...

ومتم ومتنا مت في ضم كسرها صفا نفر وردا وحفص هنا اجتلا

یعنی مدلول صاد صفا و نون نفر شعبه و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر متم و متنا و مت و نحو ذلک بضم میم خوانند هر کجا
که بیاید و حفص درین سوره فقط موافقت اصحاب مذکور کند و در باقی کلمات یا با فی قرا موافق باشد در کسر میم
تنبیهات مراد از متم عموم است نحو اذا متنا و اینما متم و فان مت داخل باشد و قوله صفا نفر و ردا اشارت بترجیح
ضم میم که آن لغتی مشهور است و قاری آن متمسک بوجه روشن کرده است و حفص در یک موضع با قرا موافقت کرد تا
جمع باشد بین اللغتین و چون قرائت حفص منا سبتی داشت با ما قبل و ما بعد تغییر کرد بدان بقوله و حفص هنا اجتلا

وبالغيب عنه تجمعون وضم في يغل وفتح الضم اذ شاع كفلا

یعنی بما تجمعون و لئن متم حفص بغیب خواند و غیر حفص بخطاب و مدلول همزه اذ و شین شاع و کاف کفلا نافع و حمزه و کسایی
و ابن عامر و لنبی ان یغل بضم یا و فتح غین خوانند و باقیان بفتح یا و ضم غین **تنبیهات** عین عنه ...
زیرا که ضمیر عاید است با حفص و اگر ... ضرر نباشد و فتح را مقید کرد انید زیرا که اصطلاح ناظم آنست که چون فتح
را اطلاق کند و ساکت شود از ضد فتح کسر باشد پس مقید کرد انید بضم تا معلوم شود ضد آن اینجا ضم است و از ترتیب
کلمه معلوم می شود که قوله و ضم فی یغل متعلق است بر یا و فتح الضم متعلق است بر عین و معنی شاع کفلا آنست که قرائت حمزه
و کسایی مشهور است و ... سلف ... ذو ... ان یقع الله ...

بما قتلوا التشديد لبى وبعده وفي الحج للشامي والآخر كملا

وفي آل عمران له لا تفرقوا والانعام فيها فتفرق مثقلا
وعند العقود التاء في لا تعاونوا ويروى ثلاثا في تلقف مثقلا
تنزل عنه اربع وتناصرون نارا تلظى اذ تلقون ثقلا
تكلم مع حرفي تولوا بهودها وفي نورها والامتحان وبعد لا
في الانفال ايضا ثم فيها تنازعوا تبرجن في الاحزاب مع ان تبدلا
وفي التوبة الغراء قل هل تربصون عنه وجمع الساكنين هنا انجلا
تميز يروى ثم حرف تخيرون عنه تلهى قبله الهاء وصلا
وفي الحجرات التا لتعارفوا وبعد ولا حرفان من قبله جلا

وكنتم تمنون الذي مع تفكهون عنه على وجهين فافهم محصلا

بدانکه ناظم تا است بزی را که در ابتدا افعال مستقبل می آید درین ابیات جمع کرد و مجموع آن در سی و سه موضع می آید
که بزی آنرا قولا واحدا ادغام کند در حال وصل الا در دو موضع که او را دران دو وجه باشد یکی ادغام و دوم اظهار
و آن دو موضع است قوله و لقد کنتم تمنون در آل عمران و تفکهون در واقعه کما ذکرنا الناظم فی قوله و کنتم تمنون الذی
مع تفکهون عنه علی وجهین فافهم محصلا در بیت دهم و اما مواضع اتفاق لاکه آن سی و یک کلمات باشد بعد از ان
اخراج کلمتین مختلفتین مذکور است بترتیب ناظم یاد کنیم والله التوفیق و آن اینست قوله و لا تیمموا درین سوره ان الذین توفاهم
در نسا لا تفرقوا در آل عمران فتفرق بکم در انعام و لا تعاونوا علی الاثم و العدوان و آن در مایده و تلقف ما یافکون در اعراف
و تلقف ما صنعوا در طه و تلقف ما یافکون در شعرا کما اشار بقوله و یروی ثلاثا فی تلقف مثقلا و ما تنزل الملائکه در حجر و علی
من تنزل الشیاطین تنزل علی کل افاک در شعرا و شهر تنزل در سوره القدر کما اشار بقوله تنزل عنه اربع و ما لکم لا تناصرون در صافات
نارا تلظی در لیل و اذ تلقونه بالسنتکم در نور و لا تکلم نفس و ان تولوا فانی اخاف فان تولوا فقد ابلغتکم در هود کما اشار
بقوله تکلم مع حرفی تولوا بهودها و قوله فان تولوا فانما در نور و قوله و ظاهروا علی اخراجکم ان تولوهم در امتحان کما اشار بقوله و فی
نورها و الامتحان و قوله و لا تولوا عنه و لا تنازعوا در انفال و قوله و لا تبرجن تبرج و ان تبدل بهن در احزاب کما اشار
بقوله و بعد لا الی قوله فی الاحزاب مع ان تبدلا و قوله قل هل تربصون در توبه و بعضی در قرائت بزی این حروف با تشدید
خواندن منع کرده اند که اجتماع ساکنین است ناظم رد قول ایشان را اشارة کرد بقوله و جمع الساکنین هنا انجلا یعنی ظاهر
شود انجا که بروایت صحیح جایز است و قوله تکاد تمیز در ملک و قوله لما تخیرون در نون و قوله عنه تلهی در عبس و قوله لتعارفوا
و لا تنابزوا و لا تجسسوا در حجرات کما اشار بقوله و بعد و لا حرفان یعنی این دو حرف مذکور که بعد از تعارفوا یاد کرده شد
در سوره حجرات است **تنبیه** بدانکه در غیر این موضع سی و سه کلمه اختلاف نیست و این تعیین مواضع کرد تا غیر این
مجموع خارج باشد و در حالت وقف چون ابتدا کنی همزی تا آن را با باقی قرا موافق باشد و در ترک ادغام فافهم ذلک

نعما معا فی النون فتح کما شفا واخفا کسر العین صیغ به حلا

یعنی مدلول کاف وکاف وشین شفا ابن عامر وحمزه وکسایی ان تبدوا الصدقات فنعما درین سورة وان الله نعما در نسا بفتح نون خوانند وباقی قرا غیر از ابوبکر وقالون وابو عمرو باسکان خوانند وابوبکر وقالون وابو عمرو باخفا کسر عین خوانند چنانچه اشارت کرد بمدلول ایشان بقوله صیغ به حلا **تنبیهات** مراد از اخفا اینجا اخفا کسره است ودر تیسیر اصحاب اخفا را اسکان نیز روایت کرده است وفتح وکسر عین نعما درین موضع اصل است تنبیه کرد بدان بقوله کما شفا وبجلاوة اخفا اشارت کرد

ویا ونکفر عن کرام وجزمه اتی شافیا والغیر بالرفع وکلا

یعنی مدلول عین عن وکاف کرام حفص وابن عامر ونکفر عنکم بیا خوانند ومدلول همزه اتی وشین شافیا نافع وحمزه وکسایی بنون خوانند وبجزم را وباقی قرا بنون خوانند وبرفع را **تنبیه** از اشارت بجزم بفتح که ضد جزم است معلوم شد اما از بهر اتمام بیان ووضوح قرات فرمود والغیر بالرفع وکلا وچون قرات بیا خوانده مناسبتی با ما قبل که بعلمه داشت تنبیه کرد بثنا بران بقوله عن کرام وچون قرات جزم عطف است بر فعل من خیر لکم که جواب شرط است تنبیه کرد بدان اتی شافیا وانکه برفع خوانده است عطف کرده است بر محل ما بعد فا فنعما مراد از قوله وکلا ایست

ویحسب کسر السین مستقبلا سما رضاه ولم یلزم قیاسا موصلا

یعنی مدلول سما وراء رضاه حرمیان وابو عمرو وکسایی یحسبهم ویحسبون ویحسبه ویحسب چون فعل مستقبل باشد بکسر سین خوانند وباقیان بفتح سین **تنبیهات** شرط کرد که فعل باید که مستقبل باشد بعربی که از رجوع فا استقبال باشد وچون در حسب قیاس آنست که مستقبل آن بر وزن یفعل آید نحو علم یعلم ومرض یمرض پس کسر سین یحسب خلاف اصل است ولکن صحیح روایت بکسر سین آمده است وموافق لغت حجاز پس قرات کسر سین شرفی یافته وخواننده مرضی شده کما اشار بقوله سما رضاه والله اعلم

وقل فاذنوا بالمد واکسر فتی صفا ومیسرة بالضم فی السین اصلا

یعنی مدلول فا فتی وصاد صفا حمزه وابوبکر فاذنوا بحرب بفتح همزه واثبات الف بعد از همزه وبعد از همزه ذال بکسره خوانند وباقی قرا باسکان همزه بحذف الف وفتح ذال خوانند وقوله فتی صفا تنبیه کرد بمنع قول منکران قرات حمزه وچون قرات نافع موافق لغت اهل حجاز بود اشارت کرد باصلا

وتصدقوا خف نما ترجعون قل بضم وفتح عن سوی ولد العلا

یعنی مدلول نون نما عاصم وان تصدقوا بتخفیف صاد خواند وغیر او بتشدید وقرا ابو عمرو ترجعون بضم تا خوانند وفتح جیم وابو عمرو بفتح تا وکسر جیم **تنبیه** تصدقوا خف مراد تخفیف صاد است ودر تشدید دال متفق اند وسبق صاد از ترتیب معلوم شود والرتبة کفی وخفا

وفی ان تضل الکسر فاز وخففوا فتذکر حقا وارفع الراء فتعدلا

یعنی مدلول فا فاز حمزه ان تضل احدیهما بکسر همزه خواند وباقیان بفتح ومدلول حقا ابن کثیر وابو عمرو فتذکر باسکان ذال وتخفیف کاف خوانند وباقیان بفتح ذال وتشدید کاف خوانند ومدلول فا فتعدلا حمزه برفع راء فتذکر وباقیان بنصب پس چون قرات ان تضل با فتذکر جمع کنی

مع الضم خوانند که ضد قرات مذکور است پس از ان فرمود وفی التوبة اعکسوا الحجر مع کاف مع الحج اولا یعنی حمزه در مواضع ثلثه وآن قوله یبشرهم ربهم وانا نبشرک ولتبشر به المتقین در توبه ومریم است وقوله انا نبشرک بغلام علیم که در حجر است در مجموع بعکس قرات عاصم وموافقان او خوانند پس درین چهار موضع بفتح یا واسکان با وتخفیف شین مع الضم خوانند پس حاصل سخن از تبیین آن شد که نافع وابن عامر وعاصم در مواضع نه بتثقیل خوانند وابن کثیر وابو عمرو در شوری بتخفیف خوانند وحمزه در مجموع بتخفیف خوانند وکسایی در موضعین آل عمران ودر اسرا وکهف وشوری بتخفیف خوانند ودر چهار موضع باقی وآن توبه واول حجر وموضعین مریم است بتثقیل خوانند

یعلمه بالیا نص ایمة وبالکسر انی اخلق اعتاد افضلا

یعنی مدلول نون نص وهمزه ایمة عاصم ونافع قوله ویعلمه بیا خوانند وباقیان بنون ومدلول همزه اعتاد نافع انی اخلق لکم بکسر همزه خوانند وباقیان بفتح **تنبیهات** کن فیکون یاد کرده شد در سورة البقرة وانی مقدر کرده باخلق تا انی قد جئتکم خارج باشد وچون قرات عیب مناسبت داشت با قوله یبشرک اشارة کرد بدان بقوله نص ایمة وچون قرات کسر همزه ان الله که کلام مستانف باشد ووقف مستحسن بر ما قبل وزیرا که این متعلق ما قبل

وفی طایرا طیرا بها وعقودها خصوصا ویا فی نوفیهم علا

یعنی قرا سبعه الا نافع قوله فیکون طیرا باذن الله درین سوره وفیکون طیرا باذنی در مایده بیا ساکنه خوانند که در میان طا وراست ونافع بالف وهمزه مکسوره میان الف وراء خوانده است بوزن فاعل ومدلول عین علا حفص فیوفیهم بیا غیب خوانند وباقیان بنون که ضد یا است **تنبیهات** بذکر قرات مستغنی شد از ترجمه وبتعیین سورتین نحو ولا طایر ونحو الطیر خارج باشد وازلفظ ناظم معلوم شد که طایرا منصوب یاد کرد بی الف ولام که بیة الطیر خارج باشد وقوله خصوصا تنبیه است بدین معنی که خلاف مخصوص است بموضعین آخرین مذکورین در سورتین

ولا الف فی ها هانتم زکا جنا وسهل اخا حمد وکم مبدل جلا

وفی هایه التنبیه من ثابت هدی وابداله من همزة زان جملا

ویحتمل الوجهین عن غیرهم وکم وجیه بها الوجهین للکل حملا

یعنی مدلول زای زکا وجیم جنا قنبل وورش قوله هانتم هر جای که بیاید حذف الف کنند که آن بین از همزه واقع است وباقیان اثبات الف کنند قوله وسهل اخا حمد یعنی مدلول همزه اخا وحا حمد نافع وابو عمرو تسهیل همزه هانتم کنند ودر مد هر یکی بر قاعده خود باشند از قالون وابو عمرو وورش بیک وجه تسهیل کنند بی مد وبوجه دوم ابدال همزه کنند کما اشار بقوله وکم مبدل جلا جیم جلا اشارتست بوجه ابدال ورش پس قنبل خواند هانتم بوزن هعنتم بحذف الف وتحقیق همزه وکوفیان وابن عامر خوانند ها انتم بمد وتحقیق همزه وهر یکی از ایمه قرا اند که بر قاعده اصل خود باشد که بتسهیل خوانند یا بتحقیق والله اعلم

وچون از مذهب قرا فارغ شد شروع کرد در توجیه ها انتم فرمود که مدلول میم من و تا ثابت و هادی یعنی ابن ذکوان و بو
و بزی که بیش ایشان ها تنبیه است و مدلول ذا زان و جیم جلا قنبل و ورش ها را بدل از همزه استفهام است بر مذهب مسکوتالم
که قالون و ابو عمرو و هشام اند احتمال دو وجه دارد که اشار بقوله و یحتمل الوجهین عن غیرهم بعد از آن فرمود که یعنی از ابعد
که ایشان صاحب وجاد اند روایت کرده اند که قرا سبعه را درین ها دو وجه است یکی آنکه ها تنبیه باشد و یا بدل باشد از همزه

ويقصر في التنبيه ذو القصر مذهبا وذو البدل الوجهان عنه مسهلا

یعنی هر که از قرا اثبات الف ها کند و ها را از بهر تنبیه گیرد و مذهب او آن باشد که در همزه منفصل قصر کند او را قصر الف باشد
خواه تحقیق همزه کند و خواه تخفیف و آنکه ها را از بهر تنبیه گیرد و او را در همزه منفصل مد باشد و نیز آنکه ها را مبدل گیرد از همزه
او را مد متعین باشد خواه تحقیق همزه کند و خواه تخفیف و قوله ذو البدل الوجهان مراد از وی ورش است زیرا که از همه ها انتم
هیچ کس را ابدال نیست الا ورش را که وی را در احدی الوجهین ابدال باشد فرمود او را دو وجه باشد درها انتم یکی حذف الف و تسهیل
همزه و دیگر ابدال همزه کند بالف با وجه اولیها و بمعانی رموز اشارة فرمود بعلوم ارباب اصحاب رمز و بصحت قرات که مسند است بایشان

وضم وحرك تعلمون الكتاب مع مشددة من بعد بالكسر ذللا

یعنی مدلول ذا الذال ابن عامر و کوفیان تعلمون الکتاب بضم تا و تحریک عین یعنی بفتح عین و بعد از فتح عین بکسر لام با تشدید خوانده و باقیان بفتح تا
عین و فتح لام با تخفیف خوانده و ذللا اشارت بدانچه قرات کوفیان نزدیک است بفهم بسبب قیود مذکوره و بصحت روایت از جهت عربیت

ورفع ولا يأمركم روحه سما وبالتاء آتينا مع الضم خولا

یعنی مدلول را روحه و سما کسایی و حرمیان و ابو عمرو و لا یامرکم ان تتخذوا برفع را خوانده و باقیان بنصب و مدلول خا
خولا قرا سبعه الا نافع لما آتیتکم من کتاب تای که میان یا و کاف واقع است ازا مضموم کنند و حذف الف کنند و نافع ابدال کند
تا را بنون مفتوحه و بعد از نون اثبات الف کند پس آتینا کم شود قوله ولا یامرکم باسکان را با صله میم نیز جایز باشد و ابو عمرو برفع

وكسر لما فيه وبالغيب ترجعون عاد وفي تبغون حاكيه عولا

یعنی مدلول فا فیه حمزه لما بکسر لام خوانده و باقیان بفتح آن و مدلول حا حاکیه و عین عولا ابو عمرو و حفص افغیر دین الله یبغون
بغیب خوانده و باقیان بخطاب و مدلول عین عاد حفص والیه یرجعون بغیب خوانده و باقیان بخطاب پس حاصل سخن آن باشد که
حفص در کلمتین بغیب خوانده و باقیان غیر از ابو عمرو بخطاب و ابو عمرو یبغون بغیب خوانده و ترجعون بخطاب **تنبیهات** قوله
آتیتکم از ضم معلوم شود و بقراة نافع تلفظ کرد که از ضد معلوم نمی شود و آتیتکم بحسب نظم بر لما مقدم داشت و نیز ترجعون
و قوله روحه سما اشارت بدانچه قرات رفع و لا یامرکم دلالت بر استیناف دارد و روح آمده بوی خوش است در اول در
بدین استعارت نسبت کرد قرات رفع را بدان و قوله خولا اشارت بحصول قرات نافع از اصطلاح ناظم در بیت مذکور
و از بیست که چون کسی محافظت شی کند بر وجهی نیکو کند و گویند خال المال ای حفظه و چون حفص مناسبت نگاه داشت

وقد قالا في الانعام قاتلوا وبالخلف غيبا يحسبن له ولا

یعنی مدلول لام لبی هشام لو اطاعونا ما قتلوا بتشدید تا خوانده و ابن ذکوان و باقی قرا بتخفیف و ابن عامر و الذین
الذین قتلوا که بعد از حرف مذکور است و ثم قتلوا که در سوره حج است بتشدید تا خوانده و باقیان بتخفیف تا خوانده و قوله و
الآخر کملا دراک یعنی مدلول کاف کملا و دال دراک ابن عامر و ابن کثیر قوله و قتلوا الا کفرت در آخر این سوره بتشدید تا
خوانده و باقیان بتخفیف تا و قوله و قد قالا اشارت است بابن کثیر و ابن عامر که در سوره انعام قد خسر الذین قتلوا اولادهم بتشدید تا
خوانده و غیر ابن کثیر و ابن عامر بتخفیف تا خوانده اند قوله و بالخلف غیبا یحسبن له ولا یعنی مدلول لام له هشام و لا یحسبن الذین
قتلوا بیک وجه بغیب خوانده و بوجه دوم موافقت باقیان کند یعنی بخطاب خوانده **تنبیهات** بعد از ذکر نقل کلمات
قتلوا یاد کرد که مختلف فیه است پس معلوم شد که ما ماتوا و ما قتلوا قرا سبعه متفق اند در تخفیف آن و قوله لبی اشارت
با جابت کردن مر هشام را یعنی چون هشام طالب تشدید بود درین موضع پس تشدید اجابت می کرد یعنی حاصل
و برا و از آنجا که لبی اسناد کردیم با تشدید باین موضع معلوم شد که آنچه وضع کرده اند و بعد وی شاید که متعلق مسند هشام
باشد باطل است و او بعد فاصلات است و قوله کلا اشارت بدانچه درین سوره کلمات مختلف فیها تمام شد
و قوله دراک یعنی قرا کبران مذاهب را و قوله ولا ای ذو ولا یعنی صاحب وجوه است قاری این کلمه

وان اكسروا رفقا ويحزن غير الانبيا بضم وكسر الضم احفلا

یعنی مدلول را رفقا کسایی قوله تعالی و ان الله لا یضیع بکسر همزه خوانده و باقیان بفتح و مدلول همزه احفلا نافع قوله و لا یحزنک
و یحزنهم و نحو ذلک هر کجا که بیاید بضم یا و کسر زای خوانده الا قوله و لا یحزنهم الفزع در انبیا که در آن اختلاف نیست و باقی قرا
بفتح یا و ضم زای خوانده **تنبیهات** از قرینه استثنا عموم باب یحزن معلوم شد که خلاف در کلمات متعدد است از قول
ناظم که گفت و اکسر الضم یعنی آنچه زای کلمه دایر باشد میان ضم و کسر و از بن است که مقید کرد پس
کلمات لازم بیرون رفت نحو و لا هم یحزنون و لا تحزنوا و لا تحزن علیهم و قوله احفلا ای
حافلا یعنی جامع صحت قراة نافع میان صحت روایت عربیت

وخاطب حرفا يحسبن فخذ وقل بما يعملون الغيب

یعنی مدلول فا فخذ حمزه بخطاب خوانده است قوله و
لا یحسبن الذین کفروا انما نملی و قوله و لا یحسبن الذین یبخلون بما آتیهم الله و باقیان در
موضعین بغیب خوانند و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو والله بما یعملون خبیر لقد سمع الله بغیب خوانند
و باقیان بخطاب **تنبیهات** قوله فخذ امر فرمود ناظم بخطاب تا رد باشد بر قول آنکس که قراة حمزه را ضعیف داند
و قوله حق اشارت باثبات قرات ابن کثیر و ابو عمرو زیرا که ما قبل یعملون یبخلون و سیطوقون است که بلفظ غیب

يميز مع الانفال فاكسر سكونه وشدده بعد الفتح والضم شلشلا

يعني مدلول شين شلشلا حمزه وكسائي يميز الخبيث درين سوره وليميز الله الخبيث در انفال بضم يا اول وفتح ميم وكسر يا ثاني وتشديد آن خوانند وباقيان بفتح يا وكسر ميم وتخفيف يا واسكان آن خوانند **تنبيهات** كسر را مقيد كردانيد از آنكه از مصطلح خارج بود وفتح را از ضم موخر كردانيد زيرا كه ميان ضم وتشديد بعدي هست در لفظ يميز پس در تقييد قرات ...

سنكتب يا ضم مع فتح ضمه وقتل ارفعوا مع يا يقول فكملا

يعني مدلول فا فكملا حمزه قوله سنكتب ما قالوا بيا مضمومه خوانند وتا را كه مضموم باشد بفتح خوانند وقتلهم برفع لام خوانند ويقول بيا غيب وباقيان سنكتب بنون وضم تا وقتلهم بنصب ونقول بنون خوانند **تنبيهات** فرمود يا را مضموم كردان ونون كفت مضموم كردن يا را تا از بانون كه ضد يا است معلوم شود وار ضم با فتح وفتح را مقيد كردانيد زيرا كه مخالفت قاعده خود كرده بود

وبالزبر الشامي كذا رسمهم وبالكتاب هشام واكشف الرسم مجملا

يعني ابن عامر شامي در قوله بالزبر زيادتي با بر خواند موافق مصحف خود وهشام زياده كند با جر را در قوله وبالكتاب المنير وباقيان حذف با كنند در موضعين **تنبيه** قوله واكشف الرسم اشارتست بانچه با وبالكتاب در مصحف شامي مثبوت است يا بحذف ...

صفا حق غيب يكتمون يبيننه لا يحسبن الغيب كيف سما اعتلا
وحقا بضم البا فلا يحسبنهم وغيب وفيه العطف او جا مبدلا

يعني مدلول صفا وحق شعبه وابن كثير وابو عمرو ليبيننه للناس ولا يكتمونه بغيب خوانند وباقيان در موضعين بخطاب خوانند ومدلول كاف كيف وسما ابن عامر وحرميان وابو عمرو ولا يحسبن الذين يفرحون بغيب خوانند وباقيان بخطاب ومدلول حقا ابن كثير وابو عمرو فلا يحسبنهم بعبارة بغيب خوانند وبضم با نيز وباقيان بخطاب وفتح خوانند پس حاصل سخن آن باشد كه ابن كثير وابو عمرو يحسبن ويحسبنهم در موضعين بغيب ونافع وابن عامر در اول بغيب خوانند ودر دوم بخطاب **تنبيهات** از بهر ضيق نظم يكتمونه مقدم داشت بر يبيننه وحروف زوايد را بينداخت وتنبيه كرد بقوله صفا حق بتوجيه قرات غيب وآن مناسبت ما قبل وما بعد است وتنبيه كرد بعلو مراتب قرا وصحت قرات بقوله سما اعتلا وقوله وفيه العطف اشارتست بتوجيه قرات ابن كثير وابو عمرو يعني يحسبنهم اگر عطف بر يحسبن باشد كه از پيش رفته است جايز باشد اگر مسند والذين يفرحون بود بر تقدير آنكه مسند با رسول صلعم باشد بدل ...

هنا قاتلوا اخر شفا وبعد في براءة اخر يقتلون شمردلا

يعني مدلول شين شفا حمزه وكسائي درين سوره وقاتلوا وقتلوا خوانند قتلوا وقاتلوا يعني قاتلوا كه مقدم است موخر كردانيد ودر سوره براءة يقتلون اول كه مفتوح است موخر كردانيد ويقتلون ثاني مضموم كه موخر است مقدم كردانيد **تنبيهات** وقوله شمردلا اشارتست بمدايح كفته آمد يعني شتاب كند در انچه كفتيم از تقديم وتاخير درين موضع از مصطلحات اضداد كه ذكر معلوم شد ولكن تقديم وتاخير است وبصحت قرات حمزه وكسايي اشارت كرد بقوله شفا

ويا آتها وجهي واني كلاهما ومني واجعل لي وانصاري الملا

فصل آنكه درين سوره از يا آت اضافه شش يا است اسلمت وجهي واني اعيذها واني اخلق فتقبل مني رب اجعل لي آية ومن انصاري الى الله ودر مجموع نافع بفتح يا خوانند وباقي قرا باسكان خوانند در مجموع الا ابن عامر وحفص وابن كثير وابو عمرو فاما ابن عامر وحفص موافقت كنند در يك حرف وان قوله وجهي وابن كثير موافقت در اني اخلق فقط وابو عمرو موافقت كند وان قوله اني اخلق وتقبل مني رب اجعل لي آية واما يا محذوفه درين سوره دو است وان قوله ومن اتبعن وقوله وخافون ان كنتم ابو عمرو در موضعين باثبات يا خوانند ونافع موافقت او كند در ومن اتبعن وباقيان بحذف خوانند در موضعين وادغام كبير درين سوره بيست موضع است الكتاب بالحق نزل الناس والحرث ذلك الا هو والملائكة ليحكم بينكم ويعلم ما في والله اعلم بما قال رب اني قال رب اجعل لي ربك كثيرا يقول له فاعبدوه هذا الحواريون نحن يوم القيامة ثم فاحكم بينهم قال له والنبوة ثم يقول للناس واسلم من ويحل له يبتغ غير لمن بعد ذلك من بعد ذلك واولئك فذوقوا العذاب بما رحمة الله هم ويريد ظلما والمسكنة ذلك كمثل ريح اذ تقول للمومنين يغفر لمن ويعذب من والرسول لعلكم الرعب بما لقد صدقكم الاخرة ثم يوم القيامة ثم من قبل لفي الذين نافقوا وقيل لهم والله اعلم بما قال لهم الا يجعل لهم فضل هو لن نومن لرسول زحزح عن الغرور لتبلون والنهار لآيات عذاب النار ربنا مع الابرار ربنا لا اضيع عمل عامل

سورة النساء

وكوفيهم تساءلون مخففا وحمزة والارحام بالخفض جملا

يعني اهل كوفه تساءلون بتخفيف سين خوانند وباقيان بقوله بتشديد وقوله والارحام حمزه بخفض ميم خوانند وباقيان بنصب **تنبيهات** بدانكه از قول فصيل تا بقوله مخففا تتمه كتاب است باعتبار اثبات واثبات مجموع مذكور با انفصال وعشرات وشش است ومعر علامت بقوله جملا اشارتست بتوجيه قرات حمزه يعني كه قرات حمزه در قوله والارحام تكونت از جهت روايت صحيحه وعربيت زيرا كه واو والارحام جايز است كه قسم باشد كقوله تعالى والطور والتين وجواب قسم ان الله كان عليكم رقيبا باشد وعادت بودي كه قسم بارحام ياد كردندي پس حق تعالى خطاب كرد با ايشان بدانچه تعظيم آن كردندي پس منكر قرات حمزه مخطي باشد كه مخالفت اينچنين سبع كردن از جهل باشد

وقصر قياما عم يصلون ضم كم صفا نافع بالرفع واحدة جلا

يعني مدلول عم نافع وابن عامر جعل الله لكم قيما بحذف الف خوانند وباقيان باثبات ومدلول كاف كم وصاد صفا ابن عامر وشعبه وسيصلون سعيرا بضم يا خوانند وباقيان بفتح قوله وان كانت واحدة نافع برفع خوانند وباقيان بنصب **تنبيهات** مراد از قصر حذف الف وسيصلون را حذف كرد تا ضم منزل برانكه حرف اول است ومراد در وفيه واحدة است كه بعد از سيصلون مي آيد كه اگر مخالف فيه الا تعدلوا واحدة بودي آنرا بعد از يصلون ذكر كردي وجيم جلا

زیرا که بیان شد که بنوا کدام نافع یاد کرده است و جود وجه قراءت نافع که اسم کان است ظاهر و تنبیه کرد بدان بقوله حلا

ویوصی بفتح الصاد صح کما دنا ووافق حفص فی الاخیر مجملا

یعنی مدلول صاد صح و کاف کما و دال دنا شعبه و ابن عامر و ابن کثیر یوصی بها او دین و یوصی بها او دین غیر مضار در دو موضع بفتح صاد خوانند و باقیان غیر حفص بکسر خوانند و حفص در یوصی ثانی بفتح خواند و در اول بکسر خواند تنبیهات فلامه در تلاوه مقدم است پس دلیل باشد بر آنکه در موضع که اینجا باشد از لفظ کی ترتیب نگاه دارد و قوله صح کما دنا اشارت است بوجه قراءت فتح و از فتح یوصی معلوم شود اثبات الف و یا یوصی از نظر که یوصیکم است معلوم شود

وفی ام مع فی امها فلامه لدی الوصل ضم الهمز بالکسر شمللا
وفی امهات النحل والنور والزمر مع النجم شاف واکسر المیم فیصلا

یعنی مدلول شین شمللا حمزه و کسائی قوله فلامه الثلث فلامه السدس که در سوره نساء است و قوله فی امها در قصص و فی ام الکتاب در زخرف بکسر همزه در حالت وصل خوانند و مدلول شین شاف حمزه و کسائی من بطون امهاتکم در نحل و بیوت امهاتکم در نور و یخلقکم فی بطون امهاتکم در زمر و اذ انتم اجنة فی بطون امهاتکم در نجم بکسر همزه خوانند و مدلول فا فیصلا حمزه بکسر میم کلمات اربعه نیز خواند و باقیان در مجموع کلمات مذکوره همزه را مضموم کرده اند و در چهار کلمه آخر میم امهات را مفتوح کرده اند تنبیهات مراد از وصل درین موضع وصل حرف است یعنی وصل کلمه تا در قوله فلامه خلاف عام در حالت وصل و وقف در غیر این صورت خاص باشد بحالت وصل و تعیین کردن مواضع مذکوره قوله و علی ام الکتاب و قوله فواد ام موسی و امهاتکم اللاتی ارضعنکم بیرون شوند و معلوم شد از قید وصل که اگر ابتدا کنند قراء سبعه در کلمات مذکوره همه متفق باشند در ضم همزه و قوله شمللا اشارت است بسرعت لفظ کسره در حالت وصل و قوله شاف اشارت است بنا بر قول کسر همزه ام و مانند آن مناسبت کسر میم با و معنی فیصلا حاکم است و چون حمزه شیخ کسائی بود و فاضلتر از وی او صاف مذکوره که در اول قصیده یاد کرده شد اشارت کرد بقوله فیصلا

وتدخله نون مع طلاق وفوق مع نکفر نعذب معه فی الفتح اذ کلا

یعنی مدلول همزه اذ و کاف کلا نافع و ابن عامر ندخله جنات و ندخله نارا در سوره نساء و من یطع الله و رسوله یدخله و من یتول یعذبه در فتح و من یومن بالله و یعمل صالحا یدخله در طلاق بنون خوانند و باقی قراء بیا خوانند تنبیهات اگر ایجاز این کلمات مذکوره جمع کرد درین موضع و قوله کلا احفظ یعنی قراء این قراءت را از ائمه روایتی محفوظ است از حفظ و الله اعلم

وهذان هاتین اللذان اللذین قل یشدد للمکی فذانک دم حلا

فرمود که ابن کثیر مکی قوله اللذان یاتیانها منکم در نساء و ان هذان لساحران در طه و هذان خصمان در حج و هاتین در قصص و ارنا اللذین در فصلت بتشدید نون خواند و مدلول دال دم و حا حلا ابن کثیر و ابو عمرو نون فذانک در قصص مشدد خوانند و باقی

قراء در مجموع کلمات ابو عمرو و در غیر فذانک مخفف خوانند تنبیهات از اطلاق ناظم دانسته شد عموم هذان پس کلمه طه در آن داخل باشد و معلوم شد که مراد از قوله یشدد تشدید نون است زیرا که عطف کرده است بر نون و دانسته شد که نون در فذانک معطوف است بر تشدید و قوله دم حلا اشارت است بدعا قاری را بدوام بقا و ثنا است بر قراءة تشدید

وضم هنا کرها وعند براءة شهاب وفی الاحقاف ثبت معقلا

یعنی مدلول شین شهاب حمزه و کسائی قوله ان ترثوا النساء کرها در سوره نساء و قل انفقوا طوعا او کرها در توبه بضم کاف خوانند و باقیان بفتح و مدلول ثا ثبت و میم معقلا کوفیان و ابن ذکوان امه کرها و وضعته کرها در احقاف بضم کاف خوانند و باقیان بفتح تنبیهات قوله شهاب اشارت است بشهرة قراءة ضم از جهت عربیت و روایت صحیحه و معقلا اشاره کا... یعنی عاصم و ابن ذکوان نگاه داشتند موافقت در ضم کرها در احقاف حمزه و کسائی

وفی الکل فافتح یا مبینة دنا صحیحا وکسر الجمع کم شرفا علا

یعنی مدلول دال دنا و صاد صحیحا ابن کثیر و شعبه بفاحشة مبینة در نساء و در طلاق و بفاحشة مبینة در احزاب بفتح یا خوانند و باقیان بکسر و مدلول کاف کم و شین شرفا و عین علا ابن عامر و حمزه و کسائی و حفص بکسر یا الیکم آیات مبینات و لقد انزلنا آیات مبینات در نور و آیات مبینات لیخرج در طلاق بکسر یا خوانند و باقیان بفتح پس حاصل آن شد که ابن کثیر و شعبه در شش مواضع مذکوره بفتح خوانند و ابن عامر و اصحاب بکسر و نافع و ابو عمرو بکسر واحد و فتح جمع خوانند تنبیهات قوله دنا اشارت است بقرب یعنی بفهم نزدیک است ضبط مسایل مذکوره

وفی محصنات فاکسر الصاد راویا وفی المحصنات اکسر له غیر اولا

یعنی مدلول را راویا و ضمیر له کسائی قوله محصنات و المحصنات هر کجا که بیاید خواه نکره باشد و خواه معرفه بکسر صاد خواند الا قوله و المحصنات من النساء که آن حرف اول است در نساء که اشار بقوله اکسر له غیر اولا و غیر کسائی بفتح صاد خوانند در مجموع پس کسائی در غیر حرف اول بکسر صاد خواند و در اول بفتح تنبیهات المحصنات معرفه است و اعاده حرف جر کرد یعنی که با استثنا منحصر باشد در المحصنات که معرف است بالف و لام و محصنات منکر مقدم داشت بر مسئله احل و احصن لضیق النظم و نیز منخواست که بیان کند در محصنات اول خلاف نیست

وضم وکسر فی احل صحابه وجوه وفی احصن عن نفر العلا

یعنی مدلول صحاب حمزه و کسائی و حفص و احل لکم بضم همزه و کسر حا خوانند و باقیان بفتح هر دو و مدلول عین عن و نون نفر و همزه العلا حفص و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر و نافع فاذا احصن بضم همزه و کسر صاد خوانند و باقیان بفتح هر دو خوانند تنبیهات ترجمه فعل ثانی معلوم شد که ضم همزه و کسر صاد است از آنچه عطف کرد بر فعل اول و از این بود که اعاده کرد حرف جر را و قوله صحابه وجوه یعنی قراء قراءت احل بضم همزه از رجال مشهور و اعیان اند چنانچه شرط ایشان و فضایل

ومع الحج ضموا مدخلا خص وسل فسل حركوا بالنقل راشده دلا

یعنی مدلول خا خص قرا سبعه الا نافع قوله مدخلا کما در سوره نسا و مدخلا رضونه در حج بضم میم خوانند و نافع در هر دو بفتح میم خواند و مدلول را از راشده و دال از دلا ابن کثیر و کسایی و اسئلوا الله من فضله در سوره نسا و اسئلوا اهل الذکر در نحل بغیر همزه خوانند و سین را مفتوح کرده اند و در امثال آن در جمیع قرآن از فعل امر من سال یسال چون در اول آن واو و یا فا در آید فرقی نباشد که مسند با ضمیر واحد باشد یا جماعت نحو واسئل القریة التی فسل الذین و اسئلوا الله من فضله فسالوا اهل الذکر در مجموع بغیر همزه خوانند و ابن عموم از تکرار لفظ سل مستفاد باشد تنبیها مدخلا مخصوص کرده اند بسوره نسا تا قوله ادخلنی مدخل صدق خارج باشد و تنبیه کرد بمذکور بقوله خص و از لفظ ناظم که وسل فسل که صیغه امر آورد بلفظ واو و فا تا معلوم شود که مراد امر حاضر است با واو و فا و بدین قیود نحو لا یسئل عما یفعل و هم یسئلون و لیسئلوا ما انفقوا بیرون رود و قوله راشده دلا یعنی این طریق نقل را که راشد باشد یعنی سالک باشد مقصود باشد و این از خبط مثل کسی که از اخراج دلو کند از آب چاه اگر مملو باشد

وفي عاقدت قصر ثوى ومع الحديد فتح سكون البخل والضم شمللا

یعنی مدلول ثا ثوی اهل کوفه الذین عاقدت ایمانکم بحذف الف خوانند و باقیان با اثبات و مدلول شین شمللا حمزه و کسایی قوله بالبخل در سوره نسا و یامرون الناس بالبخل در حدید بفتح با و خا خوانند و باقیان بضم با و سکون خا خوانند در هر دو موضع تنبیها مراد از قصر در عاقدت حذف حرفی که بعد از عین است و عقدتم که در مایده است ضم نکرد اینجا زیرا که در حکم مختلف اند کتابی و مقید کرده اند فتح و تحتین تا که از مصطلح خارج است و حمول قصر در قوله عاقدت باز جهت نقل عرب نا بت است اشاره کرده بود

وفي حسنة حرمي رفع وضمهم تسوى نما حقا وعم مثقلا

یعنی مدلول حرمی نافع و ابن کثیر و ان تک حسنة برفع خوانند و باقیان بنصب و حرف حسنة با یضاعفها جمع کرد که سه قراءت حاصل آید نافع خواند حسنه برفع و یضاعفها بمد و تخفیف عین و ابن کثیر برفع و قصر و تشدید و باقیان بنصب و تخفیف و مدلول نون نما و حا حقا عاصم و ابن کثیر و ابو عمرو لو تسوی بضم تا خوانند و باقیان بفتح تنبیها قوله نما حقا اشارت است بوجه ضم در تسوی یعنی شهرت آن منتشر است از جهت معنی و روایت و تشدید تسوی از وی عم یعنی عام ترا است کما اشار بقوله وعم مثقلا

ولامستم اقصر تحتها وبها شفا ورفع قليل منهم النصب كللا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی او لامستم النسا در سوره نسا و در مایده بقصر خوانند و باقیان در هر دو موضع بالف خوانند بعد از لام و مدلول کاف کللا ابن عامر ما فعلوه الا قلیل بنصب لام خواند و باقیان برفع تنبیها مراد از قصر حذف الف است پس ضد آن اثبات الف و از لفظ ناظم معلوم شد که الف بعد از لام الف است و تنبیه کرد بدانچه در رسم بی الف است بقوله شفا و قوله کللا اشارت است بدانکه نصب قلیل مشتهر است در عربیت همچون شهرت سحاب و کلل یعنی سحاب براق

وأنث تكن عن دارم تظلمون غيب شهد ادغم بيت في حلا

یعنی مدلول عین و دال دارم حفص و ابن کثیر کان لم تکن بتا تانیث خوانند و باقیان بتذکیر و مدلول شین شهد و دال دنا و ابن کثیر و لا یظلمون فتیلا بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول فا فی و حا حلا حمزه و ابو عمرو تا بیت ادغام کنند در طا طایفه و باقیان باظهار خوانند تنبیها چون میان کان لم یکن و قوله و لا یظلمون لبس نبود واو فیصل نیاورد و قوله تعالی و لا یظلمون فتیلا انظر جمیع قرا در تذکیر آن متفق اند که اگر مختلف فیه بودی چون در تلاوت مقدم است در موضع خود یاد کردی و در ادغام بیت طایفة ابو عمرو را با حمزه یاد کرد و در صافات قوله تعالی فالصافات صفا و زجرا و ذکرا ذکر حمزه کرد و ابو عمرو زیرا که ابو عمرو که در صافات بر قاعده خود ادغام کند با روم و حمزه را روم نباشد فافهم ذلک فنیه ادنی غموض و تلفظ کرد بتا مفتوحه در بیت تا معلوم شود که قاری مظهر مفتوح خواند و قوله فی حلا اشارت است بر ادغام یعنی ادغام از استادان هم چنانکه حلاوه بحلاوة و جه غیب یظلمون اشارت کرد بقوله شهد و بدانکه قریب الفهم است و جه تذکیر یظلمون قریب دنا و دارم و در لغت متقارب الخطوات و جمل ابن کثیر شرح

وإشمام صاد ساكن قبل داله كأصدق زايا شاع وارتاح أشملا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی هر کلمه که در قرآن بیاید و در آن صاد باشد ساکن و بعد از صاد دال نحو و من اصدق اشمام کنند بحرکه میان صاد و زا باشد و باقیان بصاد خالص خوانند و مجموع دوازده کلمه است و من اصدق من الله حدیثا و من اصدق من الله قیلا در نسا و قوله الذین یصدفون الی قوله یصدفون در انعام و الا مکاء و تصدیة در انفال و قوله و لکن تصدیق الذی در یوسف و فاصدع بما تومر در حجر و قصد السبیل در نحل و حتی یصدر در قصص و یومئذ یصدر در زلزال تنبیها علوم کلمات از ضابط معلوم شد که آن سکون صاد و لحوق دال بود و بشهرت و جه قراءت اشمام اشارت کرد بقوله شاع و اشملا تمییز است و نیز اشمال خلق اکونند پس و ارتاح اشملا یعنی آنکه در اینجا که قاری اشمام مرتاح است و بشهرت وجه اشمام از جهت عربیت سند بوده

وفيها وتحت الفتح قل فتثبتوا من الثبت والغير البيان تبدلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی که ذکر ایشان رفت خوانند فتثبتوا و لا تقولوا فمن الله علیکم فتبینوا در سوره نسا و قوله یا ایها الذین آمنوا ان جاءکم فاسق بنبا فتثبتوا در حجرات بتا و بعد از تا تا که مدعای ایشان از ثبت است حروف منکره و باقیان بعد از تا منقوطه بنقطتین بیا منقوطه بنقطه واحده و با منقوطه بنقطتین ما تحته در موضع ثلثه و آن مشتق بود از بیان و قاعده نظم آنست که چون تمام شود از ترجمه حمل بر ما قبل و ما بعد هر کلام توان کردن بکند و اینجا قول و الغیر البیان از حمل بر ما بعد نتوان کرد پس حمل او

وعم فتى قصر السلام مؤخرا وغير اولى بالرفع في حق نهشلا

یعنی مدلول عم و فا فتی نافع و ابن عامر و حمزه و لا تقولوا لمن القی الیکم السلام بحذف الف خوانند و باقیان بنصب و مدلول فا فی و حق و نون نهشلا حمزه و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم غیر اولی الضرر برفع را غیر خوانند و باقیان بفتح تنبیها حرف مختلف فیه مقید کرده اند باخیر تا قوله و القوا الیکم السلم که حرف اول و دوم اند در سوره بیرون روند و قوله وعم فتی یعنی قراءت قصر قوله السلام عام تر است زیرا که بمعنی انقیاد است و استسلام چنانچه فرمود حق تعالی و القوا الی الله یومئذ السلم و قوله فی حق نهشلا اشارت است یعنی آنکه در حق مضطرب لازم است

وَيُؤْتِيهِ بِالْيَا فِي حِمَاهُ وَضَمُّ يَدْخُلُونَ وَفَتْحُ الضَّمِّ حَقٌّ صِرًى حَلاَ
وَفِي مَرْيَمٍ وَالطَّوْلِ الاَوَّلِ عَنْهُمُ وَفِي الثَّانِ دُمْ صَفْواً وَفِي فَاطِرٍ حَلاَ

یعنی مدلول فا فی وحا حماه حمزه وابوعمرو سوف یؤتیه بیا خوانند وباقیان بنون ومدلول حق وصاد صرا ابن کثیر وابوعمرو وشعبه فاولئک یدخلون الجنة در این سوره و اولئک یدخلون الجنة در مریم و اولئک یدخلون الجنة در غافر بضم یا وفتح خا خوانند وباقیان بفتح یا وضم خا خوانند ومدلول دال دم وصاد صفوا ابن کثیر وشعبه در ثانی غافر ویدخلون جهنم بضم یا وفتح خا خوانند وباقیان بفتح یا وضم خا خوانند ومدلول حا حلا ابوعمرو در فاطر قوله یدخلونها بضم یا وفتح خا خوانند وباقی قرا بفتح یا وضم خا خوانند **تنبیها** قوله فی حماه یعنی وجه یؤتیه در حمایت یا است یعنی از ظهور وجه یا و قوله صرا حلا اشارت میکند بصحت وراستی وجه یدخلون وبا فی رموز اشارتست بوجه قرآت وحسن آن و دعا بر قاری بدوام خلوص اعتقاد وقرات وغیر آن

وَيَصَّالَحَا فَاضْمُمْ وَسَكِّنْ مُخَفِّفاً مَعَ الْقَصْرِ وَاكْسِرْ لاَمَهُ ثَابِتاً تَلاَ

یعنی مدلول ثا ثابتا کوفیان علیهما ان یصالحا بضم یا و تخفیف صاد واسکان آن وحذف الف خوانند وباقیان بفتح یا وصاد وتشدید واثبات الف خوانند **تنبیها** دانسته شد قراة باقیان از ضد ونیز از لفظ ناظم معلوم شد وبالتزم اسکان متوضح تخفیف شد از ضد وقوله تلا اشارتست بصحت قرآت کوفیان

وَتَلْوُوا بِحَذْفِ الْوَاوِ الاُولَى وَلاَمَهُ فَضُمَّ سُكُوناً لَسْتَ فِيهِ مُجَهَّلاَ

یعنی مدلول لام لست وفا فیه ومیم مجهلا هشام وحمزه وابن ذکوان حذف واو اول کنند ولام که پیش از واو ساکن باشد مضموم کنند وباقی قرا باسکان لام وبعد از لام بدو واو واو اول مضموم و واو دوم ساکن خوانند **تنبیها** واو اول را تلووا مقید کرد انید تا واو ثانی معلوم شود که باقیست وضد حذف اثبات باشد پس قرآت باقیان بدو واو باشد واز لفظ ناظم ضد واو معلوم شود وچون از مصطلح بیرون رفته بود ضم را مقید کرد انید وقوله لست مجهلا اشارتست بدانچه حذف واو اول در قرآت ابن عامر وحمزه ثابتست بروایت صحیحه وقاری آنرا نسبت با جهل کردن از جهل باشد والله اعلم

وَنُزِّلَ فَتْحُ الضَّمِّ وَالْكَسْرِ حِصْنُهُ وَأُنْزِلَ عَنْهُمْ عَاصِمٌ بَعْدُ نُزِّلاَ

یعنی مدلول حصن کوفیان ونافع والکتاب الذی نزل و الکتاب الذی انزل در کلمتین بفتح زا خوانند ودر کلمه اول بفتح نون ودر دوم بفتح همزه وبعد از همزه نون ساکن خوانند وباقیان بضم نون وکسر زای در فعل اول وبضم همزه وکسر زای در دوم خوانند وقوله عاصم بعد نزلا یعنی بعد مذکوره وقد نزل علیکم که بعد از کلمتین مذکوره است عاصم بفتح نون و فتح زای خوانند وباقیان بضم نون وکسر زای **تنبیه** قوله حصنه اشارتست باستواری قرآت کوفیان کاینها یعنی از بحر فاعل می خوانند وفاعل اسم الله است ..... حصنه

وَيَا سَوْفَ نُؤْتِيهِمْ عَزِيزٌ وَحَمْزَةٌ سَيُؤْتِيهِمُ فِي الدَّرْكِ كُوفٍ تَحَمَّلاَ

بِالاسْكَانِ تَعْدُوا سَكَّنُوهُ وَخَفَّفُوا خُصُوصاً وَأَخْفَى الْعَيْنَ قَالُونُ مُسْهِلاَ

یعنی مدلول عین عزیز حفص سوف یؤتیهم بیا خواند وحمزه سیؤتیهم بیا خواند وباقیان در موضعین بنون خوانند وکوفیان یعنی عاصم وحمزه وکسایی فی الدرک باسکان را خوانند وباقیان بفتح وقرا سبعه غیر از نافع لا تعدوا فی السبت باسکان عین وتخفیف دال خوانند ونافع بتشدید دال و فتح عین خواند قوله واخفی العین قالون مسهلا یعنی قالون بروایت نافع باخفا عین خواند یعنی موافقت نکند باورش بس نافع را بروایت ورش اتمام حرکت عین باشد وبروایت قالون اخفا

وَفِي الانْبِيَا ضَمُّ الزَّبُورِ وَهٰهُنَا زَبُوراً وَفِي الاسْرَا لِحَمْزَةَ أُسْجِلاَ

در سوره حمزه وآتینا داود زبورا در این سوره ودر اسرا و انبیا در مواضع ثلثه بضم زا خواند وباقیان بفتح قوله اسجلا ای اطلق اشارتست بوجه صحت قرات حمزه ویاء اضافه و زوائد نیست در این سوره واما ادغام کبیر در جملتین موضعست الذی خلقکم فکلوه هنیا بالمعروف فاذا بالمعروف فان والله اعلم بایمانکم یبین لکم للغیب بما تخافون نشوزهن و الصاحب بالجنب لا یظلم مثقال والرسول لو تسوی اعلم باعدائکم الصالحات سندخلهم واذا قیل لهم والرسول رایت استغفر لهم الرسول لوجدوا الله فما لهم القتال لولا من عند الله کل حیث ثقفتموهم فتحریر رقبة فتحریر رقبه و تحریر رقبه کذلک کنتم الملائکة ظالمی ولتأت طایفة الکتاب بالحق لتحکم من بعد ما تبین له الهدی المومنین نوله وقال لا تخذن الصالحات سندخلهم ولا یظلمون نقیرا علی ذلک قدیرا یریدون ثواب یبتغون عندهم للکافرین عذابا مهینا بحکم بینهم ویقولون نومن من قبل بعضنا بابا فی العلم منهم البلکا بل نعم

یستفتونک قل الله

وَسَكِّنْ مَعاً شَنْآنُ صَحَّا كِلاَهُمَا وَفِي كَسْرِ أَنْ صَدُّوكُمُ حَامِدٌ دَلاَ

یعنی مدلول صاد صحا وکاف کلاهما ابوبکر وابن عامر قوله شنآن قوم در موضعین مذکور در این سوره باسکان نون خوانند وباقیان بفتح ومدلول حا حامد ودال دلا ابوعمرو وابن کثیر ان صدوکم بکسر همزه خوانند وباقیان بفتح **تنبیها** ورش در مد بر قاعده خود باشد در شنآن وحمزه نیز در وقف و کسر همزه ان صدوکم تا ان تعتدوا بیرون رود و معنی روز کلام

مَعَ الْقَصْرِ شَدِّدْ يَا قَاسِيَةً شَفاً وَأَرْجُلَكُمْ بِالنَّصْبِ عَمَّ رِضًى عَلاَ

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسایی قلوبهم قاسیة بحذف الف وتشدید یا خوانند وباقیان باثبات الف بعد از قاف خوانند بالتخفیف یا ومدلول عم وراء رضی وعین علا نافع وابن عامر وکسایی وحفص وارجلکم بنصب لام خوانند وباقیان بخفض **تنبیها** در تلاوة ارجلکم بنصب لام معتمد داشت بر قاسیه ومراد بقصر حذف حرف مد است وچون در تشدید قسیة مبالغه بود اشارتست بقوله شفا بر قاری آن وچون در نصب ارجلکم وجه قرات ظاهر بود وبی تکلف موجه تعبیر کرد بقوله عم

وَفِي رُسْلِنَا مَعْ رُسْلِكُمْ ثُمَّ رُسْلِهِمْ وَفِي سُبْلِنَا فِي الضَّمِّ الاِسْكَانُ حُصِّلاَ
وَفِي كَلِمَاتِ السُّحْتِ عَمَّ نُهىٰ فَتًى وَكَيْفَ أَتَى أُذْنٌ بِهِ نَافِعٌ تَلاَ
وَرُحْماً سِوَى الشَّامِيِّ وَنُذْراً صِحَابُهُمْ حَمَوْهُ وَنُكْراً شَرْعُ حَقٍّ لَهُ عَلاَ

وَيُكْرِدُ نَا وَالْعَيْنَ فَارْفَعْ وَعَطْفَهَا رِضًى وَالْجُرُوحَ ارْفَعْ رِضًى نَفَرٍ مَلَا

يعني مدلول حا حصل ابو عمرو حرف دوم كه آن سين است از كلمه رسل كه مضاف باشد با ضمير متكلم نحو رسلنا ويا ضمير متكلمين نحو رسلكم ويا باضمير غايبين نحو رسلهم ونيز حرف دوم كه آن با است كلمه سبلنا در مجموع مذكور حرف مضموم را باسكان خوانده ومدلول عم ونون نحو وفاقتى نافع وابن عامر وعاصم وحمزه باسكان حا خوانده كه از حروف دوم از كلمات سحت است ونافع باسكان خواند حرف ثانى اذن فرقى نباشد كه موحد باشد يا مثنى نحو الاذن واذن وكان فى اذنيه وقرا سبحرا الا ابن عامر باسكان رحما در كهف ومدلول صحاب نحا جموع حمزه وكسايى وحفص وابو عمرو باسكان خوانده ثانى او نذرا در مرسلات ومدلول شين شرع او سحق ومدلول حق ولام له وعين علا حمزه وكسايى وابن كثير وابو عمرو وهشام وحفص باسكان خوانده ثانى نكرا قال الم اقل در كهف ونكرا فذاقت در طلاق ومدلول دال دنا ابن كثير باسكان خوانده ثانى الى شى نكر در قمر وباقى قرا در مجموع كلمات مذكوره كه آن ضم است خوانده ومدلول را رضى كسايى وقف كنند بر قوله وكتبنا عليهم فيها ان النفس بالنفس وقوله والعين ومعطوفات آن قوله والانف بالانف والاذن والسن والجروح در كلمات مذكور جمله برفع خوانده ومدلول نفر ابن كثير وابو عمرو وابن عامر موافقت كنند با كسايى در كلمه اخير يعنى والجروح وباقى قرا در كلمات خمسه ونفر در طير والجروح بنصب خوانند تنبيهات از انواع كلمات مذكور قدس در البقره ذكر كرد وقربه در موضع خود بيايد ونحو رسل ورسلا ورسل وسبل السلام خارج باشد كه در ان اختلاف نيست كام واز قول ناظم معلوم شد كه كلمات مذكور مختلف فيها است در جميع قرآن ونيز كلمات اذن كا اشار بقوله وكيف اتى اذن واسكان را مقيد كرد بقوله فى الضم از جهت آنكه از مصطلح خارج بود وهمچنين نحو سلا اشارت بعمع قرا رفع جروح وقوله دنا يعنى اسكان قريب الاحتيات از خلف وبع نحو فتى اشارت كرد بقوه وكثرة علما قارى

وَحَمْزَةُ وَلْيَحْكُمْ بِكَسْرٍ وَنَصْبِهِ يُحَرِّكُهُ تَبْغُونَ خَاطَبَ كُمَّلَا

يعني حمزه وليحكم اهل الانجيل بكسر لام ونصب ميم خوانده وباقيان باسكان لام وجزم ميم ومدلول كاف كملا ابن عامر تبغون بخطاب خوانده وباقيان

وَقَبْلَ يَقُولُ الْوَاوُ غُصْنٌ وَرَافِعٌ سِوَى ابْنِ الْعَلَا مَنْ يَرْتَدِدْ عَمَّ مُرْسَلَا
وَحَرِّكْ بِالْاِدْغَامِ لِلْغَيْرِ دَالَهُ وَبِالْخَفْضِ وَالْكُفَّارِ رَاوِيهِ حُصَّلَا

يعني مدلول غين غصن ابو عمرو واهل كوفه ويقول الذين امنوا باثبات واو عطف خوانده وباقيان بحذف واو انكه اثبات واو كنند وانكه حذف بجموع متفق اند در رفع لام يقول الا ابو عمرو كه او بنصب خوانده ومدلول عم نافع وابن عامر من يرتدد منكم بدو دال خوانده دال اول مكسور ومخفف خوانده ودال دوم را ساكن وباقيان بيك دال مفتوح مشدد خوانده ومدلول را راويه وحا حصلا كسايى وابو عمرو وقوله والكفار اولياء در مايده بجر خوانده وباقيان بنصب وكسايى وابو عمرو در اماله آن بر قاعده خود باشد تنبيها قوله الواو مراد اثبات واو است وضد آن حذف كام وقوله مرسلا اشارت است باظهار دال من يرتدد واز قيد قوله بالادغام قرات باقيان معلوم شد كه باد غامست لكن اگر اقتصار كردى بر تحريك دال معلوم نشدى از اين جهت مقيد كرد

(مجموع قرات باقيان ادغام)

٨١

وحرك تا فتح دال از مطلق تحريك معلوم شد بر اصطلاح ناظم كام وغصن اشارت بحسن قرات وبنقول بواو عطف كه ارتباط كلام حاصل

وَبَا عَبَدَ اضْمُمْ وَاكْسِرِ التَّا بَعْدُ فِي رِسَالَاتِهِ وَاكْسِرْ اجْمَعِ التَّا كَمَا اعْتَلَا
صَفَا وَتَكُونُ الرَّفْعُ حَجَّ شُهُودُهُ وَعَقَّدْتُمُ التَّخْفِيفُ مِنْ صُحْبَةٍ وَلَا
وَفِي الْعَيْنِ فَامْدُدْ مُقْسِطًا فَجَزَاءٌ نَوِّنُوا مِثْلُ مَا فِي خَفْضِهِ الرَّفْعُ ثُمِّلَا

يعني مدلول فا فاز حمزه وعبد الطاغوت بضم با عبد وكسر تا طاغوت خوانده وباقيان بفتح با ونصب تا ومدلول كاف كما وعين علا وصاد صفا ابن عامر ونافع وشعبه فما بلغت رسالته با اثبات الف وكسر تا كه جمع مونث سالم است خوانده وباقيان بحذف الف وفتح تا كه واحد است خوانده ومدلول حا حج وشين شهود حمزه وكسايى وابو عمرو وحسبوا الا تكون برفع نون خوانده وباقيان بنصب ومدلول ميم من وصحبه وابن ذكوان وشعبه وحمزه وكسايى بما عقدتم الايمان بتخفيف قاف خوانده وباقيان بتشديد ومدلول ميم مقسطا ابن ذكوان بمد عين عاقدتم خوانده پس فتح متعين باشد مر باقيان را ومدلول ثا ثملا غير كوفيان فجزاء بحذف تنوين ومثل بجر لام خوانده تنبيهات تعبير حركت اعراب در رسالاته بكسر كرد تا ضد آن كه فتح است از بهر باقى قرا متعين شود واگر بجمع اقتصار كردى هم معلوم شدى اما چون علامت نصب است در جمع مخالف علامت نصب است در مفرد هم چنان كفته كه منصوص باشد وقوله وامدد اشارت است باثبات الفى بعد از عين در عاقدتم ورفع جزا مقيد كرد اند بخفض بسبب انكه از اصطلاح خارج بود وقوله فز يعنى ظفر يافت بر فتح طاغوت كه موجب فوز است وقوله كما اعتلا صفا اشارت بعلو وصفا قرات رسالاته وقوله حج شهوده تنبيه است بر قوت وجه قرات رفع در الا تكون زيرا كه در حسبوا اخوات بر معنى علموا وآن معمول است بر مخففه وضمير شان بعد او واضمير بر اسميت او وتكون مرفوع بر خبريت وفلا حجه تامل است مصطلح الكوفيه يعنى

وَكَفَّارَةٌ نَوِّنْ طَعَامُ بِرَفْعِ خَفْضِهِ دُمْ غِنًى وَاقْصُرْ قِيَامًا لَهُ مُلَا

يعني مدلول دال دم وغين غنى ابن كثير وابو عمرو وكوفيان او كفارة طعام بتنوين خوانده وطعام برفع نافع وابن عامر بترك تنوين خوانده در كفارة وبجر در طعام ومدلول لام له وميم ملا هشام وابن ذكوان قيما للناس بقصر خوانده يعنى حذف الف كنند وباقيان بمد يعنى اثبات الف كنند تنبيها رفع را مقيد كرد اند از بهر ضد وضد قصر مد باشد ودر جمع مساكين قرا متفق اند در اين موضع وارهم عصير يعنى راويان ابن عامر

وَضُمَّ اسْتَحَقَّ افْتَحْ لِحَفْصٍ وَكَسْرَهُ وَفِي الْأَوْلَيَانِ الْأَوَّلِينَ فَطِبْ صِلَا

فرمود حفص من الذين استحق بفتح تا وحا خوانده وباقيان بضم وكسر ومدلول فا فطب وصاد صلا حمزه وشعبه عليهم الاوليان تشديد واو وكسر لام ويا وكسر نون واثبات الف جمع از نون خوانده بلفظ تثنيه تنبيها فتح تا استحق مقيد كرد بضم زيرا كه خارج بود از اصطلاح اما فتح حا كه مقيد كرد بكسر واگرچه خارج نبود از اصطلاح از آنكه غرض خواست تقييد مناسب تقييد تا باشد ودر تا فتح را مقيد كرد انيه بود بضد حا نيز مقيد كرد بكسر از بهر مناسبت وقوله فطب صلا اشارت بعوف قرات سابق بقوة ذكا

وَضَمُّ الْغُيُوبِ يُكْسَرَانِ عُيُونِ الْعُيُونِ شُيُوخًا دَانَهُ صُحْبَةٌ مَلَا

جُيُوبٍ مُنِيرٌ دُونَ شَكٍّ وَسَاحِرٌ بِسِحْرٍ بِهَا مَعْ هُودَ وَالصَّفِّ شَمْلَلَا

یعنی حمزه و شعبه الغیوب بکسر غین خوانند هر جا که باید چنانچه تنبیه کرده دال بضمیر یکسران و غیر از حمزه و شعبه بضم غین خوانند و مدلول دال دانه و صحبه و میم ملا ابن کثیر و حمزه و کسائی و شعبه و ابن ذکوان بکسر خوانند عین العیون را هر جا که باید فرقی نباشد که معرف باشد یا منکر نحو فی جنات و عیون و فجرنا الارض عیونا و فجرنا فیها من العیون و قراء مذکورین شیوخا نیز بکسر شین خوانند و نافع و ابو عمرو و هشام و حفص بضم اوایل کلمات مذکوره خوانند و مدلول میم منیر و دال دون و شین شک یعنی ابن ذکوان و ابن کثیر و حمزه و کسائی جیوبهن بکسر جیم خوانند و باقیان بضم جیم و مدلول شین شمللا حمزه و کسائی الا سحر مبین در این سوره و الا سحر مبین در هود و سحر مبین در صف بفتح سین و اثبات الف بعد از سین و بعد از الف حا را مکسور خوانند و باقیان بکسر سین و اسکان حا و حذف الف خوانند **تنبیها** قید کرد کسر غین و عین را زیرا که از مصطلح بیرون شده و عموم غیوب معلوم شد از مسایل دیگر که با آن ضم کرد و قول جیوب منیر دون شک اشارت بوده قرات و ظهور آن از جهت عربیت و روایت بی شبهت که ثبوته الی رسول الله صلی الله علیه و سلم

وَخَاطَبَ فِي هَلْ يَسْتَطِيعُ رُوَاتُهُ وَرَبَّكَ رَفْعُ الْبَاءِ بِالنَّصْبِ رُتِّلَا

یعنی مدلول را رواته و رتلا کسائی هل تستطیع ربک بتا خطاب و نصب ربک خوانند و باقیان بغیب و رفع خوانند **تنبیهات** کسائی برفاعل خود باشد در ادغام هل تستطیع و از اتمام بیت رمز مکرر کرد و نصب را مقید کرد زیرا که از مصطلح بیرون رفته بود و قول رتلا اشارت بدانچه معاذ بن جبل رضی گفته است که قرات ما یعنی رسول خدای صلعم موافق قرات کسائی بوده

وَيَوْمُ بِرَفْعٍ خُذْ وَإِنِّي ثَلَاثُهَا وَلِي وَيَدِي أُمِّي مُضَافَاتُهَا الْعُلَا

یعنی مدلول خا خذ قرا سبعه غیر از نافع قال الله هذا یوم ینفع برفع میم خوانند و نافع بنصب خوانند و یاءات اضافه درین سوره شش است انی اخاف الله حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و انی ارید و فانی اعذبه نافع بفتح خوانند و یدی الیک نافع و ابو عمرو و حفص بفتح خوانند و امی الهین نافع و ابن عامر و ابو عمرو و حفص بفتح خوانند و لی ان اقول حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و یا محذوفه درین سوره قوله و اخشون و لا تشتروا است فقط ابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خوانند و اما قوله و اخشون الیوم با جماع محذوف الیاءست و اما ادغام کبیر درین سوره پنجاه و دو موضع است یحکم ما یرید و انتکم تطلع علی یبین لکم الذی هو حجر لمن و یعذب من یبین لکم قال رجلان قال رب ادم بالحق قال لاقتلنک لاقتلنک قال ذلک کتبنا بالبینات ثم من بعد ظلمه یعذب من و یغفر لمن من بعد ذلک یحکم بها مریم مصدقا فیه هدی الکتاب بالحق تقولون نخشی حزب الله هم اعلم علیه نتق کیف ان الله هو ثالث ثلثه بینهم الایات ثم والله هو السمیع العلیم و رزقکم الله تحریر رقبه ذلک کفاره الصالحات جناح من الصید تناله یحکم به طعام مسکین و القلاید ذلک یعلم ما فی و یعلم ما تبدون و لو اعجبک کثره و اذا قیل لهم الموت تحبسونهما تعلم ما فی السموات و لا اعلم ما فی نفسک قال الله هذا

سورة الانعام

وَصُحْبَةُ يُصْرَفْ فَتْحُ ضَمٍّ وَرَائِهِ بِكَسْرٍ وَذَكِّرْ لَمْ يَكُنْ شَاعَ وَانْجَلَا

یعنی مدلول صحبه حمزه و کسائی و شعبه من یصرف عنه بفتح یا و کسر را خوانند و باقیان بضم یا و فتح را و مدلول شین شاع حمزه و کسائی ثم لم یکن بتذکیر خوانند و باقیان بتا تانیث **تنبیها** فتح را مقید کرد تا ایذا از ضد و قول شاع و انجلا اشارت باختلاف نقل که ابو العز قلانسی از ابی بکر نقل کرده است و ناظم و ابو عمرو دانی قطع کرده اند بر تانیث زیرا که روایت مشهور تانیث است و مختار اینست کما اشار بقوله شاع و انجلا والله اعلم

وَفِتْنَتُهُمْ بِالرَّفْعِ عَنْ دِينِ كَامِلٍ وَبَا رَبَّنَا بِالنَّصْبِ شَرَّفَ وُصَّلَا

یعنی مدلول عین عن و دال دین و کاف کامل حفص و ابن کثیر و ابن عامر فتنتهم برفع خوانند و باقیان بنصب و چون فتنتهم با قول لم یکن جمع کنی سه قرات حاصل آید نافع و ابو عمرو و شعبه خوانند لم تکن بتا تانیث و فتنتهم بنصب و ابن کثیر و ابن عامر و حفص بتا تانیث و رفع و حمزه و کسائی بتذکیر و نصب و مدلول شین شرف حمزه و کسائی والله ربنا بنصب با خوانند و باقیان بخفض **تنبیه** قوله عن دین کامل یعنی مروی است از قاری که او در دین کامل است و بدین کامل نسبت کردن طریق مجازاست و اشارت بکمال ایمان است که آنچه روایت از ایشان نقل است صحیح است از جهت نقل و ثابت است از جهت عربیت و از کمال فضایل و ورع ایشان بود که ایمه ایشان را اختیار کردند و قول شرف وصلا اشارت بشرف این قرات از جهت صحت روایت

نُكَذِّبُ نَصْبُ الرَّفْعِ فَازَ عَلِيمُهُ وَفِي وَنَكُونَ انْصِبْهُ فِي كَسْبِهِ عَلَا

یعنی مدلول فا فاز و عین علیمه حمزه و حفص و لا نکذب بنصب با خوانند و باقیان برفع و مدلول فا فی و کاف کسبه و عین علا حمزه و ابن عامر و حفص و نکون من المومنین بنصب خوانند و باقیان برفع پس حاصل از مسئله آن شد که حمزه و حفص هر دو اخیر در موضع بنصب خوانند و حرمیان و ابو عمرو و شعبه و کسائی برفع خوانند و ابن عامر برفع اول و نصب ثانی خوانند **تنبیه** نصب را مقید کرد تا ضد محل نشود و اعاده ها انصبه کرد با رفع مذکور و نشاید که عاید بود با نکون زیرا که متوهم بود که واو نکون واو فصل است و تعلق بما قبل ندارد و قول فاز علیمه اشارت بنجات از اعتراض مر قاری نصب نکذب را و نیز در قول فی کسبه علا تنبیه است یعنی مذکور بصحت روایت

وَلَلدَّارُ حَذْفُ اللَّامِ الْاُخْرَى ابْنُ عَامِرٍ وَالْاٰخِرَةِ الْمَرْفُوعُ بِالْخَفْضِ وُكِّلَا

یعنی ابن عامر و للدار الآخرة بحذف لام تعریف و جر تا الآخرة خوانند و باقیان باثبات لام و رفع تاء الآخرة خوانند **تنبیهات** لام را مقید کرد بقوله الاخری تا نص باشد در آنکه لام محذوف لام تعریف است نه لام ابتدا پس از تقیید معلوم شد که دال مخفف باشد در قرات ابن عامر از بهر آنکه لام ابتدا در دال مدغم نشود و تشدید دال از بهر باقیان از لفظ ناظم معلوم شود و خفض را از بهر تخصیص ضد مقید کرد و وکل یعنی موکل باشد خفض بر الآخرة چون لام تعریف حذف کنند

وَعَمَّ عُلًا لَا يَعْقِلُونَ وَتَحْتَهَا خِطَابًا وَقُلْ فِي يُوسُفٍ عَمَّ نَيْطَلَا

وَيَاسِينَ مِنْ اَصْلٍ وَلَا يُكْذِبُونَكَ الْـ خَفِيفُ اَتَى رُحْبًا وَطَابَ تَأَوُّلَا

يعني مدلول عم و عين علا نافع و ابن عامر و حفص افلا تعقلون درين سوره افلا تعقلون در اعراف بخطاب خوانند
و باقيان بغيب و مدلول عم و نون نبطلا نافع و ابن عامر و عاصم افلا تعقلون در يوسف بخطاب خوانند و باقيان بغيب
و مدلول ميم من و عين اصلها ابن ذكوان و نافع افلا تعقلون در يس بخطاب خوانند و باقيان بغيب پس حاصل آن كه نافع
و ابن ذكوان در مجموع كلمات بخطاب خوانند و ابن كثير و ابو عمرو بغيب در مجموع و هشام و حفص بغيب در موضع اخير كه در يس است
و در باقي بخطاب و شعبه بخطاب خواند در موضع يسم و آن در سوره يوسف است و در باقي بغيب و مدلول همزه اي قد ادرجا
نافع و كسائي فانهم لا يكذبونك باسكان كاف خوانند و بتخفيف ذال و باقيان بفتح كاف و تشديد ذال خوانند سها مراد از [?]
كفت و تحتها حرف اعراف است و قوله قل يعني حرف اعراف ضم كن يا حرف انعام و از ترتيب مسايل معلوم شود لعلكم تعقلون در انعام
افلم تكونوا تعقلون در يس در خطاب آن خلاف نيست و احتمال دارد كه تعقلون مذكور بخطاب در مواضع مذكوره مراد هم مخاطبان
و هم غايبان باشد پس تغليب مخاطب كرده باشد و بخطاب خوانده پس عم علا و عم نبطلا بدين معني اشارت بود يعني عام است
و غايبان را نيز و نبطل نصيب را كويند يعني خطاب نصيب عام است از مخاطبان و غير ايشان و اي رحبا اشارت بسعت
وجه اين قرات و طاب تا وكلا تنبيه است بر طيب تاويل وجه قرات والله اعلم

رَأَيْتَ فِي الاِسْتِفْهَامِ لاَ عَيْنَ رَاجِعٌ وَعَنْ نَافِعٍ سَهِّلْ وَكَمْ مُبْدِلٍ جَلاَ

يعني مدلول را رجلا كسائي در كلمه ارايت و ارايتكم و ارايتك و نحو ذلك حذف همزه كند كه بعد از را باشد و آن همزه عين كلمه است
و بعد از همزه مذكوره همزه استفهام باشد در اول كلمه و نافع همزه مذكوره كه كسائي حذف ميكرد بيك وجه تسهيل كند بين بين و بوجه
دوم ابدال كند همزه را بالف بر قاعده خود كما اشار بقوله كم مبدل جلا و جيم جلا رمز است از ورش و باقيان باثبات همزه
محققه خوانند سها دانسته شد عموم باب ارايت از قول ناظم كه فرمود في الاستفهام و نحو رايت خارج باشد كه همزه استفهام
معدوم است در آن و قوله لا عين راجع يعني حرف ساقط در حرف مستقبل كه عين الفعل بود در ماضي باز نيايد بلكه در ماضي
نيز ساقط باشد بر مذهب كسائي و قوله جلا اشارت است بظهور وجه قرات ورش و صحت روايت والله اعلم

إِذَا فُتِحَتْ شَدِّدْ لِشَامٍ وَهٰهُنَا فَتَحْنَا وَفِي الأَعْرَافِ وَاقْتَرَبَتْ كِلاَ

يعني ابن عامر شامي فتحنا درين سوره و لفتحنا در اعراف و حتي اذا فتحت در انبيا و فتحنا در قمر در مجموع بتشديد تا خوانند
و باقيان بتخفيف سها مواضع مذكوره معين كردانيد تا قوله و لو فتحنا در حجر و اذا فتحنا در مومنين و نحو ذلك خارج
باشد و قوله كلا اي حفظ يعني بمحافظت روايت بايد كردن در مواضع اتفاق و متابعت اختلاف كردن در مواضع اختلاف

وَبِالْغُدْوَةِ الشَّامِيُّ بِالضَّمِّ هٰهُنَا وَعَنْ أَلِفٍ وَاوٌ وَفِي الْكَهْفِ وَصَّلاَ

يعني ابن عامر شامي بالغدوة و العشي درين سوره و در كهف بضم غين و اسكان دال و حذف الف و فتح واو خوانند و باقيان
بفتح غين و دال و اثبات الف بعد از دال خوانند سها در قرات اول متعرض شد سكون دال را و در قرات دوم [?]

فتح غين را زيرا كه سكون دال معلوم شد مر صام را از لفظ ناظم و فتح واو را از اجماع و در فتح ما قبل التابين و معرض
واو شد از بهر الف و واجب بود ذكر ضم و فتح دال معلوم شد مر فاتح را از ضرورت مجانست دال كه بعد از الف بود

وَإِنَّ بِفَتْحٍ عَمَّ نَصْراً وَبَعْدُ كَمْ نَمَا تَسْتَبِينَ صُحْبَةٌ ذَكَّرُوا وِلاَ

يعني مدلول عم و نون نصرا نافع و ابن عامر و عاصم انه من عمل بفتح همزه خوانند و مدلول كاف كم و نون نما ابن عامر و عاصم
فانه غفور بفتح همزه خوانند و باقيان بكسر پس حاصل آن باشد كه نافع بفتح همزه اول و كسر ثاني خواند و ابن عامر و عاصم بفتح هر دو
و باقيان بكسر هر دو و مدلول صحبة حمزه و علي و شعبه و ليستبين بتذكير خوانند و باقيان بتانيث سها قوله عم نصرا
تنبيه است بوجه قرات فتح همزه انه زيرا كه بدل باشد از قوله الرحمة و قوله ولا ذو متابعت يعني حمزه و كسائي در تستبين
سبيل المجرمين متابعت سبيل كرديد كه تذكير و تانيث در سبيل جايز است قوله تعالي وان يروا سبيل الرشد و قوله قل هذه سبيلي

سَبِيلَ بِرَفْعٍ خُذْ وَيَقْضِ بِضَمِّ سَا كِنٍ مَعْ ضَمِّ الْكَسْرِ شَدِّدْ وَأَهْمِلاَ
نَعَمْ دُونَ الْبَاسِ وَذَكِّرْ مُضْجِعاً تَوَفَّتْهُ وَاسْتَهْوَتْهُ حَمْزَةُ مُنْسِلاَ

يعني مدلول خا خذ قراء سبعه الا نافع سبيل المجرمين برفع خوانند و نافع بنصب و چون سبيل با تستبين جمع كني سه قرات حاصل شود
صحبه بتذكير تستبين و رفع سبيل خوانند و باقيان بتانيث و رفع و نافع بخطاب و نصب و مدلول نون نعم و دال
دون و همزه الباس عاصم و ابن كثير و نافع يقص الحق بضم قاف و صاد مهمله مضمومه مشدده خوانند و باقيان باسكان قاف بضاد
معجمه مكسوره مخففه خوانند بعد از آن فرمود كه حمزه توفته رسلنا و كالذي استهوته الشياطين بالف ممال خواند بجاي تا پيش از هاء آيد
در كلمتين و حال آن باشد كه تذكير مقدم داشته باشد بر اماله كما اشار بقوله منسلا و بدانكه معني انسلال تقدم است و مراد از
اضجاع اماله محض باشد كامر سها قيد مضجعا كرد زيرا كه از اصطلاح بر وي لا رفته بود و مراد از تانيث الحاق تا تانيث
باخر كلمه و چون الحاق تا تانيث كند حذف الف ضرورت باشد از بهر التقاء ساكنين و معني تذكير حذف تا تانيث است و چون حذف تا
كني الف عود كند از اين كفت مضجعا دانسته شد كه توفته و استهوته با يا اند و قوله خذ يعني قرات رفع سبيل نكاه دار كه وجه آن در عربيت
ظاهر است و الكن قرا ابرانند و قوله نعم دون الباس يعني يقص بسبب قيود لبسي ندارد بخلاف قرات يقض الحق كه در آن لبسي باقي است زيرا كه

مَعاً خُفْيَةً فِي ضَمِّهِ كَسْرُ شُعْبَةٍ وَأَنْجَيْتَ لِلْكُوفِي أَنْجَى تَحَوَّلاَ
قُلِ اللهُ يُنْجِيكُمْ يُثَقِّلُ مَعْهُمُ هِشَامٌ وَشَامٌ يُنْسِيَنَّكَ ثَقَّلاَ

يعني شعبه قوله تدعونه تضرعا و خفية درين سوره و در اعراف بكسر خا خواند و باقيان بضم و كوفيان تحويل كنند قرات انجيتنا كه مذهب
نافع و ابن كثير و ابو عمرو و ابن عامر است با نجانا و از لفظ ناظم بقراين معلوم شد كه در قرات كوفيان ميم جيم و نون يا مثناة تحت و تاء
مثناة فوق مفتوح باشد و حمزه و كسائي در اماله بر قاعده خود باشد بعد از آن فرمود كه هشام با كوفيان قل الله ينجيكم بتثقيل خوانند

ولابن عامر قوله يبسطنك بتثقيل خوانده پس کسی که در ترجمتين مذکور باشد بتخفيف خوانده در موضع **بسها** [?] فيد
قل الله يحکم وقل من يحکم خارج شود که قرا کنند بدان متنقل بود معلوم شود که فتح نون مرقاری وجعل را از مجمع عليه
وسکون نون مرقاری بتخفيف را از لفظ ناظم ونيز هم چنين يبسطنك وقوله معهم اشارتست بکوفيان مذکور

وحرفی رای کلا امل مزن صحبة وفی همزة حسن وفی الرا يحتلا
بخلف وخلف فيهما مع مضمر مصيب وعن عثمان فی الکل قللا
وقبل السکون الرا امل فی صغا يد بخلف وقل فی الهمز خلف يقی صلا

يعنی مدلول ميم من وصحبة ابن ذکوان وحمزه وکسائی وشعبة با اماله را رای وهمزه آن خوانده در جميع قرآن فرقی نباشد
که رای متصل باشد بمکنی يا نه نحو رای کوکبا ورای ايديهم واذا راک وفلما راها فرآه حسنا ابو عمرو اماله همزه کند ومدلول يا بخلا
سوسی بيک وجه اماله را نيز کند وبوجه دوم اماله همزه کند دون الرا در کلمات مذکوره ومدلول ميم مصيب ابن ذکوان حرف ذلک يا ضمير
مضموم متصل شود او را دو وجه باشد که اشارت بقوله بخلفهما آمده ای فی الهمز فرقی ان راو همزه است از ان لا راک ورآها وجه اول اماله
ووجه دوم فتح ودر غير مضمر مذکور نحو رای ابن ذکوان اماله را و همزه کند بی خلاف که مر فرقی نباشد که در رای ضمير مستکن
فاعل باشد وان در دو موضع می آيد نحو ما کذب الفؤاد ما رای وقوله ولقد رای من آيات در نجم وبا وجود رای متصل شود بمظهر
وان در نه موضع می آيد قوله رای کوکبا در انعام ولما رای ايديهم در هود وقوله لولا ان رای برهان ربه وفلما رای قميصه در يوسف
وقوله اذ رای نارا در طه واما مضمر منصوب المحل که ابن ذکوان را دو وجه است در نه موضع می آيد قوله واذا راک در انبيا فلما
راها فلما رآه در نمل ولقد رآه بالافق در نجم وان رآه استغنی در اقرا وقوله عن عثمان فی الکل قللا يعنی ورش در جميع شاگرده
موضع مذکوره اماله بين بين کند قوله وقبل السکون الرا امل فی صغا يد بخلف يعنی مدلول فا فی وصاد صغا ويا يد حمزه وابو بکر وسوسی بخلاف
وسوسی بخلاف اماله کنند را رای که پيش از ساکن باشد وان در شش موضع می آيد قوله رای القمر ورای الشمس در بن سوره قوله واذ
تبرأ الذين ظلموا واذا رای الذين اشرکوا در نحل ورای المجرمون در کهف ولما رای المؤمنون در احزاب سوسی را دو وجه باشد در بن کلمات
يعنی اماله را و فتح وحمزه وابو بکر اماله فقط وقوله وقل فی الهمز خلف يقی صلا يعنی در مواضع مذکوره سوسی وابو بکر را دو وجه
در همزه يکی اماله ودوم فتح زيرا که قاعده نظم آنست که چون ذکر خلاف پيش از رمز قاری کند عايد با قاری باشد خواه که قاری يکی باشد
يا زياده از يکی ومؤلف اين مختصر بدو وجه خوانده است از برای سوسی وبر بعضی از مشايخ دمشق بچهار وجه يعنی بفتح حرفين
وبکسرهما وکسر را با فتح همزه وبالعکس **بلسها** قوله مزن صحبة مزن در لغت ابر سفيد را گويند ومطر نيز وعلم با تشبيه
کند بمطر زيرا که زمين ودل بياران وعلم زنده شوند پس معنی آن شود که علم صحبه وقوله حسن وقوله يحتلی اشارتست باماله
محض که اماله همزه رای حسنی دارد ونيز منکشف شده است در کتب قرآت بر سوسی با وقوله مصيب اشارتست بصحت روايت
ابن ذکوان کما مر وقوله يقی صلا اشارتست بدانکه معرفت علم قرآت ونقل آن چنانچه آمده است حاصل کردن وتبليغ کردن نا اهل را سبب نگاه داشتن
از آتش دوزخ

وقف فيه کالاولی ونحو رات داوا رايت بفتح الکل وقفا وموصلا

فرموده که چون وقف کنی بر کلمات مذکوره که پيش از ساکن است هم چنان وقف کنی که در قسم اول گفته آمد يعنی نحو رای کوکبا
پس اصل مذهب اين قرا اينجا قطع نظر بايد کردن از فتح واماله محض وبين بين واماله راو وراک ورايت قرا متفق اند در فتح را
آن در حالت وصل ووقف ومراد از رءا نحو فرآه وه واذا راوک وراو وقوله رات يعنی نحو اذا رات وفلما راته وقوله
رايت نحو رايتهم لی ساجدين وحمزه چون وقف کند بر قاعده خود با شد چنانچه ياد کرده شد در اصول فافهم ذلک

وخفف نونا قبل فی الله من له بخلف اتی والحذف لم يک اولا

يعنی مدلول ميم من وهمزه اتی نافع وابن ذکوان نون اتحاجونی فی الله بتخفيف خوانده بلا خلاف ومدلول لام له هشام را دو وجه باشد
يعنی بتخفيف وتشديد که اشارت بقوله بخلف وباقيان بتشديد خوانده **تنبيه** مراد از قوله فی الله آنست که کلمه که پيش از قوله فی الله است
مختلف فيه است وچون اتحاجونی در نظم آوردن موزون نمی آمد رجوع کرد بعبارت مذکوره وبعضی انکار کرده اند بر قرآن

ونحو درجات النون مع يوسف ثوی وفی اليسع الحرفان حرک مثقلا
وسکن شفا واقتده حذف هائه شفا وبالتحريک بالکسر کفلا
ومد بخلف ماج والکل واقف باسکانه يذکو عبيرا ومندلا

يعنی که مدلول ثا ثوی کوفيان نرفع درجات در بن سوره ودر سوره يوسف بتنوين خوانده وباقيان بی تنوين يعنی بی تنوين
ومدلول شين شفا حمزه وکسائی در بن سوره ودر صاد قوله واليسع بفتح لام با تشديد واسکان يا خوانده وباقيان
بتخفيف لام واسکان لام خوانده وبعد از لام يا را مفتوح کرده اند ومدلول شين شفا که ثانيا ذکر کرد يعنی حمزه وکسائی قوله
اقتده بحذف ها خوانده در حالت وصل ومدلول کاف کفلا ابن عامر بکسر ها خوانده ومدلول ميم ماج ابن ذکوان بيک وجه خوانده
اقتده يعنی بعد از ها اشباع کند وبوجه دوم بقصر خوانده کما مر وقوله والکل واقف باسکانه يذکو عبيرا ومندلا يعنی ائمه سبعه
در حالت وقف باسکان ها خوانده واشارت بدين وجه بثنا وما مدح کرد بر عزان وعود هندی **تنبيه** تغيير کرد از تنوين
بنون وآن از قبيل اثبات وحذف است وتشديد لام اليسع معلوم شد از لفظ ناظم وسکون يا نيز وحرکت معتبره کرد زيرا که از
اصطلاح بيرون رفته بود وارا بن عامر حذف ها نيز آمده است اما آن مذهب ناظم نيست پس از ان ساکت شد

وتبدونها تخفون مع تجعلونه على غيبه حقا وينذر صندلا

يعنی مدلول حق ابن کثير وابو عمرو يجعلونه قراطيس يبدونها ويخفون در مواضع ثلثه بغيب خوانده وباقيان بخطاب
ومدلول صاد صندلا شعبه ولينذر ام القری بغيب خوانده فخبرا وعطاب **تنبيهات**
تجعلونه در تلاوة مقدم است بر اخواتش وعطف کرد لينذر بر کلمات سابق وحذف
لام لينذر کرد از بهر نظم وتوجيه قرات کلمات مذکوره باستعادت ثنا کرد بقوله
حقا وصندلا وصندل درختی باشد خوش بوی ۞ والله اعلم

وبينكم ارفع في صفا نفر وجاعل اقصر وفتح الكسر والرفع ثملا
وعنهم بنصب الليل واكسر مستقر القاف حقا خرقوا ثقله انجلا

یعنی مدلول فا في و صاد صفا و نون نفر حمزه و ابوبکر و ابن کثیر و ابوعمرو و ابن عامر لقد تقطع بینکم برفع خوانند و باقیان بنصب و مدلول ثا ثملا کوفیان وجعل اللیل بحذف الف خوانند عین و لام را مفتوح کرده اند و اللیل منصوب باشد در روایت ایشان و باقیان باثبات الف بعد از جیم و بکسر عین و رفع لام و جر لیل و مدلول حقا ابن کثیر و ابوعمرو فمستقر و مستودع بکسر قاف خوانند و باقیان بفتح و مدلول همزه انجلا نافع و خرقوا له بتشدید را خوانند و باقیان بتخفیف **تنبیه** قوله تعالی مودة بینکم که نظیر کلمه این سوره است در موضع خود بیاید و از لفظ ناظم معلوم شد که الف جاعل بعد از جیم باشد و اگر کفتی فتح عین و لام ضد معلوم نشد کاین مقید کرد لیکن از بهر تنصیص بر ضد و چون فتح لام و عین سبب نصب است بدان اشارت است بمدح قاری و حقا بصحت وجه و انجلا بصحت روایت

وضمان مع یاسین في ثمر شفا ودارست حق مده ولقد حلا
وحرك وسكن كافيا واكسر انها حمى صوبه بالخلف در واوبلا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی الی ثمره و کلوا من ثمره در این سوره و لیاکلوا من ثمره در یس بضم ثا و میم خوانند و باقیان بفتح ثا و میم در مواضع ثلثه و مدلول حق ابن کثیر و ابوعمرو ولیقولوا درست باثبات الف خوانند و باقیان بحذف و مدلول کاف کافیا ابن عامر بفتح سین و اسکان تا خوانند و باقیان باسکان سین و فتح تا خوانند پس حاصل سخن آن باشد که نافع و کوفیان درست بفتح و اسکان سین و فتح تا خوانند و ابن کثیر و ابوعمرو بمد و اسکان خوانند و ابن عامر بفتح و فتح سین و اسکان تا خوانند و مدلول حا حمی و دال در ابن کثیر و ابوعمرو و ما یشعرکم انها بکسر همزه خوانند و مدلول صاد صوبه شعبه بیک وجه بکسر انها خوانند و بوجه دوم بفتح و باقیان بفتح خوانند **تنبیه** بانضمام حرفی بهم بقوله وضمان مع پس عموم آن معلوم شد و در کهف نظیر این یاد کند و اینجا ذکر نکرد زیرا که قرا مختلف اند در ضم و فتح و اسکان آن و معانی رموز سابق شد والله اعلم

وخاطب فيها يؤمنون كما فشا وصحبة كفؤ في الشريعة وصلا

یعنی مدلول کاف کما و فا فشا ابن عامر و حمزه اذا جاءت لا یؤمنون بخطاب خوانند و باقیان بغیب و مدلول صحبه و کاف کفؤ شعبه و حمزه و کسائی و ابن عامر و آیاته یؤمنون در جاثیه بخطاب خوانند و باقیان بغیب پس حاصل سخن آن شد که ابن عامر و حمزه در موضعین بخطاب خوانند و نافع و ابن کثیر و ابوعمرو و حفص در موضعین بغیب خوانند و شعبه و کسائی در انعام بغیب و در جاثیه بخطاب خوانند **تنبیه** قوله کما فشا یعنی قرات خطاب در انعام از حمزه و ابن عامر شهرت دارد و قوله وصلا یعنی پیوسته شد حرف جاثیه با انعام در ترجمه بدان معنی که ترجمه هر دو موافق یکدیگر است

وكسر وفتح ضم في قبلا حمى ظهيرا وللكوفي في الكهف وصلا

یعنی مدلول حا حمی و ظا ظهیرا ابوعمرو و ابن کثیر و کوفیان قبلا ما کانوا در این سوره بضم قاف و بضم با خوانند و باقیان بکسر قاف و فتح با خوانند بعد از آن فرمود که کوفیان در سوره کهف قبلا بر ترجمه اول خوانند یعنی بضم قاف و با و قوله وصلا اشارتست بدین معنی و باقیان بکسر قاف و فتح با خوانند پس حاصل آن باشد که کوفیان بضم در هر دو موضع خوانند و نافع و ابن عامر بکسر در هر دو موضع و ابن کثیر و ابوعمرو بضم در انعام و بکسر در کهف **تنبیه** قید ضم کرد تا خروج عن المصطلح و قوله ظهیرا ای معینا اشارتست بصحت وجه قرات ضم قبلا ضم حمایه قاری آن کند حال آنکه معین وی باشد بسبب آنکه معتمد علیه است از جهت روایت

وقل كلمات دون ما الف ثوى وفي يونس والطول حاميه ظللا

یعنی مدلول ثا ثوی عاصم و حمزه و کسائی وتمت کلمت بحذف الف خوانند بر صیغت توحید و باقیان باثبات الف بر صیغت جمع و مدلول حا حامیه و ظا ظللا ابوعمرو و ابن کثیر و کوفیان وحقت کلمت و قوله حقت علیهم کلمة در یونس و قوله و کذلک حقت کلمة در طول بحذف الف خوانند پس متعین شد مران کسرا در ترجمتین مذکور نیست که باثبات الف خوانند پس حاصل آن باشد که کوفیان در مواضع چهارگانه بتوحید خوانند و نافع و ابن عامر بجمع و ابن کثیر و ابوعمرو در اول بجمع و در سه موضع باقی بتوحید **تنبیهات** قوله کلمات در تلاوت مؤخرات و منزل مقدم و بتر حرم مؤخر است و فصل مقدم بدان و معانی رموز کامل

وشدد حفص منزل وابن عامر وحرم فتح الضم والكسر اذ علا
وفصل اذ ثنى يضلون ضم مع يضلوا الذي في يونس ثابتا تلا

یعنی حفص قوله منزل من ربك بتشدید زا خواند و فتح نون و باقیان باسکان نون و تخفیف زا خوانند و مدلول همزه اذ و عین علا نافع و حفص ما حرم علیکم بفتح حا خوانند و باقیان بضم و کسر و مدلول همزه اذ و ثا ثنی نافع و کوفیان خوانند و قد فصل لکم بفتح فا و صاد و باقیان در ها بضم فا و کسر صاد پس نافع و حفص بفتح فعلین خوانند و ابن کثیر و ابوعمرو و ابن عامر بضم هر دو و صحبه بفتح فصل و ضم حرم و مدلول ثا ثابتا کوفیان بضم یا یضلون خوانند در این سوره و ربنا لیضلوا در یونس و باقیان بفتح خوانند در سورتین **تنبیهات** تشدید نون منزل از لفظ بر آن معلوم شد و سکون نون مر قاری تخفیف را از لفظ ناظم و فتح را مقید کرد انید از بهر ضد و ترجمه فصل را عطف بر حرم معطوف شد و حذف لام از یضلون و یضلوا کرد از بهر وزن و از قید انعام و یونس یضلون صاد بیرون رفت که قرا در فتح یا آن متفق اند و قیاس را در قرات مدخلی نیست و شاید از جهت فرق است بینهما که یکی بمعنی مستقبل است و آن دیگر نه و ما فی نظایر یضل در ابراهیم بیاید و معانی رموز سابق شد

رسالات فرد وافتحوا دون علة وضيقا مع الفرقان حرك مثقلا
بكسر سوى المكي ورا حرجا هنا على كسرها الف صفا وتوسلا

یعنی مدلول دال دون و عین علة ابن کثیر و حفص بحذف الف ثانیه خوانند از قوله رسالته و بعد از لام تا را مفتوح کرده اند بر صیغت توحید کما اشار بقوله فرد و باقیان باثبات الف و کسر تا خوانند بر صیغت جمع و در سبعه غیر از مکی قوله ضیقا حرجا و قوله مکانا ضیقا

در انعام و فرقان بکسر تا و بتثقیل خوانند و ابن کثیر بتخفیف یا و اسکان خوانند و مدلول همزه الف و صاد صعا نافع و شعبه حرجا بکسر را خوانند
و باقیان بفتح **تنبیه** ضیق در آخر نحل و در نمل است در آخر نحل ذکر آن بیاید و قوله حرجا مقید کرد اند بدین سوره کما اشار بقوله
و راء حرجا هنا خوف توهم عموم را و میتا در ال عمران یاد کرد و قوله دون علا اشارتست بوجه قرات توحید رسالته که بسیط ظاهر
احتیاج بعلت ندارد و قوله الف صعا و توسلا اشارتست بمجتنب ادنی صعا و تقرب نحو سبحانه و تعالی

ویصعد خف ساکن دم و مده صحیح و خف العین داوم صندلا

یعنی مدلول دال دم کانما یصعد بتخفیف صاد و اسکان خوانند و باقیان بتشدید صاد و فتح خوانند و مدلول صاد صحیح بابات
الف بعد از صاد خوانند و مدلول دال داوم و صاد صندلا ابن کثیر و ابوبکر بتخفیف عین خوانند و باقیان بتشدید پس حاصل سخن آنست
که ابن کثیر یصعد خواند بتخفیف و حذف الف و ابوبکر یصاعد خواند بتخفیف و الف و باقیان بتثقیل عین و حذف الف خوانند **تنبیه**
اشارت کرد بتخفیف صاد با سکون زیرا که صلاحیت اسکان مر صاد را بود غرض آنکه ضد معلوم شود مر قرآن باقیان را و مراد از آنچه
گفت و مده صحیح زیادتی مد الف است زیرا که بعد از فتحه می آید و معانی رموز سابق شد

ویحشر مع ثان بیونس و هو فی سبا مع یقول الیا فی الاربع عملا

یعنی مدلول عین عملا حفص بیا غیب خواند و یوم یحشرهم در این سوره و یوم یحشرهم در یونس و یوم یحشرهم در سبا و باقیان
در افعال اربعه مذکوره بنون خوانند **تنبیه** از ترتیب مسایل معلوم شد که در اول انعام که و یوم یحشرهم جمیعا ثم نقول الخلاف
نیست بلکه راو را مقید ثانی یونس کرد اول یونس و یوم یحشرهم جمیعا ثم نقول للذین اشرکوا مکانکم اختلاف نیست در نون
آن و قوله فی الاربع تا نص باشد بر آنچه یقول از حروف مختلف فیه است و موضع فرقان موخر داشت موافق صاحب تیسیر را
و قوله عملا یعنی با قبل حجت قرات غیب حشرهم کامر و تقدم ذکر الشر

وخاطب شام یعملون و من تکون فیها و تحت النمل ذکره شلشلا

یعنی ابن عامر شامی عما یعملون بخطاب خوانند و باقیان بغیب و مدلول شین شلشلا حمزه و کسایی من تکون له در این سوره و در قصص
بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث **تنبیه** تکون بر مکانات مقدم داشت از هر خفت نظم کما اشار بقوله شلشلا ای خفیفا

مکانات مد النون فی الکل شعبة بزعمهم الحرفان بالضم رتلا

یعنی شعبه هر کجا که بیاید کلمه مکانات بانبات الف خواند بعد از نون بر صیغه جمع و باقیان بحذف الف بر صیغه توحید و آن در این سورت است
و در هود دو موضع و در یس یک موضع و یکی در زمر و مدلول را رتلا کسایی لله بزعمهم و الا لشرکائنا بزعمهم در دو موضع بضم زای
خوانند و باقیان بفتح **تنبیه** ضم مکانانکم حذف کرد تا شامل مخاطبان و غایبان باشد و تعبیر از اثبات الف بمد نون کرد در وقف
فهم و اشباع کنی الف حاصل آید و مراد از آنچه گفت رتلا آنست که اختلاف در زعمهم که بعد از یکدیگر می آیند در این سوره

وزین فی ضم و کسر و رفع قتل اولادهم بالنصب شامیهم تلا

ویخفض عنه الرفع فی شرکاؤهم و فی مصحف الشامین بالیاء مثلا
ومفعوله بین المضافین فاصل ولم یلف غیر الظرف فی الشعر فیصلا
کلله در الیوم من لامها فلا تلم من ملیمی النحو الا مجهلا
ومع رسمه زج القلوص ابی مزاده الاخفش النحوی انشد مجملا

یعنی ابن عامر شامی خوانده زین بضم زا و کسر یا و قتل برفع و اولادهم بنصب و شرکائهم بجر و باقیان خوانند بفتح زا و یا
و قتل بنصب و اولادهم بجر و شرکاؤهم برفع قوله و فی مصحف الشامین تا آخر ابیات اشارتست بوجه قرات ابن عامر
یعنی وجه قرات ابن عامر آنست که در مصحف شامی شرکائهم چون بیا مکتوب بود بنابر آن ابن عامر شرکائهم مجرور خواند و وجه دیگر
قرات آنست که فرمود و مفعوله بین المضافین فاصل یعنی در قرات ابن عامر فاصله میان مضاف و مضاف الیه واقع شده است
بعد از آن فرمود ولم یلف غیر الظرف فی الشعر فیصلا یعنی که فاصله میان مضاف و مضاف الیه بغیر ظرف جایز نیست بر مذهب بعضی
از نحاة و آنکه در شعر آمده است از ظرف چنانچه فرمود لله در الیوم من لامها در مضاف است با من لامها و الیوم فاصله مقدر است
و این باتفاق جایز نیست آنگاه فرمود که باید که ملامت نکند کسی که از ملامت کنندگان نحو باشد الا آنکه مجهل باشد و این اشارتست بدانکه
نحاة ملامت کنند بر دو قسم اند یکی آنکه تخطیه مردم جاهل کند و دیگر آنکه از جهل تخطیه بر مردم کند فرمود آنکس که خواهد
رد قرات ابن عامر کند باید که از آنها باشد که مجهل باشد نه از آنها که جاهل باشد یعنی چون تخطیه باجتهاد کند ایشان را خود
معلوم شود که قرات ابن عامر مردود نیست قوله و مع رسمه حالیست از آن فلا تلم یعنی باید که رد قول ابن عامر نکند و حال آنکه
رسم مطابق و موافق قرات اوست و بآنکه رسم موافق ابو الحسن نحوی که مشهور است باخفش و از وی روایت ثابت است
کما انشد انشده است بیتی که در آن فاصله بین المضافین بغیر ظرف واقع است و آن بیت اینست فزججتها بمزجة زج القلوص ابی مزاده
زج مضاف است بفاعل که ابی مزاده است و مفعول که القلوص است فاصله شده است پس اگر فاصله بغیر از ظرف جایز نبودی
ابو الحسن انشاد نکردی این بیت را پس قرات ابن عامر ثابت باشد و وجه آن در نحو صحیح **تنبیه** خفض که ناظم گفته است
بنا بر اصطلاح کوفیان است که ایشان جر را خفض میگویند و خفض را مقید کرده اند زیرا که از مصطلح خارج بود و ابی مزاده
بیاء ساکنه مرویست در بیت شهید زیرا که در آن ویست است بنابر قیاس وقف در حال تا نیست اما در بیت قصیده بروایت بخاری

وان تکن انث کفء صدق و میتة دنا کافیا حصاد کم بدی حلا
نما و سکون المعز حصن وانثوا تکون کما فی د بینهم میتة کلا

یعنی مدلول کاف کفوا و صاد صدق ابن عامر و شعبه و ان یکن بتانیث خوانند و باقیان بتذکیر و مدلول دال دنا و کاف کافیا
ابن کثیر و ابن عامر میتة برفع خوانند و باقیان بنصب پس حاصل سخن آن باشد که ابن کثیر و ان یکن میتة و فا و لا بتذکیر
خواند و میتة برفع و شعبه تکن بتانیث و میتة بنصب نافع و ابو عمرو و حمزه و کسایی و حفص یکن بتذکیر و میتة بنصب

في

ومدلول کاف کذا وحاحلا ونون نمی ابن عامر وابو عمرو وعاصم یوم حصاده بفتح حا خوانند وباقیان بکسر ومدلول حصن نافع
وکوفیان من المعز اثنین باسکان عین خوانند وباقیان بتحریک ومدلول کاف کفا وفا فی ودال دینهم ابن عامر وحمزه وابن کثیر
الا ان تکون بتانیث خوانند وباقیان بتذکیر ومدلول کاف کلا ابن عامر قوله میتة فهم فیه برفع خوانند وباقیان بنصب
پس حاصل آن باشد که ابن عامر الا ان تکون میتة بتانیث ورفع خواند وابن کثیر وحمزه بتانیث ونصب و نافع وابو عمرو
وعاصم وکسایی بتذکیر ونصب **تانیث** قوله کذ صدق اشارتست بوجه قرات تانیث وان یکن زیرا که تانیث
فعل از برای تانیث لفظ میتة خوانده اند و قوله ذا کافیا اشارتست بوجه تذکیر یکن ورفع میتة یعنی چون تانیث میتة
غیر حقیقی است تذکیر فعل نزدیک است با فهام وکافی از جهت عربیت زیرا که میتة ومیتا بیک معنی است وبجنس وانتشار
قرات ابن عامر وابو عمرو وعاصم واتفاق ایشان در فتح حصادا اشارت کرد بقوله حلا نما وچون جمعی از ایمه در قرات اسکان
معز بود اشارت کرد بدان بقوله حصن وچون ایمه کبار مثل ابن عامر وحمزه وابن کثیر متفق اند در رفع میتة ومحافظت اهل عربیت کرده اند
تنبیه کرد بدان بقوله کما فی دینهم وبر قرات تکون بتا ومیته برفع کان تامه باشد مستغنی از خبر پس محافظت اهل عربیت کرده باشند

وتذکرون الکل خف علی شذا وان اکسروا شرعا وبالخف کملا

یعنی مدلول عین علی وشین شذا حفص وحمزه وکسایی تذکرون در جمیع قران بتخفیف ذال خوانند وباقیان بتشدید ومدلول شین
شرعا حمزه وکسایی قوله وان هذا صراطی بکسر همزه خوانند وباقیان بفتح ومدلول کاف کملا ابن عامر بتخفیف نون قوله وان خوانند وباقیان
بتثقیل پس حاصل از ایمه کنند اعداد سه قرات باشد **تنبیه** مراد آنست بتذکرون که در اول مضارع او تا باشد بخلاف نحو او لا یذکر
الانسان که در ذال آن تخفیف است باجماع قرا ونیز باید که اگر تا باشد در اول مضارع منفرد باشد زیرا که نحو افلا یتذکرون ایمه متفق اند در تخفیف آن
و قوله علی شذا علی بمعنی بنشتن جایز باشد وبالف نیز و علی هذه الاشارتست بطیب وجه قرات صحاب و قوله شرعا ای طریقا وکملا ای تمما

ویاتیهم شاف مع النحل فارقوا مع الروم مداه خفیفا وعدلا

یعنی مدلول شین شاف حمزه وکسایی الا ان تاتیهم الملایکة درین سوره ودر نحل بتذکیر خوانند وباقیان بتانیث وحمزه وکسایی اینجا
فارقوا دینهم درین سوره ودر روم باثبات الف خوانند بعد از فا وباقیان بحذف الف خوانند **تنبیه** ترجمه یاتیهم معلوم شد از اطلاق
وقوله شاف اشارتست بوجه قرات تذکیر یاتیهم بر معنی جمیع نحو وقال نسوة و قوله عدلا ای اصلح یعنی مدد در فارقوا با اصلاح آورد
تخفیف را که ملازم وی است ومعلوم است که قاری حذف الف فرقوا بتشدید را خواند

وکسر وفتح خف فی قیما ذکا ویاآتها وجهی مماتی مقبلا
وربی صراطی ثم انی ثلثة ومحیای والاسکان صح تحملا

یعنی مدلول ذال ذکا ابن عامر وکوفیان قوله دینا قیما بکسر قاف وفتح یا وتخفیف خوانند وباقیان بفتح قاف وکسر یا
وتثقیل خوانند بعد از ان شروع کرد در یا آت اضافه درین سوره وآن در هشت موضع می آید اول انی وجهی للذی نافع وابو عمرو

وحفص بفتح خوانند ومماتی لله نافع بفتح خوانند فقط وربی الی صراط نافع وابو عمرو بفتح خوانند وصراطی مستقیما
ابن عامر بفتح خواند فقط وانی امرت نافع بفتح خواند فقط وانی اخاف وانی اراک حرمیان وابو عمرو بفتح خوانند
ومحیای نافع باسکان خواند فقط واختلاف رواة در محیای یاد کرده شد در اصول و قوله والاسکان صح تحملا تنبیه است
بدانچه قالون بی خلاف خواند باسکان یا واشارتست بعدم التفات بقول طاعن که دلیل از اجتماع ساکنین باشد زیرا که نافع ثابت
شده است بروایت صحیح واما ورش دو اسکان باشد کامر ووجه دوم فتح چنانچه باقی قرا خوانده اند واما یا محذوفه فقوله هدان
ابو عمرو باثبات یا خواند فقط در حالت وصل واما ادغام کبیر درین سوره جمله نبات خلقکم ونعلم ما تکسبون وعلیک کتابا
الا هو وان بعکس بخلاف عن ابی عمرو ومن اظلم ممن او کذب بایاته ثم نقول للذین ولا نکذب بایات العذاب بما صبدل لکلمات
وزین لهم الایات ثم یسهم العذاب بما اقول لکم ولا اقول لکم اعلم بالشاکرین واعلم بالظالمین الا هو ویعلم بخلاف علی ابی عمرو ویعلم ما فی البر
ویعلم ما جرحتم الموت توفته وکذب به هدی الله هو ابرهیم ملکوت اللیل رای قال لا احب قال لین لم اظلم ممن جعل لکم وخلق کل شیء
خالق کل لا اله الا هو واعرض بخلاف علی ابی عمرو ولا مبدل لکلماته اعلم من اعلم بالمهتدین وقد فصل لکم اعلم بالمعتدین زین للکافرین
یجعل رسالاته وهو ولیهم زین لکثیر مما رزقکم الله الانثیین نبونی اظلم ممن کذلک کذب نحن نرزقکم اظلم ممن کذب بایات الله

سورة الاعراف

وتذکرون الغیب قبل تاییه کریما وخف الذال کم شرفا علا

یعنی مدلول کاف کریما ابن عامر قلیلا ما تذکرون قبل از تا یا زیادت کند پس یتذکرون شود وباقیان بحذف یا خوانند وقوله خف الذال
کم شرفا علا یعنی مدلول کاف کم وشین شرفا وعین علا ابن عامر وحمزه وکسایی وحفص بتخفیف ذال خوانند وباقیان بتشدید **تنبیه**
تخفیف تذکرون وتثقیل در آخر انعام ذکر رفت اما بر ایضاح ثانیا یاد کرد وابن عامر را صفت کرد بکرم وچون در قرات حمزه وموافقان او
خفتی بود وایضاحی از جهت نقل وعربیت اشاره کرد بدان بقوله کم شرفا علا فافهم ذلک

مع الزخرف اعکس تخرجون بفتحة وضم واولی الروم شافیه مثلا
بخلف مضی فی الروم لا یخرجون فی رضی ولباس الرفع فی حق نهشلا

یعنی مدلول شین شافیه ومیم مثلا حمزه وکسایی وابن ذکوان قولا واحدا قوله ومنها تخرجون
درین سوره وقوله فانشرنا به بلدة میتا کذلک تخرجون در زخرف بفتح تا وضم را خوانده اند در دو موضع وباقیان بضم تا
وفتح را خوانند قوله واولی الروم شافیه مثلا بخلف یعنی مولا وکذلک تخرجون که حرف اول است در روم حمزه
وکسایی بی خلاف وابن ذکوان بخلاف ترجمه مذکور یعنی فتح تا وضم را خوانند وابن ذکوان بوجه دوم موافقت کند
با باقی قرا یعنی بضم تا وفتح را خوانند ومدلول فا فی ورا رضا حمزه وکسایی قوله لا یخرجون منها در جاثیه بفتح یا
وضم را خوانند وغیر حمزه وکسایی لا یخرجون بضم یا وفتح را خوانند ومدلول فا فی وحق ونون نهشلا حمزه وابن کثیر
وابو عمرو وعاصم ولباس التقوی برفع سین خوانند وباقیان بنصب **تنبیه** مراد از انچه گفت مع الزخرف اعکس آنست

که فتحه را مقدم داری وضمه را موخر وضد آن ترک عکس باشد ودر این ذکر آنرا اعاده کرد در قوله تحلف مضی
تا حرف دوم مخصوص شود بدانچه مختلف فیه است واول روم را مقید کرداند تا ثانی حرف دوم قوله اذا انهم
تخرجون خارج باشد ومراد آنچه گفت لا تخرجون حرف جاثیه است نه حرف سوره حشر زیرا که در تلاوت کلمه جاثیه
مقدم است که اگر کلمه حشر نیز مختلف فیه بودی مقید کرداندی وقوله فی رضا اشارتست بدانچه کفار بیرون نیایند
از آتش دوزخ وحال آنکه حق تعالی از ایشان خشنود باشد بلکه نقل کنند از عذابی با عذابی وقوله فی حق نهشلا
اشارتست ببزرگی قاری از جهت علم وسن وغیر آن والله اعلم

وخالصة اصل ولا يعلمون قل لشعبة في الثاني ويفتح شمللا
وخفف شفا حكما وما الواو دع كفى وحيث نعم بالكسر في العين رتلا

یعنی مدلول همزه اصل نافع خالصة برفع خواند وباقیان بنصب وشعبه لا یعلمون بغیب خوانند وباقیان بخطاب ومدلول شین
شمللا حمزه وکسائی لا یفتح لهم بتذکیر خوانند وباقیان بتانیث قوله وخفف شفا حکما یعنی مدلول شین شفا وحاء حکما حمزه وکسائی
وابو عمرو لا تفتح بتخفیف تا خوانند وباقیان بتثقیل پس حاصل از تراجم مذکوره آن باشد که حمزه وکسائی بتخفیف وتذکیر خوانند وابو عمرو
بتخفیف وتانیث وباقیان بتانیث وتثقیل قوله وما الواو دع کفی یعنی مدلول کاف کفی ابن عامر حذف واو کنند از وما کنا لنهتدی وباقیان
اثبات واو کنند ومدلول راء رتلا کسائی بکسر عین نعم خواند هر کجا که باید وباقیان بفتح **تنبیه** درین موضع سه مسئله که در آن رفع وغیب
وتذکیر بود چنانچه در اول قصیده در مصطلح خود یاد کرده بود ممثل کرداند بخالصة وقوله ولا یعلمون وقوله یفتح پس چون در سه موضع
مقید نکرداند رفع در خالصة وغیب در لا یعلمون وتذکیر در یفتح معین شود مر قاری مذکور را وقوله لا یعلمون مقید کرداند بثانی تا قوله ان تقولوا
علی الله ما لا تعلمون خارج باشد واز آنچه مقید است یعلمون بر لا قوله لقوم یعلمون خارج باشد با آن لا منضم نیست وقوله وما الواو دع یعنی ترک
کن واو وما کنا لنهتدی واعتماد بر قوله ونزعنا ما فی صدورهم اختلاف نیست اگرچه بر قول ناظم خوف التباس هست زیرا که در تلاوت ونزعنا
ما فی صدورهم مقدم است بر وما کنا لکن چون در تیسیر مقید کرده است وما کنا را اعتماد کرد ناظم بر تیسیر وانتشار اختلاف در وما کنا اشار
بقوله کفی وچون اهل ایمان را باصالت آفرید وکفار را بتبعیت اشارت کرد بدان بقوله اصل

وان لعنة التخفيف والرفع نصه سما ما خلا البزي وفي النور اوصلا

یعنی مدلول نون نصه وسما عاصم وحرمیان وابو عمرو وغیر البزی قوله ان لعنة الله درین سوره بتخفیف نون خوانند ونیز نون را ساکن کنند
ولعنة الله برفع تا خوانند ایضا وبزی وابن عامر وحمزه وکسائی بفتح نون ان با تشدید ونصب تا لعنت خوانند ومدلول همزه اوصلا
نافع در سوره نور لعنة الله علیه بتخفیف نون ان خواند وبرفع تا لعنت وغیر نافع بتشدید ونصب خوانند **تنبیه** مراد از تخفیف نون
آنست که نون ان مخفف کرداند نه نون لعنة الله زیرا که نون ان ساکن است ومراد از رفع تا لعنت است که صلاحیت اعراب از آن ایشان
در آخر کلمات وسکون نون از لفظ ان وتشدید از ضد وفتح از رفع معلوم شد وبهم تا خلا رمز نیست زیرا که قائم مقام استثنا است واختلاف
در نون ان لعنة است نه در نون ان غضب زیرا که نون ان لعنة مماثل حرف مختلف فیه است وحکم نون ان غضب سیاتی فی موضعه والله اعلم

ويغشي بها والرعد ثقل صحبة ووالشمس مع عطف الثلاثة كملا
وفي النحل معه في الاخيرين حفصهم ونشرا سكون الضم في الكل ذللا
وفي النون فتح الضم شاف وعاصم روى نونه بالباء نقطة اسفلا

یعنی مدلول صحبة حمزه وکسائی وشعبه یغشی اللیل النهار درین سوره ودر رعد بفتح غین وتشدید شین خوانند وباقیان باسکان
غین وتخفیف شین خوانند ومدلول کاف کملا ابن عامر والشمس والقمر والنجوم مسخرات درین سوره ودر نحل در مجموع اسماء اربعه
اواخر ایشان برفع خواند وحفص موافقت ابن عامر کند در حرفین اخیرین در نحل یعنی والنجوم مسخرات وباقی قراء در اسماء اربعه
در سوره نیز بنصب خوانند ومدلول ذال ذللا ابن عامر وکوفیان قوله نشرا هر کجا که بیاید بسکون ضمه شین خوانند پس معتبر
شود مر نافع وابن کثیر وابو عمرو را که بضم شین خوانند بعد از آن فرمود که مدلول شین شاف حمزه وکسائی قوله نشرا بفتح نون
خوانند پس معلوم شود که غیر از حمزه وکسائی بضم نون خوانند بعد از آن فرمود که از اصحاب اسکان شین نشرا عاصم نون نشرا را با
مبدل کرداند پس از ترجمه سه گانه مذکوره چهار قرات حاصل شود نافع وابن کثیر وابو عمرو بضم نون وشین نشرا خوانند وابن عامر
بضم نون وسکون شین خواند وحمزه وکسائی بفتح نون وسکون شین خوانند وعاصم بضم با وسکون شین خواند **تنبیه**
فتح غین یعنی بر قاری مشدد را از نظایر معلوم شود واسکان مخفف از لفظ ناظم وقوله نقطة اسفلا احتراز کرد از تصحیف وتغییر
یاد کرده شد در انعام وبقره وقوله کملا اشارتست بدانچه ابن عامر در مجموع اسماء اربعه برفع خواند کامل وقوله مع عطف الثلاثة
بعضی گفته اند که در ظاهر لفظ اشکال وارد است زیرا که معطوف دو است وجواب آنست که عطف در لغت رد است وچون اعراب
مسخرات مردود بود باعراب ما قبل از آن بجهت معطوف گرفت پس بدین تقدیر معطوف سه باشد ووجه آنست که عطف بمعنی
اصطلاحی دیگر حمل کنیم محمول بر تغلیب باشد یعنی گوییم که معطوف دو است ومنکر سه آن بکار که معطوف نیست بحکم تغلیب معطوف گرفت
نحو قوله تعالی وکانت من القانتین وقوله ذللا جنف یعنی که در وجه قرات نشرا بضم نون وسکون شین حفی هست وگویند دابة ذلول

ورا من اله غيره خفض رفعه بكل رسا والخف ابلغكم حلا
مع احقافها والواو زد بعد مفسدين كفا وبالاخبار انكم علا
الا وعلى الحرمي ان لنا هنا واو امن الاسكان حرميه كلا

یعنی مدلول راء رسا کسائی ما لکم من اله غیره هر کجا که بیاید بخفض را وکسر ها وبعد از ها اثبات یا خوانند در حالت وصل ووقف
وباقیان برفع را وضم ها واثبات واو خوانند بعد از ها ومدلول حاء حلا ابو عمرو ابلغکم در موضعین این سوره والاحقاف
باسکان با وتخفیف لام خواند وباقیان بفتح با وتشدید لام خوانند ومدلول کاف کفا ابن عامر در قصه صالح قوله مفسدین قال
الملا اثبات واو کند بعد از مفسدین وباقیان حذف واو کنند ومدلول عین علا وحرمی الا حفص ونافع انکم لتاتون الرجال
بهمزه مکسوره خوانند بر صیغت خبر وباقیان بهمزتین خوانند همزه اول مفتوحه وثانیه مکسوره بر صیغت استفهام

ومدلول عین علا وحرمی حفص ونافع وابن کثیر اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا بهمزهٔ مکسوره
بر صیغهٔ خبر خوانده‌اند و باقیان بهمزتین بر صیغهٔ استفهام همزهٔ اول مفتوح وثانیه مکسور **تنبیها** حفص را مقید کرد
زیرا که از اصطلاح خارج بود واز قرینهٔ ضم عموم الجعکم معلوم شد واز لفظ ناظم سکون با مخفف معلوم شد وفتح قاف مشدد
از نظیر و مقید کردانید قال مفسدین نا نحو قوله وان خیر الغا نحن فال الملؤ بیرون رود و مقید کردانید ان لنا درین سوره
تا ائن لنا لاجرا در شعرا بیرون رود که در هر نیز اخلاف نیست و قراء سبعه هر یکی بر قاعده خود باشد در تسهیل و تحقیق
وغیر آن و ورش در نقل او امن براصل خود باشد و بسط و تنقیح آن از پیش یاد کرده شد و معانی رموز کامر

عَلِيٌّ عَلَى حُصُوا وَفِي سَاحِرٍ بِهَا وَيُونُسَ سَحَّارٍ شَفَى وَتَسَلْسَلَا

یعنی مدلول خا خص قراء سبعه غیر از نافع حقیق علی بغیر اضافه خوانند یعنی با الف ونافع چنانچه ناظم تلفظ کرد بدان یعنی بیاء
مشدد مفتوح بی الف خوانند و مدلول تسین شفی حمزه و کسائی باتوک بکل ساحر درین سوره و قوله تعالی و قال فرعون ائتونی بکل ساحر
در یونس بتقدیم حا بر الف مع تشدید حا بوزن فعال خوانند و باقیان بتقدیم الف بر حا و کسر حا و تخفیف حا خوانند بوزن فاعل
تنبیها قوله علی علی از تلفظ بوجهین کردن مستغنی شد از ترجمهٔ قرات هر یکی اما در قرات نافع احتمال آن ندارد که بخوانند علی علی حصوا
پس محتمل شود و قوله حصوا اشارتست بدانکه اختلاف درین لفظ مخصوص است درین سوره بدین حرف فقط ونیز شاید که تنبیه باشد بر آنچه
مراد بقول ناظم علی آن باشد که اولا یاد کرده شد که غیر آن معنی مستقیم ندارد پس احتمال و اختلال از سخن ناظم مدخل نباشد و قوله
شفا و تسلسلا اشارتست بصحت نقل و روایت وارجحیه قد سبق والله اعلم

وَفِي الْكُلِّ تَلْقَفْ خِفُّ حَفْصٍ وَضَمُّ فِي سَنُقَتِّلُ وَاكْسِرْ ضَمَّهُ مُتَثَقِّلَا
وَحَرِّكْ ذَكَا حُسْنٍ وَفِي يَقْتُلُونَ خُذْ مَعًا يَعْرِشُونَ الْكَسْرَ ضُمَّ كَذِي حُلَا

یعنی قوله تلقف در جمیع قرآن حفص باسکان لام و تخفیف قاف خوانده و آن درین سوره و طه و شعرا می آید فقط و غیر از حفص بفتح
لام و تشدید قاف خوانند و مدلول ذال ذکا و حا حسن ابن عامر و کوفیان و ابو عمرو سنقتل ابناءهم بضم نون و فتح قاف و کسر تا
باتشدید خوانند و نافع و ابن کثیر بفتح نون و اسکان قاف و ضم تا و تخفیف آن خوانند و مدلول خا خذ قراء سبعه الا نافع یقتلون ابناءکم
بضم یا و فتح قاف و کسر تا باتشدید خوانند و نافع بفتح یا و اسکان قاف و ضم تا با تخفیف تا خوانند و مدلول کاف کذی و صاد حلا ابن عامر
و ابو بکر و ما کانوا یعرشون درین سوره و مما یعرشون در نحل بضم را خوانند و باقیان بکسر در دو موضع **تنبیها** سکون لام تلقف در قرات
حفص معلوم شد از آنچه گفته و فی الکل تلقف خف حفص و فتح لام مر قاری مثقل را معلوم شد از لفظ ناظم که فرمود در سوره البقره
و یرو خلتا فی تلقف مثلا و از آن معلوم شد که تشدید در قاف است و تشدید بعینی بیز گفته آمد در البقره و جزم ابی ذکوان در تلقف
که در طه است گفته آید و ضم و کسر را مقید کرد لیکه زیرا که از اصطلاح بیرون رفته بود و تنبیه کرد بقوله خذ بدانچه ترجمه یقتلون ما خوذ است
از ترجمه سنقتل و مسله آمیتم در باب همز نیز گفته آمد و قوله ذکا بضم ذال و مد شمس را گویند مدح قاری را گوید یعنی حرکت ده لفظ
مذکور را حال آنکه مشابه شمس حسن باشی در افادت از این قرات والله اعلم

وَفِي يَعْكُفُونَ الضَّمُّ يُكْسَرُ شَافِيًا وَاَنْجَى بِحَذْفِ الْيَاءِ وَالنُّونِ كُفِّلَا

یعنی مدلول شین شافیا حمزه و کسائی علی قوم یعکفون بکسر کاف خوانند و باقیان بضم و مدلول کاف کفلا ابن عامر اذ
انجاکم بحذف یا و نون خوانند **تنبیها** قید کسر کرد که از مصطلح بیرون رفته بود و اذ انجاکم کاف و میم را حذف کرد از بهر وزن و در قول
ناظم که فرمود بحذف الیا نظر است زیرا که ابن عامر حذف یا نمیکند بلکه یا را قلب میکند بالف اما حذف نون و الف میکند و نیکوتر آن بودی

وَدَكَّاءَ لَا تَنْوِينَ وَامْدُدْهُ هَامِزًا شَفَا وَعَنِ الْكُوفِي فِي الْكَهْفِ وُصِّلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی جعله دکا بمد و همزه بی تنوین خوانند درین سوره و در کهف و عاصم موافقت کند در کهف
کما اشار بقوله و عن الکوفی فی الکهف وصلا اخبار کرد بقوله وصل با انضمام عاصم با حمزه و کسائی در کهف پس قراء غیر
تنبیها
از عاصم در سورتین بقصر و تنوین بی همز خوانند و عاصم درین سوره موافقت قراء کند و در کهف موافق حمزه و کسائی
مراد از مد اثبات الف است و مراد از قوله هامزا زیادتی همزه است و ضد همزه ترک همزه باشد و الکهف خواند بر قاعده خود باشد

وَجَمْعُ رِسَالَاتِي حَمَتْهُ ذُكُورُهُ وَفِي الرُّشْدِ حَرِّكْ وَافْتَحِ الضَّمَّ شُلْشُلَا
وَفِي الْكَهْفِ حُسْنَاهُ وَضَمُّ حُلِيِّهِمْ بِكَسْرٍ شَفَا وَافٍ وَالِاتْبَاعُ ذُو حُلَا

یعنی مدلول حا حمته و ذال ذکوره ابو عمرو و ابن عامر و کوفیان علی الناس برسالاتی
با الف خوانند بر صیغهٔ جمع و باقیان نافع و ابن کثیر بحذف الف خوانند بر صیغهٔ توحید
و چون ما یلی و انعام با اعراف جمع کنی قراء سبعه بر پنج مرتبه باشد ابن کثیر در مجموع رسالات
بر صیغهٔ توحید خواند و شعبه بعکس او و نافع بتوحید در اعراف و در باقی بجمع و حمزه
و کسائی و ابو عمرو بتوحید در مایده و بجمع در انعام و اعراف و حفص بجمع در اعراف
و بتوحید در مایده و انعام و مدلول شین شفا حمزه و کسائی سبیل الرشد بفتح را
و شین خوانند و باقیان بضم و اسکان و مدلول حا حسنا ابو عمرو در سورهٔ کهف
قوله مما علمت رشدا بفتح را و شین خواند و باقیان بضم و اسکان **تنبیهات**
فتح را مقید کردانید زیرا که از مصطلح بیرون رفته بود و قوله و فی الکهف حسنا
تنبیه است بدانچه حرف تختلف فیه حرف ثالث کهف است و ان قوله مما علمت رشدا است
و حسن آن از آنست که در قصهٔ موسی است و نیز در میان قراء مشهور است باختلاف بخلاف حرف اول قوله و هی لنا من امرنا
رشدا و قوله لاقرب من هذا رشدا که دوم است و قراء در فتح موضع متفق اند و اگر گفته بودی و آخر کهف حرف مقصود
حاصل بودی بی تکلف و چون حمزه و کسائی مناسبت لام حلیهم حا را نیز مکسور کردانیدند تنبیه کرد بر شیوع و فایده آن بقوله
بکسر شفا وافو و الاتباع ذو حلا و چون در تعیب بکسر حا تکسر لام را مناسبتی و زینتی داشت فرمود و الاتباع ذو حلا والله اعلم

وخاطب ترحمنا وتغفر لنا شذا وبا ربنا رفع لغيرهما انجلا

یعنی مدلول شین شذا حمزه وکسایی یرحمنا ربنا و یغفر لنا بخطاب خوانند و ربنا بنصب و باقیان در هر دو صیغه بغیب خوانند و ربنا برفع

ویکسر ابن ام مع کف صحبة واصارهم بالجمع والمد کللا

یعنی مدلول کاف کف و صحبه ابن عامر و شعبه و حمزه و علی قال ابن ام درین سوره و طه بکسر میم خوانند و باقیان بفتح میم در هر دو موضع و مدلول کاف کللا ابن عامر و یضع عنهم اصرهم بفتح همزه و اثبات الف بعد از همزه و بعد از همزه فتح صاد و بعد از صاد اثبات الف اصارهم خوانند بر صیغه جمع و غیر از ابن عامر بکسر همزه و سکون صاد و حذف الف خوانند بر صیغه [illegible] فرمود کم و تلفظ بجمع کردن تا تنبیه باشد بدانچه کسره حرکت اتباعی است نه اعرابی و کسر را مقید کردانید [illegible] که همزه است [illegible] و بقوله کف صحبه اشارت کرد بکفایت لفظ ام بکسر میم یعنی یا در دلالت بر معنی و بحسبی قرات ابن عامر اشارت کرد

خطیئاتکم وحده عنه ورفعه کما ألفوا والغیر بالکسر عدلا
ولکن خطایا حج فیها ونوحها ومعذرة رفع سوی حفصهم تلا

ضمیر عنه عاید است با ابن عامر یعنی خطیئتکم ابن عامر بتوحید خواند و باقیان بجمع قوله و رفعه کما الفوا یعنی مدلول همزه الفوا و کاف کما نافع و ابن عامر خطیئتکم برفع خوانند و باقیان بکسر تا خوانند کما اشار بقوله والغیر بالکسر عدلا و گفته بود در البقره که ابن عامر و نافع تغفر درین سوره بتا مضمومه و فتح فا خوانند پس حاصل آن باشد از مذکور که ابن عامر و نافع تغفر درین سوره و در البقره بضم تا و فتح فا خوانند و باقیان نغفر بنون مفتوحه و کسر فا خوانند و خطیئتکم ابن عامر و نافع بضم تا خوانند لکن ابن عامر خطیئتکم بر صیغه توحید خواند و نافع بر صیغه جمع و بکسر تا و ابو عمرو خواند نغفر لکم خطایاکم نغفر بنون مفتوحه و کسر فا و خطایاکم درین سوره و در نوح بغیر همزه و بغیر تا مثل قضایاکم کما اشار بقوله ولکن خطایا حج فیها و نوحها و حا اشارتست بابی عمرو و ضمیر نوحها عاید است با خطایا و مقید کردانید سوره اعراف و نوح را تا معلوم شود که در سوره البقره خلاف نیست در تا و همزه آن که قرا سبعه خوانند خطایاکم بوزن قضایاکم در البقره قوله و معذرة برفع سوی حفصهم تلا یعنی قرا سبعه غیر از حفص قالوا معذرة برفع خوانند و حفص بنصب خوانند والله اعلم

وبئس بیاء ام والهمز کهفه ومثل رئیس غیر هذین عولا
وبیئس اسکن بین فتحین صادقا بخلف وخفف یمسکون صفا ولا

یعنی مدلول همزه ام نافع بعذاب بئیس بکسر با و بعد از با یای ساکن خواند هم چو عیس و مدلول کاف کهفه ابن عامر بکسر با و بعد از با همزه ساکنه هم چو بئر خواند و باقیان غیر از ابو بکر بفتح با و بعد از با همزه و یای ساکن خوانند بوزن فعیل و ابو بکر بیک وجه موافق باقیان باشد و بوجه دوم بر وزن فیعل و مدلول صاد صادقا ابو بکر والذین یمسکون باسکان میم خواند و تخفیف سین و باقیان بفتح میم و تشدید سین **تنبیهات** ناظم تلفظ کرد در بیان قرات نافع بوجه ابن عامر تا معلوم شود که یایی که از که

قرات نافع می آرد بجای همزه است و نیز معلوم شود که یا در هر دو قرات بکسر با است و بعد از ان تلفظ کرد بر وجه باقیان نیز تا معلوم شود که وجه دوم قرات وی ماخوذ است از قرات باقیان و قوله اولا تعقلون ذکر رفت در انعام و قوله صفا و لا صفا در لغت سنگ خالص بحت را گویند و اینجا بدین استعارت تعریض می کند قاریرا بر قرات سکون از جهت قوت وجه او در عربیت یعنی تخفیف کند در سکون حال او که مشابه صفات در قوت وجه والله اعلم

ویقصر ذریات مع فتح تائه وفی الطور فی الثانی ظهیر تحملا
ویاسین دم غصنا ویکسر رفع اول الطور للبصری وبالمد کم حلا

یعنی مدلول ظا ظهیرا ابن کثیر و کوفیان قوله من ظهورهم ذریتهم درین سوره والحقنا بهم ذریتهم که ثانی حرف طور است بحذف الف و فتح تا بر صیغه توحید خوانند و باقیان بالف و کسر تا بر صیغه جمع خوانند بعد از ان فرمود که مدلول دال دم و غین غصنا ابن کثیر و ابو عمرو و کوفیان در سوره یاسین حملنا ذریتهم بتقیید مذکور خوانند پس متعین شد که قرات باقیان بعکس آن باشد بعد از آن فرمود که ابو عمرو بصری قوله واتبعتهم ذریتهم که اول حرف طور است بکسر تا و ذریتهم خواند که در غیر قرات او برفع است پس قرات رفع تا متعین باشد مر باقیان را قوله و بالمد کم حلا یعنی مدلول کاف کم و حا حلا ابن عامر و ابو عمرو ذریتهم که در اول طور است ادخال الفی کنند در میان یا و تا کلمه یعنی خوانند ذریاتهم و یاد کرده شد که ابو عمرو بکسر تا خواند و ابن عامر بضم خواند پس حاصل سخن در ذریات اعراف و یاسین و موضع طور آن باشد که ابن کثیر و کوفیان در مجموع بتوحید خوانند و بفتح تا الا در اول طور که برفع خوانند و ابو عمرو در یاسین موافقت کند با ابن کثیر و کوفیان یعنی بتوحید و فتح تا خواند و در اعراف و موضع طور بجمع خوانند و کسر تا و در سوره طور یاد کرده شد که واتبعتهم تفرد ابو عمرو با آنکه بقطع و اسکان تا و اسکان عین خواند و بعد از عین نون و الف اثبات کند پس گوید واتبعناهم ذریاتهم با یمان الحقنا بهم ذریاتهم و ابن عامر در جمیع مواضع اربعه بجمع خواند و بکسر تا ذریاتهم الا در اول طور که بضم تا خواند و از قرا سبعه نافع باقی ماند در اعراف و یاسین و ثانی طور بجمع و کسر تا خواند و در اول طور بتوحید و رفع تا و چون افراج این مسایل از مشکلات قصیده بود بسطی کرده شد

یقولوا معا غیب حمید وحیث یلحدون بفتح الضم والکسر فصلا
وفی النحل واتاه الکسائی وجزمهم یذرهم شفا والیاء غصن تهدلا

یعنی مدلول حا حمید ابو عمرو قوله شهدنا ان تقولوا و قوله او تقولوا انما اشرک بغیب خواند و باقیان بخطاب و مدلول فا فصل حمزه قوله یلحدون فی اسمایه درین سوره و یلحدون در نحل و یلحدون در فصلت بفتح یا و حا خواند و کسایی متابعت حمزه کند در نحل فقط و در باقی قرا در مواضع ثلثه بضم یا و کسر حا خوانند و مدلول شین شفا حمزه و کسایی و یذرهم بجزم را خوانند و باقیان برفع و مدلول غین غصن ابو عمرو و کوفیان و یذرهم فی طغیانهم بیا خوانند و باقیان بنون پس حاصل قرا سبعه را سه قرات حاصل شود فافهم ذلک **تنبیها** قوله فصل ای بین یعنی وجه قرات حمزه معلوم و مبین شد

ازقرائت باقیان وقوله حمید نیز اشاره است بحسن قرائت ابو عمرو زیرا که مناسب ما قبل و ما بعد است وقوله والیاء عن
ویغول یعنی بکثیر واسترجاست یعنی وبدان اشارت کرد بکثرة رواة قرائت کوفیان وابن عامر یعنی قرائت ایشان را رواة بسیار

وحرك وضم الكسر وامدده هامزا ولا نون شركا عن شذا نفر ملا

یعنی مدلول عین عن وشین شذا ونون نفر حفص وحمزه وکسایی وابن کثیر وابو عمرو وابن عامر قوله شرکا فیما آتیهما بضم شین
وفتح را وباثبات الف بعد از کاف وبعد از الف همزه مفتوحه خوانند نحو الحقنا به شرکا نافع وشعبه بکسر شین واسکان را
وتنوین کاف وحذف الف وهمزه خوانند چنانچه ناظم تلفظ کرد بدان تنبیها ضم را قید کرد که از مصطلح بیرون رفته بود ومراد از مد
اثبات الف است وملا جمع ملی است واشارتست بعدالة نقله و وضوح وجه قرائت ایشان

ولا يتبعوكم خف مع فتح بائه ويتبعهم في الظلة احتل واعتلا

یعنی مدلول همزه احتل نافع لا یتبعوکم سوآء در این ویتبعهم در شعرا بتخفیف تا واسکان آن وفتح با خوانند وباقیان بفتح تا وتشدید
آن وکسر با خوانند در هر دو موضع تنبیها سکون تا تخفیف از لفظ ناظم معلوم شد وفتح تا مر قاری مشدد از مجمع علیه وهمزه وصل
در احتل رمز کرده اند وآن مستغنی است از حلول وقوله اعتلا اشارتست بثنا بر قاری مخفف

وقل طائف طيف رضى حقه ويمدون فاضمم واكسر الضم اعدلا

یعنی مدلول را رضی وحق کسایی وابن کثیر وابو عمرو اذا مسهم طایف بیاء ساکن نحو ضیف خوانند وباقیان بالف وهمزه مکسوره خوانند
ومدلول همزه اعدلا نافع واخوانهم یمدونهم بضم یا وکسر میم خوانند وباقیان بفتح یا وضم میم تنبیها از تلفظ نظر اثر کردن
مستغنی شد از تجمیز وقوله فاضمم یعنی یا را مضموم کردن وقوله والکسر الضم یعنی مکسور کردن میم را وقوله اعدلا اشارتست
بوجه قرائت ضم که بعضی گفته اند وقرآءة ضم از امداد است وان در خیر استعمال کنند وقوله انما عذبهم به من مال وامد در شر گویند ویمدهم فی طغیانهم

ونحو معي بعدي واني كلاهما عذابي اياتي مضافا فاتها العلا

فرمود که در این سوره عدد یا اضافه است حرم دبی الفواحش حمزه باسکان خوانند فقط ومعی بنی اسرائیل حفص بفتح خواند فقط
ومن بعدی اعجلتم وانی اخاف نافع وابن کثیر وابو عمرو بفتح خوانند وانی اصطفیتک ابن کثیر وابو عمرو بفتح خوانند وعذابی اصیب
نافع بفتح خواند فقط وایاتی الذین یتکبرون ابن عامر وحمزه باسکان خوانند وعلاجمع علیا است وآن صفت مضافا است
ویا تحذوف در این سوره قوله ثم کیدون است فقط اثبات آن در وصل ووقف هشام کند وابو عمرو اثبات کند در حالت وصل والله
بنجا وبیع موضع اذ امرتک قال جهنم منک حیث شئتما بنزع عنهما هو وقبیله بخلاف عن ابی عمرو امر ربی من الرزق قل اظلم ممن
اوکذب بایاته قال لکل العذاب بما جهنم مهاد رسل ربنا رزقکم الله الذین بنوع رسل ربنا النجوم مسخرات اعلم من الله دفع علیکم
عن امر ربهم اد فال لقومه ما سبقکم ونطبع علی الذین کانوا بخ السحرة ساجدین آذن لکم تنقم منا والمنکر قال وما تخرنک وقع علیهم
ویستحیون نساکم لاخیه هرون قال رب قال لن ترانی افاق قال قوم موسی امر ربکم قال رب اغفر لی السیات ثم قال رب

اصیب به ونجیع عنهم قوم موسی قبل لهم حیث شئتما واذا قیل لهم تاذن ربک یستغفر لنا ادم من ظهورهم اولیک کالانعام
بسلونک کانک الذی خلقکم ولا یستطیعون یحرمهم العفو وامر الشیطان نزغ

سورة الانفال

وفي مردفين الدال يفتح نافع وعن قنبل يروى وليس معولا

قوله تعالی من الملائکة مردفین اشارة کرد که نافع بفتح دال خواند واز قنبل نیز روایت آمده است فتح دال ومؤلف ابن عمرو فی جمیع
مشایخ از ابو خلیل بکسر خوانده است چنانچه ناظم اشارت کرد بدان بقوله ولیس معولا واما بر شیخ شهاب الدین حبا که متصدر بود از ائمه
قرائت وامام در عربیت وعارف در راه سلوک در مسجد جامع دمشق خوانده شد در سنه خمس وتسعین وستمایه از قنبل بفتح دال و درو
از شیخ کمال الدین ضریر واو از ناظم ولکن اصحاب شیخ کمال الدین منکر روایت شیخ شهاب الدین بودند پس اولی آن باشد که روایت قنبل موافق
باقی قرا باشد که آن کسر دال مردفین است ومشایخ کبار بر ابن قاعده در زلل بعضی قاریان آن که در نقل روایة سبعه احتیاط شرطست

ويغشى سما خفا وفي ضمه افتحوا وفي الكسر حقا والنعاس ارفعوا ولا

یعنی مدلول سما ابن کثیر ونافع وابو عمرو اذ یغشاکم باسکان غین وتخفیف شین خوانند وباقی قرا بفتح غین وتشدید شین ومدلول حقا یعنی
ابن کثیر وابو عمرو بیش از غین ساکن وبعد از غین حرفی با نیز مفتوح خوانند یعنی یا وشین را کما اشار بقوله وفی ضمه افتحوا وفی الکسر حقا وچون
شین مفتوح شد اثبات الف ظاهر شود بعد از شین قوله والنعاس ارفعوا ولا ضمیر در ارفعوا عاید است با مدلول حقا یعنی ابن کثیر وابو عمرو
قوله النعاس برفع خوانند پس از سما نافع باقی ماند که او یغشیکم بضم یا خواند وقرا النعاس بنصب وبتخفیف شین از پیش معلوم شد
واسکان غین نیز وباقی قرا ابن عامر وکوفیان یغشیکم بضم یا وکسر شین وبعد از شین یا ساکن والنعاس بنصب خوانند پس قرا سبعه بر سه
مرتبه باشند در کلمتین فتامل ذلک تنبیها الرعب وبعیر در العمران یاد کرده وچون قرائت سما اسناد فعل است با حق سبحانه وتعالی
تنبیه کرد بدان بقوله سما وقوله حقا اشارتست بظهور وجه قرائت ابن کثیر وابو عمرو که در قرائت ایشان اسناد فعل است با نعاس وقوله ولا
اشارتست بمتابعت رفع نعاس بر قرائت تخفیف را یعنی رفع نعاس نباشد الا در قرائت کسی که یغشی بتخفیف خوانده والله اعلم

وتخفيفهم في الاولين هنا ولكن الله وارفع هاه شاع كفلا

یعنی مدلول شین شاع وکاف کفلا ابن عامر وحمزه وکسایی ولکن الله قتلهم ولکن الله رمی بتخفیف نون خوانند یعنی باسکان نون مخففه
خوانند در حالت وقف وچون ساکن باشد لازم باشد در حالت وصل که بکسر خوانند از جهت التقا ساکنین وبرفع ها الله خوانند
اتصاد کلمتین مذکور نیز وباقیان بفتح نون وتشدید آن ونصب ها اسم الله خوانند در کلمتین تنبیها از قید اولین حرف ثالث
ورابع قوله ولکن الله سلم ولکن الله الف بیرون رود که در تشدید ایشان خلاف نیست ودر کسر نون وفتح آن قوله ولکن الله در حالت
وصل بر قاری مخفف بالا از لفظ ناظم معلوم شد که بکسر نون خوانند ودر حالت وقف واجب باشد باسکان خوانند ومعانی ان موزکلام

وموهن بالتخفيف ذاع وفيه لم ينون لحفص كيد بالخفض عولا

یعنی مدلول ذال ذاع ابن عامر وکوفیان وان الله موهن باسکان واو وتخفیف ها خوانند وباقیان بتشدید ها وفتح واو خوا

ومدلول عين علا حفص درین حرف یعنی موهن بترک تنوین کند و قوله کید بخفض دال خوانده و باقیان بتنوین و نصب خوانده پس حاصل
از ترجمه پس سه قرات باشد تنبیها سکون واو و تخفیف معلوم شد از لفظ ناظم و فتح آن مر قاری مشدد را از نظیر و ضد
نفی در قوله لم یتون اثبات باشد و معانی رموز اشارتست بشهرة و صحت قرات

ويعدلون الفتح عم علا وفيهما العدوة اكسر حقا الضم واعدلا

یعنی مدلول عم و عین علا نافع و ابن عامر و حفص و ان الله مع بفتح همزه خوانده و باقیان بکسره و مدلول حقا ابن کثیر و ابو عمرو اذ انتم بالعدوة الدنیا و هم بالعدوة القصوی بکسر عین در موضعین خوانده و باقیان بضم خوانده تنبیها ان مقید کرد به وجه موضعین تا آنانکه بحث از نو معنی است خارج باشد و قوله عم علا اشارتست بوجه فتح آن یعنی فتح آن علم توانست ای جهت آنکه بعد از علم واقع است تقدیرا لانه لا علموا الله و وجهی دیگر علی تقدیر اللام ای لو کثرت لان الله و قوله حقا اشارتست بکسر عین عدوة برای

ومع احيي اكسر مظهرا اذ صفا هدى واذ يتوفى انثوه له ملا

یعنی مدلول عم و اذ و صاد صفا و هاء هدی نافع و شعبه و بزی من حی عن بینة باظهار یا اول و کسر آن خوانده و باقیان باسکان یا و ادغام آن کنند در یا ثانی و مدلول لام له و میم ملا هشام و ابن ذکوان قوله اذ یتوفی بتا تانیث خوانده و باقیان بتذکیر

وبالغيب فيها تحسبن كما فشا عميما وقل في النور فاشيه كلا

یعنی مدلول کاف کما و فا فشا و عین عمیما ابن عامر و حمزه و حفص و لا تحسبن الذین کفروا درین سوره بغیب خوانده و باقیان بخطاب و مدلول فا فاشیه و کاف کلا حمزه و ابن عامر و لا تحسبن الذین در نور بغیب خوانده و باقیان بخطاب تنبیها قوله فشا عمیما اشارتست باشتهار غیب تحسبن مر حفص را در انفال هم چنانکه شهرت غیب ابن عامر در انفال و نور بس تنبیه است ببطلان قول کسی که نقل کرده است غیب تحسبن مر حمزه را فقط در موضعین یعنی در انفال و نور والله اعلم

وانهم افتح كافيا والسلم واكسر في القتال فطب صلا

یعنی مدلول کاف کافیا ابن عامر انهم لا یعجزون بفتح همزه خوانده و باقیان بکسره قوله وان جنحوا للسلم درین سوره شعبه بکسر سین خوانده و غیر شعبه بفتح خوانده و مدلول فا فطب و صاد صلا حمزه و ابو بکر در سورة القتال الی السلم بکسر سین خوانده و باقیان بفتح

وثاني يكن غص وثالثها ثوى وضعفا بفتح الضم فصل وفي الروم صف عن خلف فصل وانث ان تكون

یعنی مدلول غین غص ابو عمرو و کوفیان هو اول و اذ یکن منکم مائة یغلبوا الفا بتذکیر خوانده و ان دوم است کما اشار بقوله

و ثانی یکن و باقیان بتانیث خوانده و مدلول ثا ثوی کوفیان فان یکن منکم مائة صابرة که آن ثالث است بتذکیر خوانده کما اشار بقوله و ثالثها ثوی و باقیان بتانیث خوانند پس حاصل آن باشد که کوفیان بتذکیر خوانده در موضعین و حرمیان و ابن عامر بتانیث و ابو عمرو در اول بتذکیر خوانده و در ثانی بتانیث و مدلول فا فاشیه حمزه و نون نفلا عاصم قوله ان فیکم ضعفا بفتح ضاد خوانده درین سوره و باقیان بضم و مدلول صاد صف و عین عن و فا فصل ابو بکر و حمزه و حفص الله الذی خلقکم من ضعف ثم جعل من بعد ضعف قوة ثم جعل من بعد قوة ضعفا بفتح ضاد خوانده در مواضع ثلثه و حفص بوجه ثانی موافقت کند با باقی قرا یعنی بضم خوانده چنانچه اشارت کرده بدان بقوله عن خلف و مدلول حا حلا ابو عمرو ان یکون له اسری بتانیث خوانده و نیز قوله قل لمن فی ایدیکم من الاسری را بصیغه فعالی مضموم الفا خوانده بغیر ابو عمرو و ان یکون بتذکیر خوانده اسری بصیغه فعلی مفتوح الفا خوانده تنبیها بقید ثانی و ثالث اول و رابع بیرون رفتند یعنی ان یکن منکم عشرون و ان یکن منکم الف که قرا متفق اند در تذکیر موضعین و از اطلاق یکن مستغنی شد از بیجه آن و فتح مقید کرد انها انهم ضد و قوله بخلاف بعد از مر حفص لفظا معلوم شود که حفص را دو وجه است کامر و اسری مقید کرد انید بان یکون تا قل لمن فی ایدیکم من الاسری خارج باشد و تلفظ کرد بقراتین تا مستغنی از ترجمه و قرا بر اصل خود باشند در اماله و معانی رموز اشارتست بوجه

ولايتهم بالكسر فز وبكهفه شفا ومعا اني بيا ابن اقبلا

یعنی مدلول فا فز حمزه مالکم من ولایتهم بکسر واو خوانده درین سوره و در سورة کهف و مدلول شین شفا حمزه و کسائی قوله هنالک الولایة بکسر واو خوانده و باقی قرا غیر کسائی در موضعین بفتح خوانند و کسائی در کهف موافقت کند در کسر با حمزه کامر و درین سوره موافقت کند با باقیان در فتح و یا آت اضافه دو موضع است درین سوره قوله انی اری ما لا ترون و انی اخاف الله حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده تنبیها قوله فز اشارتست بوجه قرات حمزه زیرا که هر فعلی که آن از جنس صیغها باشد مکسور آید چنانچه قصارت و خیاطت و چون کسائی با حمزه متفق شد در کهف بهجی وقوف وجه قرات تنبیه کرد بقوله شفی و قوله اقبلا اشارتست بیا این اضافه و درین سوره یا محذوف نیست و اما ادغام کبیر با تزوده بغیر راجی و حکم آن قد سبق فتامل ذلک قال لاعال له الشوکة تکون و روفکم من الطعام العظیم بما مناکم قلیلا زین لهم و قال الیوم الیتامی نکص انه هو حسبک الله هو

سورة التوبة

وكسر لا ايمان عند ابن عامر ووحد حق مسجد الله الاولا

یعنی ابن عامر قوله لا ایمان لهم بکسر همزه خوانده و باقیان بفتح و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو ان یعمروا مساجد الله بتوحید خوانده و باقیان بجمع تنبیه مساجد الله مقید کرد انید باول تا ثانی قوله انما یعمر مساجد الله بیرون رود که هیچ کس از قرا الا بتوحید نخوانده والله و الیه و بشرهم و کرها قد تبین

عشيرات اكسر بالجمع صدق وتنونوا عزير رضى نص وبالكسر وكلا

یعنی مدلول صاد صدق شعبه درین سوره باثبات الف خوانده بر صیغه جمع و باقیان بحذف الف بر صیغه توحید و مدلول را و رضی و نون نص

کسائی و عاصم وقالت الیهود عزیر بتنوین خوانند و باقیان بی تنوین و قوله بالکسر وکلا یعنی بجوات تنوین نون تنوین را مکسور داشته
از برای التقاء ساکنین و چون لا ضم ابن الازی بیت ازین سبب قاری تنوین را مکسور کرده اند پس عاصم درین مسئله بر اصل مذهب خود است
اما کسائی درین باب اصل مذهب او آن بود که بضم خواند کما مر فی قوله وضمک اولی الساکنین لکن عدول کرده بالکسر کما مر و بصحبت قرائت
تنوین اشارت کرد بقوله رضی نفر تنبیها در عشرات لفظ جمع مطلق است تا معلوم شود که مراد جمع سلامت نه جمع مکسر که عشائر
ونه گفت عشرات مد الواو صدق تا توهم نکنند در حذف ضمیر که کلمه عشرات عام است چنانچه در مکانات زیرا که چون کلمه بصیغه جمعی معین
ذکر کرد مراد آن یکی لفظ باشد و چون بر طریق کلی گوید یعنی قیود از وی حذف کند مراد عام باشند فافهم ذلک

یضاهون ضم الها بکسر عاصم وزد همزة مضمومة عنه واعقلا

فرمود که عاصم یضاهون بکسر ها با اثبات همزه مضمومه بعد از ها خواند و باقیان بضم ها و حذف همزه خوانند تنبیها
مقید کردانید کسر را از ضد و قوله واعقلا اشارت بوجه قرائت عاصم که آن لغتی مشهور است و بعضی گفته اند که بهمزه خواندن لغت
اهل طایف است و بصحت این لغت اشارت کرد که اعقلا یعنی در باب انزا و اللغات ممکن در قول جاهل این لغت

یضل بضم الیا مع فتح ضاده صحاب ولم یخشوا هناک مضللا

یعنی حمزه و کسائی و حفص یضل به الذین بضم یا خوانند و فتح ضاد و باقیان بفتح یا و کسر ضاد تنبیها چون یضل بفتح و کسر ضاد
مسند با کفار است و اهل بدعت بوی مایل نشدند قول اینها را در نمود ولم یخشوا هناک مضللا یعنی که حق فی نیت بر این تعقید از آنکه
اصحاب بدعت بدین استدلال کنند و این مضلل ایشان باشند زیرا که اسناد فعل با کفار حقیقی نیست بلکه مجاز است بسبب آنکه ایشان

وان یقبل التذکیر شاع وصاله ورحمة المرفوع بالخفض فاقبلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسائی قوله ان یقبل منهم بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول فا فاقبلا حمزه ورحمة للذین
بجر خوانند و باقیان برفع تنبیها تنبیه کرد بظهور وجه قوله یقبل شاع وصاله زیرا که اسناد فعل است با نفقات و تانیث آن حقیقی

ویعف بنون دون ضم وفاؤه یضم تعذب تاؤه بالنون وصلا
وفی داله کسر وطائفة بنصب مرفوعة عن عاصم کله اعتلا

فرمود که عاصم خوانده است ان نعف بنون مفتوحه و بضم فا نعف و نعذب بعد از وی است بنون مضموم و کسر ذال
وطائفة بنصب تا و باقیان بیا تذکیر و ضم یا و یعف بفتح فا و تعذب بتا تانیث مضموم و فتح ذال تنبیها نفی ضم کرد بقوله
دون ضم تا ضد آن که فتح است ثابت شود و گفت وفاؤه یضم زیرا که رفع در یعف بفتح و نون نعذب مقید کردانید بتا و زیرا
که از مصطلح خارج بود و بوصلا اشارت کرد بتبعیت نون نعذب متابعت نعف و نصب را مقید کرد از ضد و چون اسم کلمه
یاد کرد و ذکر عاصم در آخر کرد از کلمات اولین در یبود از تنصیص فرمود کله اعتلا تا معلوم شود که جز سه ترجمه از عاصم است

وحق بضم السوء مع ثان فتحها وتحریک ورش قربة ضمه حلا

یعنی مدلول حا و حق ابن کثیر و ابو عمرو دایرة السوء درین سوره و در فتح بضم سین خوانند و درین دو موضع و باقیان بفتح و ورش
قوله الا انها قربة لهم بضم را خواند و باقیان باسکان را خوانند تنبیهات در سوء فتح را مقید کرد بثانی
تا قوله تعالی ظن السوء و ظننتم ظن السوء که ثالث است بیرون رود و از ترتیب مسائل و نیز از قول ناظم که ثانی
فتحها معلوم شد نحو الجهر بالسوء و مطر السوء داخل نباشد و تحریک را مقید کردانید بضم در قربة که مصطلح او است که مطلق

ومن تحتها المکی یجر وزاد من صلاتک وحد وافتح التا شذا علا
ووحد لهم فی هود ترجی همزه صفا نفر مع مرجون وقد حلا

یعنی ابن کثیر با اثبات حرف من پیش از تحتها الانهار که آن بعد از السابقون الاولون می آید خواند و تا ثانی از تحتها بسبب
که در اول آن واقع است مجرور خواند کما اشار بقوله من تحتها المکی یجر و باقیان بحذف من و نصب تحتها خوانند زیرا که مفعول فیه
باشد و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسائی و حفص ان صلاتک سکن درین سوره و قوله اصلوتک در هود بتوحید
خوانند و باقیان بجمع قوله وافتح التا یعنی قاری بتوحید درین سوره بفتح تا خوانند و در هود بضم تا و قاری جمع درین سوره
بکسر تا خوانند و در هود بضم تا پس قرا سبعه در ضم تا متفق باشند در هود زیرا که درین سوره مقید یاد کرد و در هود مطلق
و مصطلح ناظم آنست که مطلق محمول باشد بر رفع و بعد از آن فرمود که مدلول صاد صفا و نفر یعنی ابو بکر و ابن کثیر و ابو عمرو و
ابن عامر قوله ترجی من تشاء در احزاب و قوله مرجون لامر الله درین سوره همزه مضمومه بعد از جیم زیادت کنند در کلمتین و باقیان
بحذف همزه مذکوره خوانند تنبیها و وحد لهم فی هود و نگفت و عنهم بهود تا نص باشد دران که اختلاف هود در توحید است
فقط نه در اعراب اما اگر گوید و عنهم این ترجمه معطوف بر ترجمه سابق باشد که گفته است صلاتک وحد وافتح صلوتک منصوب است
کسی را وهم آمدی که آنجا نیز منصوب است و قوله شذا علا اشارت است بثنا بر قرائت صلوتک بتوحید که مراد از وی جنس عبادت
وچون بعضی از ائمه تجوید همزه ترجی کرده اند بر مقتضی قول ایشان بصفا و حلاوت آن اشارت کرد بقوله صفا نفر وقد حلا

وعم بلا واو الذین وضم فی اسس مع کسر وبنیانه ولا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر قوله والذین اتخذوا بحذف واو خوانند و باقیان باثبات و ایضا مدلول عم قوله افمن اسس
بنیانه وام من اسس بنیانه در کلمتین بضم همزه و کسر سین اول و رفع بنیانه در موضعین خوانند و باقیان بفتح همزه و سین در دو موضع و نصب بنیانه

وجرف سکون الضم فی صفو کامل تقطع فتح الضم فی کامل علا

یعنی مدلول فا فی و صاد صفو و کاف کامل حمزه و ابو بکر و ابن عامر علی شفا جرف باسکان را خوانند و باقیان بضم را خوانند و مدلول
فا فی و کاف کامل و عین علا حمزه و ابن عامر و حفص تقطع قلوبهم بضم تا خوانند و باقیان بفتح تنبیها قوله صفو کامل
اشارت است بثنا بر قاری اسکان جرف زیرا که راء وقف مکرر است خفت در وی مناسب باشد و نیز در تقطع بسبب فتح از جهت عربیت

یزیغ علی فصل یرون مخاطب فشا ومعی فیها بیاءین جملا

يعني مدلول عين علا وفا بفصل حفص وحمزه ما كاد تزيغ بتذكير خوانند وباقيان بتانيث ومدلول فشا حمزه اولا ترون بخطاب خوانند
وباقيان بغيب وفرمود كه با اضافه دو است درين سوره با اول معي ابدا صحبان و ابو عمرو وحفص بفتح خوانند وياء دوم معي عدوا
حفص بفتح خوانند فقط وقوله على فصل اشارتست بدانكه دخول كاد بر تزيغ كه جايز است بنا بر آن است كه ضمير شان مقدر در كاد فاصله
آنست واگرنه دخول فعل بر فعل جايز نبودي واما يا محذوفه درين سوره نيامده است و ادغام كبير بيست وهفت كلمه است
درين سوره من بعد ذلك على المشركون بخسي ذلك قوله ارسل رسوله اذن لهم اذا قيل لكم يقول لصاحبه وكلمات الله هي العليا يتبين لك
الفتنة سقطوا ونحن نتربص ويومن للمومنين والمومنات جنات وطبع على ليوذن لهم لن نومن لكم ينفق قربات نحن نعلمهم
ان الله هو يقبل وان الله هو التواب ما يبين لهم فلما تبين لهم حتى يتبين لهم كاد تزيغ ان الله هو التواب ولا ينفقون نفقة زياده بعضي

سوره يونس عليه السلام

واضجاع را كل الفواتح ذكره حمى غير حفص طاويا صحبة و لا
وكم صحبة ياكاف والخلف ياسر وها صف رضي حلوا وتحت جني حلا
شفا صادقا حاميم مختار صحبة وبصر وهم ادرى وبالخلف مثلا
وذو الرا لورش بين بين وفي نافع لدي مريم ها يا وحا جيده حلا
يعني مدلول ذال ذكره وحا حمى ابو عمرو و ابن عامر و كوفيان غير از حفص الف را را
از الف را كه در اوايل يونس وهود و يوسف و رعد و ابرهيم و حجر است باماله محض
خوانند و مدلول صحبه ابو بكر و حمزه و كسايى اماله محض كنند در الف طا طه و طا سيم
سه گانه و الف يا از ياسين و مدلول كاف كم و صحبه ابن عامر و حمزه و كسايى و ابو بكر اماله
محض كنند در الف يا از كهيعص و مدلول يا ياسر سوسى در الف يا مذكور را اماله كند
بيك وجه و بوجه دوم بفتح كما اشار بقوله والخلف ياسر و مدلول صاد صف و را
رضي و حا حلوا شعبه و كسايى و ابو عمرو اماله كنند ها فاتحه مريم را و مدلول جيم جني
و حا حلا و شين شفا و صاد صادقا ورش و ابو عمرو و حمزه و كسايى و شعبه اماله
محض كنند ها طه و مدلول ميم مختار و صحبه و ابن ذكوان و حمزه و كسايى و شعبه اماله
كنند حاحم هفت گانه و قوله و بصر و هم يعني ابو عمرو و صحبه اماله كنند الف ادري
در مجموع قران نحو ولا ادريكم و ما ادريك قوله بالخلف مثلا يعني در جميع باب ادري
ابن ذكوان را دو وجه باشد يكي اماله و دوم فتح و ذوا الراء لورش بين بين يعني در مواضع مذكوره در صور سابق نحو الر لام را
والف لام ميم را و يا با در ورش باماله بين اللفظين خوانند و قوله نافع لدي مريم ها يا يعني نافع بروايت ورش و ابو عمرو وابن
وحا حاميم هفت گانه را باماله بين بين خوانند و باقي قرا از قوله واضجاع را تا بقوله وحا جيده حلا در مجموع بفتح خوانند

تنبيه چون ناظم اصحاب اماله را درين موضع ياد كرد ما نيز از بهر ظهور اصحاب فتح را كه متفق اند در هر حرفي از كلمات مذكوره
ياد كنيم و بالله التوفيق
بدانكه قالون و ابن كثير و حفص در فتح را آت متفق اند و حرميان و ابو عمرو و ابن عامر و حفص در طا آت و ياسين و ابن كثير و ابن عامر
و حفص و ابو عمرو و غير از سوسى در يك وجه در فتح يا مريم و ابن كثير و ابن عامر و حفص و حمزه و هشام در ها مريم و قالون
و ابن كثير و ابن عامر و حفص در ها طه و قالون و ابن كثير و هشام و حفص در حا آت حاميم هفت گانه و حرميان و حفص و ابن عامر
غير از ابن ذكوان در يك وجه در باب ادري والله اعلم و معاني رموز چنانچه از پيش ياد كرده شد
ويفصل ما حق علا ساحر ظبى وحيث ضياء وافق الهمز قنبلا
يعني مدلول حق و عين علا ابن كثير و ابو عمرو و حفص يفصل الايات بيا خوانند و باقيان بنون و مدلول ظا ظبى
ابن كثير و كوفيان ان هذا لساحر مبين بفتح سين و بعد از سين الف و كسر حا خوانند و باقيان بكسر سين و اسكان حا بي الف
و قبل ضياء بهمزه مفتوحه بعد از ضاد خوانند در جميع قران و باقيان در مكان همزه يا مفتوحه خوانند تنبيه ضياء در قران سه
موضع است درين سوره و انبيا و قصص در تلاوه قوله ضياء مقدم است بر يفصل و از بهر وزن مؤخر افتاده است و نيز از سبب
لام لساحر حذف كرد و از لفظ ناظم معلوم شد كه از بهر قاري مذكور ساحر بوزن فاعل است و چون از پيش معلوم شد از آنكه در سوره المائده
و اعراف ياد كرد كه ضد ساحر سحار مي آيد حالانكه در آخر اين سوره و اعراف و سحر مي آيد بروزن فعل چنانكه در مائده و اينجا شايد
كه ضد سحار باشد والا با حقيقت در آخر اين سوره مي آيد ياد كرده بودي پس متعين باشد كه ضد اينجا سحر است كه بروزن فعل
چنانچه اشارت كرد بدان بقوله ظبى يعني مستنبط باشد ضد آن قراء كسي كه اورا جدتي در ذكا بود فافهم ذلك
وقضى الفتحان مع الف هنا وقل اجل المرفوع بالنصب كملا
يعني مدلول كاف كملا ابن عامر لقضي اليهم اجلهم بفتح قاف و ضاد و اثبات الف بعد از ضاد و بنصب اجلهم خوانند و باقيان
بضم قاف و كسر ضاد و بعد از ضاد يا مفتوحه و اجلهم برفع خوانند تنبيه لام لقضي و ضمه اجلهم حذف كرد از بهر
وزن و ترجمه يا قضي از لفظ ناظم معلوم شد و كسر ضاد از ضد فتح و ضم قاف از نظير كه در سوره زمر فرموده و ضم قضي
معلوم شد و از آنچه گفت هنا دو فايده است يكي آنكه قضي عام نيست و فايده دوم اشارت ايما بموضع رمز كه بعضي ترجمه
تعلق بدان مي دارد و نصب را مقيد كرد از بهر ضد و قوله كملا اشارتست بوجه قرات ابن عامر
وقصر ولا هاد بخلف زكا وفي القيامة لا الاولى وبالحال اولا
يعني مدلول زا زكا قنبل ولا ادريكم به ولا اقسم بيوم القيمة بحذف الف لا خواند در موضعين و مدلول ها هاد برى
بيك وجه موافق قنبل باشد در حذف و بوجه دوم موافق باقي قرا باشد در اثبات الف در موضعين تنبيه از قيد قيمة
قوله لا اقسم بهذا البلد بيرون رود و از قيد اول ثاني قيامة بيرون رود و قوله و بالحال اولا تنبيه است بتعليل قصر اي كانا اقسم
وخاطب عما تشركون هنا شذا وفي الروم والحرفين في النحل اولا

یعنی مدلول سین شذا حمزه و کسائی قوله تعالی سبحانه و تعالی عما یشرکون و ما کان الناس الا در سوره یونس قوله سبحانه و تعالی عما یشرکون
و سبحانه و تعالی عما یشرکون جل و علا لا تنا در نحل و سبحانه و تعالی عما یشرکون در روم بتا خطاب خواندند و باقیان در مواضع اربعه
بغیب **منسها** بقید عما قوله ادا فریق منهم بربهم یشرکون در سوره روم بیرون رود و بقید اول النحل حرف ثالث قوله اذا فریق
منهم بربهم یشرکون بیرون رود و بدانکه حمزه اولا از وی بیان است و چون از قیود مذکوره ممتاز شد حرف مختلف از متفق فیه گردید

بُسَیِّرُکُمْ قُلْ فِیهِ یَنْشُرُکُمْ کَفَی مَتَاعُ سِوَی حَفْصٍ بِرَفْعٍ تَحَمَّلَا

یعنی مدلول کاف کفی ابن عامر هو الذی یسیرکم بفتح یا و نون ساکن بعد از یا و شین معجم مضموم بعد از نون خواند و باقیان
بضم یا و سین مهمله مفتوحه و بعد از آن یا مکسوره مشدده خواندند و قراء سبعه غیر از حفص متاع الحیوة الدنیا
برفع عین خواندند و حفص بنصب عین خواند **منسها** قوله کفی اشارت است بلفظ که بحجه حاجتی نیست و محمل حملا بجز اعاصم

وَإِسْکَانُ قِطْعًا دُونَ رَیْبٍ وُرُودُهُ وَفِی بَاءِ تَبْلُوا التَّاءُ شَاعَ تَنَزُّلَا

یعنی مدلول دال دون و را ریب ابن کثیر و کسائی قطعا من اللیل باسکان طا خواندند و باقیان بفتح و مدلول شین شاع
حمزه و کسائی هنالک تبلوا بتا بین خواندند و باقیان بنا و با خواندند قوله بحرفهم کالم و لیصلوا در انعام یاد کرده شد و معانی مرکب

وَیَا لَا یَهِدِّی اکْسِرْ صَفِیًّا وَهَاهُ نَلْ وَأَخْفَی بَنُو حَمْدٍ وَخُفِّفَ شُلْشُلَا

یعنی مدلول صاد صفیا شعبه قوله امن لا یهدی بکسر یا خواند و باقیان بفتح و مدلول نون نل عاصم بکسر ها خواند و باقیان
بفتح پس عاصم را دو قرات باشد و مدلول با بنو و حا حمد قالون و ابو عمرو باختلاس خوانند که قرات سیم باشد و باقیان
بالعام فتح خواندند و مدلول شین شلشلا حمزه و کسائی بتخفیف دال خوانند که قرات چهارم است و باقیان که ایشان ورش و ابن کثیر
و ابن عامر اند بتحجه مذکوره که فتح یا و هاست بتشدید دال که ضد قرات حمزه و کسائی است خوانند پس حاصل ازین مذکور پنج
قرات حاصل آید فتامل ذلک **منسها** یهدی مقید کرداند بلا تا قوله من یهدی الی الحق و قل الله یهدی للحق و افمن
یهدی الی الحق مجموع بیرون رود و مراد از اخفا اینجا اختلاس فتح هاست نه کسر ها و قطع کرد بنا بر مذهب مشهور مر ابو عمرو
و قالون را بقرات اختلاس کا اشار بقوله بنو حمد و تنبیه کرد بخفف وجه قرات حمزه و علی یعنی کسائی بقوله شلشلا و قوله صفیا
اشارت است با صل وجه قرات ابوبکر که یهدی بوده تا را در دال ادغام کردند و حرکه تا را که حذف کرده بودند با ها بدادند پس التقا کردند

وَلَکِنْ خَفِیفٌ وَارْفَعِ النَّاسَ عَنْهُمَا وَخَاطِبْ فِیمَا یَجْمَعُونَ لَهُ مُلَا

قوله عنهما ضمیر عاید است با حمزه و کسائی بتخفیف نون و کسر آن و رفع الناس خوانند و باقیان قوله و لکن الناس بفتح نون مع
التشدید و نصب الناس خواندند و مدلول لام له و میم ملا را و یا ابن عامر خیر مما یجمعون بخطاب خواند و باقیان بغیب **منسها**
کسر نون و لکن مر قاری مخففه را در حالت وصل معلوم شد از کلمه مجمع علیه و اسکان نون را در حالت وقف از لفظ ناظم و فتح نون مشدده
از نظیر و بنا بر قرات خطاب اشارت کرد بقوله ملا و مسئله آلان و مدود ورش در اصول یاد کرده شد در باب نقل

با نعام

وَیَعْزُبُ کَسْرُ الضَّمِّ مَعْ سَبَأٍ رَسَا وَأَصْغَرُ فَارْفَعْهُ وَأَکْبَرُ فَیْصَلَا

یعنی مدلول را رسا کسائی و ما یعزب در سوره یونس و سبا بکسر زای خواند و باقیان بضم در سورتین و مدلول فا فیصلا حمزه و خلف
و لا اصغر من ذلک و لا اکبر برفع را خواند و باقیان بنصب خوانند در موضع یونس و در رفع قوله و لا اصغر من ذلک و لا اکبر در سبا قراء سبعه متفق اند
و ازینجاست که ناظم مطلق یاد کرده و قوله فیصلا اشارت بفرق میان السورتین یعنی که حمزه در یونس برفع خوانده و در سبا بنصب

مَعَ الْمَدِّ قَطْعُ السِّحْرِ حُکْمٌ تَبَوَّءَا بِیَا وَقْفُ حَفْصٍ لَمْ یَصِحَّ فَیُحْمَلَا

یعنی مدلول حا حکم ابو عمرو ما جئتم به السحر بقطع همزه خواند و بعد از همزه قطع اثبات الف خواند و باقیان بهمزه وصل خوانند
و بعد از همزه حذف الف کنند و بعضی روایت کرده اند از حفص که چون وقف بر قوله ان تبوءا کند ناظم فرموده که آن روایت صحیح
نیست بلکه حفص و باقی قراء متفق اند برانکه وقف بهمزه کنند **منسها** برانکه ابو عمرو را وقف بکوی باشد بر قوله ما جئتم به و در آلسحر دو وجه
بالشعب جاول جایز یاد کرده شد نحو الذکرین

وَتَتَّبِعَانِّ النُّونُ خَفَّ مَدًى وَمَا جَ بِالْفَتْحِ وَالْإِسْکَانِ قَبْلُ مُثَقَّلَا

یعنی مدلول میم ملا ابن ذکوان قوله و لا تتبعان بتخفیف نون خواند و باقیان بتثقیل بعد از آن فرمود که مدلول میم ماج ابن ذکوان بوجه
ثانی خواند و لا تتبعان بفتح با و اسکان تا ثانی و بتثقیل نون و باقیان بکسر با و تثقیل نون خوانند پس در تتبعان سه قرات باشد دو از
ابن ذکوان و یکی مر باقی قراء سبعه را و چون اماول قرات در روایت ابن ذکوان مختلف بود کما اشار بقوله ماج ای اضطرب تنبیه کرد که معلوم شود

وَفِی إِنَّهُ اکْسِرْ شَافِیًا وَبِنُونِهِ وَنَجْعَلُ صِفْ وَأَخْفِ نُنْجِ رِضًی عَلَا
وَذَا هُوَ الثَّانِی وَتُعْنَی یَاؤُهَا وَرَبِّی مَعَ أَجْرِی وَإِنِّی وَلِی حُلَا

یعنی مدلول شین شافیا حمزه و کسائی انه بکسر همزه خواندند و باقیان بفتح و مدلول صاد صف شعبه نجعل الرجس بنون خواند و باقیان
بیا و مدلول را رضی و عین علا کسائی و حفص علینا ننج المومنین باسکان نون ثانیه خوانند و بتخفیف جیم و باقیان بفتح نون و تشدید جیم خوانند
منسها از قید ثانی قوله ننجی رسلنا که اول است بیرون رود و از لفظ ناظم سکون نون ننج معلوم شد مر قاری بتخفیف را و فتح نون مر قاری
مشدد را از اجماع و قاری مخففه و مشدده متفق باشند در وقف بغیر یا موافقت مرسوم را و بعجت روایت شعبه در نجعل و روایت
کسائی و حفص از جهت نقل و عربیت در قوله ننج اشارت کرد بقوله صف و قوله ننج رضی علا و بعد از آن فرمود که یا آن اضافه در سوره
یونس نه است نفسی ان اتبع و ربی انه لحق نافع و ابو عمرو در موضعین بفتح خوانند و ان اجری الا علی الله نافع و ابو عمرو و ابن عامر
و حفص بفتح خوانند و انی اخاف و ما یکون لی ان ابدله حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و یاات زواید درین سوره نیامده است
بیت و سی کلمه است درین سوره منازل لتعلموا بالخیر لقضی نزین للمسرفین خلایف فمن اظلم ممن کذب بایاته من بعد ضرا السحر
یقول للذین مرجعکم کذلک کذبا اعلم بالمفسدین قبل الذین اذن لکم لا مبدل لکلمات الله جعل لکم اللیل لتسکنوا اذ قال لقومه
نطبع علی نجیکم قال قد اجیبت دعوتکما امن لموسی الغرق قال امنت و ان یمسسک الله بضر فلا کاشف له الا هو و ان یردک بخیر فلا راد لفضله

سوره هود علیه السلام

وَإِنِّی لَکُمْ بِالْفَتْحِ حَقُّ رُوَاتِهِ وَبَادِیَ بَعْدَ الدَّالِ بِالْهَمْزِ حُلِّلَا

يعني مدلول حق ابو كثیر و ابو عمرو و ورا روایة کسائی انی لکم نذیر بفتح همزه خوانده و باقیان بکسر و مدلول حلا ابو عمرو بعد غیر مفتوحه خواند بعد از دال و باقیان بیا مفتوحه بعد از دال **تنبیها** همزه را مقید کرداند بعد از دال تا کسی متوهم نشود که عرضها از همزه الفی است که بیت اذنی دالیت و معلوم شد از رسم بادی که ضد همزه یا است و قوله حلا اشارت است بهمزه مفتوحه

ومن كل نون مع قد افلح عالما فعميت اضممه وثقل شذا علا

یعنی مدلول عین عالما حفص من کل زوجین در این سوره و در قد افلح لام کل منون خوانده و باقیان ترک تنوین کنند در موضعین و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسائی و حفص فعمیت علیکم بضم عین و تشدید میم خوانده و باقیان بفتح عین و تخفیف میم **تنبیها** قراء سبعه متفق اند در فتح فعمیت علیهم در قصص و از اطلاق لفظ ناظم معلوم شد اتفاق در آن و قوله فعمیت در تلاوت مقدم است بسبب وزن نظم مؤخر شد و بعضی روایت حفص تیسیر کرد بقوله تعالی والله اعلم

وفي ضم مجراها سواهم وفتح يا بني هنا نص وفي الكل عولا
وآخر لقمان يواليه احمد وسكنه زاك وشيخه الاولا

ضمیر سواهم عائد است با حمزه و کسائی و حفص یعنی که غیر از جماعه مذکور بسم الله مجریها بضم میم خوانده پس قرائت حمزه و کسائی و حفص بفتح میم خوانده و مدلول نون نص عاصم یا بنی ارکب در این سوره بفتح یا خوانده و باقیان بکسر و مدلول عین عولا حفص یا بنی هر جا که بیاید بفتح یا خوانده و در آخر لقمان یا بنی اقم الصلوة احمد بزی موافقت کند با حفص در فتح یا و قنبل حرف مذکور را باسکان خوانده پس حاصل و ابن کثیر در لقمن یا بنی لا تشرک بالله باسکان خوانده پس حاصل قرائت ابن کثیر آن شد که در حرف اخیر لقمن بروایت احمد بزی بفتح یا خوانده بروایت قنبل باسکان و در حرف اول لقمن بزی و قنبل باسکان یا خوانده و در حرف وسط لقمن یا بنی انها ان تک بزی و قنبل بکسر یا خوانده و در غیر لقمن ابن کثیر بکسر یا خوانده و باقی قراء غیر از عاصم در مجموع یا بنی بکسر یا خوانده و عاصم در این سوره بفتح یا خوانده و در غیر هود بروایت ابوبکر در مجموع کلمات یا بنی بکسر یا خوانده و بروایت حفص بفتح یا خوانده فافهم ذلک **تنبیه** قاری بفتح مجریها و قاری بضم هر یکی بمقتضای مذهب خود باشد در اماله والله اعلم

وفي عمل فتح ورفع ونونوا وغير ارفعوا الا الكسائي ذا الملا

از سوره که قراء سبعه غیر از کسائی انه عمل غیر بفتح و رفع لام و تنوین و غیر برفع را خوانده و کسائی بکسر میم و فتح لام بی تنوین و نصب غیر خواند **تنبیه** ضد رفع در مصطلح ناظم نصب باشد و چون ضیق مکان بود در عبارت مسامحت کرد

وتسألن خف الكهف ظل حمى وها هنا غصنه وافتح هنا نونه دلا

یعنی مدلول ظا ظل و حا حمی ابن کثیر و کوفیان و ابو عمرو فلا تسألنی عن شیء در کهف باسکان لام و تخفیف نون خوانده و مدلول غین غصنه ابو عمرو و اهل کوفه فلا تسألن ما لیس در این سوره باسکان لام و تخفیف نون خوانده پس متعین شد مر آن قاری را که در ترجمتین مذکور نیست در موضعین بتثقیل خواند بعد از آن فرمود که مدلول دال دلا ابن کثیر در این سوره بفتح

نون خوانده در باب زوائد یاد کرده شد اختلاف ایشه در اثبات و حذف یا و نیز مذکور شد معانی رموز کامه

ويومئذ مع سال فافتح اتى رضى وفي النمل حصن قبله النون ثملا

یعنی مدلول همزه اتی و را رضی نافع و کسائی و من خزی یومئذ در این سوره و من عذاب یومئذ در معارج بفتح میم خوانده و باقیان بجر در موضعین و مدلول حصن نافع و کوفیان من فزع یومئذ در نمل بفتح خوانده و باقیان بجر و مدلول ثا ثملا کوفیان من فزع در نمل بتنوین خوانده و باقیان بحذف تنوین پس حاصل سخن از فزع یومئذ قراء سبعه را چهار قرائت باشد فتامل ذلک **تنبیه** ضد فتح ابجا جرات و مراد از نون تنوین و معانی رموز اشارت است بوجه قرائت و صحت آن

ثمود مع الفرقان والعنكبوت لم ينون على فصل وفي النجم فصلا
نما لثمود نونوا واخفضوا رضى ويعقوب نصب الرفع عن فاصل كلا

یعنی مدلول عین علی و فا فصل حفص و حمزه الا ان ثمودا کفروا در این سوره و عادا و ثمودا در فرقان و عادا و ثمودا در عنکبوت بی تنوین خوانده و مدلول فا فصل و نون نما حمزه و عاصم و ثمودا فما ابقی در نجم بی تنوین خوانده پس متعین شد که قاری مسکوت عنه بتنوین خوانده و مدلول را رضی کسائی الا بعدا لثمود در این سوره بکسر دال و با تنوین خوانده و باقی قراء با ترک تنوین خوانده و دال مفتوح کرداند پس حاصل سخن آن شد که حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر در مواضع اربعه بتنوین خوانده و در لثمود بترک تنوین و فتح در مواضع ثلثه اول بتنوین خوانده و بترک تنوین در اخیرین و حفص و حمزه ترک تنوین کنند در مواضع خمسه مذکوره و کسائی بعکس حفص و حمزه خوانده یعنی در مجموع بتنوین و مدلول عین عن و فا فاصل و کاف کلا حفص و حمزه و ابن عامر و من وراء اسحق یعقوب بنصب با خوانده و باقیان برفع **تنبیها** دانسته شد که حرف مختلف فیه الا ان ثمود است پس و الی ثمود خارج باشد که از مختلف فیه نیست که اگر مختلف فیه بودی بعد از یومئذ یاد کردی و از بهر ضیق نظم یعقوب را بر سلام مقدم داشت والله اعلم

هنا قال سلم كسره وسكونه وقصر وفوق الطور شاع تنزلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسائی قال سلم فما لبث در این سوره و قوله سلم قوم در ذاریات بکسر سین و اسکان لام و حذف الف خوانده و باقیان بفتح سین و لام و اثبات الف بعد از لام خوانده در سورتین **تنبیه** سلم مقید کرد اند تا قالوا سلاما بیرون رود و مراد از قصر اینجا حذف حرف مد است کما مر و سین یاد کرده شد در البقره و قوله علی فصل اشارت است بصحت وجه عموم آن قوله عن فاصل کلا اشارت است بقول سیبویه که گفته یعقوب منصوب است بفعل مضمر و آن و هبنا است

وفاسر ان اسر الوصل اصل دنا وها هنا حق الا امراتك ارفع وابدلا

یعنی مدلول همزه اصل و دال دنا نافع و ابن کثیر قوله فاسر باهلک در این سوره و در حجر و در دخان و در طه و در شعرا بوصل همزه خوانده در مواضع خمسه مذکوره و در حرف طه و شعرا ابکر بون نیز خوانده و باقیان بقطع همزه مفتوحه خوانده در مواضع ثلثه اول و در موضع اخیرین بقطع همزه و اسکان نون خوانده و همزه بر اصل خود باشد در وقف و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو و لا یلتفت منکم احد الا امراتک برفع خوانده

وباقیان بنصب تنسه مراد از وصل اینجا آنست که حمزه قطع وصل کرد یعنی در حالت وصل از برای التقاء ساکنین نون مکسور شود
ومتعین که قرآن باقیان بجزم قطع باشد که آن مقتضی اسکان نون باشد و قوله واهلک الا امر یکی در عنکبوت قرا اسبوز از مذهب
ان اتفاق است و بجواز و جهین اینجا اشارت کرد بقوله حق و نیز رد بر کسی که قراة رفع ضعیف دارد قوله اصلی تکم مکانتکم
یاد کرده شد و قوله اصل دنا تنبیه است بوجه خفت در قراة نقل قوله فاسر

وفي سعدوا فاضمم صحابا وسل به وخف وإن كلا إلى صفوه دلا
وفيها وفي ياسين والطارق العلى يشدد لما كامل نص فاعتلا
وفي زخرف في نص لسن بخلفه ويرجع فيه الضم إذ علا

یعنی مدلول صحابا حمزه و کسایی و حفص و اما الذین سعدوا بضم سین خوانند و باقیان بفتح و مدلول سمی الی و صاد صفوه
و دال دلا نافع و شعبه و ابن کثیر و ان کلا بتخفیف نون و اسکان آن خوانند و باقیان بتشدید نون و فتح آن خوانند و مدلول کاف کامل
و نون نص و فا فاعتلا ابن عامر و عاصم و حمزه لما در این سوره و لما جمیع در یس و لما علیها در طارق بتشدید میم خوانند و باقیان
بتخفیف و مدلول فا فی و نون نص و لام لسن حمزه و عاصم مطلقا و هشام بیک وجه لما متاع در زخرف بتشدید میم خوانند و هشام
بوجه ثانی موافقت باقی قرا کنند در تخفیف میم و جون ان با لما جمع آید چهار قراة حاصل شود مر قرا صبور افتامل ذلک
و مدلول همزه اذ و عین علا نافع و حفص و الیه یرجع الامر بضم یا و فتح جیم و باقیان بفتح یا و کسر جیم تنبیه قوله وسل به یعنی
اعتماد کن بر قراة اصحاب ضم در قوله سعدوا اگر چه تجاوز کرده اند از بنا فاعل بمفعول که آن نیز صحیح دارد بحسب روایة
و مراد از تخفیف ان کلا تخفیف ان است تخفیف کلا زیرا که لفظ آن سابق است پس حکم بر ان منزل باشد و لما که مختلف فیه است

وخاطب عما تعملون هنا وآخر النمل علما عم وارتاد منزلا

یعنی مدلول عین علما و عم حفص و ابن عامر و نافع در این سوره و در آخر نمل عما تعملون بخطاب خوانند و باقیان بغیب در سورتین
تنبیه یعملون مقید کرده شد بعما تا قوله بما یعملون بصیر و عما یعملون خبیر بیرون رود و معانی رموز اشارتست یعنی این اسامی
اشارتست بعموم حکم یعملون زیرا که مراد مجموع خلق است که دعوت بوی رسیده است و علما اشارتست بظهور وجه خطاب یعملون
و ارتاد منزلا یعنی مطلوب شد یعملون از جهت آنکه تا محل خطاب باشد

ویا آتها عني وإني ثمانيا وضيفي ولكني ونصحي فاقبلا
شقاقي وتوفيقي ورهطي عدها ومع فطرن اجري معا تحصلا

شروع کرد در یاآت اضافه و فرمود که مجموع آنکه در این سوره آمده است ارعدد هجده یاست عنی از عذاب نافع و ابو عمرو بفتح خوانند
فانی اخاف علیکم و انی اخاف علیکم و انی اعظک و انی اعوذ بک و انی اخاف علیکم عذاب یوم محیط حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند در مواضع
خمسه مذکوره و انی اذا لمن الظالمین نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و انی اشهد الله نافع بفتح خواند و انی اریکم بخیر نافع و ابو عمرو

و بزی بفتح خوانند و ضیفی نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و لکنی اریکم نافع و ابو عمرو و بزی بفتح خوانند و نصحی ان اردت
نافع و ابو عمرو بفتح خوانند شقاقی نافع و ابن کثیر و ابو عمرو بفتح خوانند و فطرنی افلا نافع و بزی بفتح خوانند و ان اجری
در دو موضع نافع و ابو عمرو و ابن عامر و حفص بفتح خوانند و قوله لم تحصلا اشارتست بعدد یاآت این سوره
کاه یاآت محذوفه در این سوره سه است فلا تسئلن ما لیس و قوله و لا تخزون و قوله یوم یات کلمه اول نافع بزوائد
ورش و ابو عمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل و کلمه دوم ابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خوانند و کلمه سیم نافع
و ابو عمرو و کسایی در حالت وصل باثبات خوانند و اما ادغام کبیر در این سوره بیست و هفت موضع است یعلم ما تسرون
و یعلم مستقرها و من اظلم ممن یا قوم من اقول لکم اقول للذین اعلم بما فی قال لا عاصم الیوم من امر الله قال رب قال رب
مما تحکم غیره هو و من خزی یومئذ جاء امر ربک اطهر لکم لتعلم ما نرید قال لو ان رسل ربک المرفود ذلک امر ربک و
الآخرة ذلک الناس فاختلف فیه الصلوة طرفی السیئات ذلک جهنم من الجنة

سورة یوسف علیه السلام

وآيات اذ فتح حيث جا لابن عامر ووحد للمكي آيات الولا

فرمود ابن عامر قوله یا ابت هر جا که در قرآن بیاید بفتح تا خواند و باقیان بکسر و ابن کثیر قوله آیات للسائلین بحذف الف بر صیغه
توحید خواند و باقیان بالف بر صیغه جمع تنبیه محل فتح یا ابت معین نکرد اند لکن در باب وقف بیان کرد که ابیه
وقف بر تا کند و اینجا حکم وصل بیان کرد و در سوره اینست قوله و لا یعنی کلمه آیت در عقب با آیات تا غیر از آن خارج

غيابات في الحرفين بالجمع نافع وتأمننا للكل يخفى مفصلا
وادغم مع اشمامه البعض عنهم ونرتع ونلعب يا حصن تطولا
ويرتع سكون الكسر في العين ذو حمى وبشراي حذف الياء ثبت وميلا
شفا وقلل جهيدا وكلاهما عن ابن العلا والفتح عنه تفضلا

فرمود که نافع فی غیابات الجب یلتقطه و فی غیابت الجب و اوحینا بر صیغه جمع خواند یعنی غیابات و باقیان بحذف
الف بر صیغه توحید در موضعین و ایمه سبعه قوله لا تامنا تا اخفاء حرکت نون اول خوانند بیک وجه و بوجه دوم بادغام
نون اول در نون ثانی با اشمام خوانند و مدلول حصن کوفیان و نافع یرتع و یلعب بیا نقطه بزیر خوانند در حرفین
و باقیان بنون و مدلول ذال ذو و حا حمی ابن عامر و کوفیان و ابو عمرو باسکان عین قوله یرتع خوانند و باقیان بکسر
عین و قنبل باثبات یا خوانند چنانچه در اصول یاد کرده شد اختلاف آن پس حاصل سخن از مجموع مذکور شش قراءت باشد
قرا سبعه از جهت ظهور یاد کنیم نافع یرتع و یلعب بیا خواند در حرفین و بکسر عین یرتع و بزی بنون خواند در حرفین و بکسر عین
یرتع و قنبل بیک وجه موافق بزی باشد و بوجه دوم یرتعی باثبات یا خواند و بنون در حرفین و ابو عمرو و ابن عامر بنون
خواند در حرفین و یرتع باسکان عین و کوفیان باسکان عین یرتع و بیا خوانند در هر دو بعد از آن فرمود که مدلول

ثالثهن كوفيان يا بشرى را حذف كنند واز كوفيان مدلول شين شفا حمزه وكسائى را بشرا يا باماله خوانند ومدلول جيم جمّلا
ورش باماله بين اللفظين خوانند وابو عمرو بيك وجه موافقت كند با ورش وبوجه دوم موافقت كند با حمزه وكسائى يعنى باماله بين بين
وباماله محض خواند وبوجه ثالث ترك اماله بين بين واماله محض كند وموافقت با باقى قرا كند در فتح يا بشرى وناظم ننمود كه
وجه ثالث كه آن فتح است نيكوتراست قوله والفتح عنه تقبلا وبعضى از شراح منع اماله محض كرده اند ومؤلف از مختصر شارح
كبار از بهر ابو عمرو سه وجه خوانده است در بلاد يمن وشام وابستان نقل صحيح كرده اند از سلف كبار رضوان الله عليهم اجمعين

وهيت بكسر اصل كفؤ وهمزه لسان وضم التا لوى خلفه دلا

يعنى مدلول همزه اصل وكاف كفوا نافع وابن عامر هيت لك بكسر ها خوانند وباقيان بفتح ومدلول لام لسان هشام بهمزه
ساكنه خوانند در مكان يا كه بعد از ها مى آيد ومدلول دال دلا ولام لوى ابن كثير بى خلاف وهشام بخلاف بضم تا هيت خوانند
وباقيان بفتح تا پس از تراجم مذكوره پنج قرائت حاصل آيد نافع وابن ذكوان خوانند هيت بكسر ها وبيا ساكن وفتح تا وابن كثير هيت
بفتح ها واسكان يا وضم تا وهشام بكسر ها وبعد از ها همزه ساكنه وفتح تا وبوجه دوم ضم تا وكوفيان وابو عمرو بفتح ها و
ويا ساكن وفتح تا فافهم ذلك تنبيه اسكان همزه از اطلاق ناظم معلوم شد كه آن مكان يا ساكنه است ومعلوم شد
كه ضد همزه يا است كه مرسوم يا است وقوله وهمزه لسان يعنى را هيت بهمزه خواندن مع ضم التا يعنى ابن هشام خوانده

وفى كاف فتح اللام فى مخلصا ثوى وفى المخلصين الكل حصن تجملا

يعنى مدلول ثا ثوى كوفيان انه كان مخلصا در سوره مريم بفتح لام خوانند وباقيان بكسر ومدلول حصن نافع وكوفيان المخلصين
كه در صيغه جمع باشد ومعرف بلام نحو من عبادنا المخلصين هر كجا كه بيايد بفتح لام خوانند تنبيه از قيد مخلصا در مريم
باقى كلمه مخلصا كه جمع نباشد نحو قل الله اعبد مخلصا خارج باشد واز قيد جمع كه بلام تعريف باشد نحو مخلصين خارج شد
وقوله المخلصين الكل مراد از آنست كه در اول مخلصين لام تعريف باشد كما مر

معا وصل حاشا حج دابا لحفصهم تحرك وخاطب يعصرون شمردلا

يعنى مدلول حا حج ابو عمرو قلن حاشا لله ما هذا وقلن حاش لله ما علمنا بالف خواند بعد از شين در حالت وصل و در حالت
وقف حذف الف كنند وباقيان بحذف الف خوانند در حالتين وقوله دابا لحفصهم حفص بفتح همزه خواند وباقيان باسكان
ومدلول شين شمردلا حمزه وكسائى وفيه يعصرون بخطاب خوانند وباقيان بغيب تنبيه مراد از وصل آنست كه ابو عمرو در
حالت وصل باثبات الف خواند پس ضد وصل وقف باشد يعنى در وقف اثبات نكند كما مر وچون لفظ حاشا دو بار است
ميان آنكه الف اخير در وى ثابت است نحو حاشا وآنكه محذوف نحو حاش معلوم شود كه مراد اثبات وحذف است
در الف اخير وقوله حج اشارتست بظهور حجت منهت الف زيرا كه قراة او بر اصل است

ويكتل بيا شاف وحيث يشا نون دار وحفظا حافظا شاع عقلا

وفتيته فتيانه عن شذا ورد بالاخبار قالوا ائنك دغفلا

يعنى مدلول شين شاف حمزه وكسائى اخانا نكتل بيا خوانند وباقيان بنون ومدلول دال دار ابن كثير يتبوأ منها حيث يشاء بنون
خوانند وباقيان بيا ومدلول شين شاع وعين عقلا حمزه وكسائى وحفص فالله خير حافظا بفتح حا واثبات الف خوانند وبكسر فا وباقيان
بكسر حا واسكان فا وحذف الف خوانند ومدلول عين عن وشين شذا حفص وحمزه وكسائى وقال لفتيانه باثبات الف بعد از يا خوانند
وبعد از الف نون مكسوره كرده اند وباقيان لفتيته بعد از يا تا مكسوره ميان يا وها بى الف ونون خوانند ومدلول دال دغفلا
ابن كثير قالوا ائنك لانت يوسف بهمزه مكسوره بر صيغه خبر خوانند وباقيان لا همز نيز بر صيغه استفهام تنبيه ترتيب ما قبل
آن بوجه نشايد كه بعد از لفتيته بعد از آن نكتل بعد از آن حفظا اما از بهر نظم چنانچه اتفاق افتاد ياد كرد ونشايد كه عقد كردا
بحيث تا متغير نشود متفق النون بيرون رود وتلفظ كرد بلفظ فتيته وفتيانه تا مستغنى باشد از ترجمه آنكه معدوم داشته قلها
استيأسوا از بهر نظم وقرا بر اصل خود باشد در تسهيل وتحقيق وفصل وحمزه در وقف بر قاعده خود وورش نيز بر قاعده
خود باشد در مد ودرجات از پيش گفته شد وقوله دغفلا استعارتست كه از بهر تحريص بر اتخاذ قرائه مذكوره ياد كرده است

ويايس معا واستياس استيأسوا وتيأسوا اقلب عن البزى بخلف وابدلا

قوله معا يعنى ييأس در سوره ودر رعد قوله تعالى انه لا ييأس من وقوله افلم ييأس الذين وقوله واستيأس وقوله استيأسوا
يعنى اذا استيأس الرسل وقوله فلما استيأسوا منه وقوله ولا تيأسوا يعنى ولا تيأسوا من روح الله وقوله اقلب عن البزى بخلف يعنى
بزى بيك وجه كلمات مذكوره در مكان يا ساكنه آن الف خوانند ودر مكان همزه متحركه يا مفتوحه خواند ومراد از قلب آنست كه تاخير
با موضع فا آرد وبوجه دوم موافق باقى قرا باشد كه خوانند كلمات مذكوره باسكان يا وهمزه مفتوحه ميان يا وسين زيرا كه ترك
قلب ابدال باشد در قرائت باقيان تنبيه مراد از ابدال آنست كه همزه با الف خواند وبخلاف اشارة كرد با نچه ابو عمرو دانى روايت
كرده است كه بر فارسى در كلمات خمسه بقلب وابدال خوانده است وبه ابن غلبون هم چون قرائت جماعت رحمهم الله تعالى

[illegible]

ويوحى اليهم كسر حاء جميعها ونون علا يوحى اليه شذا علا

يعنى مدلول عين علا حفص الا رجالا نوحى در اين سوره والا رجالا نوحى در نحل وانبيا بنون وكسر حا خواند وغير حفص
بيا وفتح حا خوانند ومدلول شين شذا وعين علا حمزه وكسائى وحفص من رسول الا نوحى اليه كه ثانى انبيا است بنون وكسر حا خوانند
وباقيان بيا وفتح حا تنبيه مراد از جميعها نظائر مختلفه است يعنى حفص همه كلمات بدين ترجمه خواند ونوحى بر دو وجه ذكر
كرد يكى مقيد بضمير جمع مذكر غايب وآن منزلست ميان حفص وغير او وديگر مقيد كرد بضمير مفرد وآن نوع حفص است پس
معلوم شد كه آنچه از كلمات يوحى باشد يكى از اين قيد باشد از اين ترجمه خارج باشد نحو ما يوحى الى ويوحى كه در شورى است ذكر كرده شود

[illegible]

وثانى ننجى احذف وشدد وحركا كذا نل وخفف كذبوا ثابتا تلا

يعنى مدلول كاف كذا ونون نل ابن عامر وعاصم فننجى بحذف نون ثانيه وتشديد جيم وفتح يا خوانند وباقيان

باثبات نون ثانیه وحال آنکه ساکن باشد و تخفیف جیم واسکان یا خوانند و مدلول ثا ثابتا کوفیان قوله قد کذبوا بتخفیف ذال خوانند
و باقیان بتشدید **ملسها** قوله ثانی یعنی احذف محذوف نون اولست و در عبارت ناظم تسامحیست و غرض از ان اختصار
لفظ بود زیرا که اگر گفتی نون اول حذف کن ثانی را متوضی بایستی شدن بضم از جهت آنکه تا توجه ثانیه تبا بوکند که نون ثانی
حذف کن و مراد آنست که نونی مضموم مفرد در اول کلمه بیارد و تحریک بنزلات بر یا و تشدید بر حشو کلمه و تخفیف بر عین بنا بر اصطلاح
ناظم در فعل و چون کذبوا در تلاوت مقدم بود بر نجی ناظم فرمود که تلا یعنی کذبوا تابع نجی شده در نظم از جهت سهولت نظم و معانی و رعایت طرز

وَيَا يَ وَاِنِّي الْخَمْسُ بِي بِاَرْبَعٍ اَرَانِي مَعًا نَفْسِي لَيَحْزُنُنِي حُلَا
وَفِي اِخْوَتِي حُزْنِي سَبِيلِي بِي وَلِي لَعَلِّي آبَائِي اَبِي فَاخْشَ مُوحِلَا

درین دو بیت تنبیه کرد بانچه درین سوره بیست و دو یاء اضافت قوله و انی یعنی انی او فی الکیل نافع بفتح خوانند و قوله انی
یعنی احدیهما انی و قال الاخر انی و انی اری سبع بقرات و انی انا اخوک و انی اعلم در مواضع خمسه نافع و ابو عمرو بفتح خوانند
و ابن کثیر موافقت کنند در حرف اول و ثانی و قوله نبی باربع یعنی ربی احسن حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و مما علمنی ربی انی
و الا ما رحم ربی و استغفر لکم ربی نافع و ابو عمرو بفتح خوانند در مواضع ثلثه و قوله ارانی معا یعنی ارانی اعصر و ارانی احمل
حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و لیحزننی حرمیان بفتح خوانند و بین اخوتی و رشس بفتح خوانند و حزنی الی الله نافع و ابو عمرو
و ابن عامر بفتح خوانند و سبیلی ادعوا نافع بفتح خوانند و قد احسن بی اذ اخرجنی و یاذن لی ابی نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و
ابائی ابرهیم و لعلی ارجع حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر در موضعین بفتح خوانند و ابی و یحکم الله لی حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند
و قوله فاخش موحلا یعنی حذر کن از انچه در غلط افتی یعنی از انچه ناظم اشارت کرد بر وجه مذکور تجاوز کنی و کلماتی که مختلف فیه
نباشد از مختلف فیه شمری چنانچه قوله نبی لطیف ضم کنی یا بی مذکور و قوله و لی ساجدین ضم کنی با قوله یاذن لی بس براشارت
ناظم محافظت کردن از مهمات تا از محذورات ایمن باشد قاری و بر مصطلح وی برود و یاءات زواید دو است درین سوره
قوله تؤتون و قوله یتقی بزی باثبات یا خوانند در حالت وقف و وصل و قنبل موافقت کند در تؤتونی و ابو عمرو در حالت وصل
و تؤتونی با اثبات یا خوانند و باقیان باسکان در موضعین خوانند و اما ادغام کبیر سی و هفت است درین سوره تعقلون نحن
نحن نقص و القمر رایتهم لکید انجل لکم دراهم معدودة لیوسف فی لک فال وشهد شاهد انک کنت قال رب انه هو قال لا یاتیکما
و قال للذی ذکر ربه من بعد ذلک سبع من بعد ذلک عام لیوسف فی نصیب برحمتنا یوسف فدخلوا کیل لکم و قال لفتیته ذلک کیل یسیر
قال لن ارسله نفقد صواع کذلک کدنا یوسف فی اعلم بما یوسف قلن یاذن لی انه هو و اعلم من الله قال لا تثریب و اعلم من الله
استغفر لکم انه هو تاویل رؤیای انه هو و الادغام توفنی **سورة الرعد**

وَزَرْعٌ نَخِيلٌ غَيْرُ صِنْوَانٍ اَوَّلًا لَدَى خَفْضِهَا رَفْعٌ عَلَى حَقِّهِ طَلَا

یعنی مدلول عین علا و حقه حفص و ابن کثیر و ابو عمرو قوله و زرع و نخیل صنوان و غیر در کلمات اربعه حرف اخیر را رفع

خوانند

خوانند و باقیان بجر **تسقی** صنوان مقید کرد باول تا صنوان دوم بیرون رود که در جر آن متفق اند و رفع را مقید
کردانید از جهت ضد و بغشی و ثانیش در اعراف و یوسف یاد کرده شد و طلا طلا رزینیست و جمع طلیه است که مراد اعناق است
اشاد است بثنا بر وجه قرات رفع کلمات اربعه زیرا که زرع و نخیل عطف است بر جنات و صنوان صفت نخیل است و غیر
معطوف بر صنوان پس ظهور وجه رفع همچو اعناقیست که همه کس بیند آنرا والله اعلم

وَذَكِّرْ يُسْقَى عَاصِمٌ وَابْنُ عَامِرٍ وَقُلْ بَعْدَهُ بِالْيَا يُفَضِّلُ شُلْشُلَا

فرمود که عاصم و ابن عامر قوله یسقی بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول شین شلشلا حمزه و کسایی نفضل بعضها
بیا خوانند و باقیان بنون و قوله شلشلا تنبیه است بخفت و صحت وجه قاری قرات یا که حمل کرده اند بر ما قبل خود و مختلف
فیه انکه انکه اسناد کرده است با ضمیر اسم الله فی قوله تعالی الله الذی رفع السموات

وَمَا كَرَّرَ اسْتِفْهَامُهُ نَحْوُ آئِذَا اَئِنَّا فَذُو اسْتِفْهَامٍ الْكُلُّ اَوَّلَا
سِوَى نَافِعٍ فِي النَّمْلِ وَالشَّامِ مُخْبِرٌ سِوَى النَّازِعَاتِ مَعْ اِذَا وَقَعَتْ وَلَا
وَدُونَ عِنَادٍ عَمَّ فِي الْعَنْكَبُوتِ مُخْبِرًا وَهُوَ فِي الثَّانِي اَتَى رَاشِدًا وَلَا
سِوَى الْعَنْكَبُوتِ وَهْوَ فِي النَّمْلِ كُنْ رِضًى وَزَادَاهُ نُونًا اِنَّنَا عَنْهُمَا اعْتَلَا
وَعَمَّ رِضًى فِي النَّازِعَاتِ وَهُمْ عَلَى اُصُولِهِمُ وَامْدُدْ لِوَى حَافِظٍ بَلَا

فرمود ناظم که چون دو کلمه جمع آید که در هر یکی از آن کلمه دو همزه باشد یکی همزه استفهام و دیگر همزه از نفس کلمه نحو ائذا کنا
ترابا ائنا و مجموع این ضرب در یازده موضع می آید در رعد موضعی و در سبحان دو موضع و در مومنین موضعی و در نمل
موضعی و در عنکبوت موضعی و در سجده موضعی و در صافات دو موضع و در واقعه موضعی و در نازعات موضعی ناظم فرمود که قرا
سبعه در اول کل مواضع استفهام کنند الا نافع که در سوره نمل در اول اخبار کند و در غیر نمل با دیگر قرا متفق باشد الا در اول
کما سبق آنجا نیز در اول با اخبار خواند مخالف قاعده خود و الا ابن عامر که او در غیر نازعات و اذا وقعت در اول اخبار کند
و در نازعات و اذا وقعت با باقیان موافق باشد که باستفهام خوانند و الا ابن کثیر و حفص و نافع و ابن عامر که مدلول
ایشان دال دون و عین عناد و عم است که در عنکبوت اول اخبار کنند و در غیر اول عنکبوت موافق باقیان باشند پس
ابن عامر بر قاعده اصل خود باشد کما مر و ابن کثیر و حفص مخالف اصل خود باشند در اول عنکبوت و نافع ایضا کما مر بعد از ان
فرمود که در کلمه ثانیه از مواضع احد عشر اخبار کنند و مدلول همزه اتی و را راشدا نافع و کسایی الا در عنکبوت که در ثانی
استفهام کنند چنانکه باقی قرا بعد از ان فرمود که اخبار در ثانی نمل از آن مدلول کاف کن و را رضی ابن عامر و کسایی است
پس ابن عامر درین موضع نیز از اصل عدول کرد و کسایی بر اصل خود است و بعد از ان فرمود که ابن عامر و کسایی نونی زیاده کنند
در ثانی نمل گویند اننا و بعد از ان اخبار کرد که مدلول عم و را رضی نافع و ابن عامر و کسایی در ثانی نمل و نازعات اخبار کنند

نرمود

پس غیر از نافع وکسایی و ابن عامر در مجموع ثانی مواضع و ابن عامر در غیر این دو موضع مذکور و نافع در غل استفهام کند و بعد از آن
که قرا بر اصل خود باشند هر یکی در تحقیق و تخفیف و مد و قصر بعد از آن فرمود که مدلول لام لوی و حا حافظ و با بلا هشام و ابو عمرو
وقالون بفصل خوانند بین الهمزتین و شیخ عبد الله فارسی روایت کرده است که هشام را قصر نیز باشد والله اعلم آن الغنه
باعتماد آنکه در اصول معلوم شد و مؤلف این حروف بیک وجه خوانده است بر اکثر مشایخ از جهت هشام و آن مد است و بر بعضی مرود
و آن مد و قصر است پس حاصل در مواضع مذکوره بر دو قسم شد یکی آنکه حکم اسلاو متفق است و آن هفت موضع اول در سوره
ائذا کنا ترابا ائنا لفی و دوم و سیوم در سبحان ائذا کنا عظاما و رفاتا ائنا در موضعین و چهارم در مومنین ائذا متنا و کنا ترابا
و عظاما ائنا لمبعوثون و پنجم در سجده و قالوا ائذا ضللنا فی الارض ائنا و ششم و هفتم در صافات ائذا متنا و کنا ترابا و عظاما
ائنا لمبعوثون و ائذا متنا و کنا ترابا عظاما ائنا لمدینون و حکم این هفت موضع است که نافع و کسایی در اول استفهام کنند و در
ثانی خبر و ابن عامر در اول خبر کند و در ثانی استفهام و باقی در اول و در ثانی استفهام کنند و قسم دوم است که اسلاو در حکم
متفق نیستند بلکه هر یکی را حکمی است علیحده و آن چهار موضع است در سوره نمل ائذا کنا ترابا و اباؤنا ائنا لمخرجون
و حکم او آنست که نافع در اول اخبار کند و در ثانی استفهام و ابن عامر و کسایی استفهام کنند در اول و خبر در دوم و باقیان هر دو
باستفهام و دوم در عنکبوت ائنکم لتاتون الفاحشة ائنکم لتاتون الرجال و حکمش آنست که ابن کثیر و حفص و نافع و ابن عامر
در اول اخبار کنند و در ثانی استفهام و باقیان در اول و ثانی استفهام کنند و سیم در سوره واقعه و کانوا یقولون ائذا متنا و کنا
ترابا و عظاما ائنا و حکمش آنست که نافع و کسایی در اول استفهام کنند و در ثانی اخبار و باقیان هر دو باستفهام و چهارم در سوره نازعات
ائنا لمردودون فی الحافرة ائذا و حکمش آنست که نافع و ابن عامر و کسایی در اول استفهام کنند و در دوم خبر و باقیان هر دو باستفهام
تنبیها معلوم شد که در ثانی عنکبوت و اول والنازعات و اذا وقعت قراء سبعه متفق اند در استفهام و قوله و دون عناد عم فی العنکبوت
یعنی خبر در عنکبوت عام است بی عنادی یعنی بی انکار و معاندی باشد و اتی را شد اشارتست بر شد قرات مذکوره و قوله کن رضی یعنی خبر در نمل
مرضی است و اعلا اشارتست بعلو مرتبه زیادتی نون در ائنا و لوی حافظ بلا لوی استعادتست از کثرت شهرت مد یعنی مشهور است مد
حافظی که عالم است و مرا دار آن حافظ مدلول لام و حا و با است

وَهَادٍ وَوَالٍ قِفْ وَوَاقٍ بِيَائِهِ وَبَاقٍ دَنَا هَلْ يَسْتَطِيعُ صُحْبَةً تَلَا

یعنی مدلول دال دنا ابن کثیر و قوله لکل قوم هاد و من وال و ما لهم من الله من واق و ما عند الله باق در مجموع قرآن چون از این الفاظ
اربعه یکی بیاید در آخر آن باثبات یا خوانند در حالت وقف و باقیان بحذف یا خوانند و مدلول صحبة حمزه و کسایی و ابوبکر ام علی
تستوی الظلمات بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث **تنبیها** محل خلاف را مقید کردانید بوقف تا معلوم شود که قراء سبعه
در وصل متفق اند در حذف یا و از قید و بعد صحاب توقدون معلوم شد که یستوی دومین است بسبب اقربیت پس او متعین
باشد و از ترجمه تذکیر از اطلاق معلوم شد والله اعلم

وَبَعْدَ صِحَابٍ **يُوقِدُونَ وَضَمُّهُمْ وَصَدُّوا** ثَوَى **مَعْ صَدَّ فِي**

وَأَنْجَلَا الطَّوْلِ

در سوره

یعنی مدلول صحاب حمزه و کسایی و حفص ما توقدون بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول ثا ثوی کوفیان و صدوا عن السبیل
و قوله و صد عن السبیل در غافر بضم صاد خوانند و باقیان بفتح **تنبیها** ترجمه توقدون از اطلاق معلوم شد و ضمیر و ضمهم عاید
باصحاب بسبب آنکه درین ترجمه رمز کوفیان میگوید پس از آنکه بعد از ترجمه رمزی آید معلوم گردد که این ضمیر مبهم و آن رمز که بعد از وی است مفسر اوست

وَيُثْبِتُ فِي تَخْفِيفِهِ حَقٌّ **نَاصِرٍ وَفِي الْكَافِرِ الْكُفَّارُ بِالْجَمْعِ** ذُ **لِّلَا**

یعنی مدلول حق و نون ناصر ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر و عاصم ما یشاء و یثبت باسکان ثا و تخفیف با خوانند و باقیان بفتح ثا
و تشدید با و مدلول ذال ذللا ابن عامر و کوفیان و سیعلم الکفار بضم کاف و تقدیم فا بر الف و فتح فا بر صیغت جمع خوانند و باقیان
الکافر بفتح کاف و تاخیر فا و کسر فا بر صیغت توحید خوانند **تنبیها** سکون ثا از لفظ ناظم معلوم شد مرفا در تخفیف او فتح ثا
مرشد در امن قوله یثبت الله و از لفظ کافر و کفار مستغنی شد از ترجمه آن و از جهت وزن شعر قید جمع یاد کرد و تخفیف لفظا اشارت کرد
بقرات جمع تا لفظ موافق معنی باشد بقوله ذللا و درین سوره یا اضافه نیست و اما یا محذوفه قوله الکبیر المتعال ابن کثیر باثبات یا خواند
در حالت وصل و وقف و ادغام کبیر درین سوره سیزده است القرار جعل یعلم ما بالنهار له فنصیب بها المحال له خالق کل
الامثال للذین الصالحات و کلم به زین للذین من العلم مالک یعلم ما تکسب الکافرین

سُورَةُ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ

وَفِي الْخَفْضِ فِي اللَّهِ الَّذِي الرَّفْعُ عَمَّ **خَالِقُ امْدُدْهُ** شُ **لْشُلَا**

وَفِي النُّورِ وَاخْفِضْ كُلَّ فِيهَا وَالْأَرْضِ هَهُنَا مُصْرِخِيَّ اكْسِرْ لِحَمْزَةَ مُجْمِلَا

كَهَا وَصْلٍ اوْ لِلسَّاكِنَيْنِ وَقُطْرُبٌ حَكَاهَا مَعَ الْفَرَّاءِ مَعْ وَلَدِ الْعَلَا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر قوله الی صراط العزیز الحمید الله برفع ها الله خوانند و باقیان بجر و مدلول شین شلشلا حمزه و کسایی
ان الله خلق السموات و الارض درین سوره و قوله والله خلق کل دابة در نور باثبات الف بعد از خا و کسر لام و رفع کاف خوانند و بجر ارض درین
سوره و بجر لام کل در نور خوانند و قوله مصرخی حمزه بکسر یا خواند و غیر او بفتح یا **تنبیها** رفع را مقید کرد زیرا که هر دو ضد رفع بر
اصطلاح ناظم نصب باشد لکن اینجا فتح مراد است و در عبارت مساهله کرده است از جهت آنکه فتح متشابه نصب است در انکه اشهر
علامات اوست اما اگر گفتی و اضم القاف بهتر بودی و میم مجملا رمز نیست از جهت تصریح و اماله الرا و عصانی و اختلاف
والریح و خبیثة اجتثت و لا بیع و لا خلال سابق شد و قوله کها وصل و للساکنین اشارتست بعضر حرکه علت کسر مصرخی شاید
آن باشد که یا اضافه را تشبیه کرده اند بیا ضمیر و بعد از وی یا اصلی آورده بعد از آن یا صله انداخته و التقا بکسره کرده و یا خود گوییم که
یا اضافه ساکن بود و با جمع ساکن التقا ساکنین شد یا را مکسور کردانیدند بر اصل التقا ساکنین بعد از آن فرمود که قطرب از ائمه نحو است
روایت کرده است که یا اضافه را تشبیه می کنند بها ضمیر در لغت بنی یربوع و انشا این بیت کرده است قال لها هل لک یا تا فی
قالت له ما انت بالمرضی و از قراء ابو عمرو روایت مجیئی امده است پس این قران صحیح باشد از جهت عربیت و نقل صحیح

وَضَمَّ كِفَا حِصْنٍ **يُضِلُّوا يُضِلَّ عَنْ وَأَفْئِدَةً بِالْيَا بِخُلْفٍ** لَهُ **وَلَا**

الوالم ۳۳ را

یعنی مدلول کاف کفی و حصن ابن عامر و نافع و کوفیان قوله لیضلوا عن سبیله در سورة و لیضل عن سبیل الله در حج و لهو الحدیث بضلی
در لقمن و لیضله عن سبیله در زمر در مواضع اربعه بضم یا خوانده و ابن کثیر و ابو عمرو بفتح و مدلول لام لهشام قوله فاجعل افئدة
وجه بعد از همزه یای زیاده کنند مدا یا فی قرا بغیر یا ساکنه خوانند هشام بوجه ثانی موافق بقیه باشد سهها قوله ولا فتح
فتح واوست و مراد از ولا تنبیه است بوجه زیادتی یا در افئدة زیرا اگرچه اصل آنست که یا ساکنه باشد بخلاف غیره و اخویه چنانچه
اکثر نقله از هشام می‌آرند اما چون روایت زیادتی یا نیز آمده است از هشام بنابر مبالغه است در اخراج همزه و نیز روایت
صحیح است پس تصحیح آن کردن نیکو باشد و منع آن کردن از جهل باشد و از قید یضل یعنی تا من یضل خارج باشد و لام لیضل اظهر
ورش حذف کرد و خلاف یضلون در انعام و یونس و یضل به الذین در توبه از نیتش یاد کرده شد و مراد از اینچه گفت وافیه بالیا
اثبات یاست و ضد آن خلاف نه آنکه ضد یا نون باشد چنانچه در بعضیه و چون قرائت ابن عامر نظیر قرائت کوفیان و نافع بود تنبیه کرد

وَفِي لِتَزُولَ الْفَتْحُ وَارْفَعْهُ رَاشِدًا وَمَا كَانَ لِي إِنِّي عِبَادِي خُذْ مُلَا

یعنی مدلول را راشدا کسائی قوله لتزول منه بفتح لام اول و رفع لام ثانی خوانده و باقیان بکسر لام اول و نصب لام اخیر
از لتزول خوانده و در رفع لام الجبال در قرائتیز اختلاف نیست سهها فتح لام اول از لتزول از اطلاق ناظم معلوم شد و رفع لام ثانی
از قرینه اعراب و قوله راشدا اشارتست بقیاس برکسائی و وجه قرائت او که ان ان مخففه از مثقله می‌گیرد و لام در جواب تاکید نفی
و چون از حروف مختلف فیه که تعلق بورش دارد فارغ شد تنبیه کرد بدانستن یا آن اضافه بقوله خذ ملا و ملا جمع است لان ملاهه
و درین سوره یا اضافه سه است قوله و ما کان لی علیکم حفص بفتح خواند فقط و انی اسکنت حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده و قل
عبادی الذین حرمیان و ابو عمرو و عاصم بفتح خوانده و یاآت محذوفه نیز سه است و خاف وعید ورش در حالت وصل با یا با
خوانده و اشرکتمون ابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خوانده و تقبل دعای ورش و ابو عمرو و حمزه باثبات یا خوانده در حالت وصل
و بزی باثبات یا خوانده در حالتین و باقیان بحذف یا خوانده در حالتین و ادغام کبیر درین سوره شانزده است لیبین لهم و یستحیون نساءکم
تأذن ربکم لیغفر لکم الصالحات جنات الامثال للناس الذی یأتی یوم و سخر لکم الفلک در موضع اربعه نعلم ما و تبین لکم کیف فعلنا الاصفاد ابلهم

وَيُخَفِّفُ إِذْ نَمَا سُكِّرَتْ دَنَا تَنَزَّلُ ضَمُّ التَّا لِشُعْبَةَ مُثِّلَا
وَبِالنُّونِ فِيهَا وَاكْسِرِ الزَّايَ وَانْصِبِ الْـمَلَائِكَةَ الْمَرْفُوعَ عَنْ شَائِدٍ عَلَا

یعنی مدلول همزه از اذ و نون نما نافع و عاصم ربما بود بتخفیف و باقیان بتشدید و مدلول دال دنا ابن کثیر سکرت بتخفیف کاف خواند
و باقیان بتثقیل بعد از آن فرمود که شعبه ما تنزل بضم تا خواند و باقیان بفتح و مدلول عین عن و شین شائد حفص و حمزه و کسائی
خوانند نون اول که بجای تاست مضموم و نون دوم مفتوح و بعد از نون زا مکسور و قوله الملائکه منصوب خوانند و نافع و ابن کثیر و
ابو عمرو و ابن عامر ما تنزل الملائکه بفتح تا تنزل و فتح زای و رفع تا الملائکه خوانند و از بعضی معلوم شد که شعبه بضم تا خوانده و از قید
قرائت حمزه و کسائی و حفص معلوم شد که شعبه تنزل بفتح زای و رفع تا الملائکه خواند ایضا پس از جملگی سه قرائت حاصل شود

فاما فذلک سهها ترجمه تخفیف و تشدید سکرت از اینجا عطف کرد بر ربما همچنانکه در انعام گفته بود و حرم فتح الضم والکسر اذ علا
و فصل اذ ثنی عطف کرد بر حرم و از اینچه گفت فیها معلوم شد که نون ننزل مضموم باشد زیرا که تا بجای آن نون می‌آید مضموم است
و نصب را از جهت ضد مقید کرد و قوله عن شائد علا اشارتست برسوخ قاری نون در علم و تقریب حجج قوله والریح والخطیب و جزا
و عیون و انا بخیرک قد ذکر و میم مثلا رمز نیست زیرا که بعد از اسم قاری است و حال آنست که او را صریح یاد کرده است

وَثَقَّلَ لِلْمَكِّي نُونَ تُبَشِّرُونَ وَاكْسِرْهُ حِرْمِيًّا وَمَا الْحَذْفُ أَوَّلَا

یعنی ابن کثیر فبم تبشرون بتشدید نون خوانده و باقیان بتخفیف و مدلول حرمی نافع و ابن کثیر بکسر نون خوانند و باقیان بفتح پس
در اسبعه را سه قرائت باشد سهها قوله و ما الحذف اولا تنبیه است بدانچه نون ثانیه محذوفست زیرا که جایز نیست
حذف نون اول کردن که او علامت رفع است پس نون اول قایم مقام نون ثانی شد و مکسور کرده اند تا دلالت کند بر یا
محذوفه که آن ضمیر متکلم بود و قوله حرمیا ای قویا تنبیه است بقوت وجه قرائت ابن کثیر و نافع از جهت نقل و صحت آن از وجه عربیت

وَيَقْنَطُ مَعْهُ يَقْنَطُونَ وَيَقْنَطُوا وَهُنَّ بِكَسْرِ النُّونِ رَافَقْنَ حُمَّلَا

یعنی دار رافقن و حا حملا کسائی و ابو عمرو و من یقنط در این سوره و اذا هم یقنطون در روم و لا تقنطوا در زمر بکسر
نون خوانده در مواضع ثلثه و باقیان بفتح و قوله رافقن حملا اشارتست بوجه قرائت یقنط که بعضی فتح اختیار کرده اند
و بعضی کسر گفته اند که دو لغت اند مشهور لکن کسر در مضارع بیشتر است و مشهورتر پس ناظم تنبیه کرد بدین قول یعنی حملا بر لغت

وَمُنْجُوهُمُ خِفٌّ وَفِي الْعَنْكَبُوتِ نُنْجِيَنْ شَفَا مُنْجُوكَ صُحْبَةُ دَلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی انا لمنجوهم درین سوره و لننجینه در عنکبوت باسکان نون و تخفیف جیم خوانده و مدلول
صحبه و دال دلا حمزه و کسائی و ابو بکر و ابن کثیر انا منجوک در عنکبوت باسکان نون و تخفیف جیم خوانده و باقی قرا که در هر سه جای نون
بتشدید بتثقیل خوانده سهها سکون نون مخفف از لفظ ناظم معلوم شد و فتح نون مرقاری مثقل بلا رجحه علیه و معانی بر وجنا نی یاد

قَدَرْنَا بِهَا وَالنَّمْلِ صِفْ وَعِبَادِي مَعْ بَنَاتِي وَأَنِّي ثُمَّ إِنِّي فَاعْقِلَا

یعنی مدلول صاد صف ابو بکر الا امراته قدرنا درین سوره و قدرناها در نمل بتخفیف دال خوانده در موضعین و باقیان بتشدید
سهها ترجمه تخفیف قدرنا معلوم شد از اینجا حمل کرد بر ترجمه منجوهم و چون نبی نبیء واو فصل نیاورد و نظایر قدرنا در سوره
واقعه و مرسلات و سبح اسم و فجر باید و قوله فاعقلا تنبیه است بمحافظت خلاف سابل مذکور در ذهن خود بعد از حروف این
دو موضع تا آن نیز گفته آید که مذهب قرا چگونه است در آن بعد از آن فرمود که درین سوره یا آت اضافه چهار اول آن نبی عبادی
و دوم انی انا العذاب سیم انی انا النذیر حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده در مجموع و چهارم بناتی ان کنتم بفتح خوانده نافع و درین سوره
یا زوائد نمی آید و ادغام کبیر هشت است نحن نزلنا لنحن نحیی و قال رب و قال لم اکن و قال رب فانظرنی و قال رب بما حیث یا

وَيَنْبُتُ نُونٌ صَحَّ يَدْعُونَ عَاصِمٌ وَفِي شُرَكَايَ الْخُلْفُ فِي الْكَسْرِ هَلْهَلَا

سورة النحل

يعني مدلول صاد صح شعبه ننبت لكم بنون خواند و باقيان بيا و مدلول الذين يدعون من دون الله عاصم بغيب خواند و باقيان بخطاب
و مدلول ها هطلا بزى قوله شركاى الذين درين سوره فقط بحذف همزه خواند و وجه دوم باثبات همزه خواند همچون قرات باقى قرا
سهما ترجمه يدعون از اطلاق معلوم شد و عبارت تشركون والشمس والنحل در يونس و اعراف يادكرده شد و قوله هطلا تنبيه است بضعف حذف شركاى

وَعَنْ قَبْلُ فِيهِمْ يَكْسِرُ النُّونَ نَافِعٌ مَعًا يَتَوَفَّاهُمْ لِحَمْزَةَ وُصِّلاَ

يعني نافع قوله تشاقون فيهم بكسر نون خواند و باقيان بفتح و حمزه قوله يتوفيهم بتذكير خواند در موضعين و باقيان بتانيث سهما
تشاقون را مقيد كرد بقيد فيهم تا معلوم شود كلمه مختلف فيه و نظير آن در سوره انعام و حفص نونا قبل في الله يعني فناجمه از حمزه
روايت آمده ليكن ناظم نيز نقل كرد و قوله الان باسمهم و يوحى اليهم و فيكون قد ذكر

سَمَا كَامِلاً يَهْدِى بِضَمٍّ وَفَتْحَةٍ وَخَاطَبَ تَرَوْا شَرْعًا وَالاُخْرَى فِي كِلاَ

يعني مدلول سما و كاف كاملا حرميان و ابو عمرو و ابن عامر فان الله لا يهدى بضم يا خوانده و باقيان بفتح يا و كسر دال و مدلول شين
حمزه و كسايى اولم يروا الى ما خلق الله بخطاب خواند و باقيان بغيب و مدلول فا في و كاف كلا حمزه و ابن عامر الم يروا الى الطير بخطاب
خواند كما اشار بقوله والاخرى كلا و باقيان بغيب پس حرميان و ابو عمرو و عاصم اولم يروا در موضع بغيب خواند و ابن عامر بغيب
اول و خطاب ثانى و كسايى بخطاب اول و غيب ثانى سهما ورش در اماله يهدى بر اصل خود باشد و معانى مو كامل و تكميل

وَرَا مُفْرَطُونَ اكْسِرْ أَضَا تَتَفَيَّؤُا الْمُؤَنَّثُ لِلْبَصْرِي قَبْلُ تَقَبُّلاَ

يعني مدلول همزه اضا نافع والنحل مفرطون بكسر را خواند و باقيان بفتح و ابو عمرو تتفيؤ ظلاله بتانيث خواند و باقيان بتذكير
سهما قبل تقبلا تنبيه است بتقدم تتفيو در تلاوة بر مفرطون و قوله اضا بفتح همزه و كسر نيز روايت آمده است يعني غدير يعني
راء مفرطون مكسور كردن حال آنكه مشابه غدير باشد در زيادتى فوايد

وَحَقُّ صِحَابٍ ضَمُّ نُسْقِيكُمُ مَعًا لِشُعْبَةَ خَاطِبْ يَجْحَدُونَ مُعَلِّلاَ

يعني مدلول حق و صحاب ابن كثير و ابو بكر و حمزه و كسايى و حفص نسقيكم درين سوره و در مومنين بضم نون خوانده و باقيان بفتح و قوله
افبنعمة الله يجحدون شعبه بخطاب خواند و باقيان بغيب سهما قوله معللا بفتح لام و بكسره نيز روايت آمده است فتح حال فاعل
باشد و كسر حال مفعول و بعضى وى اشارت مى كند بوجه خطاب و قوله حق صحاب اشارت است بالحجه نسقيكم بضم نون حق قراءة جماعت مذكوره

وَظَعْنِكُمُ إِسْكَانُهُ ذَائِعٌ وَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ النُّونُ دَاعِيهِ نُوِّلاَ
مَلَكْتُ وَعَنْهُ نَصَّ الاَخْفَشُ يَاؤُهُ وَعَنْهُ رَوَى النَّقَّاشُ نُونًا مُوَهَّلاَ

يعني مدلول ذال ذايع ابن عامر و كوفيان يوم ظعنكم باسكان عين خوانده و باقيان بفتح و مدلول دال داعيه و نون نولا ابن كثير
و عاصم و لنجزين الذين صبروا بنون خواند و باقيان بيا و مدلول ميم ملكت ابن ذكوان موافق ابن كثير و عاصم باشد بيك وجه و بوجه دوم بيا
سهما قوله نجزين مقيد كرد آيد بالذين تا لنجزينهم كه در نون آن خلاف نيست بيرون رود و چون رمز ابن ذكوان مجمل گفته بود تفصيل

قرات او كرد بدو وجه بقوله و عنه نص الاخفش الى آخره و نوّلا اشارت است بقبل فاسى قرات مذكوره و نزل بضم نون و فتح نيز روايت آمده است

سِوَى الشَّامِ ضُمُّوا وَاكْسِرُوا فَتَنُوا لَهُمْ وَيُكْسَرُ فِي ضَيْقٍ مَعَ النَّمْلِ دُخْلُلاَ

فرمود كه ابن عامر بعد ما فتنوا بفتح فا و تا خوانده و غير او بضم فا و كسر تا خوانده اند و مدلول دال دخللا ابن كثير ولا تك في ضيق درين سوره
و قوله ولا تكن في ضيق در نمل بكسر ضاد خوانده در موضعين و باقيان بفتح و چون كلمتين در ترجمه موافق داشتند تنبيه كرد بقوله
دخللا بدان و درين سوره ياء اضافه و ياء محذوفه نيست و ادغام كبير پنجاه و سه موضع است و قوله و سخر لكم والنجوم مسخرات يخلق كمن والله يعلم ما
ان الله يعلم ما قيل لهم انزل ربكم الملايكة ظالمى السلم ما و قيل للذين اتقوا ماذا انزل ربكم الانهار لهم الملايكة طيبين امر ربك ربك كذلك الذين
ان نقول له اكبر لو لتبين للناس يعلمون نصيبا البنات سبحانه من القوم من قرينهم فهو وليهم الا لتبين لهم سبل ربك خلقكم
العمر لكيلا يعلم بعد جعل لكم من انفسكم و جعل لكم من ازواجكم و رزقكم و بنعمة الله هم و جعل لكم السمع و جعل لكم من بيوتكم و جعل لكم من جلود
و جعل لكم مما و جعل لكم من الجبال و جعل لكم سرابيل يعرفون نعمة الله يوذن للذين العذاب بما والبغى يعظكم بعد توكيدها يعلم ما
عند الله هو اعلم ما سما رزقكم الله من بعد ذلك ليحكم بينهم سبيل ربك اعلم بمن اعلم بالمهتدين

سورة الاسرا

وَتَتَّخِذُوا غَيْبٌ حَلاَ لِيَسُوءَ نُو نُ رَاوٍ وَضَمُّ الْهَمْزِ وَالْمَدُّ عُدِّلاَ
سَمَا وَتُلَقَّاهُ يُضَمُّ مُشَدَّدًا كَفَى يَبْلُغَنَّ امْدُدْهُ وَاكْسِرْ شَمَرْدَلاَ
وَعَنْ كُلِّهِمْ شَدِّدْ وَفَا أُفٍّ كُلِّهَا بِفَتْحٍ دَنَا كُفْؤًا وَنَوِّنْ عَلَى اعْتِلاَ

يعني مدلول حا حلا ابو عمرو الا تتخذوا بغيب خوانده و غير او بخطاب و مدلول را راو كسايى ليسوء وجوهكم بنون خوانده و باقيان بيا و مدلول
عين عدلا و سما حفص و حرميان و ابو عمرو بضم همزه و اثبات واو ساكنه بعد از همزه خوانده و باقيان بفتح همزه و حذف واو ساكنه خوانده
و مدلول كاف كفى ابن عامر كتابا يلقيه بضم يا خوانده و فتح لام و تشديد قاف و باقيان بفتح يا و اسكان لام و تخفيف قاف خوانده و مدلول
شين شمردلا حمزه و كسايى اما يبلغن باثبات الف و كسر نون با تشديد بعد از يبلغن خوانده و باقيان بحذف الف و فتح نون با تشديد خوانده
و مدلول دال دنا و كاف كفوا ابن كثير و ابن عامر لهما اف درين سوره و اف لكم در انبيا و اف لكما در احقاف بفتح فا خوانده و باقيان بكسر در مواضع
ثلثه و مدلول عين علا و همزه اعتلا حفص و نافع بتنوين خوانده و باقيان بحذف پس نافع و حفص قوله اف بكسره تنوين خوانده و ابو عمرو
و صحبه بكسر بى تنوين خوانده و ابن كثير و ابن عامر بفتح بى تنوين خوانده سهما مد بعد از همزه ليسوا از قرينه ضم معلوم شد و فتح لام يلقاه
مر قارى مشدد را از لفظ ناظم و سكون لام مر قارى مخفف را از نحو يلقونه معلوم شد و دانسته شد كه مد در يبلغن الف است بعد از غين و كسر

وَبِالْفَتْحِ وَالتَّحْرِيكِ خِطْأً مُصَوَّبٌ وَحَرَّكَهُ الْمَكِّي وَمَدَّ وَجَمَّلاَ

يعني مدلول ميم مصوب ابن ذكوان ان كان خطا بفتح خا و طا و بعد از طا همزه مفتوحه بى مد خوانده و ابن كثير خطا بكسر خا و فتح طا و بعد از طا
الفى ممدود و بعد از الف همزه مفتوحه خوانده و باقيان بكسر خا و اسكان طا و بعد از طا همزه مفتوحه خوانده سهما از اصطلاح ناظم معلوم شد
كه خطا مقصور است بى واو ضد مد ابن كثير قصر ابن ذكوان معلوم شد و كسر خا خطا از ضد فتح ابن ذكوان معلوم شد و كسر قرات باقيان

واسكان خا خطا الخطا فتح ونحو که معلوم شد وقصر نیز مر باقیان را ازضد مد معلوم شد و دانسته شد از قرینه فتح الف بعد از طا باشد و حمزه در وقف
بر قاعده خود باشد وقوله مصوب تنبیه است بصحت قراءت ابن ذکوان و رد بر قول منکران قراءت صحیحه

وخاطب في يشركون شهود وضمنا بحرف فيه بالقسطاس كسر شذا علا

یعنی مدلول شین شهود حمزه و کسائی فلا تسرف بخطاب خوانند و باقیان بغیب و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسائی و حفص

وسيئه في همزه اضمم وهائه وذكر ولا تنوين ذكرا مكملا

یعنی مدلول ذال ذکرا ابن عامر و کوفیان کان سیئه بضم همزه و ها مضمومه بی تنوین خوانند و باقیان بفتح همزه و تا مفتوحه منونه
خوانند تنبیها قوله ذکرا یعنی تا سیئه ها ضمیر واحد مذکر کردان وضد آن ها تانیث باشد و در وقف قرا بر قاعده خود باشد از
روم و اشمام و تسهیل همزه وقوله ذکرا مکملا تنبیه است با تمام قیود حرف مختلف فیه

وخفف مع الفرقان واضمم ليذكروا شفا وفي الفرقان يذكر فصلا
وفي مريم بالعكس حق شفاؤه يقولون عن دار وفي الثاني نزلا
سما كفله أنت تسبح عن حمى شفى واكسروا اسكان رجلك عملا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی و لقد صرفنا فی هذا القرآن لیذکروا درین سوره و بینهم لیذکروا در فرقان باسکان ذال و ضم و تخفیف ذال و کاف خوانند
و باقیان بتثقیل ذال و کاف مع فتحهما خوانند و مدلول فا فصلا حمزه بترجمه قراءت اول خوانند در سوره فرقان و باقیان بترجمه ثانی یعنی
بتثقیل و قیود مذکور ثانیا و مدلول حق و شین شفاه ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه و کسائی او لا یذکر الانسان در مریم بعکس تقیید مذکور
اول که آن تخفیف بود خوانند یعنی بفتح ذال و کاف مع التثقیل فی الحرفین و باقیان یعنی نافع و ابن عامر و عاصم در سوره مریم بتخفیف ذال
باسکان و تخفیف کاف با ضم خوانند پس قرا سبع در مواضع مذکوره بر چهار مرتبه باشند فتامل ذلک و مدلول عین علا و دال دار حفص
و ابن کثیر کما یقولون بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول نون نزلا و سما و کاف کفله عاصم و حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر یقولون بغیب
خوانند و باقیان حمزه و کسائی بخطاب و مدلول عین عن و حا حمی و شین شفی که شط و ثاند تسبح له السموات بتا تانیث خوانند و باقیان که
شط ثانی اند بغیب خوانند پس حاصل آن شد که ابن کثیر در مواضع ثلثه بغیب خوانند و حمزه و کسائی بخطاب و ابن عامر و نافع و شعبه
بخطاب در اول و بغیب در آخرین و حفص بغیب اولین و خطاب اخیر و ابو عمرو بخطاب بطرفین و غیب وسط فتامل المراتب الخمس و مدلول
عین علا حفص فقط بخیلک و رجلک بکسر جیم خوانند و باقیان باسکان تنبیها ترجمه یقولون و اخواته از اطلاق ناظم معلوم شد
و مسلما استغنا یعنی و زبور انه تسبح و بسهوله تخفیف بذکر تنبیه کرد بقوله شفی و بحسن قراءت ابن کثیر اشارت کرد بقوله عاملا زیرا که
بر یکل نسق می خواند کامر و قوله سما کفله اشارت بصحت وجه قراءت و عملا جمع عامل است والله اعلم

ويخسف حق نونه ونعيدكم فنغرقكم واثنان نرسل نرسلا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو قوله ان نخسف بکم و قوله او نرسل و قوله ان نعیدکم و قوله فنرسل علیکم و قوله فنغرقکم در مواضع خمسه

بنون خوانند و باقیان بیا تنبیها فا فنغرقکم عاطفه نیست و تلفظ کرد باثبات و اکتفا نکرد بتکرار و هم نباید کسی را
که نرسل از بهر تاکید و اتمام قافیه مکرر شده است و نص باشد در تکرار لفظ مختلف فیه و حق تنبیه است بصحت قراءة نون

خلافك فافتح مع سكون وقصره سما صف ثاني اخر معا همزه ملا

یعنی مدلول سما و صاد صف حرمیان و ابو عمرو و شعبه لا یلبثون خلافک بفتح خا و اسکان لام و حذف الف خوانند و باقیان
بکسر خا و فتح لام و اثبات الف خوانند و مدلول میم ملا ابن ذکوان اعرض و نای درین و در فصلت بتقدیم الف بر همزه خوانند و بتاخیر
همزه مفتوحه و باقیان بتقدیم همزه بر الف خوانند تنبیها مراد از قصر اینجا حذف حرف مد است و از تاخیر همزه نای لازم آید
تقدیم الف و اماله نای و اعمی یاد کرده شد و بسور تیز تنبیه کرد بقوله معا و قوله سما صف اشارت است بافصح وجهین که آن مد است
در خلافک و ملا تنبیه است بوجه قراءت ابن ذکوان

تفجر في الاولى كقتل ثابت وعم ندى كسفا بتحريكه ولا
وفي سبا حفص مع الشعرا قال وفي الروم سكن ليس بالخلف مشكلا

یعنی مدلول ثا ثابت عاصم و حمزه و کسائی حتی تفجر بفتح تا و اسکان فا و ضم جیم مع التخفیف خوانند و باقی قرا بضم تا و فتح فا
و کسر جیم مع التثقیل خوانند و مدلول عم و نون ندی نافع و ابن عامر و عاصم او تسقط علینا کسفا بفتح سین خوانند و باقیان باسکان
و نیز حفص باشد در شعرا و سبا که کسفا بفتح سین خوانند و مدلول لام لیس هشام بیک وجه قوله کسفا در روم و هم مشکلا ابن ذکوان
قولا واحدا باسکان سین خوانند و هشام بوجه ثانی و باقی قرا بفتح سین خوانند تنبیها ناظم تلفظ کرد بیک وجه بقوله تفجر فی الاولی
و بوجه دوم بقوله کقتل و آن اشارت بوزن و جه دوم و از قید اولی قوله فتفجر الانهار که ثانی است خارج شد که اینه متفق اند
در تشدید آن و از حصر کسفا در حرف سوره و الطور قوله و ان یروا کسفا خارج باشد که متفق الاسکان است و قوله ثابت اشارت
بوجه تخفیف تفجر زیرا که معجزه حاصل شد با یجاز معدوم و این اشارت بمعنی آیت و قوله عم ندی تنبیه است بعموم وجه قراءت

وقل قال الاولى كيف دار وضم تا علمت رضى والياء في ربي انجلا

یعنی مدلول کاف کیف و دال دار ابن عامر و ابن کثیر قال سبحان ربی بفتح قاف قال و لام و اثبات الف بینهما خوانند و باقیان
بضم قاف و اسکان لام و حذف الف خوانند و مدلول را رضی کسائی لقد علمت بضم تا و باقیان بفتح تنبیها از لفظ قل و قال
مستغنی شد از ترجمه قراءتین و از قید اول قوله قل او و قل کفی که ثانی است و ثالث است بیرون رود و قوله ضم بضم میم و فتح نیز
جایز باشد و وقف آن تا در اصول یاد کرده شد و قوله کیف دار تنبیه است که دو لغت اند یکی معنی و با اضافه درین سوره
قوله رحمة ربی اذا نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و یا زواید لئن اخرتنی ابن کثیر باثبات یا خواند در حالتین و قوله فهو المهتدی
نافع و ابو عمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل دون الوقف و ادغام کبیر سی و دو موضع است انه هو و جعلناه هدی
کتابک کفی تهلک قریة لمن نرید ثم فاولئک کان کیف فضلنا نحن نرزقهم اولئک کان ذلک کان فی جهنم ملوما ذی العرش
سبیلا

اعلم بما اعلم بكم اعلم بمن ربكم كان كذب بها البحر لتبتغوا افتنو فيكم الممات ثم اعلم بمن امر ربي عليك كبيرا نومن لك

تجر لنا ومن لدنك جعل لكم خزاين رحمة فقال له قال لقد الاحرم جينا العلم من قبله سورة الكهف

وسكتة حفص دون قطع لطيفة على الف التنوين في عوجا بلا وصل

وفي نون من راق ومرقدنا ولام بل ران والباقون لا سكت مسجلا

یعنی که حفص سکتة کند در چهار موضع اول در سورة کهف عوجا بر الف تنوین عوجا و دوم بر نون من راق و سیم بر نون مرقدنا

و چهارم بر لام بل ران در قیمة و بس و المطففین و باقیان وصل کنند بی سکت تنبیها مراد از سکتة آنست که قطع صوت کند زمانی

اندک که اکر طول یابد وقف باشد نه سکت و قوله بلا تنفس است مرانجه جایز است ابدال در غیر وقف از جهت روایت و نقل چون

در اضداد یکر سکت نبود در قرات باقیان ذکر کرد تا صریح باشد و قوله لا سکت موصلا یعنی باقیان متصل خوانند کلمتین را بی سکت

ومن لدنه في الضم اسكن مشما ومن بعده كسران عن شعبة اعتلا

وضم وسكن ثم ضم لغيره وكلهم في الها على اصله تلا

یعنی قوله من لدنه شعبه باسکان دال و اشمام ضم دال و کسر نون و ها باصله خوانند و باقیان بضم دال و اسکان نون و ضم

ها بی صله خوانند الا ابن کثیر که او برقاعده خود باشد در صله تنبیها اسکان را مقید کردانید ازبهر ضد و مراد از اشمام

انضمام شفتین است در دال و کسرتین را مقید کردانید بعد از دال تا فرود برلام و ذکر باقیان کرد تا در ترجمه نون و ها لدنه

خللی واقع نشود و بیشتر قید ذکر و قوله اعتلا تنبیه است بصحت روایت

وقل مرفقا فتح مع الكسر عمه وتزور للشامي كتحمر وصلا

وتزاور التخفيف في الزاي ثابت وحرميهم ملئت في اللام ثقلا

یعنی مدلول عم نافع و ابن عامر من امرکم مرفقا بفتح میم و کسر فا خوانند و باقیان بکسر میم و فتح فا و ابن عامر تزاور

عن کهفهم باسکان زای و تشدید زای و حذف الف بوزن تحمر خوانند و مدلول ثا ثابت کوفیان تزاور بفتح زای و تخفیف

زای با اثبات الف خوانند و غیر از ابن عامر و کوفیان یعنی نافع و ابن کثیر و ابو عمرو مثل قدر کوفیان خوانند اما زا را مشدد

کردانند و مدلول حرمیهم نافع و ابن کثیر و لملئت بتشدید لام خوانند و باقیان بتخفیف تنبیها مستغنی شد از ترجمه قرات

ابن عامر بلفظ تحمر و قوله وصلا اشارتست بصحت نقل از جهت عربیت و روایت ابن عامر و قوله عمه ضمیر عاید است با مرفقا و سوی

بورقكم الاسكان في صفو حلوه وفي الباقين كسرتا صلا

یعنی مدلول فا فی و صاد صفو و حا حلوه و شعبه و ابو عمرو و احدکم بورقکم باسکان را خوانند و باقیان بکسر تنبیها ذکر قرات باقیان

کرد بخیر وجه عن المصطلح و چون در اسکان خفی بود تنبیه کرد بقوله صفو حلوه و قوله کسرتا صلا تنبیه بر آنکه کسر در ورقکم آن اصل

وحذفك للتنوين من مائة شفى وتشرك خطاب وهو بالجزم كملا

یعنی مدلول لیتبین شفا حمزه و کسایی قوله تعالی ثلثمائة سنین بحذف تنوین خوانند و باقیان بتنوین و مدلول کاف و کلا ابن عامر

وفي ثمر ضميه يفتح عاصم بحرفيه والاسكان في الميم حصلا

قوله و کان له ثمر و قوله و احیط بثمره اشارت کرد که عاصم در هر دو حرف بفتح ثا و میم خوانند و مدلول حا حصل ابو عمرو بضم ثا و اسکان

میم خوانند و غیر عاصم و ابو عمرو در هر دو موضع بضم ثا و میم خوانند تنبیه فتح را مقید کردانید که از مصطلح بیرون رفته بود و قرات

قرا غیر مذکور از قید ضمیه معلوم شد و قوله حصل اشارتست بحصول تخفیف در ثمر باسکان ضم در قرات ابو عمرو

ودع ميم خيرا منهما حكم ثابت وفي الوصل لكنا فمد له ملا

یعنی مدلول حا حکم و ثا ثابت ابو عمرو و کوفیان خیرا منها بحذف میم ثانیه خوانند و باقیان باثبات آن و مدلول لام له و میم ملا

هشام و ابن ذکوان لکنا هو الله باثبات الف بعد از نون خوانند در حالت وصل دون الوقف و باقیان بحذف تنبیها

قوله دع یعنی حذف کن میم را و ضد آن اثبات باشد و مراد میم ثانیه است که قابلیت دارد و معلوم شد از قرینه که مد لکنا

در طرفات و آن الف است و تعرض اثبات الف در حالت وقف نرسانند زیرا که ایمه سبعه متفق اند در اثبات

الف لکنا کما فی نظایره نحو انا لکم و راویان ابن عامر را بافراد یاد کردن غرض شا بود بر قرات ابن عامر و تنبیه کرد بحذف میم

منهما بقوله حکم ثابت زیرا که در مصحف عراق محذوف است

وذكر يكن شاف وفي الحق جره على رفعه حبر سعيد تاولا

یعنی مدلول شین شاف حمزه و کسایی و لم یکن بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول حا حبر و سین سعید

و تا تاولا ابو عمرو و لیث دوری کسایی الولایة لله الحق برفع خوانند و باقیان بکسر تنبیها رفع را مقید کردانید از بهر

اتمام بیت و تحسین بر وجه قرات رفع الحق را و با برا با تفراد یاد کرد و قوله الولایة یاد کرده شد در سورة انفال

و قوله شاف اشارتست بغایت تذکیر که بآن اعتبار معنی فیه است که رجال الله و مناسبت بنصره و نه از وی می آید که در کلام

وعقبا سكون الضم نص فتى وقل يا نسير والى فتحها نفر ملا

وفي النون انث والجبال برفعهم ويوم يقول النون حمزة فضلا

یعنی مدلول نون نص و فا فتی عاصم و حمزه و خیر عقبا باسکان قاف خوانند و باقیان بضم و مدلول نفر ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر

و یوم نسیر الجبال بتانیث و فتح یا مع التشدید خوانند و قوله الجبال برفع لام و باقیان بنون و کسر یا با تشدید و نصب لام الجبال

خوانند و حمزه و یوم یقول بنون خوانند و باقیان بیا تنبیه قید سکون و تانیث کرد که در عقبا و نسیر از مصطلح خارج بود

و سمی رموز اشارتست بعدالت و فضل ایمه قرا و صحت نقل و قوله قبلا و الریح یاد کرده شد

لمهلكهم ضموا ومهلك اهله سوى عاصم والكسر في اللام عولا

یعنی قرا سبعه غیر از عاصم لمهلکهم در این سوره و ما شهدنا مهلک در نمل در سوره نیز میم اول را بضم خوانند و عاصم بفتح خواند

عو

ومدلول عین عولا حفص در موضعین بکسر لام خواند و باقیان بفتح لام پس سه قرائت باشد قرا سبعه را فتامل ذلک قوله ابی جوز یعنی اگرچه درین لغت فتح اکثر است اما کسر نیز اصلا است

وها کسر انسانیه ضم لحفصهم ومعه علیه الله فی الفتح وصلا

یعنی حفص وما انسانیه درین سوره و بما عاهد علیه الله در فتح بضم ها ضمیر خواند و باقیان بکسر در موضعین **تنبیه** قوله وصلا ای تابع هذا ذلک یعنی حرف سوره فتح را بترجمه کهف خوانده حفص و ابن کثیر بر قاعده خود باشد در قوله وما انسانیه

لتغرق فتح الضم والکسر غیبة وقل اهلها بالرفع راویه فصلا

یعنی مدلول دار راویه و فا فصلا کسایی و حمزه لتغرق بغیب و فتح یا و را و اهلها برفع خواند و باقیان لتغرق بخطاب و ضم و کسر را و اهلها بنصب

ومد وخفف یا بزاکیة سما ونون لدنی خف صاحبه الی

وسکن واشمم ضمة الدال صادقا فاتخذت خفف واکسر الخا دم حلا

یعنی سما حرمیان و ابو عمرو نفسا زاکیة باثبات الف بعد از زا و تخفیف یا خواند و باقیان بحذف الف و تشدید یا خواند و مدلول صاد صاحبه و همزه الی شعبه و نافع من لدنی بتخفیف نون خواند و باقیان بتشدید نون خواند و مدلول صاد صادقا شعبه باسکان دال و اشمام آن بضم خواند و غیر شعبه بضم دال خواند پس قرا سبعه بر سه مرتبه باشد در لدنی و مدلول دال دم و حا حلا ابن کثیر و ابو عمرو لتخذت علیه بتخفیف تا و اول و کسر خا خواند و باقیان بتشدید و فتح خا خواند **تنبیه** از لفظ ناظم موضع مد زاکیه معلوم شد و لام لتخذت از هر دو زن خذ کرده و صحت روایت شعبه تنبیه کرد بقوله صادقا و زاکیه بمد و تخفیف مرسوم است و در مصحف شامی و مدنی و بعلو آن تنبیه کرد بقوله

ومن بعد بالتخفیف یبدل ههنا وفوق وتحت الملک کافیه ظللا

یعنی مدلول کاف کافیه و ظا ظللا ابن کثیر و ابن عامر و کوفیان ان یبدلهما درین سوره و ان یبدله ازواجا در تحریم و ان یبدلنا خیرا در نون باسکان با و تخفیف دال خواند و نافع و ابو عمرو بفتح با و تشدید دال در مواضع ثلثه **تنبیه** ضمیر یبدلها ببدلات تا حرف و تختلف فیه متحد شوند در صورت و سکون با مخفف از لفظ ناظم معلوم شد و فتح آن مر قاری مشدد را از نحو علی ان یبدل و حرف سوره نوح را ایجا نکرد از هر اختلاف معنی و بر قران تخفیف مدح کرد بقوله کافیه ظللا و ضمیر کافیه عاید است با یبدل مذکور

فاتبع خفف فی الثلاثة ذاکرا وحامیة بالمد صحبته کلا

وفی الهمز یا عنهم وصحابهم جزاء فنون وانصب الرفع واقبلا

یعنی مدلول ذال ذاکرا ابن عامر و کوفیان فاتبع ثم اتبع بقطع همزه و تخفیف تا مع اسکان ها خواند در مواضع ثلثه مذکوره و باقیان بوصل همزه و فتح تا و تشدید آن و مدلول صحبه و کاف کلا شعبه و حمزه و کسایی و ابن عامر فی عین حمیة باثبات الف میان حا و میم و ترک همزه خواند و باقیان بحذف الف و همزه مفتوحه بعد از میم خواند و مدلول صحاب حفص و حمزه و کسایی فله جزاء بنصب همزه و تنوین خواند و باقیان برفع بی تنوین **تنبیه** قوله خفف یعنی تا اتبع که فا الفعل است مخفف کردان و از لفظ ناظم معلوم شد که در قرآن تخفیف همزه قطع

باشد و بدین معنی تنبیه کرد بقوله ذاکرا و ابن ازان قبیل است که گفته است و باللفظ استغنی عن القید فافهم ذلک و یا حامیه مقید کردانید بهمزه تا ضد آن نون فهم نکند و نصب برفع مقید کردانید تا جر فهم نکند و قوله کلا ای حفظ یعنی لفظ حامیه بمد نگاه دارند مدلول صحبه

علی حق السدین سدا صحاب حق الضم مفتوح ویس شذا علا

یعنی مدلول حق و عین علی ابن کثیر و ابو عمرو و حفص بین السدین بفتح سین خوانند و مدلول صحاب و حق حفص و حمزه و کسایی و ابن کثیر و ابو عمرو قوله سدا بفتح سین خوانند و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسایی و حفص من بین ایدیهم سدا و من خلفهم سدا بفتح خوانند پس از ترجمه مذکور معلوم شود که نافع و ابن عامر و شعبه در مواضع اربعه بضم خوانند و حفص در مجموع بفتح و ابن کثیر و ابو عمرو بفتح موضعین کهف و ضم موضعین یس خوانند و حمزه و کسایی قوله السدین که مثنی است بضم خوانند و قوله سدا که مفرد است در مواضع ثلثه بفتح خوانند

ویاجوج ماجوج اهمز الکل ناصرا وفی یفقهون الضم والکسر شکلا

یعنی مدلول نون ناصرا عاصم ان یاجوج و ماجوج درین سوره و حتی اذا فتحت یاجوج و ماجوج در انبیا بهمزه ساکنه خواند و باقیان بالف در مکان همزه در مواضع اربعه و مدلول شین شکلا حمزه و کسایی لا یکادون یفقهون بضم یا و کسره قاف خوانند و باقیان بفتح هر دو **تنبیه** از لفظ ناظم محل همزه معلوم شد و مراد از یجوز کلنا همز حذف مد است که مرسوم است بالف و ضد آن ترک همزه باشد و مراد از شکلا قوله شکلا حرکت حرف است کامر قوله یاجوج بر یفقهون مقدم داشت لضیق النظم و قوله ناصرا اشارت است بحجت وجه قراءت همزه در یاجوج

وحرک بها والمومنین ومده خراجا شفا واعکس فخرج له ملا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی بجعل لک خرجا درین سوره و ام تسئلهم خرجا در مومنین بفتح را و اثبات الف بعد از را خوانند و باقیان باسکان را و حذف الف خوانند کما اشار بقوله و اعکس پس حاصل آن باشد که ابن عامر بقصر خواند در مواضع ثلثه و حمزه و کسایی بعکس ابن عامر خواند یعنی در مواضع ثلثه بمد و نافع و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم در اولین بقصر خوانند و در ثالث بمد **تنبیها** از لفظ ناظم محل مد معلوم شد و مراد از عکس ضد است و ضد مد قصر است و ضد حرکت اسکان و حقیقت عکس تقدم و تاخیر است و مراد اینجا آن نیست

ومکننی اظهر دلیلا وسکنوا مع الضم فی الصدفین عن شعبة الملا

کما حقه ضماه واهمز مسکنا لدی ردما ایتونی وقبل اکسر الولا

لشعبة والثانی فشا صف بخلفه ولا کسر وابدا فیهما الیا مبدلا

وزد قبل همز الوصل والغیر فیهما بقطعهما والمد بدا وموصلا

یعنی دال دلیلا ابن کثیر ما مکننی فیه ربی بدو نون مخفف نون اول مفتوح و نون ثانی مکسور خواند و باقیان بیک نون مشدد مکسور خوانند و شعبه بین الصدفین بضم صاد و اسکان دال خواند و مدلول کاف کما و حق ابن عامر و ابن کثیر و ابو عمرو بضم صاد و دال خوانند و باقیان بفتح صاد و دال قوله واهمز مسکنا یعنی در ردما ایتونی شعبه نون را مکسور کرداند که پیش از ایتونی است و بعد از آن همزه ساکن خواند در حالت وصل و قوله والثانی فشا صف یعنی مدلول فا فشا حمزه بی خلاف و مدلول صاد صف شعبه با خلاف

درکلمهٔ ثانی یعنی قال اینونی بتوجه مذکور خوانند واما ماقبل همزه را مکسور نکنند زیرا که ماقبل همزه لام معتوحه است بخلاف کلمهٔ اول که آنجا ماقبل همزه تنوین بود که آن ساکن بود وقوله وابدلن فیهما الیا یعنی چون ابتدا کنی درکلمتین بارا ابدال کن از همزه ساکنه که فا کلمه است و همزه وصل مکسوره زاید کردان وآن درکلمهٔ اول از آن شعبه باشد ودر ثانیه از آن حمزه قولا واحدا وشعبه بیک وجه پس از شعبه درکلمهٔ اولی وغیر از حمزه وشعبه درکلمهٔ ثانیه وشعبه بوجه ثانی بقطع همزه ممدوده خوانند درحالت وصل ووقف چنانچه فرمود والغیر فیهما بقطعهما والمد بدءا وموصلا **تنبیها** قوله والثانی یعنی اوتمن زیرا که بعد از دما اینونی است واز آنکه تلفظ کرد در مکنی بدو نون معلوم شود که مراد اظهار نون است وانکه نون مظهر متحرک است ووجه سکوت عنهم از هرکدام از توجهتین چاعنه اخذ توان وقبل الکسر الولا مقید کرد اید تا متزل باشد کسره برحرف ملاصق یعنی از کلمهٔ مذکوره ودرکلمهٔ اولی که از هم شعبه بیک وجه قطع کرد موافقت صاحب تیسیر کرد وذکر باقیان کرد زیرا که قرات ایشان از ضد معلوم بتوجه ومعانی رموز ذکر رفت سابقا

وَطَا فَمَا اسْطَاعُوا لِحَمْزَةَ شَدَّدُوا وَأَنْ يَتَعَدَّ التَّذْكِيرُ شَافٍ تَأَوَّلَا

یعنی حمزه قوله فما اسطاعوا ان یظهروه بتشدید طا خوانند وباقیان بتخفیف ومدلول شین شاف حمزه وکسائی ان تنفد بتذکیر خوانند وباقیان بتانیث **تنبیها** اسطاعوا مقید کرد اید بحرف فا تا قوله وما استطاعوا له نقبا ازین اخبار بیرون رود وچون تانیث کلمات غیر حقیقی بود حمل تنفد کرد بر معنی وی کما اشار بقوله شاف تاولا

ثَلَاثٌ مَعِي دُونِي وَرَبِّي بِأَرْبَعٍ وَمَا قَبْلَ إِنْ شَاءَ الْمُضَافَاتُ تُجْتَلَا

اشارت کرد درین بیت بیاات اضافه این سوره وآن نه است معی صبرا درسه موضع حفص فقط بفتح خوانده ومن دونی اولیا نافع وابو عمرو بفتح خوانده وربی اعلم وربی احد فعسی ربی ان یوتین ولم اشرک بربی احدا حرمیان وابو عمرو درمواضع اربعه بفتح خوانند وقوله وما قبل ان شا یعنی ستجدنی ان شاء الله نافع بفتح خواند بظهور وانکشاف یاآت مذکور اشارت بقوله تجتلا وباآن محذوفه درین سوره هفت بود طبع قوله المهتد نافع وابو عمرو باثبات یا خوانند درحالت وصل وان یهدین وان یوتین وعلی ان تعلمن ابن کثیر باثبات یا خوانند درمواضع ثلثه فی الحالین وان ترن قالو وابو عمرو باثبات یا خوانند دروصل وابن کثیر دروصل ووقف وباقیان بحذف یا خوانند وماکنا نبغ نافع وابو عمرو وکسائی باثبات یا خوانند دروصل وابن کثیر درحالتین وباقیان بحذف وفلا تسئلن ابن ذکوان بیک وجه بحذف یا خوانند بوجه دوم با باقیان درحذف موافقت کنند وادغام کبیر سی ویک موضع است الکهف فقالوا نحن نقص اعلم بما لبثتم ... اعلم بما اعلم بهم اعلم بعدتهم اعلم بما لبثوا لکلماته تزید زینة للظالمین نارا فقال لصاحبه قال لصاحبه جنتک قلت لن نجعل لکم ... بالباطل لیدحضوا اظلم ممن نجعل لهم العذاب بل لهم ابرح حتی فاتخذ سبیله قال لفتیه واتخذ سبیله قال له موسی قال لا تواخذنی قال لو شئت وسنقول له تطلع علی قوم نجعل لک للکافرین نزلا جهنم لما **التقریع** من قوله تعالی ولا یشرک بعبادة ربه احدا الی قوله کهیعص ذکر اصول این تقریع اول مد است و یاد کرده شد در اصول وقرا سبعه دران بر پنج ضرب اند ورش وحمزه مقدار پنج الف مد کنند ودون هما عاصم ودونه ابن عامر والکسائی ودونهما قالون ودوری

وابو عمرو بوجه ودونهما ابن کثیر والسوسی قولا واحدا وقالون ودوری بوجه الثانی ودوم وصل سوره نیز است بسمله وبسم سکت بی بسمله ایضا وچهارم بسمله بی وصل وسکت ومعلوم است که وقف بر بسمله جائز نیست در یک صورت وصل سوره نیز وصورت دیگر جائز وامالهٔ ها ویا نیز اللفظین واضجاع وفتحهما ووجهی عین وادغام واظهار صاد در ذال ذکر ووقف بر ذکر با سکان واشمام وروم پس ما سه وجه بسمله مراتیه سه را چنانچه مذهب هر یکی باشد اولا یاد کنیم وبعد از آن ذکر اصول مذهب ایمه از قرا یا یگیرده باشیم اولا یاد کنیم وبعد از آن ذکر حمزه کنیم که او را بسمله وسکت نیست بعلا ازوی مذهب ورش وابن عامر وابو عمرو که ایشان را وصل وسکت هست بگوییم پس وجوه هر یکی از ایمه سبعه معلوم شود حاصل القرب آن بگوییم تا اصلی باشد طالب از وی را وباقی تقریبات برآن قیاس میکنند وبالله التوفیق **بدانکه** قالون را مد وقصر باشد وسه وجه بسمله وامالهٔ ها ویا نیز اللفظین واظهار صاد وسه وجه وقف ذکر پس دو وجه مد وقصر در دو وجه بسمله بر آن تقدیر که وصل بسمله بسوره مقتضی واقع کنیم با وصل بسمله با آنی کنیم چهار با شد واین چهار وجه ضرب کنیم ~~بهشت وچهار~~ وجه شود در دو وجه عین هشت شود وابن هشت در سه وجه ذکر ضرب کنیم بیست وچهار وجه شود ازو جوه بسمله فصل از طرفین باقی ماند پس چون بر بسم الله الرحمن الرحیم وقف کنی در رحیم چهار وجه باشد قصر وتوسط وطول وروم کما مر فی باب المد پس دو وجه مد وقصر قالون در چهار رحیم هشت وجه باشد وهشت در دو وجه عین شانزده باشد وشانزده را در سه وجه ذکر جمله هشت وچهل شود چون بیست وچهار وجه مذکور ضم کنی با این وجوه هفتاد ودو وجه باشد پس مجموع وجوه قالون هفتاد ودو وجه باشد **ودوری از ابو عمرو** مثل او باشد در عدد وجوه واصول قرآت لکن در فتح ها وادغام صاد مخالف **قالون** باشد پس وی نیز هفتاد ودو وجه باشد **وسوسی** را نصف وجوه دوری باشد زیرا که او را مد نباشد پس یک وجه قصر در دو وجه بسمله ضرب کنی دو باشد ودو در دو وجه عین ضرب کنی چهار باشد وچهار در سه وجه ذکر ضرب کنی دوازده باشد پس ظاهر شد درین سوره که سوسی را نصف وجوه دوری است ودر وجه سیم بسمله یک وجه مد در چهار وجه رحیم ضرب کنی چهار وجه باشد وچهار در دو وجه عین ضرب کنی هشت باشد وهشت در سه وجه وقف ذکر ضرب کنی بیست وچهار باشد وچون ضم کنی با دوازده مذکور سی وشش باشد پس معلوم شد که هر کسی را از ایمه که او را در مد یک وجه باشد در وجوه بسمله او را سی وشش وجه باشد **وورش** را سی وشش وجه باشد **وابن کثیر** را سی وشش وجه **وابن عامر** را سی وشش وجه باشد **وعاصم** را سی وشش وجه باشد بروایت شعبه وسی وشش وجه بروایت حفص **وکسائی** را سی وشش وجه باشد پس مجموع وجوه مذکوره بسمله سیصد ونود وشش وجه باشد **واما** اصول قرات ایمه بعد از قالون ودوری ابو عمرو بدانکه سوسی را در امالهٔ ها ویا دو وجه است وجه اول امالهٔ حرفین ووجه دوم امالهٔ ها وفتح یا ودر وجهین امالهٔ بین اللفظین باشد اورا وادغام صاد در ذال ومد وقصر وورش را با مد طول وامالهٔ ها ویا بین اللفظین واظهار صاد وابن کثیر را مد قصیر وفتح ها ویا واظهار صاد باشد وابن عامر را مد مذکور وفتح ها وامالهٔ محض در یا وادغام صاد باشد وعاصم را بروایت شعبه مد مذکور وامالهٔ ها ویا واظهار صاد باشد وحفص غیر از اماله موافق شعبه باشد وکسائی بمد مذکور با

واماله ها و یا و ادغام صاد خواند و قرا سبعه در وجهی عین و وجوه ثلثه و وقف ذکر متفق باشند **واما اصحاب** وصل و سکت ورش و ابن عامر و ابو عمرو و حمزه موافق ایشانست در وصل فقط پس حمزه را در حالت وصل سوره بی بسمله در عین دو وجه باشد پس دو در سه وجه ذکر شش وجه باشد و چون ورش و ابن عامر هر یکی را وصل و سکت است هر یکی را قیاس بر ضرب مذکور ضعف وجوه حمزه باشد زیرا که هر یکی دوازده وجه باشد و ابو عمرو را بروایت دوری که مد و قصر دارد ضعف وجوه ورش و ابن عامر باشد پس دوری را بیست و چهار وجه باشد و سوسی را که قصر است فقط دوازده وجه باشد و وجه فتح با از کاف ها یا وجه دوری داخل باشد پس مجموع وجوه اصحاب وصل بین السورتین از حمزه و غیره و اصحاب سکت شصت و شش وجه است چون ضم کنی با وجوه اصحاب بسمله که آن سیصد و نود و شش وجه باشد مجموع چهار صد و شصت دو وجه باشد والله اعلم **سورة مريم عليها السلام**

وَحَرْفَا يَرِثْ بِالْجَزْمِ حُلْوٌ رِضًى وَقُلْ خَلَقْتُ خَلَقْنَا شَاعَ وَجْهًا مُجَمَّلَا

یعنی مدلول حا حلو و را رضی ابو عمرو و کسایی یرثنی و یرث بسکون ثا خوانند در موضعین بجزم و باقیان برفع ثا خوانند و مدلول شین شاع حمزه و کسایی وقد خلقتک من قبل بنون و اثبات الف بعد از آن خوانند و باقیان در مکان بتاء مضمومه و حذف الف خوانند **تنبيه** مراد از آنچه گفت حرفا یرث ثا است در کلمتین و یا یرثنی حذف کرد لضیق النظم و مستغنی شد از تلفظ بغیر این از ترجمه و اماله ورا و فتح و ادغام صاد در ذکر و اختلاف در ذکریا و بیشرک و لنبشره به یاد کرده شد

وَضَمُّ بُكِيًّا كَسْرُهُ عَنْهُمَا وَقُلْ عِتِيًّا صِلِيًّا مَعْ جُثِيًّا شَذًا عَلَا

یعنی مدلول ضاد و عنهما حمزه و کسایی بجدا و بکیا بکسر با خوانند و باقیان بضم و مدلول شین شذا و عین علا حمزه و کسایی و حفص من الکبر عتیا علی الرحمن عتیا و صلیا و جهنم جثیا و فیها جثیا در مواضع خمسه بکسر خوانند و باقیان بضم **تنبيه** کسر را از ضد مقید گردانید و بکیا مقدم داشت بر نظایر خود از ضد و شذا علا تنبیه است بثنا بر قرات کسر

وَهَمْزُ أَهَبْ بِالْيَا جَرَى حُلْوُ بَحْرِهِ بِخُلْفٍ وَنَسْيًا فَتْحُهُ فَائِزٌ عَلَا

یعنی جیم جری و حا حلو ورش و ابو عمرو لاهب لک بمکان همزه یا خوانند و قالون بیک وجه موافق باشد و بوجه دوم موافق باقی قرا باشند بهمزه خوانند و مدلول فا فایز و عین علا حمزه و حفص و کنت نسیا بفتح نون خوانند و باقیان بکسر **تنبيه** لام لیهب از کوه زن حذف کرد و فتح با معلوم شد از همزه مفتوحه که بجای آنست و در قرات تا لیهب اسناد فعل است با خدا سبحانه و تعالی ای لیهب لک الله غلاما و بدین معنی اشارت کرد بقول جری حلو بحره بثنا بر وجه قرات مذکوره

وَفِي تَحْتِهَا الْكَسْرُ اخْفِضِ الدَّهْرَ عَنْ شَذًا وَخِفُّ تَسَاقَطْ فَاصِلًا فَتُحُمِّلَا

وَبِالضَّمِّ وَالتَّخْفِيفِ وَالْكَسْرِ حَفْصُهُمْ وَرَفْعُ قَوْلُ الْحَقِّ نَصْبُ نَدٍ كَلَا

یعنی مدلول همزه الدهر و عین عن و شین شذا نافع و حمزه و کسایی و حفص فنادیها من تحتها بکسر میم من و جر تا تحتها خوانند و باقیان بفتح میم و نصب تای ثانی خوانند و مدلول فا فاصلا حمزه تساقط علیک بتخفیف سین و فتح تا و قاف خوانند بجوار آن فرمود که حفص بضم

وتخفیف سین و کسر قاف خواند پس متعین شد مر باقیان را که در ترجمه مذکور نیستند که بفتح تا و قاف و تشدید سین خوانند و ایشان حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر و شعبه و کسایی اند و مدلول نون ند و کاف کلا ابن عامر و عاصم عیسی ابن مریم قول الحق بنصب لام قول خوانند و باقیان برفع **تنبيه** فرمود اخفض و نگفت الکسر تا حمل خفض بر تا ثانی کرده شود و همزه وصل را رمز گردانید بر مصطلح خود و قوله شذا علا اشارتست بثنا بر قرات کسر و قوله فاصلا اشارتست بوجه قرات تخفیف و تثقیل تساقط و فعل در وی تحمیل مستند است با ضمیر النخله و رطبا منصوبست بتمییز و میرد جایز داشته است نصب رطبا بهزی کما اشار بقوله

وَكَسْرُ وَإِنَّ اللَّهَ ذَاكٍ وَأَخْبِرُوا بِخُلْفٍ إِذَا مَا مِتُّ مُوفِينَ وُصَّلَا

یعنی مدلول ذال ذاک ابن عامر و کوفیان وان الله ربی بکسر همزه خوانند و باقیان بفتح و مدلول میم موفین ابن ذکوان فی قوله اذا ما مت بدو وجه خوانده است وجه اول بهمزه واحده مکسوره بر صیغت خبر و وجه دوم چنانکه قرات باقیان یعنی بهمزتین **تنبيه** ان مقید گردانید بواو و با بسم الله تعالی پس ان الشیطان خارج باشد وانکه باستفهام خواند بر اصل خود باشد در مد و تسهیل کما مر قوله موفین جمع موافیست و وصلا جمع واصل یعنی نقله چنانکه بدیشان رسیده بود روایت در قوله اذا ما مت رسانیدند بطالبان چنانکه حق روایت بود نه زیاده و نه نقصان والله اعلم

وَنُنْجِي خَفِيفًا رُضْ مَقَامًا بِضَمِّهِ دَنَا رِئْيًا ابْدِلْ مُدْغِمًا بَاسِطًا مُلَا

یعنی مدلول را رضی کسایی قوله و ننجی الذین باسکان نون ثانیه و تخفیف جیم خواند و باقیان بفتح نون و تشدید جیم و مدلول دال دنا ابن کثیر خیر مقاما بضم میم خواند و باقیان بفتح آن و مدلول با باسطا و میم ملا قالون و ابن ذکوان اثاثا و ریا همزه را ابدال کنند بیا و یا را در یا ادغام کنند و باقیان بترک ابدال خوانند و ادغام **تنبيه** سکون نون ننجی معلوم شد از لفظ ناظم و فتح نون قاری مشدد از مجمع علیه و حمزه بر اصل خود باشد در قوله اثاثا و ریا و یا ننجی در مصاحف ثابتست و قوله رض یعنی مجاهده کن با نفس خود تا بدانچه اشارت کرد در اصول و ابیات موفق آن حاصل کرد بدان عمل کنی بر وجه مذکور و قوله باسطا

وَوُلْدًا بِهَا وَالزُّخْرُفِ اضْمُمْ وَسَكِّنَا شِفَاءً وَفِي نُوحٍ شَفَا حَقُّهُ وَلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی مالا و ولدا و قالوا اتخذ الرحمن ولدا و ان دعوا للرحمن ولدا و ان یتخذ ولدا در این سوره و قل ان کان للرحمن ولد در زخرف بضم واو و اسکان لام خوانند در مجموع و مدلول شین شفا و حق حمزه و کسایی و ابن کثیر و ابو عمرو و ولده الا خسارا در نوح بضم واو و سکون لام خوانند پس متعین شد مر کسی را که از و ساکت است در ترجمتین بفتح واو و لام خوانند **تنبيه** قوله بها دلالت میکند بر عموم ولدا و قوله شفا اشارتست بقوت ضم در ولدا

وَفِيهَا وَفِي الشُّورَى يَكَادُ أَتَى رِضًى وَطَا يَتَفَطَّرْنَ اكْسِرُوا غَيْرَ أَثْقَلَا

وَفِي النُّونِ سَاكِنٌ حَجَّ فِي صَفَا كَمَالٍ وَفِي الشُّورَى حَلَا صَفْوُ وِرْدِهِ

یعنی مدلول همزه اتی و را رضی نافع و کسایی یکاد السموات در مریم و شوری بیای تذکیر خوانند و باقیان بتا تانیث و مدلول حا حج و

نون
وفا فی وصاد صفا وکاف کال ابو عمرو وحمزه وشعبه وابن عامر یتفطرن منه درین سوره بنون ساکنه خوانده که بعد از یا است وبعد از
طا را مکسور بی تشدید خوانند ومدلول حا حلا وصاد صفوه ابو عمرو وابو بکر ینفطرن در سوره شوری بترجمه مذکوره خوانند پس
متعین شد که انکه درین هر دو موضع مذکوره باشد بجای نون یا مفتوحه خوانده با فتح طا وتشدید آن **تنبیه** تذکیر یکاد از اطلاق
معلوم شد ونون را مقید کرده اند که از مصطلح بیرون رفته بود ومعنی رموز اشارتست بوجه قرات

وَرَابِّی وَاجْعَلْ لِی وَاِنِّی کِلَاهُمَا وَرَبِّی وَاَتَانِی مُضَافَاتُهَا الْعُلَا

یعنی که یا آت اضافه شش است درین سوره من وراءی ابن کثیر بفتح خوانند واجعل لی آیه نافع وابو عمرو بفتح خوانند وانی اعوذ
وانی اخاف نافع وابن کثیر وابو عمرو بفتح خوانند وقوله الولا جمع ولیاست واولیا نایب الاولی است وحاصل سخن آنست
که یا آت اضافه که یاد کرده شد درین بیت اولی در اصول مفصل ذکر رفته است ودرین سوره یا آت زواید نیست و الله اعلم کهیعص درین
سوره بیست ونه است ذکر رحمة قال رب العظم منی الراس شیبا قال رب اجعل لی آیه الکتاب بقوة فتمثل لها رسولا لک ذلک
قال ربک هین جعل ربک الهی النخلة تساقط جنیا تکلم فی المهد صبیا یقوله فاعبده هذا نحن نرث ساستغفر لک اخاه هرون
بامر ربک لعبادته هل اعلم بالذین واحسن ندیا ومال لاوتین الصالحات سیجعل سیجعل لهم **سورة طه**

لِحَمْزَةَ فَاضْمُمْ کَسْرَهَا اَهْلِهِ امْکُثُوا مَعًا وَافْتَحُوا اِنِّی اَنَا دَائِمًا حَلَا

یعنی که حمزه اذ قال موسی لاهله امکثوا درین سوره ودر قصص بضم ها ضمیر خوانند در حالت وصل وباقیان بکسر در هر دو موضع ومدلول
دائما وحا حلا ابن کثیر وابو عمرو انی انا ربک بفتح همزه خوانند وباقیان بکسر **تنبیه** مراد از قوله معا حرف مذکورین ولام لاهله از کسره
حذف کرد وضم را از کسر ضد مقید کرده اند وانی مقید کرده اند بانا تا قوله انی آنست بیرون رود ونیز انی انا السدو اما لاطاوها از طه یاد کرده

وَنَوِّنْ بِهَا وَالنَّازِعَاتِ طُوًى ذَکَا وَفِی اخْتَرْتُکَ اخْتَرْنَاکَ فَازَ وَثَقِّلَا
وَاَنَّا وَشَامٍ قَطْعُ اَشْدُدْ وَضُمَّ فِی ابْتِدَا غَیْرِهِ وَاضْمُمْ وَاَشْرِکْهُ کَلْکَلَا

یعنی مدلول ذال ذکا ابن عامر وکوفیان المقدس طوی درین سوره ودر نازعات بتنوین خوانند وباقیان بترک تنوین ومدلول فا فاز
حمزه وانا اخترناک نون انا مشدد وانا اخترناک بعد از را بنون مفتوحه وبعد از آن الف خوانند وباقیان بتخفیف نون انا وبعد از
را بتا مضمومه در مکان نون الف خوانند ومدلول کاف کلکلا ابن عامر اشدد به همزه قطع مفتوحه واشرکه بضم همزه خوانند وباقیان
اشدد بهمزه وصل مضمومه واشرکه بفتح همزه خوانند **تنبیه** دانسته شد تنوین طوی از ذهب اخو منیب اخلوها واز لفظ
اخترتک واخترناک گفتن مستغنی شد از ترجمه وقوله وضم فی ابتداء غیره یعنی که ابن عامر قوله اخی اشدد چون بهمزه قطع خواند
در ابتدا آن همزه را مفتوح کرده اند وباقیان چون مذهب ایشان همزه وصل باشد در ابتدا همزه را مضموم کرده اند پس ضد قطع وصل
باشد وقوله ذکا اشارتست بثنا بر قرائت تنوین طوی وقوله فاز اشارتست بصفات آن حمزه واحوال وچنانچه در خطبه بیعنی ازان
گفته آمده که در نوم قرآن بر حق تعالی خواند وچون بسوره طه رسید بخواند وانا اخترتک حق سبحانه وتعالی فرمود که همین کردان

پس بخواند وانا اخترناک و بعد از آن حق سبحانه فرمود که با حمزه من چنین خواندم ونیز حمله عرش چنین خوانند الله بعد از آن فرمود
تا تاج وکمر بی وسوار بیاورند فرمود که این سبب قرآن تو قرآن را وبروزه تو روز نهار را وبآموختن تو بر دعا ز اقران تاج بپوشید

مَعَ الزُّخْرُفِ اقْصُرْ بَعْدَ فَتْحٍ وَسَاکِنٍ مِهَادًا ثَوَی وَاضْمُمْ سُوًی فِی نَدٍ کَلَا
وَیُکْسَرُ بَاقِیهِمْ وَفِیهِ وَفِی سُدًی مُمَالٌ وَقُوفٌ فِی الْاُصُولِ تَاَصَّلَا

یعنی ثاء ثوی کوفیان الارض مهدا درین سوره ودر زخرف بفتح میم واسکان ها وحذف الف خوانند وباقیان بکسر میم وفتح ها واثبات
الف بعد از ها خوانند در موضعین ومدلول فا فی ونون ندو کاف کلا حمزه وعاصم وابن عامر مکانا سوی بضم سین خوانند وباقیان بکسر
تنبیه الف مهادا از لفظ ناظم معلوم شد وبحصر در موضع قوله مهادا در سوره عم بیرون رود وقرات باقیان در سوی از کسر

فَیُسْحِتَکُمْ ضُمَّ وَکَسْرٌ صِحَابُهُمْ وَتَخْفِیفُ قَالُوا اِنَّ عَالِمُهُ دَ لَا
وَهَذَیْنِ فِی هَذَانِ حَجَّ وَثِقْلُهُ دَنَا فَاجْمَعُوا صِلْ وَافْتَحِ الْمِیمَ حُوِّلَا

یعنی مدلول صحاب حمزه وکسائی وحفص فیسحتکم بضم یا وکسر حا خوانند وباقیان بفتح یا وحا خوانند ومدلول عین عالمه ودال دلا
حفص وابن کثیر قالوا ان بتخفیف نون مع الاسکان خوانند وباقیان بفتح نون وتشدید ومدلول حا حج ابو عمرو هذین بیا خوانند
وباقیان بتخفیف پس از تراجم مذکوره در ان هذان قرا سبعه را چهار قرات باشد فتامل ذلک ومدلول حا حولا ابو عمرو قوله فاجمعوا
کیدکم بهمزه وصل خواند یعنی فا فاجمعوا بجیم متصل کرده اند ومیم را مفتوح کرده اند وباقیان بهمزه قطع خوانند وکسر میم پس فا از جیم
منفصل باشد **تنبیه** گفتن ناظم از کلمتین هذین وهذان مستغنی شد از ترجمه آن واعادة تشدید آن نون کرد از بهر ابن کثیر
که در نسا گفته بود از بهر تتمیم قرات هذان وقوله صل یعنی همزه را همزه وصل کردن وقوله حولا یعنی میم مکسور را مفتوح کردن
وقوله حج اشارتست بصحت وجه قرات ابو عمرو از جهت نقل عربیت وبرد قول منکر روایت وابو عمرو رحمه الله گفته است

وَقُلْ سَاحِرٌ سِحْرٌ شَفَا وَتَلَقَّفِ ارْفَعِ الْجَزْمَ مَعْ اُنْثَی یُخَیَّلُ مُقْبِلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسائی کید سحر بکسر سین وحذف الف واسکان حا خوانند وباقیان بفتح سین وکسر حا واثبات الف خوانند
میان سین وحا ومدلول میم مقبلا ابن ذکوان تلقف ما صنعوا برفع خوانند وتخیل بتا تانیث وباقیان بجزم وتذکیر **تنبیه**
از تلفظ کردن نا بحر وساحر مستغنی شد از ترجمه کلمتین ورفع را مقید کرده اند از بهر وسبق تشدید نون ان وتشدید تا وبزی
در تلقف وتخفیف حفص یاد کرده شد ونیز تحقیق وتسهیل در قوله آمنتم در اصول وقوله سحر از بهر نظم مقدم افتاد بر تلقف و
تخیل موخر افتاد از تلقف وقوله شفا تنبیه است بر آنچه در رسوم سخن بعد الغایب بالفصح

وَاَنْجَیْتُکُمْ وَاعَدْتُکُمْ مَا رَزَقْتُکُمْ شَفَا لَا تَخَفْ بِالْجَزْمِ فَوْزٌ فَصَلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسائی قد انجیتکم من عدوکم وواعدناکم ومن طیبات ما رزقتکم بتا مضمومه وحذف الف خوانند
در مواضع ثلثه وباقیان بنون واثبات الف بعد از نون خوانند ومدلول فا فصلا حمزه ولا تخف درکا بسکون فا وحذف الف خوانند

و وباقيان باثبات الف ورفع فا خوانند **سها** بتلفظ در كلمات ثلثه مستغنی شد از ترجمه احد او وجهیر که ملفوظ است از ترجمه

از نظایر آن نحو انبیاكم معلوم شد وقوله لا تحف در تلاوة مقدم است وقوله فصلا انبئ است بوجه جزم تخف که در حدیث معلوم است

وحا فیحل الضم فی كسره رضی وفی لام یحلل عنه وافی محللا

یعنی مدلول را رضی بضم حا فیحل علیكم وبضم لام اول از قوله یحلل خوانند و باقیان بكسر لام خوانند در موضعین **سها**

ضم را مقید كردانید از بهر ضد ولام را مطلق كفت و مراد لام اول است زیرا كه اطلاق محمول باشد بر حرف سابق وقوله عنه ضمیر عاید است

بالكسایی وقوله وافی ای اتی یعنی كسره در و آمد بجای ضمه بقراءة كسایی در لام یحلل

وفی ملكنا ضم شفا وافتحوا اولی نهی وحملنا ضم واكسر مثقلا

كما عند حرمی وخاطب تبصروا شذا وبكسر اللام یخلفه حلا

دراك ومع یا ینفخ ضمه وفی ضمه افتح عن سوی ولد العلا

یعنی شفی حمزه وكسایی ملكنا بضم میم خوانند ومدلول همزه اولی ونون نهی نافع وعاصم بفتح خوانند و باقیان بكسر ومدلول

كاف كما وعین عند وحرمی ابن عامر وحفص وابن كثیر ونافع حملنا اوزارا بضم حا وكسر میم مع التشدید خوانند وباقیان بفتح

حا و میم مع التخفیف خوانند وباقیان بغیب ومدلول حا حلا ودال دراك ابو عمرو وابن كثیر لن تخلفه بكسر لام خوانند وباقیان

بفتح وقراء سبعه غیر از ابو عمرو یوم ینفخ بیا تذكیر خوانند ویا را مضموم كردانند وفا را مفتوح وابو عمرو بنون مفتوحه وفا مضموم

وبالقصر للمكی واجزم فلا یخف وانك لا فی كسره صفوة العلا

یعنی ابن كثیر فلا یخاف ظلما بحذف الف وجزم فا خوانند وباقیان باثبات الف ورفع فا خوانند ومدلول صاد صفوه وهمزه

العلا ابو بكر ونافع وانك لا تظما بكسر همزه خوانند وباقیان بفتح **سه** مراد از قصر اینجا حذف الف است وقوله صفوه

العلا اشارتست بثنا بر وجه قراءت كسر آن كه چون استیناف باشد مستغنی از تاویل باشد

وبالضم زحزح صف رضی تا انهم مؤنث عن ولی حفظ لعلی افی

وذكری معی الی معا لی معا حشرتنی عینی نفسی اننی راسی انجلا

یعنی مدلول صاد صف ورا رضی شعبه وكسایی لعلك ترضی بضم تا خوانند وباقیان بفتح ومدلول عین عن وهمزه اولی وحا حفظ حفص

ونافع وابو عمرو اولم تاتهم بتانیث خوانند وباقیان بتذكیر ویاآت اضافه درین سوره سیزده موضع است لعلی اتیكم كوفیان باسكان

خوانند واخی اشدد ابن كثیر وابو عمرو بفتح خوانند ولذكری نافع وابو عمرو بفتح خوانند وفی ذكری اذهبا وانی آنست وانی انا ربك

حرمیان وابو عمرو در مواضع ثلثه بفتح خوانند **قوله** ولی فیها ورش وحفص بفتح خوانند ویسر لی امری نافع وابو عمرو بفتح خوانند

ونفسی اذهب واننی انا الله حرمیان وابو عمرو بفتح خوانند وبراسی انی نافع وابو عمرو بفتح خوانند ویاآت زواید یك موضع است

قوله الا تتبعن افعصیت نافع وابو عمرو در حالت وصل وابن كثیر در حالتین باثبات یا خوانند وادغام كبیر درین سوره نیست

موضع است قال لاهله نودی یا موسی قال رب نسبحك كثیرا ونذكرك كثیرا انك كنت ولتصنع علی امكی كی قال لا تخافا قال ربنا

جعل لكم قال لهم الیوم من كید ساحر السحرة سجدا آذن لكم لیغفر لنا قال لهم تقول لا مساس اعلم بما لنا اذن له یعلم ما آدم من

قال رب لم حشرتنی ربك قبل النهار لعلك نحن نرزقك

سورة الانبیا علیهم السلام

وقل قال عن شهد واخرها علا وقل اولم لا واو دا ریه وصلا

یعنی مدلول عین عن وشین شهد حفص حمزه وكسایی قال ربی یعلم بفتح قاف ولام واثبات الف خوانند در میان قاف ولام

ومدلول عین علا حفص قوله قال رب احكم در آخر این سوره بترجمه مذكوره خوانند وغیر مذكوره در كلمتین بضم قاف وحذف الف وسكون

لام خوانند ومدلول دال داریه ابن كثیر الم یر الذین كفروا بغیر واو خوانند وباقی قرا باثبات واو خوانند **سها** از كفتن قل وقال

مستغنی شد از ترجمه قراءت واز بهر اختصار كلمتین را جمع كرد ونوحی الیه فاتقون وقوله داریه وصلا اشارتست بقراءت ابن كثیر زیرا كه در مصحف

وتسمع فتح الضم والكسر غیبه سوی الیحصبی والصم بالرفع وكلا

وقال به فی النمل والروم دارم ومثقال مع لقمن بالرفع اكملا

یعنی قراء سبعه غیر از ابن عامر ولا یسمع بغیب وفتح یا ومیم ورفع میم الصم خوانند پس ابن عامر بخطاب وضم تا وكسر میم تسمع

ونصب میم الصم خوانند وقوله وقال به فی النمل والروم دارم یعنی مدلول دال دارم ابن كثیر بتقیید مذكور اول خوانند قوله ولا یسمع

الصم الدعا در سوره نمل وسوره روم یعنی بغیب یسمع وفتح یا ومیم آن وضم میم قوله الصم وباقیان بضم تا وكسر میم تسمع ونصب

میم الصم پس قراء سبعه را سه قراءت باشد در مواضع ثلثه فتامل ذلك ومدلول همزه اكملا نافع قوله وان كان مثقال درین سوره

قوله وان تك مثقال در لقمن برفع خوانند وباقیان بنصب **سها** فتح را مقید كردانید از بهر ضد وكسر را عطف كرد بضم ومراد از فتح

ضم فتح یاست وقوله والكسر یعنی كسر میم را فتح كردانید وقوله انك لا تسمع الموتی قرا را در آن خلافی نیست ونیز در نصب قوله الدعا

جذاذا بكسر الضم راو ونونه لنحصنكم صافی وانث عن كلا

یعنی مدلول را راو كسایی جذاذا بكسر جیم خوانند وباقیان بضم ومدلول صاد صافی شعبه لنحصنكم بنون خوانند ومدلول عین عن

وكاف كلا حفص وابن عامر بتانیث خوانند وباقیان بتذكیر **سها** كسر را مقید كردانید از بهر ضد وقوله افی وایه یاد كرده

وچون در قراءت شعبه اسناد فعل است با حق تعالی اشارت كرد بثنا بران بقوله صافی وبوجه قراءت حفص وابن عامر وصحت آن

از جهت روایت اشارت كرد بقوله عن كلا یعنی مرویست از قرا كه صاحب حفظ است

وسكن بفتح الكسر والقصر صحبة وحرم ونجی احذف وثقل كذی صلا

یعنی مدلول صحبه شعبه وحمزه وكسایی وحرام علی قریه بكسر حا واسكان را وحذف الف خوانند وباقیان بفتح حا ورا واثبات الف

ومدلول كاف كذی وصاد صلا ابن عامر وشعبه نجی المومنین بیك نون مضمومه وتشدید جیم خوانند وباقیان بنونین خوانند نون اول مضموم

ودوم ساكن وتخفیف جیم خوانند **سها** بنجی در تلاوة مقدم است بر حرام وقوله احذف مراد نون ثانیه است وترجمه نجی مطلق یاد كرد

اعتماد بر نظایر آن و سکون نون ثانی در قرات مثبت از مفهوم لفظ ناظم معلوم شد و نون ساکنه بر قاعده خود در جیم
و تشدید منزلات بر جیم و واو و حرم از تلاوة است و یاجوج و ماجوج و فتحت یاد کرده شد

وَلِلْكُتُبِ اجْمَعْ عَنْ شَذًا وَمُضَافُهَا مَعِي مَسَّنِيَ انِّي عِبَادِي مُجْتَلَا

یعنی مدلول عین عن و شین شذا حفص و حمزه و کسایی السجل للکتب بضم کاف و تا و حذف الف بر صیغت جمع خوانده و باقیان
بکسر کاف و فتح تا و اثبات الف بر صیغت توحید خوانند سهـا عن شذا اشارتست بظهور و انتشار قرات جمع و فی الزبر
یاد کرده شد و یا آت اضافه درین سوره چهار است ذکر من معی تنزد حفص باشد که بفتح خواند و مسنی الضر و عبادی الصالحون
تنزد حمزه باشد که باسکان خواند و انی اله نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و یاء محذوفه درین سوره یا منه است و ادغام کبیر فعیست
علم ما ذکرکم یستطیعون نصرهم اذ قال لابیه قال لقد یقال له و یعلم ما تکتمون سورة الحج

سُكَارَى مَعًا سَكْرَى شَفَا وَمُحَرِّكٌ لِيَقْطَعْ بِكَسْرِ اللَّامِ كَمْ جِيدُهُ حَلَا
لِيُوفُوا ابْنُ ذَكْوَانٍ لِيَطَّوَّفُوا لَهُ لِيَقْضُوا سِوَى بَزِّيِّهِمْ نَفَرٌ جَلَا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی الناس سکاری و ما هم بسکاری بفتح سین و اسکان کاف و حذف الف خوانند و باقیان بضم سین و فتح
کاف و اثبات الف خوانند و مدلول کاف کم و جیم جیده و حا حلا ابن عامر و ورش و ابو عمرو ثم لیقطع بکسر لام خوانند و باقیان باسکان
و ابن ذکوان قوله و لیوفوا نذورهم و قوله و لیطوفوا بکسر لام خواند در موضعین و باقیان باسکان و مدلول نفر ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر
غیر از بزی و مدلول جیم جلا ورش ثم لیقضوا بکسر لام خوانند و باقیان که ایشان بزی و قالون و عاصم و حمزه و کسایی باسکان لام
خوانند سهـا ضم سکاری معلوم شد از جمع علیه و فتح سکری از نحو اسری و فایدت آن که گفت و محرک آن باشد از هر مسکون که
اخذ اسکان کند که ضد تحریک است و نص کرد بر اسکان لام از هر آنکه کسر اول در کلمات معهود است و قراء هر یکی بر اصل خود باشند در امال
سکری و لیفضل و هذان یاد کرده شد و قوله شفی تنبیه است بر صحت و جه قرات مذکور و قوله کم جیده حلا اشارتست بوجه کسر لام لیقطع
زیرا که قرات بکسر بر اصل خود است پس او را حلاوتی باشد و از جهت ظاهر شد حسن او و منکشف شد وجه او

وَمَعْ فَاطِرٍ انْصِبْ لُؤْلُؤًا نَظْمُ أُلْفَةٍ وَرَفْعُ سَوَاءٍ غَيْرُ حَفْصٍ تَنَخَّلَا
وَغَيْرُ صِحَابٍ فِي الشَّرِيعَةِ ثُمَّ وَلْيُوفُوا فَحَرِّكْهُ لِشُعْبَةَ أُثْقِلَا
تَخَطَّفُهُ عَنْ نَافِعٍ مِثْلُهُ وَقُلْ مَعًا مَنْسَكًا فِي السِّينِ بِالْكَسْرِ شُلْشِلَا

یعنی مدلول نون نظم و همزه الفه عاصم و نافع من ذهب و لؤلؤا درین سوره و فاطر بنصب خوانند در موضعین و باقیان بجر و قرا
سبعه غیر از حفص سواء برفع خوانند و حفص بنصب خواند و قوله سواء محیاهم در سوره شریعه غیر از حفص و حمزه و کسایی برفع خوانند
پس متعین شد مر حفص و حمزه و کسایی را که مدلول ایشان که مدلول ایشان صحاب است بنصب سواء بعد از آن فرمود که شعبه قوله و لیوفوا نذورهم
بفتح واو و تشدید فا خواند و باقیان باسکان واو و تخفیف فا بعد از آن فرمود که نافع فتخطفه الطیر بفتح خا و تشدید طا خواند و باقیان

باسکان خا و تخفیف طا خوانند و مدلول شین شلشلا حمزه و کسایی جعلنا منسکا در موضعین این سوره بکسر سین خوانند و باقیان
بفتح سهـا تخفیف عنم لولو یاد کرده شد و اکثر قراء که سواء برفع خوانده اند یاد کرد ناظم و آن که فتح است متعین باشد مر حفص را و غالب
کرد قوله و لیوفوا تا تمام شود اختلاف قرات آن و توجه فتخطفه حواله کرد با آن از جهت اختصار و قوله تنخلا یعنی اختیار کردند
جماعت مذکور رفع سواء زیرا که در قرات ایشان خبر مبتدا است که آن العاکف است

وَيَدْفَعُ حَقٌّ بَيْنَ فَتْحَيْهِ سَاكِنٌ يُدَافِعُ وَالْمَضْمُومُ فِي اذِنَ اعْتَلَا
نَعَمْ حَفِظُوا وَالْفَتْحُ فِي تَا يُقَاتَلُونَ عَمَّ عُلَاهُ هُدِّمَتْ خَفَّ اذْ دَلَا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو ان الله یدفع بفتح یا و فا و سکون دال و حذف الف خوانند و باقیان بضم یا و فتح دال و اثبات
الف و کسر فا خوانند و مدلول همزه اعتلا و نون نعم و حا حفظوا نافع و عاصم و ابو عمرو اذن للذین بضم همزه خوانند و باقیان
بفتح و مدلول عین عم و عین علاه نافع و ابن عامر و حفص للذین یقاتلون بفتح تا خوانند و باقیان بکسر و چون کلمتین با هم دیگر ضم
کنی قراء سبعه بر چهار مرتبه باشند نافع و حفص اذن بضم همزه و یقاتلون بفتح تا خوانند و ابو عمرو و شعبه بضم همزه و کسر تا
خوانند و ابن کثیر و حمزه و کسایی بفتح همزه و کسر تا خوانند و ابن عامر فقط بفتح همزه و تا خوانند و مدلول همزه اذ و دال دلا نافع و ابن کثیر
لهدمت صوامع بتخفیف دال خوانند و باقیان بتثقیل سهـا چون قرات باقیان از ترجمه تمام معلوم نمی شود تلفظ کرد بقوله یدافع

وَبَصْرِيٌّ اهْلَكْنَا بِتَا وَضَمِّهَا بِعَدُّونَ فِيهِ الْغَيْبُ شَايَعَ دُخْلُلَا

یعنی ابو عمرو قوله اهلکتها بتاء مضمومه و حذف الف خواند و باقیان بنون مفتوحه و بعد از نون با اثبات الف خوانند و مدلول
شین شایع و دال دخللا حمزه و کسایی و ابن کثیر مما یعدون بغیب خوانند و باقیان بخطاب سهـا ضمیر اهلکناها حذف کرد
از جهت وزن و ترجمه احدی از لفظ معلوم شد و ترجمه آن دیگر ناظم یاد کرد و دخللا اشارتست بدخول حکم یعدون در ما قبل در غیب یعنی عدون

وَفِي سَبَإٍ حَرْفَانِ مَعْهَا مُعَاجِزِينَ حَقٌّ بِلَا مَدٍّ وَفِي الْجِيمِ ثُقِّلَا
وَالْاوَّلُ مَعْ لُقْمَانَ يَدْعُونَ غَلَّبُوا سِوَى شُعْبَةٍ وَالْيَاءُ فِي رَبِّي جُمِّلَا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو و فی آیاتنا معاجزین و معاجزین اولیک درین سوره و سبا بتشدید جیم و حذف الف خوانند و
باقیان بتخفیف و اثبات و مدلول غین غلبوا غیر از شعبه و ایشان ابو عمرو و حمزه و کسایی و حفص اند درین سوره و لقمن و ان ما یدعون
بغیب خوانند و حرمیان و ابن عامر و شعبه بخطاب خوانند سهـا مراد از ضمیر کلمه معاجزین است و خصوصیت مد و محل آن از لفظ
ناظم معلوم شد و قوله و مدخلا یاد کرده شد و یدعون مقید گردانید باول تا ثانی قوله ان الذین تدعون من دون الله خارج باشد و قوله جملا
اشارتست بحسن اضافه بیت حق تعالی و آن قوله بیتی للطائفین نافع و هشام و حفص بفتح یا خوانده اند و یا آت محذوفه و البادی و نکیر
باثبات یا خوانند در حالتین و ورش و ابو عمرو در حالت وصل با اثبات خوانند و ورش فکیف کان نکیر در جمیع قرآن با اثبات یا خواند
در حالت وصل و ادغام کبیر درین سوره سی و دو موضع است الساعة شیء الناس سکاری لنبین لکم الا رحامها العمر لکیلا یعلم من بعد

بان الله هو الاحق ذلك الصالحات جنات في الموضعين الناس سواء العاكف فيه لاريب مكان يدافع عن اذن للذين كان نكير
ربك كالف يحكم بينهم عاقب بمثل ما عوقب بان الله هو من دونه هو وان الله هو سخر لكم تقع على اعلم بما يحكم بينكم عالم ما

سورة المؤمنين

أماناتهم وحد وفي سال دارياً صلواتهم شاف وعظماً كذي صلا
مع العظم واضمم واكسر الضم حقه بتنبت والمفتوح سيناء ذللا

يعني مدلول دال داريا ابن كثير والذينهم لاماناتهم درين سوره ودر معارج بحذف الف خوانند بر صيغه واحد وباقيان باثبات الف بر صيغه جمع ومدلول شين شاف حمزه وكسائي وعلى صلواتهم بحذف الف خوانند بر صيغه توحيد وباقيان باثبات الف بر صيغه جمع ومدلول كاف وذال وصاد صلا ابن عامر وابوبكر عظما در موضعين اين سوره بفتح عين واسكان ظا خوانند بي الف بر صيغه توحيد وباقيان بكسر عين وفتح ظا واثبات الف بر صيغه جمع خوانند ومدلول حق ابن كثير وابو عمرو تنبت بضم تا وكسر با خوانند وباقيان بفتح تا وضم با خوانند ومدلول ذال ذللا ابن عامر وكوفيان سيناء بفتح سين وباقيان بكسر تنبيها دو كلمه آخر را معطوف كردانيد بر اول تا بترجمه ايشان از اول مستفاد شود وجمع اگرچه مطلق كفته است محمول بر جمع صحيح باشد لكن اجماع درين ورا التخصيص باشد جمع مكر قوله داريا اي عالما يعني درين سوره سال نيز توحيد كن حال اي كل عالمي يعني بداند ترجمه سال مثل ترجمه اماناتهم است وكسر را مقيد كردانيد

وضم وفتح منزلاً غير شعبة ونون تترى حقه واكسر الولا
وأن ثوى والنون خفف كفى وتهجرون بضم واكسر الضم أجملا

و فرمود كه قراء سبعه غير از شعبه منزلا مباركا بضم ميم وفتح زاي خوانند وشعبه بفتح ميم وكسر زاي خوانند ومدلول حق ابن كثير وابو عمرو وصلا تترا بتنوين خوانند وباقيان بترك تنوين وايشه قراء هر يكي بر اصل خود باشند در اماله ومدلول ثا ثوى كوفيان وان هذه بكسر همزه خوانند وباقيان بفتح ومدلول كاف كفى ابن عامر باسكان نون خوانند وباقيان بتشديد پس حاصل آن باشد كه حرميان وابو عمرو بفتح همزه ونون وتشديد خوانند وكوفيان بكسر همزه وتشديد نون خوانند وابن عامر بفتح همزه واسكان نون خوانند ومدلول همزه اجملا نافع سامرا تهجرون بضم تا وكسر جيم خوانند وباقيان بفتح تا وضم جيم تنبيها ضد تنوين حذف تنوين باشد از تترا ومراد از حذف تنوين ترك تنوين است يعني باقي قراء كه ايشان را تنوين نيست در تترا ابدال كنند تنوين را بالف وقراء سبعه چون وقف كنند بر قوله تترا متفق باشند بر اثبات الف وبقاء عادت خود در اماله ودر حالت وصل انكه تنوين خوانند ونيز بر اصل خود باشند در فتح واماله كما مر

وفي لام لله الاخيرين حذفها وفي الهاء رفع الجر عن ولد العلا

يعني ابو عمرو سيقولون لله وسيقولون لله در موضعين آخرين بي لام جر خوانند وباقيان باثبات لام جر خوانند تنبيها مراد از لام لام زايد است كه آن اولين است ومراد از الاخيرين دو لام است در اسمين اخيرين واز قيد اخيرين احتراز كرد از حرف اول كه قوله سيقولون لله قل افلا تذكرون كه در ان خلاف نيست واما در ابتدا ابو عمرو بفتح همزه الله خوانند وباقيان در حالت وصل ووقف

وعالم خفض الرفع عن نفر وفتح شقوتنا وامدد وحرك شلشلا

يعني مدلول عين عن ومدلول نفر ابن كثير وابو عمرو وابن عامر وحفص عالم الغيب بخفض ميم خوانند وباقيان برفع ومدلول شين شلشلا حمزه وكسائي شقوتنا بفتح شين وقاف واثبات الف بعد از قاف خوانند وباقيان بكسر شين واسكان قاف بي الف خوانند تنبيها حركت تعبير آن بخفض كرد مقيد كردانيد از جهة ضد ومراد از مد اثبات الف است كما مر وقوله حركه مراد از ان فتح قاف است وقوله شلشلا يعني مسارعت كن بدانچه امر كردم از جهة صاحب رمز كه حمزه وكسائي اند

وكسر سخرياً بها وبصادها على ضمه أعطى شفاء وأكملا
وفي انهم كسر شريف وترجعون في الضم فتح واكسر الجيم واكملا
وفي قال كم قل دون شك وبعده شفى وبها يا لعلي علا

يعني مدلول شين شفا وهمزه اعطى حمزه وكسائي ونافع فاتخذتموهم سخريا درين سوره وقوله اتخذناهم سخريا در ص بضم سين خوانند در موضعين وباقيان بكسر ومدلول شين شريف حمزه وكسائي ترجعون بفتح تا وكسر جيم خوانند وباقيان انهم بفتح همزه وترجعون بضم تا وفتح جيم خوانند ومدلول دال دون وشين شك ابن كثير وحمزه وكسائي قل كم لبثتم بحذف الف خوانند بر صيغه امر وباقيان باثبات الف قوله وبعده شفى ومدلول شين شفى قل ان لبثتم كه بعد از كم لبثتم است بحذف الف خوانند وباقيان باثبات پس حاصل آن باشد كه نافع وابو عمرو وابن عامر وعاصم در موضعين بمد خوانند وحمزه وكسائي بقصر وابن كثير در اول بقصر خوانند ودر ثاني بمد ويا اضافه قوله لعلي اعمل نافع وابن كثير وابو عمرو وابن عامر بفتح خوانند ويا محذوفه درين سوره نيامده است تنبيها قوله بها وصادها از قيد سورتين كلمه سخريا در زخرف خارج باشد كه قراء در ضم آن متفق اند وبدين معني اشارت كرد بقوله اكملا ونيز اكملا اشارت است به انتشار اصطلاح ناظم در رمز كه حمزه وكسائي با در حرف اتخذ وهم ودر ترجعون شريك كردانيد بلكه در رجعون مقدم داشت بر قل انكه نظم ونيز قل اول ابن كثير شريك بود واز تقييد قال بكم قوله قل ان لبثتم مبين شود كما مر پس قل ربي احكم كه حرف ثالث است معلوم شد كه قراء متفق اند در اثبات الف آن وبگفتن قال وقل مستغني شد از ترجمتين وقوله علا اشارت است بقول قايل كه تقصير كرده باشد در اعمال صالحه وطلب رجوع خواهد بان كه تا عذر مافات بخواهد كه از ممكنات نباشد وادغام كبير دوازده موضع است القيامه تبعثون فقال رب في هذه مواضع وما خلقه اخاه هرون انؤمن لبشرين وبتين فسارع اعلم بما انساب بينهم عدد سنين فلا انساب

سورة النور

وحق وفرضنا ثقيلاً ورأفة يحركه المكي وأربع أولا
صحاب وغير الحفص خامسة الاخير ان غضب التخفيف والكسر أدخلا
ويرفع بعد الجر يشهد شائع وغير أولي بالنصب صاحبه كلا

يعني مدلول حق ابن كثير وابو عمرو وقوله وفرضناها بتشديد را خوانند وباقيان بتخفيف وابن كثير قوله رافة بفتح همزه خوانند وباقيان باسكان ومدلول صحاب حمزه وكسائي وحفص فشهادة احدهم اربع برفع خوانند وباقيان بنصب وقراء سبعه غير از حفص لمن الكاذبين والخامسة برفع خوانند وحفص بنصب ومدلول همزه ادخلا نافع ان غضب الله بتخفيف نون مع الاسكان وكسر ضاد ورفع ها

الله تعالى خواند و باقیان بتشدید مع الفوق و فتح ضاد و جرها الله خوانند و مدلول شین شایع حمزه و کسایی یوم تشهد بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول صاد صاحبه و کاف کلا شعبه و ابن عامر قوله اولی التابعین غیر بنصب را خوانند و باقیان بجر تنبیها از اطلاق ناظم قوله را فع معلوم شد که را فع مخصوص است بسوره نور پس قوله رافعه در حدید داخل نباشد و اربع مقید کردانید با لفظ خامسه با خیر تا اربع ثانی و خامسه اول که متفق النصب و رفع اند خارج باشد و سکون قوله ان مرفا محففه را از لفظ ناظم معلوم شد و فتح مرشد را از مع علیه و مراد از کسر کسر ضاد است و قوله و برفع بعد الجر مراد از جر اسم الله است در قوله غضب الله و المحصنات و خطوات و جیوبهن و ان لعنة الله یاد کرده شد قوله شایع اشارت است باعتبار اطلاق ناظم در نحو یشهد که مستغنی است از ترجمه

وَيُدْرِي اكْسِرْ ضَمَّهُ حُجَّةٌ رِضًى وَفِي مَدِّهِ وَالْهَمْزِ صُحْبَتُهُ حَلَا
يُسَبِّحُ فَتْحُ الْبَاءِ كَذَا صِفْ وَتُوقَدُ الْمُؤَنَّثُ صِفْ شَرْعًا وَحَقٌّ تَفَعَّلَا

یعنی مدلول حا حجه و را رضی ابو عمرو و کسایی کوکب دری بکسر دال خوانند و باقیان بضم و مدلول صحبه و حا حلا ابو عمرو حمزه و کسایی و ابو عمرو بمد خوانند با اول را و یا دوم را بهمزه و باقی قرا بیا مشدد و مدلول کاف کذا و صاد صف تسبح بفتح با خوانند و باقیان بکسر و مدلول صاد صف و شین شرعا حمزه و کسایی و ابو بکر توقد بتانیث خوانند و باقیان بتذکیر قوله و حق تفعلا یعنی ابن کثیر و ابو عمرو توقد بوزن تفعل با تانیث مذکور خوانند پس از بحث مذکور بدانکه قراء سبعه را در دری سه وجه باشد و چون قطع نظر کنی از مراتب مد و در توقد سه قراءت و چون مزج کنی دری با توقد نافع و ابن عامر و حفص خوانند دری یوقد و ابن کثیر دری توقد و ابو عمرو دری توقد و شعبه و حمزه دری توقد و کسایی دری توقد پس پنج وجه باشد و چون حیان شعبه و حمزه مخالفت باشد بسبب مد پس شش وجه باشد قراء سبعه را و چون وقف کنی بر توقد سه وجه باشد قراء سبعه را اسکان و روم و اشمام کما مر فی باب الوقف پس شش وجه مذکور را ضرب کنی در سه وجه توقد هجده وجه حاصل شود فتامل ذلک تنبیها از قول ناظم که ذر مود فی مده اظهار را معلوم شد و زیادتی مد از باب مد معلوم شده است و ضد آن قصر باشد و ضد همز با ترک همز یا باشد و ادغام یا در یا نیز از باب وقف حمزه معلوم شده است و توقد در تلاوت بر صیغ معلوم است قد افلح المومنون و نظیر آن و مبینات و تبیق و معانی بیوت ظاهر است

وَمَا نُونَ الْبَزِّي سَحَابٌ وَرَفْعُهُمْ لَدَى ظُلُمَاتٌ جَرُّ دَارٍ وَأُوصِلَا

یعنی بزی قوله سحاب بغیر تنوین خواند و باقیان بتنوین و مدلول دال دار ابن کثیر ظلمات بجر خواند و باقیان برفع پس حاصل از ترجمتین قراء سبعه را سه قراءت باشد فتامل ذلک تنبیها قوله و ما نون البزی نفی قراءت تنوین سحاب است و ضد آن اثبات باشد و جر را مقید کرد ناید از نصب ضد و قوله دار ازد را یثا است اشارت بعلم راوی و اوصل تنبیه بر صحت نقل وی است

كَمَا اسْتَخْلَفَ اضْمُمْ مَعْ الْكَسْرِ صَادِقًا وَفِي يُبْدِلَنْ الْخِفُّ صَاحِبُهُ دَلَا
ثَلَاثًا رَفْعُ سِوَى صُحْبَةٍ وَقِفْ وَلَا وَقْفَ قَبْلَ النَّصْبِ إِنْ قُلْتَ أُبْدِلَا

یعنی مدلول صاد صادقا شعبه کما استخلف الذین بضم تا و کسر لام خواند و باقیان بفتح خوانند و مدلول صاد صاحبه و دال دلا

شعبه و ابن کثیر ولیبدلنهم باسکان با و تخفیف دال خوانند و باقیان بفتح با و تشدید دال و قراء سبعه غیر از مدلول صحبه ثلث عورات که آن ثانی است برفع خوانند و مدلول صحبه حمزه و کسایی و شعبه بنصب خوانند تنبیها بدانکه شعبه چون وقف کند بر حرفی که پیش از همزه استخلف است همزه را مضموم کردانند و باقیان مکسور کردانند و قوله اضمم مع الکسر یعنی شعبه تا را مضموم و لام را مکسور خوانند قوله خلق کل شی و یتقه یاد کرده شد و ثلث مقید کردانید بثانی تا قوله ثلث مرات متفق النصب بیرون رود و قوله قف یعنی وقف کن بر قوله تعالی صلوة العشا اگر ثلث برفع خوانی یا منصوب خوانی بعقد بر تقدیر انکه منصوب کردانی و قف مکن بر عشا کالت ربقوله و لا وقف قبل النصب ان قلت ابدلا و در این سوره یا اضافه و زواید نیست و ادغام کبیر نیست مگر آنچه ما یه جلدة المحصنات ثم باربعة شهدا من بعد ذلک باربعة شهدا عند الله هم و تحسبونه هینا نتکلم بهذا ان الله هو یوذن لکم و ان قیل لکم نعلم ما تعملها یجدون نکاحا یکاد زیتها الامثال الناس و الاصال رجال لا تلهیهم و الابصار لیجزیهم فیصیبه یکاد سنا برقه یذهب بالابصار خلق کل من بعد ذلک لیحکم بینهم فی المضاجع الرسول لعلکم الحلم منکم من بعد صلوة یجدون نکاحا

وَتَأْكُلُ مِنْهَا النُّونُ شَاعَ وَجَزْمُنَا وَيَجْعَلْ بِرَفْعٍ دَلَّ صَافِيهِ كُمَّلَا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی جنة یاکل بنون خوانند و باقیان بیا و مدلول دال دل و صاد صافیه و کاف کملا ابن کثیر و شعبه و ابن عامر و یجعل لک برفع لام خوانند و باقیان بجزم تنبیها رفع را مقید کردانید از جهت ضد و ادغام باقی قراء کبیر جزم خوانند از قوله و ما اول المثنیه معلوم شده است و ضیقا یاد کرده شد و قوله دل صافیه کملا تنبیه است بقنا بر وجه قراءت رفع و یجعل وجه رفع شاید که استیناف باشد ای هو یجعل و نیز شرط چون ماضی باشد واقع شود جایز باشد در جزا او رفع و جزم

وَيَحْشُرُهُمْ دَارٌ عَلَا فَنَقُولُ نُونٌ شَامٍ وَخَاطِبْ تَسْتَطِيعُونَ عُمَّلَا

یعنی مدلول دال دار و عین علا ابن کثیر و حفص و یوم یحشرهم بیا خوانند و باقیان بنون و ابن عامر فیقول انتم بنون خوانند و باقیان بیا پس از ترجمه قراءت یحشر و فیقول قراء سبعه را سه قراءت حاصل شود چون کلمتین جمع کنند فتامل ذلک و مدلول عین عملا حفص فما یستطیعون بخطاب خواند و باقیان بغیب تنبیها یحشر در انعام و یونس یاد کرده شد و در عدد آنها کلمه چهارم است

وَنَزَّلَ زِدْهُ النُّونَ وَارْفَعْ وَخِفَّ وَالْمَلَائِكَةَ الْمَرْفُوعَ بِالنَّصْبِ دُخْلُلَا

یعنی مدلول دال دخللا ابن کثیر و نزل بنونین خواند نون اول مضموم و ثانی ساکن و زای مخفف و لام مرفوع خواند و قوله الملائکة بنصب تا خواند و باقیان و نزل یک نون مضموم و زای مشدد و لام مفتوح و تا الملائکة مرفوع خوانند تنبیها قوله زده النون یعنی تا یک نون زیاده کند ابن کثیر بر نون اصلی و سکون نون از لفظ ناظم و از اطلاق معلوم شد و تحرید و الرفع ضم را و آلایکم یاد کرده شد و ترجمه نزل بر ترجمه تشقق مقدم داشت تا با آن ضم کند قوله الملائکة و قوله دخللا اشارت بدین معنی که یاد کرده شد از آنکه معنی دخللا آنست که شیئ مداخل شیئ شود در امری

تَشَقَّقُ خِفُّ الشِّينِ مَعْ قَافَ غَالِبٍ وَيَأْمُرُ شَافٍ وَاجْمَعُوا سُرُجًا وَلَا

يعني مدلول غين غالب ابو عمرو و كوفيان و دوم تشقق درين سوره و در ق بتخفيف شين خوانند در موضعين و باقيان بتشديد و مدلول
شين شاف حمزه و كسائي لما تأمرنا بغيب خوانند و نيز سرجا كه بعد از تأمرنا است بضم سين خوانند و را و حذف الف بر صيغه
جمع خوانند و باقيان يأمرنا بخطاب و سراجا بكسر سين و فتح را و اثبات الف بعد از را بر صيغه توحيد خوانند **تنبيهات** در جمع
تأمرنا از اطلاق معلوم شد و حذف ضمير با يأمرنا كرد از بهر وزن و صيغه جمع سرجا از لفظ ناظم معلوم شد و ضد آن از نحو سراجا منيرا دانسته شد و قمرا
و سرجا بيكي مرياد كرد از بهر اختصار و بدان اشارت كرد بقوله وكلا يعني ثاني را متابع سابق كردان و اشارت كرد بقرائن تخفيف فقوله

ولم يقتروا اضمم عم والكسر ضم ثق يضاعف ويخلد رفع جزم كذي صلا

يعني مدلول عم نافع و ابن عامر و لم يقتروا بضم يا خوانند و باقيان بفتح و مدلول ثق كوفيان بضم تا كه بعد از قاف است خوانند و نافع و ابن كثير
و ابو عمرو و ابن عامر بكسر تا خوانند پس حاصل آن باشد كه نافع و ابن عامر بضم يا و كسر تا خوانند و كوفيان بفتح يا و ضم تا خوانند و ابن كثير
و ابو عمرو بفتح يا و كسر تا خوانند فابدل ذلك و مدلول كاف كذي و صاد صلا ابن عامر و ابو بكر يضاعف و يخلد برفع فعلين خوانند و باقيان بجزم
تنبيه تشديد ابن كثير و ابن عامر از بيتش معلوم شده است چون آنرا با رفع و جزم جمع كني چهار قرائت باشد قرا سبعه ابن كثير يضعف
بتشديد و جزم و يخلد بجزم خوانند و ابن عامر بتشديد و رفع فعلين و شعبه بتخفيف و رفع فعلين و حمزه و كسائي و حفص و ابو عمرو و نافع

وذريتنا حفظ صحبة ويلقون فاضممه وحرك مثقلا
سوى صحبة واليا قومي وليتني وكم اولئ نورهن القلب انصلا

يعني مدلول حفظ و صحبة ابو عمرو و شعبه و حمزه و كسائي و ذريتنا بي الف خوانند بر صيغه توحيد و باقيان بالف بر صيغه جمع بعد از تا
فرمود كه قرا سبعه غير از صحبه قوله و يلقون فيها بضم يا و فتح لام و تشديد قاف خوانند و مدلول صحبه بفتح يا و اسكان لام و تخفيف قاف خوانند
بعد از آن از يا آت اضافه دو يا ياد كرد قوله ان قومي اتخذوا نافع و ابو عمرو و بزي بفتح يا خوانند و قوله يا ليتني اتخذت ابو عمرو بفتح خوانند فقط
و درين سوره يا محذوفه نيست **تنبيه** چون قرائت سوره سابقه تمام شد احتراز از تداخل تمام بيت كرد بموعظه فرمود و گفت
ولو وليث قومي ثت القلب انصلا يعني بهما شرط كه قايل را بجز في موطن رسانند و متالم كردانند هم چنانكه المي از نيش و صدمه حاصل
و تحريص كند سامع را بر فعل خير بدين استعارت و تخيل در آن و اما ادغام كبير مجيد است للعالمين نذيرا خلق كل جعل لك
يجعل لك كذب بالساعة سعيرا يجعلنه هبا الملائكة تنزيلا اخاه هارون ذلك كثيرا يرجون نشورا الهه هواه
الى ربك كيف جعل لكم الليل لباسا و بيك قدرا و اذا قيل لهم ذلك قواما

سورة الشعراء

وفي حاذرون المد ما ثل فارهين ذاع وخلق اضمم وحرك به العلا
كما في ندى والايكة اللام ساكن مع الهمز واخفضه وفي صاد غيطلا

يعني مدلول ميم ما و ثاء ثل ابن ذكوان و كوفيان و حاذرون بالف بعد از حا خوانند و باقيان بحذف آن و مدلول ذال ذاع ابن عامر
و اهل كوفه قوله فارهين بعد از فا باثبات الف خوانند و باقيان بحذف الف و مدلول حرف العلا و كاف كما و فا في و نون ندى نافع

و ابن عامر و حمزه و عاصم الا خلق الاولين بضم خا و لام خوانند و باقيان بفتح خا و اسكان لام و مدلول غين
غيطلا ابو عمرو و كوفيان كذب اصحاب الايكة درين سورت و در صاد باسكان لام و همزه مفتوحه
بعد از لام و كسر تا خوانند و چون بهمزه وصل ابتدا كنند مفتوح كردانند همزه را و باقيان بفتح لام
و تا بغير همزه خوانند در وصل و وقف **تنبيهات** محل مد از لفظ ناظم معلوم شد و از بهر
اختصار فارهين را معدوم داشت و قوله مع الهمز مراد زيادتي همزه است محل همزه و حركت
همزه از لفظ ناظم معلوم شد و از حصر موضعين شعرا و صاد ايكه حجر و قاف بيرون رود كه ايكه
در همز آن متفق اند و حمزه در سكت و ورش در نقل بر اصل خود باشد و امالة طسم
و ترا و اختلاف ارجه و نعم و يلقف و امنتم و ان اجري و عيون از پس ياد كرده شد
قوله ما ثل اي ما هدم و غيطل جمع غيطله است و غيطله درخت بسيار شاخ را گويند
يعني حجت قرائت مذكوره در صحت منهدم نيست و راسخ است و در قوت مشابهت

وفي نزل التخفيف والروح والامين رفعهما علو سما وتحملا
وانث تكن للبحصبي وارفع آية وفا فتوكل واو ظمآنه حلا

يعني مدلول عين علو و سما حفص و حرميان و ابو عمرو نزل بتخفيف زا و برفع قوله والروح والامين خوانند و باقيان بتشديد
زا نزل و نصب اسمين كه بعد از نزل است خوانند و ابن عامر بحصبي او لم يكن بتا بيت خوانند و قوله لهم آية برفع و باقيان او لم
يكن بتذكير و آية بنصب خوانند و مدلول ظا ظمآنه و حا حلا ابن كثير و كوفيان و ابو عمرو و توكل على العزيز بوا و خوانند
و نافع و ابن عامر بفا خوانند **تنبيه** كشف و القسطاس و تبعهم باد كرده شد و قوله واو ظمآنه حلا اشارت است بظهور وجه ابن عامر
و نافع كه قرائت ايشان موافق رسم مصحف است و باقي رموز ظاهر است كما مر

ويا خمس اجري مع عبادي ولي معي معا ابي اني معا ربي انجلا

يعني يا آت اضافه درين سوره سيزده است ان اجري الا در پنج موضع است نافع و ابو عمرو و ابن عامر و حفص بفتح و عبادي انكم نافع
بفتح خوانند فقط و عدو لي نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و ان معي ربي حفص بفتح خوانند فقط و من معي من المؤمنين ورش و حفص بفتح خوانند
و قوله و اغفر لابي نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و اني اخاف ان يكذبون و اني اخاف عليكم و ربي اعلم حرميان و ابو عمرو در مواضع ثلثه بفتح
خوانند و يا آت زوايد درين سوره نيست و اما ادغام كبير سي و يك موضع است قال رب في سته مواضع رسول رب العالمين قال لمن
قال لمن قال للملا و قيل للناس قال لهم اسجدوا ساجدين آذن لكم يغفر لنا قال لابيه ان يغفر لي و ورثة جنة و قيل لهم من دون
الله هل اذ قال لهم في خمسة مواضع يومئذ لكم خلقكم اعلم بما انه لرب العالمين نزل به انه هو

سورة النمل

شهاب بنون ثق وقل ياتينني دنا مكث افتح ضمة الكاف نوفلا

یعنی مدلول ثا ثق کوفیان بشهاب بتنوین خواندند و باقیان بحذف تنوین و مدلول دال دنا ابن کثیر اولیا یتقین بنونین خواندند نون اول مفتوح و مشدد و باقیان بیک نون مکسور مشدد و مدلول نون نوفلا عاصم فمکث بفتح کاف خواندند و باقیان بضم کاف نون و تنوین بیک معنی اند و فایده آنکه فرمود بنون آنست که عطف کرد نون باینتنی بران و لام لیاتینی از همه وزن حذف کرد و قوله ثنا

معا سبا افتح دون نون حمى هدى و سكنه وانو الوقف زهرا و مندلا

یعنی مدلول حا حمی و ها هدی ابو عمرو و بزی من سبا در سوره و لسبا در سبا بفتح همزه بغیر تنوین خواندند و مدلول زا زهرا قنبل باسکان همزه خواند یعنی وقف کرد در بعضی مواضع عادت آنست که وصل را جاری مجری وقف می دارند و وقف را جاری مجری وصل و باقیان بکسر همزه و تنوین خواندند و قوله حمی هدی تنبیه است بدانچه سبا اسم قبیله است یا اسم مدینه

الا يسجدوا راو وقف مبتلا الا ويا و اسجدوا وابداه بالضم موصلا

اراد الا یا هؤلاء اسجدوا وقف له قبله والغیر ادرج مبدلا

وقد قيل مفعولا وان ادغموا بلا وليس بمقطوع فقف يسجدوا ولا

یعنی مدلول را راو کسایی الا یسجدوا بتخفیف لام خواند چنانچه تلفظ کرده بدان و باقیان بتشدید لام خواندند بعد از آن فرمود وقف مبتلی یعنی در وقف اختیار در مذهب کسایی سه وجه جایز باشد وجه اول آنکه وقف کند بر حرف استفتاح و گوید الا و وجه دوم وقف کند بر حرف ندا و گوید الا یا و وجه سیم وقف کند بر اسجدوا و گوید الا یا اسجدوا **قوله** وابداه بالضم موصلا یعنی بران وجه که وقف کند بر حرف ندا و ابتدا کند بهمزه گوید الا یا و بعد از حرف ندا همزه اسجدوا را مضموم کرده اند چنانچه ناظم گفت بالضم موصلا بعد از آن بیان قرائت کسایی را فرمود اراد الا یا هؤلاء اسجدوا یعنی مراد از قرائت کسایی آنست که یا حرف نداست و منادی محذوف است و اسجدوا امر حاضر و آن لغتیست فصیح و کثیر الاستعمال در کلام عرب چنانکه الا یا اسلمی یا دارمی علی البلی بعد از آن امر کرد بوقف پیش از لا از بهر قرائت کسایی زیرا که چون الا حرف استفتاح دارد او را صدر کلام باشد باید که در ابتدا واقع باشد **قوله** والغیر ادرج یعنی غیر از کسایی ادراج کنند یعنی بالا یعنی متصل خوانند زیرا که مذهب ایشان این جمله بدلست از اعمالهم سابق فرمود مبدلا و بعد از آن اشارت کرد بوجهی دیگر قرائت باقیان **وقوله** وقد قیل مفعولا یعنی بعضی از مفسران گفته اند الا یا اسجدوا مفعول براه است یهتدون بنا بر آنکه لا زاید دارند و آن با مضارع در تاویل مصدر و مفعول به پس بنا برین که در قرائت ایشان ان ناصبه است فرمود که ادغام کنند نون ان در لا **بقوله** وان ادغموا بلا یعنی ادغام نون ان در لام در قرائت ایشان مشدد باشد بعد از آن بتقویت قرائت باقیان فرمود که در رسم مصحف عثمانی مقطوع نیست یعنی نون ان از لا جدا نوشته نشده پس وقف در قرائت ایشان در آخر یسجدوا باید کردن نه بر لا و نه بر یا بنا بر آنکه ایشان آن مجموع را همچون یک کلمه واحده کرده اند چنانچه در علت گفته شد و وقف بر وسط کلمه نباشد **تنبیها** مبتلی اشارتست بدانچه وقف مذکور در قرائت کسایی اختیاری است نه اختیاری و موصلا اشارتست بروایت صحیحه بر مذهب کسایی حال آنکه همزه مضمومه را همزه وصل داری **قوله** ولا تنبیهاست بر متابعت کلمات الا یسجدوا همچون متابعت حروف کلمه واحده هر یکی بر سابق را

منقطع

ازلا

ويخفون خاطب تعلنون على رضى تمدونني الادغام فاز فثقلا

یعنی مدلول عین علا و را رضی حفص و کسایی ما تخفون و ما تعلنون بخطاب خواندند در هر دو و باقیان بغیب و مدلول فا فاز حمزه اتمدونی بنون مشدد مکسوره بادغام خواند و باقیان بنونین مخففین نون اول مفتوحه و نون دوم مکسوره **تنبیها** همزه اتمدوننی از همه وزن حذف کرد قوله فثقلا تاکید است از آن ترجمه و از تشدید نون لازم آید مد واو و قوله فاتیهم و انا آتیک یاد کرده شد و قوله فاز یعنی حمزه خلاص یافت از اجتماع مثلین بسبب ادغام

مع السوق ساقيها و سوق اهمزوا زكا و وجه بهمز بعده الواو وكلا

یعنی مدلول زا زکا قنبل عن ساقیها در نمل و بالسوق در صاد و علی سوقه در فتح همزه ساکنه بعد از سین در هر سه موضع خوانده اند و بوجه ثانی بهمزه مضمومه و بعد از همزه با اثبات واو ساکنه خواند بوزن فعول در السوق و سوقه و باقیان بغیر همزه خوانند **تنبیها** از حصر کلمات ثلثه قوله یکشف عن ساق والتفت الساق بالساق خارج باشد و سکون همزه از لفظ معلوم شد و از قوله بعده الواو معلوم شود که در ساقیها قنبل را یک وجه مذکور باشد و در قوله السوق و سوقه دو وجه مذکور با صحیح نوع این قبل و رد بر قول

تقولن فاضمم رابعا و نبيتنه معا في النون خاطب شمردلا

یعنی مدلول شین شمردلا حمزه و کسایی حرف رابع از تقولن و نبیتن که آن لام و تا است مضموم کرده اند و تا خطاب را بجای نون تقولن و نبیتنه وضع کنند پس قرائت ایشان لتبیتنه و لتقولن کردد **تنبیها** تقولن بر نبیتنه مقدم داشت از جهت وزن و از کلمتین حذف لام کرد یا لام در تقولن و تا در نبیتنه راست باشد که حرف رابع اند و مقید کردانید خطاب را که از مصطلح

ومع فتح ان الناس ما بعد مكرهم لكوف واما يشركون ند حلا

یعنی مدلول کوفیان عاصم و حمزه و کسایی قوله انا دمرناهم وان الناس بفتح همزه در کلمتین خوانده اند و باقیان بکسر همزتین و مدلول نون ند و حا حلا عاصم و ابو عمرو واما یشرکون بغیب خواندند و باقیان بخطاب **تنبیها** قوله انا دمرناهم مقید کردانید بما بعد مکرهم تا قوله انا لصادقون بیرون رود و ان در ان الناس مقید کردانید بقوله الناس تا ان فی ذلک بیرون رود و یشرکون با ما مقید کردانید تا قوله عما یشرکون بیرون رود و ترجمه یشرکون از اطلاق معلوم شد و قدرناها و آلله و آلذکرین و الریح و بشرا یاد کرده شد و قرائت غیب یشرکون حلاوتی داشت بسبب مناسبت ما قبل و ما بعد اشاره کرد بدان بقوله ند حلا

وشدد وصل وامدد بل ادارك الذي ذكا قبله يذكرون له حلا

یعنی مدلول همزه الف و دال ذکا نافع و ابن عامر و کوفیان بل ادارک بوصل همزه و فتح دال و تشدید دال و اثبات الف بعد از دال خواندند و ابن کثیر و ابو عمرو بقطع همزه و تخفیف دال و اسکان دال و حذف الف خواندند و مدلول لام له و حا حلا هشام و ابو عمرو قلیلا ما تذکرون بغیب خواندند و باقیان بخطاب **تنبیها** قوله صل یعنی همزه را همزه وصل کردان و ضد آن همزه قطع باشد و نوع مد و محل آن و فتح دال از لفظ ناظم معلوم شد و سکون دال در قرائت بخفف از نظیر معلوم شود و لام مکسور باشد در قرائت همه

واصلا و قالون قاطع را ساکن ویذکرون مقدم است سبیل ادارک کما اشار بقوله قبله یذکرون و ترجمه یذکرون از اطلاق معلوم شد
و قوله کلا اشارت است بانتشار اصل اهل ادارک در عربیت وجه قران غیب در یذکرون با ما قبل و ما بعد مناسبتی داشت بحسن آن تنبیه کرده بقوله جلا

یهادی معا تهدی فشا العمی ناصبا و بالیا لکل قف و فی الروم شملا

یعنی مدلول فا فشا حمزه و ما انت بهادی العمی در سوره نمل و روم بتا مفتوحه بیش از ها ساکنه و حذف الف خواند و قوله العمی بنصب یا و باقی بیا مکسوره و فتح ها و اثبات الف و العمی بخفض در موضعین خواند و حمزه و کسائی چون وقف کنند بر بهاد موافق رسم مصحف عثمانی کنند
در سوره نمل یعنی با اثبات یا خوانند و غیر از حمزه و کسائی در نمل با اثبات خوانند و در روم بحذف یا کما اشار بقوله و بالیا لکل قف و فی الروم شملا

و آتوه فاقصر و افتح الضم علمه فشا یفعلون الغیب حق له و لا
و مالی و اوزعنی و انی کلاهما لیبلونی الیاآت فی قول من بلا

یعنی مدلول عین علمه و فا فشا حفص و حمزه و کل آتوه بفتح تا و حذف الف خوانند و باقیان با اثبات الف و بعد از الف بتا مضمومه خوانند و مدلول حق و لام له ابن کثیر و ابو عمرو و هشام خبیر بما یفعلون بغیب خوانند و باقیان بخطاب **سبها** مراد از قصر حذف مدات و نوع آن و محل آن مرقان مثبت ار لفظ ناظم معلوم شد و فتح را مقید کرد اینکه از مصطلح بیرون رفته بود و من فزع یومئذ و یعلمون یاد کرده شد و تنبیه کرد که یاآت اضافه در این سوره پنج است مالی لا ارى الهدهد ابن کثیر و هشام و عاصم و کسائی بفتح خوانند و اوزعنی ورش و بزی بفتح خوانند و انی آنست حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و انی القی و لیبلونی نافع در موضعین بفتح خوانند قوله فی قول من بلا یعنی یاآت اضافه درین سوره پنج است که یاد کرده شد بر قول کسی که عالم است درین فن و در بر قول کسی که قوله فما آتانی الله ازین قسم شمرد که پیش ناظم یاد آن از باب محذوفه است و قالون و ابو عمرو و حفص با اثبات یا خوانند در وقف بخلاف عنهم چنانچه در اصول یاد کرده شد و در حالت وصل بفتح یا خوانند در وقف بحذف یا و باقیان بحذف یا در حالتین و اما ادغام کبیر درین سوره بیست و شش است بالاخرة زینا و ورث سلیمن و حشر لسلیمن قال رب و رزقهم یعلم ما لا قبل لهم الله تقوم من مقامک من فضل ربی یشکر لنفسه عرشک قالت کانه هو و اوتینا بخلاف عن ابی عمرو العلم من قبلها معک قال المدینة تسعة قال لقومه آل لوط بخلاف عن ابی عمرو و انزل لکم و جعل لها و من یرزقکم لا قل لا یعلم من یعلم ما تکنّ

و فی نری الفتحان مع الف و یا ئه و ثلث رفعها بعد شکلا

یعنی مدلول شین شکلا حمزه و کسائی و یری بیا مفتوحه در مکان نون و فتح را و یا آخر را قلب کنند بالف و در اماله بر اصل خود باشند و قوله و فرعون و هامان و جنودهما در اسما ثلثه برفع خوانند کما اشار بقوله و ثلث رفعها بعد شکلا و باقیان و نری بنون مضمومه و کسر را و فتح یا و نصب اسما ثلثه خوانند **سبها** مراد از آنچه گفت شکلا فتود میدهد که مراد است و حمزه و کسائی در اماله بر اصل خود باشد و قوله ایمة یاد کرده شد

و حزنا بضم مع سکون شفا و یصدر اضم و اکسر الضم ظامیه انهلا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی عدوا و حزنا بضم حا و اسکان زا خوانند و باقیان بفتح حا و زا خوانند و مدلول ظا ظامیه و عین و الف انهلا ابن کثیر و کوفیان و نافع حتی یصدر الرعا بضم یا و کسر دال خوانند و ابو عمرو و ابن عامر بفتح یا و ضم دال **سبها** حمزه و کسائی بر اصل خود باشند در اشمام صاد بزای در قوله حتی یصدر و ورش بر اصل خود باشد در ترقیق را یصدر و کسر را از بهر ضد مقید کرد اینه و معا بین و لا هله امکثوا یاد کرده شد و معانی دو حرف جیبا بخر از پیش گفته آمده

و جذوة اضمم فزت و الفتح نل و صحبة کهف ضم الرهب و اسکنه ذ بلا

یعنی مدلول فا فزت حمزه او جذوة بضم جیم خوانند و مدلول نون نل عاصم بفتح و باقیان بکسر و مدلول صحبة و کاف کهف شعبه و حمزه و کسائی و ابن عامر من الرهب بضم را خوانند و غیر ایشان بفتح خوانند و مدلول ذال ذبلا ابن عامر و کوفیان باسکان ها خوانند پس قرا سبعه را سه قرات باشد فتامل ذلک **سبها** وجه سکون ضد در جذوة از ترجمه تاتی قوله و الفتح بود معلوم شود زیرا که تصریح کرد بضد اول و ضد فتح کسر باشد و فذانک و ردا یاد کرده شد

یصدقنی ارفع جزمه فی نصوصه و قد قال موسی و احذف الواو دخللا

یعنی مدلول فا فی و نون نصوصه حمزه و عاصم ردا یصدقنی برفع قاف خوانند و باقیان بجزم و مدلول دال دخللا ابن کثیر و قال موسی بحذف واو عطف خوانند و باقیان با اثبات **سبها** رفع را مقید کرد اینها از بهر ضد و قال مقید کرد اینه بموسی تا که سنشید بیرون رود و مراد از حذف واو عطف است نه واو ضمیر و قوله نصوصه اشارت است باختلاف در وجه رفع یصدقنی که

نما تغز بالضم و الفتح یرجعون سحران ثق فی ساحران فتقبلا

یعنی مدلول نون نما و نون تغز عاصم و ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر الینا لا یرجعون بضم یا و فتح جیم خوانند و باقیان بفتح یا و کسر جیم و مدلول ثا ثق کوفیان قالوا سحران بکسر سین و اسکان حا و اثبات الف در میان سین و حا خوانند **سبها** یعنی رمز نون نما تعلق بما بعد دارد و چون واو فصل نیاورد یعنی متوهم شدند و تعلقش بما قبل دادند و قابل شدند از قوله سوم کاریه فی اتصالها

و یجبی خلیط یعقلون حفظته و فی خسف الحرفین حفص تنخلا

یعنی مدلول حا خلیط قرا سبعه الا نافع یجبی الیه بتذکیر خوانند و نافع بخطاب و مدلول حا حفظته ابو عمرو افلا تعقلون بغیب خوانند و باقیان بخطاب و حفص لخسف بنا بفتح خا و سین خواند و باقیان بضم خا و کسر سین **سبها** ترجمه یجبی و یعقلون از اطلاق معلوم شد و قوله حفظته اشارت است بروایت یزیدی که گفت ابو عمرو مخیر کرد اینه راوی را در یعقلون بخطاب و ناظم قطع کرد بر مذهب ابو عمرو بغیب زیرا که آن اشهر است و فی امها و بضیاء و ثم هو و و یکان و یکانه یاد کرده شد و قوله تنخلا باختیار حفص فتح لخسف را و قوله خلیط معنی الطست ای مالوف اشارت است بمصطلح ناظم که چون اطلاق کند در موضعی که محتمل تذکیر و تانیث باشد حمل بر تذکیر کند کسی که مصطلح ناظم داند کما مر

و عندی و ذو الثنیا و انی اربع لعلی معا ربی ثلث معی اعتلا

وچون از اختلافات فرش درین سورة فارغ شد فرمود که یا آن اضافه دوازده است اول آن علی علم عندی حرمیان وابوعمرو بفتح خواند وابن کثیر را دو وجه باشد چنانچه در اصول یاد کرده شد وقوله وذوالثنیا یعنی ستجدنی ان شاء الله نافع بفتح خواند وانی انست وانی انا الله وانی اخاف الله حرمیان وابوعمرو در مواضع ثلثه بفتح خواند وانی اریدان انکحک نافع بفتح خواند ولعلی نافع وابن کثیر وابن عامر وابوعمرو در موضعین بفتح خواند ومعی ردا حفص بفتح خواند فقط ویا زواید قوله ان یکذبون ورش در حالت وصل باثبات خواند فقط وادغام کبیر درین سورة بیست وده موضع است المبین نتلوا ونمکن لهم قال رب فغفر له انه هو قال رب فاله قال رب نجنی فقال رب انی قال لا تخف قال لاهله النار لعلکم قال رب انی ونجعل لکما اعلم بمن جاء بصایر للناس عند الله هو القول لعلهم من قبله هم به اعلم بالمهتدین القول ربنا الخیرة سبحان الله یعلم ما تکن قوم موسی قال له ویعقد لولا اعلم من آخر لا اله الا هو

سورة العنكبوت

تروا صحبة خاطب وحرك ومد النشاة حقا وهو حيث تنزلا

یعنی مدلول صحبة شعبه وحمزه وکسایی اولم تروا کیف بخطاب خواند وباقیان بغیب ومدلول حقا ابن کثیر وابوعمرو ینشی النشاة درین سورة وان علیه النشاة در نجم ولقد علمتم النشاة در واقعه بفتح شین واثبات الف بعد از شین خواند وباقیان باسکان شین وحذف الف خواند **تنبیه** مد النشاة ونوع آن از لفظ ناظم معلوم شد وعموم کلمات مذکوره از قوله حیث تنزلا معلوم شد وحمزه در وقف بر اصل خود باشد در نقل وابدال

مودة المرفوع حق رواته ونونه وانصب بینکم عم صندلا

یعنی مدلول حق ورا روایت ابن کثیر وابوعمرو وکسایی اوثانا مودة برفع خواند وباقیان بنصب ومدلول عم وصاد صندلا نافع وابن عامر وشعبه مودة بینکم بنصب خواند وباقیان بحذف تنوین وجر بینکم خواند پس حاصل آن باشد که ابن کثیر وابوعمرو وکسایی مودة برفع بی تنوین وبینکم بجر خواند ونافع وابن عامر وشعبه بتنوین مودة مع النصب وبینکم ایضا بنصب خواند وحمزه وحفص بنصب مودة خواند بی تنوین وجر بینکم خواند فتامل فی ذلک والله اعلم

ویدعون نجم حافظ وموحد هنا آیة من ربه صحبة دلا

یعنی مدلول نون نجم وحا حافظ عاصم وابوعمرو ان الله یعلم ما یدعون بغیب خواند وباقیان بخطاب ومدلول صحبة ودال دلا شعبه وحمزه وکسایی وابن کثیر انزل علیه آیة من ربه بحذف الف بر صیغت توحید خواند وباقیان باثبات الف بر صیغت جمع خواند **تنبیها** ترجمه یدعون از اطلاق معلوم شد وآیة را مقید کرداند بقوله من ربه تا آیات بینات وانما الآیات بیرون رود وتوجیه از لفظ ناظم معلوم شد وجمع صحیح از اطلاق توحید معلوم شد ونجم حافظ یعنی قاری یذکر یدعون شبیه نجم است در علو

وفی نقول الیا حصن ویرجعون صفو وحرف الروم صافیه حللا

یعنی مدلول حصن نافع وکوفیان نقول ذوقوا بیا خواند وباقیان بنون ومدلول صاد صفوه شعبه ثم الینا ترجعون درین سورة بغیب خواند وباقیان بخطاب ومدلول صاد صافیه وحا حللا شعبه وابوعمرو ثم الیه ترجعون بغیب خواند در روم وباقیان بخطاب **تنبیها** واو نقول از تلاوة است واو یرجعون عطف پس قرا سبعه را در موضع چون جمع کنی سه قران باشد فاعل ذلک وجمله موجز است نیاز به عطف بود زیرا که یرجعون یا مدلول صاد می خواند فقط وترجمه یرجعون از اطلاق معلوم شد والله اعلم

وذات ثلث سکن بالنبوئن مع خفه والهمز بالیاء شمللا

یعنی مدلول شین شمللا حمزه وکسایی لنبوئنهم بعد از نون اولی بای مثلثه ساکنه وتخفیف واو واثبات یا بعد از واو خواند وباقیان نون بیا منقوطه در زیر وتشدید واو بعد از واو وهمزه خواند **تنبیها** مراد از ذات ثلث ثا است وتصریح کرد بضد زیرا که از مصطلح بیرون رفته بود ومراد از قوله مع خفه تخفیف واو است وقوله والهمز بالیاء مراد یا است در مکان همزه با تخفیف واو چنانچه گفته آمد وچون لفظ لنثوینهم اخف بود از لنبوئنهم تنبیه کرد بدان بقوله شمللا

واسکان ول فاکسر کما حج جا ندی وربی عبادی ارضی الیا بفا انجلا

یعنی مدلول کاف کما وحا حج ونون ندی ابن عامر وابوعمرو وورش وعاصم ولیتمتعوا بکسر لام خواند وباقیان باسکان جاندی اشارت بحسن وجه کسر ولیتمتعوا باضافه درین سورة سه است الی ربی انه نافع وابوعمرو بفتح خواند ویا عبادی الذین نافع وابن کثیر وابن عامر وعاصم بفتح خواند وان ارضی واسعة ابن عامر بفتح خواند ویا زواید درین سورة نیست وادغام کبیر بیست وپنج است اعلم بما قال القوم یعذب من ویرحم من فامن له انه هو اذ قال لقومه ما سبقکم بها قال رب اعلم بما الا امرئک کانت وعد تبین لکم وزین لهم یعلم ما یدعون الصلوة تنهی یعلم ما ونحن له یعلم ما الموت ثم لنحملنهم فیها والغرف لیقولن ویقدر له ومن اظلم ممن افتری اوکذب بالحق جهنم مثوی

ومن سورة الروم الی سورة سبا

وعاقبة الثانی سما وبنونه نذیق زکا للعالمین اکسروا علا

یعنی مدلول سما حرمیان وابوعمرو ثم کان عاقبة برفع خواند وباقیان بنصب ومدلول زا زکا قنبل لنذیقهم بنون خواند وغیر قنبل بیا **تنبیها** از قید ثانی قوله کیف کان عاقبة فانظروا کیف کان عاقبة که حرف اول وثالث است بیرون رود که در رفع هر دو اتفاق اند وللعالمین ولیربوا در تلاوة بر لنذیقهم مقدم اند ودر قوله ولنذیقکم من رحمته اختلاف نیست وقوله علا تنبیه است بخصوصیت علما واشارت بدانچه لام اول در قوله للعالمین از جهت علا است پس علمای عربیت واختلاف در لام ثانی است وجواز در اخبار علم الله تعالی تعظیم هست در قراة نون لنذیقهم تنبیه کرد بدان بقوله زکا والله اعلم

لتربوا خطاب ضم والواو ساکن اتی واجمعوا آثار کم شرفا علا

یعنی مدلول همزه اتی نافع لتربوا فی اموال الناس بتا خطاب وضم تا وسکون واو خواند وباقیان بغیبه وفتح یا وواو ومدلول کاف کم وشین شرف وعین علا ابن عامر وحمزه وکسایی وحفص فانظر الی آثار باثبات الف بعد از ثا خواند بر صیغت جمع

رحمة الله

وباقیان بحذف الف بر صیغهٔ جحید **تسهیا** لتربوا مقید کرد اند بلام تا قوله فلا یربوا بیرون رود وا زقوله خطاب ضم جمع معلوم شود که قرائت باقیان با مفتوحه باشد که آن غیبت است وچون در رحمتا تر بسیارات اشارت نکرد بنا بر وجه قراة جمع

وینفع کوفی فی الطول حصنه ورحمة ارفع فایزا ومحصلا

یعنی کوفیان فیومیذ لا ینفع درین سوره بتذکیر خوانده وباقیان بتانیث ومدلول حصن نافع وکوفیان یوم لا ینفع درغافر بغیب خوانند وباقیان بتانیث ومدلول فا وعا یعنی حمزه هدی ورحمة در لقمان برفع خوانند وباقیان بنصب **تسهیا** رحمه ینفع از اطلاق معلوم شد وینفع آخر مسله روم است وبیت اول مسله لقمان تمام کرد وقوله فایزا تنبیه است بصفت حمزه ومرتبهٔ او کما تر وبغیر وری یا فتن کسی که متابعت او کند در علم وعمل

ونتخذ المرفوع غیر صحابهم تساءلون خف اذ شرعه حلا

یعنی مدلول صحاب حمزه وکسایی وحفص نتخذها هزوا بنصب ذال خوانند وباقیان برفع ومدلول همزه اذ وسین شرعه وحا حلا نافع وحمزه وکسایی وابو عمرو ولا تساءلون باثبات الف بعد از صاد وتخفیف عین خوانند وباقیان بحذف الف وتشدید عین

وفی نعمه حرک وذکرها وها وضم ولا تنوین عن حسن اعتلا

یعنی مدلول عین عن وحا حسن وهمزه اعتلا حفص وابو عمرو ونافع واسبغ علیکم نعمه بفتح عین وضم ها بی تنوین خوانند وباقیان باسکان عین وبتا تانیث منصوبه منونه خوانند **تسهیا** صله ها مضمومه از باب ها کنایه معلوم شده است واز باب مرسوم معلوم شد که در حالت وقف تا تانیث بها خوانند وچون قرات جمع بنوعی دلالت دارد بر کثرت بحسن واعتلا اشارت کرد بقوله عن حسن اعتلا

سوی ابن العلا والبحر اخفی سکونه فشا خلقه التحریک حصن تطولا

یعنی قراء سبعه غیر از ابو عمرو والبحر یمده برفع خوانند وابو عمرو بنصب خوانند ومدلول فا فشا حمزه ما اخفی لهم بسکون یا خواند وباقیان بفتح ومدلول حصن نافع وکوفیان شی خلقه بفتح لام خوانند وباقیان باسکان **تسهیا** رفع والبحر از اطلاق معلوم شد وسکون یا اخفی از لفظ ناظم معلوم شد واخفی از مسایل سوره سجده است وفتح لام خلقه از تحریک معلوم شود در بیان واو فاصله بیا ورد زیرا که التباسی نبود وبظهور تقدیم اخفی بر خلقه از نظم وزن تنبیه کرد بدانکه بقول فشا واعتماد بر قواعد خود کرد که طالب را مانند حصنی است که از خبط ایمن باشد تنبیه کرد بقوله حصن تطولا

لما صبروا فاکسر وخفف شذا وفی کلا بما یعملون اثنان عن ولد العلا

یعنی مدلول شین شفا حمزه وکسایی لما صبروا بکسر لام وتخفیف میم خوانند وباقیان بفتح لام وتشدید میم وابو عمرو بن العلا بما یعملون خبیرا وبما یعملون بصیرا در احزاب بغیب خوانند وباقیان در موضعین بخطاب **تنبیهات** لما صبروا آخر مسایل سجده است وبما یعملون اول احزاب وترجمهٔ آن از اطلاق معلوم شد

وبالهمز اللای والیا بعده ذکا وبیا ساکن جد هملا

کلام

وکالیا

وکالیا مکسورا لورش وعنهما وقف مسکنا والهمز زاکیه بجلا

یعنی مدلول ذال ذکا کوفیان وابن عامر ازواجکم اللای درین سوره والا اللای در مجادله واللای لم یحضن در طلاق بهمزهٔ مکسوره وبعد از همزه با ساکنه خوانند در حالت وصل ووقف ومدلول حا جد وها هملا ابو عمرو وبزی بیا ساکنه خوانند بی همزه در حالت وصل ووقف کما اشار بقوله وبیا ساکن جد هملا وورش همزه را همچو یا مکسوره یعنی تخفیف همزه کنند بین بین کما اشار بقوله وکالیا مکسورا لورش قوله وعنهما ضمیر عاید است با ابو عمرو وبزی یعنی بزی وابو عمرو در وجه ثانی که ورش می خوانند موافقت کنند پس ایشان را دو وجه باشد در تسهیل وجه ثانی باد نکرده است پس وجه ثانی مر بزی وابو عمرو را از زیادات قصید باشد بعد از آن فرمود وقف مسکنا یعنی از ورش وبزی وابو عمرو در حالت وقف همزه مخففه را یا ساکنه کردن بعد از آن فرمود والهمز زاکیه بجلا یعنی مدلول زا زاکیه وبا بجلا قنبل وقالون همزه بی یا بعد از همزه خوانند **تسهیا** قوله وقف مسکنا ای عن ورش والبزی وابی عمرو وچون این وجه از بزی وابو عمرو مشهور تر است از وجه بر بین که یاد کرد تا بیان مذاهب ایشان با ورش تا معلوم شود که عمل بر وجهی مذکورین صحیح است قوله والهمز یعنی بتحقیق الهمز وحمزه در وقف بر اصل خود باشد وتخفیف همزه وقرا سبعه در مراتب مد اللای بر اصل خود باشند کما مر وقوله جد هملا اشارت بقوت حجت قرات وروایت صحیح ورد بر قول منکران وقوله زاکیه بجلا اشارت بقول سیبویه که حذف یا اللای جایز داشته است وایضا کسر وکرده هم چنانکه قاضی

وتظاهرون اضممه واکسر لعاصم وفی الها خفف وامدد الظاء ذبلا

وخففه ثبت وفی قد سمع کما هنا وهناک الظا خفف نوفلا

یعنی عاصم تظاهرون درین سوره بضم تا وکسر ها خواند وبعد الف در صورت که مدلول ذال ذبلا ابن عامر وکوفیان بتخفیف ها ومد ظا خوانند بعد از آن در نمود مدلول ثا ثبت کوفیان بتخفیف ظا نیز خوانند قوله وفی قد سمع کما هنا یعنی قوله والذین یظاهرون منکم من نسائهم در سوره قد سمع الله همین حکم مذکور دارد از ضم وفتح واثبات الف الا تخفیف ظا که عاصم منفرد باشد بتخفیف در سوره قد سمع الله نافع وابن کثیر وابو عمرو درین سوره ودر قد سمع بفتح حرف اول وتشدید ظا وها یا فتح حرف دوم وحذف الف خوانند پس حاصل آن باشد که ائمه سبعه درین سوره بر چهار مرتبه باشند ودر موضعی مجادله بر سه مرتبه زیرا که عاصم درین سوره تظاهرون بضم تا وکسر ها وتخفیف ظا واثبات الف بعد از ظا خواند وابن عامر بفتح تا وها وتشدید ظا واثبات الف خواند وحمزه وکسایی تظاهرون بفتح تا وها وتخفیف ظا واثبات الف خوانند ونافع وابن کثیر وابو عمرو بفتح تا وها وتشدید ظا وها وقصر ظا خوانند ودر سوره قد سمع الله ابن عامر وحمزه وکسایی بفتح تا وها وتشدید ظا واثبات الف بعد از ظا خوانند وسما وعاصم کما مر فتامل ذلک **تنبیه** قوله وفی الها خفف از لفظ عاصم منفصل است وتعلق بما قبل دارد ومراد از مد اثبات الف است بعد از ظا کما مر واز بهر اختصار در قد سمع ایضا یاد کرد ومعانی رمز کما مر والله اعلم

وحق صحاب قصر وصل الظنون والرسول السبيل وهو في الوقف في حلا

يعني مدلول حق صحاب ابن كثير وابو عمرو وحمزه وكسائي وحفص وتظنون بالله الظنونا واطعنا الرسولا وفاضلونا السبيلا بحذف الف خوانند در حالت وصل وباقيان باثبات الف ومدلول فا في وحا حلا حمزه وابو عمرو در مواضع ثلثه بحذف الف خوانند در حالت وقف پس حاصل آن باشد که نافع وابن عامر وشعبه بالف خوانند در حالت وصل ووقف وابو عمرو وحمزه بقصر خوانند در حالتين وابن كثير وحفص وكسائي بقصر خوانند در حالت وصل وبمد در حالت وقف تنبيها از قرا سبعه هيچ كس باثبات در حالت وصل وحذف الف در حالت وقف نخوانده اند ونيز اجماع در حذف الف وهو يهدي السبيل ادعوهم وانتم ضلوا السبيل قالوا متفق اند در حالت وصل ووقف ومراد از قصر حذف مد است كما مر

مقام لحفص ضم والثان عم في الدخان وآتوها على المد ذو حلا

يعني حفص قوله لا مقام لكم بضم ميم اول خوانده وباقيان بفتح ومدلول ذال ذو وحا حلا ابن عامر وكوفيان وابو عمرو وقوله لآتوها وما تلبثوا باثبات الف بعد از همزه خوانند وباقيان بحذف الف تنبيها از قيد ثاني دخان وقول اول قوله ومقام كريم خارج باشد قرا متفق اند در فتح آن وچون از لفظ ناظم محل مد در لآتوها وخصوصيت آن معلوم شد

وفي الكل ضم الكسر في اسوة ندى وقصر كفا حق يضاعف مثقلا
وباليا وفتح العين رفع العذاب حصن حسن وتعمل يؤت باليا

يعني مدلول نون ندى عاصم اسوة حسنة درين سوره وقد كانت لكم اسوة وفيهم اسوة در ممتحنه بضم همزه خوانده وباقيان در مواضع ثلثه بكسر همزه ومدلول كاف كفا وحق ابن عامر وابن كثير وابو عمرو يضاعف لها العذاب بتشديد عين وحذف الف خوانند وباقيان باثبات الف بعد از ضاد وتخفيف عين خوانند بعد از آن فرمود كه مدلول حصن وحا حسن نافع وكوفيان وابو عمرو بيا وفتح عين ورفع العذاب خوانند پس ابن كثير وابن عامر كه اصحاب تشديد عين وقصر الف بودند اولا بنضعف بنون وفتح عين يا بكسر وبا العذاب بنصب خوانند پس حاصل آن باشد كه نافع وكوفيان بيا ومد خوانند وتخفيف يضاعف ورفع العذاب وابو عمرو بيا وقصر وتشديد ورفع العذاب وابن كثير وابن عامر بنون وقصر وكسر عين مع التشديد ونصب العذاب خوانند ومدلول شين شملا حمزه وكسائي ويعمل صالحا ونؤتها حرف اول از يعمل بتذكير خوانند وحرف اول از نؤتها بيا وباقيان حرف اول بتانيث وحرف دوم بنون خوانند تنبيها قوله باليا قيد نون است وبعمل مراد از يعمل تذكير است پس ضد او تانيث باشد كلام وكسر را مقيد كرد بايد بضم از بهر ضد وابن كثير وابن عامر را درين موضع ياد كرد واگرچه ذكر ايشان در سوره البقره رفته بود از بهر موافقت ابو عمرو كه اگر ذكر ابو عمرو درين موضع منفرد بودي توهم آمدي كسي را كه تشديد درين موضع با ابو عمرو مخصوص است والرعب ومبينة ياد كرده شد

وقرن افتح اذ نصوا يكون له ثوى يحل سوى البصري وخاتم وكلا

بفتح نما ساداتنا اجمع بكسرة كفى وكثيرا نقطة تحت نفلا

يعني مدلول همزه اذ ونون نصوا نافع وعاصم وقرن في بيوتكن بفتح قاف خوانند وباقيان بكسر ومدلول لام له وثا ثوى هشام وكوفيان ان يكون لهم الخيرة بتذكير خوانند وباقيان بتانيث وقرا سبعه غير از ابو عمرو ولا يحل بتذكير خوانند وابو عمرو بتانيث ومدلول نون نما عاصم وخاتم النبيين بفتح تا خوانند وباقيان بكسر ومدلول كاف كفى ابن عامر ساداتنا باثبات الف خوانند بعد از دال وكسر تا بر صيغه جمع صحيح وباقيان بحذف الف وفتح تا خوانند بر صيغه تكسير ومدلول نون نقطه عاصم لعنا كثيرا بيا خوانند چنانچه ناظم مقيد كردانيد وباقيان بثا مثلثه چنانچه تلفظ كرد ناظم بدان تنبيها ترجمه يكون وبحل از اطلاق معلوم شد وبحل بر خاتم مقدم داشت تا تقدير عطف ممكن باشد ولو وكلا از براي فيصل نيست زيرا كه سخن تمام نشده است وعسو عطا وترجي وآتاه ياد كرده شد والتغيل الا ومراد آنست كه نقطه در زير حرف باشد بروايت عاصم وياآت اضافه وزوايد نيست درين سوره مذكوره واما ادغام در سوره روم دوازده است خلقكم من لا تبديل لخلق الله ينكم ما الذي خلقكم ثم رزقكم العليم من الايات يوم اصاب به اثار رحمة الله خلقكم من ضعف من بعد ضعف لذلك كانوا وادغام كبير در لقمن هشت است بشكر لنفسه فان لقمن نحن لكم قيل لهم ان الله هو بان الله هو وان الله هو ويعلم ما في وادغام كبير در سوره سجده هفت است جعل لكم المجرمون ناكسوا جهنم من وقيل لهم والاكبر لعلهم واظلم ممن وجعلناه هدى وادغام سوره احزاب هشت است قبل لا يولون وقذف في وتقول للذي والمومنات ثم ويعلم ما في ويؤذن لكم واطهر لقلوبكم الساعة تكون

سوره سبا وفاطر

وعالم قل علام شاع ورفع خفضه عم من رجز اليم معا ولا
على رفع خفض الميم دل عليمه ونخسف نشا نسقط بها اليا شملا

يعني مدلول شين شاع حمزه وكسائي علام الغيب بر وزن فعال خوانند وباقيان بر وزن فاعل ومدلول عم نافع وابن عامر عالم برفع ميم خوانند وباقيان بجر ومدلول دال دل وعين عليمه ابن كثير وحفص من رجز اليم درين سوره ودر جاثيه برفع ميم خوانند وباقيان در سوره بجر خوانند ومدلول شين شملا حمزه وكسائي ان يشا نخسف او نسقط در مواضع ثلثه بيا خوانند وباقيان بنون تنبيها از لفظ عالم وعلام كفتن مستغني شد از ترجمه وقاف قل رمز نيست وعلام الغيب از مختلف فيه نيست ورفعش را مقيد كردانيد از بهر ضد ونشا در تلاوت مقدم است بر نخسف وادغام كسائي در نخسف بهم وكسر را كه يعزب ونجزي وكسفا ياد كرده شد وضميرها عايد است با كلمات ثلثه وقوله شملا اشارت است بدانچه حمزه وكسائي

وفي الريح رفع صح منساته سكون همزته ماض وابدله اذ حلا

يعني مدلول صاد صح شعبه ولسليمن الريح برفع حا خوانند وباقيان بنصب ومدلول ميم ماض ابن ذكوان تاكل منساته بسكون همزه خوانند ومدلول همزه اذ وحا حلا نافع وابو عمرو همزه را ابدال كنند بالف وباقيان بهمزه مفتوحه خوانند پس ايشان را

سه قرات معلوم شد از قول ناظم **سما** فواصح تنبیه است بجهت روایت شعبه و بعضی سکون همزه منسأته جایز
ناظم تنبیه کرد بطعن بجواز آن بقوله ماضی و چون وجه ابدال همزه یعنی مشهور است بدان اشارت کرد بقوله حلا

مساکنهم سکنه وأقصر على شذا وفي الكاف فافتح عالماً فتبجلا

یعنی مدلول علی و شین شذا حفص و حمزه و کسائی فی مساکنهم باسکان سین و حذف الف خوانند و باقیان
بفتح سین و اثبات الف خوانند و مدلول عین عالما و فا فتبجلا حفص و حمزه بفتح کاف خوانند و باقیان بکسر پس
حاصل سه قرات باشد مر ابو سعید را فتأمل ذلک **سما** مراد از سکنه اسکان سین است که حرف ثانی است و ضد
آن تحریک و ضد قصر مد است کما مر و از لفظ ناظم معلوم شد که مراد از مد اثبات الف است که حرف سیم است و فتح را مقید
کرد اند بکاف زیرا که از اول کلمه بعید بود و قوله فسما یاد کرده شد و مصدر باب فعل یفعل بر فعل آید نحو المدخل و المخرج

نجازي بياء وافتح الزاي والكفور رفع سما كم صاب أكل أضف حلا

یعنی مدلول سما و کاف کم و صاد صاب حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر و شعبه و هل نجازی الا الکفور بیاء مضمومه و فتح زای
و اثبات الف بعد از زای و الا الکفور برفع را خوانند و باقیان و هل نجازی بضم نون و کسر زای و یاء ساکن در مکان الف و
بنصب الا الکفور خوانند و مدلول حا حلا ابو عمرو ذاتی اکل خمط بحذف تنوین خوانند و باقیان بتنوین خوانند **سما**
اکل مقدم داشت بر نجازی در تلاوه و الف نجازی معلوم شد از اجماع نحو فلا یجزی نه از لفظ نجازی زیرا که در لفظ ضد اثبات
الف ممکن است و یا نجازی بر قاری را از نحو بودن معلوم شد و قوله کم صاب اشارت است بکثرت امثال قراه بفتح زای نحو هل
یجزون و الیوم تجزی و غیرها و اضف حلا اشارت است بحسن وجه اضافت اکل

وحق لوي باعد بقصر مشددا وصدق للكوفي جاء مثقلا

یعنی مدلول حق و لام لوی ابن کثیر و ابو عمرو و هشام ربنا بعد بتشدید عین و حذف الف خوانند و نافع و ابن ذکوان
و کوفیان باثبات الف بعد از با و تخفیف عین خوانند و کوفیان و لقد صدق بتشدید دال خوانند و باقیان بتخفیف **سما**
خصوصیت مد و محل آن از لفظ ناظم معلوم شد و تشدید منزل باشد بر دال صدق که عین الفعل است و صلاحیت آن
دارد و چون قرات بعد موافق رسم است بشبهه آن تنبیه کرد که مانع است بلوا بقوله حق لوی

وفزع فتح الضم والكسر كاملٌ ومن أذن اضمم حلو شرع تسلسلا

یعنی مدلول کاف کامل ابن عامر حتی اذا فزع بفتح فا و زای خوانند و باقی قرا بضم فا و کسر زای خوانند و مدلول حا حلو و شین شرع
ابو عمرو و حمزه و کسائی لمن اذن له بضم همزه خوانند و باقیان بفتح **تنبیه** حرکتین را مقید کرد اند از بهر ضد و اذن
بر فزع مقدم داشت در تلاوه و بجمع هم ثم یقول یاد کرده شد و معانی رموز اشارت است بثنا بر وجوه قرات والله اعلم

وفي الغرفة التوحيد فاز وهمز التناوش حلوا صحبة وتوصلا

یعنی مدلول فا فاز حمزه قوله وهم فی الغرفت باسکان را و حذف الف بر صیغه توحید خوانند و باقیان بضم را و اثبات الف

بر صیغه جمع خوانند و مدلول حا حلو و صحبة ابو عمرو و شعبه و حمزه و کسائی و انی لهم التناوش بهمزه مضمومه بعد از الف خوانند
و باقیان بواو مضمومه بعد از الف خوانند **سما** لفظ توحید غرفه معلوم شد از لفظ ناظم و ضم را غرفات و اظهر
نحو ظلمات و قاری توحید وقف بها کند و قاری جمع بتا و در تناوش قراه همزه هر یکی در مرتبه مد بر اصل خود باشد و حمزه
بر قاعده خود باشد در وقف و چیل یاد کرده شد و چون قرات حمزه موافق رسم بود تنبیه کرد بقوله فاز و قوله حلوا تنبیه است
باحتمال معنیین در ثنا و ستم یعنی شاید که از ناش بنوش باشد و شاید که از ناش باشد

وأجري عبادي ربي اليا مضافها وقل رفع غير الله بالخفض شكلا

یعنی یا اضافه درین سوره سه است ان اجری الا علی الله نافع و ابو عمرو و ابن عامر و حفص بفتح خوانند و عبادی الشکور حمزه
باسکان خواند و بقیه باسکان و ربی انه سمیع نافع و ابو عمرو بفتح خوانند و یاء محذوفه دو است قوله کالجوابی و نکیر و ورش باثبات یا
در وصل خواند در حالت وصل دون الوقف و ابو عمرو موافق ورش باشد در کالجوابی باثبات یا خوانند در حالت وصل
و وقف و در نکیر موافق باقی قرا باشد که بحذف یا خوانند و چون از سوره سبا فارغ شد شروع کرد در فاطر و فرمود که
شین شکلا حمزه و کسائی هل من خالق غیر الله بخفض را خوانند و باقیان برفع و الریح و میت و لؤلؤ و یدخلونها یاد کرده شد و شکلا یعنی

ويجزي بياء ضم مع فتح زايه وكل أتى رفع وهو عن ولد العلا

یعنی ابو عمرو بن العلا کذلک یجزی بیاء مضمومه و فتح زای و اثبات الف بعد از زای و کل برفع لام خوانند و باقیان بنون
مفتوحه و کسر زای و یاء ساکنه بعد از زای و بنصب لام کل خوانند **سما** فرمود که بیاء ضم و تکلف بضم الیا تا احد ضدی یا
و ضد ضم هر دو ماخوذ بود

وفي السيئ المخفوض همزاً سكونه فشا بينات قصر حق فتى علا

یعنی مدلول فا فشا حمزه و مکر السیئ باسکان همزه خوانند و باقیان بجر و مدلول حق و فا فتی و عین علا ابن کثیر و ابو عمرو و حمزه
و حفص فهم علی بینت بحذف الف بر صیغه توحید خوانند و باقیان باثبات الف بعد از نون بر صیغه جمع خوانند **سما**
السیئ مقید کرد انید بخفض تا سیئ مرفوع نحو المکر السیئ بیرون رود که متفق الرفع است و خصوصیت مد بینات و محل
آن از لفظ ناظم معلوم شد و قاری موحد بینت وقف بها کند و جامع بتا و بینت در تلاوه مقدم است بر السیئ و یاء اضافه
درین سوره نیامده است و یاء زوائد قوله نکیر فقط و ورش باثبات یا خواند در حالت وصل و ادغام کبیر در سوره سبا یا زده است
یعلم ما یلج من اذن له فزع عن قال ربکم یرزقکم و نجعل له و نعدد له یقول للملائکه و یقول للذین کان نکیر و ادغام کبیر
در سوره فاطر ده است مرسل له یرزقکم زینت له العزة جمیعا خلقکم مواخر لتبتغوا و الله هو کان نکیر و الانعام مختلف خلائف فی الارض

وتنزيل نصب الرفع كهف صحابه وخفف فعززنا لشعبة مجملا

یعنی مدلول کاف کهف و صحاب ابن عامر و حمزه و کسائی و حفص تنزیل العزیز بنصب لام خوانند و باقیان برفع و شعبه
قوله فعززنا بثالث بتخفیف زای خواند و باقیان بتشدید **سما** نصب را مقید کرد انید از بهر ضد و مراد از تخفیف آنست

برحمل آن

که یای مشدد را مخفف کرده اند وامالهٔ یس والادغام نون در واو یاد کرده شد و قوله جملا یعنی قرائت شعبه معین است بر قاری

وما عملته یحذف الها صحبة ۞ والقمر ارفعه سما ولقد حلا

یعنی مدلول صحبه حمزه وکسائی وشعبه بحذف ها خوانده اند از قوله وما عملته وباقیان باثبات ها ومدلول سما حرمیان وابوعمرو والقمر قدرناه برفع را خوانده اند وباقیان بنصب **تنبیها** عملته مقید کرده اند بما تا قوله مما عملت که حرف ثانی است خارج باشد کلمه در حرف هاء آن متفق اند وواو عاطفه در اول والقمر بیاورد تا آن تدرک القمر خارج باشد که در نصب آن متفق اند والمیتة وثمره وذریتهم یاد کرده شد و یا ارتقاع وحلاوة رفع والقمر باثبات وسالم از حرف اشارت کرد بقوله سما وحلا

وخا یخصمون افتح سما لذ واخف حلو بر وسکنه وخفف فتکملا

یعنی مدلول سما ولام لذ حرمیان وابوعمرو وهشام وهم یخصمون بفتح خا خوانده اند وار سما ومدلول با بر وحا حلو قالون وابوعمرو واخفا فتحه کنند ومدلول فا فتکملا حمزه باسکان خا وتخفیف صاد خوانده اند بس غیر مذکور در تراجم ثلثه بکسر خا وتشدید صاد خوانده اند وایشان ابن ذکوان وعاصم وکسائی باشند فتامل ذلک **تنبیها** قوله سکنه یعنی الخاء وقوله خفف یعنی الصاد وقوله فتکملا یعنی تمام شد وجوه قرات یخصمون وآن چهار قرائت بطریق ناظم وصاحب تیسیر ووجه پنجم که کسر یا است بروایت شعبه وآن اختیار ناظم نیست ومولف این حروف بدکماک الا احد زاهد در شهور سنه ثمانیه وستمایه در قزوین بطریق غایة الاختصار فی قراة العشرة الامصار در ختم جمع الجمع از بهر شعبه بکسر یا خوانده و بر باقی مشایخ بچهار وجه خواندند چنانچه ناظم یاد کرد والله اعلم

وساکن شغل ضم ذکرا وکسر فی ظلال بضم واقصر اللام شلشلا

یعنی مدلول ذال ذکرا ابن عامر وکوفیان قوله فی شغل فاکهون بضم غین وعین خوانده اند وباقیان بضم شین واسکان غین ومدلول شین شلشلا حمزه وکسائی فی ظلال بضم ظا وحذف الف خوانده اند وباقیان بکسر ظا واثبات الف بین اللامین خوانده اند **تنبیها** ضم را مقید کرد ... از بهر ضد ورا واز قصر لام عدم اشباع حرکة لام است تا از آن الف حاصل نشود وخصوصیت مد ومحل آن معلوم شد از لفظ ناظم وقوله شلشلا اشارتست بمبادرت در قراءت حمزه وکسائی زیرا که خفتی دارد و قوله ساکن شغل جایز باشد رفع نون با تشدید است وجایز باشد نصب نون که مفعول ضم باشد وقوله ذکرا اشارتست بوجهین مذکورین فافهم ذلک

وفی جبلا مع کسر ضمیه ثقله اخو نصرة واضمم وسکن کذی حلا

یعنی مدلول همزه اخو ونون نصرة نافع وعاصم جبلا کثیرا بکسر جیم وبا وتشدید لام خوانده اند ومدلول کاف کذی وحاء حلا ابن عامر وابوعمرو بضم جیم واسکان با وتخفیف لام خوانده اند پس یکی از قرا در تراجم مذکور نیست بضم جیم وبا وتخفیف لام خوانده اند وایشان ابن کثیر وحمزه وکسائی باشند

نضغها

۱۳۰

هم ... (marginal note)

تنبیها کسر با مقید کرده اند از بهر ضد وتشدید منزل شد بر لام از بهر ترتیب ووجه قرائه ایشان ساکنات معلوم شد از قبل اول

وننکسه فاضممه وحرک لعاصم وحمزة واکسر عنهما الضم اثقلا

یعنی که عاصم وحمزه ننکسه فی الخلق بضم نون اول وفتح نون ثانی وکسر کاف مع التشدید خوانده اند وباقیان بفتح اول واسکان ثانی وضم کاف مع التخفیف خوانده اند **تنبیها** ترجمه سه کانه که مذکور است بر سه حرف اول منزلت بترتیب وترجمه رابعه که تثقیل است هم بر حرف ثالث منزل باشد زیرا که مقید است بکسر وهر یک ازین تراجم بر اصطلاح ناظم است الا مقید تثقیل بفعل... (marginal note)

لینذر دم عصنا والاحقاف هم بها بخلف هدی مالی وانی معا حلا

یعنی مدلول دال دم وعین عصنا ابن کثیر وابوعمرو وکوفیان لینذر من کان در سوره یس وقوله لینذر الذین در احقاف بغیب خوانده اند وباقیان بخطاب در سوره یس ومدلول ها هدی بزی در سوره احقاف بوجه ثانی بخطاب خوانده کما اشار بقوله بخلف هدی **تنبیها** ترجمه غیب از اطلاق معلوم شد وخطاب از ضد وضمیر هم باعتبار معنی عاید است با جمع مذکور وبا دال دم وموضع احقاف مخصوص داشت تا خلاف بزی مختص باشد بدان وقاری غیب را ثنا گفت بدوام حسن زیرا که اسناد فعل است با رسول صلعم وقوله هدی یعنی کسی که روایت بزی چنانچه گفته آمد بدانست راه یافت بطریق ابوعمرو دانی وناظم قوله مالی چون از اختلاف کلمات فرش فارغ شد بپرداخت بیاآت اضافه تمام کرد درین سوره یا اضافه سه است مالی لا اعبد حمزه باسکان خوانده فقط وانی اذا وانی آمنت نافع وابوعمرو بفتح خوانده اند در موضعین وابن کثیر موافقت کند در ثانی ویا محذوفه قوله ولا ینقذون فقط ورش باثبات یا خوانده اند در حالهٔ وصل وادغام کبیر ده است نحن نحیی غفر لی قیل لهم انفقوا قیل لهم انفقوا مما رزقکم الله انطعم من یستطیعون نصرهم انا نعلم ما جعل لکم ان یقول له

سورة والصافات

وصفا وزجرا ذکرا دغم حمزة وذروا بلا روم بها التا فثقلا

وخلاد هم بالخلف فالملقیات فالمغیرات فی ذکرا وصبحا فحصلا

یعنی حمزه موافقت کند با ابوعمرو در ادغام تا والصافات در صاد صفا وتا والزاجرات در زای زجرا وتا فالتالیات در ذال ذکرا وتا والذاریات در ذال ذروا در سوره والذاریات لکن حمزه را روم نه باشد در مواضع مذکوره بعد از آن فرمود که خلاد بیک وجه ادغام کند تا فالملقیات در ذال ذکرا در مرسلات وتا فالمغیرات در صاد صبحا در عادیات وبوجه دوم اظهار کند در موضعین وباقیان اظهار کنند **تنبیها** قوله بلا روم ظاهر لفظ ناظم دلالت بر آن دارد که حمزه ادغام کند بی روم وابوعمرو بر اصل خود باشد در روم واین قول بعضی است از شراح وقول بعضی آنست که ادغام وروم متنافیانند زیرا که ادغام ضد حرکت است وروم نوعی است از اتیان بحرکت پس مراد ناظم حمل کنیم که ابوعمرو ادغام کند بر سبیل جواز وحمزه بر سبیل وجوب وقوله فحصلا اشارتست بدین معنی مذکور ونیز تنبیه است بدانچه ادغام درین موضع مخصوص نیست بحمزه زیرا که اصیل باب ادغام ابوعمرو است

بزینة نون فی نون والکواکب انصبوا صفوة یسمعون شذا علا

۱۴۰۴

بِثِقْلِيَهِ وَاضْمُمْ تَا عَجِبْتُ شَذَا وَسَاكِنٌ مَعًا أَوْ آبَاؤُنَا كَيْفَ بُلِّلَا

يعني مدلول فا في ونون ند حمزه وعاصم بزينة بتنوين خوانند وباقيان بحذف تنوين ومدلول صاد صفوه شعبه الكواكب بنصب خوانند وباقيان بخفض پس در مزج كردن كلمتين قرا بر سه مرتبه باشند ومدلول سين شذا وعين علا حفص وحمزه وكسائي لا يسمعون بفتح سين وتشديد آن وتشديد ميم خوانند وباقيان باسكان سين وتخفيف سين وميم خوانند ومدلول شين شذا حمزه وكسائي بل عجبت بضم تا خوانند وباقيان بفتح ومدلول كاف كيف وبا بللا ابن عامر وقالون او اباؤنا در اين سوره ودر واقعه باسكان واو خوانند در موضعين وباقيان بفتح سيها محل تشديد در موضعين بفتح سين معلوم شد مر قاري مشدد را از لفظ ناظم وسكون آن مر مخفف را از بحر لا يسمعون حسيسها واسكان متزل شد بر واو زيرا كه صلاحيت آن دارد المخلصين ونعم ياد كرده شد وقوله كيف بللا اشارت است بدانچه نقل اسكان از ورش ياد كرده اند وچون نيست بل با غسل قلبي دارد تنبيه كرد بدان بقوله كيف بلله

وَفِي يَنْزِفُونَ الزَّايَ فَاكْسِرْ شَذَا وَقُلْ فِي الاُخْرَى ثَوَى وَاضْمُمْ يَزِفُّونَ فَاكْمُلَا

يعني مدلول شين شذا حمزه وكسائي عنها ينزفون در اين سوره بكسر زاي خوانند وباقيان بفتح ومدلول ثا ثوى كوفيان در واقعه بكسر زاي خوانند وباقيان بفتح ومدلول فا فاكملا حمزه قوله اليه يزفون بضم يا خوانند وباقي قرا بفتح سيها معين كردانيد محل كسر را زيرا كه از اول كلمه دور بود ومراد از اخرى واقعه است وبا يني وبا ايت ياد كرده شد وانزف الرجل اذا سكر وچون در بهشت مست نشوند تنبيه كرد بدان بقوله شذا علا

وَمَاذَا تُرَى بِالضَّمِّ وَالْكَسْرِ شَائِعٌ وَإِلْيَاسَ حَذْفُ الْهَمْزِ بِالْخُلْفِ مُثِّلَا

يعني مدلول شين شايع حمزه وكسائي ماذا ترى بضم تا وكسر را وبا ساكنه خوانند وباقيان بفتح تا ورا خوانند ودر اماله ابه بر اصل خود باشند ومدلول ميم مثلا ابن ذكوان قوله وان الياس در حاله وصل حذف همزه كند بيك وجه وبوجه دوم مجوب باقي قرا با اثبات همزه قطع مكسوره خوانند سيها قوله والياس حذف الهمز مراد حذف همزه است در حالت وصل پس بر مذهب آنكه همزه را وصل كرد وچون ابتدا كند همزه را مفتوح كردانند ودر ان وجه كه همزه قطع باشد مكسوره پس ابن ذكوان بيك وجه در حالت وقف همزه الياس را مكسوره خواند وبوجه ثاني مفتوح والله اعلم

وَغَيْرُ صِحَابٍ رَفْعُ اللهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ وَإِلْيَاسِينَ بِالْكَسْرِ وُصِّلَا
مَعَ الْقَصْرِ مَعْ إِسْكَانِ كَسْرٍ دَنَا غِنًى وَإِنِّي وَذُو الثُّنْيَا وَأَنِّي أَجْمِلَا

يعني قرا سبعه غير از حفص وحمزه وكسائي كه مدلول ايشان صحاب قوله الله ربكم ورب برفع كلمات ثلثه خوانند وحفص وحمزه وكسائي بنصب خوانند ومدلول دال دنا وغين غنى ابن كثير وابو عمرو وكوفيان على آل ياسين بكسر همزه وسكون لام وحذف الف خوانند ونافع وابن عامر بفتح همزه وكسر لام واثبات الف خوانند سيها قوله وصلا يعني وصل كن با قصر همزه

الياسين را وآن حذف الف آل ياسين باشد كه بعد از همزه مي آيد وقوله دنا غنى اي قرب غناه يعني نزديك وسهل است استغناء قاري ترجمه مذكوره از تاويل تعبير بعد از آن ونمود كه با آل اضافه شده است اني ارى وستجدني واني اذبحك نافع مر سه را بفتح خوانند وابن كثير وابو عمرو موافق نافع باشند در اول وثاني وچون ستجدني ان شاء الله متصل است اشارت كرد بقوله وذو الثنيا وبا محذوفه قوله لتردين فقط ورش در حالت وصل با اثبات يا خوانند وادغام كبير در ات والصافات صفا فالزاجرات زجرا فالتاليات ذكرا اليوم مستسلمون قول ربنا قبلهم ذريتهم قال لابيه والله خلقكم قال لقومه

وَضَمٌّ فُوَاقٍ شَاعَ خَالِصَةٍ أَضِفْ لَهُ الرُّهْبِ وَحِّدْ عَبْدَنَا قَبْلُ دُخِّلَا

يعني مدلول شين شاع حمزه وكسائي ما لها من فواق بضم فا خوانند وباقيان بفتح ومدلول لام له هشام الرهب وهشام نافع بخالصة ذكرى الدار باضافه خوانند يعني بحذف تنوين وباقيان با اثبات تنوين خوانند ومدلول دال دخلا ابن كثير واذكر عبدنا بفتح عين واسكان با وحذف الف بر صيغت توحيد خوانند وباقيان بكسر عين وفتح با واثبات الف بر صيغت جمع خوانند سيها صيغت توحيد عبدنا از لفظ ناظم معلوم شد وصيغت جمع مشهور آن عبادنا است وعباد در تلاوت بر خالصه مقدم داشت ودخلا اشارت بدين معني ودر توحيد عبدنا ايوب قرا متفق اند وازينست كه ترجمه خالصه مقدم داشت بر ترجمه عبدنا ابراهيم كه آن مختلف فيه است زيرا كه قريب است بخالصه وليكه در سوق واللبس ياد كرده شد والله اعلم

وَفِي يُوعَدُونَ دُمْ حُلًا وَبِقَافٍ دُمْ وَثَقِّلْ غَسَّاقًا مَعًا شَائِدٌ عُلَا

يعني مدلول دال دم وحا حلا ابن كثير وابو عمرو هذا ما يوعدون بغيب خوانند وباقيان بخطاب ومدلول دال دم ابن كثير در سوره قاف ما يوعدون لكل اواب بغيب خوانند وغير ابن كثير بخطاب ومدلول شين شايد وعين علا حمزه وكسائي وحفص وغساق در اين سوره وغساقا در سوره عم بتشديد سين خوانند وباقيان در موضعين بتخفيف سين خوانند سيها ترجمه يوعدون از اطلاق معلوم شد وتشديد غساق از لفظ ناظم معلوم شد وقوله شايد علا اشارت است بوجه قرات تشديد

وَآخَرُ لِلْبَصْرِي بِضَمٍّ وَقَصْرِهِ وَوَصْلُ اتَّخَذْنَاهُمْ حَلَا شَرْعُهُ وِلَا

يعني ابو عمرو وآخر من شكله بضم همزه وحذف الف خواند وباقيان بفتح واثبات الف بعد از همزه خوانند ومدلول حا حلا وشين شرعه ابو عمرو وحمزه وكسائي اتخذناهم سخريا بهمزه وصل خوانند وباقيان بهمزه قطع سيها مراد از قصر حذف مدات ومحل آن از لفظ ناظم معلوم شد وورش بر اصل خود باشد در قوله وآخر در مد ودو قاري همزه وصل ابتدا بكسر همزه اتخذناهم كنند وانكه بهمزه قطع خوانند در حالت وصل ووقف بفتح خوانند وقوله حلا شرعه ولا اشارتست بانچه گفته آمد

وَفَالْحَقُّ فِي نَصْرٍ وَخُذْ يَا لِي مَعًا وَإِنِّي وَبَعْدِي مَسَّنِي لَعْنَتِي إِلَى

يعني مدلول فا في ونون نصر حمزه وعاصم قال فالحق برفع خوانند وباقيان بنصب سيها قوله فالحق مقيد كردانيد تا قوله والحق خارج باشد كه قرا در نصب آن متفق اند وچون اعراب رفع فالحق پيدا وبل احتياج ندارد بسبب ابتدا يا اولاها

خبر آن تنبیه کرد بدان بقوله فی نفر بعد از آن فرمود که با آن اضافه در بعضی مثنات حث کرد طالب را بدانستن آن بقوله خذ
اول ان ولی نعجة و ثانی ما کان لی من علم حفص در موضعین بفتح خوانده و انی اجبت حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده و لعنتی
نافع و ابو عمرو بفتح خوانده و مسنی الشیطان حمزه باسکان خوانده و لعنتی الی نافع بفتح خوانده و یاء زواید بیان است
و اما ادغام کبیر دوازده است خزاین رحمة تسعون نعجة قال الله فاستغفر ربه سلیمان نعم ذکر ربی قال رب اغفر لی
النهار رب اذ قال ربک قال رب اقول لاملأن جهنم منک

سورة الزمر

امن خف حرمی فشا مد سالما مع الکسر حق عبده اجمع شمردلا

یعنی مدلول حرمی و فا فشا نافع و ابن کثیر و حمزه امن هو بتخفیف خوانده و باقیان بتشدید میم و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو
و رجلا سلما با اثبات الف بعد از سین و کسر لام خوانده و باقیان بفتح لام و حذف الف خوانده و مدلول شین شمردلا حمزه و کسائی
بکاف عبده بکسر عین و فتح با و اثبات الف بر صیغه جمع خوانده و باقیان بفتح عین و اسکان با و حذف الف بر صیغه مفرد خوانده
تنبیها مراد از انچه گفت خف تخفیف میم است از قوله امن که صلاحیت اسکان دارد و خصوصیت مد سالما و محل آن از
ناظم معلوم شد و ... و لیضل و یرضه یاد کرده شد و چون قرائت سالما بمد اصل بود که اسم فاعل است بیان تنبیه کرد بقوله
حق و بخفت قراة عباد بر صیغه جمع اشاره کرد بقوله شمردلا

وفی کاشفات ممسکات منونا و رحمته مع ضره النصب حملا
وضم قضی واکسر وحرک وبعد رفع شاف مفازات اجمعوا شاع

یعنی مدلول حا حملا ابو عمرو کاشفات ضره و ممسکات رحمته بتنوین تا اثنین و نصب را ضره و تا رحمته خوانده و باقیان
بحذف تنوین در حرفین و جر ضره و رحمته خوانده و مدلول شین شاف حمزه و کسائی التی قضی علیها الموت بضم قاف و کسر
ضاد و یاء مفتوحه در کلمه قضی و رفع تاء الموت خوانده و باقیان بفتح قاف و ضاد و اثبات الف در مکان یا و نصب
تاء الموت خوانده و مدلول شین شاع و صاد صندلا شعبه و حمزه و کسائی مفازاتهم با اثبات الف بعد از زای بر صیغه
جمع خوانده و باقیان بحذف الف بر صیغه توحید تنبیها ضره بر رحمته مقدم داشت در تلاوة اگر گفته بودی
و بالنصب ضره و رحمته حلاوة آن زیادت بودی بسبب ترتیب نگاه داشتن و قوله اجمعوا مطلق جمع حمل بر صحیح است

وزد تامرونی النون کهفا وعم خفه فتحت خفف وفی النبا العلا
لکوف وخذ یا تامرونی ارادنی وانی معا مع یا عبادی محصلا

یعنی مدلول کاف کهفا ابن عامر تامرونی اعبد بدو نون مخفف نون اول مفتوح و ثانی مکسور خوانده و باقی قرا بیک
نون خوانده و بعد از آن شروع کرد در بیان تخفیف و تشدید نون و فرمود که مدلول عم نافع و ابن عامر بتخفیف نون خوانده
یعنی نافع که از اصحاب قرا باقی است بیک نون مخفف خوانده و ابن عامر که صاحب دو نون بود بتخفیف نون نیز خوانده و غیر از نافع

و ابن عامر بیک نون مشدد پس حاصل از رحمتین ایمه سبعه را سه قرائت باشد بعد از آن فرمود که کوفیان فتحت و فتحت
در موضع از سورة و فتحت السماء در سورة عم بتخفیف تاء اول خوانده و باقیان بتشدید در مواضع ثلثه تنبیها قرائت
نافع و ابن عامر اگر چه موافق اند در تخفیف تامرونی اما در لفظ آن مختلف اند زیرا که ابن عامر بدو نون می خواند که آن اصل است
و قوله کهفا اشارت بدین معنی و درین سوره یا اضافه هشت است تامرونی اعبد نافع و ابن کثیر بفتح خوانده و ان ارادنی
حمزه باسکان خوانده و انی امرت نافع بفتح خوانده و انی اخاف حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده و یا عبادی الذین اسرفوا
ابو عمرو و حمزه و کسائی باسکان خوانده و یاء زواید قوله فبشر عبادی سوسی در حالت وصل بفتح یا خوانده در حالت وقف باسکان
و ادغام کبیر بیست و هشت است الکتاب بالحق یحکم بینهم سبحانه هو الله خلقکم و انزل لکم یخلقکم و جعل لله بکفرک قلیلا
فی النار لکن و قیل للظالمین اکبر لو اظلم ممن او کذب بالصدق جهنم مثوی الشفاعة جمیعا یحکم بین انه هو القیامة تری
العذاب بغتة او تقول لو ان الله هدانی جهنم مثوی خالق کل بنور ربها اعلم بما و قال لهم الجنة زمرا و قال لهم

سورة المؤمن

وتدعون خاطب اذ لوی هاء منهم بکاف کفی او ان زد الهمز ثملا
وسکن لهم واضمم بیظهر واکسرن ورفع الفساد انصب الی عاقل حلا

یعنی مدلول همزه اذ و لام لوی نافع و هشام و الذین تدعون من دونه بخطاب خوانده و باقیان بغیب و مدلول کاف کفی ابن عامر
اشد منکم بکاف خوانده و غیر او بها خوانده و مدلول ثا ثملا کوفیان او ان باسکان واو خوانده و پیش از واو ساکن همزه زیادت
کنند و باقیان بفتح واو خوانده و حذف همزه کنند و مدلول همزه الی و عین عاقل و حا حلا نافع و حفص و ابو عمرو یظهر بضم یا
و کسر ها و الفساد بنصب دال خوانده و باقیان بفتح یا و ها و رفع دال خوانده پس قرا سبعه را در قوله او ان و قوله یظهر چون جمع کنی چهار
قرائت باشد فتامل ذلک تنبیها قوله هاء منهم رمز نیست بلکه ترجمات است و قوله زد الهمز یعنی پیش از واو همزه زیادة کن
زیرا که چون واو ساکن باشد لازم آید که همزه پیش از وی باشد که مصحح اسکان باشد زیرا که تلفظ بساکن نتوان کرد و قوله
ثملا تنبیه است بدین معنی که گفته آمد و قوله سکن یعنی واو را ساکن گردان و قوله و اضمم بیظهر یعنی یا را از یظهر مضموم
گردان و قوله و اکسرن یعنی ها را مکسور گردان و قوله و رفع الفساد انصب یعنی دال مرفوع فسادا را منصوب گردان و کفی
اشارت بدانچه مرسوم است بکاف و قرائت ابن عامر موافق مصحف شام باشد

فاطلع ارفع غیر حفص وقلب نو نوا وحمید ادخلوا نفر صلا
علی الوصل واضمم کسره یتذکرون کهف سما واحفظ مضافا فانها العلا
ذرونی وادعونی وانی ثلاثة لعلی وفی مالی وامری مع الی

یعنی قرا سبعه غیر از حفص فاطلع برفع خوانده و حفص بنصب خوانده و مدلول میم من و حا حمید ابن ذکوان و ابو عمرو
علی کل قلب بتنوین و باقیان بحذف تنوین و مدلول نفر و صاد صلا ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر و شعبه ادخلوا آل فرعون

بهمزه وصل خوانند وبضم خا در حالت وصل وباقیان بهمزه قطع وکسر خا در حالت وصل ووقف **تسهلا** قوله قلب در تلاوة
مقدم داشت وعین علی الوصل ترجمه است نه رمز وواصل بضم همزه ابتدا کند وقاطع بفتح در وصل ووقف واماله
هم وخلاف کلمات وصد ویدخلون وکن فیکون وینفع وسیدخلونا وشبوخا وهاد وواق بجموع یاد کرده شده وچون
نزات تنوین قلب سالم بود از حذف شاگرد بر قاریان بقوله من حمید وبحجه قرات وصل از جهت روایت وعربیت
اشارت کرد بقوله نفر صلا اسم ممدود است ای ذکا مقصور گردانید از بهر نظم وچون وجه قرات بیدا کردن که مناسب
طرفین بود رعایت کرده اند بعلو حجت اشارت کرد بقوله علی حجة بعد از آن فرمود نکاذر یا آت اضیا فرادان هر ایت
ذرونی اقتل وادعونی استجب ابن کثیر بفتح خواند وانی اخاف در پنج موضع حرمیان وابو عمرو بفتح خوانند ومالی ادعوکم
حرمیان وابو عمرو وهشام بفتح خوانند وامری الی الله نافع وابو عمرو بفتح خوانند ومالی
ادعوکم حرمیان وابو عمرو وهشام بفتح خوانند وامری الی الله نافع وابو عمرو بفتح خوانند
ولعلی ابلغ حرمیان وابو عمرو وابن عامر بفتح خوانند ویا محذوفه درین سورة سه است
التلاق والتناد وقوله اتبعون ورش در تلاق والتناد اثبات یا کند در حالت وصل وقالون را
دو وجه باشد وابن کثیر در موضعین باثبات یا خوانند در حالت وصل ووقف وقوله اتبعونی ابن کثیر در حالتین باثبات یا
خوانند وقالون وابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خوانند وادغام کبیر درین سورة است الطول لا اله الا هو بالباطل لیدحضوا
وینزل لکم الدرجات ذو العرش ان الله هو وقال رجل وان یک کاذبا یرید ظلما هلک قلتم زین لفرعون ویاقوم مالی الغفار لا جرم
اقول لکم حکم بین العباد النار لخزنة لننصر رسلنا انه هو البصیر خلق وقال ربکم جعل لکم اللیل لتسکنوا خالق کل
جعل لکم ورزقکم خلقکم بقوله قیل لهم جعل لکم نحو فاغفر للذین از قسم جنسین باشد **سورة حم السجدة**

واسکان نحسات به کسره ذ کا وقول ممیل السین للیث اخملا

یعنی مدلول ذال ذکا ابن عامر وکوفیان قوله فی ایام نحسات بکسر حا خوانند وباقیان باسکان بعد از آن اشاره کرد بفتح واماله
از بهر ابو الحارث در الف نحسات واکثر نقله ترک اماله اختیار کرده اند چنانچه در تیسیر گفته وازین است که ناظم بضعف روایت
اماله اشارت کرد بقوله اخملا ومولف این مختصر در دمشق محروسه در تاریخ سنه خمس وسبعین وثمانمائه بر جمیع مشایخ بدو وجه خواندست
ومعون در حرم خلیل علیه السلام بر شیخ القرا برهان الدین جعبری تغمده الله بغفرانه در ختم جمع الجمع بر بزحرف رسید گفت بروایه
ابو الحارث اماله جایز است وآنچه در تیسیر ابو عمرو دانی نقل کرده است حکایت نه روایت لکن فتح اشهر واصح است پس اماله جایز باشد

[illegible]

ویحشر یا ضم مع فتح ضمه واعدا خذ والجمع عم عقنقلا
لدی ثمرات ثم یا شرکائی المضاف ویا ربی به الخلف بجلا

یعنی حا حذ قرا سبعه غیر از نافع ویوم یحشر بیا مضمومه وفتح شین ورفع اعدا خوانند ونافع بنون مفتوحه وضم شین

ونصب اعدا خوانند ومدلول عم وعین عقنقلا نافع وابن عامر وحفص وما تخرج من ثمرات باثبات الف بر صیغت جمع خوانند
وباقیان بحذف الف بر صیغت توحید **تسهلا** قوله یا ضم دو ضد دارد ضد یا نون است وضد ضم فتح وترجمه اعدا از اطلاق
معلوم شد وقاری توحید وقف بها کند وقاری جمع بتا واللذین ویلحدون وارنا واعجمی واماله نای یاد کرده شده وبا اضافه قوله
این شرکای ابن کثیر بفتح خوانند والی ربی ان لی ورش وابو عمرو بفتح خوانند وقالون را دو وجه باشد کما اشار بقوله به الخلف بجلا
ویا محذوفه درین سورة نیامده است وادغام کبیر شانزده است فقال لها انطق کل خلقکم النار لهم الخلد جزا توعدون نحن
تدعون نزلا الشیطان نزغ انه هو والقمر لا تسجدوا بالذکر لما یقال لک قیل للرسل فاختلف فیه بعد ضرا آیتنا یبتغی عم

ویوحی بفتح الحا ذ ان ویفعلون غیر صحاب یعلم ارفع کما اعتلا

یعنی مدلول دال دان ابن کثیر کذلک یوحی بفتح حا واثبات الف بعد از حا خواندست وباقیان بکسر حا وبعد از حا یا ساکنه خوانند وقرا
سبعه غیر اصحاب ما یفعلون بیا خوانند ومدلول صحاب حمزه وکسایی وحفص بخطاب خوانند ومدلول کاف کما وهمزه اعتلا ابن عامر
ونافع ویعلم الذین برفع میم خوانند وباقیان بنصب **تنبیها** یوحی که درین سوره است ضم نکرد یا اول که قرا متفق اند در کسر حا
آن وروایت فتح یا یوحی آمده است در تلفظ کردن والف یوحی دانسته شد از وحی یوحی ویا یوحی از نحو یوحی الیهم وترجمه یفعلون
از اطلاق معلوم شد واز ترتیب تلاوة معلوم شد که کلمه مختلف فیه علم یا تا است که بعد از والذین یجادلون می آید ویعلم اول
که بعد از ویفعلون می آید قرا متفق اند در نصب آن وحم ویکاد وینزل الغیث والریح ویتفطرن ونحیر یاد کرده شده

بما کسبت لا فا عم کبیر فی کبایر فیها ثم فی النجم شمللا

یعنی مدلول عم نافع وابن عامر فبما کسبت بغیر فا خوانند وباقیان در اول کلمه باثبات فا خوانند ومدلول شین
شمللا حمزه وکسایی کبایر الاثم درین سوره ودر نجم بکسر با پیش از یا ساکنه بغیر الف خوانند وباقیان بفتح با وبعد از با
باثبات الف وبعد از الف همزه مکسوره خوانند **تنبیها** از اطلاق ناظم معلوم شد که فا در اول کلمه باشد واز لفظ
کبیر وکبایر مستغنی شد از ترجمه آن وقوله شمللا اشارتست بخفت قرات حمزه وکسایی وقوله عم اشارتست بدانچه
در مصاحف شام ومدینه فبما کسبت مرسوم است بغا والله اعلم

او یرسل فارفع مع فیوحی مسکنا اتانا وان کنتم بکسر شذا علا

یعنی مدلول همزه اتانا نافع او یرسل رسولا فیوحی برفع لام او یرسل واسکان یا یوحی خوانند وباقیان بنصب یرسل
ویوحی خوانند وقوله ان کنتم از سوره زخرف است وفرمود مدلول شین شذا وهمزه العلا حمزه وکسایی ونافع صفحا
ان کنتم بکسر همزه خوانند وباقیان بفتح وقوله شذا علا اشارتست بعلو روایت وصحت آن از جهت عربیت ودر سوره
شوری یا اضافه نیست ویا محذوفه قوله الجوار فقط ابن کثیر باثبات یا خواند در حالتین ونافع وابو عمرو باثبات خوانند

[illegible]

وینشا فی ضم وثقل صحابه عباد برفع الدال فی عند غلغلا

واسکان

یعنی مدلول صحاب حفص و حمزه و کسایی او من ینشؤ بضم یا و فتح نون و تشدید شین خوانند و باقیان بفتح یا
نون و تخفیف شین و مدلول عین علا ابو عمرو و کوفیان عباد الرحمن بیا مفتوحه و اثبات الف بعد از با و رفع
دال عباد الرحمن خوانند و باقیان در مکان با نون ساکنه و حذف الف و فتح دال نحو عند الرحمن خوانند و قوله غلغلا
من غلغل الماء فی الشجر اذا تخللها اشارتست بدانکه قرات عباد و عند یک معنی است و اکرچه لفظشان مختلف است

وسکن وزد همزا کواو اواشهدوا امینا وفیه المد بالخلف بللا

یعنی مدلول همزه امینا نافع اشهدوا خلقهم بهمزه ثانیه مسهله مضمومه چو واو و سکون شین خوانند و مدلول با بللا قالون
ادخال الف کند میان همزتین بیک وجه و بوجه دوم ترک ضد کند و موافقت کند با ورش و این قول اشهر است و در قراءت
شین ساکن باشد و باقیان اشهدوا خلقهم بهمزه مفتوحه بی معرفی همزه مسهله خوانند و فتح شین سها از لفظ
ناظم معلوم شد که قوله سکن مراد سکون شین است و ضد زیادتی همزه و حذف همزه باشد و مراد از مد الف است کما مر
و قوله کواو عبارتست از همزه بین بین و اشارت کرد بصحت نقل قراءت بقوله امینا که منقول است از نافع قرأت علی السبعین من التابعین

وقل قال عن کفو وسقفا بضمه وتحریکه بالضم ذکرا نبلا

یعنی مدلول عین عن و کاف کفو حفص و ابن عامر قال اولو بفتح قاف و اثبات الف بعد از قاف و فتح لام بعد از الف
خوانند و باقیان بضم قاف و سکون لام و حذف الف خوانند و مدلول ذال ذکرا و همزه انبلا ابن عامر و کوفیان و نافع قوله سقفا
بضم سین و قاف خوانند سها از لفظ قل و قال مستغنی شد از ترجمه قراءتین و در تیسیر قل را مقید کرده اند با ولو تا ملتبس نشود بقال
سیر فوتها که قراء در فتح قاف آن متفق اند و ناظم اعتماد بر شهرت قراءت کرد و تنبیه کرد بکتابت و معلوم به قاری بقوله عن کفو و قوله ذکرا

وحکم صحاب قصر همزة جانا واسورة سکن وبالمد عدلا

یعنی مدلول حاکم و صحاب ابو عمرو و حمزه و کسایی و حفص حتی اذا جانا بحذف الف خوانند و باقیان با اثبات الف میان همزه
و نون خوانند سها حاکم رمز است چنانکه کاف کم صحیحه کند در کاف رمز است و مراد از قصر همزه جانا آنست که اشباع فتحه
نکنند بر وجهی که از ان اشباع الفی حاصل شود و قراء در فتح و اماله بر اصل خود باشند و در مراتب مد و تحقیق و تخفیف بر قواعد
خود و لا یا ایها الساحر قد سبق و قوله عدلا اشارتست بجمع اسوره نون افعله نحو خمار و احمره والله اعلم

وفی سلفا ضما شریف وصاده یصدون کسر الضم فی حق نهشلا

یعنی مدلول شین شریف حمزه و کسایی فجعلناهم سلفا بضم سین و ضم لام خوانند و باقیان بفتح حرفین و مدلول فا فی حق
و نون نهشلا حمزه و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم منه یصدون بکسر صاد خوانند و باقیان بضم سها قوله ضما ضم حرفین منزله
بسین و لام سلفا که اطلاق ناظم دلالت بر آن میکند و چون صاد یصدون دو موضع افتاده است کسر را مقید کرد اینجا بآن و سماعی و ضم قد سبق

االهة الکوفی یحقق ثانیا وقل الفا للکل ثالثا ابدلا

یعنی قراء کوفه و قالوا االهتنا بتحقیق همزه ثانیه و باقیان بتخفیف یعنی بتسهیل بین بین و قراء سبعه همزه ثالثه را ابدال
کنند بالف سها کوفیان در تحقیق همزتین االهتنا بر قاعده خود باشند و حرمیان و ابو عمرو و ابن عامر تسهیل
همزه ثانیه کنند بین بین و از قراء کسی ادخال الف نکند میان همزتین و ورش بر اصل خود باشد در مد و ثلثه لکن بخلاف قاعده

وفی تشتهیه تشتهی حق صحبة وفی ترجعون الغیب شایع دخللا

یعنی مدلول حق و صحبه ابن کثیر و ابو عمرو و شعبه و حمزه و کسایی بحذف ها ضمیر خوانند در تشتهیه پس قراءت ایشان تشتهی الانفس
باشد و باقیان اثبات ها ضمیر کنند بعد از یا ساکنه و مدلول شین شایع و دال دخللا حمزه و کسایی و ابن کثیر والیه یرجعون
بغیب خوانند و باقیان بخطاب سها از لفظ تشتهی و تشتهیه لفظا مستغنی شد از ترجمه و وجود ها در مصحف شام و مدینه
بحذف ها مرسوم است اشارت کرد بدان بقوله حق صحبة و نیز در ان خفتی هست

وفی قیله اکسر واکسر الضم بعد فی نصیر وخاطب تعلمون کما انجلا

یعنی مدلول فا فی و نون نصیر حمزه و عاصم و قیله یا رب بکسر لام و ها مع صله خوانند و باقیان بفتح و ضم مع صله
خوانند و مدلول کاف کما و همزه انجلا ابن عامر و نافع فسوف تعلمون بخطاب خوانند و باقیان بغیب سها
یعلمون مختلف فیه آخر سوره است زیرا که بعد از قیله است پس قوله الا من شهد بالحق و هم یعلمون خارج باشد که قراء متفق

بتحتی عبادی الیا ویغلی دنا علا ورب السموات اخفضوا الرفع ثملا

یعنی در سوره با اضافه من تحتی و یا عبادی لا خوف است نافع و بزی و ابو عمرو من تحتی بفتح خوانند یا عبادی
ابوبکر در حالت وصل بفتح خواند و در حالت وقف باسکان و نافع و ابو عمرو و ابن عامر باسکان خوانند در حالتین و ابن کثیر و حفص
و حمزه و کسایی بحذف یا خوانند و یا محذوفه فاتبعون هذا ابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خواند و مدلول دال دنا و عین علا
ابن کثیر و حفص یغلی فی البطون بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول ثا ثملا کوفیان رب السموات بجر با خوانند و باقیان
برفع سها قوله عبادی الیا آخر مسایل زخرف است و رب السموات اول مسایل دخان و یغلی در تلاوة موخر است از نحو رنا
معلوم داشت و ترجمه آن از اطلاق معلوم شد و خفض را از جهت ضد مقید کرد اند و چون حکم بر مضاف است نه بر مضاف الیه
پس معلوم شد که خلاف در باء رب نه در رب السموات و بقید رب السموات ربکم و رب آبائکم بیرون رود که قراء متفق اند و چون
لفظین صلاحیت فتح دارند از جهت اعراب تنبیه کرد بدان بقوله ثملا و تعبیر جر کرد بر خفض بر مذهب کوفیان

وضم اعتلوه اکسر غنی انک افتحوا رجا وقل انی ولی ابا حلا

یعنی مدلول غین غنی ابو عمرو و کوفیان فاعتلوه بکسر تا خوانند و باقیان بضم تا خوانند و مدلول را رجا کسایی ذق انک
بفتح همزه خواند و باقیان بکسر بعد از ان بیت تمام کرد با اضافه سوره الدخان بروایت معنی صحیح کما اشار بقوله حلا
وان ذوات انی آتیکم حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانند و لی فاعتزلون ورش بفتح خواند و یا محذوفه دو است ان ترجمون

و فا عقدون ورش در حالت وصل باثبات خواند در موضع عسها کسر را تقیید کرد اید از هو ضد و مراد از ضم و کسر در قوله
اعتلوه اگر ضم تا اعتلوه است و قوله انگل فتحوا مراد فتح همزه است زیرا که حرف اولست و مطلق فتح بر اصطلاح ناظم نزل باشد بر حرف اول
تنبیه کرد بدین معنی بقوله ربحا ای شبهی یعنی ربحا فی حسن و جه من جهة التاویل و القوی من جهة العربیة و ادغام کبیر در سوره است
الا ان الله هو فالله هو جعل لکم البصیرة الکتاب بالحق الفصل الفقضی و یعلم ما و ینشر رحمته یاتی یوم برسل رسولا و در زخرف دو است
جعل لکم فی ثلث مواضع سخر لنا الرحمن نقیض رسول بهم مریم مثلا و لابین لکم ان الله هو فاعبدوه هذا ربک قال و در سوره دخان
چهار موضع است یفرق کل انه هو السمیع فی البحر رهوا انه هو العزیز

سورة الشريعة والاحقاف

معًا رفع آيات على كسره شفا ... وإن وفي أضمر بتوكيد أولا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسائی آیات لقوم بکسر تا خوانده در موضعین و باقیان برفع عسها اصطلاح ناظم است چون گوید
معا شامل دو کلمه باشد و اگر آن حرف زیاده از دو کلمه باشد منزل بر اول و ثانی باشد و درین موضع منزل بر ثانی و ثالث است
زیرا که مراد آیات ثانی است که لام در اول نباشد کما اشار بقوله رفع آیات پس آیات للمومنین که در اولست خارج باشد و نا را تقیید کرد اید
بکسر از هو ضد و نکفت علی جمع زیرا که جمع علامت نصب است و الرفع و یومنون و رجز الیم یاد کرده شد و چون اعراب این کلمه از باب
عطف بر معمولی عاملین مختلفین بود زیرا که و فی خلقکم معطوف است بر فی السموات و عامل در و فی است و آیات اخیر معطوف
بر آیات اول و عامل در وی ان بر تقدیر انکه آیات ثانی منصوب باشد و بر تقدیر رفع معطوف بر محل لآیات زیرا که اسم
و محل آن رفع است بر ابتدائیت تنبیه کرد ناظم بدین بقوله وان و فی اضمر و مراد ناظم ازین اضمار نیابت واو عاطفه است بجای عاملین
مذکورین و چون عطف بر معمولی عاملین مختلفین بود نزد مشاهیر بصریان غیر جایز است ناظم از آن عدول کرد با وجهی دیگر
و فرمود که بتوکید اولا یعنی این ترکیب نزد علما این نیست که عطف بر عاملین مختلفین مختفی نمی دارند ما ولست بدانکه آیات ثانی
تاکیدات از آن لآیات اول خواه که مرفوع باشد و خواه منصوب و هم چنین اختلاف در تاکید جاری بجری آیات کرد انیده اند
تا بر سیاق واحد باشد و چون تاول بتاکید باشد از باب عطف بر عاملین مختلفین نباشد پس باتفاق جایز باشد فالذلک

لیجزی یا نص سما وغشاوة ... به الفتح والإسكان والقصر شملا

یعنی مدلول نون نص عاصم و مدلول سما حرمیان و ابو عمرو لیجزی قوما بیا خوانده و باقیان بنون و مدلول شین شملا حمزه و کسائی
علی بصره غشاوة بفتح غین و اسکان شین بغیر الف خوانده و باقیان بکسر غین و فتح شین و اثبات الف بعد از شین خوانده عسها
از آنچه گفت بیا خوانده مراد آنست نه تا و مراد از فتح فتحه غین است و مراد از اسکان و قصر اسکان شین و حذف الف است
از وی و محل مد و خصوصیت مد از لفظ ناظم معلوم شد و چون قرات یا لیجزی اسناد با ضمیر اسم حق تعالی بود اشاره کرد

والساعة ارفع غير حمزة حسنا الـ ... محسن إحسانا لكوف تحولا

یعنی همه سبعه غیر از حمزه والساعة لا ریب فیها برفع خوانده و حمزه بنصب و اهل کوفه بوالدیه احسانا بهمزه مکسوره و اسکان حا

خوانده و فتح سین و اثبات الف بعد از سین و باقیان حسنا بضم حا و اسکان سین و حذف الف خوانده عسها واو عاطفه در
واو والساعة در آورد تا معلوم شود که واو دوم واو تلاوة است و لز تقیید والساعة بواو قوله یوم تقوم الساعة و ما تدری
بای الساعة خارج گردید که در رفع آن متفق اند و این آخر مسایل جاثیه است و حسنا از مسایل احقاف است و از لفظ حسنا
و احسانا مستغنی شد از ترجمان و معنی تحول آنست که کلمه مذکوره بر مذهب کوفیان محول باشد از مفعول به با مفعول مطلق

وغير صحاب أحسن ارفع وقبله ... وبعد بيا ضم فعلان وصلا

یعنی همه سبعه غیر از حمزه و کسائی و حفص نتقبل عنهم و نتجاوز حرف اول از فعلین بیا مضمومه خوانده اند و احسن برفع نون
و حمزه و کسائی و حفص اول فعلین بنون مفتوحه و احسن بنصب نون خوانده عسها و عین غیر در بین کلمه از هم
استثنا است و قوله وصل یعنی ضم کن احد الفعلین را با حدی و آن یاد کرده شد والله اعلم

وقل عن هشام أدغموا تعدانني ... نوفيهم باليا له حق نهشلا

یعنی هشام ادغام کند نون اول را از تعدانني در نون ثانیه و غیر هشام باظهار نونین خوانده و مدلول لام له و حق نون نهشلا
هشام و ابن کثیر و ابو عمرو و عاصم ولیوفیهم اعمالهم بیا خوانده و باقیان بنون عسها نون مدغم و مظهر از اجماع معلوم شد
و لام لیوفیهم حذف کرد از بهر وزن و از هشام و الحکم یاد کرده شد و مراد ابن تشمل گویند و اینجا معنی آنست که قاری مرد عالم است

وقل لا يرى بالغيب واضمم وبعده ... مساكنهم بالرفع فاشيه نولا
ويا لكني ويا تعدانني وإنني ... وأوزعني بها خلف من تلا

یعنی مدلول فا فاشیه و نون نولا حمزه و عاصم لا یری بغیب و ضم یا و مساکنهم بنصب نون خوانده و ایشان در فتح و امالة اصل خود باشند
و در جاثیه یا اضافه و محذوفه نیست و الوال الغطا اشارت با فشا علم حمزه و عاصم و ادغام کبیر در جاثیه هفت است علم من بعد لکم
بصایر للناس الصالحات سواء الهه هواه آیات الله هزوا و ادغام کبیر در احقاف هفت است الحکیم ما اعلم بما و شهد شاهد قال
قال لوالدیه با مر ربها العذاب بما العزم من الرسل و قوله و یا و لکنی اشارت بیا اضافه در احقاف و آن چهار است فاما اوله ولکنی
اریکم نافع و بزی و ابو عمرو بفتح خواند و اتعدانني نافع و ابن کثیر بفتح خوانده و انی اخاف حرمیان و ابو عمرو بفتح خوانده و اوزعنی ورش
و بزی بفتح خوانده و یا محذوفه درین سوره نیست
(در حاشیه: و باقیان بخطاب مع فتح التا و مساکنهم بنصب نون خوانده‌اند)

ومن سورة محمد صلعم إلى سورة الرحمن عز وجل

وبالضم واقصر واكسر التا قاتلوا ... على حجة والقصر في آسن دلا
وفي آنفا خلف هدى وبضمهم ... وكسر وتحريك وأملي حصلا

یعنی مدلول عین علا و حا حجه حفص و ابو عمرو والذین قتلوا بضم قاف و کسر تا بغیر الف خوانده و باقیان بفتح قاف و تا و اثبات
الف میان قاف و تا خوانده و مدلول دال دلا ابن کثیر غیر آسن بحذف الف خوانده و باقیان باثبات الف بعد از همزه خوانده و مدلول
ها هدی بزی آنفا بیک وجه بقصر خوانده و بوجه دوم بمد چنانچه قرات باقی قرا است و مدلول حا حصلا ابو عمرو و املی لهم

بضم همزه وکسر لام و یا مفتوحه خوانده و باقیان بفتح همزه و لام و اثبات الف بعد از لام خوانند سبها یعنی قصر اینجا حذف حرف مدات و خصوصیت مد و محل آن در مسایل ثلثه مذکوره از لفظ ناظم دانسته شد و مثله آنفا در اکثر کتب قراءت مذکور است پس ناظم اشاره کرد بهمین روایت قصر آنفا بقول هدی و یا املی از لفظ ناظم معلوم شد و فتح یا از قید پس غیر ابو عمرو و اما سوی الا یا ساکنه زیرا که حرکت مطلق یاد کرده است پس ضد آن سکون باشد بنا بر اضداد و هر یک از قرا غیر از ابو عمرو بر اصل خود باشد در املی و عنهم و کاین یاد کرده شد و قوله علی حجه دلالت بوجه قراءت و صریح رسم در فعلوا و قوله صلا تنبیه است بر آنچه قاری ضم املی وقف کند بر سولهم و ابتدا کند با ملی تا فرق ظاهر شود میان آنکه فعل مسند باشد

واسرارهم فاکسر صحابا ونبلونکم نعلم الیا صف ویبلو واقبلا

یعنی مدلول صحاب حفص و حمزه و کسایی و الله یعلم اسرارهم بکسر همزه خوانده و باقیان بفتح و مدلول صاد صف ابو بکر و لیبلونکم حتی یعلم و یبلو اخبارکم در مواضع ثلثه بیا خوانده و باقیان بنون سبها قوله واقبلا اشارت است یعنی کلمات مذکوره یعنی بنقاد امر حق سبحانه باش و صبر کن بر مشقات تا اجر یابی در آخرت و رضوانه و السلم یاد کرده شد و قوله و فی یؤمنوا اول سوره

وفی یؤمنوا حق وبعد ثلثة وفی یا یؤتیه غدیر تسلسلا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو لیؤمنوا بالله و تعزروه و توقروه و تسبحوه بغیب خوانده در کلمات اربعه و باقیان بخطاب و مدلول غین غدیر ابو عمرو و کوفیان فسیؤتیه بیا خوانده و باقیان بنون سبها حذف لام لیؤمنوا کرد و تلفظ کرد با آن تلاوت و بعد ثلثة از بهر وزن و ترجمه آن معلوم شد از اطلاق و تنوین سنوتیه حذف کرد و تصریح یاد کرد از بهر ضد و تا تسلسلا از بکر اوصاف و سوله ادراک آن اشاره کرد بقوله تسلسلا و دایرة السوء و علیه الله قد ذکر

وبالضم ضرا شاع والکسر عنهما بلام کلام الله والقصر وکلا

یعنی مدلول شین شاع حمزه و کسایی بکم ضرا بضم ضاد خوانده و باقیان بفتح و مدلول ضمیر عنهما یعنی حمزه و کسایی کلام الله بکسر لام و حذف الف خوانده و باقیان بفتح لام و اثبات الف بعد از لام خوانند سبها مراد از قصر حذف حرف مدات و ضد حذف اثبات باشد و محل مد و خصوصیت آن از لفظ ناظم معلوم شد و ندخله و نعذبه یاد کرده شد و قوله شاع اشارت است بوجه ضم ضرا شیوع ضم آن در نظایر او مثل قوله بضر و قوله وکلا اشارت است بر وم کسر لا کلام الله مع قصر الف یعنی قصر الف شایع کسر باشد و ملازم وی

بما یعملون حج شطأه دعا ماجد واقصر فآزره ملا

یعنی مدلول حاء حج ابو عمرو بما یعملون بصیرا بغیب خوانده و باقیان بخطاب و مدلول دال دعا و میم ماجد ابن کثیر و ابن ذکوان اخرج شطأه بفتح طا خوانده و باقیان باسکان و مدلول میم ملا ابن ذکوان فآزره بحذف الف خوانده و باقیان باثبات الف بعد از همزه سبها بما یعملون مختلف فیه آنست که بعد از کلام الله می آید پس بما تعملون خبرا احتراز باشد که قرا متفق اند در خطاب آن و حا حرکت ترجمه است و مراد از قصر عدم حروف مدات و مسایل سوره فتح با خر رسید و علی سوء قد ذکر و معانی رموز اشارت است بوجوه صحت

قراءت و لفظ دعا منصور کرد ابتدا از بهر وزن و شروع کرد در حجرات بقوله

وفی یعملون دم یقول بیاء اذ صفا واکسروا ادبار اذ فاز دخللا

یعنی مدلول دال دم ابن کثیر که در آخر سوره است بغیب خوانده و باقیان بخطاب و مدلول همزه اذ و صاد صفا و فا فاز و دال دخللا نافع و حمزه و شعبه و ادبار السجود بکسر همزه خوانده و باقیان بفتح سبها ترجمه یعملون از اطلاق معلوم شد و تبشروا و مینا و بالنکم قد ذکر و مراد از قوله و ادبار آنست که در سوره ق است زیرا که آنرا یاد کرده در میان یقول و ینادی پس و ادبار النجوم در طور خارج باشد که قرا در کسر آن متفق اند از طرق ناظم و دخللا جایز باشد که اشاره باشد بدانچه کسر ادبار که مناسب سجود است چون غیب یعملون مناسب ما

وبالیا یناد قف دلیلا بخلفه وقل مثل ما بالرفع شم صحبة ولا

یعنی مدلول دال دلیلا ابن کثیر یوم ینادی باثبات یا خواند بیک وجه در حال وقف و بوجه دوم بحذف موافق باقی قرا و مدلول شین شم و صاد صحبة حمزه و کسایی و شعبه انه لحق مثل ما برفع لام خوانده و باقیان بفتح سبها چون ابن کثیر را اختلاف در وقف بود پس متابعت صاحب تیسیر را این مسئله در موضع یاد کرد و معانی رموز کما و بنا در آخر مسایل قاف است و یشقق و علوا

وفی الصعقة اقصر مسکن العین راویا وقوم بخفض المیم شرف حملا

یعنی مدلول را راویا کسایی فاخذتهم الصاعقة بسکون عین و حذف الف خوانده و باقیان بکسر عین و اثبات الف یعنی و مدلول شین شرف و حا حملا حمزه و کسایی و ابو عمرو و قوم نوح بجر خوانده و باقیان بنصب و سلم قد ذکر سبها ضد اسکان فتح باشد و چون آن متعذر است پس کسر عین متعین باشد حمل بر نظیر که مجمع علیه است نحو فاخذتهم الصاعقة و بدین تاویل که گفته آمد تنبیه کرد بقوله راویا و چون از مسایل و الذاریات فارغ شد شروع کرد در سورة و الطور بقوله

وبصر واتبعنا بواتبعت وما التنا اکسروا دنا وان فتحوا الجلا

رضی یصعقون اضممه کم نص والمصیطرون لسان عاب بالخلف زملا

وصاد کزای قام بالخلف ضبعه وکذب یرویه هشام مثقلا

یعنی ابو عمرو و الذین آمنوا و اتبعتهم بقطع همزه و باسکان تا و عین و اثبات نون بعد ها الف خوانده و غیر ابو عمرو بوصل همزه و فتح تا و عین و در مکان نون و الف تا ساکنه خوانده و مدلول دال دنا ابن کثیر و ما التناهم بکسر لام خوانده و غیر او بفتح خوانده و مدلول همزه الجلا و را رضی نافع و کسایی انه هو بفتح همزه خوانده و باقیان بکسر و مدلول کاف کم و نون نص ابن عامر و عاصم فیه یصعقون بضم یا خوانده و باقیان بفتح و مدلول لام لسان و زا زملا هشام و قنبل ام هم المصیطرون و بالسین خوانده و باقیان غیر حفص بصاد خوانده و مدلول عین عاب حفص را دو وجه باشد بیک وجه سین و وجه دوم صاد که اشاره بقوله عاب بالخلف و مدلول قاف قام خلاد را دو وجه باشد وجه اول باشمام زای موافق قراءت خلف و وجه دوم بصاد خالص و قوله ما کذب هشام بتشدید ذال خوانده و باقیان بتخفیف سبها حذف ضمیر کرد از و اتبعتهم از بهر وزن و از تلفظ بکلمتین مستغنی شد

از ترجمه و مصطلح ناظم آنست که در اطلاق حمل ابواب حروف اول منزل باشد اما چون الم نزدیک بود بهمزه در التناوف وسط را اعراب حرف اول
دادو و قوله دینا تنبیه است برین معنی مذکور اکثرا قربا و یصعقون به مصیطر را مقوم دانست از نحو دون و کذر از مسایل و النجم

تماروانه تمرونه وافتحوا شذا مناة للمكي زد الهمز واخفلا
وبهمز ضيزى خشعا خاشعا شفى حميدا وخاطب يعملون فطب كلا

یعنی مدلول شین شفا حمزه و کسایی افتمارونه بفتح تا و سکون میم و حذف الف خوانند و باقیان بضم تا و فتح میم و اثبات الف بعد از میم
خوانند ابن کثیر قوله و مناة بهمزه مفتوحه و ضیزی بهمزه ساکنه خوانند و غیر او بحذف همزه مناة و در مکان همزه ضیزی یا ساکنه خوانند و
مدلول شین شفی و حا حمیدا حمزه و کسایی و ابو عمرو خاشعا ابصارهم بفتح خا و کسر شین و تخفیف شین و اثبات الف میان خا و شین
خوانند و باقیان بضم خا و فتح و تشدید شین و حذف الف خوانند و مدلول فا فطب و کاف کلا حمزه و ابن عامر سیعلمون غدا بخطاب خوانند
و باقیان بغیب **تنبیها** از لفظ تمارونه تمرونه مستغنی شد از ترجمه و مقید کرد ابتدا تا را بفتح از بهر عدم جلا لفظ که در مصطلح گفته بعد
و باللفظ استغنی عن القید ان جلا و چون مسایل سوره نجم تمام شد غیر موضع خشعا خاشعا و تلفظ بلفظین کرد تا از ترجمه مستغنی باشد
و سیعلمون سیعلمون از نحو دون حذف کرد و کبره و امهاتکم و التناه و اللاتی و فواصل و عاد الاولی و ثمود را در نجم و نکر و فتحنا
در قمر یاد کرده شد و معانی رموز اشارت بصحت وجوه و اثبات قرات و رد بر قول منکران و از سوره محمد صلعم تا سوره رحمن عز و جل
یا اضافه نیست و اما یا محذوفه در قاف چهار است وعید افعیینا و من یخاف وعید ورش باثبات یا خواند در حالت وصل و اما یای ذی
در موضع خود یاد کرده شد و قوله المنادی نافع و ابو عمرو باثبات یا خوانند در حالت وصل و ابن کثیر باثبات یا خوانند در حالتین و در سوره
قمر یاآت محذوفه هشت است یدع الداع بزی باثبات یا خواند و قنبل و باقی قرا بحذف و ورش و ابو عمرو در حالت وصل باثبات یا خوانند
و الی الداع در حالتین ابن کثیر باثبات یا خواند و نافع و ابو عمرو در وصل قوله نذری در شش موضع می آید تفرد ورش باشد که در حالت
وصل باثبات یا خواند و ادغام کبیر در سوره محمد صلعم دو است الصالحات جنات ناصر لهم زین له عندک قالوا للعلم ماذا
یعلم متقلبکم القتال و ایت تبین لهم سول لهم ما تبین لهم و در فتح ادغام سیزده است لیغفر لک ما تقدم من المؤمنات جنات
سیقول لک یغفر لمن و یعذب من فعلم ما لم تعجل لکم فعلم ما لم ارسل رسوله الکفار رحما السجود ذلک اخرج شطاه و در
ادغام نجم است الامر لعنتم الالقاب بئس ارباکلهم و قبایل لتعارفوا و یعلم ما و در قاف ادغام هشت است و یعلم ما توسوس
قال لا القول لدی نقول لجهنم زیک قیل نحن نحیی اعلم بما و در و الذاریات ادغام دو است و الذاریات ذروا افک قتل
حدیث ضیف لذلک قال قال ربک انه هو خز ابن رحمة و در و النجم ادغام دو است الملایکة تسمیة اعلم بمن ضل اعلم بمن اهتدی
اعلم بکم اعلم بمن و انه هو در جهار موضع الحدیث تعجبون و در قمر ادغام دو است یقولون نحن متقعد صدق **سوره الرحمن عز و جل**

والحب ذو الريحان رفع ثلاثها بنصب كفى والنون بالخفض شكلا

یعنی مدلول کاف کفی ابن عامر قوله و الحب و ذو و الریحان در مواضع ثلثه بنصب خواند و مدلول شین شکلا حمزه و کسایی

و الریحان بجر نون خوانند و برفع حرفیز با قیین و حا فی قرا در مواضع ثلثه برفع خوانند پس حاصل سه قرات باشد قرا سه را
تنبیها از بهر اختلاف معنی واو عاطفه را در سه را و عاطفه آورد و نصب را مقید کرد اند از بهر ضد و حولا در مصحف شامی ذا الحب
ذا مرسوم بود با الف تنبیه کرد بان بقوله کفی و قوله شکلا ای قید و صور یعنی حمزه و کسایی نون و الریحان را مقید کرد اند بخفض

ويخرج فاضمم وافتح الضم اذ حمى وفي المنشات الشين بالكسر فاجملا
صحيحا بخلف نفرغ اليا شايع شواظ بكسر الضم مكيهم جلا

یعنی مدلول همزه اذ و حا حمی نافع و ابو عمرو یخرج منهما اللؤلؤ بضم یا و فتح را خوانند و باقیان بفتح یا و ضم را و مدلول فا فاجملا حمزه
المنشات بکسر شین خوانند و مدلول صاد صحیحا شعبه بیک وجه موافق حمزه کند و بوجه دوم موافق باقی قرا باشد یعنی بفتح شین
خوانند و مدلول شین شایع حمزه و کسایی سنفرغ لکم بیا خوانند و باقیان بنون و ابن کثیر شواظ بکسر شین خوانند و باقیان بضم
تنبیها مراد از ضم یا یخرج است و مراد از فتح فتح را و صحت وجهین شعبه تنبیه کرد بقوله صحیحا و سین سنفرغ حذف کرد تا یا که محل
اختلاف است اول ملفوظ باشد و ابدا الثقلان یاد کرده شد و معانی رموز اشارت است بتوجه قرات کامه

ورفع نحاس جر حق وكسر ميم يطمث الاولى ضم تهدى وتقبلا
وقال به الليث في الثاني وحده شيوخ ونص الليث بالضم الاولا
وقول الكسائي ضم ايهما تشا وجيه وبعض المقرئين به تلا

یعنی مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو قوله و نحاس بجر خوانند و باقیان برفع و مدلول تا تهدی دوری از کسایی بضم میم یطمثهن از کلمه
اول و کسر میم از یطمثهن که کلمه ثانیه است خوانده است و لیث بیک وجه بعکس قرات دوری خوانده است و بوجه دوم مثل دوری است و کسایی
مخیر کرده این است رواة را بین امرین اگر خواهد یطمث اول را بضم خواند و ثانی بکسر و اگر خواهد اول را بکسر خواند و ثانی بضم **تنبیها**
جر را مقید کرد اند از بهر ضد قوله و بعض المقرئین به تلا ضمیر عاید است تا تخییر یعنی بعضی از ائمه قرا غیر از تخییر روایت نکرده اند از کسایی
پس حاصل آن باشد که سه وجه منقول است از کسایی ضم اول و کسر ثانی و کسر اول و ضم ثانی و تخییر از روایتین و جایز باشد یطمثهن بضم تا
خواندن و فی الاولی بنقل همزه و جایز باشد یطمث بضم تا و ترک نقل در فی الاولی

واخرها يا ذي الجلال ابن عامر بواو ورسم الشام فيه تمثلا

یعنی ابن عامر قوله ذو الجلال در آخر رحمن بواو خواند و باقی قرا بیا خوانند **تنبیها** چون در مصطلح واو و دال ... انست
بر یا تعرض یا را رسانید و بیت را ابتدا ساخت رسم ذو الجلال با تمام رسانید و معلوم شد که در مصحف شام بواو مرسوم است و در سوره رحمن
یا محذوفه و اضافه نیست و ادغام کبیر دو است التی یکذب بها عینان نضاختان **سورة الواقعة والحديد**

وحور وعين خفض رفعهما شفى وعربا سكون الضم صح فاعتلا

یعنی مدلول شین شفی حمزه و کسایی و حور و عین بجر را خوانند در کلمتین و باقیان برفع و مدلول صاد صح و فا فاعتلا شعبه و حمزه

کردانید
عربا بسکون را خواندند و باقیان بضم **تنبیها** قوله وعربا عطف کرد بر حور تا اخبار باشد از اختلاف اسمین و اسکان در عربا مقید از تحرضد و تنبیه کرد بحذف اسکان و صحت روایت و علو آن بقوله صحیح فاعتلا

وخفف قدرنا دارَ والضم شرب في ندا الصفو واستفهام انا صادلا

یعنی مدلول دال دار ابن کثیر نحن قدرنا بتخفیف دال خواندند و باقیان بتشدید و مدلول فا فی و نون ندا و عین الصفو حمزه و عاصم و نافع شرب الهیم بضم شین خواندند و باقیان بفتح آن و مدلول صاد صفا شعبه انا لمغرمون بزیادتی همزه مفتوحه بر صیغت استفهام خواندند و باقیان بحذف همزه از این خواندند بر صیغت خبر **تنبیها** بر اصطلاح ناظم تخفیف مبرا باشد بر دال قدرنا و همزه و صاد را رمز کرد ابتدا از نحو نیم معنی و شعبه بر اصل خود باشد در تحقیق و قصر همزتین و از وی روایت تسهیل همزه نیز آمده است لکن از طرف ناظم نیست کما اشار بقوله صفا و لا و قدرنا در تلاوة موخر است از شرب و قوله دار اشارت بود بخفیف قدرنا و استفهام من و تترکون

بموقع بالاسکان والقصر شایع وقد اخذ اضمم واکسر الخا حولا
ومیثاقکم عنه وکل کفی وانظرونا بقطع واکسر الضم فیصلا

یعنی مدلول شین شایع حمزه و کسایی بموقع النجوم باسکان واو و حذف الف خواندند و باقیان بفتح واو و اثبات الف بعد از واو خواندند و مدلول حا حولا و ضمیر عنه عاید است با بو عمرو وقد اخذ میثاقکم خوانند بضم همزه و کسر خا اخذ و رفع قاف میثاقکم خواندند و باقیان بفتح همزه و خا و نصب قاف میثاقکم خواندند و مدلول کاف کفی ابن عامر وکل وعد الله برفع لام خواندند و غیر او بنصب و مدلول فا فیصل حمزه انظرونا بقطع همزه انظرونا مفتوحه و کسر ظا خواندند و باقیان بوصل همزه و ضم ظا و در حالت ابتدا همزه را مضموم خوانند **تنبیها** مراد از قصر اینجا حذف حرف مد است و ضد آن اثبات مد و موقع آن مسایل و اقعات و قد اخذ و الحدید و رفع میثاقکم از اطلاق معلوم شد و قوله بضا عمّ و بضا عنه یاد کرده شد و چون قرات ابن عامر مصحف اوست تنبیه کرد بدان بقوله کفی

ویؤخذ غیر الشام ما نزل الخفیف اذ عز والصادان من بعد دم صلا

یعنی قراء سبعه غیر از ابن عامر فالیوم لا یوخذ بتذکیر خوانند و ابن عامر بتانیث و مدلول همزه اذ و عین عز نافع و حفص و ما نزل من الحق بتخفیف زای خوانند و باقیان بتشدید و مدلول دال دم و صاد صلا ابن کثیر و شعبه بتخفیف صاد ان المصدقین و المصدقات خوانند و باقیان بتشدید صاد ین در کلمتین **تنبیها** ترجمه یوخذ از اطلاق معلوم شد و بتخفیف نزل شد در عین نزل و عطف کرد صاد المصدقین و المصدقات بر نزل تا معلوم شود بتخفیف صاد ین و چون حواله کرد بر ترجمه کلمتین بسبب عطف بر نزل امر کرد با سم از ذکا بقوله دم صلا

وآتاکم فاقصر حفیظا وقل هو الغنی هو احذف عم وصلا موصلا

یعنی مدلول حا حفیظا ابو عمرو بما اتیکم بحذف الف خوانند و باقیان با اثبات الف خوانند بمد از همزه و مدلول عم نافع و ابن عامر فان الله هو الغنی بحذف هو خوانند و باقیان با اثبات هو **تنبیها** مراد از قصر حذف حرف مد است و ضد آن اثبات مد باشد و محل مد و خصوصیت آن از لفظ ناظم معلوم شد و قوله حفیظا یعنی نگاه دار مصطلح ناظم را و بالجمل و صلوا تا قدم و چون قرات نافع و ابن عامر موافق مصحف مدنی و شامی است

تنبیه کرد بدان بقوله وصلا موصلا و در سوره واقعه و حدید یا اضافه و زواید نیامده است و ادغام کبیر در واقعه پنج است الذین نحن الخالقون نحن المنشئون نحن اقسم بمواقع فتصلیه جحیم و در حدید انه علیم جنات بعلم ما فی قصر بیم العظیم ما اصاب فان الله هو

وفي سورة المجادلة الى سورة النون

وفي يتناجون اقصر النون ساكنا وقدمه واضمم جيمه فتكملا

یعنی مدلول فا فتکملا حمزه یتنجون بالاثم باسکان نون قبل از تا و بعد از تا جیم را مضموم خواندند و باقیان بفتح نون بعد از تا مفتوحه و بفتح جیم و اثبات الف میان نون و جیم خواندند **تنبیها** از لفظ ناظم معلوم شد که محل اختلاف در یتناجون و قتی باشد که مرفوع بن بس و لا یتناجوا خارج باشد که مجزوم است و اذا تناجیتم نیز خارج باشد زیرا که ماضی است و تناجوا نیز خارج باشد زیرا که امر است و یظاهرون قد ذکر والله اعلم

وکسر انشزوا فاضمم معا صفو خلفه علا عم وامدد في المجالس نوفلا

یعنی مدلول عین علا و عم حفص و نافع و ابن عامر و اذا قیل انشزوا فانشزوا بضم شین خواندند در فعلین و مدلول صاد صفو شعبه بیک وجه موافق ایشان مذکوره خوانده است و بوجه دوم بکسر شین موافق قراء غیر مذکور و مدلول نون نوفلا عاصم تفسحوا فی المجالس بفتح جیم و اثبات الف بعد از جیم خوانده است بر صیغت جمع و باقیان باسکان جیم و حذف الف بر صیغت توحید **تنبیها** ضم با تقیید کرده اند از بهر ضد و خلف از ابو بکر است زیرا که رمز او معلوم است و قاری ضم شین حولا ابتدا کنند بهمزه مضمومه خوانند و آنکه بکسر شین خوانند بکسر همزه خوانند و قوله صفو خلفه اشارت بخفا خلاف که از یحیی روایت تخییر ضم و کسر آمده است و نیز روایت آمده است از ابو بکر که یاد ندارم که چگونه خواند ام این حرف ابن عاصم رحمه الله

وفي رسلي اليا يخربون الثقيل حز ومع دولة انث يكون بخلف لا

اشارت کرد بیا اضافه قوله و رسلی نافع و ابن عامر بفتح خواندند و یا محذوفه درین سوره نیست و ادغام کبیر شش است فیه و رقبه بعلم ما الذین نهوا قیل لکم اولئک کتب حزب الله هم و یخربون از مسایل حشر است فرمود که مدلول حا حز ابو عمرو یخربون مشدد خواندند و باقیان بسکون خا و تخفیف را و مدلول لام لا هشام قوله کیلا یکون دولة بیک وجه تکون بتانیث و دولة برفع خواند و بوجه دوم یکون بتذکیر و دولة بنصب هم چنانکه قراء سبعه **تنبیها** سکون خا یخربون معلوم شد از لفظ ناظم مر قاری تخفیف را و فتح آن مر قاری مثقل را از نحو تحرمونه و سوال کرده اند از ناظم که مراد از انجر کفی بخلف لا چیست شاید که لا نافیه باشد یعنی هشام با حد الوجهین نفی تانیث مذکر کند و اثبات تذکیر و بوجه دوم شاید که لا لای باشد اسم فاعل از لاوی که مقصور شده است از بهر وزن و لا مبطل را گویند یعنی روایت تانیث در یکون با رفع دولة از هشام اکثر و اشهر است از تذکیر پس او مبطل و مثبت بود بر تانیث دون التذکیر و قوله الرعب یاد کرده شد

وکسر جلاء ضم وفتح واقصر وذا ذوي اسوة اني بياء نو صلا

وباقیان داب

یعنی مدلول ذال ذو یعنی حمزه اسوه نافع وابن عامر و کوفیان من وراء جدر بضم جیم و دال وحذف الف خوانده اند بکسر جیم و فتح
و اثبات الف میان دال و را خوانده اند و بعد از آن اشارت کرد بیا اضافه در سوره حشر قوله انی اخاف حرمیان و ابو عمرو بفتح
خوانده و با زوایدی در این سوره نیست و ادغام کبیر هیچ است وقد نقل فی الذین نافقوا قال للانسان الذین نسوا المصیر **تنبیها**
ضم را مقید کردانید از بهر ضد و محل مد و خصوصیت آن از لفظ ناظم معلوم شد و ابو عمرو بر اصل خود باشد در اماله جبار و اماله کاری

وَيُفْصَلُ فَتْحُ الضَّمِّ نَصٌّ وَصَادُهُ بِكَسْرٍ ثَوَى وَالثِّقْلُ شَافِيهِ كُمِّلَا

چون از مسایل حشر فارغ شد شروع کرد در ممتحنه فرمود مدلول نون نص عاصم یفصل بینکم بفتح یا خوانده و غیر عاصم
بضم و مدلول ثا ثوی کوفیان بکسر صاد خوانده و غیر ایشان بفتح و مدلول شین شافیه و کاف کملا حمزه و کسایی و ابن عامر
بتشدید صاد خوانده و غیر ایشان بتخفیف صاد پس حاصل از ترجمه مذکور قراء سبعه را چهار قرات باشد زیرا که ابو عمرو
و حرمیان بضم یا و اسکان فا و فتح صاد مع التخفیف خوانده و عاصم بفتح یا و سکون فا و فتح و کسر صاد و تخفیف صاد
خوانده و ابن عامر بضم یا و فتح فا و صاد با تشدید خوانده و حمزه و کسایی بضم یا و فتح فا و کسر صاد با تشدید خوانده
فتامل ذلک **تنبیها** قرات عاصم از ترجمه خود و کوفیان معلوم شد و قراة حمزه و کسایی از ترجمه کوفیان و از ضد
ایشان و ضد عاصم معلوم شد و قرات ابن عامر از ترجمه و از ضد کوفیان و عاصم معلوم شد و قرات باقیان
از ضد تراجم بیت معلوم شد و فتح را مقید کردانید از بهر ضد و محل تشدید از نحو نفصل الایات معلوم شد و ثا فی کلا

وَفِي تُمْسِكُوا ثِقْلٌ حَلَا وَمُتِمُّ لَا تُنَوِّنْهُ وَاخْفِضْ نُورَهُ عَنْ شَذًا دَلَا

یعنی مدلول حا حلا ابو عمرو ولا تمسکوا بفتح میم و تشدید سین خوانده و غیر او باسکان میم و تخفیف سین خوانده
و مدلول عین عن و شین شذا و دال دلا حفص و حمزه و کسایی و ابن کثیر والله متم نوره بحذف تنوین و جر نوره خوانده
و باقیان بتنوین متم و نصب نوره خوانند **تنبیها** سکون میم تمسکوا مرقاری تخفیف را از لفظ ناظم معلوم شد
و فتح میم مرقاری تشدید را از نظیر آن و این آخر مسایل ممتحنه است و ضد نهی امر باشد پس ضد لا تنون تنوین باشد و سوره

وَلِلّٰهِ زِدْ لَامًا وَأَنْصَارَ نَوِّنَا سَمَا وَتُنَجِّيكُمْ عَنِ الشَّامِ ثُقِّلَا

یعنی مدلول سما حرمیان و ابو عمرو کونوا انصار الله بتنوین را و زیادتی لام جر در الله خوانده و باقیان بحذف تنوین
و حذف لام جر خوانند **تنبیها** قاری منون وقف بر انصارا بالف کند و ابتدا بلله بحذف همزه وصل و قاری غیر منون بر انصار
بسکون را وقف کند و ابتدا بهمزه وصل مفتوحه خوانند و انصار الله بر تنجیکم مقدم داشت از بهر وزن

وَبَعْدِي وَأَنْصَارِي بِيَاءِ إِضَافَةٍ وَخُشْبٌ سُكُونُ الضَّمِّ زَادَ رِضًى حُلَا

یعنی مدلول زا زاد و را رضی و حا حلا قنبل و کسایی و ابو عمرو کانهم خشب باسکان شین خوانند و باقیان بضم
تنبیها خشب اول مسئله منافقون است و سکون را مقید کردانید بضم از بهر ضد

وَخِفُّ لَوَوْا إِلْفًا بِمَا يَعْمَلُونَ صِفْ أَكُونَ بِوَاوٍ وَانْصِبُوا الْجَزْمَ حُفَّلَا

منافقون است

یعنی مدلول همزه الفا نافع لووا رؤسهم بتخفیف واو خوانده و باقیان بتشدید واو و مدلول صاد صف شعبه بما تعملون که ختم سوره است
بغیب خوانده و باقیان بخطاب و مدلول حا حفلا ابو عمرو فاصدق و اکون باثبات واو بعد از کاف و نصب نون خوانده و باقیان
بحذف واو و جزم نون **تنبیها** قوله خف لووا مراد تخفیف عین کلمات که آن واو است و ترجمه یعملون از اطلاق معلوم شد و محل
واو اکون از لفظ ناظم و نصب را مقید کردانید از بهر ضد و یعملون بر اکون مقدم داشت از بهر وزن و چون قرات نافع بنا بر اصل کلمه است
که آن تخفیف است تنبیه کرد بدان بقوله الفا و در ممتحنه و جمعه و منافقون و تغابن یا اضافه و زوایدی نیست و در سوره صف یا اضافه دو است
من بعدی اسمه حرمیان و ابو عمرو و شعبه بفتح خوانده و انصاری نافع فقط بفتح خوانده و یا زواید در صف و مسایل فرش در سوره جمعه
نیست و ادغام کبیر در ممتحنه شش است اعلم بما المصیر ربنا فان الله هو اعلم بایمانهن الکفار لا هن یحکم بینهم و در سوره صف سه موضع است
اظلم ممن ارسل رسوله الحواریون نحن و در جمعه چهار موضع قبل الفی العظیم مثل التوریة ثم من اللهو و من و در منافقون دو موضع
نطبع علی قلوبهم و در تغابن چهار موضع خلقکم یعلم ما و یعلم ما هو و علی الله بخلاف ابی عمرو بعد از آن شروع کرد در سوره طلاق فقال

وَبَالِغُ لَا تَنْوِينَ مَعْ خَفْضِ أَمْرِهِ لِحَفْصٍ وَبِالتَّخْفِيفِ عَرَّفَ رُفَّلَا

یعنی حفص بالغ امره بحذف تنوین خوانده و امره بجر را و باقیان باثبات تنوین و نصب را امره و مدلول را رفلا کسایی عرف بعضه
بتخفیف را خوانده و باقیان بتشدید **تنبیها** ضد نفی اثبات باشد و ضد ها با باشد مرقاری جر را و واو مرقاری نصب را و محل تخفیف
از لفظ ناظم معلوم شد و مبینة و مبینات و کاین و نکرا و اللای یاد کرده شد و عرف اول مسئله تحریم است و قوله رفلا اشارت است بتعظیم حال و صعوبت

وَضَمُّ نَصُوحًا شُعْبَةٌ مِنْ تَفَوُّتِ عَلَى الْقَصْرِ وَالتَّشْدِيدِ شَقَّ تَهَلُّلَا

فرمود که شعبه توبة نصوحا بضم نون خوانده و باقیان بفتح و مدلول شین شق حمزه و کسایی من تفاوت بتشدید واو و بی الف خوانده و باقیان
بتخفیف واو و باثبات الف پیش از واو **تنبیها** نصوحا از مسایل تحریم است و من تفوت اول مسئله ملک و محل مد از قرات قاری تخفیف
معلوم شد و خصوصیت مد از فتح ما قبل معلوم شد و قوله شق تهللا یعنی قرات مذکوره در شهرت و صحت وجه شبیه است به برق که منشق شود
و درخشان باشد

وَآمَنْتُمُ فِي الْهَمْزِ الْأَوَّلِ أَصْلُهُ وَفِي الْوَصْلِ الْأُولَى قُنْبُلٌ وَاوًا ابْدَلَا

یعنی حکم همزتین آمنتم در اصول یاد کرده شد اما لفظ این کلمه معین نکشته بود زیرا که به تبعیت آمنتم ادراج کرده بود پس محتاج است
خود معین کرد الا که اختلاف قاری در آن فرموده که قنبل همزه اولی را در حالت وصل ابدال کند بواو و آن را مقدم داشت بسحقا زیرا که مراد

فَسُحْقًا سُكُونًا ضُمَّ مَعْ غَيْبِ يَعْلَمُونَ مَنْ رُضْ مَعِي بِالْيَا وَأَهْلَكَنِي انْجَلَا

یعنی مدلول را رض کسایی فسحقا بضم حا و فستعلمون من هو بغیب خوانده و باقیان باسکان حا سحقا و خطاب در تعلمون خوانند
تنبیها یعنی از راویه قراء روایت کرده اند که کسایی را دو وجه است در سحقا و ناظم متابعت صاحب تیسیر کرده و قطع کرد بضم حا سحقا
اشارت بقوله فسحقا سکونا ضم رض و مقید کردانید از بهر ضد و ضم کرد با سحقا فستعلمون کیف خارج باشد و امر کرد بریاضت تا طالب غافل
انا نجم مبهم من رمز نشمرد و با وجود غیر از روایت ناظم قبول نکند روایت بعض مذکور را که آن طرق ناظم نیست و سیئت یاد کرده شد و ضمیر انجلا

عايد با اين اضافه است كه معي و اهلكني است يعني منكشف و معين در اصول ذكر آن رفته است فاما معي او رحما حرميان و ابو عمرو
و ابن عامر و حفص بفتح خوانند و اما اهلكني قرا سبعه غير از حمزه بفتح خوانند و يا محذوفه دو جا است قوله نكير و نذير و رش فقط با
يا خوانند و در سوره طلاق و تحريم با آن مختلف فيه نيست و ادغام كبير در طلاق دو موضع است حيث سكنتم و امر ربها و در تحريم
ادغام سه موضع است تحرم ما احل الله هو ان طلقكن و در ملك ادغام شش است تكاد تميز يعلم من جعل لكم كان نكير يرزقكم جعل لكم

وضمهم في يترئ لقونك خالد ومن قبله فاكسر وحرك روى حلا

يعني مدلول خاخالد قرا سبعه غير از نافع ليزلقونك بضم يا خوانند و نافع بفتح يا خوانند و مدلول را روى و حا حلا كسايي و ابو عمرو
و من قبله بكسر قاف خوانند و فتح با و باقيان بفتح قاف و اسكان با تنبيها ضمير ضمهم عايد است با شيوخ قرا و لام
ليزلقونك حذف كرده تا ضم بر حرف اول منزل شود كه آن يا است و اين سوره آخر نون است و من قبله اول الحاقه است و ادغام نون
واو و اول آن يسطرون لما يا دكرده شد و اذن در الحاقه قد ذكر و معاني رموز چنانچه از پيش ياد كرده شد

ويخفى شفا ماليه ماهيه فصل وسلطانيه من دون هاء فتوصلا

يعني مدلول شين شفا حمزه و كسايي لا يخفى بتذكير خوانند و باقيان بتانيث و مدلول فا فتوصل حمزه قوله ماليه و سلطانيه در سوره
و ماهيه در القارعه بغير ها خوانند در حالت وصل در مواضع ثلثه و با ثبات ها در حالت وقف و باقيان با ثبات ها در حالتين تنبيها
ترجمه يخفى از اطلاق معلوم شد و اما كتابيه و حسابيه قرا سبعه در حالت وصل و وقف با ثبات ها خوانند و مجموع كلمات مختلف فيه

ويذكرون يؤمنون مقاله بخلف له داع ويعرج رتلا

يعني مدلول ميم مقاله ابن ذكوان بخلاف عنه و مدلول لام له و دال داع هشام و ابن كثير قليلا ما تذكرون قليلا ما يؤمنون
بيا غيب خوانند و ابن ذكوان بوجه دوم و باقيان در موضعين بخطاب خوانند و مدلول را رتلا كسايي تعرج الملائكة بتذكير خوانند و باقيان
بتانيث تنبيها ترجمه سايل ثلثه از اطلاق معلوم شد و چون در روايت ابن ذكوان نقل را اختلافي بود تنبيه كرد مدار بقوله
مقاله و يذكرون از آخر الحاقه است و يؤمنون مقدم داشت از بهر وزن و يعرج از سورة سأل معارج است

وسال بهمز غصن دان وغيرهم من الهمز او من واو او ياء ابدلا

يعني مدلول غين غصن و دال دان ابو عمرو و كوفيان و ابن كثير سال بهمزه مخففه مفتوحه خوانند و نافع و ابن عامر در مكان همزه الف خوانند
مبدل از همزه يا از واو يا از يا چنانچه ناظم اشارت كرده بدان و قوله غصن دان اشارت است بوجه قرات همزه كه آن واضح است

ونزاعة فارفع سوى حفصهم وقل شهاداتهم بالجمع حفص تقبلا

يعني قرا سبعه غير از حفص نزاعة للشوى برفع خوانند و حفص بنصب بعد از آن فرمود كه حفص بشهاداتهم قائمون با ثبات الف
خوانند بعد از دال بر صيغت جمع و غير حفص بحذف الف بر صيغت توحيد و بو ميذ و اماناتهم قد ذكر

الى نصب فاضمم وحرك به على كراءٍ وقل وذا به الضم اعملا

يعني مدلول عين علا و كاف كرام حفص و ابن عامر الى نصب بضم نون و صاد خوانند و باقيان بفتح نون و اسكان صاد
و مدلول حمزه اعملا فتح و لا تذرن ودا بضم واو خوانند و غير او بفتح تنبيها قوله الى نصب آخر سأل معارج است و ودا از سوره نوح است

دعائي واني ثم بيتي مضافها مع الواو فافتح ان كم شرفا علا

وعن كلهم ان المساجد فتحه وفي انه لما بكسر ان صوى العلا

اشارت كرد بيا اضافه سه موضع كه در سوره نوح است قوله دعائي و اني اعلنت حرميان و ابو عمرو و ابن عامر بفتح
خوانند در اول و ثاني موافقت نكند ابن عامر بيتي مومنا حفص و هشام بفتح خوانند بعد از آن شروع كرد در سوره جن و فرمود
كه مدلول كاف كم و شين شرفا و عين علا ابن عامر و حمزه و كسايي و حفص بفتح خوانند همزه ان كه بعد واو منضم شود بان
آن دوازده حرف است اول آن و انه تعالى و آخر و انا منا المسلمون و باقيان در مجموع بكسر خوانند و فرمود كه قرا سبعه متفق اند
در فتح وان المساجد لله و بعد از آن فرمود كه مدلول صاد صوى و الف العلا ابو بكر و نافع و انه لما قام بكسر همزه خوانند و باقيان
بفتح تنبيها بيان آن كه مختلف فيه بود گفته آمد غير از سيزده موضع مذكور ائمه سبعه متفق اند در فتح آن و قوله صوى
جمع صوه است و آن نشاني باشد كه از بهر اعلام نصب كرده باشند يعني كه وجه كسر ان ظهوري دارد زيرا كه استيناف يا عطف

ويسلكه يا كوف وفي قال انما هنا قل فشا نصا وطاب تقبلا

يعني كوفيان يسلكه بيا خوانند و باقيان بنون و مدلول فا فشا و نون نصا حمزه و عاصم قل انما ادعوا بضم قاف و سكون
لام و حذف الف خوانند و باقيان بفتح قاف و لام و اثبات الف بينهما خوانند

وقل لبدا في كسره الضم لازم بخلف وياربي مضاف تجملا

و مدلول لام لازم هشام عليه لبدا بضم لام خوانند و از هشام بكسر لام نيز آمده است و قوله بخلف اشارت بدان لكن
مشهور ازين روايت ضم است كما اشار بقوله الضم لازم و باقيان بكسر خوانند تنبيها از لفظ قال و قل در بيت سابق مستغني
شد از ترجمه آن و لبدا از بهر وزن مؤخر كردانيد و قال مقيد با نما تا قوله ان للملك خارج باشد و چون قل بر صيغت امر منكسر
داشت با قل لن يجيرني تنبيه كرد با انتشار حفظ مناسبت بقوله فشا نصا و طاب فهو له و نيز موافق رسم است قرات قل و
ياء ربي مضاف يعني در سوره جن با آن اضافه قوله ربي امدا آمده است فقط حرميان و ابو عمرو بفتح خوانند و قوله تجملا يعني حولا

وطاوطا فاكسر وقد كما حكوا وربّ بخفض الرفع صحبته كلا

وثاء ثلثه فانصب وفا نصفه ظبي وثلثي سكون الضم لاح وجملا

يعني مدلول كاف كما و حا حكوا ابن عامر و ابو عمرو قوله وطا بكسر واو و فتح طا و اثبات الف بعد از طا خوانند و باقيان بفتح واو
و اسكان طا و حذف الف و مدلول صحبه و كاف كلا شعبه و حمزه و كسايي و ابن عامر رب المشرق بجر خوانند و باقيان برفع
و مدلول ظا ظبي ابن كثير و كوفيان بنصب نصفه و ثلثه خوانند و باقيان در موضعين بجر خوانند تنبيها از لفظ و طا و وطا

مستغنی شد ناظم از ترجمه کله وکله ثانیه را مقید کرده اند بکسر زیرا که لفظ محتمل کسر و غیر کسر است و چون در ثانیه ذکر گردد
از ضد معلوم شود که در کلمه اولی که مقصورات واو مفتوح باشد و کما حکوا اشارت بصحت روایت کسر حفص را
مقید کرده اند بلفظ زهر ضد و قوله صحبته کلا یعنی جماعت مذکور محافظت خفض کرده اند در روایت و نیز اشارت است بصحت
وجه آن زیرا که خفض بنا بر صفت للیل است و مقید کرده اند سکون را از زهر ضد و معلوم شد که خلاف در ثلثی منی است از لفظ
ناظم و ثلثه مختلف فیه معلوم شد که دوم است از ترتیب ساابن من قلیلا نصفه که حرف اولی راست و ثلثه آخر این است خارج باشد
و ثلثه بر نصفه مقدم داشته و ابن عمرو نیز بر ثلثی عکس تلاوة از بهر نظم و قوله طبی یعنی حجج فاطمه است و ترجمه مذکور را ولاح
وجلا شناسبت بقاری سکون ثلثی زیرا که ورش قرائتش ظاهر است و روایت صحیح

ووالرجز ضم الكسر حفص اذا قل اذ وإذ ادبر فاهمز واسكن عن اجتلا
فبادر وفا مستنفره عم فتحه وما يذكرون الغيب خص وخللا

یعنی حفص قوله والرجز بضم را خوانده و باقیان بکسر و مدلول عین عن و همزه اجتلا و فا فبادر حفص و نافع و حمزه واللیل اذ بسکون
ذال و حذف الف بعد از ذال و ادبر بهمزه قطع مفتوحه بیش از دال و اسکان دال خوانده و باقیان اذا بفتح ذال و اثبات الف بعد از
ذال و حذف همزه که بیش از دبر بود و فتح دال ادبر خوانند و مدلول عم نافع و ابن عامر مستنفرة بفتح فا خوانند و باقیان بکسر و مدلول
خا خص قراء سبعه الا نافع و ما یذکرون بغیب خوانند و نافع بخطاب منها قوله والرجز از مسایل مدثر است و واو عاطفه
واو عاطفه آورد تا معلوم شود که آن تلاوة است و از سوره نون تا بدین موضع با اضافه و محذوفه بیت الاسرا یا دو در نوح یکی
درجن که مرواد عام کبیر در نون نوح است اعلم بالمهتدین اکبر لو یکذب بهذا الحدیث سنستدرجهم و در الحاقه چهار حرف فلا یوبید
اقسم بالقول رسول الا قاویل لاخذنا و در معارج سه حرفست المعارج نعرج اقسم برب الاجداث سراعا و در نوح شش
حرفست لا یوخر لو قال رب لیغفر لهم وقد خلقکم الشمس سراجا جعل لکم و درجن شش حرفست ما اتخذ صاحبة ذلک کنا
طرایق قددا و لن نعجزه هربا ذکر ربه یجعل له و در مزمل قوله عند الله هو و در مدثر شش حرفست ما سقر لا تبقی و لا تذر لواحة
الا هو وما بخلاف عند البشر لمن ما سلککم نکذب بیوم ان یشاء الله هو

ورا برق افتح آمنا يذرون مع يحبون حق كف يمنى علا علا

یعنی مدلول همزه آمنا نافع فاذا برق بفتح را خوانده و غیر از نافع بکسر خوانده و مدلول حق و کاف کف ابن کثیر و ابو عمرو
و ابن عامر بل تحبون العاجلة و تذرون الآخرة بغیب خوانند و باقیان بخطاب در دو موضع و مدلول عین علا حفص منی
یعنی بتذکر خوانند و باقیان بتانیث و یحبون در تلاوة مقدم داشت بر تذرون و من راق و سدی و لا اقسم و فواصل سوره
و معانی رموز کما سبق و بعد از مسایل قیامت شروع کرد در سوره الانسان بقوله

سلاسل نون اذ رووا صرفه لنا وبالقصر قف من عن هدى خلفهم فلا

زكا وقوارير انونه اذ دنا رضى صرفه واقصره في الوقف فيصلا
وفي الثاني نون اذ رووا صرفه وقل يمد هشام واقفا يعنی مدلول همزه اذ و را رووا و واو و صاد معهم ولا
مرفم ولام لنا نافع و کسایی و شعبه و هشام للکافرین سلاسلا بتنوین خوانند در حالت
وصل و باقیان بحذف تنوین بعد از آن فرمود که میم من و عین عن و ها هدی ابن ذکوان
و حفص و بزی باحد الوجهین و حمزه قبل قولا واحدا بقصر خوانند در حالة وقف بر این ذکوان
و حفص و بزی بوجه دوم بالف خوانند جا پنج قرات باقیان پس حاصل سخن در سلاسلا آن باشد که
از قراء سبعه قاری منون وقفا او بر الف باشد و قاری غیر منون شاید که وقف کند قولا واحدا بر الف و آن
ابو عمرو است فقط و شاید که وقف کند بالف بیک وجه و توجه ثانی وقف کند بقصر و آن مذهب ابن ذکوان و حفص
و بزی است فتامل ذلک و مدلول همزه اذ و دال دنا و رای رضی و صاد صرفه حرمیان و کسایی و شعبه قواریرا
اول بتنوین خوانند در حالت وصل و ابن عامر و ابو عمرو و حمزه و حفص بحذف تنوین و اما در حالت وقف
قراء سبعه غیر از حمزه وقف کنند بالف و حمزه بغیر الف وقف کنند و مدلول همزه اذ و را رووا و صاد صرفه نافع
و کسایی و شعبه قواریرا دوم بتنوین خوانند در حالة وصل و باقیان ابن کثیر و ابو عمرو و ابن عامر و حمزه
و حفص بحذف تنوین خوانند و اما در حالة وقف صاحب تنوین یعنی نافع و کسایی و شعبه بالف خوانند و هشام نیز موافق شد باایشان
و باقیان ابن کثیر و ابو عمرو و ابن ذکوان و حفص و حمزه در حالت وقف بحذف الف خوانند و چون قواریرا اول و ثانی جمع کنی در
ترجمتین قراء سبعه بر پنج مرتبه باشند بعضی آن باشد که قواریرا اول و ثانی منون خوانند و وقف هر دو بالف کنند و آن نافع
و کسایی و ابو بکر است و بعضی دوم آنند که اول را منون خوانند و وقف ثانی را غیر منون و بر اول بالف وقف کنند و بر ثانی بغیر
الف و آن ابن کثیر است فقط و بعضی که طایفه سیم اند که در اول و ثانی ترک تنوین کنند و بر اول بالف وقف کنند و در ثانی بغیر الف
و آن ابو عمرو و ابن ذکوان و حفص است و بعضی چهارم که در کلمتین ترک تنوین کنند و وقف بر هر دو بالف هشام است فقط و پنجم
که در کلمتین ترک تنوین کنند و وقف بر کلمتین بغیر الف و آن حمزه است فقط

وعاليهم اسكن واكسر الضم اذ فشا وخضر برفع الخفض عم حلا علا
واستبرق حرمي نصر وخاطبوا تشاؤن حصن وقتت واوه حلا
وبالهمز باقيهم قدرنا ثقيل اذ رسا وجمالات فوحد شذا علا

یعنی مدلول همزه اذ و فا فشا نافع و حمزه عالیهم ثیاب بسکون یا و کسر ها خوانند و باقیان بفتح یا و ضم ها و مدلول عم و حا حلا
و عین علا نافع و ابن عامر و حفص خضر برفع را خوانند و باقیان بجر و مدلول حرمی و نون نصر نافع و ابن کثیر و عاصم و استبرق
برفع خوانند و باقیان بجر و حاصل از ترجمتین چهار قرات باشد نافع و حفص خضر و استبرق در کلمتین برفع خوانند

وحمزه وكسايي در كلمتين بجر وابو عمرو وابن عامر برفع اول وجر ثاني وابن كثير وشعبه بجر اول ورفع ثاني ومدلول حصا
نافع وكوفيان وما تشاؤن بخطاب خوانند وباقيان بغيب ومدلول حاحلا ابو عمرو واذا الرسل وقتت مضموم خوانند
پيش از حرف قاف وباقيان بهمزه مضمومه خوانند در مكان واو ومدلول همزه اذ ورا رسا نافع وكسايي فقدرنا فنعم
القادرون بتشديد دال خوانند وباقيان بتخفيف دال ومدلول شين شذا وعين علا حمزه وكسايي وحفص كانه جمالات
بحذف الف بر صيغه توحيد خوانند وباقيان باثبات الف بر صيغه جمع خوانند **سبها** مراد از سكون سكون يا در
عاليهم است وكسر ورفع را مقيد كرد ابتدا از هر ضد ترجمه استبرق از ترجمه خضر معلوم شد وتشاون آخر مسايل انسان است
ووقتت اول والمرسلات وچون منطوق دلالت بر قرات باقيان نداشت كفت وبالهمز باقيهم واز هر قدرنا فقدرنا حذف
كرد وتشديد منزل شد بر دال بر مصطلح ناظم وفا الملقيات فالمغيرات ونذرا ياد كرد شد وتنبيه كرد بلزوم سكون يا در عاليهم
از هر كسرها وانتشار بجانب سكون يا بقوله فشا واز بيان است كه حمزه عاليهم هم چو عليهم بضم ها خوانند وبتغ وجه خطاب
تشاون اشارت كرد بقوله حصنا وحلا ونحو وجه قرآن ابو عمرو ودر وقتت تنبيه كرد بقوله حلا زيرا كه اصل آن از وقت است
وقاري توحيد رحالت وقت بها اكذ وغيرا وفي ثنا ودر قيامه وانسان ومرسلات يا محذوفه واضافه نيست وادغام
در قيامة سه است لا اقسم بيوم ولا اقسم بالنفس لن نجمع عظامه ودر انسان سه است الدهر لم يشر بها نحن نزلنا ودر مرسلات
چهار است فالملقيات ذكرا الثلث شعب ولا يؤذن لهم واذا قيل لهم وفي سورة النبا الي سورة العلق

وقل لابثين القصر فاش وقل كذابا بتخفيف الكسايي اقبلا

يعني مدلول فاش حمزه لبثين بحذف الف خوانند وباقيان باثبات الف بعد از لام وكسايي ولا كذابا بتخفيف ذال خوانند وباقيان
بتشديد **سبها** مراد از حذف حرف مد است واز لفظ ناظم معلوم شد كه مد الف است بعد از لام سر قاري بتثبيت وكذابا مختلف است زيرا
كه مقيد است بلا پس قوله كذبوا باياتنا كذابا كه حرف اولست خارج باشد كه قرا در تشديد آن متفق اند وتشديد منزل شد بر ذال زيرا كه عين
الفعل است وفتح غساقا ياد كرده شد وقوله فاش تنبيه است بر انجام لابثين بحذف الف مرسوم است وجه آن در عربيت شهرت

وفي رفع باء الرب السموات خفضه ذلول وفي الرحمن ناميه كملا

يعني مدلول ذال ذلول ابن عامر وكوفيان رب السموات بخفض خوانند وباقيان برفع ومدلول نون ناميه وكاف كملا عاصم
وابن عامر وما بينهما الرحمن بجر خوانند وباقيان برفع پس قرا اسبعه را در كلمتين سه قرات باشد **سبها** از انجه رب السموات
اضافت نظام قوله الي بر كه مضاف است با خاصيه خارج باشد وذكر نكرد تا معلوم شود كه اختلاف مشار اليه در اعراب رب است
نه در قوله السموات ويقال دابه ذلول اي سهل منقادا اشارت است بر وضوح وجه قرات ونامية نمي كرمه الحديث اي غنيم عنيا اذا انشده
واين اشارت بصحت اسناد وقوله كملا اشارت است باتمام مسايل سورة عم

وناخرة بالمد صحبتهم وفي تزكي تصدى الثان حرمي اثقلا

يعني مدلول صحبة عظاما ناخرة باثبات الف خوانند بعد از نون وباقيان بحذف الف ومدلول حرمي نافع وابن كثير الذي تزكي
در سورة والنازعات فانت له تصدى در عبس در موضعين حرف ثاني را كه آن زاي وصاد است مشدد خوانند وباقيان مخفف
سبها مراد از مد زيادتي حرف مد است واز لفظ ناظم معلوم شد كه آن الف است بعد از نون وتزكي مختلف فيه آنست كه دو نقطه
بر سه دارد پس قوله يزكي والاين كي خارج باشد از مصطلح ناظم در ترتيب وصيد اسقفها بنزوا ماده فواصل وطوي يا ذكر ده سبعه

فتنفعه في رفعه نصب عاصم وانا صببنا فتحه ثبته تلا

شروع كرد در سورة عبس وفرمود كه عاصم قوله فتنفعه الذكرى بنصب عين خوانند وباقيان برفع ومدلول ثا ثبته كوفيان
انا صببنا بفتح همزه خوانند وباقيان بكسر **سبها** تعدي مقدم داشت از هر اختصار ونصب را مقيد كرد ابتدا از هر ضد وانا

وخفف حق سجرت ثقل نشرت شريعة حق سعرت عن اولي ملا

يعني مدلول حق سجرت بتخفيف جيم خوانند وباقيان بتشديد ومدلول شين شريعة وحق حمزه وكسايي وابن كثير وابو عمرو نشرت
بتشديد شين خوانند وباقيان بتخفيف ومدلول عين عن وهمزه اولي وميم ملا حفص ونافع وابن ذكوان سعرت بتشديد عين
خوانند وباقيان بتخفيف پس حول كلمات ثلثه با هم ديگر جمع شود چهار قرات باشد نافع وابن ذكوان وحفص بتشديد طرفين وتخفيف
وسط خوانند وابن كثير وابو عمرو بتخفيف طرفين وتشديد وسط خوانند وشعبه وهشام بتشديد اول وتخفيف اخيرين وكسايي تشديد اخيرين

وظا بظنين حق راو وخفف في فعدلك الكوفي وحقك يوم لا

يعني مدلول حق وراو راوي ابن كثير وابو عمرو وكسايي وما هو علي الغيب بظنين بظا خوانند وباقيان بضاد وكوفيان فعدلك بتخفيف دال خوانند
وباقيان بتشديد ومدلول حق ابن كثير وابو عمرو يوم لا تملك برفع ميم خوانند وباقيان بفتح **سبها** ضاد وظا بظنين از لفظ ناظم
معلوم شد وفعدلك اول مسايل انفطار است وتخفيف منزل است بر عين الفعل فعدلك كه آن دال است ونزد جمهور يوم از اطلاق معلوم
واز قيد يوم لا قوله يوم الدين خارج باشد ويوم آخر انفطار است وحق با واشارت بدانكه رسول صلعم بضنين بظا وضاد

وفي فاكهين اقصر علا وختامه بفتح وقدم مده راشدا ولا

يعني مدلول عين علا حفص انقلبوا فاكهين بحذف الف خوانند وباقيان باثبات ومدلول راء راشدا كسايي وختامه مسك بفتح خا
وتقديم الف بر تا خوانند وباقيان بكسر خا وتاخير الف بعد از تا خوانند **سبها** مراد از قصر حذف حرف مد است وختامه در تلاوه مقدم است
بر فاكهين وتنبيه كرد بكيفيت تقديم بقوله راشدا ولا وقوله اقصر علا اشارت است بحذف الف فاكهين در رسم وبل ران قد ذكر وبعد از مطففين شروع كرد در انشقاق

يصلي ثقيلا ضم عم رضي دنا وبا تركبن اضمم حيا عم نهلا

يعني مدلول عم وراء رضي ودال دنا نافع وابن عامر وكسايي وابن كثير ويصلي سعيرا بفتح يا وفتح صاد وتشديد لام ومدلول
حا حيا وعم ونون نهلا نافع وابن عامر وابو عمرو وعاصم لتركبن طبقا بضم با خوانند وباقيان بفتح **سبها** از لفظ ناظم
فتح صاد يصلي معلوم شد قاري مشدد را وسكون صاد مخفف را از نحو يصلي النار معلوم شد ودر كل از قرا در برقيق وتغليظ
فتح واماله لام بر اصل خود باشد وقوله حيا عم نهلا تنبيه است بانچه قرات ملكم شبيه ... است كه عام باشد تشكلا ترا

ومحفوظٍ اخفض رفعه خص وهو في المجيد شفا والخف قدره رتلا

یعنی قوله تعالی غیر نافع فی لوح محفوظ بجر خوانند و نافع برفع و مدلول شین شفا حمزه و کسایی ذو العرش المجید بجر دال خوانند و باقیان برفع و مدلول را از رتلا کسایی قدر بتخفیف دال خوانند و غیر او بتشدید سهوا محفوظ بر مجید مقدم داشت بحسب اتفاق وآن آخر سوره البروج است و در سوره والطارق مسایل مختلف فیه آنست که یاد کرده شد و قدر از سوره اعلی است و قوله خص اشارت بدانچه قرات خفض محفوظ که صفت لوح باشد بخلاف قرات رفع که آن صفت قرآن باشد و قوله شفا اشارت بوجه خفض مجید که صفت عرش باشد بخلاف رفع که آن صفت حق تعالی باشد نحو انه حمید مجید

وبل یؤثرون حز ویصلی یضم حز صفا یسمع التذکیر حق وذو جلا

وضم أولوا حق ولاغیة لهم ومصیطر اشمم ضاع والخلف قللا

وبالسین لذ والوتر بالکسر شائع فقدره یروی الیحصبی مثقلا

یعنی مدلول حا از حز ابو عمرو بل یؤثرون الحیوة بغیب خوانند و باقیان بخطاب و مدلول حا از حز و صاد صفا ابو عمرو و ابو بکر تصلی نارا بضم تا خوانند و باقیان بفتح تا و مدلول حق ابن کثیر و ابو عمرو و لا تسمع فیها بتذکیر خوانند و باقیان بتانیث و مدلول حق اولوا و حق نافع و ابن کثیر و ابو عمرو بضم اول تسمع و رفع لاغیة خوانند و ابن عامر و کوفیان بفتح اول یسمع و نصب لاغیة خوانند پس حاصل آن شد که ابن کثیر و ابو عمرو لا تسمع فیها لاغیة بتذکیر و ضم و رفع لاغیة خوانند و نافع بتانیث و ضم و رفع لاغیة خواند و ابن عامر و کوفیان بخطاب و فتح و نصب لاغیة خوانند و مدلول ضاد ضاع خلف لست علیهم بمصیطر صادرا باشمام زا خوانند و مدلول لام لذ هشام بسین خواند فقط و مدلول قاف قللا خلاد بکر وجه موافق خلف باشد و بوجه دوم موافق باقی قرا یعنی بصاد خالص خوانند و مدلول شین شایع حمزه و کسایی والوتر بکسر واو خوانند و باقیان بفتح و ابن عامر فقدر بتشدید دال خوانند و باقیان بتخفیف سهوا ترجمه بل تؤثرون از اطلاق معلوم و قرا همکی بر اصل خود باشند در ادغام و اظهار و تخفیف و تحقیق بل تؤثرون آخر مسایل سبح اسم است و اماله فواصل یاد کرده شد و یصلی اول غاشیه است و قرا همکی در تغلیظ لام و ترقیق و اماله و فتح بر اصل خود باشند و آنچه یاد کرده شد و قوله والوتر از مسایل والفجر است و مجس غیب یؤثرون اشارت بقوله کما قیل یؤثرون تجنبها است و جول معنی در یصلی واقع بود تنبیه کرد بدان بقوله حز صفا و باقی موضع

وأربع غیب بعد بل لا حصولها تحضون فتح الضم بالمد ثملا

یعنی مدلول حا حصو لها ابو عمرو بل لا تکرمون و لا تحضون و تاکلون و تحبون در مواضع اربعه بیا غیب خوانند و باقیان بخطاب در مجموع و مدلول ثا ثملا کوفیان تحاضون بفتح حا خوانند و اثبات الف بعد از حا خوانند و باقیان بضم حا و حذف الف خوانند پس قرات ابو عمرو بعض و غیب باشد و حرمیان و ابن عامر بخطاب و قصر و کوفیان بخطاب و مد سهوا حرف مختلف فیه را مقید کردانید بلا پس قیتول خارج باشد و افعال اربعه یاد کرد که بعد از لا آیند تا نحو یتذکر خارج باشد

و فتح یا مقید کردانید بر هر دو و معلوم شد از فتح که مد الف باشد و بعد از آن خلیا بشد و قوله فانهلا یعنی بعد خوانند آن کسانی که حا فتح خوانند

یعذب فافتحه ویوثق راویا ویا آن فی ربی وفک ارفعن ولا

وبعد اخفضن واکسر ومد منونا مع الرفع اطعام ندی عم فانهلا

یعنی مدلول را از راویا کسایی لا یعذب و لا یوثق بفتح ذال و ثا خوانند و غیر کسایی بکسر هر دو در کلمتین خوانند و مدلول نون ندی و عم و فا فانهلا عاصم و حمزه و نافع و ابن عامر فک رقبة برفع کاف و جر تا رقبة و اطعام بکسر همزه و اثبات الف بعد از عین و رفع میم با تنوین خوانند و باقیان بفتح کاف فک و نصب رقبة و فتح همزه اطعم و میم اطعم با حذف تنوین و حذف الف خوانند سهوا از فتح مراد فتح ذال یعذب است و ثا یوثق زیرا که یوثق عطف بر یعذب و مطلق آمد چون عطف کشد بر مقید مقید شود و بدین معنی اشارت کرد بقوله راویا و ذکر اختلاف یاآت ربی بعد از این یاد کرده شود و ربی آخر فجر است و فک رقبة اول مسایل بلد و قوله ندی عم فانهلا اشارت بکثرت فواید ترجمه مذکوره یعنی یا فتی عطای عام دریاب

ومؤصدة فاهمز معا عن فتی حمی ولا عم فی والشمس بالفا وانجلا

یعنی مدلول عین عن و فا فتی و حا حمی حفص و حمزه و ابو عمرو نار موصدة آخر سوره بلد و علیهم موصدة در همزه بهمزه ساکنه خوانند در مکان همزه و مدلول عم نافع و ابن عامر فلا یخاف بفا خوانند و باقیان بواو سهوا سکون همزه موصدة از لفظ ناظم معلوم شد و اعادة الجعر ابو عمرو کرد تا معلوم شود که او در تحقیق همزه خلافی ندارد که ابو عمرو و حمزه در وقف بر اصل خود باشد و قوله ولا عم اول مسئله است از شمس و در کبیر متوسط افتاده است در میان قرآن و ترجمان از سوره واللیل تا سوره اقرا از مسایل ورش و یا اضافه و محذوفه نیامده است و در سوره فجر یا اضافه ربی اکرمن و ربی اهانن حرمیان و ابو عمرو در موضعین بفتح خوانند و یا محذوفه چهار است در والفجر قوله اذا یسر ابن کثیر در حالت وصل و وقف بیا اثبات باخوانند و ورش و قنبل در حالت وصل با اثبات باخوانند و در حالت وقف از قنبل با اثبات یا نیز روایت آمده است و قوله اکرمن و اهانن بزی با اثبات یا خوانند در موضعین در حالتین و نافع موافقت کند در حالت وصل و از ابو عمرو اثبات و حذف هر دو روایت آمده است اما مشهور از وی حذف یا است و اماله فواصل یاد کرده شد و ادغام کبیر در سوره عم اللیل لباسا و الملائکة صفا اذ کان و در نازعات فالسابحات سبحا فالسابقات سبقا الراجفة تتبعها و در عبس و ما یدریک لعله خلقه دو موضع شق ثم انشرناه شققنا و در تکویر النفوس زوجت الموده سئلت اقسم بالخنس لقول رسول الغیب بظنین و در انفطار بل کلا الابرار لفی النعیم و ان الفجار لفی و در مطففین تکذب به الابرار لفی النعیم تعرف فی ثوب یحها و در انشقاق انک کادح ربک کدحا اقسم بالشفق اعلم بما و در بروج المؤمنات ثم انه هو الودود ذو العرش و در غاشیه حامیة تسقی و در فجر ذلک قسم کیف فعل فعل ربک فیقول ربی دو موضع و در بلد لا اقسم بهذا و مالا لبدا و در شمس فقال لهم و در لیل و کذب بالحسنی و در الضحی و انشراح و التین ادغام نیست

و من سورة العلق الی آخر القرآن

وعن قنبل قصراً روى ابن مجاهد رآه ولم يأخذ به متعملا

یعنی قنبل قوله ان رآه استغنى بحذف الف خوانده است و باقیان باثبات سهوا مراد از آنچه گفت ولم یاخذ به متعملا اشارتست بقول ابن مجاهد که روایت کرده است بر قنبل خوانده ام ان رآه بغیر الف و آن سهو است و ناظم تنبیه کرد بر آنچه روایت از قنبل صحیح است و قول ابن مجاهد درین مسئله معتبر نیست که او سهو کرده است که ائمه کبار چنانچه مکی و مهدوی و ابو عمرو دانی نقل کرده اند قصر از قنبل و مولف این حروف بر مشایخ کبار بعضی خوانده است فافهم ذلک

ومطلع كسر اللام رحب وحرفي البرية فاهمز آهلاً متأهلا

یعنی مدلول را رحب کسایی مطلع الفجر بکسر لام خوانده و غیر کسایی بفتح خوانند و مدلول همزه آهلا و میم متأهلا نافع و ابن ذکوان شر البریه و خیر البریه بهمزه مفتوحه بعد از یا ساکنه خوانند و باقیان بیا مشدد مفتوحه بعد از را سهوا مطلع از سوره قدر است والبریة از لم یکن وقوله فاهمز یعنی که همزه را محقق گردان و قایع و ادغام فالمغیرات صبحا و هاما هیه یاد کرده شد و معانی معوذ اشارتست بصحیح و جمع قرآن و کسی که کم اعتقاد باشد بعد از آن منع روایت صحیحه کند نعوذ بالله منه

وتاترون اضمم في الاولى كما رسا وجمع بالتشديد شافيه كملا

یعنی مدلول کاف کما و را رسا ابن عامر و کسایی لترون الجحیم بضم تا خوانده و باقیان بفتح و مدلول شین شافیه و کاف کملا حمزه و کسایی و ابن عامر الذی جمع مالا بتشدید میم خوانند و باقیان بتخفیف سهوا لام لترون حذف کرد زیرا که در قافیه طویل فعلن بیامده است و از عدم ضمیر و اطلاق لترون معلوم شد که خلاف در حرف اولست پس حرف ثانی قوله لترونها خارج باشد

وصحبة الضم في عمد وعوا لايلاف بالياء غير شام ببين تلا
ايلاف كل وهو في الخط ساقط ولي دين قل في الكافرين تحصلا

یعنی مدلول صحبة شعبه و حمزه و کسایی فی عمد ممدده بضم عین و میم خوانند و باقیان بفتح و قرا سبعه غیر از ابن عامر لایلاف قریش بیا ساکنه خوانند بعد از کسره و خوانند و ابن عامر بحذف یا و قرا در اثبات یا قوله ایلافهم متفق اند موافقت مرسوم را سهوا عمد آخر مسایل همزه است و بعد از مسئله لایلاف تا بسوره تبت اختلاف نیست الا قوله ولی دین در کافرون نافع و حفص و هشام بفتح خوانند و بری را دو وجه باشد و باقیان باسکان خوانند چنانچه در اصول یاد کرده شد و اشارت بقوله تحصلا

وها ابي لهب بالاسكان دونوا وحمالة المرفوع بالنصب نزلا

یعنی مدلول دال دونوا ابن کثیر یدا ابی لهب باسکان ها خوانده و باقیان بفتح و مدلول نون نزلا عاصم حمالة الحطب بنصب تا خوانده و باقیان برفع سهوا از تقیید لهب بابی تا ذات لهب خارج باشد که قرا در فتح آن متفق اند و حمالة مقید کردانید بنصب از بهر ضد و کفوا یاد کرده شد و قوله دونوا اشارتست بوجوه قرآن در کتب اهل عربیت غیر آنچه تعلق باختلاف قرا داشت از اول قرآن تا با آخر چنانچه مذاهب ایشان بود یاد کردیم و آنچه در نظم می گنجید برموز

والشارة تنبیه کردیم بدانچه باقی در کتب اهل عربیت مذکور است از آنجا می باید طلبید و بالله التوفیق و اما ادغام کبیر در سوره علق علم بالقلم و در قدر ما لیلة القدر لیلة و مطلع الفجر لم یکن در آن وجه که وصل سورتین کنند ابو عمرو دانی بی بسمله و در لم یکن البریة جزاؤهم و در عادیات والعادیات ضبحا فالمغیرات صبحا الخیر لشدید و در قارعه فامه هاویه و در همزه تطلع على الافئدة و در فیل کیف فعل ربک و در صیف الصیف فلیعبدوا و در دین یکذب بالدین و چون از فرش حروف فارغ شد

روى القلب ذكر الله فاستسق مقبلا ولا تعد روض الذاكرين فتمحلا

یعنی آرام دل و سیرابی آن ذکر حق تعالی است پس در آن حالت که متوجه او شوی آب ده دل را بیاد کرد حق تعالی بقوله الله اکبر یعنی که عظیم تر از مجموع عظماست بعد از آن نهی کرد از مجاوزة ذکر و مراد از روض مجلس ذکر است یعنی از حلقه که در آن تسبیح و تهلیل باشد دور مشو و قوله فتمحلا المحل الجدب یعنی انقطاع المطر اشارتست درین بیت که ذکر گفتن دل را زنده دارد و ترک ذکر کردن دل را میراند و غفلت و قساوة دل آورد و قال علیه الصلوة والسلام ان لله ملائکة تطوفون على المجالس الذکر فی الارض فاذا تعوا فی الارض ریاض الجنة قال مجالس الذکر فاغدوا و روحوا فی ذکر الله سهوا یعنی ذکر تکبیر نکرد اما ناظم موافقت ابو عمرو دانی کرد و حدیث بوی تا معلوم شود که تکبیر گفتن از کجا حادث شد و آنچه آمده است که خوشه انگور بحضرت رسول علیه الصلوة والسلام آوردند بهدیه سایلی سوال کرد و گفت اطعمونی من فضل ما رزقکم الله رسول آن را ایثار کرد سایل بگرفت و بیرون رفت از مشتری آن را ثانیا باز آورد و از او بستد و باز بیرون رفت و مشتری بخدمت رسول علیه الصلوة والسلام آورد سایل در نوبت سیم باز آمد سوال کرد رسول صلعم بر تبسم فرمود انک ملح پس چهل روز وحی منقطع شد منافقان شادی کردند و گفتند خلی محمد بالوحشة کرد پس جبریل علیه السلام سوره والضحی بیاورد چون رسول صلعم بشنید تصدیق بر انتظار وحی را و تکذیب بر قول کفار را گفت الله اکبر و ناظم بعضی از فضایل تکبیر یاد کرد کما اشار بقوله

وآثر عن الآثار مثراة عذبه وما مثله للعبد حصنا وموئلا
ولا عمل انجى له من عذابه غداة الجزا من ذكره متقبلا

آثار جمع اثر است که سنن رسول صلعم است و مثراة کثیر مذکر است یعنی مقدم دار ذکر را بر غیر ذکر و مداومت کن بر آن که بهتر از متابعت سنن رسول صلعم تر احصنی نباشد روز قیامت او پناه گاه نباشد از عذاب و فتن در دنیا و آخرت نجات بنده روز جزا یعنی روز قیامت از عذاب حق تعالی بغیر از ذکر نباشد و قرآن از ذکر حق تعالی است و فاضلتر از ذکر و قال صلعم قراءة القرآن فی الصلوة افضل فی غیره و قراءة القرآن فی غیر الصلوة افضل من التسبیح والتکبیر و هما افضل من الصدقة والصدقة افضل من الصیام والصیام جنة من النار و چون قرآن افضل اعمال باشد

ومن شغل القرآن عنه لسانه ينل خير اجر الذاكرين مكملا

ضمیر عنه و لسانه عاید است با ذکر می فرماید که هر که ذکرا و قرائت قرآن باشد حق سبحانه و تعالی بدهد او را اجر تمام

الذاکرین ص
از انجه بذکر دیگر دهد چنانچه رسول صلعم فرمود من شغله قراة القران عن دعایی و مسئلتی اعطیته افضل ما اعطی السائلین ؛

وَمَا اَفْضَلُ الاَعْمَالِ اِلاَّ افْتِتَاحُهُ مَعَ الْخَتْمِ حِلاًّ وَارْتِحَالاً مُوَصِّلاَ

یعنی فاضلترین عملی آنست که چون قاری ختم کند قران را در عقب آن ختم شروع کند در ختم دیگر بی آنکه قطعی طویل باشد اشارت
کند درین بیت بانچه از رسول صلعم سوال کردند که کدام عمل فاضلتر است گفت حال مرتحل باید بدان بحق تعالی فرمود الحال المرتحل

وَفِيهِ عَنِ الْمَكِّينَ تَكْبِيرُهُمْ مَعَ الْخَوَاتِمِ قُرْبَ الْخَتْمِ يُرْوَى مُسَلْسَلاَ

اِذَا كَبَّرُوا فِي آخِرِ النَّاسِ اَرْدَفُوا مَعَ الْحَمْدِ حَتَّى الْمُفْلِحُونَ تَوَسُّلاَ

ضمیر فیه عاید است با افضل اعمال و شاید که عاید باشد با حال مرتحل یعنی قرا مکه از بهر ابن کثیر و غیر او از قرا سبعه جایز داشته اند
تکبیر گفتن بنا بر حدیث مذکور از آخر سوره والضحی یا آخر واللیل تا بآخر سوره قل اعوذ برب الناس و بعد از تکبیر در آخر قل اعوذ
سوره فاتحه خوانده اند و بعد از فاتحه از اول سوره البقره خوانده اند تا قوله اولئک هم المفلحون و دلیل ایشان روایت عکرمه است
رضعم که گفت قران بر اسمعیل بن قسطنطین رضعم میخواندم چون بسوره والضحی رسیدم فرمود تکبیر بگوی تا باخر ختم
که عبدالله بن کثیر چنین فرمود مرا و روایت ابن کثیر از ابن عباس از ابی بن کعب از رسول صلعم و قوله مسلسلا اشارت بدین
روایت مذکور **بعینها** ناظم رحمه الله اضافه کرد تکبیر را با اهل مکه مطلقا و بعضی از ایمه قرا گفته اند مخصوص است بابن کثیر کما مر

وَقَالَ بِهِ الْبَزِّيُّ مِنْ آخِرِ الضُّحَى وَبَعْضٌ لَهُ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ وَصَّلاَ

یعنی روایت بزی آمده است تکبیر در آخر والضحی و یا در آخر واللیل کما مر پس ناظم هر دو روایت ذکر کرد والتزام بر آن نمود که تکبیر در آخر والضحی آمده است

فَاِنْ شِئْتَ فَاقْطَعْ دُونَهُ اَوْ عَلَيْهِ اَوْ صِلِ الْكُلَّ دُونَ الْقَطْعِ مَعْهُ مُبَسْمِلاَ

ناظم قاری را در کیفیت تکبیر و بسم الله تلفظ کردن و وقف و وصل بر هر یکی از آن مخیر کرد میان سه وجه اول آنکه وقف کند در آخر سوره
سابقه و برین تقدیر شاید که بر تکبیر نیز وقف کند و بسم الله را متصل گرداند با اول سوره یا بر بسم الله نیز وقف کند و بجواز این قسم
اجازه کرد بقوله فان شئت فاقطع دونه یعنی اگر می خواهی قطع کن بر آخر سوره بدون تکبیر و وجه دوم آنکه وقف کند بر تکبیر
و برین تقدیر شاید که وقف کند بر دیگرها و شاید که همه را وصل کند و شاید که بر بعضی وقف کند و بر بعضی فصل
و بدین وجه اشارت کرد بقوله او علیه و وجه سوم آنکه وصل کند مجموع را یعنی آخر سوره را با اول تکبیر و آخر تکبیر با اول
بسم الله و آخر بسم الله با اول سوره لاحقه و بدین وجه اشارت کرد بقوله او صل الکل بعد از آن فرمود که دون القطع معه مبسملا یعنی
جایز نباشد وقف کنی و حال آنکه تکبیر بسم الله گفته باشی و مراد آنست که تکبیر و بسمله را باهم بگوید بعد از آن وقف کند بر بسمله و این وجوه
باشد یکی آنکه وقف کرده باشد آخر سوره سابقه دیگر آنکه آخر سوره متصل گردانیده باشد بتکبیر و تکبیر ببسمله و این دو قسم
جایز نیست زیرا اگر بر تقدیر بسمله در آخر غیر مستحسن باشد پس مجموع صور چهار قسم باشد سه جایز و یکی غیر جایز کما مر

وَمَا قَبْلَهُ مِنْ سَاكِنٍ اَوْ مُنَوَّنٍ فَلِلسَّاكِنَيْنِ اكْسِرْهُ فِي الْوَصْلِ مُرْسِلاَ

وادرج

وَاَدْرِجْ عَلَى اِعْرَابِهِ مَا سِوَاهُمَا وَلاَ تَصِلَنْ هَاءَ الضَّمِيرِ لِتُوصِلاَ

یعنی چون قاری وصل تکبیر کند و آخر کلمه ساکن باشد نحو فحدث و فارغب یا خود منون باشد نحو لخبیر و حامیه در صورتی حرف ساکن
و منون را مکسور باید کرد و غیر از ساکن و منون حرف آخر را ادراج باید کردن بر اعراب خود یعنی متصل گردانیدن بتکبیر
و حال آنکه اعراب آخر ش باقی باشد و آن بر سه ضرب باشد یکی مفتوح نحو الحاکمین الله اکبر و دوم مضموم نحو الابتر الله اکبر و سیم مجرور
نحو عن النعیم الله اکبر بعد از آن نهی کرد از وصل ها ضمیر و آن در دو موضع است قوله لمن خشی ربه و شرا یره زیرا که در وصل آن بیش از تکبیر
التقاء ساکنین واقع است و این منقوض نشود بقوله عنه تلهی در قراءت بزی که در آن حرص بود بر بیان تشدید تا قوله لتوصلا اشارت است
بوصلة مردم یعنی محافظت مسایل مذکوره کن تا جمیع خلایق توصل کنند بتو

وَقُلْ لَفْظُهُ اللّٰهُ اَكْبَرُ وَقَبْلَهُ لِاَحْمَدَ زَادَ ابْنُ الْحُبَابِ فَهَيْلَلاَ

بعد از آن شروع کرد در بیان لفظ تکبیر چنین که الله اکبر و ابن حباب روایت کرده است از بزی که لا اله الا الله زیادت کرد بر تکبیر
و او از اهل اتقان و علمای این فن بود و هیلل و هلل بیک معنی است و مراد از گفتن لا اله الا الله است

وَقِيلَ بِهٰذَا عَنْ اَبِي الْفَتْحِ فَارِسٍ وَعَنْ قُنْبُلٍ بَعْضٌ بِتَكْبِيرِهِ تَلاَ

هذا اشارت بتهلیل یعنی روایت با تکبیر ابو عمرو دانی روایت کرده است از شیخ خود از طریق ابن مجاهد نیز روایت
کرده است از بهر قنبل کما اشار بقوله و عن قنبل بعض بتکبیره تلا و ضمیر عاید است با قنبل **باب مخارج الحروف**
وصفاتها التي يحتاج القاري اليها ناظم رحمه الله چون از احکام و اختلاف قرات بر وفق قول
ابو عمرو دانی رحمه الله فارغ شد موافقت کرد با بعضی از قرا که مخارج حروف را بیان کرده بودند و چون خواست که قصیده مکمل
و فواید آن زیاده بر تیسیر کما قال فی الاصول والفا فیها زادت بنشر فواید درج کرد در آخر قصیده معرفت مخارج حروف که اگر قاری
حق هر حرفی نتواند گزاردن در اداء آن نقصانی باشد در قران او امامت را نشاید و بعضی ذکر مخارج حروف بیش از بحث ادغام کرده اند
زیرا که حقیقت ادغام موقوف است بر معرفت تقارب و تقاعد و تباعد در مخارج و قوت و ضعف در صفات و صفات بر دو نوع است
آن نوع که قرا بدان محتاج اند یاد کرد و اقتصار کرد بر صفات مشهور که متداول است میان قرا و شروع کرد اولا در مخارج حروف بر وجهی

وَهَاكَ مَوَازِينَ الْحُرُوفِ وَمَا حَكَى جَهَابِذَةُ النُّقَّادِ فِيهَا مُحَصِّلاَ

وَلاَ رِيبَةٌ فِي عَيْنِهِنَّ وَلاَ رِبًا وَعِنْدَ صَلِيلِ الزَّيْفِ يَصْدُقُ الاِبْتِلاَ

مراد از موازین مخارج حروف است و چون ذکر آن رفته بود اشارت کرد بقوله هاک و معنی هاک آنست که بستان مخارج حروف را
یعنی معلوم کن که منشا آن از کجاست و هر حرفی از کجاست که صحت قران بر دانستن ایشان موقوف است و رسول صلعم فرمود
الماهر بالقران مع السفرة الکرام البررة و بنیاد باب بر قول ایمه قرا کرد که بر قول ایشان اعتماد بود از حذاق آغاز
کرد کما اشار بقوله جهابذة النقاد و امر کرد بحصول آن بقوله محصلا و از بهر تاکید فرمود ولا ریبة فی عینهن ولا ربا

یعنی هر یکی از حروف هجا اند که هر یاد کنیم بر وجهی که در صحت آن هیچ شکی نباشد و تجاوز نکنیم زبان را از آن یعنی از حدود تحقیق کرده باشند
بران وصلیل مصدر صلاست و معنی صلا صوت است و زیف جو بد ناسره را گویند و بدین استعارت اشارت می کند بآنکه هرگاه
که قاری تلفظ بحرفی از حروف هجا عند التلفظ کند صوتی ظاهر شود مبین کرده صحت و فساد حرف یعنی ظاهر شود که آن حرف
از مخرج خود می آید یا نه قاری را آن زمان امتحان توان کردن که صادق است در اخراج آن یا نه

وَلَا بُدَّ فِي تَعْيِينِهِنَّ مِنَ الْأُلَى ۞ عُنُوا بِالْمَعَانِي عَامِلِينَ وَقُوَّلَا

و بعد فرمود که مرا از جمیع حروف را با صفات آن بترتیب یاد کنیم بر وجهی که علما این فن گفته باشند و عمل کرده
بران یعنی که سخن برای خود نشاید گفتن بل که متابعت ائمه ثقات از واجبات است چنانکه گفته باشند و عمل کرده باید
گفتن و کردن و بعد از آن شروع کرد بدانچه وعده کرده بود بقوله

فَابْدَأْ مِنْهَا بِالْمَخَارِجِ مُرْدِفًا ۞ لَهُنَّ بِمَشْهُورِ الصِّفَاتِ مُفَصَّلَا

یعنی اولا ذکر مخارج حروف یاد کنیم بعد از آن صفات مشهوره که تعلق بدان دارد مفصل یعنی مبین یاد کنیم بر وجهی که ائمه قرا اختیار کرده باشند

ثَلَاثٌ بِأَقْصَى الْحَلْقِ وَاثْنَانِ وَسْطَهُ ۞ وَحَرْفَانِ مِنْهَا أَوَّلَ الْحَلْقِ جُمِّلَا

بدانکه حروف هجا بیست و نه حرف است شانزده مخرج است سه مخرج از حلق و آن اقصی و وسط و اول حلق است و هفت و آرام
از آن حلق است کما سیاتی و فم یازده مخرج است و هجده حرف و شفه را دو مخرج و چهار حرف و خیشوم یک مخرج
و یک حرف و آن نون خفیفه است و این مذهب سیبویه است و بقول جرمی و موافقان ایشان و بقول ایشان چهارده مخرج است
از آن وجه که لام و نون و را از یک مخرج می شمرند فاما سه حرف که از اقصی حلق اند حرف اول همزه است و بعد از آن الف و بعد
از آن ها و این مذهب سیبویه و ابوالحسن اخفش است که ها و دیگر همزه است و بعد از آن الف چنانچه ناظم بعد از این یاد کرد
در تعیین اهاع و دعی و محمد بن مکی در کتاب رعایه مراتب حروف حلقی بتفصیل یاد کرده است و ناظم فرمود ثلاث باقصی
الحلق باجمال و اگر کسی تفصیل آن خواهد از رعایه طلب دارد که این مختصر تحمل آن نکند خوف تطویل را **قوله**
وحرفان وسطه یعنی عین و حا مخرج ایشان از وسط حلق است که مخرج دوم است و غین و خا از مخرج سیم اند
که آن اول حلق است نزدیک بفم یعنی این هفت حرف مذکور حلقی اند لکن در مخرج تفاوتی دارند کما مر **اشارت**
هر مقداری را دو نهایت باشد که هر کدام از این دو نهایت اول فرض کنند آن نهایت دیگر که در مقابله این اول است
آخر آن باشد و چون مبنا حروف بر صوت است و ماده صوت هوا است که از داخل بخارج آید اول آن آخر حلق
باشد و آخر آن اول شفتین برین تقدیر ناظم رحمه الله ترتیب حروف باعتبار صوت نهاده است پس اول ذکر
حروف حلقی کرد و بعد از آن ذکر حروف فمی بعد از آن ذکر حروف شفوی **قوله** منها یعنی حروف هفتگانه مذکوره نزدیک
با فم از حلق پس حاصل سخن آن باشد که از حرفین موعود با الذکر هفت حرف از اول حلق باشد بتفصیل مذکور و آن هفت

حروف چهار حرف کلمه اهاع است یکی ها و حا از اول حشا و غین از اول غاو و خا از اول خلا پس مخارج حلق تمام شد بقوله

وَحَرْفٌ لِأَقْصَى اللِّسَانِ وَفَوْقَهُ ۞ مِنَ الْحَنَكِ احْفَظْهُ وَحَرْفٌ بِأَسْفَلَا

چون از مخارج حلق فارغ شد شروع کرد در مخارج فم فرمود که یک حرف از اقصی لسان و حنک اعلاست که آن قاف چنانچه
بعد از ذکر مخارج حروف معلوم شود که آن اول کلمه قاری است و قوله و حرف باسفلا اشارت بکاف که آن اول کاف است و کاف
از مخرج دوم است از فم و مخرج کاف نیز از اقصی لسان و حنک اسفل است کما اشار بقوله و حرف باسفلا

وَوَسْطُهُمَا مِنْهُ ثَلَاثٌ وَحَافَةُ ۞ اللِّسَانِ فَأَقْصَاهَا لِحَرْفٍ تَطَوَّلَا

إِلَى مَا يَلِي الْأَضْرَاسَ وَهْوَ لَدَيْهِمَا ۞ يَعِزُّ وَبِالْيُمْنَى يَكُونُ مُقَلَّلَا

یعنی جیم و شین و یا از مخرج سیم فم اند از وسط لسان و از وسط حنک اعلی و ایشان از اول کلمه جزا و شرط و یسر اند
و قوله و حافة اللسان بیان است از آن مخرج چهارم فم که آن ضاد است که از اول کلمه ضارع است و فرمود که ضاد از پهلوی
زبان است و برابر او از سو دندانها و طرف دهن که آن را اضراس خوانند و فرمود که از جانب چپ آسان تر باشد گفتن اما از جانب یسار
نیکوتر باشد و امیرالمومنین عمر بن الخطاب رضی الله عنه از فصاحتی که داشت از جانبین گفتی و اضبط قرا بودی در عمل آوردن
آن و در وقت گفتن بهر دو دست اشارت کردی **قوله** و حافة اللسان اشارت بجانب لسان و اقصی چیزی آخر آن چیز است
پس فرمود فاقصاها و حرف در ضاد استطالت هست اشارت کرد بدان بقوله لحرف تطولا

وَحَرْفٌ بِأَدْنَاهَا إِلَى مُنْتَهَاهُ قَدْ ۞ يَلِي الْحَنَكَ الْأَعْلَى وَدُونَهُ ذُو وِلَا

وَحَرْفٌ يُدَانِيهِ إِلَى الظَّهْرِ مُدْخَلٌ ۞ وَكَمْ حَاذِقٍ مَعْ سِيبَوَيْهِ بِهِ اجْتَلَا

وَمِنْ طَرَفٍ هُنَّ الثَّلَاثُ لِقُطْرُبٍ ۞ وَيَحْيَى مَعَ الْجَرْمِيِّ مَعْنَاهُ قُوِّلَا

یعنی مخرج لام که مذکور است در اول لاح بعد از مخرج ضاد است یعنی نزدیک حافة اللسان تا منتهاها طرف لسان و از حنک
اعلی که بالای اسنان ضواحک و انیاب و رباعیات و ثنایا است و آن مخرج پنجم است از فم و قوله و دونه ذو ولا یعنی نون که
مذکور است در اول نوفلا از مخرج ششم است از فم و مخرج نون نشیب مخرج لام است باید که اشار بقوله و دونه و یا مخرج
او بالای لام است نزدیک بمخرج لام و را از مخرج هفتم فم است و نزدیک بمخرج نون که مذکور است آن در اول دعی و مذهب قطرب
و فرا و ابو عمرو و جرمی آنست که لام و نون و را از طرف لسان اند و قوله قولا یعنی منقول از ایشان اینست که یاد کرده شد

وَمِنْهُ وَمِنْ عُلْيَا الثَّنَايَا ثَلَاثَةٌ ۞ وَمِنْهُ وَمِنْ أَطْرَافِهَا مِثْلُهَا انْجَلَى

ضمیر منه در موضعین عاید است با طرف لسان و ثلثه اشارت بطا و دال و تا که مذکور اند در اوایل طهر و دین و تم
و هر سه حرف مخرج میان طرف لسان و اصول ثنایا بالا گفت و فرمود که از مخرج هشتم اند از فم و ضمیر اطرافها
عاید است با ثنایا یعنی ظا و ثا و ذال که مذکور اند در اوایل ظل و ذی و ثنا که خارج می شوند از میان طرف لسان

مذکور اند اولا

واصول ثنایا علیا حال آنکه مایل اند بجانب علیا که از مخرج هم اند از فم قوله و منه و من بین یعنی سه حرف مذکور ثنایا در عدد ما مثل سه حرف

ومنه ومن بين الثنايا ثلاثة وحرف من اطراف الثنايا هي العلا
ومن باطن السفلى من الشفتين قل وللشفتين اجعل ثلاثا لتعدلا

یعنی از طرف لسان و از میان ثنایای علیا مخرج سه حرفست که مذکور است در اوایل صفا و سجل و زهد یعنی صاد و سین
و زا از مخرج دهم اند و چون از مخارج حلق و فم فارغ شد شروع کرد در مخارج شفه بقوله و حرف من اطراف الثنایا
و مراد آن حرفست که مذکور است در اول فی و مخرج فا از باطن شفه سفلی و از طرف ثنایای بالاست که مخرج اول شفتانست
قوله و للشفتین اجعل ثلاثا یعنی واو و با و میم هر سه حرف از مخرج دوم شفه اند از باطن شفه زیرین و از اطراف
ثنایا بالایین که مذکور اند در اوایل وجوه بنی ملا و این مخرج پانزدهم است و مخرج شانزدهم بعد ازین یاد کرده شود

وفي أول من كلم بيتين جمعها سوى أربع فيهن كلمة أولا

اخبار می کند که حروف مذکوره را در اوایل کلمات این دو بیت که بعد ازین می آید بر ترتیب مذکور ذکر کنم هر حرفی در اول
کلمه الا چهار حرف که آنرا در کلمه اول که باقی از بیت اول جمع کرده ام و آن کلمه لفظ اهاج است و مجموع حروف او معتبرات بعد ازان

أهاج حشا غاو خلا قارئ كما جرى شرط يسرى ضارع لاح نوفلا
رعى طهر دين تمه ظل ذي ثنا صفا سجل زهد في وجوه بني ملا

چون بیان مخارج بیست و نه حرف که آنها نوزده مخرج مذکور معلوم کرده شد معانی این کلمات بیتین نیز یاد کنیم تا طالبان فایده
معنوی نیز باشد مراد از اهاج افزع است و از حشا قلب و از غاو ضال و از خلا حدیث یعنی قرات و از ضارع
متضرع و از لاح ظهر و از نوفلا مراد کثیر العطا اشارتست در مذکور بمدح قاری یعنی می ترساند دل گمراه یعنی
گناه کننده را قرات قاری یعنی از غایت آنکه نیکست بقبول و جذب هم چنانکه جاری است و مقرر است و قوله شرط
یسری ضارع یعنی آسانی و خوش عیشی که حق تعالی شرط کرده است از بهر کسی که او متضرع و با خشوع باشد و حال آنکه
از غایت کثرت خیر و فواید مثل مرد کثیر العطا باشد و مراد قاریست که متصف باشد بصفات مذکوره در صدر کتاب
وقوله رعی الی آخرها صفات دیگر از آن قاری ذکر می کند رعایت کرد طهارت دین یعنی پاکی دین و عادة خود را نگاه دارد
آن عادتی که تمه ظل ذی ثنا یعنی که اتمام کرده است از ظل و وقار امامی و غیره که متصف است بثنا خیر حسن و صافی
از جهت سجل زهد یعنی سخا او که از سر رغبتست از دنیا و توجه با آخرت در میان جمعی از اشراف بنی اشراف و غرض از مجموع
تحریص قاریست بتحصیل این فن یعنی چون حاصل کند این علم را با اوصاف مذکوره صدر الکتاب متصف باشد
موصوف شود بدین صفات بعد ازین فصل شروع کرد در بیان مخرج شانزدهم بقوله

وغنة تنوين ونون وميم ان سكن ولا اظهار في الانف يجتلا

یعنی غنه تنوین و نون و میم بشرط آنکه غیر مظهر باشند در انف و مکشوف شده است از کتب قرات و غنه عبارتست
از صوتی که از خیاشیم خارج شود و محل آن تنوین است و نون و میم اما بشرط سکون و اخفا که اگر متحرک باشد یا ظاهر
عمل در اخراج ایشان خاص شود بفم و ختم کرد بر خیشوم مخارج شانزدهم موعود بالا ذکر او و شروع در ذکر صفات آن
کرد مشهور است بهر حرفی فصل مبین بقوله

وجهر ورخو وانفتاح صفاتها ومستفل فاجمع بالاضداد اشملا

بدانکه معنی مجهوره حرفیست که عند التلفظ از جهت قوة اعتماد وی بر مخرج وی حاصل باشد و مانع باشد از آنکه
نفس جریان یابد با تلفظ بدان تا وقتی که آن اعتماد منقطع شود و ضد وی مهموسه است و مهموس عبارتست از حرفی که اعتماد
بر موضع وی ضعیف باشد تا غایتی که نفس با وی جاری باشد و معنی رخو آنست که حرفیست ضعیف که صوت با وی
جاری باشد و ضد وی شدیده بود و شدیده عبارتست از حرفی سخت و قوی که صوت با وی جاری نباشد و منفتح آنست
که عند التلفظ بدان زبان بجانب حنک مرتفع نشود بلکه منطبق شود بر حرف و ضد وی مطبقه بود و مطبقه عبارتست از حرفی
که در تلفظ بدان زبان با سافل فم مایل باشد و ضد وی عند التلفظ بدان زبان مرتفع شود بجانب علی و مستعلیه آنست که چون قاری تلفظ
کند بدان صوت و زبان مستعلی شود با عالی دهن و ضد وی مستفله است و آن عبارتست از هر حرفی که صوت وی مرتفع شود
با عالی دهن و چون ناظم بعد ازین ذکر اضداد خواهد کردن هر یکی را بترتیب بعد ازین یاد کنیم

فمهموسها عشر حثت كسف شخصه اجدت كقطب للشديدة مثلا
وما بين رخو والشديدة عمر نل وواي حروف المد والرخو كملا

بدانکه مهموسه که در وی صفات ضعف است ضد مجهوره است که در وی صفات قوة است و مهموسه را در سه کلمه جمع کرد
قوله حثت کسف شخصه و آن ده حرفست پس باقی بماند از حروف هجی نوزده حرف آن مجهوره باشد بعد ازان فرمود که حروف
شدیده هشت حرفست و آنرا در دو کلمه جمع کرد قوله اجدت کقطب و درین حروف صفت قوة است و بعد ازان فرمود و ما بین
رخو و الشدیدة عمر نل یعنی که این پنج حرف عمر نل از آن قسم آید که میان شدة و رخاوة اند پس آنچه غیر ازین دو قسم مذکور اند
که آن اجدت کقطب و عمر نل است شانزده حرف بود مجموع حروف رخو باشند بمذهب ناظم و اکثر نقله حروف رخو را
سیزده حرف شمرده اند زیرا که حروف علة را میان شدة و رخاوة گرفته اند و ناظم آنرا از حروف رخو گرفته است کما اشار بقوله
وواي حروف المد والرخو کملا پس حاصل سخن آن باشد که بیست و نه حروف را منقسم گردانید بر سه قسم اول شدیده محضه
و آن هشت حرف اجدت کقطب و قسم دوم حروف عمر نل که میان شدیده و رخوه است و قسم سیم رخو محض و آن
شانزده حرف باقی مذکوره و بصحت قول خود اشارت کرد بقوله والرخو کملا یعنی اختیار قول من قوی و کافی دارد

وقظ خص ضغط سبع علو ومطبق هو الضاد والظا اعجما وان اهملا

فرمود درین بیت که از حروف مذکوره هفت حرف مستعلی اند که ایشان قوی اند پس غیر حروف سبعه مستعلی که آن بیست و دو
حرف اند مجموع مستفله باشد وحروف مستعلی را جمع کرد در قظ خص ضغط وآنرا فرمود که بر دو نوع اند نوع اول
مطبق وآن صاد وضاد وطا وظا اند کما اشار بقوله ومطبق هو الصاد والضاد والطا اعجم وان اهملا پس هر یکی از ضاد وظا
خواه نقطه بر سر باشد یا نباشد پس غیر این چهار حروف را حروف منفتحه گویند زیرا که انطباق ضد انفتاح باشد و نوع دوم
از مستعلی خا وغین وقاف اند اگرچه علو دارند اما منطبق نمی شوند بخلاف نوع اول که در وقت تلفظ ایشان زبان

وصاد وسین مهملان وزایها صفیر وشین بالتفشی تعملا

فرمود که صاد وسین وزا را موصوف اند بصفیر زیرا که در وقت تلفظ ایشان آواز بال بیرون آید که بصفیر ماند وقوله
مهملان اشارتست بصاد وسین یعنی نقطه ندارند وبدانکه حروف صفیر از نوع قوی اند وشین نیز واو را اسم تفشی شد
زیرا که در لغت تفشی توسع وانتشار است وچون قاری تلفظ کند بشین که صوتی که ظاهر می شود منتشر ومنبسط می شود در دهن پس

ومنحرف لام ورا وکرر ث کما المستطیل الضاد لیس باغفلا

بعد ازان فرمود که لام ورا وضاد از حروف قوی اند ولام ورا منحرف خوانند ورا را مکرر وضاد را مستطیل وقوله لیس باغفلا
یعنی که ضاد مغفل نیست یعنی نقطه دارد ولام را منحرف خوانند که از مخرج خود منحرف شد تا که بمخرج نون برسید ورا نیز انحرافی
دارد بطرف لام واز بعضی که الشیخ را را با لام کرده اند وقوله کما المستطیل الضاد اشارتست بدانچه در ضاد انحرافی هست
زیرا که در گفتن آن زبان دراز بکشد تا متصل شود بمخرج لام

کما الالف الهاوی واوی لعلة وفی قطب جد خمس قلقلة علا
واعرفهن للقاف کل بعدها فهذا مع التوفیق کاف محصلا

فرمود که الف موصوف است بهوی وازان سبب ویرا هاوی خوانند که هوی میکند عند التلفظ در حلق بعد ازان خبر داد
که حروف آوی موصوف اند باعتلال یعنی همزه والف و واو ویا ازان سبب حروف علة میخوانند که متغیر ومنقلب می شوند
از حالی بحالی دیگر وقاف وطا وبا وجیم ودال را فرمود که موصوف اند بقلقله کما اشار بقوله وفی قطب جد خمس قلقلة
علا واطلاع نیابند برین پنج حرف الا بآواز سخت در وقت تلفظ بدیشان پس این حروف نیز ازان نوع اند که در ایشان
اوصاف قوة است بعد ازان فرمود که قاف مشهورتر است بصفت مذکوره از حروف مذکوره زیرا که چون وقف کنی
بر قاف دران صوتی زاید پیدا شود از جهت آنکه عند التلفظ مخرج وی سخت منضغط می شود ونیز مستعلی است
بخلاف اخوات قاف بعد ازان فرمود که آنچه گفته آمد از صفات حروف کافی است مر کسی را که حق تعالی توفیق دهد
که حاصل کند چنانچه گفته آمد **فصل** بدانکه حروف مذکوره را بیست ونه حرف القاب واسما دیگر گذاران بتطویل
انجامد ازان جمله حروف حلقیه اند وناظم در اول فصل هفت حرف را فرمود که از حلق اند وبعضی الف را نسبت کرده اند بهوا

وشش باقی را بحلق و گفته اند که حروف حلق شش اند **وحروف لهویه اند** وآن قاف وکاف است
ولهات آن گوشت پاره سرخ باشد که در آخر زبان از حنک اعلی فرو آویخته باشد **وحروف شجریه اند**
وآن شین ویا وجیم است ومراد از شجر اینجا گشادگی دهانست چون حنک زیرین از زبرین جدا شود
میان ایشان شجر میگویند **وحروف اسلیه اند** وآن صاد وسین وزای است واسله تیزی سر زبان باشد
وحروف نطعیه اند وآن طا وتا ودال است نسبت ایشان با نطع کرده اند **وحروف**
لثویه اند وآن ظا وثا وذال است نسبتشان با لثه کرده اند که از گوشت بن دندان باشد
وحروف ذلقیه اند وآن را ولام ونون اند وشاید که غرض از ذلقی ذلق طرف زبان باشد وبقول
بعضی را ولام ونون را لثوی گفته اند وظا وثا وذال را ذلقی گفته اند بعکس قول مذکور **وحروف شفویه نیز**
گفته اند وآن حروف با ومیم وفا است وشفه لب باشد پس نسبت کردند حروف را بآن **وحروف جوفیه یا هوائیه**
وآن حروف الف و واو ویا است نسبتشان با جوف کرده اند زیرا که از اقصی حلق اند وبعضی موافقت ناظم را کاهر
همزه را ضم کردند ویا با حروف علة **تنبیهات** بدانکه صفات مذکوره که ناظم یاد کرد بعضی از صفات قوة است وبعضی
صفات ضعف اما جهر وشدة واطباق واستعلا واستطالت وقلقله وصفیر وتفشی وانحراف وتکریر مجموع صفات
قوة است وهمس ورخاوة وانفتاح واستفال ومد واعتلال وهوی صفات ضعف است پس قوة وضعف
هر حرفی از حروف هجی بحسب وجود وعدم این صفات باشد در وی یعنی هر حرفی که از صفات قوة دران بیشتر باشد
قوی تر باشد وهر حرفی که صفات ضعف درو بیشتر باشد آن اضعف تر باشد وهر حرفی که در وی صفات قوة وضعف مساوی
باشد متوسط باشد **مثلا** طا شدید القوة است زیرا که در وی جهر وشدة واطباق واستعلا واستطالت
وقلقله جمع آمده است که در مجموع صفات قوة است کما مر وها شدید الضعف است زیرا که متضمن همس ورخاوة
وانفتاح واستفال وبعد مخرج است پس در غایة خفا باشد زیرا که اینها صفات ضعف است کما مر وهمزه متوسط است
در قوة وضعف زیرا که متضمن جهر وشدة است ونیز انفتاح واستفال در وی هست پس متوسط باشد وباقی
حروف برین جمله گفته آمد قیاس کن که این اصلیست مر قاری را وبدین معلوم شود حسن الادغام وقبحه قوله وجهر
ورخو الی آخرها درین بیت مذکور چهار نوع از صفات حروف بسبیل اجمالی یاد کرد وبعد ازان بتفصیل اضداد آن
ذکر کرد واز تفصیل اضداد معلوم شد ونیز واقعی صفات را قیاس کرده شود ومعانی صفات را بیان نکرد در ابیات لعدم
بظهور اشتقاق وبعد ازان فرمود که عشر یعنی حروف همس ده حرف است وبعد ازان جمع کرد آنرا در حثث کسف شخصه
تا وهم نیاید کسی را که صد ها شخصه که آن یا است از حروف همس است وبعد از قطب جد فرمود که جمع قلقله تا وهم نیاید
کسی را که تنوین جد از جمع قلقله است وبعد از خص ضغط فرمود که سبع علو ازیرا که اینمعنی وفرمود که والاخفی [illegible] ناقص باشد

منها آنکه مذهب ابی عمرو از حروف رضوشا نزده حرف مذکور است نه سیزده که اختیار دیگرانست و قوله مهملا لا
الا آنکه گفت که معلوم شود که ضاد و شین معجم از اقسام نیست و قوله منحرف لام و را و مکررست فرمود که لام و را
هر دو صفت انحراف هست نعد از آن فرمود که در راصفت تکرار نیز هست پس مراد دو صفت باشد یکی انحراف
و دیگر تکرار و مراد لیس باغفلا آنست که حروف معجم باشد کامل و معنی اعرفهن اشهرها الذی و ما ذکر
نکرده است از اوصاف و غیرها از خواصت بقوله هذا مع التوفیق کاف محصلا

وقد وفق الله الکریم بمنه لاکمالها حسناء میمونة الجلا

چون امر از احکام قرآت و مخارج حروف فارغ شد شروع کرد بشکر و ثنا حق تعالی که توفیق داد ناظم را بفضل
و احسان خود که تمام کرد این قصیده را و حال آنکه نیکو و مبارک است ظهور آن از هر که آنرا بخواند منتفع شود از آن و مؤلف این
کتاب سماع دارد از مشایخ کبار که منقولست از ناظم که در هر مقامی که این قصیده باشد در آنجا برکت از آن موضع منقطع
نشود بسبب اخلاص و نیت پاک ناظم رحمه الله که این نظم را نه از جهة اظهار فضل و سمعت جمع کرده پس حق تعالی
آن سعی و نیت و برا ضایع نگردانید پس از آن فرمود

وابیاتها الف تزید ثلثة ومع مائة سبعین زهراء کملا

یعنی که ابیات قصیده هزار و صد و هفتاد و سه بیت است و صفت کرد مر ابیات را بقوله زهراء و کملا یعنی حالا آنست که منتظم
شد ابیات مذکوره روشن و تمام بر وجهی که هر آنکسی که صلاحیت اشتغالش باشد بقدر خود بهره مند شود از این قصیده
و مستغنی شود از مطولات بعون الله تعالی

وقد کسیت منها المعانی عنایة کما عریت عن کل عوراء مفصلا

درین بیت مدح قصیده کرد فرمود که معانی این قصیده بسبب الفاظ بدیع و استعارات
لطیف و عنایت و اهتمام ناظم پوشیده شده است همچنانکه قوافی آن عاری است از کلمه
قبیحه و مراد از عورا کلمه قبیحه است و بمفصل قافیه قصیده می خواهد و چون قافیه
عاری باشد از کلمات قبیحه مع ضیقها غیر آن بطریق اولی که عاری باشد مع سعیه
از کلمات قبیحه

وتمت بحمد الله فی الخلق سهلة منزهة عن منطق الهجر مقولا

یعنی تمام شد این قصیده بتوفیق حق تعالی و مراد از خلق اینجا نظم است یعنی نظم کردن آن
درحال آن بود که آسان بود و نیز دور بود از سخن بیهوده بد و فحش و مراد از مقول لسان است
الاضافه کرد آنرا با قصیده بر سبیل مجاز والله اعلم

ولکنها تبغی من الناس کفؤها اخا ثقة یعفو ویغضی تجملا

یعنی هیچ در بایستی نیست این قصیده را الا آنکه می خواهد کسی را که همتای او باشد در استعداد و نیز امین
باشد که اگر تقصیری و اهمالی رفته باشد غض بصر کند از آن و اگر ترکیبی بیند که در آن رکاکتی از روی
لفظ یا معنی باشد آنرا اصلاح کند بوجهی از وجوه و اخذ نکند بر ناظم و چون اول مدح قصیده کرده بود
در آخر عذر آن میخواهد و اضافه با خود می کند بقوله

ولیس لها الا ذنوب ولیها فیا طیب الانفاس احسن تأولا

یعنی ای ناظری که صاحب کلامی و صاحب فهمی تأویلی نیکو کن سخنان ضعیف مرا تا حق تعالی ترا جزای نیکو
کرامت دهد که اهمالی که رفته باشد از تقصیر ناظم بوده باشد

وقل رحم الرحمن حیا ومیتا فتی کان للانصاف والحلم معقلا

یعنی از ملتمس خود درخواه میکند از آن کسی که طیب الانفاس باشد که ناظم را دعای خیر گوید یعنی از حق
تعالی درخواهد تا رحمت کند بر ناظم که اوست رحیم و رحمان تا در حالت زندگی و مردگی او را محروم نگذارد
از رحمت خود و قوله فتی کان للانصاف والحلم معقلا یعنی از جوانی معقل یعنی ملجأ انصاف
و حلم باشد یعنی اگر حسن و پسندیده آید او را انصاف دهد و اگر بخلاف آن بیند بحلم خود از آن درگذرد

عسی الله یدنی سعیه بجوازه وان کان زیفا غیر خاف مزللا

عسی متصل است بما قبل یعنی دعا کند از بهر ناظم برحمت تا باشد که حق تعالی نزدیک گرداند سعی و برا درین
قصیده بقبول و اگرچه سخنهای من زیف و منسوب بخطا یافته شود در آن بعد از آن رجوع کرد با حق تعالی بقوله

فیا خیر غفار ویا خیر راحم ویا خیر مأمول جدا ومفضلا

اقل عثرتی وانفع بها وبقصدها حنانیک یا الله یا رافع العلا

پس از اعتذار فرمود که ای بهترین آمرزندگان و ای بهترین رحمت کنندگان و ای بهترین کسانی که از ایشان
امید باشد امیدوار آنرا عطا و احسان عفو کن خللی که واقع شده باشد درین کتاب و منتفع گردان بدین
قصیده طالبان را و قوله حنانیک یعنی طلب مهربانی میکنم و رحمت از خداوندی در می خواهم که برجا دارنده

وآخر دعوانا بتوفیق ربنا ان الحمد لله الذی وحده علا

یعنی آخر دعا ما بندگان بتوفیق حق تعالی ست و او خداوندیست که منفرد است در بزرگی

وبعد صلوة الله ثم سلامه على سيد الخلق الرضي متبجلا

یعنی بعد حمد بندگان بتوفیق حق تعالی است ان خداوندیست که ستوده است بزرگی و بلندی
یعنی بعد از حمد حق تعالی درین خاتمه بهترین خلقان را ... که اوست پسندیده برگزیده از جمیع خلایق

محمد المختار للمجد كعبة صلوة تبارى الريح مسكا ومندلا

محمد بدلست یا عطف بیان یعنی سیدی که محمد است و برگزیده است و کعبه است مر بزرگی و شرف را یعنی کسی که شرف
و بزرگی خواهد باید که تقرب بدو کند صلوات الله و سلامه علیه بعد از آن فرمود صلوات بر و باد صلواتی که آن
معارضه کند با باد در رفتن معطر باشد چون بوی مشک و عود

وتبدي على اصحابه نفحاتها بغير تناه زرنبا وقرنفلا

یعنی که ظاهر کند این صلوات بر اصحاب رسول رضوان الله علیهم اجمعین دمیدن خود را که نهایتی نباشد
و غایتی نه بود بلکه دایم بود بیوی زرنب و قرنفل و زرنب را بعضی تفسیر نبات خوش بوی کرده اند
و بعضی بزنجبیل کرده اند و بعضی گفته اند درختی است بکوه لبنان و ورق آن مانند برگ بید و قرنفل معروف

تم الكتاب بعون رب الارباب والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب

هذا حزب سيدي الشيخ العارف المحقق ابو الحسن الشاذلي نفعنا الله به وهو حزب الصغير

بسم الله الرحمن الرحيم يا علي يا عظيم يا عليم يا حليم انت ربي وعلمك حسبي
فنعم الرب ربي ونعم الحسب حسبي تنصر من تشاء وانت العزيز الرحيم نسألك
العصمة في الحركات والسكنات والكلمات والارادات والخطرات من الشكوك
والظنون والاوهام الساترة للقلوب عن مطالعة الغيوب لقد ابتلي المومنون
وزلزلوا زلزالا شديدا واذ يقول المنافقون والذين في قلوبهم مرض ما وعدنا الله
ورسوله الا غرورا فثبتنا وانصرنا وسخر لنا هذا البحر كما سخرت البحر لموسى و
سخرت النار لابرهيم وسخرت الجبال والحديد لداود وسخرت الريح والشياطين
والجن لسليمان وسخر لنا كل بحر هو لك في الارض والسماء والملك والملكوت
وبحر الدنيا وبحر الاخرة وسخر لنا كل شيء يا من بيده ملكوت كل شيء
كهيعص كهيعص كهيعص انصرنا فانك خير الناصرين وافتح لنا
فانك خير الفاتحين وارحمنا فانك خير الراحمين واغفر لنا فانك خير الغافرين
واهدنا ونجنا من القوم الظالمين وهب لنا ريحا طيبة كما هي في علمك
وانشرها علينا من خزائن رحمتك واحملنا بها حمل الكرامة مع السلامة
والعافية في الدين والدنيا والاخرة انك على كل شيء قدير اللهم
يسر لنا امورنا مع الراحة لقلوبنا وابداننا والسلامة والعافية في
ديننا ودنيانا وكن لنا صاحبا في سفرنا وخليفة في اهلنا واطمس على
وجوه اعدائنا وامسخهم على مكانتهم فلا يستطيعون المضي ولا
المجيء الينا ولو نشاء لطمسنا على اعينهم فاستبقوا الصراط فانى يبصرون
ولو نشاء لمسخناهم على مكانتهم فما استطاعوا مضيا ولا يرجعون يس والقرآن
الحكيم انك لمن المرسلين على صراط مستقيم تنزيل العزيز الرحيم لتنذر

بحر

قوما ما انذر اباؤهم فهم غافلون لقد حق القول على اكثرهم فهم لا يومنون انا جعلنا
فى اعناقهم اغلالا فهى الى الاذقان فهم مقمحون وجعلنا من بين ايديهم سدا ومن
خلفهم سدا فاغشيناهم فهم لا يبصرون شاهت الوجوه شاهت الوجوه شاهت الوجوه
وعنت الوجوه للحى القيوم وقد خاب من حمل ظلما طس حمعسق مرج البحرين
يلتقيان بينهما برزخ لا يبغيان حم حم حم حم حم حم حم كامر وجاد
النصر فعلينا لا ينصرون حم تنزيل الكتاب من الله العزيز العليم غافر الذنب
وقابل التوب شديد العقاب ذى الطول لا اله الا هو اليه المصير
بسم الله بابنا تبارك حيطاننا يس سقفنا كهيعص كفايتنا حمعسق
حمايتنا فسيكفيكهم الله وهو السميع العليم ستر العرش مستور علينا
وعين الله ناظرة الينا بحول الله لا يقدر علينا والله من ورائهم محيط
بل هو قران مجيد فى لوح محفوظ فالله خير حافظا وهو ارحم الراحمين
ان وليى الله الذى نزل الكتاب وهو يتولى الصالحين فان تولوا فقل
حسبى الله لا اله الا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم بسم الله
الذى لا يضر مع اسمه شىء فى الارض ولا فى السماء وهو السميع العليم
حسبى الله ونعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير والحمد لله رب العالمين
وصلى الله على سيدنا محمد واله اجمعين برحمتك يا ارحم الراحمين

باب در تجوید فاتحه

مد انکه قراء سبعه رحمهم الله حمیر گفته اند

که هرکه در خواندن فاتحه بنجاه و هفت جای نگاه دارد و هر یکی را از مخرج خود بیرون نیارد

فاتحه را درست خوانده باشد اول بسم الله الرحمن الرحیم بار را پا نگویند و الحمد لله را

دو لله نگویند تا پارسی نشود و بعضی گفته اند که نام دیو میشود اما قول ضعیفست

و اعراب دال الحمد را ضعیف گویند و حرکت کسره لام لله را بلند تر گویند و بر الحمد وقف و سکته

نیارد و از استاد خود سوال کردم که بعضی از مردمان میگویند که در فاتحه چند جای نام دیو است

مثل وَلَدْ و هَرَبْ و کَنَعْ و کَنَسْ چگونه است فرمود که در فاتحه هیچ جای نام دیو نیست

و نباید گفت و روایتی درست و منقول را شیخ نیست چرا زیرا که در قرآن مجید هر جا که نام دیو مذکور شده

در عقب آن لعنت یا استکبار مذکور شده است و در فاتحه لفظ لعنت و استکبار مذکور نشده است پس صحیح آنست

که نام دیو نباشد اما استادان مبالغه نموده اند که این هفت جای را نیکو محافظت نمایند چنانکه وقف

و سکته پیدا نشود و اعراب کسره لله را ضعیف تر گویند و حرکت را در رب العالمین تر گویند و بر لله وقف

و سکته نیارد و در تشدید لله و رب مبالغه اندک کنند و در را العالمین غنه نیارد یعنی در وقت حرکت دادن عین العالمین

بعادت بسیار باز نکنند و از میانه حلق گویند و مراد از غنه آواز بینی است که از خیشوم آید یعنی از بینی الرحمن الرحیم

در وقت حرکت دادن میم الرحمن دهان آهسته تر گویند تا از غنه گفته نشود و در وقت تشدید دادن هر دو

را را اندک مبالغه کنند چنانکه دو حرف گفته شود نه چنانکه سه حرف یا یک حرف گفته شود بعضی در این زمانه هر

حرف مشدد را چندان مبالغه میکنند که دو سه حرف زیاده می شود و بعضی چنان سست میگویند که یک حرف را

بیشتر نمیشود از برای آنکه غرض از تشدید چیست و اندازه مد چگونه است که التشدید ادخال حرف در حرف

و تشدید بدل حرفی نماید نشود در کتاب زلة القاری آورده اند که ترک تشدید غلط باطل میشود مگر

تشدیدی که بدل الف لام معرفه است مثل آنکه گویی الراکعین و الساجدین از برای آنکه بی الف لام در معنی خلل

نمیشود و لیکن نه چنانکه در تشدید مبالغه کنند و از حد بیرون برند کیوم الدین بگویند اعراب کاف را

ضعیف تر گویند و حرکت یای یوم را آهسته تر گویند و بر مالک وقف و سکته نیارد و در هر دو کلمه غنه نیارد

و بر یوم الدین روم آرد و روم آنست که طبع حرکت حرف بفهماند آواز ضعیف پیدا شود اما کاف نعبد در حرکت دادن

الف ایاک غنه نیارد و سر زبان تا نرسد که نام نبی تا روشن گویند و در یای ایاک غنه نیارد و در نرم خواندن

در تشدید مبالغه نکنند تا آواز حلق بیرون نیاید و حرکت کاف ایاک را ضعیف تر گویند و حرکت نون نستعین را آهسته تر گویند

در حرکت عین غنه نیارد و در اعراب نون نستعین اشمام کند که الاشمام تحریک الشفتین بلا صوت و لا یحس بها الاعمی

وسرزنا نیز باید انجا خواند که مخرج نونست و بلیهما بعد لزین باشمام اشارت کند اهدنا در حرکت الف
اهدنا زنخدان را نرم دارد و دهان را قوی باز نکند و غنه نکند و ناو را حرکت ندهد و در حرکت دال
نون اهدنا غنه نیارد و دهان را باز کند چنانکه شنونده را معلوم شود که ما اقاست ومثل این در
قران بسیارست چون ذاقا الشجرة وقالا الحمد لله الذی باید که اواز بلند تر کند که اینها
تثنیه اند بالف و در تشدید ضاد الصراط مبالغت کند و طا را تفخیم گویند تا تا نشود و اینجا سین
نیز قرات کرده اند و تاء المستقیم را طا نگوید و حرکت او را کشاده تر گوید و بر صراط ثانی تشدید
نیارد و طا را تا نگوید و در تشدید لام الذین مبالغت نکند وضمه نعمت را اشکو گوید و تا انعمت را
مفتوح نیکو گوید که اگر تا انعمت را مضموم گوید کافر شود و در حرکت علیهم غنه نیارد و ادا میان حلق
گوید و بر علیهم وقف نکند که امام سجاوندی چنین گفته است لا وقف علی علیهم
اما بعضی
او قرای متاخرین گفته اند که بر انعمت علیهم وقف حسن است و غین غیر را قاف نگوید و بر حرکت
میم المغضوب غنه نکند و بر ضاد تشدید نیارد و هر دو ضاد را ضاد گوید و ظا و ذال نگوید که بیشتر
اماما[illegible] و فقها بر انند که نماز تباه شود بغلتیهم نگوید حرکت اعراب باء مغضوب را نرم تر گوید
و حرکت عین علیهم کشاده تر گوید و سکون میم علیهم را درست گوید چنانکه لبها را اهم رساند که
میم جمع بحروف بوقف رسیده است و واو ولا الضالین را روشن گوید و این ذکر است که تعلیم نسبت
با عوام است اما امامان باید که بیشتر ازین طلب کنند ومثل اینها در باب رعایت حروف بنان
کرده شده است بتمام چون کسی ازین باب مطالعه کند ازین معنیها مستغنی گردد و در تشدید ضاد
ولا الضالین مبالغت کند و در کشش مد نیز همچو مبالغت کند و مد نیز کمال محققان متوله جهار الف
چنانکه در باب مدات بتمام بیان کرده شده است و این مد را مد طویل و مد عدل نام کرده اند و سر زبان را
انجا رساند که مخرج نون ولا الضالین است و اظهار نکند و وقف ودر فاتحه دو جای وقف است که تعلق
باشمام و روم دارد و یکجا تعلق باسکان دارد انجا که تعلق بروم دارد الذین است وانکه تعلق
باشمام دارد نستعین است وانکه تعلق باسکان دارد ولا الضالین است و روم از بهر انکه بصیر را
از و حظ نباشد اما کسی که در پهلو نو باشد قران مخطوط باشد واشمام ازانست که بصیر را ازان حظ باشد و اعمی را حظ نباشد چنانکه
اصم را از روم حظ نباشد واسکان ازینست که موقوف علیه را اساکن کنند بغیر جزم هیچ معلوم نشود و نه وقف
این مخارج حروف و مواضع وقوف و وصل وقطع ومد و تشدید و روم واشمام واسکان مخصوص بفاتحه نیست
بلکه در همه واجب ولازم است وجز درین سورت معلوم و مفهوم گشت باید که در همه قران بجای آورد
وصراحه در فاتحه این بجاه نعت های را نگاه دارد تا سورتها همه نیکو و درست خوانند امام مسلمانان را شاید
واگر کسی که اینها را محافظت نتواند کردن بروی بلا که ازا مامت پرهیز کند و امام مسلمانان نکند والله
اعلم

بسم الله الرحمن الرحيم

قوله تعالی ساء ~~وكذلك~~ وكذلك كل ما في القران فيما كانوا وفيما فيه وفيما كنتم فهي خبر حيث كان ~~وكذلك~~ وكذلك ~~مما~~ بكسر اللام كلها
ما يحكمون وساء ما يعملون وساء ما يزرون فهي خبر في اي موضع كان ~~فصل~~ واذا كان قبلها اذا فهي ما الصلة يعني الزيادة نحو واذا ما انزلت سورة
لفظهن خبر ايضا ~~وكذلك~~ نحو
واذا ما اتقوا واذا ما اتقوا واذا ما جاؤها وما شاكل ذلك فلفظهن خبر والمد الصلة ~~فصل~~
قوله تعالی قليلا ما تشكرون وقليلا ما تذكرون وقليلا ما يؤمنون فالما الصلة ولفظهن توبيخ
ما اصحاب الميمنة وما اصحاب المشئمة وما اصحاب اليمين وما اصحاب الشمال فهذه الاربعة فيها خلاف
قال ابو بكر بن احمد ابن الانباري كان ذلك تعجب معناه ما هم وقال ابو حاتم سهل بن محمد السجستاني
كلها صلة والله اعلم بالصواب

بسم الله الرحمن الرحيم الاعشار القران المجيد

سورة البقرة

واذا قيل لهم امنوا ۝ وان كنتم في ريب ۝ قالوا سبحانك ۝ ولا تلبسوا الحق بالباطل
ثم عفونا عنكم ۝ ان الذين امنوا ۝ واذ قتلتم نفسا ۝ والذين امنوا وعملوا ۝ ولقد جاءكم موسى ۝ واتبعوا ما
تتلوا ۝ بلى من اسلم وجهه لله ۝ الذين اتيناهم الكتاب ۝ ووصى بها ابراهيم ۝ سيقول السفهاء ۝
كما ارسلنا ۝ ان الذين كفروا وماتوا ۝ ومثل الذين كفروا ۝ فمن بدله ۝ واقتلوهم حيث ۝ ومنهم من يقول ۝
سل بني اسرائيل ۝ ويسئلونك ۝ واذا طلقتم النساء ۝ وللمطلقات متاع ۝ وقتل داود جالوت ۝
واذ قال رب ارني ۝ وما انفقتم من نفقة ۝ وان كان ذو عسرة

سورة ال عمران

كداب ال فرعون ۝ ان الذين يكفرون بايات الله ۝ قل ان كنتم ۝ قال رب اجعل لي اية ۝ فلما احس عيسى ۝
فمن حاجك فيه ۝ يا اهل الكتاب ۝ واذ اخذ الله ميثاق ۝ ان الذين كفروا وماتوا ۝ وكيف تكفرون ۝
وان يقاتلوكم ۝ واذ غدوت ۝ واتقوا النار التي ۝ سنلقي ۝ وما كان لنبي ۝ يستبشرون بنعمة ۝
لقد سمع الله ۝ الذين يذكرون الله

سورة النساء

يوصيكم الله ۝ وكيف تاخذونه ۝
ان تجتنبوا ۝ فكيف اذا جئنا ۝ ام لهم نصيب ۝ فكيف اذا اصابتهم ۝ وان منكم لمن ۝ افلا يتدبرون ۝
وما كان لمؤمن ۝ واذا كنت فيهم ۝ ومن يكسب خطيئة ۝ والذين امنوا وعملوا ۝ ولله ما في السموات
وما في الارض وكفى بالله وكيلا ۝ ان المنافقين ۝ والذين امنوا بالله ورسله ۝ لكن الراسخون ۝ لن يستنكف المسيح ۝

سورة المائدة

والذين كفروا وكذبوا ۝ يا اهل الكتاب قد جاءكم ۝ لئن بسطت ۝ والسارق والسارقة ۝
وانزلنا اليك الكتاب ۝ واذا ناديتم ۝ قل يا اهل الكتاب ۝ لعن الذين كفروا ۝ وكلوا مما رزقكم الله ۝ اعلموا ان الله ۝
ذلك ادنى ان ياتوا

سورة الانعام

قل سيروا ۝ ومن اظلم ۝ قد خسر الذين ۝ فيكشف ۝ وانذر به الذين ۝
وهو القاهر ۝ وان اقيموا الصلوة ۝ وكيف اخاف ۝ وما قدروا الله ۝ بديع السموات ۝ ولو اننا نزلنا ۝ ولا تاكلوا مما ۝

[illegible]

ذلك ان لم يكن وهو الذي انشأ قل تعالوا ان الذين فرقوا سورة الاعراف قال ما منعك
فلما ذاقا الشجرة قل من حرم والذين امنوا وعملوا ولقد جئناهم ابلغكم وانصح فانجيناه والذين
وما كان جواب قومه الذين كذبوا شعيبا وما وجدنا قال فرعون امنتم وقالوا مهما وواعدنا موسى
ان الذين اتخذوا فبدل الذين ظلموا واذ اخذ ربك من بني آدم والذين كذبوا باياتنا ولا يستطيعون لهم نصرا
سورة الانفال اذ يغشيكم ولا تكونوا واذا تتلى عليهم واعلموا انما اذ يقول المنافقون
ولا يحسبن الذين يا ايها النبي سورة التوبة لا يرقبون في مؤمن للذين امنوا وهاجروا
وقالت اليهود الا تنصروه ان تصبك حسنة انما الصدقات الم يأتهم استغفر لهم
وجاء المعذرون والسابقون الاولون لا يزال بنيانهم ما كان لاهل المدينة سورة يونس
ولو يعجل الله واذا اذقنا الناس قل من يرزقكم وان كذبوك اثم اذا وما تكون واتل عليهم
فلما القوا فاليوم ننجيك قل انظروا سورة هود فلعلك تارك ان الذين امنوا
ولا اقول لكم وقال اركبوا يا قوم لا اسألكم عليه اجرا قالوا يا صالح قالت يا ويلتى والى مدين اخاهم
ويا قوم اعملوا ان في ذلك لآية ولا تركنوا سورة يوسف قالوا يا ابانا وقال الذي اشتراه من مصر
فلما سمعت يا صاحبي السجن اما قال ما خطبكن قالوا سنراود قالوا واقبلوا ارجعوا قالوا تالله
رب قد اتيتني سورة الرعد سواء منكم قل من رب السموات افمن يعلم الذين امنوا وعملوا الصالحات
طوبى يمحوا الله ما يشاء سورة ابراهيم قالت رسلهم وبرزوا لله قل لعبادي الذين امنوا
ولا تحسبن الله غافلا سورة الحجر وما يأتيهم من رسول الا كانوا به يستهزءون وان من شيء
فسجد الملائكة قال هذا صراط علي مستقيم ونبئهم عن ضيف ابراهيم فلما جاء ال لوط واتيناهم اياتنا
فكانوا عنها معرضين سورة النحل ينبت لكم اموات غير احياء جنات عدن والذين هاجروا
وقال الله لا تتخذوا ولو يؤاخذ الله والله فضل والله جعل واوفوا بعهد الله واذا بدلنا
وضرب الله مثلا قرية ثم اوحينا اليك ان اتبع سورة بني اسرائيل ويدع الانسان
انظر كيف ولا تقتلوا اولادكم ولقد صرفنا قل كونوا واذ قلنا للملائكة يوم ندعوا وقل جاء الحق
او يكون لك ولقد اتينا موسى سورة الكهف فضربنا وكذلك اعثرنا اولئك لهم جنات او يصبح
ماؤها غورا ما اشهدتهم فلما بلغا فانطلقا حتى اذا ركبا فاردنا ان يبدلهما حتى اذا بلغ مطلع وعرضنا جهنم
سورة مريم يا يحيى خذ فحملته فانتبذت والسلام علي اذ قال لابيه وكان يأمر اهله لا يسمعون
فيها لغوا ثم ننجي الذين اتقوا واتخذوا من دون الله سورة طه واضمم يدك فقولا له كلوا وارعوا

فاجمعوا

فاجمعوا انه من يأت ربه قال فانا قد فتنا قال بصرت يومئذ يتبعون الداعي واذ قلنا للملائكة قال رب
لم حشرتني سورة الانبياء وكم قصمنا ام اتخذوا الهة ولقد استهزئ برسل ولقد اتينا ابراهيم
قالوا فاتوا به ووهبنا له اسحق ويعقوب نافلة ومن الشياطين ان هذه امتكم امة لا يسمعون حسيسها
سورة الحج ومن الناس من يعبد الله ان الله يفعل ما يشاء ان الله يدخل الذين امنوا لكم فيها منافع
وان يكذبوك وليعلم الذين له ما في السموات ما قدروا الله حق قدره سورة المؤمنون
وان لكم في الانعام ثم انشأنا قرنا ثم انشأنا قرونا وجعلنا ابن مريم والذين يؤتون ما اتوا ام يقولون به جنة
وهو الذي يحيي ويميت بل اتيناهم بالحق لعلي اعمل صالحا فاتخذتموهم سخريا سورة النور ولولا
فضل الله عليكم ان الله تواب حكيم يا ايها الذين امنوا لا تتبعوا وقل للمؤمنات يغضضن ولقد انزلنا اليكم ايات مبينات
الم تر ان الله يسبح له انما كان قول المؤمنين والقواعد سورة الفرقان بل كذبوا بالساعة وقال الذين
وكذلك جعلنا واذا رأوك ولو شئنا لبعثنا تبارك الذي جعل ومن تاب وعمل صالحا سورة الشعراء
وتلك نعمة تمنها قال نعم وانكم اذا فلما تراءى الجمعان والذي يميتني ثم يحيين كذبت قوم نوح كذبت عاد
كذبت ثمود كذبت قوم لوط كذب اصحاب الايكة وانه لتنزيل انهم عن السمع لمعزولون سورة النمل
والق عصاك فلما رآها لاعذبنه عذابا قالت يا ايها الملأ افتوني قال نكروا لها ومكروا مكرا امن يبدأ الخلق
ولا تحزن عليهم انك لا تسمع الموتى ولا تسمع سورة القصص وحرمنا عليه المراضع ولما توجه تلقاء
وان الق عصاك وجعلناهم ائمة يدعون ولقد وصلنا افمن وعدناه قل ارأيتم ان جعل الله فخسفنا به
سورة العنكبوت وقال الذين كفروا وما انتم بمعجزين قالوا نحن اعلم ان الله يعلم قل كفى بالله
الله يبسط الرزق سورة الروم ويوم تقوم الساعة يبلس ومن اياته ان خلق لكم من انفسكم منيبين اليه
ظهر الفساد ولئن ارسلنا ريحا سورة لقمن ولقد اتينا لقمن الحكمة ومن يسلم وجهه واذا غشيهم
سورة السجدة ولو ترى اذ المجرمون ومن اظلم ممن ذكر سورة الاحزاب هنالك ابتلي المؤمنون لقد
كان لكم ومن يقنت يعوقون الذي يصلي عليكم ترجي من تشاء ملعونين اينما ثقفوا سورة السبأ
ولقد اتينا داود منا فضلا وما كان له وقال الذين كفروا قالوا سبحانك انت سورة الملائكة
من كان يريد العزة انا ارسلناك جنات عدن واقسموا بالله جهد سورة يس انا نحن نحيي الموتى
وما لي لا اعبد واية لهم وخلقنا لهم من مثله قالوا يا ويلنا ولقد اضل وذللناها لهم سورة الصافات
احشروا الذين ويقولون ائنا لتاركوا ائذا متنا وكنا ترابا ولقد نادانا نوح فلما بلغ معه وان لوطا لمن المرسلين
اصطفى البنات سورة ص كذبت قبلهم اذ دخلوا فقال اني احببت ووهبنا وعندهم قاصرات

فسجد الملائكة كلهم اجمعون سورة الزمر خلقكم من نفس واحدة ۰ قل يا عبادي الذين امنوا ۰ افمن شرح الله صدره ۰
فمن اظلم ۰ واذا ذكر الله وحده اشمأزت ۰ وانيبوا الى ربكم ۰ له مقاليد السموات والارض سورة المؤمن ذلكم بانه اذا ۰
اولم يسيروا ۰ ويا قوم اني اخاف عليكم يوم التناد ۰ ويا قوم ما لي ادعوكم ۰ ولقد اتينا موسى الهدى ۰ ذلكم الله ربكم ۰
ثم قيل لهم سورة السجدة فقضيهن ۰ وذلكم ظنكم الذي ۰ ومن احسن قولا ۰ ما يقال لك سورة الشورى
له مقاليد السموات والارض ۰ من كان يريد حرث الاخرة ۰ او يوبقهن ۰ ولمن صبر وغفر سورة الزخرف بل قالوا انا وجدنا ۰
اهم يقسمون ۰ فاستمسك بالذي ۰ ام انا خير ۰ ولما جاء عيسى ۰ ادخلوا الجنة انتم سورة الدخان يوم نبطش ۰
فدعا ربه ۰ ولقد اخترناهم سورة الجاثية الله الذي سخر لكم ۰ افرايت من اتخذ ۰ واذا قيل ان وعد الله سورة
الاحقاف ومن قبله كتاب موسى ۰ قالوا اجئتنا لتافكنا ۰ ومن لا يجب داعي الله سورة محمد افلم يسيروا في الارض ۰
والذين اهتدوا زادهم ۰ ام حسب الذين سورة الفتح سيقول لك ۰ ليس على الاعمى سورة الحجرات
يا ايها الذين امنوا لا يسخر سورة ق وجاءت كل نفس ۰ ادخلوها بسلام سورة الذاريات وفي
انفسكم افلا تبصرون ۰ قال فما خطبكم ۰ وفي عاد اذ ارسلنا ۰ ولا تجعلوا مع الله الها سورة والطور
وامددناهم بفاكهة ۰ ام تامرهم احلامهم سورة النجم ولقد جاءهم من ربهم ۰ الذين يجتنبون كبائر ۰ وان
الى ربك المنتهى سورة القمر والنعيم الملك على امر ۰ كذبت ثمود بالنذر ۰ ولقد جاء ال فرعون سورة الرحمن
رب المشرقين ۰ هذه جهنم التي ۰ هل جزاء الاحسان سورة الواقعة وفاكهة مما يتخيرون ۰ انا انشاناهن انشاء ۰
لو نشاء جعلناه اجاجا سورة الحديد من ذا الذي يقرض الله ۰ ما اصاب من مصيبة سورة المجادلة
يا ايها الذين امنوا اذا قيل سورة الحشر الم تر الى الذين نافقوا سورة الممتحنة لا ينهاكم الله عن الذين
سورة الصف يا ايها الذين امنوا هل ادلكم سورة الجمعة يا ايها الذين امنوا اذا نودي تم الكل

مسئلة الفاظ البناء اربعة
ضم وفتح وكسر ووقف
مسئلة الفاظ الاعراب اربعة
رفع ونصب وجر وجزم
مسئلة مخارج الرفع
من شفتين مسئلة مخارج النصب
من اقصى الحلق
مسئلة مخارج
الجر من وسط الفم مسئلة مخارج الجزم
قطع الحركة

قال النبي صلعم خلق الله تعالى آدم
من تراب جميع الارض راسه وجبهته
من الكعبة وصدره وظهره من بيت المقدس
ويده اليمنى من ارض المشرق ويده اليسرى
من ارض المغرب وفخذيه من ارض اليمن وساقيه
من ارض المصر وقدميه من ارض الحجاز صدق رسول الله

مسئلة الاسم مشتق
من السمو وهو العلو وعلى
كل لفظة دلت على معنى في نفسها
غير مقترن بزمن محصل وعلامته دخول
الالف واللام
والجر والتنوين

باب معرفة الوقف على كلا والابتداء به وجملتها ثلثة وثلثون موضعا

كلها في النصف الاخير وهو على ثلثة اوجه الوجه الاول يجوز الوقف عليه والابتداء به معًا
وهو اثنا عشر موضعا فاول ذلك في سورة مريم قوله تعالى اطلع الغيب ام اتخذ عند الرحمن عهدا
كلا يجوز الوقف عليه والابتداء به معًا والثاني فيها ليكونوا لهم عزا كلا والثالثة في سورة المؤمنين
لعلي اعمل صالحا فيما تركت كلا والرابع في المعارج ثم ينجيه كلا والخامس فيها جنة نعيم كلا
والسادس في المدثر ثم يطمع ان ازيد كلا والسابع فيها صحفا منشرة كلا والثامن في سورة القيمة
يومئذ اين المفر كلا والتاسع في عبس فانت عنه تلهى كلا والعاشر في المطففين قال اساطير الاولين
كلا والحادي عشر في الفجر فيقول ربي اهانن كلا والثاني عشر في الهمزة ان ماله اخلده كلا واما
الوجه الثاني وهو ما يوقف عليه ولا يبتدا به وهو في ثلثة مواضع الاول في سورة الشعراء
فاخاف ان يقتلون قال كلا الوقف على كلا حسن والثاني فيها انا لمدركون قال كلا الوقف على
كلا حسن والثالث في سورة سبا الحقتم به شركاء كلا الوقف على كلا حسن والوجه
الثالث وهو ما يبتدا به ولا يجوز الوقف عليه وهو في ثمانية عشر موضعا الاول في سورة المدثر
كلا والقمر والثاني فيها كلا انه تذكرة والثالث في القيمة كلا بل تحبون العاجلة والرابع
فيها كلا اذا بلغت التراقي والخامس والسادس في النبا كلا سيعلمون ثم كلا سيعلمون
والسابع في عبس كلا لما يقض ما امره والثامن في الانفطار كلا بل تكذبون والتاسع
في المطففين كلا ان كتاب الفجار لفي سجين والعاشر فيها كلا انهم عن ربهم يومئذ لمحجوبون
والحادي عشر فيها كلا ان كتاب الابرار لفي عليين والثاني عشر في الفجر كلا اذا دكت الارض
والثالث عشر في العلق كلا ان الانسان ليطغى والرابع عشر فيها كلا لئن لم ينته و
الخامس عشر فيها كلا لا تطعه والسادس عشر والسابع عشر والثامن عشر في التكاثر كلا
سوف تعلمون ثم كلا سوف تعلمون كلا لو تعلمون فذلك ثلثة وثلثون موضعا

فصل آخر في كلا

قد كثر كلام الناس في كلا والذي عليه الاعتماد انها تاتي لاربعة معان الاول الرد والتكذيب
والثاني الردع والزجر والثالث صلة اليمين وافتتاح الكلام والرابع التحقيق بما جاء به
بعدها من الاخبار وما سوى هذه الاربعة الوجوه فلا يخفى وجه رده وابطاله اما الاول وهو الرد
والتكذيب مثاله اذا قال لك قائل اكلت تمرا فتقول كلا فتقف عليها فيكون الخبر مفهوما ورده
بكلا مفهوما ايضا كما قال الله تعالى اطلع الغيب ام اتخذ عند الرحمن عهدا ثم قال له كلا ردا وتكذيبا

الثاني وهو الردع والزجر قوله تعالى الهيكم التكاثر حتى زرتم المقابر كلا ردع عنهم عن التكاثر وهي محتملة
معنى الرد وقوله تعالى واما من جاءك يسعى وهو يخشى فانت عنه تلهى كلا ردع اي لا تفعل ومثلها كلا لا تطعه
الثالث وهو صلة اليمين وافتتاح الكلام فقوله تعالى كلا والقمر يحتمل ان يكون ردا وردعا للكلام متقدم
يضاد ما اقسم عليه والرابع ان ياتي لتحقيق ما بعدها من الاخبار كقوله تعالى كلا انها تذكرة وقوله تعالى
كلا بل تكذبون بالدين كلا ان الانسان ليطغى فهذا مبسوط معاني كلا وعند التحقيق ترجع المعاني الاربعة الى
معنيين احدهما الرد والردع والاخر التحقيق ويلازمه افتتاح الكلام وليس في النصف الاول من كتاب الله تعالى
كلا وقد يجئ كلا محتملة معنيين فصاعدا من وجوهها المذكورة وربما احتمل الكل في جميع ما ورد منها فان
قوله تعالى واتخذوا من دون الله الهة ليكونوا لهم عزا كلا سيكفرون بعبادتهم رد لما قبله فيحسن الوقوف عليه
اذا واثبات لما بعده لانهم زعموا ان تلك الالهة تكون لهم عزا فيحسن الابتداء به فقوله رب ارجعون لعلي اعمل
صالحا فيما تركت كلا محتملة ثلثة معان الرد لقوله رب ارجعون والتحقيق لقوله انها كلمة هو قائلها والردع
لا تقل كذا لست فاعله وقوله تعالى في الشعراء فاخاف ان يقتلون قال كلا هو رد لقوله ان يقتلون اي
لن يقتلوك وهو ردع لقوله فاخاف اي لا تخف واما قوله قال اصحاب موسى انا لمدركون قال كلا هو
رد لظنهم والادراك واثبات لقوله تعالى ان معي ربي سيهدين وقوله تعالى قل اروني الذين الحقتم به شركاء
كلا دون ان يكون ردا على قوله اروني وذلك ان النبي صلعم لما امر بان يقول لهم اروني الذين الحقتم به شركاء
قال لهم ذلك فكانهم قالوا هي هذه الاصنام التي تضرنا وتنفعنا فاروه اياها ورد عليهم لقوله تعالى
كلا بل هو الله العزيز الحكيم اي ان الذي يضركم وينفعكم هو الله ومعنى قوله اروني اي علموني والله اعلم

باب مختصر الماآت

وهو على ثلثة الفاظ ما الجحد والنفي ولفظها في التلاوة سواء
على وجه لفظ الانكار والثاني ما الاستفهام والتعظيم ولفظها في التلاوة سواء على وزن لفظ
السؤال وكذلك لفظ ما التعجب وهي في موضعين احدهما في سورة البقرة قوله تعالى فما اصبرهم والثانية في
سورة عبس قتل الانسان ما اكفره والثالثة ما الخبر وما الذي وهما في التلاوة سواء ولفظها
على قدر ما ياتي به المجي

باب علامتها الجحد والنفي

كل ما جاء بعدها الا فهي جحد ونفي
الا في ثلثة عشر موضعا موضعان في البقرة قوله تعالى ان تاخذوا مما اتيتموهن شيئا الا ان يخافا والثاني
فنصف ما فرضتم الا ان يعفون وموضعان في النساء احدهما لتذهبوا ببعض ما اتيتموهن الا ان ياتين بفاحشة
والثاني ولا تنكحوا ما نكح اباؤكم من النساء الا ما قد سلف والخامس في المائدة وما اكل السبع الا ما ذكيتم
وموضعان في الانعام احدهما ولا اخاف ما تشركون به الا ان يشاء ربي شيئا والثاني قد فصل لكم ما حرم

عليكم الا ما اضطررتم اليه وموضعان في هود احدهما ما دامت السموات والارض الا ما شاء ربك وخالدين فيها ما
وموضعان في يوسف احدهما فما حصدتم فذروه في سنبله الا قليلا مما تاكلون والثاني ياكلن ما قدمتم لهن الا
قليلا مما تحصنون والثاني عشر في الكهف وما يعبدون الا الله والثالث عشر في الاحقاف وما بينهما
الا بالحق واجل مسمى وفي اي موضع كان بعدها الا ولم يكن فصل ايضا كل ما ياتي بعدها با فهي نفي وجحد
مثل وما ربك بظلام للعبيد وما ربك بغافل عما تعملون وما الله بغافل عما تعملون وما نحن بمخرجين وما نحن
بمبعوثين وما شاكله حيث كان في جميع القران الا في ثلث مواضع احدها في الاعراف وما كانوا بايات الله يجحدون
والثاني في النحل وما بكم من نعمة ومنها ايضا من سوء ما بشر به فهذه الثلثة خبر فصل اخر كل ما ياتي بعدها لكن
فهي نفي وجحد مثل وما كفر سليمان ولكن الشياطين كفروا وما ظلمهم الله ولكن كانوا انفسهم يظلمون وما رميت اذ
رميت ولكن الله رمى وما شاكل ذلك في جميع القران الا من بعد ما جاءتهم البينات ولكن اختلفوا فهذه وحدها
خبر فصل اخر كل ما ياتي بعدها حتى فهي نفي وجحد مثل فما اختلفوا حتى جاءهم العلم في يونس الا في سورة
المومن مما جاءكم به حتى اذا هلك فهذه خبر خاصة فصل اخر كل ما في القران وما كان من المشركين وما
انا من المشركين وما يشعرون وما يشعركم وما لكم من ناصرين وما لكم من دون الله وما لكم من اله غيره وما اتيتهم
من نذير فما لهم من الله من هاد وما كانوا مهتدين وما كان جواب قومه ولو شاء الله ما اشركوا فهذه كلها نفي وجحد
حيث كانت في جميع القران فصل اخر وكل ما جاء بعدها لام مكسورة فهي جحد نحو وما كان الله ليطلعكم
على الغيب وما كان الله ليضل قوما وما كان الله ليذر المومنين وما كان المومنون لينفروا كافة وما اشبهه

باب علامات الاستفهام

وكل ما في القران من قوله ماذا فهو استفهام نحو فيقول ماذا اراد الله بهذا مثلا
وماذا عليهم لو امنوا بالله قل انظروا ماذا في السموات والارض وعليهم ماذا تفقدون وما شاكل ذلك حيث كان وكذلك
قوله تعالى فما لكم في المنافقين فئتين فما لكم كيف تحكمون وكذلك قوله تعالى ما هي وما خطبكم وما خطبكن وما
خطبكما وما شاكل ذلك في جميع القران ولها قوله تعالى وما ادريك ما يوم الدين في اي موضع كان
فهو للتعظيم ولفظه لفظ الاستفهام وكذلك قوله تعالى وما ادريك ما القارعة وما ادريك ما يوم الفصل
وما ادريك ما الحطمة وما ادريك ما عليون ولها متى اذا كان بعدها او قبلها قل او قال فهي استفهام
وكذلك انى نحو انى تصرفون وانى يوفكون انى لك هذا او متى او ايان

باب علامة الخبر

كل ما جاءت بعدها با فهي خبر نحو بما كانوا يصنعون وبما كانوا يعملون وما صنعوا وما شاكل ذلك
فصل فاذا كان بعدها لم او ليس او لا فان ما يكون خبرا حيث كان نحو ما لم يكونوا تعلمون وما
ليس في قلوبهم وما لا تعلمون وما شاكل ذلك وكذلك اذا كان نقل ما الا نحو الا ما علمتنا

كما يحبون سلا ما علم

وكذلك كل ما في القران فيما كانوا فيه وفيما كنتم فهي خبر حيث كان وكذلك قوله تعالى كسراب ما يبررون
فهي خبر في اي موضع كان وكذلك لما بكسر اللام كلها لفظهن خبر ايضا فصل واذا كان قبل ما اذ الفاء
ما الصلة يعني الزيادة نحو قوله تعالى واذا ما انزلت سورة واذا ما انفقوا واذا ما اتقوا واذا ما جاءوها
وما شاكل ذلك فلفظهن خبر والما صلة وكذلك قوله تعالى قليلا ما تشكرون وقليلا ما تذكرون و
وقليلا ما يومنون فالما صلة ولفظهن توبيخ فصل ما اصحاب الميمنة وما اصحاب المشامة وما
اصحاب اليمين وما اصحاب الشمال فهذه الاربعة فيها خلاف قال ابو بكر بن احمد ابن الانباري كل ذلك تعجب
معناه ما هم وقال ابو حاتم سهل بن محمد السجستاني كلها صلة والله اعلم بالصواب

كتاب المآات

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله المنعم على خلقه
وباعث محمد عليه السلام الى حقه تشرفه بالكتاب المبين والبيان المتين واوضح له كلام على الاختصار
واجمل لهم ما احتيج اليه على الاقتصار صلى الله عليه وعلى اله الابرار قال الشيخ ابو علي الحسين بن محمد بن الحسن
المقرى لما رايت حاجة القراء الى معرفة المآات اشد من حاجتهم الى القرات لما في الجهل بها من حدود اللحن
في الخطاب وما في المعرفة بها من استقامة المعنى والصواب ورايت من صنف فيها شيا لم يبلغ تمام المراد
ولم يودِ فيها حق التدبر والاجتهاد دعاني الى ان املي فيها فصولا مختصرة بغني واصولا مجموعة تلقي وتقديم
حملها لذوي البصيرة والتحصيل ثم الاثبات على الحروف باعيانها في مواضعها تشديدا للحاذق وارشادا للمريد البيان
والتفصيل مستنقذا به درجة المثوبة وراجيا من الله تعالى وحسن المعونة اسال الله ان يرحم كاتبه وقاريه
والناظر فيه ومصنفه والداعي له اعلم ان مات القران على اربعة اضرب فضرب منها ماء الشرب وماء الطهر
وهو الممدود لنفسه وهو الذي الميم اوله والالف حشوه والهمزة آخره نحو قوله تعالى وجعلنا من الماء كل شي حي
وكما ارسلناه فهذا ماء الشرب والسقي وربما كان مثلا القران لانه حيوة القلوب كما ان الماء حيوة للبلاد كقوله انزل
من السماء ماء فسالت اودية بقدرها الاية وربما ان مدينة الماء في قول بعض المفسرين لقوله تعالى لاسقيناهم ماء
غدقا وفسره الاخرون على انه الماء بعينه وجاز فيه معنى الماء ولان بالماء ينبت الزرع ويخرج الثمار وتخصب البلاد
فيغتر بالماء على الماء وماء الطهر نحو قوله تعالى من ماء دافق ومن ماء مهين فالماء في هذا الباب لا يجي معربا منونا
او مصاحبة الالف واللام او مضافا الى الاسم بعده فيفارق التنوين والالف واللام للاضافة نحو هذا ماء بارد وشربت
الماء بعد الطعام وما وكم عذب والضرب الثاني ان يكون اللفظ ميما والفا ولا همزة فيه ويراد به التثنية نحو عليكما
وعليهما وربكما كقوله تعالى فباي الاء ربكما تكذبان فهذا قران كان في اللفظين وبينه انه ما فليس بما وانما هو التثنية
والضرب الثالث ان يكون الميم والالف بعض الاسم وليس بما انما هو من حروف الاسم نحو قوله تعالى مالك يوم الدين

وما كنتم فيه ابدا وتادوا يا مالك وانكم ما كنتم فما لبون منها البطون ومن مارج شيطان مارد وهذا وما اشبهه
او يكون الميم والالف مع حرف لا يفارقه يجاورها نحو اما واما ولما فهذا صورته في اللفظ والخط فليس بما عندي
فاما المفتوحة الالف فهو حرف موضوع للوصف يبتدا بالكلام بعده لتحقيق الايجاب وتوكيده ويكون ما بعده
ابتداء والابتدا مرفوعا او منصوبا بفعل بعده وما يجي بعد الابتدا والمفعول هو بالفاء في تاويل جواب الشرط
نحو قوله تعالى فاما ثمود فاهلكوا بالطاغية واما عاد فاهلكوا بريح صرصر واما ثمود فهديناهم والمنصوب بالفعل
نحو فاما اليتيم فلا تقهر واما السايل فلا تنهر واما مكسورة الالف على ضربين **احدها** ان يكون مع ما ان للشرط نحو
اما ياتينكم وساذكر ما فيها في موضعها ان شاء الله تعالى وهذا ما **والثاني** اذ جاءت اما مكررة قد ذكرت مرتين نحو اما الذي
ولما الذي فهذا عند القراء ما وليس عندي بما لانها لا ينفرد ولا يفارق تشديد الميم والالف في اولها فهو حرف عندي
موضوع للتخيير وساجدد ذكرها في مواضعها ان شاء الله في باب الميمات وان لم يكن منها ولما على ضربين **احدها** بمعنى لم وهو
حرف وليس بما عندي وعند اكثر القراء هي ما نحو قوله تعالى ولما ياتكم ولما يعلم الله ولما يدخل الايمان ولما يلحقوا بهم جعلها
بعضهم صلة وبعضهم نفيا وهو عندي حرف جازم للفعل بمعنى لم وليس بما لانها لا تنفرد ولا يفارق لامها ولا الميم
تشديدها فهذا هو الاصل في هذا الحرف في جميع القران ولا اجدد ذكره **والثاني** لما مع الفعل الماضي نحو فلما
كتب فلما تراءى الجمعان هي عندي حرف وليس بما وعند القراء انها ما وساذكرها في مواضعها في ذكر الماآت وان لم
يكن منها فانها قريبة الشبه بها **والضرب** الرابع هو الماآت في القران وهي منصرفة على وجوه عند
بعضهم على سبعة اوجه وعند بعضهم على اثني عشر وجها وعندي على وجوه كثيرة وسابينها واصولها عندي ستة
متفرعة على وجوه كثيرة مختلفة الالقاب والاسماء متفقة المعاني في بعضها المختلفة في اكثرها وان كانت متقاربة
مع اختلافها فمنها **ما** الاسم **وما** الخبر **ما** الذي **وما** الاخبار **وما** التخيير **وما** المشبهة **وما** التمثيل **وما** النكرة
وما النسب **وما** الوقت **وما** الوقف **وما** الاستفهام **وما** المقدار **و** الظرف **وما** التاجيل **ما** التابيد
وما حتى **وما** الحين **وما** اذ **وما** الصلة **وما** الزيادة **وما** الغاية **وما** الوعيد **وما** التاكيد **وما** الحشو **وما** النفي **وما** الجحد **وما** الاثبات **وما** الايجاب **وما** التحقيق **وما** الاستفهام **وما** التوبيخ **و**
ما اللطف **وما** الترحم **وما** التعجب **وما** التعظيم **وما** الشرط **وما** الجزاء **وما** التوبة **وما** التهديد **وما** التعنت والتكبير
وما المصدر فما الاسم والذي والخبر والاثبات والايجاب واحد وهذه القابه والاصل هو الاسم ويقال الذي
ويقال الخبر والباقي من القاب على جواز الكلام **و** التشبيه والتمثيل والمصدر والوقت والوقف والظرف
والمقدار والتابيد والاستقامة القاب لمعان مختلف وكلها في ما الاسم وكذلك ما حتى والاستفهام والتوبيخ و
اللطف والتكبير والتكبير من باب الاستفهام الا انها سميت باسمائها لمعان اريدت **و** الشرط والجزاء واحد

١٤٨

و الصلة والزيادة والحشو والوعد والتاكيد والتحقيق كله من الصلة وسميت لمعانيها الا الزيادة والحشو فانهما
اختلاف اللفظين وهو الصلة نفسها **و** التعجب والتعظيم والمبالغة ايضا هو باب التعجب **و** النفي والجحد واحد
وسماه النحويون واكثر القراء القران والفرقان والفرق بينهما لاهل المعاني وعندي كل جحد نفي وما كل نفي جحد فان
سميت كلها في القران من باب النفي نفيا اصبت وان سميت كله جحدا كرهت فان سميت ما كان نفيا نفيا وما كان
جحدا جحدا كان احسن واسمي النفي نفيا اذا نفيت منفيا واسمي النفي جحدا اذا نفيت منفيا كقولك ما قام زيد ولم يقم
فهذا نفي فان كان قام وقلت ما قام فذلك جحد ويعرف باب ما الاسم بدخول حروف الجر عليها ووقوع النصب فاذا
جعلت مع حروف النصب شيا واحدا صارت مع الحرف حرفا ولم اسمها ما نحو قوله تعالى كانما يصعد وانما الله اله واحد و
ربما اختلف في بعض هذا وسابين ذلك في موضعه ان شاء الله تعالى **و** من باب الاسم ان يكون بعد ما لم او ليس او لا يكون
قبلها فعل مستقبل سمي فاعله او لم يسم بيان ذلك كقولك في ما قلت كفاية وبما قلت رضيت وعلى ما قلت
عولت وان ما قلت حسن ويحلو الله ما يشاء ويحكم ما يريد ويسمع ما امرت اليه واحب فيما ليس كراهة و
استحسنت مثل ما لم يقل واعلمك ما لم تعلم فان وقعت ما بين فعلين الذي قبلها علم او ارادة صلحت ما
بمعنى الاسم والاستفهام جميعا نحو هل علمتم ما فعلتم وانك لتعلم ما نريد وما ادري ما يفعل بي ولا بكم واذا جاءت
ما بعدها او لكن او الا كانت نفيا نحو ما انا بكاذب وما هو الا عالم وما جاء زيد لكن عمرو الا في ثلثة عشر موضعا
فان ما قبل الا اسم وهي قوله تعالى لا يحل لكم ان تاخذوا مما اتيتموهن شيا الا ان يخافا فنصف ما فرضتم الا ان
يعفون لتذهبوا ببعض ما اتيتموهن الا ان ياتين ولا تنكحوا ما نكح اباؤكم من النساء الا ما قد سلف وما اكل السبع الا ما ذكيتم ولا اخاف
ما تشركون به الا وقد فصل لكم ما حرم عليكم خالدين فيها الا ما دامت السموات والارض الا ما شاء ربك مع غير
في ذكر اهل النار والجنة فما حصدتم فذروه في سنبله الا قليلا يا كلن ما قدمتم الا قليلا وما يعبدون الا الله في هذا
الحرف اختلافا ومما بينهما الا بالحق انني براء مما تعبدون الا الذي فطرني فانه ايضا من جملة التعجب اذا كان بعدها
اسمان منصوبان نحو ما احسن زيدا وما الاستفهام ما كان طلب لفهم ما لا يعلم نحو ما قولك في كذا والصلة
نحو فبما رحمة من الله اي فبرحمة من الله والشرط والجزاء ما كان بعدها فعل مجزوم وقد اجيب بالفاء او مجزوم مثله
نحو ما تاكل اكل وما تاكل فاكل **فالماآت** كلها ايلة الى هذه الستة **الاسم والشرط والصلة**
والنفي والاستفهام والتعجب وسايرها متفرع عليها والبيان في القراة ان يخفف الصوت
في ما الاسم وتشديد الصوت في ما النفي وتمد الصوت في التعجب وتجعل الصوت بين التخفيف والتشديد
في الاستفهام ولا يبين في القراة الا ما ذكرت بما ذكرت فهذه جمل الماآت وسابينها في مواضعها من القران
سورة سورة حرفا حرفا ان شاء الله تعالى فاما كلما فهي عندي حرف لا ينفصل ما عما قبلها وهي كلمة واقعة موقع الظرف

وهذا اصلها وهو من الباب الذي لا اجد ذكره البقرة ذكرها في سورة البقرة ومما رزقناهم ينفقون بما انزل
اليك وما انزل من قبلك اسما الآن وما انزل معطوفة على بما انزل والمعطوف على الاسم اسم واذا دخلت حروف الجر
على ما الاستفهام حذفت الالف منها نحو لم قلت هذا وعم سألت زيدا الآن حروف الجر تدخل على الاسم فلما دخلت
على الاستفهام فرق بين الاستفهام والاسم بحذف الالف وما هم بمؤمنين وما يخدعون وما يشعرون كلها نفي في
بما كانوا يكذبون وكما امن الناس كما امن السفهاء اسما وقد قيل كما في كل القران تمثيل وتشبيه وليس بشيء لان
التشبيه والتمثيل للكاف لا لغيرها وقد قيل مصدر وهذا حينئذ معناه كايمان الناس لان كما اذا وليها فعل
صارت ما مع الفعل مصدر كقولك تعجبني ما تقول معناه يعجبني قولك فهو اسم في تاويل المصدر فما ربحت وما
كانوا مهتدين نفيان فلما اضاءت حتى اضاءت وقد قيل بمعنى اذ في جميع القران وهو حسن ما حوله فمما نزلنا
اسمان مثلا ما بعوضة صلة وزيادة وتاكيد ويسميها بعضهم حشوا وبعضهم لغوا وصورة الصلة ان لا يشغل
العامل عن عمله ويمكن النطق بالكلام دونها والعامل يضرب ومثلا به منصوب فلم يبطل عمل يضرب ويصلح
في الكلام ان يضرب مثلا بعوضة فهذا جهة الصلة في جميع القران ومن قرا بعوضة بالرفع يكون ما اسما اي
ما هو بعوضة وكذلك فبما رحمة وفيما نقضهم من رفعها على ما هو رحمة وما هو نقضهم ويجوز اصلة مع الرفع
يريد مثلا هو بعوضة فما فوقها اسم ماذا اراد الله بهذا استفهام حيث كان وما يضل به نفي ما امر الله ما
في الارض جميعا ما لا تعلمون ما علمتنا ما تبدون وما كنتم تكتمون مما كانا فيه اسما فلا انباهم حين فاما
ام ما
ياتينكم قد قيل وغلط وقيل شرط وهذا تعوت وقد قيل صلة وهو الوجه وقد قيل تاكيد وهو كلا كنفي حين
صلة مؤكدة دليل صلتها اصلاح حذفها لو قلت ان ياتيكم جاز دليل تاكيدها ثبوت النون في الفعل في
هذا الاختلاف فيها وفي كل اما في القران ما لم يكن لخبر بما انزلت وبما معكم ما رزقناكم اسما وما ظلمونا
في ما كانوا يفسقون مما تنبت الارض ما سالتم بما عصوا ما اتيناكم ما فيه لما بين يديها وما خلفها اسما
بما عصوا قالوا مصدر وهو حسن كذلك كل لما بما اذا وليها فعل فهو مصدر اي بعصيانهم وبما كفروا
اي بكفرهم وبما عملوا اي بعملهم فهو اسم في تاويل المصدر ما هي استفهام ما يؤمرون اسم ما لونها ما هي استفهامان
وما كادوا نفي ما كنتم تكتمون لما يتفجر لما يشقق لما يهبط اسما وما الله بغافل نفي حيث كان عما يعملون حيث ما عملوا
بما فتح الله ما تسرون وما تعلنون مما كتبت مما يكسبون ما تعلمون اسما قيل من بعد ما بمعنى اذ وكذلك بعد
ما في القران وهذا اصلح دليله قوله تعالى لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وبعد اذ هدانا الله وبعد اذ هديتهم
معناه يدل على ان ما بمعنى اذا كانت مع بعد فما جزاء من يفعل وما الله بغافل نفيان ويجوز فما جزاء على لفظ
الاستفهام وان كان معناه نفيا عما تعملون بما لا تهوى اسمان فقليلا ما يؤمنون صلة في جميع القران

وقيل

كلها
وقد قيل اسم بالصلة اقول واخبروا الاسم فلما جاءهم خبر لما معهم ما عرفوا بئسما اشتروا بما انزل الله نفيا
بما انزل علينا بما وراءه لما معهم اسما فلما جاءكم حين فلم تقتلون استفهام وتوبيخ ما اتيناكم بئسما يامركم
بما قدمت اسما وما هو بمزحزحه نفي بما يعملون لما بين يديه اسمان وما يكفر بها نفي ولما جاءهم حين لما معهم ما
تتلو اسمان وما كفر نفي وما انزل على الملكين اسم ويقال وبالاسم اقول الا تراه لم يقتل وما انزل ذلك على الملكين
وما يعلمان نفي ما يفرقون به اسم وما هم بضارين نفي ما يضرهم اسم ماله في الاخرة نفي ولبئسما شروا اسم في
تاويل المصدر في جميع القران اذا وليها الفعل ما يود نفي ما ننسخ شرط وما لكم من دون الله نفي كما سئل اسم
في تاويل المصدر من بعد ما تبين اسم في تاويل اذ حيث كان وما تقدموا شرط بما يعملون بصير فما كانوا اسما
ما كان لهم ان يدخلوها نفي فاينما تولوا صلة اي فاين تولوا وقد قيل اسم وبالاول اقول ما في السموات اسم ما لكم من الله
نفي وما تعبدون من بعدي استفهام ما كسبت ما كسبتم عما كانوا اسما وما كان من المشركين نفي وما انزل وما اوتي
بمثل ما امنتم اسما وما الله بغافل نفي عما تعملون ما كسبت وما كسبتم عما كانوا اسما ما ولاهم استفهام وتعجب وتوبيخ وما
جعلنا القبلة وما كان الله ليضيع نفيان وحيث ما كنتم صلة وقيل اسم والصلة اجود حيث كان هذا الحرف وما الله بغافل
نفي عما تعملون اسم ما تبعوا قبلتك وما انت بتابع وما بعضهم كلها نفي من بعد ما جاءك اسم في تاويل اذ كما يعرفون اسم
في تاويل المصدر اينما تكونوا صلة ويقال اسم حيث ما كنتم مثلها وما الله بغافل نفي عما تعملون اسم وحيث ما كنتم و
اين ما كنتم واينما تولوا واينما تكونوا في جميع القران صلة ويقال اسم ولا اجد ذكرها بعدها كما ارسلنا اسم في تاويل
المصدر وما لم تكونوا ما انزلنا من بعد ما بيناه بما ينفع الناس وما انزل الله من السماء كما تبرءوا اسما وما هم بخارجين
نفي مما في الارض ما لا تعلمون ما انزل الله ما الفينا بما لا يسمع ما رزقناكم وما اهل انما انزل الله اسما انما حرم من قرا الميتة
بالنصب انما بمنزلة الكلام ومن رفعها ان من فصلة عنها وما هي اسم والقراءة المستعملة نصب الميتة ما ياكلون
في بطونهم نفي فما اصبرهم على النار وقيل الانسان ما اكرمه كلاهما تعجب ويقال استفهام الذي اصبرهم وما الذي اكرمه
وبالتعجب اقول فلا اقول بالتعجب في القران الا فيهما فقط بعد ما سمعه كما كتب على ما هديكم ما كتب الله لكم بمثل ما اعتدى
فما استيسر اسما وما تفعلوا من خير شرط وجزا كما هداكم اسم في تاويل المصدر وما له في الاخرة نفي مما كسبوا على ما في قلبه من بعد
ما جاءتكم من بعد ما جاءته فيما اختلفوا اسما وما اختلف فيه نفي من بعد ما جاءتهم لما اختلفوا اسمان ماذا ينفقون استفهام
في جميع القران ولا اجد ذكرها ما انفقتم وما تفعلوا شرطان بما كسبت قلوبكم ما خلق الله في ارحامهن مما اتيتموهن فيما
افتدت به وما انزل عليكم ما اتيتم بالمعروف بما تعملون فيما فعلن عما تعملون خبير فيما عرضتم ما في انفسكم ما لم تمسوهن
ما فرضتم بما تعملون كما علمكم ما لم تكونوا فيما فعلن اسما وقد قيل ما لم تمسوهن معناه اذ وهو حسن قالوا وما لنا
استفهام تعجب فلما كتب وكلما فلما مع الفعل الماضي في كل القران حين وكل لما مع الفعل المستقبل المجزوم هو حرف

الجحد

في جميع القرآن ليلا اجود ذكرها مما ترك آل موسى وعلمه مما يشاء اسمان ما اقتتل الذين من بعدهم ما اقتتلوا نفيان من بعد
ما جاءتهم يفعل ما يريد مما رزقناكم له ما في السموات وما في الارض وما بين ايديهم وما خلفهم بما شاء نفيان ما انفقوا منا
مما كسبوا بما يعملون بصير من طيبات ما كسبتم ومما اخرجنا لكم اسما وما يذكر وما للظالمين نفيان وما انفقتم شرط
بما تعملون وما تنفقوا الا يقوم ما سلف ما بقي ما كسبت كما علمه الله اسما وما تنفقون الا ابتغاء نفي اذا ما دعوا
صلة وهي عند ... نكرة للكلام وصلة وقيل اسم والوجه قلت بما تعملون عليم ما في السموات وما في الارض ما في
انفسكم بما انزل اليه ما كسبت ما اكتسبت كما حملته ما لا طاقة لنا به اسماء **آل عمران** ذكر ما في آل عمران
لما بين يديه ما تشابه منه اسمان وما يعلم تاويله وما يذكر نفيان وما اختلف الذين نفي من بعد ما جاءهم اسم بمعنى
اذ وما لهم من ناصرين نفي ما كانوا يفترون ما كسبت بما في صدوركم ما في السموات وما في الارض ما عملت
من خير محضرا وما عملت من سوء ما في بطني بما وضعت يفعل ما يشاء اسما وما كنت لديهم وما كنت لديهم نفيان يخلق ما يشاء
بما تاكلون وما تدخرون لما بين يديه بما انزلت فيما كنتم فيه اسماء وما لهم من ناصرين نفي من بعد ما جاءك ... اسم اذ وما من
اله الا الله نفي لم تحاجون استفهام تعجب وانكار وما انزلت التورية نفي فيما لكم فيما ليس لكم اسمان ما كان ابرهيم يهوديا
وما كان من المشركين وما يضلون وما يشعرون كلاهما نفي لم تكفرون لم تلبسون استفهاما توبيخ مثل ما اوتيتم اسم
ما دمت عليه اسم وحسن ان يقال تاجيل وقد قيل ظرف وقد قيل تابيد وكلا ذلك حسن وهو اسم في هذا المعاني
في جميع القرآن وما هو من الكتاب وما هو من عند الله ما كان لبشر كلاهما نفي بما كنتم تعلمون وبما كنتم تدرسون اسمان لما
آتيتكم اسم حرف تام او فتحت لما معكم وما انزل وما انزل وما اوتي اسما وما لهم من ناصرين نفي مما تحبون اسم وما
تنفقوا شرط ما حرم اسرائيل اسم وما كان من المشركين نفي لم تكفرون لم تصدون استفهاما توبيخ على ما يعملون اسم في
تاويل المصدر وما الله بغافل نفي عما تعملون وعلى ما تعملون وبما تعملون في كل القرآن اسم في تاويل المصدر اي على عملكم
وعن عملكم وبعملكم من بعد ما جاءهم ما كنتم اسمان وما الله يريد ظلما نفي تبروا وتبره لنا ما في السموات وما في الارض تبروا
اسمان ايما تنفقوا الا بحبل صلة وقد قيل اسم مصدر وهو مثل ايما تكونوا وما اشبهه بما عصوا اسم مصدر وما تفعلوا
شرط مثل ما ينفقون اسم وما ظلمهم الله نفي ما عنتم وما تخفي بما يعملون اسما وما جعله الله الا بشرى وما النصر الا من عند
نفيان ما في السموات وما في الارض على ما فعلوا اسما وما محمد الا رسول وما كان لنفس في وهنوا وما ضعفوا وما
استكانوا وما كان قولهم كلاهما نفي لما اصابهم بما اشركوا ما لم ينزل به مالا كم ما تحبون على ما فاتكم ما اصابكم بما تعملون
ما لا يبدون لك اسما ما قتلنا ها هنا نفيها في صدوركم ما في قلوبكم ما كسبوا اسما ما ماتوا وما قتلوا نفيان عما تعملون
بصير اسم في تاويل المصدر فبما رحمة صلة وما كان لنبي نفي ما كسبت بما يعملون وما اصابكم ما ليس في قلوبهم بما
تكتمون اسما ما قتلوا نفي بما آتيهم من بعد ما اصابهم انما نملي خير اسما انما نملي لهم ... ما كان الله ليذر المؤمنين

وما كان الله

وما كان الله ليطلعكم نفيان على ما انتم عليه ما آتيهم الله ما بخلوا به بما تعملون ما قالوا بما قدمت اسماء فلم قتلتموهم
استفهام توبيخ وتبهيت وما الحيوة الدنيا نفي فبئسما يشترون بما اتوا ويحبون بما لم يفعلوا اسما ما خلقت هذا
وما للظالمين نفيان ما وعدتنا وما عند الله خير وما انزل وما انزل اسماء **النساء** ما طاب او ما ملكت مما
ترك الوالدان مرتين مما قل منه ثلثا ما ترك السدس مما ترك نصف ما ترك الربع مما تركتم الثمن مما تركن ببعض ما
اتيتموهن ما نكح اباؤكم ما قد سلف الا ما ملكت ايمانكم ما وراء ذلكم اسماء فما استمتعتم به شرط فيما تراضيتم به فمن
ما ملكت ما على المحصنات كبائر ما تنهون ما فضل الله مما كسبوا مما اكتسبن مما ترك الوالدان بما فضل الله وبما
انفقوا بما حفظ الله وما ملكت ما آتيهم من فضله مما رزقهم الله اسماء حتى تعلموا ما تقولون ان وجهتها اي
جهة المعرفة اسم وان جعلتها عما فهو استفهام اي حتى تعرفوا الذي يقولون وحتى تعلموا اي شيء تقولون بما نزلنا
لما معكم كالعنا ويغفر ما دون ذلك على ما آتيهم الله اسما نعما يعظكم وفنعما هي اسمان وقد قيل صلة وبالاسم اقول
بما انزل وما انزل الى ما انزل الله بما قدمت ما في قلوبهم اسماء وما ارسلنا نفي فيما شجر مما قضيت اسمان ما فعلوه الا
قليل نفي ما يوعظون به اسم وما لكم لا تقاتلون استفهام توبيخ لم كتبت استفهام ترحم وترفق وكراهية فما
لهؤلاء القوم استفهام توبيخ ما اصابك من حسنة ... فما ارسلناك نفي ما يبيتون اسم فما لكم في المنافقين استفهام توبيخ
بما كسبوا كما كفروا اسما المصدر فما جعل الله وما كان لمومن نفيان بما تعملون خبير اسم فيم كنتم استفهام توبيخ ما لكم
ما لا يرجون بما اريك الله ما لا يرضى بما يعملون اسماء وما يضلون وما يضرونك نفيان ما لم تكن تعلم من بعد ما تبين ما تولى
ما دعون ذلك اسما وما يعدهم الشيطان نفي ما في السموات وما في الارض ما يتلى عليكم ما كتب لهن اسما وما تفعلوا شرط ما في السموات
وما في الارض بما تعملون حسبي ما في السموات وما في الارض اسما ما يفعل الله بعذابكم استفهام تقريع وتقريب من بعد ما جاءتهم
اسم فبما نقضهم صلة ما قتلوه وما صلبوه ما لهم به من علم ما قتلوه يقينا كلاهما نفي بما انزل وما انزل كما اوحينا بما انزل
اليك ما في السموات وما في الارض نصف ما ترك مما ترك اسماء **المائدة** الا ما يتلى يحكم ما يريد وما اهل لغير الله به وما
اكل السبع الا ما ذكيتم وما ذبح وما علمتم مما علمكم الله مما امسكن اسماء ما يريد الله ليجعل نفي بما تعملون اسم فبما نقضهم
صلة مما ذكروا حرفان مما كنتم تخفون وما بينهما وما بينهما اسما ما جاءنا من بشير نفي تجد ما لم يؤت اسم ما داموا اسم
وتاجيل وقد قيل ظرف وقيل تابيد وقيل مقدار وهو اسم في هذه المعاني ما انا بباسط نفي لو ان لهم ما في الارض اسم كما
تقبل منهم وما هم بخارجين نفيان بما كسبا اسم وما اولئك نفي بما استحفظوا لما بين يديه حرفان بما انزل الله فيه لما
بين يديه عما جاءك فيما آتيكم بما كنتم فيه بما انزل الله على ما اسرفوا وما انزل الينا وما انزل من قبل بما كانوا يكتمون ما كانوا
يعملون ما كانوا يصنعون بما قالوا ما انزل اليك وما انزل اليهم ساء ما يعملون بلغ ما انزل اليك اسماء فما بلغت نفي وما
انزل اليكم ما انزل اليك بما لا تهوى بما تعملون اسماء وما للظالمين وما من اله الا اله واحد ما المسيح بن مريم كلاهما نفي

ما لا علم لكم بما عملوا لبئس ما كانوا لبئس ما قدمت وما انزل اليه اسما ما اتخذوهم نفي ما انزل الى الرسول مما عرفوا اسمان
وما لنا لا نؤمن استفهام تاسف وما جاءنا بما قالوا ما احل الله مما رزقكم الله بما عقدتم ما تطعمون فيما طعموا اسما اذا ما اتقوا
صلة وتاكيد مثل ما قيل عما سلف ما دمتم ما في السموات وما في الارض اسما ما على الرسول نفي ما تبدون وما تكتمون اسمان
ما جعل الله نفي الى ما انزل الله حسبنا ما وجدنا بما كنتم تعملون اسما وما اعتدينا ما يكون لي نفيان ما ليس لي اسم
ما في نفسي وما في نفسك اسمان ان اردت ايعرف ما في نفسي ولا اعرف ما في نفسك وان اردت العلم فاستفهاما وان يعرف
ما قلت لهم نفي ما امرتني به ما دمت فيهم وما فيهن اسما **الانعام** ما يكسبون اسم في تاويل المصدر وما تاتيهم
نفي انباء ما كانوا ما لم نمكن لكم ما يلبسون ما كانوا به يستهزءون ما سكن في الليل مما تشركون كما يعرفون ابناءهم
اسما ما كنا مشركين جحد لان الله تعالى اكذبهم فقال انظر كيف كذبوا على انفسهم ما كانوا يفترون اسم وما يشعرون
نفي ما كانوا يخفون لما نهوا عنه اسمان وما نحن بمبعوثين جحد لانهم يبعثون فجحدوا بما كنتم تكفرون على ما فرطنا ما يزرون
اسما وما الحيوة الدنيا نفي على ما كذبوا اسم نعوته وما من دابة ما فرطنا في الكتاب نفيان ما تدعون اليه ما تشركون لما
ما كانوا يعملون ما ذكروا به بما اوتوا اسماء وما نرسل المرسلين نفي بما يفسقون ما يوحى اسمان ما عليك من حسابهم
وما من حسابك وما انا من المهتدين ما عندي كلاهما نفي ما تستعجلون ما تستعجلون به ما في البر اسماء وما تسقط
نفي ما جرحتم بما كنتم اسمان واما ينسينك الشيطان صلة مؤكدة وما على الذين يتقون بما كسبت بما كسبوا
بما كانوا يكفرون ما لا ينفعنا اسما وما انا من المشركين نفي ما تشركون به ما اشركتم بالله ما لم ينزل به عليكم بما كانوا
يعملون اسما وما قدروا الله نفي ما انزل الله جحد لانه قد انزل ما لم تعلموا مثل ما انزل الله بما كنتم تقولون كما خلقناكم
ما خولناكم اسماء وما نرى نفي ما كنتم تزعمون عما يصفون اسمان وما انا عليكم نفي ما اوحي اليك اسم ما اشركوا
وما جعلناك وما انت عليهم كلاهما نفي بما كانوا اسم وما يشعركم استفهام توبيخ كما لم يؤمنوا اسم ما كانوا ليؤمنوا
ما فعلوه نفيان وما يفترون ما هم مقترفون مما ذكر اسم الله مما لم يذكر اسم الله ما حرم عليكم ما اضطررتم اليه
بما كانوا مما لم يذكر ما كانوا اسما وما يمكرون وما يشعرون نفيان مثل ما اوتي بما كانوا يعملون ما شاء الله ما كانوا
اسما وما ربك بغافل نفي عما يعملون كما انشاكم اسما انما توعدون اسما وما في انما هاهنا منفصلة بمعنى الذي
وهو موضع النصب ما ان ولآت خبران وتوعدون صلتهما وما انتم نفي مما ذرأ من الحرث فما كان لشركائهم وما
كان لله ما يحكمون اسما ما فعلوه بما يفترون بما كانوا ما في بطون هذه مما رزقكم الله اسما وما كانوا نفي ما اشتملت
حرفان فيما اوحي الى الا ما حملت او ما اختلط اسما ما اشركنا نفي اتل ما حرم ربكم ما ظهر منها وما بطن عما كانوا يصدفون بما
كانوا يفعلون اسما وما كان من المشركين نفي بما كنتم فيه فيما اتاكم اسمان **الاعراف** ما انزل اليكم اسم قليلا ما تذكرون
صلة ويقال اسم وعلى الاختلاف في كل قليلا ما في القرآن فما كان دعواهم وما كنا غائبين نفيان عما كانوا بآياتنا

اسم قليلا ما تشكرون صلة ما منعك استفهام توبيخ مما يكون لك نفي فبما اغويتني ما وري اسمان ما نهيكما نفي
كما اخرج ابويكم من الجنة ما لا يعلمون كما بداكم ما ظهر منها وما بطن ما لم ينزل ما لا تعلمون اسما اما ياتينكم صلة وتاكيد
اينما كنتم تدعون اسم وهي مرفوعة بابن مخارقة باب اينما تكونوا واينما تولوا فما كان لكم نفي بما كنتم تكسبون ما في
صدورهم اسمان وما كنا لنهتدي نفي بما كنتم تعملون ما وعدنا ربنا ما وعد ربكم اسما ما اغنى عنكم نفي ويجيز الاستفهام
في اللفظ والمعنى نفي وما كنتم مما رزقكم الله كما نسوا وما كانوا يجحدون وما كانوا يفترون اسما ما لكم من اله غيره نفي
ما لا تعلمون اسم ما كان يعبد بما تعدنا اسمان ما نزل الله بها وما كانوا مؤمنين ما لكم من اله غيره كلاهما نفي اتانا بما
ارسل عما تعدنا اسمان ما سبقكم بها وما كان جواب قومه ما لكم من اله غيره ما يكون لنا وما ارسلنا في قرية كلاهما نفي
بما كانوا يكسبون اسم بما كانوا ليؤمنوا ولما وجدنا نفيان الا ان تلقف واما ان نكون حرفا خبر ما يافكون ما كانوا
يعملون اسمان وما تنقم نفي من بعد ما جئتنا اسم اذ وقالوا مهما قال بعض النحويين هي ما ما في الاصل جمع بين ما ابتي
فكره اجتماعهما فابدلت من الالف الاولى هاء لان والهمزة خلفيتان كما ابدلوا الهمزة من الهاء من آل فلان والآل اهل
ثم التيت الاجتماع للتمييز فلما صغر ردت الهاء قيل اهيل وقال بعضهم مه بمعنى زجر وكف وما بعدها اجزا
وشرط يريده القائل ان القوم قالوا لموسى عليه كف عنا قولك فلا نؤمن قال الاستاد ابو علي وعندي انها
باسرها حرف جزاء وشرط لا ينفصل ما عنه ولا عنها فابعض الكلمة وليست بمنقطعة فما نحن لك نفي
بما عهد عما صبروا ما كان وما كانوا كما لهم الهة ما هم فيه ما كانوا يعملون ما ياتينكم الا ما كانوا بئسما خلفتموني
بما فعل السفهاء ما ربكم اسما وما ظلمونا نفي بما كانوا يظلمون بما كانوا يفسقون اسمان لم تعظون استفهام
مما ذكروا به بما كانوا عما نهوا اما فيه ما اتيناكم ما فيه بما كانوا بما فعل ما يعملون اسما ما بصاحبهم نفي وما خلق الله
ما شاء الله اسمان وما مسني السوء نفي فيما اتيهما عما يشركون ما لا يخلق اسما واما ينزغنك صلة مؤكدة ما يوحى
اسم **الانفال** ومما رزقناهم كما اخرجك بعد ما تبين اسما كما اخرجك اسم في تاويل المصدر وقد قيل بمعنى اذ
وما جعله الله وما النصر وما رميت كلاهما نفي لما يحييكم اسم وما كان الله ليعذبهم وما كان الله معذبهم نفيان وما لهم
استفهام وعيد وما كانوا وما كان صلاتهم نفيان بما كنتم ما قد سلف بما تعملون اسما ما غنمتم شرط وما انزلنا
بما تعملون ما لا ترون على قدمت ما بانفسهم اسما فاما تثقفنهم واما تخافن صلتان مؤكدتان ما استطعتم اسم وقد
قيل مصدر وما تنفقوا شرط ما الفت ما كان لنبي نفيان فيما اخذتم مما غنمتم مما اخذ اسما ما لكم من ولايتهم نفي بما
تعملون اسم **التوبة** فما استقاموا لكم قيل ما الوقف اي فقوموا لما وفقوا وقيل استقامة اي استقيموا ما استقاموا
قال الاستاد ابو علي هو عندي شرط ساء ما كانوا يعملون بما يعملون اسمان ما كان للمشركين نفي بما وجبت ما حرم الله
اسمان وما امروا نفي عما يشركون ما كنزتم ما كنتم كما يقاتلونكم ما حرم ليحلوا ما حرم الله اسما ما لكم استفهام دعا

وحص

وما متاع الحيوة نفي لم اذنت لهم في استفهام عتب ما زادوكم نفي ما كتب الله اسم وما منعهم نفي ويجوز لفظه
استفهام ومعناه نفي وما هم منكم ما آتاهم الله بها في قلوبهم ما يحذرون كما استمتع اسما فما كان الله نفي يحلفون
بالله ما قالوا اجحد وقد اكذبهم الله فهاك ولقد قالوا بما لم ينالوا اسم وما نقموا وما لهم في الارض نفيان وبما
اخلفوا الله ما وعدوه بما كانوا يكذبون بما كانوا يكسبون ما ينفقون حرج اسما ما على المحسنين نفي ما اتوك
ما احملكم ما ينفقون بما كنتم ما انزل الله ما ينفق مغرما ما ينفق قربات بما كنتم اسما اما يعذبهم واما يتوب صلة
وتوكيد ما كان للنبي نفي من بعد ما تبين ما اذ وما كان استغفار وما كان الله ليضل نفيان ما ينفقون اسم
وما لكم من دون الله نفي من بعد ما كاد اسم اذ بما رحبت اسم ما كان لاهل المدينة نفي احسن ما كانوا اسم
وما كان المومنون نفي واذا ما انزلت نفي اما الذين واما الذين كلاهما صلة موكدة ما عنتم اسم **يونس** ما من
من شفيع ما خلق الله نفيان وما خلق الله وما كانوا وما كانوا ما يكون لي نفيان الا ما يوحى اسم ما تلوته نفي ما لا يضرهم
بما لا يعلم عما يشركون اسمان وما كان الناس نفي فيما فيه ما يمكرون بما كنتم مما ياكل اسما ما لهم من الله ما كنتم ايانا
نفيان ما اسلفت ما كانوا اسمان ما لكم استفهام توبيخ وما يتبع نفي بما يفعلون اسم وما كان هذا القران نفي بما
لم يحيطوا اما اعمل بما يعملون اسما ما كانوا نفي فاما نرينك صلة تاكيد ما شاء الله اسم اثم اذا ما وقع صلة وتاكيد
ما كنتم اسم ما انتم نفي ما في الارض ما في السموات لما في الصدور مما يجمعون ما انزل الله اسما وما ظن الذين استفهام توبيخ
وما تكون وما تتلوا وما يعزب كلها نفي وما يتبع الذين يدعون قيل اسم وعلى مذهبهم يكون نصبا عطفا على من
في السموات وقيل نفي وبه اقول ومعناه ليس متبوعهم لله شركا لا يستحق الالهية ما في السموات وما في الارض ما لا
تعلمون بما كانوا اسما فما سالتكم فما كانوا ليومنوا نفيان بما كذبوا وكذلك في الاعراف اسمان عما وجدنا اسم المصدر
وما نحن نفي وما انتم اسم ما جيتم به من مد السحر نفي ويجوز الاستفهام في اللفظ والمعنى نفي واسم لمن بعد الف السحر في
آمن فما اختلفوا نفيان فيما كانوا بما انزلنا اسمان وما كان لنفس وما تغني الايات نفيان فيما كانوا بما انزل
اسمان وجاز في ما تغني لفظ الاستفهام والمعنى نفي ما لا ينفعك اسم وما انا عليكم نفي **هود** ما يسرون
وما يعلنون اسمان وما من دابة نفي ما يحبسه استفهام استهزاء ابوحي ما صنعوا ما كانوا اسما وما كان لهم
ما كانوا يستطيعون وما كانوا يبصرون ما نراك الا وما نراك اتبعك وما لكم وما انا بطارد كلها نفي قولها نريك وما
نريك وما نرى لكم جملة كلامهم جحد بما في انفسهم بما تعدنا اسمان وما انتم نفي بما كانوا كما تسخرون اسمان وما
آمن نفي ما ليس لي كل ما ليس لي اسمان ما كنت تعلمها ما لكم من اله غيره ما جئتنا وما نحن وما نحن كلها نفي ما تقول
اسم ما من دابة نفي ما ارسلت به اسم ما لكم من اله غيره نفي ما يعبد اباونا اسم فما تزيدونني فما لبث ما لنا في بناتك
كلها نفي ما نريد استفهام ان لم يجعل للعلم تتوق واسم ان جعلته بمعنى لتتوق ما اصابهم اسم وما هي وما لكم من اله غيره
نفي تعلم

وما انا عليكم كلها نفي ما نعبد ما نشاء اسمان وما اريد نفي ما لكم من الله نفي الى ما انهيكم ما استطعت اسمان
وما توفيقي نفي مثل ما اصاب اسم وما قوم لوط ما نفقه نفيان مما تقول اسم وما انت نفي بما تعملون كما بعدت
اسمان وما امر فرعون برشيد وما ظلمناهم فما اغنت وما زادوهم وما نوخره كلها نفي ما دامت السموات والارض
في موضع اسم ظرف ووقتا ومقدارا وتابيدا وتاجيلا ما شاء ربك لما يريد ما شاء ربك عما نعبد اسما ما يعبدون
نفي كما يعبد اسم لما ليوفينهم من شدد صار حرفا بمعنى الا ومن خفف فصله بما تعملون كما امرت بما يعملون اسما
وما لكم نفي ما اترفوا اسم وما كان ربك نفي ما نثبت به اسم وما ربك نفي عما تعملون اسم **يوسف** بما اوحينا
كما اتمها اسمان في تاويل المصدر ما لك لا تامنا استفهام وما انت بمومن نفي ما تصفون بما تعملون اسمان في تاويل
المصدر والتي ما جزاء ما هذا بشرا نفيان وجاز في ما جزاء لفظ الاستفهام والمعنى نفي ما امن ما يدعونني اليه من بعد ما راوا
مما علمني اسما ما كان لنا ما تعبدون ما انزل الله وما نحن كلها نفي بتاويل الاحلام مما تحصدون مما تاكلون ما قدمتم مما
تحصنون اسما ما بال النسوة ما خطبكن استفهامان ما علمنا عليه وما ابرئ نفيا الا ما رحم كما امنتكم اسمان في
تاويل المصدر ما نبغي نفي ويجوز الاستفهام على ما نقول اسم وما اغني عنكم ما كان يغني نفيان بما علمناه مما كانوا اسمان
ما جينا وما كنا نفيان ماذا تفقدون استفهام فما جزاوه استفهام ما كان لياخذ نفي بما تصفون ما فرطتم اسمان
وما شهدنا وما كنا نفيان بما علمنا مما لا تعلمون اسمان هل علمتم ما فعلتم اسم اذا كان معنى هل عرفتم والا فهلا استفهام
ما لا تعلمون لما يشاء اسمان وما كنت لديهم وما اكثر الناس وما تسالهم وما يومن وما انا وما ارسلنا ما كان
حديثا كلها نفي **الرعد** ما تحمل وما تغيض وما تزداد ما بقوم ما بانفسهم اسما وما لهم من دونه وما هو ببالغه
وما دعاء كلها نفي ومما يوقدون واما ما ينفع الناس ما في الارض انما انزل ما امر الله مما رزقناهم بما صبرتم ما امر الله
اسما وما الحيوة الدنيا نفي بما صنعوا بما كسبت بما لا يعلم اسما ما له من هاد وما لهم من واق نفيان عما انزل بعد ما جاءك
اسمان ما لك من الله وما كان لرسول نفيان ما يشاء اسم فاما نرينك صلة وتاكيد ما تكسب اسم **ابرهيم**
ما في السموات وما في الارض اسمان وما ارسلنا نفي بما ارسلتم مما تدعوننا عما كان يعبد اسما وما كان لنا نفي وما لنا
استفهام ما اذيتمونا اسم وما هو بميت نفي مما كسبوا اسم وما ذلك ما لنا من محيص وما كان لي ما انا بمصرخكم
وما انتم بمصرخي كلها نفي بما اشركتمون اسم في تاويل المصدر ما لها من قرار نفي ما ينفقا مما رزقناهم ما سالتموه ما من كل ما
نخفي وما نعلن اسما وقد جعل بعضهم ما سالتموه نفيا اذا نون من كل وما هي القراءة بمشهورة ولا هذا
المعنى بحسن وما يخفى على الله نفي عما يعمل اسم في تاويل المصدر ما لكم نفي ما كسبت اسم **الحجر** ربما يود قال
بعضهم ما نكرة وقايل هذا القول ذاهب الى ان رب داخلة على النكرات يجعل ما نكرة لهذا وليس بشي وقال
بعضهم هي جاءت للوقت اي رب وقت يود الذين كفروا وما هذا بمستقيم وقال بعضهم صلة

الفعل والصلة

وما هذا الجبل لان ربّ لا يليها الا الاسم والجملة لبيت بجا جزو نبولى انها ليست ما
وهي حرف مع ربّ اى ارادوا الا يخصوها بالاسم الذي هو المنكر ويخرجوها
عن باب ربّ فيتوهما مع ما فقالوا ربما فحينئذ يكون مع الفعل تارة ومع الاسم
مرة من ذلك ربما زيد اخوك وربما يقوم زيد وما اهلكنا ما تسبق وما يستأخرون
كلها نفي لوما تاتينا قال السجستاني والفراء انها صلة وليس بشيء لان القوم
لا تميزوا لا تيان الملائكة ولا احتاجت لولا الجواب باللام او بما نحو قولك
لو اتيتني لا تيتك ولو هجرتني ما هجرتك ولكن ما في قوله لوما كلا في قولك
لولا ومعنى لولا هلا لان في مثل هذا الموضع على الحث والتحريض وهذا مثل قول
الكفار في حكاية الله تعالى عنهم في الفرقان لولا انزل علينا الملائكة او نرى ربنا
معناه هلا فقال الله تعالى يوم يرون الملائكة لا بشرى يومئذ للمجرمين لانهم
ينزلون لقبض ارواحهم فيرونهم عند ذلك وكذلك لوما ههنا لوما تاتينا
بالملائكة ان كنت من الصادقين اى هلا تاتينا فما بمعنى لا فقال الله تعالى
ههنا مثل ما قال في الفرقان ما ننزل الملائكة الا بالحق اى بالموت فما ننزل
وما كانوا اذا وما يأتيهم وما تنزل وما انتم لكلها نفي ما لكم الا تكونون استفهام توبيخ بما اغويتني ما في
صدورهم ايمان وما هم منها نفي فبم تبشرون فما خطبكم استفهام بما كانوا فيه اسم فما اغنى عنهم
نفي وجاز في اللفظ الاستفهام والمعنى نفي ما كانوا اسم وما خلقنا نفي وما ينبغي لنا ما منتفيا كما انزلنا
عما كانوا بما تؤمر ما يقولون اسما **النحل** عما يشركون موضعان ما لا تعلمون وما ذرأ لكم ما تسرون وما
تعلنون اسما وما يشعرون نفي ما يسرون وما يعلنون ما يزرون اسما ما كنا نعمل جعلهم الله تعالى
فعال بلى بما كنتم ما يشاؤون بما كنتم اسما وما ظلمهم الله نفي ما عملوا ما كانوا به اسمان ما عبدنا وما لهم
نفيان من بعدها اسم اذ وما ارسلنا نفي ما ترك اسم فما هم نفي الى ما خلق الله ما في السموات وما في الارض
ما في السموات وما بكم ما اتيناهم ما لا يعلمون مما رزقناهم عما كنتم ما يشتهون ما بشر ما يحكمون اسما ما ترك
نفي ما يكرهون اسم وما انزلنا عليك نفي مما في بطونه ومما يعرشون اسما فما الذين فضلوا نفي على ما ملكت
ما لا يملك لهم اسمان وما امر الساعة ما يمسكهن نفيان مما خلق ما كانوا يفترون وبما كانوا يفعلون ما كنتم
فيه عما كنتم بما صددتم انما عند الله ما عندكم وما عند الله بما كانوا بما ينزل ما فتنوا ما عملت عما كانوا
مما رزقكم الله وما اهل لغير الله به ما قصصنا اسما وما ظلمناهم وما كان نفيان فيما كانوا ما عوقبتم اسمان

وما صبرك نفي مما يمكرون اسم **بني اسرائيل** كما دخلوه كما علوا اسمان فرقنا وبال المصدر وما كنا معذبين نفي
ما نشاء اسم وما كان نفي اما يبلغن صلة وتاكيد كما ربياني بما في نفوسكم اسمان ولما توحش صله ما ليس
لك بما اوحي اسمان وما يزيدهم نفي كما يقولون عما يقولون بما يستمعون مما يكبر اسما وما ارسلناك عليهم
وما منعنا وما نرسل وما جعلنا فما يزيدهم وما يعدهم كلها نفي ويجوز في ما منعنا اللفظ الاستفهام والمعنى
نفي بالقرآن ما هو شفاء اسمان وما اوتيتم وما منع ما نزل وما ارسلناك كلها نفي اياما تدعوا صلة **الكهف**
ما لهم به نفي ما على الارض ما عليها لما لبثوا اسما وما يعبدون اسم قال اصحاب المعاني والتفسير يجوز فيها النفي
والاسم ارادوا بالنفي ان الله تعالى مدح اصحاب الكهف فقال وما يعبدون الا الله وفاوزا اخوات واذ اعتزلتموهم
وكانه مقدم ومؤخر المعنى واذ اعتزلتموهم فاووا الى الكهف وما يعبدون الا الله قال الاستاذ ابو علي والشك
اقول بالنفي وهي اسم عندي وما منصوبة معطوفة على الهاء والميم في اعتزلتموهم القوم وما هم عابدهم
دون الله فاووا الى الكهف ولا تكلموا عندهم والا هاهنا بمعنى سوى كدون الله اى وما يعبدون سوى الله
ودون الله ومثل قوله تعالى لو كان فيهما الهة الا الله اى سوى الله وقوى الاسم الذي اخترت قوله تعالى
في قصة ابرهيم عليه واعتزلكم وما تدعون من دون الله ثم قال فلما اعتزلهم وما يعبدون من دون الله كذلك
قوله واذ اعتزلتموهم وما يعبدون الا الله بما لبثتم اسم وما يعلمهم نفي بما لبثوا اسم ما لهم من دونه نفي ما اوحي اسم
قال ما اظن ان تبيد وما اظن الساعة جحدان لانها تبيد والساعة تقوم فجحد ما شاء الله على ما انفق اسمان
وما كان منتصرا نفي كما خلقناكم عما فيه اسمان وما لهذا الكتاب استفهام تلهف وتوجع ما عملوا اسم ما اشهدتهم
وما كنت وما منع الناس وما ارسل كلها نفي ويجوز ان يكون اللفظ استفهاما في ما منع والمعنى نفيها وما
انذروا ما قدمت عما كسبوا اسما وقال بعض مشايخنا رحمه الله وما انذروا هزوا نفي ردة الى قوله وما نرسل المرسلين
الا مبشرين ومنذرين ولم ينذروا هزوا وعندي هو اسم وعلى الاسم المتقدمون من اهل اللغة والقراءة يكون ما اسما
منصوبا عطفا على اياتي واتخذوا اياتي والمنذرين هزوا ودليل هذا القول قوله تعالى ذلك جزاؤهم جهنم بما كفروا واتخذوا اياتي
ورسلي هزوا فالاول والنفي غير جائز عندي وما انسانيه نفي ما كنا نبغي مما علمت ما لم تحط بما نسيت ما لم تستطع
اسما وما فعلته نفي ما لم تستطع اسم اما ان تعذب واما ان تتخذ فيهم فالاختبار على ما مكني اسمان فما اسطاعوا وما
استطاعوا نفيان بما كفروا اسم **مريم** فاما ترين صلة وتاكيد ما كان ابوك وما كانت نفيان ما دمت اسم
وتاجيل ما كان لله نفي لم تعبد استفهام توبيخ ما لا يسمع ما لم ياتك وما تدعون وما يعبدون اسما وما نتنزل
ما بين ايدينا وما خلفنا وما بين ذلك اسما وما كان ربك نفي وما بينهما اسم كما متصلة ما توعدون اسم اما الخذ
ولما الساعة يجيء ان ما تقول ما يقول اسمان وما ينبغي نفي **طه** ما انزلنا نفي ما في السموات وما في الارض وما بينهما

وما تحت الثرى لما يوحى بما تسعى اسما وما تلك استفهام لطف وبسط وتوقيف ما يوحى اسم فما بال القرون استفهام
اما ان تلقي واما ان نكون اول من القى ما في يمينك ما صنعوا انما صنعوا ما جاءنا من البينات ما انت قاض وما اكرهتنا ما غشيهم اسماء
ومن قرا كيد سحر بفتح اللام جعل انما حرفا واحدا ابتدا الكلام ورفع الدال هي القراءة المستعملة وما بعض الاسم في موضع
النصب هو الوجه وما هدى نفي ما رزقناكم اسم وما اعجلك استفهام لطف ما اخلفنا نفي ما منعك في ما خطبك استفهام
عالم بما بصروا اما وتبقى بما يقولون ما بين ايديهم وما خلفهم اسما فاما يأتينكم صلة بوتاكيد لم حشرتني استفهام
تدبر وتندم على ما يقولون ما متعنا في ما في الصحف اسماء **الانبيا** ما ياتيهم ما امنت وما ارسلنا وما جعلنا
وما كانوا كلها نفي ما اترفتم اسم فما زالت وما خلقنا نفيان وما بينهما عما تصفون عما يفعل اسما وما ارسلنا نفي
ما بين ايديهم وما خلفهم اسمان وما جعلنا نفي مما كانوا به اسم اذا ما ينذرون صلة ما هذه استفهام توبيخ ما هؤلاء
نفي ما لا ينفعكم ولا ما تعبدون ما به من ضر وما تعبدون من دون الله اسما ما وردوها نفي كما بدانا اسم في تاويل المصدر
وما ارسلناك نفي ما توعدون ما تحكمون على ما تصفون اسما **الحج** عما ارضعت اسم وما هم بسكارى نفي ما نشاء
مما قدمت ما لا يضره وما لا ينفعه بيغيظ ما يريد ما يغيظ يفعل ما يشاء اسما في الدخني ما في بطونهم على ما رزقهم
الا ما يتلى على ما رزقهم على ما اصابهم ومما رزقناهم على ما هديكم مما تعدون اسما وما ارسلنا نفي ما يلقي الشيطان
ما عوقب به وانما تدعون ما في السموات وما في الارض ما في الارض عما تعملون فيما كنتم ما في السما ما لم ينزل ما ليس
لهم اسما ومن قرا تدعون من دونه هو الباطل بفتح اللام جعل انما حرفا واحدا والوجه في ما اسم وفي الباطل رفع
وما للظالمين وما قدروا الله نفيان ما بين ايديهم وما خلفهم اسمان وما جعل عليكم نفي **المؤمنون**
او ما ملكت اسم في تاويل المصدر وما كنا عن الخلق نفي ما في بطونها اسم ما لكم من اله غيره ما هذا الا بشر مثلكم
ما سمعنا كلها نفي وما هذا الا بشر وما سمعنا بهذا ان بما كذبون اسم ما لكم من اله غيره ما هذا الا بشر نفيان وقال
بعض العلما الثاني جحد مما تاكلون مما تشربون لما توعدون اسما وما نحن جحد وما نحن له نفي بما كذبوا اسم في تاويل المصدر
عما قليل صلة ما تسبق وما يستاخرون نفيان اني بما تعملون بما لديهم انما نمدهم ما اتوا ما لم يات ما بهم اسما
فما استكانوا وما يتضرعون نفيان قليلا ما تشكرون صلة ما قال الاولون انهم ما اتخذ الله من ولد وما كان معه
نفيان بما خلق عما يصفون عما يشركون اسما اما تريني صلة ما يوعدون ما نعدهم بما تصفون فيما تركت
بما صبروا اسما **النور** ما اكتسب فيما افضتم ما ليس اسما ما يكون لنا ما زكى منكم نفيان على ما كانوا بما يقولون
بما يعملون ما تبدون وما تكتمون بما يصنعون ما ظهر منها او ما ملكت ما يخفين مما ملكت احسن ما عملوا اعمالهم
يخلق الله ما يشاء اسما وما اولئك نفي بما تعملون ما حمل ما حملتم اسما وما على الرسول نفي كما استخلف كما استاذن
او ما ملكتم ما في السموات ما انتم عليه اسما **الفرقان** ما لهذا الرسول استفهام تعجب ما يشاءون وما يعبدون

نكون صح

اسمان ما كان ينبغي نفي بما تقولون اسم فما تستطيعون وما ارسلنا نفيان الى ما عملوا مما خلقنا وما لا ينفعهم اسما وما ارسلناك
ما اسالكم نفيان وما بينهما اسم وما الرحمن استفهام انكار لما تامرنا بما صبروا اسمان ما يعبؤا اذا جعلت الجحد فلولا دعاؤكم
اي عبادتكم الاصنام ما استفهام لطف وتقريب واذا جعلت المعنى لولا عبادتكم لي فهو استفهام تحير وسلطنة واستغناء
الشعراء وما ياتيهم نفي عما كانوا اسم وما كان اكثرهم مومنين وجميع هذه السورة نفي وما رب العالمين استفهام اختبار
وما بينهما في موضعين ما يافكون اسما ما تعبدون استفهام توبيخ ما كنتم تعبدون اين ما كنتم تعبدون اسمان وما
اضلنا في لنا وما اسالكم كلها نفي وما علمي استفهام عما كانوا اسم وما انا بطارد وما اسالكم كلها نفي بما تعملون اسم
وما نحن وما اسالكم كلها نفي فيما هاهنا اسم ما انت الا بشر وما اسالكم كلها نفي ما خلق لكم مما تعملون اسمان وما اسالكم وما
انت الا بشر نفيان قيل النبي محمد بما تعملون اسم ما كانوا به نفي ما كانوا يوعدون ما كانوا يمتعون اسمان وما اهلكنا
وما كنا وما تنزلت وما ينبغي وما يستطيعون كلها نفي وجاز فما اغنى لفظ الاستفهام والمعنى نفي عما تعملون ما لا
يفعلون من بعد ما ظلموا اسما **النمل** فقال ما لي استفهام تطلب بما لم تحط ما تخفون وما تعلنون اسما ما كنت
قاطعة نفي بم يرجع استفهام فما اتاني الله خير مما اتاكم ما كانت تعبد اسما لم تستعجلون استفهام توبيخ ما شهدنا نفي
ما ظلموا اسم في تاويل المصدر مما كان جواب نفي اما يشركون اسم ما كان لكم نفي قليلا ما تذكرون صلة عما يشركون اسم
في تاويل المصدر وما يشعرون نفي ما تكن صدورهم وما يعلنون اسمان وما من غائبة وما انت بهادي نفيان بما ظلموا بما
يفعلون ما كنتم تعملون اسما وما ربك بغافل نفي عما تعملون **القصص** ما كانوا يحذرون على انفسهم كما قتلت اسما
وما تريد ان تكون نفي ما خطبكما استفهام لما انزلت ما سقيت لنا اسمان وما اريد نفي ايما الاجلين صلة على ما
نقول اسم ما هذا الا سحر وما سمعنا ما علمت كلها جحد وقال بعضهم الجحد في القران اربعة احرف ما جاءنا من بشير ولا نذير
يحلفون بالله ما قالوا وما كنا نعمل من سوء ما علمت لكم وهو اكبر مما قال وهذه من الجملة من بعد ما اهلكنا اسم اذ
وما كنت بجانب وما كنت من الشاهدين وما كنت ثاويا وما كنت بجانب ما اتيهم من نذير كلها نفي بما قدمت مثل ما اوتي
بما اوتي بما صبروا او مما رزقناهم اسما وما كان ربك مهلك وما كنا مهلكي نفيان وما اوتيتم شرط وما عند الله كما غوينا
اسمان ما كانوا ايانا ما كان لهم الخيرة نفيان وقال بعضهم ما كان لهم الخيرة اسم ولا باس به وعندي نفي وفيه ادلة وموضعه
غير هذه عما يشركون ما تكن وما تعلنون ما كانوا يفترون اسما ما ان مفاتحه ذكر بعض المفسرين ان ما ان هاهنا بمعنى
وذكر بعضهم انها تعجب وعندي هي اسم في موضع نصب مفعول ثان كما تقول اتيت زيدا درهما اي واتيناه من الكنوز
ما ان مفاتحه لتنوء بالعصبة اولي القوة اكثر بها ومثله قولك اعطيتك من المال ما ان بعضه لو فرق على اهل بيت
ما كفاهم الله فيما اتيك الله كما احسن الله مثل ما اوتي اسما فما كان له وما كان نفيان الا ما كانوا اسم وما كنت ترجو نفي
العنكبوت ساء ما يحكمون ما ليس لك بما كنتم بما في صدور اسما وما هم بحاملين نفي عما كانوا اسم وما على الرسول

وما انتم بمعجزين وما لكم من دون الله فما كان جواب وما لكم من ناصرين ما سبقكم فما كان جواب كلها نفي انما اتخذتم من دون الله
من نصب المودة كان انما حرفا ولم يكن لها ومن رفع المودة كان ما اسما منصوبة بان ما كانوا اسم وما كانوا وما
كان نفيان بعلم ما يدعون اسم في تاويل المصدر وما يعقلها نفي اتل ما اوحي ما يصنعون اسمان وما يجحد وما كنت
وما يجحد كلها نفي ما في السموات وما كنتم اسمان وما هذه الحيوة نفي ما اتيناهم اسم في تاويل المصدر **الروم**
ما خلق الله نفي وما بينهما مما عمروها اسمان فما كان الله نفي مما ملكت فيما رزقناكم اسمان وما لهم من ناصرين نفي بما لديهم بما
اتيناهم بما كانوا بما قدمت اسما وما اوتيتم وما اوتيتم سلطان مما يشركون بما كسبت اسمان وما انت بهادي العمي نفي ما يشاء
اسم ما لبثوا نفي **لقمان** بالبينة بما كنتم ما اصابك ما في السموات وما في الارض ما انزل الله ما وجدنا بما عملوا ما في
السموات ولو ان ما في الارض اسما ما نفدت ما خلقكم نفيان بما تعملون انما تدعون اسمان وما يجحد نفي ما في الارحام
اسم ان جعلت بعلم بمعرف والا فاستفهام وما تدري في الحرفين نفي **السجدة** ما اتيهم نفي وما بينهما اسم ما لكم
من دونه نفي مما تعدون اسم قليلا ما تشكرون صلة بما نسيتم بما كنتم ومما رزقناهم ما اخفي لهم بما كانوا بما كانوا لما
صبروا اذا كسرت اللام فيما كانوا اسما واذا فتحت اللام وشددت الميم فبمعنى حين واذ **الاحزاب** ما يوحى بما تعملون
اسمان ما جعل الله وما جعل وما جعل كلها نفي فيما اخطأتم ما تعمدت بما تعملون بصيرا اسما ما وعدنا الله
وما هي بعورة وما تلبثوا وما قاتلوا كلها نفي هذا ما وعدنا الله اسم وما زادهم نفي ما عاهدوا الله اسم وما بدلوا
نفي واذكرن ما يتلى اسم وما كان لمؤمن نفي ما الله مبديه اسم ما كان على النبي نفي فيما فرض الله اسم ما كان محمد
فما لكم عليهن نفيان وما ملكت مما افاء الله ما فرضنا وما ملكت بما اتيتهن ما في قلوبكم الا ما ملكت اسماء
واذا لم يجعل بعلم بمعنى بعرف ما في قلوبكم استفهام وما كان لكم نفي ولا ما ملكت ما اكتسبوا اسمان وما يدريك
استفهام ابا اتى مما قالوا اسم **سبا** ما في السموات وما في الارض ما يلج وما يخرج وما ينزل وما يعرج ما بين ايديهم
وما خلفهم بما تعملون ما يشاء اسما ما دلهم ما لبثوا نفيان بما كفروا اسم في تاويل المصدر وما كان وما لهم وما له كلها نفي
عما اجرمنا عما تعملون اسمان وما ارسلناك نفي الا بما كانوا اسم وما ارسلناك نفي بما ارسلتم اسم وما نحن وما اموالكم
نفيان بما عملوا اسم في تاويل المصدر وما انفقتم شرط ما هذا الا رجل عما كان اسم وقالوا ما هذا الا وما اتيناهم
وما ارسلنا وما بلغوا كلها نفي معشار ما اتيناهم اسم ما بصاحبكم نفي ما سألتكم شرط وما يبدئ وما يعيد نفيان
فيما يوحي وبين ما يشتهون كما فعل اسما **الملائكة** ما يفتح الله وما يمسك شرطان بما يصنعون اسم في تاويل
المصدر وما تحمل وما يعمر وما يستوي البحران ما يملكون ما استجابوا وما ذلك وما يستوي الاعمى وما يستوي الاحياء
وما انت بمسمع كلها نفي مما رزقناهم لما بين يديه ما يتذكر فيه اسم للظالمين ما زادهم وما كان الله ليعجزه كلها نفي
بما كسبوا اسم في تاويل المصدر ما ترك نفي **يس** ما انذر اباؤهم قال بعضهم كما انذروا احتج بقوله تعالى

ام جاءهم ما لم يات اباءهم الاولين وقال بعضهم صلة والاول قول مقاتل والثاني قول السجستاني وعندي هو نفي دليله
لتنذر قوما ما اتيهم من نذير في مواضع كثيرة وقال ايضا وما ارسلنا اليهم قبلك من نذير واما قوله تعالى ما لم يات اباءهم
الاولين فلم يعن به قريش والعرب وانما اريد بذلك قوم ابرهيم ونوح والاقوام الانبياء الذين اهلكوا حين كذبوا اتيناهم
ما قدموا اسم في تاويل المصدر قالوا ما انتم وما انزل الرحمن وما علينا نفي وما لي لا اعبد استفهام توبيخ وتعجب بما غفر
اسم على المصدر وما انزلنا وما كنا ما ياتيهم كلها نفي لما جميع صلة اذا خففت واذا شددت فحرف الاستثناء وما عملته
اسم وقد قيل نفي قال الاستاذ ابو علي سمعت بعض مشايخي رحمهم الله يقول من قرأ وما عملته بالهاء فما اسم ومن حذف الهاء
فنفي ولا باس بهذا والقول عندي انها اسم في القرائتين جميعا مما تنبت ومما لا يعلمون ما يركبون ما بين ايديكم وما
خلفكم اسم وما تاتيهم نفي مما رزقكم الله اسم ما ينظرون نفي ما وعد الرحمن الا ما كنتم ما يدعون بما كنتم بما كانوا اسما في
استطاعوا وما علمناه وما ينبغي كلها نفي مما عملت ما يسرون وما يعلنون اسما **الصافات** وما بينهما وما
كانوا يعبدون اسمان ما لكم لا تناصرون استفهام توبيخ وقرعة وما كان لنا وما تجزون نفيان الا ما كنتم اسم انما
نحن وما نحن نفيان فما ظنكم ما لكم لا تنطقون ما تعبدون ما تنحتون وما تعملون ما تؤمر اسما ما لكم كيف استفهام تعجب
عما يصفون وما تعبدون اسمان وما منا ما انتم نفيان **ص** ما سمعنا بهذا جند وما بينهما اسم ما هنالك صلة
وما ينظر ما لها نفيان على ما يقولون اسم في تاويل المصدر وقليل ما هم صلة وقيل اسم بما نسوا اسم على المصدر
وما خلقنا نفي وما بينهما ما توعدون اسمان ما له من نفاد نفي ما لنا لا نرى استفهام تلهف وما من اله نفي وما
بينهما اسم ما كان لي نفي ما منعك استفهام توبيخ ما اسألكم وما انا نفيان **الزمر** ما نعبدهم نفي فيما هم مما يخلق
بما كنتم تعملون ما كان يدعوا ما شئتم ما كانوا يكسبون لهم ما يشاؤن ما تدعون من دون الله اسما فما له من هاد وما له
من مضل نفيان وما انت عليهم نفي فيما كانوا ما في الارض ما لم يكونوا ما كسبوا ما كانوا اسما فما اغنى نفي ويجوز فيه
الاستفهام في اللفظ والنفي معناه ما كانوا يكسبون ما كسبوا اسما وما هم نفي احسن ما انزل ما فرطت اسمان
وما قدروا الله نفي عما يشركون ما عملت ما يفعلون اسما **المؤمن** ما يجادل وما يتذكر نفيان بما كسبت اسم على المصدر
ما للظالمين نفي وما تخفي الصدور اسم على المصدر وما كان وما كيد نفيان ما اريكم وما اهديكم جحدان الماري
اسم وما الله يريد ما لكم فما زلتم كلها نفي مما جاءكم به اسم وما كيد فرعون نفي ما لي ادعوكم استفهام بديه ما ليس لي
انما تدعونني ما اقول لكم ما مكروا اسما وما دعاء الكافرين ما هم ببالغيه وما يستوي الاعمى كلها نفي قليلا ما صلة وبما
ارسلنا اين ما كنتم تشركون بما كنتم تفرحون وبما كنتم تمرحون اسما فاما نرينك صلة وما كان لرسول فما اغنى نفيان وجاز
فما اغنى لفظ الاستفهام خلاف المعنى بما كانوا بما عندهم ما كانوا بما كانوا به اسما **السجدة** مما تدعونا بما ارسلتم
بما كانوا اسما اذا ما جاءوها صلة وبما كانوا اسم لم شهدتم علينا استفهام تلهف وما كنتم تستترون نفي مما تعملون

اسم على المصدر فما منكم من المعتبين نفي ما بين ايديهم وما خلفهم بما كانوا ما تشتهي ما تدعون اسما وما يلقيها وما يلقيها
نفيان واما ينزغنك صلة ما شيتم بما تعملون اسمان على المصدر ما يقال لك نفي التوبة ما قد قيل اسم وما ربك بظلام وما
تخرج وما تحمل ما منا كلها نفي ما كانوا يدعون اسم ما لهم وما اظن نفيان بما عملوا اسم على المصدر **عسق** ما في السموات
وما في الارض اسمان وما انت وما لهم نفيان وما اختلفتم شرط ما وصى ما وصينا ما تدعوهم اسما وما تفرقوا نفي
من بعد ما جاءهم كما امرت بما انزل الله ما استجيب له اسما وما يدريك استفهام ايا س وما له نفي ما لم ياذن مما كسبوا
ما يشاءون ما يفعلون ما ينشار ما قنطوا وما بث فيهما وما اصابكم فبما كسبت اسما اذا جعلت ويعلم ما تفعلون
بمعنى يعرف والا فاستفهام واما وما اصابكم فهو اسم على معنى الشرط وما انتم بمعجزين وما لكم من دونه نفيان بما كسبوا
اسم على المصدر ما لهم من محيص نفي فما اوتيتم شرط وما عند الله اسم ما غضبوا صلة ومما رزقناهم اسم ما عليهم فما له
من ولي وما كان لهم فما له ما لكم من ملجا وما لكم من نكير وما عليهم فما ارسلنا كلها نفي بما قدمت يخلق ما يشاء
اسمان وما كان لبشر نفي ما يشاء اسم ما كنت تدري نفي ما الكتاب استفهام ما في السموات وما في الارض اسمان
الزخرف وما ياتيهم نفي ما تركبون اسم وما كنا له نفي مما يخلق مما ضرب اسمان ما عبدناهم ما لهم ما ارسلنا
كلها نفي مما وجدتم بما ارسلتم مما تعبدون اسما لما متاع صلة اذا خففت وحرف استثنا اذا شددت فاما نذهبن
صلة وما نريهم نفي ما عهد اسم ما ضربوه لك نفي ما تشتهيه الانفس ما كنتم اسمان وما ظلمناهم نفي عما يصفون وما
بينهما اسمان **الدخان** وما بينهما اسم فما حلمهم ما بكت وما كانوا نفيان ما فيه بلا اسم وما نحن وما خلقنا نفيان
وما بينهما اسم ما خلقناهما نفي ما كنتم اسم **الجاثية** وما يبث وما انزل الله ما كسبوا ولا ما اتخذوا ما في السموات
وما في الارض بما كانوا اسما فما اختلفوا نفي ما جاءهم فيما كانوا ساء ما يحكمون ما كسبت اسما وقالوا ما هي ما يهلكنا
وما لهم بذلك ما كان حجتهم كلها نفي والا الآن تجد ما كنتم ما كنتم اسمان قلتم ما ندري نفي ما الساعة استفهام وما نحن
نفي ما عملوا ما كانوا به كما نسيتم اسما وما لكم نفي **الاحقاف** ما خلقنا نفي وما سمى عما انذروا ما تدعون بما تفيضون
اسما قل ما كنت وما ادري نفيان ما يفعل استفهام الا ما يوحى اسم وما انا الا ما سبقونا نفيان عما كانوا ما عملوا
اسمان ما هذا تجد مما عملوا اسم على المصدر ما كنتم وما كنتم عما تعدنا ما ارسلت ما استعجلتم فيما ان مكناكم اسما فما اغنى
عنهم نفي ما كانوا به ما حولكم وما كانوا لما بين يديه بما كنتم تكفرون كما صبر ما توعدون اسما **القتال** بما نزل
اسم على المصدر فاما واما تحبران كما تاكل من بعد ما تبين ما نزل الله ما اسخط الله من بعد ما تبين اسما **الفتح** ما تقدم
وما تاخر ما ليس في قلوبهم عما كانوا يعملون كما توليتم ما في قلوبهم بما تعملون ما لم تعلموا اسما **الحجرات** ما فعلتم ما في السموات
وما في الارض بما تعملون اسما **قاف** ما تنقص الارض اسم على المصدر وما لها نفي ما توسوس اسم على المصدر
ما يلفظ نفي ذلك ما كنت هذا ما لدى اسمان ما اطغيته ما يبدل وما انا بظلام كلها نفي هذا ما توعدون ما يشاءون

سفونا

ولا الآن

فيما مكناكم

تجبيران

١٥٤

وما بينهما اسما وما مسنا نفي على ما يقولون بما يقولون اسمان على المصدر وما انت عليهم نفي **الذاريات**
انما توعدون ما آتيهم اسمان ما يهجعون صلة وقد قيل نفي وقد تنبيه في كتاب الاغنا وما توعدون مثل ما انكم اسمع
فما خطبكم استفهام فما وجدنا ما تذر فما استطاعوا وما كانوا ما اتى الذين فما انت وما خلقت ما اريد وما اريد
كلها نفي **الطور** ما له من دافع نفي بما آتاهم بما كنتم اسمان وما التناهم نفي بما كسبت مما يشتهون اسمان فما انت نفي
عما يشركون اسم على المصدر **النجم** ما ضل وما غوى وما ينطق كلها نفي ما اوحى اسم على المصدر ما كذب نفي ما راى
ما يرى ما يغشى اسما ما زاغ وما طغى ما انزل الله كلها نفي وما تهوى بما تمنى اسمان وما لهم نفي ما في السموات وما في الارض
بما عملوا اما في صحف ما سعى اسما فما ابقى نفي ما غشى **القمر** ما فيه مزدجر اسم فما تغني نفي وان شئت كان اللفظ استفهاما
والمعنى نفيا وما امرنا نفي ليس في سورة الرحمن شيء **الواقعة** ما اصحاب الميمنة ما اصحاب المشامة ما اصحاب اليمين
ما اصحاب الشمال استفهامات التعظيم والناس يقولون التعجب مما يتخيرون مما يشتهون بما كانوا ما تمنون اسما وما نحن
نفي فيما لا تعلمون ما تحرثون اسمان **الحديد** ما في السموات ما يلج وما يخرج وما ينزل وما يعرج بما تعملون فما جعلكم
اسما وما لكم الا استفهام توبيخ بما تعملون وما نزل اسمان وما الحيوة ما اصاب نفيان ما فاتكم بما آتيكم اسمان ما كتبناها
فما رعوها نفيان **المجادلة** ما هن امهاتهم نفي لما قالوا بما تعملون كما كتب بما عملوا ما في السموات وما في الارض اسما
ما يكون نفي بما عملوا لما نهوا بما لم يحيك بما نقول بما تعملون اسما ما هم منكم نفي ساء ما كانوا كما يحلفون اسمان **الحشر**
ما في السموات وما في الارض اسمان ما ظننتم نفي ما قطعتم وما افاء الله ما افاء الله ما آتيكم وما نهيكم شروط فما اوجفتم نفي
مما اوتوا ما قدمت بما تعملون ما في السموات اسما **الممتحنة** بما جاءكم بما اخفيتم وما اعلنتم بما تعملون وما
تعبدون اسما وما املك نفي ما انفقوا ما انفقتم ما انفقوا اسما **الصف** ما في السموات وما في الارض اسمان لم
تقولون استفهام تاديب ما لا تفعلون ما لا تفعلون اسمان لم تؤذونني استفهام توبيخ لما بين يدي كما قال عيسى
اسمان **الجمعة** ما في السموات وما في الارض بما قدمت بما كنتم ما عند الله اسما **المنافقون** ساء ما كانوا
مما رزقناكم بما تعملون اسما **التغابن** ما في السموات وما في الارض بما تعملون ما في السموات ما تسرون
وما تعلنون بما عملتم بما تعملون اسما ما اصاب نفي ما استطعتم اسم على المصدر **الطلاق** مما آتيه الله
ما آتيها اسمان **التحريم** لم تحرم استفهام عتب ما احل الله ما امرهم ما يؤمرون ما كنتم اسما **الملك**
ما ترى ما نزل الله ما كنا ما يمسكهن كلها نفي قليلا ما تشكرون صلة **القلم** وما يسطرون اسم على المصدر
ما انت نفي كما بلونا اسم على المصدر ما لكم استفهام توبيخ لما تخيرون لما تحكمون اسمان وما هو نفي **الحاقة**
ما الحاقة في موضعين وما ادريك استفهامات تعظيم يقول الناس هو تعجب ما اسلفتم اسم على المصدر ما حسابي
استفهام ما اغنى عني نفي يديه وان شئت كان اللفظ استفهاما والنفي معناه بما تبصرون وما لا تبصرون اسمان

فلا حاديهم عنكي

انكار

وما هو تقول نفي قليلا ما في موضعين صلتان فما منكم نفي **المعارج** او ما ملكت اسم على المصدر فما للذين استفهام

مما يعملون اسم وما نحن نفي **النوح** ما لكم لا ترجون استفهام توبيخ مما خطاياهم اسم والصلة حسن ايضا **الجن**

ما اتخذ نفي كما ظننتم ما يوعدون مما لديهم اسما **المزمل** على ما يقولون كما ارسلنا ما تيسر ما تيسر اسما وما

تقدموا شرط **المدثر** ما ادريك ما سقر استفهام تعظيم وما جعلنا وما جعلنا وما يعلم وما هي كلها نفي بما كسبت

اسم على المصدر ما سلككم استفهام تقرير فما تنفعهم نفي وان شئت كان استفهاما والنفي معناه فما لهم عن التذكرة

استفهام توبيخ وما يذكرون نفي **القيامة** بما قدم اسم على المصدر **الانسان** اما شاكرا واما

كفورا فرفا تخيير على التهديد بما صبروا اسم على المصدر وما تشاؤن نفي **المرسلات** انما توعدون اسم

وما ادريك ما يوم الفصل استفهاما تعظيم من ماء مهين ما الظاهر ما فراتا ماء الشرب الى ما كنتم مما يشتهون بما

كنتم اسما **النبا** عم يتساءلون استفهام توبيخ وانكار ما التي جاء معناه الما وما بينهما ما قدمت اسمان **النازعات**

فانما هي زجرة اسم في موضع النصب قال الشيخ ابو معشر ما وهو من عيها ما الظاهر ما سعى اسم فيم انت استفهام

تبعيد **عبس** وما يدريك وما عليك استفهاما تبعيد والثاني يحسن فيه النفي اما من استغنى واما من جاءك

يا فيها من المآن ما اكفره تعجب وقيل استفهام وقد ذكرنا في البقرة ما امره اسم **التكوير** ما احضرت اسم على

المصدر وما صاحبكم وما هو وما هو وما تشاؤن كلها نفي **الانفطار** ما قدمت اسم على المصدر ما غرك استفهام

توبيخ ما شاء ركبك اسم وقيل صلة ما يفعلون اذا جعلت يعلمون يعرفون والا فاستفهام وما هم عنها نفي وما

ادريك ما يوم الدين ثم ما ادريك ما يوم الدين استفهامات تعظيم **المطففين** وما ادريك ما سجين وما ادريك

ما عليون استفهامات تعظيم وعند اكثرهم التعجب وما يكذب نفي وما ارسلوا نفي ما كانوا يفعلون اسم

الانشقاق ما فيها وما وسق اسمان فما لهم استفهام توبيخ بما يوعون اسم على المصدر **البروج**

وما نقموا نفي على ما يفعلون اسم على المصدر **الطارق** وما ادريك ما الطارق استفهاما تعظيم لما عليها

صلة اذا خففت وحرف الاستثناء اذا شددت مم خلق استفهام اعتبار فما له وما هو نفيان **الاعلى**

ما شاء الله وما يخفى اسمان ليس في الغاشية شيء **الفجر** اذا ما ابتليه في الحرفين صلة **البلد**

وما ادريك ما العقبة استفهاما تعظيم **الشمس** وما بنيها وما طحيها وما سويها اسما له المصدر

الليل وما خلق اسم على المصدر وما يغني نفي وان شئت استفهام والمعنى نفي وما لاحد نفي نفيه القران

ما ودعك وما قلى نفيان فما يكذبك استفهام توبيخ ما لم يعلم اسم وما ادريك استفهاما تعظيم وما تفرق الذين

نفي من بعد ما جاءتهم اسم اذ وما امروا نفي ما لها استفهام تلهف ما في القبور ما في الصدور اسمان ما القارعة

وما ادريك ما القارعة وما ادريك ما هيه استفهامات تعظيم وعند اكثرهم التعجب وما ادريك ما الحطمة

استفهاما تعظيم وعند اكثر اهل العلم التعجب ما تعبدون وما اعبد ما عبدتم ما اعبد اسما ما اغنى عنه نفي وان شئت

استفهام في اللفظ ونفي في المعنى وما كسب من شر ما خلق اسمان على المصدر ... تم الكتاب

بعون الملك الوهاب والحمد لله اولا واخرا ظاهرا وباطنا وصلى الله على سيدنا محمد وآله اجمعين

وقد وقع الفراغ من تحرير هذا النسخة الشريفة المباركة الميمونة

على يد العبد الضعيف النحيف اقل عباد الله تعالى

بن عثمان حسين الحافظ البروسوي سنة اربع و

ثمانين وثمانمائة الهجرية النبوية

حامدا لله ومصليا على نبيه محمد

وآله وللوالدين ولجميع المؤمنين

والمؤمنات والمسلمين و

المسلمات برحمتك

يا ارحم الراحمين

يا رب

غفر الله لمن نظر فيه ... رحم الله ... المصنف ... ولصاحبه ... ولكاتبه

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد واله الطاهرين اما بعد فان احق
ما يبتدى به ذوو النهى بعد المعرفة بالله جل اسمه كتاب الله الذي لا ياتيه الباطل
من بين يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد سالت وفقك الله للهدى وجنبك
الردى ان اجمع لك في الجامع ذكر قراآت القراء العشرة وهم اهل الحجاز والشام و
العراق وان اختصرها بالفاظ لطيفة وتراجم موجزة وان اذكر من القراآت
ماثورها ومن الروايات مشهورها ليسهل حفظه على مريدها وان لا احشوها
بالاسانيد ولا اعيد ذكر الكلمة المختلفة فيها واشباهها بعد ان ذكرناها في موضع واحد
اما في الحاشية او في ابواب الجامع اذ وجد نظيرها في مواضع من كتاب الله تعالى مثل
الصراط وصراط ٥ وعليهم ٥ ويومنون ٥ من ربهم ٥ ومن الناس ٥ وابصارهم ٥
واذا قيل ٥ بالكافرين ٥ يا ايها الناس ٥ ويا ادم ٥ اصحاب النار ٥ من الابرار واشباههن
وباب الامالة والادغام ٥ والهمز ٥ والمد فاجبتك الى اختصار هذه الحروف في الجامع
اذ كنا قد ابنا في كتاب الكامل في وجوه القراآت من اصولهم في ذلك مشروحا مبينا مع
اختلافهم بالروايات وحجج القراء في الكلمات والحروف وذكرنا في روس السور عدد حروف
السور وكلماتها وعدد اياتها واختلاف العادين فيها وذكر انساب القراء وانساب
رواتهم وفضايلهم بالاسانيد التي سمعناها من المشايخ وبالله التوفيق

ذكر ترجمة اسامي القراء العشرة على طرف الاوراق وترجمة اسامي رواة

ترجمة نافع ع وراويه ورش ش وقالون ن من طريقين واسمعيل ل من
طريقين والمسيبي مس ثم ابن كثير ر وراويه البزي بز والقواس س من طريقين
وابن فليح ج ثم ابن عامر مر وراويه العجمي مي والتغلبي بي وهشام
شا والاخفش فش ثم ابو عمرو و وراويه اليزيدي د من طريقين و
شجاع ج ثم عاصم م وراويه ابو بكر كر من طرق وحفص ص من طريقين
ثم حمزة ه وراويه سليم لم وللرواة منهم خلف لف وخلاد خلا ثم الكسائي
ي وراويه ابو الحرث ث وابو عمرو بو وقتيبة به ونصير نص ثم
ابو جعفر فر من طريق واحد ثم خلف ف من طريق واحد ثم يعقوب

اجمع ٥

ش
يس
شا د
لف
به
فد

ب

وراويه

ح

وراويه رويس يس وروح ثم ق اريد الباقين من جملة القراء العشرة ثم
وكلما قلت وذكرته في حاشية الجامع من اختلافاتهم في الكلمة والحروف قرا فلان وفلان
بكذا وكذا ولم اذكر الاخرين من اوليك العشرة فما كتبته في اصل الجامع بالسواد واعجمه
بالخضرة او بغيرها على خلاف رسم القراآت هو طريق الاخرين وكلما ياتيك من هذا الباب
يكون على هذا النسق الى اخره وبالله التوفيق فصل اعلم ان ايمة هذه الامصار
الذين اعتمد الناس في زماننا هذا على قراآتهم هم عشرة انفس فالحجازيون هم اهل
مكة والمدينة فمن اهل مكة ابو معبد عبد الله بن كثير مولى عمرو بن علقمة الكناني مات بمكة
سنة عشرين ومائة قرا القران على مجاهد بن جبير ودرباس مولى ابن عباس رضعم و
قرا على عبد الله بن عباس وقرا هو على ابي بن كعب رضعهم وقرا ابي على النبي
صلعم وراويه هاهنا احمد بن محمد البزي واحمد بن محمد بن عون القواس وعبد الوهاب
بن فليح ومن اهل المدينة ابو عبد الرحمن نافع بن عبد الرحمن مولى جعونة بن شعوب
الليثي وقيل شعوبة ويقال كنيته ابو رويم ويقال ابو عبد الله وابو الحسن وكان اصله
من اصفهان مات بالمدينة في سنة تسع وقيل ست وتسعين ومائة قرا القران على سبعين
من التابعين احدهم ابو جعفر القاري وشيبة وعبد الرحمن بن هرمز الاعرج فاما الاعرج
فقد قرا على ابن عباس وغيره وقد ذكرنا اسناد ابن عباس رضعم وراويه اسمعيل
بن جعفر الانصاري وابو سعيد عثمن بن سعيد المصري الملقب بورش واسحق بن محمد
المسيبي وعيسى بن مينا الملقب بقالون الاصم النحوي ومن اهل الشام
عبد الله بن عامر اليحصبي وكان يكنى بابي عمران ويقال بابي نعيم يقال انه
لقي عثمان بن عفان رضعم مات بدمشق في سنة ثمان عشرة ومائة قرا على المغيرة
وقرا المغيرة على عثمان بن عفان رضعم وقرا هو على الرسول صلعم وراويه هشام
بن عامر واسمعيل بن سعيد العجمي واحمد بن يوسف التغلبي وهرون بن موسى بن
شريك والعراقيون هم الكوفة والبصرة فمن اهل الكوفة عاصم بن ابي النجود
وابو النجود اسمه بهدلة ويقال ان بهدلة اسم امه وهو مولى لبني جذيمة بن
مالك مات بالكوفة في سنة ثمان وعشرين ومائة قرا القران على ابي عبد الرحمن السلمي
وقرا هو على علي بن ابي طالب رضعم وقرا علي بن ابي طالب على رسول الله صلى الله عليه

وراويه هاهنا ابو بكر بن عياش بن سالم الاسدي وحفص بن سليمان البزاز وله وكها
رواة قد ذكر تقدم في كتاب الكامل في وجوه القرآآت **وابو عمارة حمزة بن حبيب**
بن عمارة الزيات مولى بني عجل من ولد اكثم بن صيفي مات بحلوان سنة ستة
وخمسين ومائة قرا على جماعة منهم حمران بن اعين وقرا حمران على ابي حرب ابن الاسود
وقرا ابو حرب على ابي الاسود وقرا ابو الاسود على علي بن ابي طالب وقرا علي بن ابي طالب
على رسول الله صلعم وراويه هيهنا سليم وله رواة منهم خلف وخلاد **وابو الحسن علي**
بن حمزة الكسائي مات بقرية من قرى الري يقال لها ارنبويه سنة تسع وثمانين ومائة
وقيل احدى وقيل اثنين وقرا الكسائي على حمزة وقد ذكرت اسناد حمزة وراويه ابو الحرث
الليث بن خلد وقتيبة بن مهران ونصير وابو عمر **ومن اهل البصرة ابو عمرو**
بن العلا بن الحصين وكان اسمه زبان وقيل العريان وقيل غير ذلك مات بالكوفة
سنة اربع وخمسين ومائة وقيل سبع وله ست وثمانون سنة قرا على المجاهد بن جبير
وسعيد بن جبير وقرآ على عبد الله بن عباس رضعم وراويه هيهنا ابو محمد يحيى بن المبارك اليزيدي
وشجاع بن ابن ابي نصر البلخي وله رواة **فاما ما عدا** هولاء الائمة فاخترنا من اهل
عصرنا ثلثة انفس والحقوهم بهم في القرآآت والفضل احدهم ابو جعفر **يزيد** بن القعقاع
المدني مولى عبد الله بن عياش بن ابي ربيعة وكان يقرئ الناس في مسجد رسول الله صلعم قبل
الحرة على راس ثلث وستين مات في زمان مروان وكان استاذ نافع ولم يعدوه من
السبع لانه قرا بالقرآآت الشاذة الغريبة **والثاني** ابو محمد يعقوب ابن اسحق الحضرمي
النحوي نزيل البصرة مات يوم الاحد سنة خمس ومائتين وراويه محمد بن المتوكل اللؤلؤي
المعروف برويس وروح بن عبد المؤمن وقرا يعقوب على سلام وقرا سلام على
عاصم وقد ذكرت اسناد عاصم وقرا على غيره ايضا **والثالث** ابو محمد خلف
بن هشام الكوفي مات سنة تسع وعشرين ومائتين قرا على سليم وقرا سليم على حمزة
وقد ذكرت اسناد حمزة **باب الادغام** ادغم **ه** بي شاف
نضجت جلودهم ه خبت زدناهم ه رحبت ثم ه وجاءت سيارة ه وحصرت صدورهم ه
وحملت ظهورهما ه ولبثت ه وكذبت ثمود ه واورثتموها ه ويريد ثواب ه ولقد جاءكم ه
ولقد ذرانا ه ولقد زينا ه لقد سمع الله ه وقد شغفها ه ولقد صرفنا ه لقد ظلمك ه ولقد ضللنا

اذ دخلت واذ جعلنا هذه الحروف مذهب **شا** واذ زين واذ سمعتموه واذ صرفنا ف
ه يدغم هذه الاحرف الثلثة في رواية **خلاف** في اختياره لم يدغم وكذلك لبثت وكذبت
ثمود ورحبت ثم **فاما** اذا تحرك الحرف فكان **و** يدغم كل حرفين من جنس واحد او مخرج
واحد او قريبي المخرج الا ان يكون مضاعفا مثل احل لكم او محذوفا مثل يحل لكم او منونا
قبله ساكن غير مثلين مثل فيقول رب وتركوك قايما ابن **د** يدغم فمن زحزح عن النار
وقد بينت ادغام **و** في كتاب الكامل في وجوه القران وههنا او ما تاليه
ه وافقه في قوله بيت طايفة والصافات صفا فالزاجرات زجرا فالتاليات ذكرا والذاريات
ذروا **مر** ادغم التاء في الثاء كذبت ثمود وفي الضاد حصرت صدورهم وفي الظاء
حملت ظهورهما والدال في الضاد قد ضلوا وفي الظاء فقد ظلم نفسه والثاء في التاء
فقد لبثتم الا اورثتموها فانه لم يدغم وذال اتخذتم وابنت سبع **فش** خرج من هذا
الحرف وزاد **مي** اذ تقول للمومنين واذ تقول للذي انعم الله مع **شا** وادغم **س ن** مي
كر رواية في رواية دال قد في الضاد وفي الظاء **ش** زاد عليهما في حملت ظهورهما حيث كان
ادغم **ب** في رواية **يس** يدغم الميم في الميم واللام في اللام والباء في الباء في جميع
القران ويدغم ايضا وطبع على قلوبهم تكاد تميز يدغم حرفا واحدا والصاحب بالجنب واظهر
مس دال قد تبين وكذلك اجيبت دعوتكما فلما اثقلت دعوا الله **ص** رواية دخل معه
في قد تبين **ادغام هل وبل** كان **ى** يدغم في التاء وفي الثاء هل تنقمون منا هل ى
ثوب وفي الزاء بل زين وفي السين بل سولت وفي الضاد بل ضلوا وفي الطاء بل طبع الله
وفي الظاء بل ظننتم وفي النون بل نتبع **شا** معه الا في الظاء والضاد فانه لم يدغم **ه** ه
وافقه في التاء والثاء والسين **و** دخل معهم في الملك والحاقة فهل ترى وهل ترى **ب**
ادغم اللام في الذال في ستة مواضع في البقرة ومن يفعل ذلك وفي آل عمران وفي النساء احرف
موضعين وفي الفرقان وفي المنافقين **مس عن ع** لم يدغم الغنة عند اللام والراء مثل
هدى للمتقين ومن ربكم وادغم النون والتنوين عند الخاء والمنخنقة ولم يدغم الغنة
مثل هل من خالق غير الله وروت جماعة عن **ه** باظهار الغنة عند الراء واللام والواو
وقرا **ق** بادغام الغنة عند الراء واللام ويدغم **ه نص** النون والتنوين في الواو ه نص
مثل غشاوة ولهو **ق** لا يدغمون ويدغم **ه ى** الا **ث** النون والتنوين عند الياء ث

فرشكد

مثل من يقول لوق باظهار الغنة باب بترك فرشكر رواية كل همزة
ساكنة مثل يومنون ويأكلون ويامرون وياخذون والذي اوتمن ولقانا ائت و
الضان والموتفكة والموتفكات ش خالفهم في كاس وباس ورافة وشيت وجيت
وشان وكذاب ورأى العير وماويهم وقرات ورياء ولولوا فانه همز وبترك
فركر رواية همز قوله اقرأ وهيئ ونبئ ام لم ينبأ وهمز ش هذه الاحرف
ويتركون ايضا من الهمزة المتحركة مثل قوله لا يواخذكم الله فليود يود فواد كل
يوخركم موذن لنبوئنهم خاسيا وناشية وملئت والخاطئة وبترك فر
كر رواية قوله رياء الناس وسعون اموالهم رياء الناس واذا قرئ ليبطين
فر ترك الهمز من هذه الاحرف فحسب كر رواية في جميع القران الا في سورة البقرة
فانه همز ولكن ليطمئن قلبي ان شانيك وترك فر ش همزها وهم اقرءوا وهمز
كر رواية تفرد فر في ترك الهمز في قوله مستهزءون فمالون وليطفئوا وليواطئوا
ولا يطؤن موطئا ومتكون ومتكئين واسرائيل ش تفرد به في ترك الهمز
كانهم وكان لم يكن افامن افاصفيكم فاذن واطمئنوا خيرا اطمان فبئي
لابيي حديث لاملئن همزة الثانية بتركها لئلا والذين تبوءوا الدار ومن
الارض والاخرة خلوا الى شياطينهم الباب وما تفرد به كر رواية من ترك
الهمز مائة عام وفئة وفئتين من شعائر الله مطمئن ولنطمئن ومن
تاخر او يتاخر في هذين الحرفين فحسب من كل ما سالتموه ولقد استهزئ
بترك و كل همزة ساكنة الا ان يكون سكونها علامة للجزم مثل ان نشاء وتسوكم و
نبئ وهيئ وترك همز يومنون وتاكلون وماوى وجيت وشيت وكاس
وبير وذيب فاووا الى الكهف يابى وتابى ج همز الكاس والباس والراس
والباس ولا يالتكم والباسا و يهمز المتحرك بلا خلاف ومذهب ه اذا وقف
بترك الهمز فاذا لم يقف همز باب الامالة والتفخيم كان وه في رواية
ي غير ث ه ش مي يميلون كل الف بعدها راء مجرورة مثل الضار ودينار
وقنطار زاد ي عليهم والجار ذي القربى والجار والجوار حيث كان الا ث يميل
هار ه لم يميل الغار وهار وجبار واوزار واثار ه في رواية لغ ث ف
ه

فر

ي ش م

لايميلون منه الا ما تكرر الراء فيه نحو القرار ولا برار ولا شرار ه في رواية خلا
لايميل منها شيئا و يميل وي الا ث ش مي يس بالكافرين ح معهم
في موضع واحد من قوم كافرين ويكسر وه ي ش مي ف كل راء بعدها ياء
نحو ترى واشترى وافترى ويميل ه ي ف كل اسم مقصور وفعل من ذوات
الياء مثل يغشى وتجلى وابتغى وادنى والاسم مثل الدنيا والقصوى والمولى والماوى
واشباه ذلك ومن هذا الباب واوصاني ومن عصاني واتاني فما اتاني الله وما انسانيه
فتحها ه ف واما الهاء ي وفي رواية به ما زكى تفرد به ويميل ايضا في رواية
نص بو في طغيانهم وبايكم وكمشكوة وفي رواية في اذانهم وكذلك
بواري فلا تمار وكذلك سارعوا ويسارعون ممال وكذلك هدى ومثوى ومحياي
وكذلك جبارين ويميل في كل الروايات خطايا كم فاحياكم ومرضات الله ويميل ه
ف امات واحيا ويموت ونحيا ويميل في رواية الصاد من النصارى والسين
من نسارى والتاء من اليتامى والكاف من سكارى والسين من كسالى ويميل حتى امالة
لطيفة والدعاء ويميل في رواية به لله في كل القران والراكعين والساجدين والشاهد
والشاكرين من حساب من كتاب وبالوالدين وللرجال الى ضبابكم يميل كل هذا اذا كان
في موضع خفض وكذلك في الارحام والمساجد وما هم بخارجين وتسرح باحسان من
الجاهلية والجاهل والجاهلون يميل في حال النصب والرفع والخفض والقيامة الا ثم يوم
القيامة ثلث ليال الحاكم وادنا وفاكهة واد ولا يميل غير اخراج وما بقي من الامالة
سنذكر في موضعه ليكون اسهل ويميل و هو ابا خراج وكذلك ليس بخارج ويميل ه ف
الا ان تتقوا منهم تقية ولا يميلان حق تقاته يميلهما ويميل انا اتيك به
الحرفين خلا لا يميل ويميل ه جاء وشاء وزاد وزاغ وطاب وحاق وخاب
وخاف وضاق ولا يميل لم زاغت ولذلك ازاغ الله وافقه مر الا في رواية شا
ف في اختياره في امالة جاء وشاء مر امال فزادهم الله في سورة البقرة فحسب
قرء خاب ممال في ابرهيم وخاب كل جبار عنيد وفي طه وقد خاب وفي الشمس
وقد خاب من دسيها نص عن ى فزادهم الله ممالة في جميع القران ويميل و ما كان
على وزن فعلى وفعلى وفعلى مثل موتى وسلوى وقصوى ودنيا فعلى سيما امالة

ث
ش ی ف
به
نص بو
نص
شی
ی

لطيفة بين الفتح والكسر والى الفتح اقرب ولذلك كل سورة اياتها على الياء فانه يقرؤها
ايضا بين الفتح والكسر مثل سورة طه والنجم وامالة ش مثل و وكل ما امال امالة وزاد عليه
امالة احرف انا اذكرها امالة ش بسم الله يميل اذا كان قبل الاسم كسرة وكذلك بيته
ويميل فيها ومنها ونها امالة لطيفة ويميل نون الكناية اذا كانت قبلها كسرة مثل ارنا
وقنا وذكورنا وازواجنا ويميل ايضا في حال الوقف لا في حال الادراج كل ياء بعدها راء في جميع القران
وقبلها كسرة مثل سعيرا وكبيرا وبصيرا وخبيرا ويميل ايضا فراشا علكم اخراجهم
والخيرات حيث كانت واخراج اهله حيث كان غير اخراج لا اكراه في المحراب في
موضع الخفض والنصب واسراف ومدرارا في جميع القران اسرافا حذران افتراء او
احولا عن دراستهم اجرامي سراجا مروا كراما والصابرات والذاكرات بين اسفارنا
سراعا بالعشي والاشراق والناشرات قاصرات والاكرام والمعصرات كراما يميل جميع
ذلك امالة لطيفة و ق جميع ذلك بالفتح وقد بقيت احرف اذكرها ليكون احفظ على القاري
مثل ادريكم وبهار

القراات في فاتحة الكتاب قرا مري ب ف

مالك يوم الدين بالالف ملك بغير الف قرا في رواية خلا الصراط باشمام
الزاي اذا كان فيه الالف واللام في جميع القران وفي رواية لف الصراط وصراط
باشمام الزاي فيهما في جميع القران وروت جماعة عن من طريق ابي حفص الكتاني
باشمام الزاي في هذا الحرف الواحد اهدنا الصراط فحسب وساير القران بالصاد قرا ش من
طريق ابن مجاهد لس عن الصراط وصراط بالسين في جميع القران وروى بز عن ش
بنج بالصاد في جميع القران وكذلك قراه انعمت عليهم واليهم ولديهم بضم الهاء
بضم كل هاء قبلها ياء ساكنة مثل ايديهم وعليهم ويزكيهم زاد يس وان سقطت
الياء لعلة نحو فاستفتهم وقهم والم ياتهم الا قوله ومن يولهم قرا فر رواية عليهم
ولديهمو واليهمو بضم ميم الجمع في كل القران ش بضم مع الف القطع ويضم ن رواية عند
روس الاي والف القطع وعند الميم به نص عند روس الايات والف القطع اذا لم يكسر
ما قبلها وزاد عند الميم ومالك هو اذا خفت الكلمة ولم تطل فاذا ثقلت اوطالت
لم اضمم به يضم ف على كسر الهاء وسكون الميم في جميع القران فاذا لقي الميم الف
ساكنة نحو عليهم الذلة ضم الهاء والميم ه ف وكسرهما و ب معه اذا لم يكن

القراات في البقرة

قبلها ياء فاذا كان قبلها ياء ضمتها ق على كسر الهاء وضم الميم
قرا فر الم ذلك بتقطيع الاحرف من الم قلال م ولذلك مذهبه في ساير فواتح السور
التي على التهجي مثل المص الر المر ك ه ي ع ص طه طس م
طس ي س ح م كلا ح في مقطوعة من الاخرى وقرا ق موصولة الاحرف
في جميع ذلك واجتمعوا على مد الياء التي في هجا ميم لاجتماع الساكنين واختلفوا في الم
الله وسياتي في موضعها ان شا الله تعالى قرا ر لا ريب فيهي وعليهي باشباع الهاء
يصلها بياء واضربوهو واجتبا هو يصلها بواو في جميع القران وافقه مس ل
رواية في قوله عليهي كل القران زاد على ل في طه واشركهو في امري ويصلها
بواو وافقه به فيهي مهانا وافقه به في قوله ساصليهي سقر وفي قوله فلاقيهي
وقرا و بغير اشباع في جميع ذلك

باب القصر والمد

قرا مر ه ف
بما انزل اليك وما انزل من قبلك بغير مد وكذلك في النداء مثل يا ايها ويا ادم
يمدون حرفا بحرف مري يمدان مدا وسطا قرا رع و فر شا بن اانذرتهم ااسلمتم ااودعتم
بهمزة طويلة اقصر مدا مر ه ي ف ح بهمزتين مثل و في المفتوحتين
واذا اختلفتا ادخل بينهما مدة مثل اؤنبيكم ائنكم في جميع القران الا في ستة مواضع فانه
يقصر مثل اوله في الانعام اينكم لتشهدون وفي يوسف اينك لانت يوسف وفي يس
اين ذكرتم وفي ص اانزل وفي حم السجدة ائنكم لتكفرون وفي القمر االقي وفي ص والعمرع
ابن د وما بقي من الهمزتين سنذكرها في موضعها قرا فر ش س هولاء ان كنتم صادقين
يهمزون الاولى ويلينون الثانية ويشيرون بالكسر اليها وكذلك في المفتوحتين جاء امر ربك
وكذلك في المضمومتين اولياء اولئك الا انهم يشيرون في المفتوحتين الى الفتح وفي المضموم
الى الرفع وفي المكسورتين الى الخفض والباقون من اصحاب ع هولاء ان كنتم يلينون
الاولى شبه الياء ويهمزون الثانية مثل و وقرا و يس هولاء ان كنتم وجاء امرنا بهمزة
واحدة في جميع القران وبهمزتين مر مر ه ي ف ح وقرا رع ف ص ان
لنا لاجرا بكسر الالف و يس بهمزة مطولة شا بهمزتين بينهما مدة و ف بهمزتين قرا
رع مر و فر يس قال فرعون امنتم به بالمد وفي طه والشعرا امثاله ص س امنتم به
على الخبر وقرا س من طريق ابن مجاهد بواو في اللفظ اذا وصل ولا يهمز واذا وقف ابتدا على الخبر

مخففة على الخبر مثل ش ص وفي الشعراء بالمد مثل بن وبهمزتين ه ى ك ر ل ح
قرا ق وان تعجب فعجب قولهم اذا بكسر الالف على الخبر ائنا بهمزة مطولة في جميع القرآن
الا في اول والصافات والواقعة فانه جمع بين الاستفهامين فيهما وفي النازعات قدم
الاستفهام على الخبر قرا ع ب س ائذا بهمزة مطولة انا على الخبر في جميع القرآن الا في العنكبوت
فانهما قدما الخبر واخرا الاستفهام وفي النمل ع قدم الخبر واخر الاستفهام ب
جمع بين الاستفهامين في النمل قرا ش ن رواية ائذا بهمزة غير مطولة وقرا ى ح
ائذا بهمزتين انا على الخبر في جميع القرآن الا في النمل والعنكبوت فان جمع بين الاستفهامين ي
في العنكبوت ح قدم الخبر على الاستفهامين وفي النمل ح جمع بين الاستفهامين ى قرا
ائذا بهمزتين ائنا بنونين قرا م ر اذا على الخبر ائنا بهمزتين في جميع القرآن الا في النمل
فانه قرا مثل ى وفي الواقعة جمع بين الاستفهامين الا في رواية نشا فانه يستفهم بالاول
ولا يستفهم بالثاني وفي النازعات قدم الاستفهام على الخبر قرا ر و م ه ف ائذا ائنا
بالاستفهامين في جميع القرآن الا ان د ص لم يجمعا بين الاستفهامين في العنكبوت
فحسب قرا الاول على الخبر والثاني على الاستفهام ومذهب و المد ومذهب ر القصر
ومذهب م ه ف الهمزتان

باب في كيفية جمع سور القرآن

اخبرنا ابو بكر محمد بن احمد بن ابرهيم الفقيه الزاهد رحمة الله عليه قال حدثنا ابو بكر عبد الله
بن محمد بن فورك القباب قال حدثنا ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن الحسن قال حدثنا محمد بن
بكير الحضرمي قال حدثنا عبد الله بن وهب المصري عن يونس بن يزيد الايلي عن ابن
شهاب الزهري قال اخبرني عبيد بن السباق ان زيد بن ثابت حدثه قال ارسل الي
ابو بكر الصديق رضعم مقتله من اليمامة فاذا عمر بن الخطاب رضعم عنده فقال ابو بكر فقتله
ان عمر اتاني فقال ان القتل قد استحر باهل اليمامة من قبل واني اخشى ان يستحر
القتل بالقراء في المواطن فيذهب كثير من القرآن لا يوعى فاني ارى ان تامر بجمع
القرآن فقلت لعمر كيف افعل شيئا لم يفعله رسول الله صلعم فقال عمر هو والله خير
فلم يزل يراجعني من ذلك حتى شرح الله تعالى بذلك صدري ورايت فيه الذي راى
عمر فقال زيد رضعم وعمر عنده جالس لا يتكلم فقال ابو بكر رضعم انك رجل شاب
عاقل فلا نتهمك وكنت تكتب الوحي لرسول الله صلعم لرسول الله صلعم فاتبع القرآن

فاجمعه

فاجمعه قال زيد فوالله لو كلفني نقل جبل من الجبال ما كان اثقل علي مما امرني به
من جمع القرآن فقلت كيف تفعلون شيئا لم يفعله رسول الله صلعم قال هو
والله خير فلم يزل ابو بكر رضعم يراجعني حتى شرح الله تعالى صدري للذي
شرح صدر ابي بكر وعمر رضعهما قال فقمت فتتبعت القرآن من الرقاع و
الاكتاف والاقتاب والعسب وصدور الرجال حتى وجدت آخر سورة
التوبة آيتين عند خزيمة بن ثابت الانصاري لم اجدهما مع احد غيره لقد جاءكم
رسول من انفسكم وكانت المصحف التي جمعنا فيها القرآن عند ابي بكر رضعم في حياته
حتى توفاه الله تعالى ثم عند عمر رضعم حتى توفاه الله تعالى ثم عند حفصة بنت عمر
قال ابن شهاب ثم اخبرني انس بن مالك انه اجتمع لغزو اذربيجان وارمينية
اهل الشام واهل العراق فتذاكروا القرآن واختلفوا فيه حتى كاد تكون بينهم فتنة
قال فركب حذيفة بن اليمان لما راى اختلافهم في القرآن الى عثمان بن عفان رضعم
فقال ان الناس قد اختلفوا في القرآن حتى والله اني لاخشى ان يصيبهم ما اصاب
اليهود والنصارى من الاختلاف ففزع لذلك عثمان رضعم فزعا شديدا وارسل
الى حفصة فاستخرج المصحف التي كان ابو بكر امر زيدا بجمعها فنسخ منها مصاحف
فبعث بها الى الافاق فلما كان مروان امير المدينة ارسل الى حفصة ليسالها
عن المصحف ليمزقها وخشي ان يخالف بعض الكتاب بعضا فمنعته اياها
قال ابن شهاب حدثني سالم بن عبد الله بن عمر قال فلما توفيت حفصة ارسل
الى عبد الله بن عمر بعزيمة ليرسلن بها فساعة رجعوا من جنازة حفصة ارسل
بها عبد الله بن عمر رضعم الى مروان فغسلها ومزقها مخافة ان يكون في شي من ذلك
اختلافا لما نسخ عثمان رضعم فان قال قايل فلم جمع الناس عثمان رضعم
على زيد وترك مصحف ابي بن كعب وقد قال رسول الله صلعم امرت ان اقرا عليك
القرآن وترك مصحف عبد الله بن مسعود رضعم وقد قال رسول الله صلعم من احب
ان يسمع القرآن غضا طريا كما انزل فليقراه على قراءة ابن ام عبد وكان عبد الله
اخذ بضعا وسبعين سورة من في رسول الله صلعم قيل له لان رسول
الله صلعم عرض القرآن عرضة على عبد الله بن مسعود وعرضتين على ابي بن كعب

صلعم
ثم عرض على زيد بن ثابت رضعم فكان آخر العرض عرض زيد وتوفي رسول الله
وبه كان يقرا ويصلي فاختار المسلمون آخر العرض اذا كان ذلك اختياره
لنفسه واختار الله تعالى له يبين ذلك ان ابن عباس رضعم قال ان رسول الله صلعم
كان يعرض القرآن على جبريل صلوات الله عليهما في كل شهر رمضان مرة واحدة
فلما كان العام الذي قبض فيه عرضه مرتين فقراءة زيد هو آخر العرض وانما يوخذ
بالآخر من قول رسول الله صلعم وفعله خصوصا وقد رأوا ان عبد الله بن مسعود
حذف من مصحفه ام الكتاب وهي السبع المثاني والمعوذتين مع عظمهما
وعظم فضلها ورأوا ايضا مصحف ابي بن كعب وقد زاد فيه سورتي
القنوت ورأوا مصحف زيد سليما من ذلك فاختاروا ذلك فلو كان
هذا الذي فعله عثمان رضعم باطلا لكان من بعض الصحابة الانكار عليه
فلما اتفقوا عليه في وقته ومن بعده الى يومنا هذا لم ينكر احد القراءة
بهذا المصحف علمنا كون صنيعه حقا وصوابا وبالله التوفيق **وقد**
ذكرت في تفسير القرآن بابا مفردا لهذا الشان وسؤالات الملحدة وغيرهم
فمن اراد الاستقصاء في ذلك فعليه به **فصل** روي عن النبي صلعم
انه قال أعطيت السبع الطول مكان التورية والمثاني مكان الزبور و
المائين مكان الانجيل وفضلت بالمفصل وعن ابن مسعود رضعم من
قوله نحوه **قال** بعض اهل العلم في سور السبع الطول لانها
اطول سور القرآن وهي البقرة وآل عمران والنساء والمائدة والانعام
والاعراف والانفال بالتوبة وكانوا يرونهما واحدة لانهما جميعا نزلتا في مغازي
رسول الله صلعم فلذلك لم يفصلوا بينهما والسور التي تعرف بالمائين هي
ما ولي السبع الطول سميت بالمائين لان كل سورة منها تزيد على مائة
آية او تقاربها والمثاني ما ولي المائين من السور التي هي دون المائة كان
المائين مبادي وهذه مثاني **قال** وقد يكون المثاني سور القرآن كلها قصارها
وطوالها **ويقال** هي من ذلك قوله جل ثناؤه كتابا متشابها مثاني وانما
سمي القرآن متشابها مثاني لان الانباء والقصص يثنى فيها **والمفصل**

وقراءة

القرآن

ما يلي المثاني من قصار السور وسميت مفصلا لقصرها ولكثرة الفصول فيها بسطر
بسم الله الرحمن الرحيم اخبرنا محمد بن احمد الفقيه قال اخبرنا ابو الحسن علي
بن محمد بن سعيد البزاز قال اخبرنا جعفر بن محمد القرباني قال حدثنا يزيد بن خالد
الرملي قال حدثنا المفضل بن فضالة عن ابن جريج عن عبد الله بن ابي مليكة عن
يحيى بن حكيم بن صفوان عن عبد الله بن عمرو بن العاص رضعم ان رجلا اتى النبي صلعم
فقال يا رسول الله ما اجر من علم ولده القرآن فقال القرآن كلام الله تعالى
لا غاية له فجاء جبريل عليه السلام فقال يا محمد رب العزة يقرئك السلام ويقول من
علم ولدا واحدا القرآن فكانما حج البيت عشرة الف حجة واعتمر عشرة
الاف عمرة واعتق عشرة الاف رقبة من ولد اسمعيل صلعم وغزا عشرة
الاف غزوة واطعم عشرة الاف مسكينا مسلما جايعا وكانما كسا عشرة الف
عار مسلما ويكتب له بكل حرف عشرة حسنات ويمحى عنه عشر سيئات ويكون
معه في قبره حتى يبعث الله تعالى ويثقل ميزانه ويجاز على الصراط كالبرق
الخاطف ولم يفارقه القرآن ينزل به من الكرامة افضل ما يتمنى تمت و
الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وآله اجمعين اختم بالخير

وقد وقع الفراغ من تنميق هذا النسخة
الشريفة على يد العبد الضعيف
المذنب المحتاج الى رحمة ربه
المنان حسن بن عثمان
الحافظ السروي
في سنة خمس
وثمانين وثمانمائة
محمد بن هلالة
سوره

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على خير البرية محمد واله وصحبه اجمعين قال

الشيخ الامام العالم العلامة شيخ القراء والمحدثين محمد بن محمد بن محمد الجزري الشافعي جامع صح

يقول راجي عفو رب سامع محمد بن الجزري الشافعي الرجاء الطمع فيما يمكن حصوله والعفو

الصفح عن الذنب وترك مجازاة المتعدي والسمع بمعنى القبول والاجابة ومنه قول المصلي سمع

الله لمن حمده اي اجاب الله لمن حمده وقوله الحمد لله وصلى الله على نبيه ومصطفه اقول الحمد هو

الثناء باللسان على قصد التعظيم والله اسم الذات الواجب الوجود المستحق لجميع المحامد و

الصلوة من الله رحمة ومن الملائكة استغفار ومن الجن والانس دعاء وهي واجبة على من سمع

اسمه عليه السلام والنبي هو المنبئ عن الله تعالى اي المخبر عنه والمصطفى المختار والله تعالى

اصطفى النبي محمدا صلعم على سائر الخلائق قوله محمد واله وصحبه ومقرئ القران مع محبه

اقول محمد معناه الوضعي اولا البليغ كونه محمودا وهذا المعنى ثابت في ذات النبي صلعم وال

النبي اهل بيته وقيل اهله الادنون وعشيرته الاقربون وقيل الحسن والحسين واولادهما رضي الله عنهما

وقيل كل تقي الى والصحب اسم جمع الصحابي من روى عن النبي صلعم او صحبه او راى النبي او

راه النبي صلعم من المسلمين فان ابن مكتوم كان اعمى ولم ير النبي صلعم لكنه صحابي بالاجماع لما

راه النبي صلعم ومقرئ اي وعلى مقرئ القران من التابعين وغيرهم مع محبه اي مع محب القران سواء كان

قاريا او لم يكن ويجوز ان يكون معناه مع محب مقرئ القران لان المرء مع من احب قوله وبعد ان

هذه مقدمة فيما على قاريه ان يعلمه اقول اي بعد الحمد والصلوة ان هذه مقدمة اي هذه المقدمة

انموذج من علم التجويد فرض على القراء والحفاظ ويتوقف الشروع عليها واليه اشار بقوله اذ طائفة صح

واجب عليهم فيما على قاريه اي في الذي يجب على كل قارئ من القران تعلمه قوله اذ واجب

عليهم محتم قبل الشروع اولا ان يعلموا اي واجب قطعي لا ظني ومحتم تاكيد لقوله اذ واجب

قبل الشروع اي قبل الشروع في القراءة قوله مخارج الحروف والصفات ليلفظوا بافصح اللغات

اي واجب ان يعلموا مخارج الحروف وصفات الحروف مثل الجهر والهمس والتفخيم والترقيق وغيرها

ليلفظوا اي ليحسنوا التلفظ بافصح اللغات وهي لغة نبينا صلعم ولغة اهل الجنة لقوله عليه السلام

احبوا العرب لثلث لاني عربي والقران عربي ولسان اهل الجنة عربي قوله محرري التجويد والمواقف

وما الذي رسم في المصاحف اي متقني التجويد القران وعارفي مواقفه ومباديه اي مواضع وقفه

وابتدائه وما الذي رسم اي محرري المواضع الذي رسم في المصاحف العثمانية لان عثمان رضي الله عنه

كتب اربعة مصاحف بعث واحدا منها الى الشام وواحدا الى الكوفة وواحدا الى البصرة

وامسك واحدا منها عنده في المدينة وقيل كتب سبعة مصاحف هي هذه الاربعة و

ثلثة اخرى بعثها الى مكة والبحرين واليمن واذا قيل في المصحف الامام فالمراد به هو الذي

امسك عنده في المدينة لانه الذي يقتدى به قوله من كل مقطوع وموصول بها

وتاء انثى لم تكن تكتب بها اي لم تكن تكتب بصورة الهاء لان تاء التانيث اذا كتب على

صورة التاء تسمى تاء التانيث واذا كتب على صورة الهاء تسمى هاء التانيث والوقف في الاول

على التاء وفي الثاني على الهاء قوله مخارج الحروف سبعة عشر على الذي يختاره من اختبر اي مخارج

الحروف سبعة عشر على قول كل من اختار ذلك فانهم اختلفوا في عدد مخارج الحروف قال سيبويه

واتباعه ستة عشر لكن الحق الذي عليه الجمهور وهو الصحيح مذهب الخليل انها سبعة عشر واليه

اشار بقوله على الذي يختاره من اختبر اي جرب والمخارج جمع مخرج وهو اسم لموضع الخروج وهو

عبارة عن الحيز المولد للحرف والحروف جمع حرف ويريد به حروف الهجاء وسمي بذلك لانه غاية الصوت

وغاية كل شيء حرفه اي طرفه ومادته الصوت والحرف صوت معتمد على مقطع محقق او مقدر

اعلم ان الحروف قسمان اصلية وفرعية والفرعية هي التي تكون ممزوجة وهي ثلثة همزة بين بين

والالف الممالة والصاد المشمة وقال مكي منها كالواو وكالياء والنون المخفاة والحروف فالف الجوف واختاها

الاصلية تسعة وعشرون قوله للجوف الف واختاها وهي حروف مد للهواء تنتهي

اي المخرج الاول الجوف وفيه ثلثة احرف الالف واختاها الالف وهما الواو والياء المديتان

ومخرج هذه الثلثة جوف الفم والحلق وهو الخلاء وليس لهن حيز والى ذلك اشار بقوله للهواء

تنتهي وهن بالصوت اشبه ويتميزن بتصعيد الالف وتسفل الياء واعتراض الواو

وانما قال واختاها لان الالف اصل في المدية لانها ابدا تكون حرف مد بخلاف الواو والياء ومن وسطه

قوله ثم لاقصى الحلق همز هاء ثم لوسطه فعين حاء اي المخرج الثاني اقصى الحلق

مما يلي الصدر وفيه حرفان الهمزة والهاء والمخرج الثالث وسط الحلق وفيه حرفان ايضا العين

والحاء المهملتان اي غير المنقوطتين قوله ادناه غين خاؤها والقاف اقصى اللسان فوق ثم الكاف

اي المخرج الرابع ادنى الحلق وفيه حرفان ايضا الغين والخاء المعجمتان والمخرج الخامس مخرج القاف

وهو اقصى اللسان مما يلي الحلق وما يحاذيه من الحنك الاعلى وقوله فوق يعني ان مخرج القاف

فوق مخرج الكاف قوله اسفل والوسط فجيم الشين يا اى المخرج السادس مخرج الكاف وهو اقصى
اللسان ايضا لكن اسفل من مخرج القاف واليه اشار بقوله اسفل والمخرج السابع مخرج الجيم و
الشين والياء الغير المدية وهو وسط اللسان وما يحاذيه من الحنك الاعلى ويسمى هذه الثلثة
شجرية اى منسوبة الى الشجر وهو ما بين اللحيين ويسمى القاف والكاف لهوية اى منسوبة الى اللهاة
وهي اللسان الصغير قوله والضاد من حافته اذ وليا لاضراس من ايسر او يمناها واللام ادناها لمنتهاها
اى المخرج الثامن مخرج الضاد من حافة اللسان اى جانبه وما يليه من الاضراس اى الاسنان واليه
اشار بقوله اذ وليا الاضراس والالف في وليا للاشباع وسقطت الهمزة في الاضراس للوصل
واعلم ان تلفظ الضاد من اليسرى صعب واكثر استعمالا ومن اليمنى اصعب واقل استعمالا فلذلك
قدم اليسرى على اليمنى والمخرج التاسع مخرج اللام ادنى حافة اللسان اى اولها الى منتهى حافة اللسان
الى اخرها وما يحاذيه من الحنك الاعلى من اللثة فى سمت الضاحك واللثة بالتخفيف ما حول الاسنان
والضاحك كل سن يبدو قوله والنون من طرفه احجلوا والراء يدانيه لظهر ادخل اى المخرج
العاشر مخرج النون غير الغنة لان النون التى هى غنة لها مخرج براسها وهو الخيشوم واما مخرج
هذه النون فمن طرف اللسان اى راسه وما يحاذيه من اللثة وقوله تحت احجلوا اى اجعلوا مخرجه
تحت مخرج اللام والمخرج الحادى عشر مخرج الراء وهو ظهر اللسان ويحاذيه من لثة الثنيتين
العليين والثنية مقدم الاسنان وقوله يدانيه اى يقارب مخرج النون وقوله لظهر ادخل اى
لظهر اللسان قوله والطاء والدال وتا منه ومن عليا الثنايا والصفير مستكن اى المخرج الثانى عشر
مخرج الطاء والدال والتاء من راس اللسان ومن بين الثنيتين العليين اما من اصولهما او
وسطهما وتسمى هذه الثلثة نطعية لخروجها من نطع الغار الاعلى اى سقفه والغار داخل
الحنك قوله منه ومن فوق الثنايا السفلى والظاء والذال وثا للعليا من طرفيهما ومن بطن الشفه
فالفا مع اطراف الثنايا المشرفه اى المخرج الثالث عشر مخرج الصاد والزاء والسين من طرف
اللسان ومن فوق الثنايا السفلى وتسمى هذه الثلاثة صفيرية فلذلك عبر عنها بالصفير و
الضمير فى منه عايد الى طرف اللسان وقوله مستكن اى مستقر فى هذا الحيز والمخرج الرابع عشر
مخرج الظاء والذال والثاء من طرف اللسان والثنايا العليين وتسمى هذه التسعة التى هى الطاء والتاء
والدال والصاد والزاء والسين والظاء والذال والثاء لثوية لخروجها من اللثة والمخرج الخامس عشر
مخرج الفاء من باطن الشفة ومن اطراف الثنايا العليا ولهذا قال المشرفه اى العالية قوله

السمت برابر

للشفتين الواو باء ميم وغنة مخرجها الخيشوم اى المخرج السادس عشر مخرج الواو
الغير المدية والباء والميم غير الغنة من بين الشفة العليا والسفلى والمخرج السابع
عشر مخرج الغنة وهو الخيشوم اى داخل الانف والغنة تارة تكون صفة وتارة
تكون حرفا وهى النون والميم المدغمتان والمخفتان وهو مذهب المصنف وغيره
واعلم ان النون والميم المدغمتين ليستا من الخيشوم فقط بل النون منه ومن طرف اللسان
ايضا والميم والشفتين ايضا قوله صفاتها جهر ورخو مستفل منفتح مصمتة والضد قل
اى لما فرغ من بيان المخارج شرع فى بيان الصفات منها الجهر وهو حبس النفس عند لفظها
لقوة الاعتماد عليها وهو لغة الاعلان وضده الهمس وهو جرى النفس عند لفظها لضعف
الاعتماد على مخرجها وهو لغة الخفاء ومنها الرخاوة وهو جرى الصوت مع لفظها لضعف
الاعتماد عليها وهو لغة اللين وضده الشدة وهو حبس الصوت عند لفظها لقوة الاعتماد
عليها وهى لغة القوة ومنها الاستفال وهو انحطاط اللسان عن الحنك الاعلى عند اللفظ
وضده الاستعلاء وهو ارتفاع اللسان الى الحنك الاعلى ومنها الانفتاح
وهو تجافى كل واحد من اللسان والحنك الاعلى وضده الاطباق وهو تلاقى طائفتى
اللسان والحنك الاعلى وهو ابلغ من الاستعلاء وهو لغة التلاصق ومنها الاصمات
وهو من الصمت وهو المنع وسميت ما عدا الفاء والراء والميم والنون واللام والباء مصمتة
لانها ممنوعة من انفرادها اصولا فى بنات الاربعة والخمسة اعنى ان كل كلمة على اربعة
احرف او خمسة اصول لا بد ان يكون فيها شئ من المذلقة ولهذا قيل ان عسجد اعجمى
واشار المص الى ان لكل صفة ضدا بقوله فالضد قل اى فالضد المفهوم المذكور عقيب
هذا البيت قل اى اجعله مقابلا لكل صفة من هذه الصفات الخمس اولا للاول و
ثانيا للثانى وهكذا الى اخره على الترتيب واعلم ان المخرج للحرف كالميزان ان يعرف به كمية
والصفة له كالناقد يعرف به كيفيته قوله مهموسها فحثه شخص سكت شديدها لفظ اجد قط بكت
وبين رخو والشديد لن عمر وسبع علو خص ضغط قظ حصر وصاد ضاد طاء ظاء
وفر من لب الحروف المذلقة اى مهموس الحروف هذه العشرة التى جمعها كلمة فحثه شخص سكت
وما عداها مجهورة والحروف الشديدة هذه الثمانية التى جمعها لفظ اجد قط بكت والحروف البينية
هذه الخمسة التى جمعها لفظ لن عمر اى بين الرخوة والشديدة لانه اذا نطق بها فى الفم واعمل الحرف

قط بكت

الصوت والنفس معها جريا نهما مع الرخوة ولم ينحبسا انحباسهما مع الشديدة وما عداها
الشديدة والبينية رخوة قوله سبع علو اي حصر لفظ خص ضغط قظ اي الحروف المستعلية
السبعة وما عدا هذه السبعة مستفلة والحروف المطبقة الصاد والضاد والطاء والظاء
وما عدا هذه الاربعة منفتحة والحروف المذلقة هذه الستة التي جمعها لفظ فر من لب لخروجها
من ذلق اللسان او الشفة اي طرفه وما عدا هذه الستة مصمتة قوله صفيرها صاد وزاي
وسين قلقلة قطب جد واللين اي الحروف الصفيرية هذه الثلثة والصفير صوت زائد من
بين الثنيتين يصحبها عند خروجها وهو لغة صوت يصوت به البهائم والحروف المقلقلة
هذه الخمسة التي جمعها لفظ قطب جد وانما وصفت بذلك لانها اذا وقف عليها يتقلقل المخرج
وهو لغة التحرك والاضطراب قوله واو وياء سكنا وانفتحا قبلهما والانحراف صححا في اللام
والرا بتكرير جعل وللتفشي الشين ضادا استطل اي الواو والياء اذا سكنتا وانفتح
ما قبلهما يسميان حرف اللين قوله والانحراف صححا اي صحح صفة الانحراف في اللام و
الراء اي يسميان منحرفين لان اللام فيه انحراف اي طرف اللسان واليه اشار فيما سبق
بقوله ادناها لمنتهيها والراء فيه انحراف الى ظهر اللسان واليه اشار بقوله لظهر ادخل
والانحراف لغة الميل قوله وبتكرير جعل اي وصف الراء بالتكرير اي تسمى مكررا لانه
يقبل التكرار لكن يجب التحفظ عنه وطريق سلامته منه ان يلصق اللافظ ظهر لسانه
باعلى حنكه لصقا محكما مرة واحدة ومتى ارتعد حدث من كل مرة راء قوله وللتفشي
اي اختص الشين بصفة التفشي وهو انتشار الصوت عند لفظها حتى تتصل بحروف الطرف
قوله ضادا استطل اي صفته بالاستطالة لانه يستطيل حتى يتصل بمخرج اللام و
سبيل تسهيلها قطع النظر عن الحيز المقابل وتمكينها في مخرجها وتحصيل صفاتها المميزة
لها عن الظاء قوله والاخذ بالتجويد حتم لازم من لم يصحح القران آثم اي العمل بالتجويد
فرض عين لازم لكل قاري التجويد مصدر جود في القراءة اذا اتى بها مجودة الالفاظ ومعناه
بلوغ النهاية في تحسينها من لم يقرء القران بالتجويد يكون آثما لانه ترك الفرض وتارك
الفرض آثم لا قوله لانه به الاله انزلا وهكذا عنه الينا وصلا لان الشان ان الله تعالى
انزل القران بالتجويد قال الله تعالى ورتلناه ترتيلا اي انزلنا القران بالترتيل اي التجويد
قوله وهكذا هذا جواب عن سؤال مقدر كانه قيل من اين تعلم كيفية نزول القران حتى نقرء

يصحبها

من لم يجود

منه آثم

كما نزل

166

رضعم

كما نزل فقال ان القران هكذا اي بالتجويد وصل الينا عن النبي صلعم وعن الصحابة
وعن التابعين وعن الشيوخ السبعة رحمهم الله قوله وهو ايضا حلية التلاوة وزينة
الاداء والقراءة اي اولها كالحلي الفرق بين التلاوة والاداء والقراءة ان التلاوة قراءة القران
متتابعا والاداء الاخذ من الشيوخ والقراءة اعم منها قوله وهو اعطاء الحروف حقها
من كل صفة ومستحقها اي هذا اشارة الى تعريف التجويد اي التجويد اعطاء الحروف بعد
اخراجها من مخارجها وتمكينها في محلها حقها من كل صفة من صفاتها المتقدمة من
الجهر والهمس وغير ذلك ومستحقها من تفخيم وترقيق وغيرهما وانما قال ومستحقها ولم
يكتف بقوله حقها من كل صفة لانه لو اكتفى بذلك لتبادر الفهم الى الصفات السابقة فقط
وليس كذلك بل المراد جميع الصفات التي يستحقها الحروف سواء كانت صفة لازمة لها
كالجهر وغيره او صفة لازمة ناشية من الصفات المذكورة كترقيق المستفل وتفخيم
ورعاية الغنة والاخفاء والاظهار وغير ذلك وايضا لو اكتفى بقوله حقها من كل صفة تفهم
منه مراعات تكرير الراء لان التكرير صفة كما صرح به بقوله وبتكرير جعل وليس كذلك بل ينبغي
ان يحترز عنه كما سيشير اليه بقوله واخف تكريرا اذا تشدد فلما قال ومستحقها لم
يتناول التعريف امثال ذلك لان التكرير ليس مستحق الا ورد كل واحد لاصله واللفظ
واللفظ في نظيره كمثله اي والتجويد رد كل حرف الى اصله اي حيز من مخرجه كقوله تعالى انقض
ظهرك وبعض الظالم ترد الضاد الى حافة اللسان والظاء الى طرفه لا على والتجويد ايضا
اللفظ اي التلفظ في نظير ذلك الحرف كمثل لفظك به اولا ترقيقا وتفخيما وتشديدا ومدا
وقصرا مثل ان تمد الف الرحمن كما تمد ياء الرحيم وواو اعوذ قوله مكملا من غير ما تكلف
باللفظ في النطق بلا تعسف اي حال كونه مكمل الصفات حقا ومستحقا من غير تكلف
في القراءة وما زاد بدعة ولتكن القراءة باللطف بلا تعسف اي التعب يعني ينبغي ان يكون القاري
مفرطا ولا مفرطا قوله وليس بينه وبين تركه الا رياضة امرئ بفكه اي ليس بين التجويد
وبين تركه الا رياضة امرئ اي مداومته على القران بالتكرار والسماع من افواه المشايخ الحذاق
لا مجرد اقتصاره على النقل وقوله بفكه اي بفمه قوله فرقق مستفلا من احرف وحاذرن تفخيم
لفظ الالف اي اذا كان التجويد عبارة عن ما ذكر فرقق حرفا مستفلا سوى الراء واللام لان لهما
حكما فيما بعد واحذر تفخيم لفظ الالف كما يفعله الاعجام قوله وحاذرن يجوز ان يكون امرا

لعله

وحاذرن ح

من حاذر يحاذر بمعنى حذر ويكون النون خفيفة ويجوز ان يكون اسم فاعل من المجرد ويكون
منصوبا على انه خبر كان المقدر اى كن حاذرا ولا بد حينئذ ان يكتب بالالف لا بالنون لانه
تنوين والتنوين يكتب بالنصب على صورة الالف مثل عليما حكيما الا فى المواضع المستثنات
مثل خالصة ورحمة ونعمة واعلم انه ذكر المصنف رحمه الله فى كتابه المسمى بالنشر ان الالف اذا
وقعت بعد حرف مفخم تفخم اتباعا لما قبلها نحو قال وطال وعصى لان الالف لا حيز لها
حتى توصف بالترقيق او التفخيم فتكون تابعة لما اتصلت به قوله كهمز الحمد اعوذ اهدنا
اسم لام لله لنا اى وفى بعض النسخ وهمز بالواو اى لا تفخم الالف بل رققها كما ترقق
همز الحمد وهمز اعوذ وهمز اهدنا وهمز الله ثم رقق لام لله ولنا قوله وليتلطف وعلى الله ولا الضـ
والميم من مخمصة ومن مرض وباء برق باطل بهم بذى فاحرص على الشدة والجهر الذى
فيها وفى الجيم كحب الصبر ربوة اجتثت وحج الفجر اى ورقق اللام الثانية فى وليتلطف
وانما قلت اللام الثانية لان اللام الاولى مرققة لا محالة واما الثانية فلما وليها الحرف المفخم
يصعب ترقيقها فيجب الوصية بها ورقق اللام الاولى فى على الله وفى ولا الضالين ورقق
الميمين فى مخمصة وفى مرض ورقق الباء فى برق وباطل وبهم وبذى ثم امر بالحرص على
الشدة والجهر فى الباء وفى الجيم كقوله تعالى يحبونهم كحب الله واستعينوا بالصبر والصلوة
وكمثل جنة بربوة وكشجرة خبيثة اجتثت واذن فى الناس بالحج والفجر وليال عشر
ونحو ذلك قوله وبينن مقلقلا ان سكنا وان لم يكن فى الوقف كان ابينا اى بين
حرفا مقلقلا ان كان ساكنا مثل واجهروا وقل ادعوا الله وفى السبت واقتربت الساعة
وتطلع على قوم واذا كان الحرف المقلقل فى الوقف كان بيانه اشد مثل اليه متاب ومآب
وماله فى الآخرة من خلاق ومن ورائهم محيط وبينن امر من بين مؤكد بالنون الخفيفة قوله
وحاء حصحص احطت الحق وسين مستقيم يسطوا ويسقوا اى بين حاء حصحص لمجاورتها
وكذلك حاء احطت لمجاورتها الطاء وكذلك حاء الحق لمجاورتها القاف وكذلك سين مستقيم
لضعفها بالسكون مع مجئ القاف بعدها لئلا يشتبه بالصاد وكذلك سين يسطون ويسقون
لمجاورتها الطاء والقاف ولذلك ما شابه هذه الكلمات قوله ورقق الراء اذا ما كسرت
كذاك بعد الكسر حيث سكنت ان لم تكن من قبل حرف استعلا او كانت الكسرة ليست اصلا
اى رقق الراء اذا كانت مكسورة سواء كانت الكسرة تامة او مبعضة كما فى الروم والامالة

اقوى

بجميع

وترقيق الحرف اخفافه وتفخيمه تسمينه والاصل فى الراء التفخيم وكذلك ترقق الراء اذا كانت
ساكنة واقعة بعد كسرة محققة او مقلقلة كالياء الساكنة مثل قوله نعم وان تفصوا خير
او هو خير وقفا بالاسكان ولكن انما ترقق الراء الساكنة ان لم تكن واقعة من قبل حرف استعلاء
اما اذا كانت واقعة من قبل حرف استعلاء فانها تفخم مثل قرطاس ومرصاد وفرقة قوله
او كانت الكسرة هذا عطف على مقدر يدل عليه قوله ان لم تكن من قبل حرف استعلاء تقديره
تفخم الراء ان كانت من قبل حرف استعلاء او كانت الكسرة ما قبلها ليست اصلا اى عارضة
ولو قال او كانت الكسرة فيه اصلا لسلم من التقدير اى ترقق الراء اذا كانت الكسرة الواقعة
فيما قبلها اصلا اى غير عارضة اما اذا كانت عارضة فالتفخيم مثل ارجع وارجعون
وان ارتبتم وام ارتابوا ونحوها قوله والخلف فى فرق لكسر يوجد واخف تكريرا اذا
اى اختلف القراء فى قوله تعالى فكان كل فرق كالطود العظيم فى سورة الشعراء فقال مكى والصقلى
وابن شريح بالترقيق وادعوا فيه الاجماع وقال الدانى فى التيسير بالتفخيم ووجه الترقيق
ضعف الراء بوقوعها بين الكسرتين ووجه التفخيم وقوع الراء قبل حرف استعلاء قوله واخف
تكريرا يعنى اذا كانت الراء مشددة فاخف تكريرها قال مكى رضى الله عنه لا بد من اخفاء التكرير
مطلقا سواء كانت مشددة او غير مشددة قوله وفخم اللام من اسم الله عن فتح او ضم كعبد الله
اعلم ان اللام اصلها الترقيق بعكس الراء ولا تفخم الا لموجب وهو وقوعها فى اسم الله تعالى
بعد فتح او ضم لاجل التعظيم لان التفخيم عبارة عن تسمين الحرف نحو قوله تعالى انى عبد الله
والله يعلم والله ربنا قوله وحرف الاستعلاء فخم واخصصا الاطباق اقوى نحو قال والعصا
اى يجب تفخيم حروف الاستعلاء وخصص حروف الاطباق بقوة التفخيم واخصصا امر
من خصص يخصص مؤكد بالنون الخفيفة المنقلبة الفا وسقطت الهمزة من الاطباق للنقل
مثال حرف الاستعلاء غير المطبق قال ومثال المطبق نحو عصا واللام فى العصا للعهد
اى العصا التى فى قوله تعالى ان اضرب بعصاك الحجر وكان الاولى ان لا يذكر مع الالف واللام
ليتناول الفعل ايضا نحو وعصى آدم ربه فغوى قوله وبين الاطباق من احطت مع
بسطت والخلف بنخلقكم وقع اى بين اطباق الطاء من احطت مع بسطت حتى
لا تشتبه بالتاء المدغمة واعلم ان الطاء تدغم فى التاء ههنا ولكن يبقى اطباق الطاء
لان الادغام على قسمين ادغام تام وهو ادراج الحرف الاول فى الثانى ذاتا وصفة مثل

قال المنتهى فما ربحت تجارتهم عفوا وقالوا وادغام ناقص وهو ادراج الحرف الاول
في الثاني ذاتا لا صفة وادغام احطت وبسطت ونظيرهما من قبيل الناقص قوله والخلف
اي والاختلاف وقع في قوله تع الم نخلقكم قال بعضهم يبقى استعلاء القاف ويذهب ذاتها
وقال بعضهم لا يبقى استعلاؤها فيكون من قبيل الادغام التام والاول مذهب الداني
ومن تابعه والثاني مذهب مكي وغيره وبالاول اخذ الشاطبيون وبالثاني اخذ المصريون
ونحو اختيار المص قوله واحرص على السكون في جعلنا انعمت والمغضوب مع ضللنا
اي احرص على سكون اللام في جعلنا ونون انعمت وغير المغضوب احترازا عن
التحرك كما يفعله جهلة القراء لانهم سمعوا انه لا بد في امثال هذه من البيان احترازا عن
الاخفاء فيفرطون في ذلك فاكد المص لاجل هذا وقال احرص على السكون قوله
وخلص انفتاح محذورا عسى خوف اشتباهه بمحظورا عصى اي خلص انفتاح الذال
في قوله تع ان عذاب ربك كان محذورا حتى لا يشتبه بالظاء في قوله تع وما كان عطاء ربك
محظورا وخلص انفتاح السين في قوله تع عسى ان يبعثك ربك حتى لا يشتبه بالصاد
في قوله تع وعصى ادم ربه فغوى قوله وراع شدة بكاف وبتا كشرككم وتتوفى فتنتنا
اي راع صفة كل حرف خصوصا شدة الكاف والتاء وهي ان لا يجري الصوت معهما
معهما عند تلفظهما قوله واولى مثل وجنس ان سكن ادغم كقل رب وبل لا وابن
وفي يوم مع قالوا وهم وقل نعم سبحه لا تزغ قلوب فالتقم اعلم ان الحرفين اذا التقيا
اما ان يتفقا مخرجا وصفة او يتفقا مخرجا ويختلفا صفة والاول متماثلان والثاني متجانسان
او لا يتفقا لا مخرجا ولا صفة وهما المتغايران فاذا التقى المتماثلان او المتجانسان وسكن
الاول منهما يدغم الاول في الثاني مثال المتماثلين نحو بل لا يخافون وقل لكم ومثال المتجانسين
نحو قل رب واجيبت دعوتكما قوله وابن اي واظهر الياء المدية عند الياء نحو في يوم
كان مقداره واظهر الواو المدية عند الواو نحو قالوا وهم وامنوا وعملوا محافظة على المد
وكذلك اظهر اللام الساكنة عند النون نحو قل نعم لان النون لما لم يدغم فيها شيء مما ادغمت
فيه استوحش من الادغام اللام فيها لذلك وكذلك اظهر الحاء عند الهاء نحو فسبحه لان
قاعدتهم ان لا يدغم حلقي في حرف ادخل منه والهاء ادخل من الحاء ولان حروف الحلق بعيدة
من الادغام لصعوبتها وكذلك اظهر الغين عند القاف نحو ربنا لا تزغ قلوبنا لتقاربهما

لان الغين حلقية والقاف لهوية وكذلك اظهر اللام التي لغير التعريف عند التاء نحو فالتقمه الحوت
لبعد مخرجهما وانما قلنا لغير التعريف احترازا لانه يجب ادغام لام التعريف في التاء لكثرة استعمالها
نحو التائبون العابدون الحامدون ويوم التغابن قوله والضاد باستطالة ومخرج ميز
من الظاء وكلها تجي اي ميز الضاد من الظاء بشيئين بالمخرج وهو ان الضاد من حافة اللسان
والظاء من راس اللسان وبالصفة وهي الاستطالة قوله وكلها تجي اي جميع الظاءات الواقعة
في القران تجي في هذه الالفاظ المذكورة في الابيات الاتية بعد وهي من الظعن الى قوله وفي ظنين
قوله في الظعن ظل الظهر عظم الحفظ ايقظ وانظر عظم ظهر اللفظ اي تجي الظاء في الظعن
في قوله تع يوم ظعنكم في سورة النحل وليس غيره وفي الظل في قوله تع الم تر الى ربك كيف مد
الظل في الفرقان وقوله تع ندخلهم ظلا ظليلا في النساء وقوله تع وظللنا عليهم الغمام ووقع
منه في القران اثنا وعشرون موضعا وباب الظلة منه ووقع منها في القران موضعان كانه ظلة في
الاعراف ويوم الظلة في الشعراء وفي الظهر وهو وقت انتصاف النهار وهو في القران موضعان
في سورة النور وحين تضعون ثيابكم من الظهيرة وفي سورة الروم وحين تظهرون وفي العظم
بمعنى العظمة ووقع في القران في مائة موضع وثلاثة مواضع نحو قوله تع ولهم عذاب عظيم وفي الحفظ
ووقع في القران في اثنين واربعين موضعا نحو وحفظا من كل شيطان وفي ايقظ وتحسبهم ايقاظا
في الكهف وليس غيره وفي انظر ووقع اثنا وعشرون موضعا نحو لا يخفف عنهم العذاب ولا هم
ينظرون في البقرة وقال انظرني الى يوم يبعثون وفي العظم جمعا وفردا ووقع في اربعة عشر
موضعا مثل قوله تعالى وانظر الى العظام كيف ننشزها وفي الظهر بفتح الظاء مثل قوله تع ما ترك
على ظهرها وكتابيه وراء ظهورهم ولتستووا على ظهوره وفي اللفظ مثل قوله تعالى ما يلفظ من
قول في سورة ق وليس غيره قوله ظاهر لظى شواظ كظم ظلما اغلظ ظلام ظفر انتظر
اي ومما جاء بالظاء لفظ ظاهر قوله تعالى هو الاول والاخر والظاهر والذين يظاهرون منكم وان
تظاهرا عليه وفي لظى قوله تع كلا انها لظى في المعارج وقوله تع فانذرتكم نارا تلظى في الليل ولم
يات غيرهما والشواظ قوله تع يرسل عليكما شواظ من نار في سورة الرحمن وليس غيره وفي لفظ
الكظم ووقع منه في ستة مواضع نحو قوله تع والكاظمين الغيظ في سورة آل عمران ولفظ ظلم ووقع
منه مائتان واثنان وثمانون لفظا الا من ظلم وكان الله سميعا عليما في سورة النساء وقوله تع الا
من ظلم ثم بدل حسنا في سورة النمل ولفظ اغلظ ووقع منه ثلاثة عشر لفظا مثل قوله تع غليظ القلب

القلب لا تنقضوا وقوله تع والمنا فقوا واغلظ عليهم ولفظ ظلام ووقع منه في ستة وعشرين موضعا
قوله تع واذا اظلم عليهم قاموا وتركهم في ظلمات لا يبصرون وهي في البقرة ولفظ ظفر قوله تعالى
كل ذي ظفر في سورة الانعام وليس غيره واسكن الفاء للضرورة ولفظ انظر ووقع منه اربعة عشر
لفظا قوله تعالى وانتظروا انهم منتظرون وقل انظروا ولفظ ظما ووقع في ثلثة مواضع في سورة
التوبة لا يصيبهم ظما وفي سورة طه لا تظمؤ فيها وفي سورة النور يحسبه الظمآن ماء قوله
اظفر ظلة كيف جا وعظ سوى عضين ظل النحل زخرف سوى اي ومما جاء بالظاء لفظ
اظفر في قوله تعالى من بعد ان اظفركم في سورة الفتح ولم يات غيره ولفظ الظن ووقع منه
في سبعة وستين موضعا قوله تع ان نظن الا ظنا وقوله تع الا يظن اولئك وفي التطفيف قوله
كيف جا اي على اي هيئة جاء هذه الالفاظ المتقدمة من الظعن الى عظ واما الالفاظ التي
بعد عظ فانها مختصة بالهيئة التي ذكرت في النظم الا ما نص على عمومه وقوله وعظ سوى
عضين اي لفظ عظ كله بالظاء قوله تع من كل شيء موعظة واذ قال لقمن لابنه وهو يعظه
الا الذي في سورة الحجر جعلوا القران عضين فانه بالضاد ولفظ ظل في سورة النحل قوله تع
بالانثى ظل وجهه مسودا وقوله تع في سورة الزخرف بما ضرب للرحمن مثلا ظل وجهه مسودا
وقوله سوى اي كلاهما سواء في كونهما بالظاء وغيرهما بالضاد كقوله تع وقالوا ائذا ضللنا في
الارض وفي بعض النسخ ظل النحل زخرفا بجر النحل ونصب زخرفا كلاهما على الحكاية قوله
وظلت ظلتم وبروم ظلوا كالحجر ظلت شعرا نظل يظللن محظورا مع المحتظر
وكنت فظا وجميع النظر الا بويل هل واولى ناضرة والغيظ لا الرعد وهود قاصرة
اي ومما جاء بالظاء لفظ ظلت في قوله تعالى ظلت عليه عاكفا في سورة طه ولفظ ظلتم في قوله تع
فظلتم تفكهون في سورة الواقعة ولفظ ظلوا في سورة الروم في قوله تعالى لظلوا من بعده يكفرون
وفي سورة الحجر قوله تعالى فظلوا فيه يعرجون والله اشار بقوله وبروم ظلوا كالحجر اي لفظ
ظلوا الذي في الروم بالظاء كما ان ظلوا الذي في الحجر بالظاء قوله ظلت شعرا نظل اي لفظ ظلت
في الشعراء ولفظ نظل فيها ايضا بالظاء كقوله تع فظلت اعناقهم فنظل لها عاكفين ولفظ
يظللن في قوله تعالى فيظللن رواكد في سورة الشورى فالحاصل ان ظل الذي بمعنى الدوام و
الصيرورة بالظاء وهو في تسعة مواضع من قوله ظل النحل الى ان يظللن والذي بمعنى ضد
الهداية بالضاد ولفظ محظورا في قوله تع وما كان عطاء ربك محظورا في سورة الاسراء ولفظ

المحتظر

المحتظر بكسر الظاء قوله تعالى فكانوا كهشيم المحتظر في سورة اقتربت ولفظ الفظ في قوله تعالى ولو كنت
فظا في سورة ال عمران وليس غيره وجميع الفاظ النظر ووقع منه في ستة وثمانين موضعا كقوله تعالى
فنظر نظرة في النجوم الا في ثلثة مواضع في سورة ويل للمطففين نضرة النعيم وفي سورة هل اتى ولقيهم
نضرة وسرورا والخلاف في سورة هل اتى فانها بالظاء والفاظ الغيظ كلها بالظاء ووقع منه في احد
عشر موضعا كقوله تعالى والكاظمين الغيظ في ال عمران ويشبه لفظان احدهما في سورة هود
قوله تع وغيض الماء والثاني في سورة الرعد وما تغيض الارحام لكنهما بالضاد واليه اشار بقوله
لا الرعد وهود قاصرة اي الكلمة التي في السورتين قاصرة عن الالفاظ بالضاد لا بالظاء قوله
والحظ لا الحض على الطعام وفي ظنين الخلاف سامي اي انواع الحظ بالظاء ووقع منه
سبعة الفاظ قوله الا يجعل لهم حظا الا في ثلثة مواضع في سورة الحاقة قوله تع ولا يحض على طعام
المسكين وفي سورة الفجر ولا تحاضون على طعام المسكين وفي سورة الماعون ولا يحض على طعام المسكين
والى هذه الثلثة اشار بقوله لا الحض على الطعام اي لا الحض المقرون بعلى الطعام قوله وفي
ظنين الخلاف سامي اي الخلاف عال مشهور في لفظ ظنين قراه ابن كثير وابو عمرو والكسائي
قوله تع وما هو على الغيب بظنين في سورة التكوير بالظاء والباقون نافع وعاصم وحمزة
وابن عامر بالضاد قوله وان تلاقيا البيان لازم انقض ظهرك يعض الظالم اي اذا تلاقيا
الضاد والظاء لزم بيانهما اي اظهارهما نحو انقض ظهرك ويعض الظالم ولا يجوز ادغام احدهما
في الاخر فلو قرئ بالادغام تفسد الصلوة قوله واضطر مع عظت مع افضتم وصف هاجنا عليهم
اي بيان لازم في اضطر اي اذا تلاقي الضاد والطاء وكذلك في وعظت اي اذا تلاقي الظاء والتاء
وكذلك في افضتم اي عند تلاقي الضاد والتاء قوله وصف ها اي خلص الها في مثل هذه المواضع لان
الها حرف خفي فلا بد من الحرص على بيانها قوله واظهر الغنة من نون ومن ميم اذا ما شددا واخفين
الميم ان تسكن بغنة لدا باء على المختار من اهل الادا اي اذا ادغم النون في النون او الميم في الميم
ينبغي ان تظهر غنتهما لان الغنة صفة لازمة لهما لا تنفك عنهما بحال كقوله تعالى خلقكم من نفس واحدة
وجنة وان الله وثم وهم قومهم وينبغي اخفاء الميم الساكنة عند الباء مع بقاء غنة الميم نحو وما هم
بمؤمنين ويجوز اظهار الميم ايضا كما عند الواو والفاء لكن المذهب المختار عند اهل الاداء الاخفاء
واليه اشار بقوله على المختار من اهل الاداء قوله واظهرنها عند باقي الاحرف واحذر لدى واو وفا ان تختفي
اي يجب اظهار الميم عند الاحرف الباقية لكن الاظهار نوعان قوي وغير قوي فالقوي يكون عند

الاول في سورة الحج ... [illegible]

الواو والفاء واليه اشار بقوله واحذر لدى واو وفاء ان تختفي اي احذر من الخفاء واحرص
على اظهارها لان الميم شفوية والواو والفاء كذلك فلو لم تحرص على اظهارها تختفي
نحو قوله تعالى عليهم ولا الضالين وقوله نعم عند ربكم فتاب عليكم واظهرنها امر مؤكد
بالنون الخفيفة والضمير يعود الى الميم قوله وحكم تنوين ونون يلفى اظهار
ادغام وقلب اخفا اي حكم تنوين ونون ساكنة يوجد في الكلام اربعة انواع اظهار
وادغام بغنة او بغيرها وقلب واخفا وانما افرد ذكر التنوين وان كانت نونا ساكنة
لانها لا تكتب على صورة النون قوله فعند حرف الحلق اظهر وادغم في اللام والراء
لا بغنة لزم اي اظهر النون الساكنة والتنوين عند حروف الحلق اي الهمزة والهاء والعين
والحاء والغين والخاء مثل عذاب اليم وينهون عنه وينأون وسلام هي وحكيم عليم واواه
حليم وكل من عليها فان ومن حق وعربيا غير ذي عوج فسينغضون ومختوم ختامه
الا يعلم من خلق ويجب ادغام النون الساكنة والتنوين عند اللام والراء بغير غنة
بغير غنة مثل من لدنه وان لم يفعلوا من ربهم حسابا رب السموات واشار الى عدم
الغنة بقوله لا بغنة لزم اي لا بغنة لازمة بل منفكة عنها وحذف التاء من لزم لضرورة
القافية ويحتمل ان يكون قوله لزم صفة للادغام المقدر لان قوله لا بغنة صفة لموصوف
محذوف وقع مفعولا مطلقا تقديره ادغم ادغاما بغير الغنة لزم ذلك الادغام للنون الساكنة
اذا لقيت راء او لاما ويحتمل ان يكون صفة لقوله لا بغنة كانه اعتبر كلمة واحدة بمعنى عدم
الغنة اي لزم عدم الغنة لهذا الادغام وفي بعض النسخ لا بغنة اتم فلا يحتاج الى ارتكاب هذه
التعسفات ثم اشار الى محل ادغام مع الغنة قوله وادغمن بغنة في يومن الا بكلمة كدنيا عنونوا
اي ادغم النون الساكنة والتنوين في حروف يومن اي في الياء والواو والميم والنون مثل
من يقول وبرق يجعلون ومن وال وظلمات ورعد وبرق وعلى هدى من ربهم ومما رزقناهم
ملكا نقاتل من نزيد قوله الا بكلمة اي اذا وقعت النون الساكنة واحد هذه الاربعة في كلمة واحدة
مثل دنيا وصنوان فانه يجب اظهار النون فيها لئلا يشتبه بالمضاعف اعني لو ادغم لم يعلم
ان المدغم نون ادغم في الواو والياء او حرف مماثل للمدغم فيه ومثل بلفظ عنونوا لتكثير الوزن
بلفظ صنوان وقنوان والمقصود يحصل بمجرد التمثيل وان لم يكن من القرآن لوجود نظيره فيه
قوله والقلب عند الباء بغنة كذا لاخفا لدى باقي الحروف اخذا اي القلب عند تلاقي النون
الساكنة

او التنوين مع الباء وحقيقة القلب ان يقلب النون الساكنة ميما مخفاة مع بقاء غنتها نحو انبئوني و عليم بكم
ووجه القلب تناسب الميم مع الباء في كونهما شفوية والاخفاء يكون عند باقي الحروف وهي خمسة
عشر حرفا وهي التاء والثاء والجيم والدال والذال والزاء والسين والشين والصاد والضاد والطاء
والظاء والفاء والقاف والكاف نحو ان ينتهوا وازواجا ثلثة وتحبكم وحقيقة الاخفاء ان يذهب ذات
النون من اللفظ مع بقاء صفة الغنة ولهذا قالوا الغنة حرف مخرجها الخيشوم واعلم ان الالف في
قوله اخذا للاشباع وسقطت الهمزة من قوله لاخفا للنقل وقصر للضرورة اي كذا اخذ الاخفاء
اي اخفاء النون والتنوين عند باقي الحروف وهي التي ذكرناها قوله والمد لازم وواجب اتى
وجائز وهو قصر ثبتا اعلم ان الحروف المد ثلثة الالف والياء الساكنة المكسورة ما قبلها و
الواو الساكنة المضموم ما قبلها والمد نوعان اصلي وفرعي فالاصلي اشباع الفتحة او الكسرة
او الضمة وهو لا ينفك عن الحروف الثلثة لانه لا يتم مخرجها الا به لان الالف مركب من فتحتين والياء
من كسرتين والواو من ضمتين فاذا اشبعت الفتحة يتولد منها الف واذا اشبعت الكسرة يتولد منها
ياء واذا اشبعت الضمة يتولد منها واو وقال الجعبري المد طول زمان صوت الحرف واللين اقله
والقصر عدمها والمد الفرعي زيادة المد الاصلي والمراد ههنا الفرعي وهو ثلثة اقسام مد لازم ومد واجب
ومد جائز اي يجوز فيه القصر ايضا واليه اشار بقوله وهو قصر ثبتا اي المد والقصر ثبتا في المد الجائز
قوله فلازم ان جاء بعد حرف مد ساكن حالين وبالطول يمد اي المد اللازم هو الذي جاء بعد حرف
مد اي بعد الالف والياء المدية والواو المدية حرف ساكن في الحالين اي الوصل والوقف كقوله الآن
وقد عصيت وقل آلذكرين وما من دابة ولام وميم وصاد وقاف ونون واعلم ان القراء اختلفوا في
قدر المد اللازم فمنهم من قال قدر الف فيكون مع الاصلي قدر الفين ومنهم من قال قدر الفين فيكون
مع الاصلي ثلث الفات وهو اختيار الناظم واليه اشار بقوله وبالطول يمد وانما سمي لازما للزوم سببه
وهو السكون لانه لا ينفك وصلا ووقفا لان للمد الفرعي سببين اما سكون الحرف الذي بعده او وقوع
الهمزة اما بعده او قبله وواجب ان جاء قبل همزة متصلا ان جمعا بكلمة اي المد الواجب هو الذي يجيء
حرف المد اي الالف والياء المدية والواو المدية قبل الهمزة متصلا اي يكون حرف المد والهمزة معتبر
في كلمة واحدة مثل جاء وجيء وسوء واعلم ان المشهور في اكثر النسخ ان جمعا بكسر الهمزة اي اذا جمعا
في كلمة اي انما يكون متصلا اذا اجتمع حرف المد والهمزة في كلمة والاولى ان يكون بفتح الهمزة ويكون
الياء مقدرا اي بان جمعا فيكون تفسيرا للاتصال وفي بعض النسخ اذ جمعا فيكون تعليلا للاتصال وانما

سُمّي واجبا لانه يجوز قصره عند جميع القراء بخلاف المد المنفصل قوله وجائز اذا أتى منفصلا او عرض السكون
وقفا مسجلا اى المد الجايز يكون فى موضعين احدهما اذا كان حرف المد فى آخر كلمة والهمزة فى اول كلمة اخرى نحو
بما انزل وفى آذانهم صواعق وقوا انفسكم وثانيهما اذا عرض السكون حال الوقف على الحرف الموقوف عليه
مسجلا او مطلقا سواء كان سكونا محضا او مع الاشمام لا فى الروم مثل الموصل فى المد والقصر مثل
يوم الدين ونستعين ولا الضالين وتكذبان وتعلمون كل ذلك فى الوقف واعلم انه يجوز فى الوقف ثلثة
اوجه الطول والتوسط والقصر ومقدار القصر الف بالاتفاق ومقدار التوسط الفان ان كان الطول
ثلث الفات والف ونصف ان كان الفين لانك ان لم تعتبر السكون لعروضه لان العارض كالمعدوم
قصرت وان اعتبر السكون طولت كالمد اللازم وان اردت الاتمام ان تفضل اللازم على العارض وسطت
قوله وبعد تجويدك للحروف لا بد من معرفة الوقوف والابتداء وهي تقسم اذا ثلاثة تام وكاف وحسن
اى لما فرغ من احكام التجويد شرع فى بيان الوقف والابتداء لانهما مما يتعلق بالتجويد فقال وبعد تجويدك
للحروف اى حروف القرآن اى كلماته وانما جمع الوقف باعتبار الانواع ووحد الابتداء لعدم تنوعه والوقف
قطع الصوت عند آخر الكلمة مقدار زمان التنفس والسكت قطع الصوت زمانا اقصر من زمان التنفس
واعلم ان الوقف ثلاثة اقسام اختياري واضطراري واختباري لانه لا يخلو اما ان يقصد لذاته اولا
فان كان الاول فاختياري وان كان الثاني لضيق النفس ونحوه فاضطراري والا فاختباري والمراد
ههنا الاختياري وهو الذي يكون بعد تمام الكلام واليه اشار بقوله وهي لما تم فان لم يوجد
تعلق او كان معنى فابتدي فالتام فالكافي ولفظا فامنعن الا رؤس الآى جوز فالحسن
اى الوقوف للكلمة والوقف الاختياري ثلثة اقسام ايضا تام وكاف وحسن لانه لا يخلو اما ان
لا يتعلق ما قبله بما بعده لا لفظا ولا معنى فالتام او يتعلق معنى لا لفظا فالكافي اى ان لم يوجد تعلق
لا لفظا ولا معنى فالتام وان وجد معنى لا لفظا فالكافي ويجوز الابتداء فيهما بما بعده واليه اشار بقوله
فابتدي اى ابتدي بما بعده من غير عود الى ما قبله مثال الوقف التام الوقف على المفلحون والابتداء بان
الذين كفروا والوقف على يوم الدين والابتداء باياك نعبد والوقف على نستعين والابتداء باهدنا وجميع
اواخر القصص من هذا القبيل ومثال الوقف الكافي الوقف على لا ريب فيه والابتداء بهدى للمتقين والوقف على
هم يوقنون والابتداء باولئك على هدى هذا اذا لم يتعلق ما قبله بما بعده الا اذا كان راس آية واليه اشار بقوله وان كان
فيه التعلق بما بعده لفظا فامنعن الا رؤس الآى جوز فالحسن اى ان وجد تعلق لفظا فامنع الابتداء بما
بعده فالوقف يسمى حسنا فالحاصل ان الوقف الحسن قسمان قسم لا يجوز الابتداء بما بعده بل لا بد ان يبتدئ

بالموقوف عليه ويوصل بما بعده مثل ان يقف على الحمد لله ويبتدئ بالحمد لله ويتصل برب العالمين
وقسم يجوز الابتداء بما بعده مثل ان يقف على لتمرون عليهم مصبحين ويبتدي وبالليل افلا تعقلون
وان يقف على انعمت عليهم ويبتدي بغير المغضوب ومثل ان يقف على رب العالمين ويبتدي بقوله
الرحمن الرحيم ويقف على قوله الرحيم ويبتدي بقوله مالك يوم الدين ونظائرها قوله وغير ما تم قبيح وله
الوقف مضطرا ويبدا قبله اى الوقف على الكلام الغير التام قبيح مثل الوقف على بسم من بسم الله
والوقف على الحمد من حمد الله والوقف على غير من غير المغضوب لكن يجوز للقاري ان يقف فى امثال
هذه المواضع اذا كان مضطرا مثل ضيق النفس ونحوه لكن يبتدئ بالكلمة التي وقف عليها ليزول
القبح واليه اشار بقوله ويبدا قبله والهمزة ساكنة فى يبدا على نية الوقف كما فى قوله نعم لقد كان
لسبايء فى قراءة ابن كثير من رواية قنبل قوله وليس فى القرآن من وقف يجب ولا حرام على غير ما له سبب
اى ليس فى القرآن من وقف واجب بحيث يأثم القاري لو لم يقف ولا وقف حرام بحيث يأثم لو وقف
الا اذا كان له سبب يقتضي حرمته مثل ان يقصد القاري الوقف على وما من اله او الوقف على انى كفرت
من غير ضرورة فانه حينئذ يكون حراما ويأثم القاري به قوله واعرف لمقطوع وموصول وتا
فى المصحف الامام فيما قد اتى اى واعرف الرسم للفظ المقطوع والموصول حتى يعرف كيفية وقفه
فى الوقف الاضطراري والاختباري لان فى القرآن الفاظا بعضها قد رسم فى المصاحف مقطوعا
عما بعده وبعضها موصولا بما بعده فيحتاج القاري الى معرفتها حتى يقف على المقطوع فى
المقطوع وعلى الموصول فى الموصول واعرف ايضا تاء التانيث التي كتبت تاء فى المصحف الامام
فى الموضع الذي قد اتى رسمه بالتاء لتقف فى ذلك على التاء من يقف فى مذهب من يقف فيه على التاء
لا على الهاء كما فى المرسومة هاء والمراد بالمصحف الامام المصحف الذي كتبه امير المؤمنين عثمان رضي الله عنه
لنفسه فى المدينة افضل الصلوة على ساكنها ثم شرع فى تفصيل المقطوع والموصول فبدا ببيان
المقطوع ليعلم ان غيره موصول قوله فاقطع بعشر كلمات ان لا مع ملجا ولا اله الا اى اقطع
ان لا فى عشر كلمات اى اقطع لفظة ان عن لفظة لا فى عشرة مواضع يجوز فى قوله كلمات ان التنوين
كلمات فيكون ان لا مفعول اقطع ويجوز عدم تنوين كلمات باضافة كلمات الى ان لا قوله مع ملجا
يجوز فى الفتح على الحكاية والتنوين للضرورة ويجوز الجر على الاضافة اى من الموضع العشرة ان لا المقارن
بلفظ ملجا فى سورة التوبة فى قوله تعالى ان لا ملجا من الله الا اليه ومنها ان لا المقرون بلا اله الا هو
فى سورة هود فى قوله تعالى فاعلموا انما انزل بعلم الله وان لا اله الا هو ولا الذي فى سورة الانبياء فى

والكافي ولفظا

القصص

قوله بس قوله تع فنادى فى الظلمات ان لا اله الا انت فانه يختلف فيه وكان ينبغى ان يشير اليه وتعبدوا
ثانى هود لا يشركن تشرك يدخلن تعلوا على اى من المواضع العشرة الا لا المقرون بتعبدوا
الذى فى سورة يس فى قوله تع الم اعهد اليكم يا بنى ادم ان لا تعبدوا الشيطان ومنها
الذى فى سورة هود فى قوله تعالى انى لكم نذير مبين ان لا تعبدوا الا الله انى اخاف وانما — الا تعبدوا
قال ثانى هود احترازا عن الاول فى قوله تعالى الا تعبدوا الا الله اننى لكم منه نذير وبشير ومنها ان لا المقرون
بيشركن فى سورة الممتحنة فى قوله تع ان لا يشركن بالله شيئا وههنا ان لا المقارن بتشرك
فى سورة الحج واذ بوانا لابرهيم مكان البيت ان لا تشرك بى شيئا ومنها المقرون بيدخلن
فى سورة ن والقلم فى قوله تعم ان لا يدخلنها اليوم عليكم مسكين وههنا المقرون بتعلوا على
فى سورة الدخان وان لا تعلوا على الله انى اتيكم وانما قيد تعلوا على احترازا عن الذى فى سورة
النمل فانه موصول وهو قوله تع انه بسم الله الرحمن الرحيم الا تعلوا على واتونى مسلمين
قوله ان لا يقولوا الا اقول اما بالرعد والمفتوح صل وعن ما اى من المواضع العشرة ان المقرون
بيقولوا فى سورة الاعراف قوله تع ميثاق الكتاب ان لا يقولوا على الله الا الحق ومنها المقرون
بلا اقول فى قوله تع حقيق على ان لا اقول على الله الا الحق وما عدا هذه العشرة موصول ففى
المقطوع يوقف على ان وفى الموصول على لا قوله اما بالرعد اى من المقطوع كلمة ان ما فى سورة — ... [illegible]
الرعد فى قوله تع وان ما نرينك بعض الذى نعدهم او نتوفينك كقوله تع فاما نرينك بعض الذى نعدهم
فى سورة غافر والمفتوح صل اى صل اما المفتوح همزته فى جميع القران اماذا كنتم فى سورة النمل
واما اشتملت عليه وان كان مركبا من ام وما قوله نهوا اقطعوا من ما بروم والنسا — ملكت
خلف المنافقين ام من اسسا اى اقطعوا ايها القراء لفظ عن ما المقرون بلفظ نهوا فى سورة
الاعراف فى قوله تع فلما عتوا عن ما نهوا عنه وصلوا غيره كقوله تع عما تعملون ومفعول اقطعوا
مقدم فى البيت السابق وهو لفظ عن قوله بروم اى اقطعوا ايضا كلمة من ما فى سورة الروم
كقوله تع هل لكم من ما ملكت ايمانكم من شركاء وفى سورة النسا قوله تعالى فمن ما ملكت ايمانكم من — هل لكم من
فتياتكم المومنات قوله خلف المنافقين اى اختلاف المصاحف ثابت فى سورة المنافقين
فى قوله تعالى وانفقوا من ما رزقناكم من قبل وفى بعض المصاحف مقطوع وفى بعض المصاحف
موصول وصلوا ما عدا هذه الثلثة كقوله تع ومما رزقناهم ينفقون قوله ام من اسسا اى اقطعوا
لفظ ام من المقارن بلفظ اسس فى سورة التوبة كقوله تعالى ام من اسس بنيانه على شفا جرف هار قوله

وما فصلت

١٧٣

فصلت النسا وذبح حيث ما وان لم المفتوح كسر ان ما الانعام والمفتوح يدعون معا وخلف الانفال ونحل وقعا
فى فصلت فى قوله تع ام من ياتى امنا يوم القيمة وفى النسا فى قوله تع ام من يكون عليهم
وكيلا وفى سورة الصافات وعبر عنها بقوله وذبح لانه ذكر فيها وفديناه بذبح عظيم كقوله تع
ام من خلقنا انا خلقناهم من طين وصلوا ما عدا هذه الاربعة نحو قوله تع امن يحيب المضطر
اذا دعاه واقطعوا حيث ما حيث وقع كقوله تع وحيث ما كنتم فولوا وجوهكم شطره فى سورة
البقرة فى ايات غيرها واقطعوا لفظ ان لم المفتوح همزته حيث وقع نحو ايحسب
ان لم يره احد فى سورة البلد فقيد بالمفتوح احترازا عن مكسور الهمزة فان بعضه مقطوع
وبعضه موصول كما سيجى قوله الانعام والمفتوح يدعون معا وخلف الانفال ونحل وقعا
اى اقطعوا انما المكسور الهمزة فى سورة الانعام فى قوله تع ان ما توعدون لات وما
انتم واختلف فى قوله تعالى ولا تشتروا بعهد الله ثمنا قليلا انما عند الله هو خير لكم
فى سورة النحل واليه اشار بقوله ونحل وصلوا غيرهما نحو قوله تعالى انما توعدون
لواقع قوله والمفتوح اى اقطعوا انما المفتوح الهمزة المقرون بلفظ يدعون فى سورة الحج
قوله تع وان ما يدعون من دونه هو الباطل وفى سورة لقمن فى قوله تع وان ما يدعون
من دونه الباطل واليه اشار بقوله معا اى فى الموضعين واختلف فى قوله تع واعلموا
انما غنمتم من شىء فى سورة الانفال واليه اشار بقوله وخلف الانفال اى وخلاف المصاحف
فى الانفال والنحل وقع اى ثبت والالف فى وقعا للاشباع وصلوا وما عدا هذه الثلثة
كقوله تع قل انما يوحى الى انما الهكم اله واحد فاعلموا انما انزل بعلم الله قوله وكل ما سالتموه واختلف
ردوا كذا قل بئسما والوصل صف اى اقطعوا لفظ كل ما المقرون بسالتموه فى سورة ابرهيم فى قوله تع
واتيكم من كل ما سالتموه واختلف فى كل ما المقرون بردوا واختلف ايضا فى قوله تع قل بئسما
يامركم به ايمانكم فى سورة البقرة واليه اشار بقوله كذا قل بئسما اى مثل كل ما ردوا قل بئسما فى
الاختلاف واعلم انه قد اختلف ايضا فى قوله تع كل ما دخلت امة لعنت اختها فى الاعراف
وفى قوله تع كل ما جاء امة رسولها فى المومنين وفى قوله تعالى كل ما القى فيها فوج فى الملك ولم يتعرض
الناظم لهذا واتفقوا على وصل كل ما فيما سوى هذه الخمسة نحو قوله تع كل ما نضجت جلودهم قوله
خلفتمونى واشتروا فى ما اقطعا اوحى افضتم واشتهت يبلوا معا ثانى فعلن وقعت روم كلا
تنزيل شعرا وغيرها صلا اى صل لفظ بئسما المقرون بلفظ خلفتمونى فى قوله تع قال

تنزيل ظلة وغير ذى صلا

واختلف فى قوله كل ما ردوا الى الفتنة اركسوا فى سورة النسا واليه اشار بقوله ردوا اى ... [illegible]

بيسما خلفتموني من بعدي في سورة الاعراف ولفظ اشتروا في قوله تع بيسما اشتروا به انفسهم
وقل بيسما يامركم في سورة البقرة واقطع غير هذه الثلثة كقوله تع ولبيس ما شروا به انفسهم
قوله خلفتموني مجرور بتقدير في والعامل صنف المتقدم في البيت السابق اي صنف الوصل
في خلفتموني والمعنى اجعل لفظ بيسما موصوفا بالوصل في هذين الموضعين. قوله فيما اقطعا
اي اقطع لفظ فيما في هذه المواضع وهي احد عشر الاول في قوله تع قل لا اجد في ما اوحي الي
في سورة الانعام واليه اشار بقوله اوحي والثاني في قوله تعالى لمسكم في ما افضتم في سورة
النور واليه اشار بقوله افضتم والثالث في قوله تع وهم في ما اشتهت انفسهم خالدون
في سورة الانبياء واليه اشار بقوله اشتهت والرابع في سورة المائدة بقوله تع ولكن
ليبلوكم في ما اتيكم في سورة المائدة والخامس في قوله تع درجات ليبلوكم في ما اتيكم
في سورة الانعام واليهما اشار بقوله يبلوا معا والسادس في قوله تع في ما فعلن
في انفسهن من معروف واليه اشار بقوله ثاني فعلن احترازا عن الاول فانه موصول
وهو قوله تع فيما فعلن في انفسهن بالمعروف والسابع قوله تع وننشئكم في ما لا تعلمون
واليه اشار بقوله وقعت اي في سورة الواقعة والثامن في قوله تع من شركاء في ما
رزقناكم في سورة الروم واليه اشار بقوله روم والتاسع في قوله تع ان الله يحكم
بينهم في ما هم فيه يختلفون والعاشر في قوله تع انت تحكم بين عبادك في ما كانوا فيه يختلفون
في سورة الزمر واليهما اشار بقوله كلا تنزيل والحادي عشر في قوله تع اتتركون في ما
ههنا امنين في سورة الشعراء واليه اشار بقوله شعرا قوله في ما اقطعا فقطعا امر
مؤكد بالنون الخفيفة المنقلبة الفا للضرورة ومتعلق فيه وفيما مفعول مقدم عليه ولا
قوله وغيرها صلا اي صل غير هذه المذكورات كقوله تع ليحكم بينهم فيما كانوا فيه يختلفون
قوله فاينما كالنحل صل ومختلف في الشعراء الاحزاب والنسا وصف اي صل لفظ
فاينما تولوا فثم وجه الله في سورة البقرة وعلم كونه في سورة البقرة من الفاء في فاينما
وصل لفظ اينما ايضا في قوله تع اينما يوجهه لا يات بخير في سورة النحل واليه اشار بقوله
كالنحل اي كما تصل في النحل واختلف في قوله تع اينما كنتم تعبدون من دون الله في سورة
الشعراء وفي قوله تعالى اينما ثقفوا اخذوا وقتلوا تقتيلا في سورة الاحزاب وفي قوله تع اينما
تكونوا يدرككم الموت في سورة النساء وقوله وصف اي وصف الخلاف في هذه الثلاث

وفي بعض النسخ اقتصر والمعنى واحد واعلم ان اكثر المصاحف على قطع هذه الثلاثة
واقطع في غير هذه الخمسة كقوله تع اينما كنتم تشركون من دون الله قالوا ضلوا في سورة غافر
قوله وصل فالم هود الن نجعلا نجمع كيلا تحزنوا تاسوا على حج عليك حرج وقطعهم
عن من يشاء من تولى يوم هم اي صل لفظ فالم الذي في سورة هود في قوله تع فالم يستجيبوا
لكم فاعلموا وصل لفظ الن المقرون بنجعل في قوله تع الن نجعل لكم موعدا في سورة الكهف والمقرون
بنجمع في قوله تع الن نجمع عظامه في سورة القيمة واقطع غيرهما كقوله تع ان لن ينقلب الرسول
وصل لفظ كيلا المقرون بتحزنوا في قوله تع لكيلا تحزنوا على ما فاتكم في سورة ال عمران والمقرون بتاسوا
في قوله تع لكيلا تاسوا على ما فاتكم في سورة الحديد وصل ايضا في قوله تع لكيلا يعلم من بعد علم شيا في
سورة الحج وصل ايضا المقرون بعليك حرج في قوله تع لكيلا يكون عليك حرج في سورة الاحزاب
واقطع بغير هذه الاربعة كقوله تع لكيلا يكون على المومنين حرج في سورة الاحزاب قوله وقطعهم
اي وقطع القراء النقلة لفظ عن من المقرون بيشاء وتولى ثابت في سورة النور في قوله تع
ويصرفه عن من يشاء يكاد سنا برقه وفي سورة النجم في قوله تع فاعرض عن من تولى عن ذكرنا
ولم يات غيرهما وقطع يوم هم اتاكن الميم وقفا ووصلا ثابت ايضا في قوله تع يوم هم بارزون
لا يخفى وفي قوله تع يوم هم على النار يفتنون وانما قيدنا بالساكن الميم احترازا من متحرك الميم كقوله تع
يومهم الذي فيه يصعقون في سورة الطور فانه موصول قوله ومال هذا والذين هولا تحين في الامام صل ووهلا
صل وقيل لا اي وقطع مال ثابت في سورة الكهف في قوله تع ويقولون يا ويلتنا مال هذا الكتاب في سورة
الكهف وفي قوله تع مال هذا الرسول ياكل الطعام في سورة الفرقان واليهما اشار بقوله هذا اي مال
المقرون بلفظ هذا وفي قوله تع فمال الذين كفروا قبلك مهطعين في سورة المعارج واشار اليه بقوله
والذين اي المقرون بلفظ الذين وفي قوله تع فمال هولاء القوم لا يكادون في سورة النساء واليه اشار
بقوله هولاء اي المقرون بلفظ هولاء واعلم ان نافعا وابن كثير وابن عامر وعاصما وحمزة يقفون
على اللام اتباعا للرسم وابا عمرو يقف على ما والكسائي يجوز الامرين وما عدا هذه الاربعة موصول كقوله
وما لاحد عنده من نعمة تجزى قوله تحين في الامام اي صل التاء بلفظ حين في قوله تع ولات حين مناص
في سورة ص هكذا رسم في المصحف الامام قوله وقيل لا اي وقيل لا يتصل هكذا رسم في ساير المصاحف واعلم
ان القراء يقفون على الهاء الا الكسائي فانه يقف على التاء موافقا للرسم وذكر امام الجعبري ان هذا
الاختلاف انما يكون اذا كان التاء منفصلا عن حين واما اذا كان متصلا كما في رسم الامام

فينبغي ان يوقف على او يبتدى بلفظ عليهن وبه قال ابو عبيد رحمه الله قوله و ذ نوهم وكالوهم ووصل كذا كمن الها ويا لا تفصل اى صل لفظى زنوهم وكالوهم اى وزنوهم يخسرون في سورة التطفيف اى اكتب بعد واو الجمع الفا فلا يجوز الوقف على الواو بل على هم بخلاف في قوله تع واذا ما غضبوا هم يغفرون في سورة الشورى حق لكذا كمن الرايي لا تفصل الكلمة التي دخلت عليها الالف واللام منهما نحو العالمين والرحمن والمستقيم فلا يجوز الابتداء بلفظ عالمين منفصلا عن الالف واللام كما يجوز الفصل في الرسم وكذا لا تفصل الكلمة عن هاء التنبيه قراءة ورسما نحو هاء نتم هولاء وكذا عن حرف النداء نحو يا بني آدم ويا عيسى ويا ادم قوله ورحمت الزخرف بالتاء زبر الاعراف روم هود كاف البقرة اي لفظ رحمت الذي في سورة الزخرف كتبه الصحابة بالتاء وهو في قوله تع اهم يقسمون رحمت ربك قوله تع ورحمت ربك خير مما يجمعون وفي سورة الاعراف في قوله تع ان رحمت الله قريب من المحسنين وفي سورة الروم في قوله تع فانظر الى اثار رحمت الله كيف يحيي الارض بعد موتها وفي سورة هود في قوله تع رحمت الله وبركاته عليكم اهل البيت وفي سورة مريم في قوله تع كهيعص ذكر رحمت ربك وعبر عنها بكاف وفي سورة البقرة في قوله تع ان الذين امنوا والذين هاجروا وجاهدوا في سبيل الله اولئك يرجون رحمت الله وما سوى هذه السبعة بالهاء كقوله تع ام عندهم خزائن رحمة ربك العزيز الوهاب في سورة ص قوله نعمتها ثلاث نحل ابرهم معا اخيرات عقود الثاني لقمن ثم فاطر كالطور عمران لعنت بها والنور اي رسم لفظ نعمت بالتاء في احد عشر موضعا الاول في سورة البقرة في قوله تع واذكروا نعمت الله عليكم وما انزل عليكم واليه اشار بقوله نعمتها اي نعمة البقرة والثاني والثالث والرابع في سورة النحل اواخرها في قوله تع افبالباطل يؤمنون وبنعمت الله هم يكفرون وفي قوله تع يعرفون نعمت الله ثم ينكرونها وقوله تع واشكروا نعمت الله ان كنتم اياه تعبدون واليه اشار بقوله ثلث نحل والخامس والسادس في اخر السورة ابرهيم في قوله تع الم تر الى الذين بدلوا نعمت الله كفرا وقوله تع وان تعدوا نعمت الله لا تحصوها واليه اشار بقوله ابرهم معا اى كلاهما ابرهم لغة في ابرهيم وانما قال اخيرات احترازا عن الاوايل فانهما بالهاء كقوله تع اذكروا نعمة الله عليكم اذ انجاكم من ال فرعون في سورة ابرهيم وقوله تع وان تعدوا نعمة الله لا تحصوها ان الله لغفور رحيم في سورة النحل والسابع في سورة المائدة في قوله تع يا ايها الذين امنوا اذكروا نعمت الله عليكم اذ هم قوم واليه اشار بقوله عقود الثاني اى المعروف بلفظ هم وفي بعض النسخ ثم بضم الثاء اى ثم لقمن وقيد بالثاني احترازا عن الاول فانه بالهاء كقوله تع واذكروا نعمة الله عليكم وميثاقه الذي واثقكم به والثامن في سورة لقمن في قوله تع الم تر ان الفلك تجري في البحر بنعمت الله والتاسع في سورة فاطر في قوله تع يا ايها الذين امنوا اذكروا نعمت الله عليكم هل من خالق غير الله والعاشر في

سورة

١٧٤

سورة الطور في قوله تع فذكر فما انت بنعمت ربك بكاهن ولا مجنون والحادي عشر في سورة ال عمران في قوله تع واذكروا نعمت الله عليكم اذ كنتم اعداء واليه اشار بقوله عمران وما سواها بالهاء كقوله تع واما بنعمة ربك فحدث قوله لعنة بها اى رسم لفظ لعنت بالتاء في سورة ال عمران في قوله تع ثم نبتهل فنجعل لعنت الله على الكاذبين وفي سورة النور في قوله تع والخامسة ان لعنت الله عليه ان كان من الكاذبين وقوله والنور معطوف على الضمير المجرور في بها على الشذوذ وما سوى هذين بالهاء كقوله تع فاذن مؤذن بينهم ان لعنة الله على الظالمين في سورة الاعراف قوله وامرات يوسف وعمران القصص تحريم معصيت بقد سمع يخص اى رسم لفظ امرات بالتاء اذا اضيفت الى زوجها وهي في سبعة مواضع الاول والثاني في سورة يوسف في قوله تع وقال نسوة في المدينة امرات العزيز تراود وقوله تع وقالت امرات العزيز الان والثالث في سورة ال عمران في قوله تع اذ قالت امرات عمران رب اني نذرت والرابع في سورة القصص في قوله تع وقالت امرات فرعون قرت عين والخامس والسادس والسابع في سورة التحريم امرات نوح وامرات لوط وامرات فرعون وما سواها بالهاء كقوله تعالى وان كان رجل يورث كلالة او امرأة وله اخ واعلم ان قوله امرات مرفوع بالابتداء وخبره محذوف ومنها امرات اى من المرسومة بالتاء كلمة امرات في المواضع المعينة قوله يوسف مبتدا خبره محذوف اى محلها سورة يوسف وقوله وعمران القصص تحريم معطوفات حذف حرف العطف للوزن قوله معصيت اى من الالفاظ المرسومة بالتاء لفظ معصيت في سورة المجادلة قوله تع في الموضعين واليه اشار بقوله بقد سمع يخص اى يخص بهذه السورة قوله شجرت الدخان سنت فاطر كلا والانفال واخرى غافر اى تم رسم بالتاء لفظ شجرت في سورة الدخان في قوله تع ان شجرت الزقوم طعام الاثيم وفي غيرها بالهاء كقوله تع اذلك خير نزلا ام شجرة الزقوم في سورة الصافات ومنه لفظ سنت في سورة الفاطر في قوله تعالى فهل ينظرون الا سنت الاولين فلن تجد لسنت الله تبديلا ولن تجد لسنت الله تحويلا والى هذه الثلاثة اشار بقوله كلا قوله و الانفال اى في سورة الانفال في قوله تع فقد مضت سنت الاولين قوله واخرى غافر اى في اخر سورة المؤمن في قوله تعالى سنت الله التي قد خلت في عباده قوله واخرى بيان لمحله لا للاحتراز عن الاول وما سوى هذه السبعة بالهاء كقوله تعالى

الكلمات ص

معصيت الرسول ص

سنة من قد ارسلنا في سورة بني اسرائيل قوله قرت عين جنت في وقعت
فطرت بقيت وابنت وكلمت اوسط الاعراف وكلا اختلف جمعا وفردا فيه بالتاء عرف
اي مما رسم بالتاء لفظ قرت في قوله تعالى قرت عين لي ولك في سورة القصص باضافته الى لفظ
عين احترازا عن المضاف الى لفظ اعين كقوله تعالى وذرياتنا قرة اعين في سورة الفرقان
فانه بالهاء ومنه لفظ جنت في سورة الواقعة في قوله تعالى فروح وريحان وجنت نعيم وغيرها
بالهاء كقوله تعالى قل اذلك خير ام جنة الخلد في سورة الفرقان ومنه لفظ فطرت في قوله تعالى
فطرت الله التي فطر الناس في سورة الروم ومنه لفظ بقيت غير المنون في قوله تعالى بقيت الله خير لكم
في سورة هود وقيدنا بغير المنون ليخرج غير المنون كقوله تعالى وبقية مما ترك ال موسى
واولوا بقية ينهون فانهما بالهاء ومنه لفظ ابنت في قوله تعالى ومريم ابنت عمران التي احصنت
وليس غيرها ومنه لفظ كلمت اوسط الاعراف في قوله تعالى وتمت كلمت ربك الحسنى على بني
اسرائيل وغيرها بالهاء كقوله تعالى وكلمة الله هي العليا ولم يحترز بقوله اوسط عن الاول
والاخر اعلم ان كلمت التي في الانعام ايضا بالتاء ولم يصرح الناظم هيهنا لكونها مندرجة في كلها
قوله وكلا اختلف اي كل لفظ اختلف القراء في جمعه بالالف والتاء وافراده عرف فيه رسم
بالتاء ليشتمل القراءتين وذلك في اثني عشر موضعا الاول في سورة الانعام كقوله تعالى وتمت
كلمت ربك صدقا وعدلا قرا عاصم وحمزة وكسائي بالتوحيد والباقون بالجمع والثاني
والثالث في سورة يونس في قوله تعالى وكذلك حقت كلمت ربك على الذين فسقوا وقوله تعالى
ان الذين حقت عليهم كلمت ربك لا يومنون قرا نافع وابن عامر بالجمع والباقون بالتوحيد
والرابع والخامس والسادس في سورة يوسف كقوله تعالى ايات للسائلين قرا ابن كثير بالتوحيد
والباقون بالجمع وقوله تعالى والقوه في غيابت الجب وان يجعلوه في غيابت الجب قرا نافع
بالجمع والباقون بالتوحيد والسابع في سورة العنكبوت لولا انزل عليه ايت من ربه
قرا ابن كثير وابو بكر وحمزة وكسائي بالتوحيد والباقون بالجمع والثامن في سورة سبا
قوله تعالى وهم في الغرفات امنون قرا حمزة بالتوحيد والباقون بالجمع والتاسع في سورة فاطر
قوله تعالى فهم على بينت منه قرا ابن كثير وابو عمرو وحفص وحمزة بالتوحيد والباقون بالجمع والعاشر
في سورة الغافر وكذلك حقت كلمت على الذين كفروا قرا نافع وابن عامر بالجمع والباقون بالتوحيد
والحادي عشر في سورة فصلت قوله تعالى وما تخرج من ثمرات من اكمامها قرا نافع وابن عامر

وحفص

وحفص بالجمع والباقون بالتوحيد والثاني عشر في سورة المرسلات في قوله تعالى كالقصر كانه
جمالت صفر قرا حفص وحمزة وكسائي بالتوحيد والباقون بالجمع قوله
وابدا بهمز الوصل من فعل بضم ان كان ثالث من الفعل يضم والكسر
حال الكسر والفتح وفي لاسماء غير اللام كسرها وفي ابن مع ابنة امرئ واثنين
وامرأة واسم مع اثنتين اي اذا بدات بفعل فيه همزة وصل فلا يخلوا اما ان يكون
حرف الثالث مضموما اولا فان كان مضموما فضم الهمزة ايضا اذا بدات كقوله تعالى
انكن انت وادخلوا الجنة واجتثت من فوق الارض واليه اشار بقوله ان كان ثالث
من الفعل يضم وان لم يكن الحرف الثالث مضموما فاكسر الهمزة في الابتداء كقوله تعالى ارحمهما
كما ربياني صغيرا انقلب على وجهه استحوذ عليهم الشيطان انفطرت انشقت ائتوا
صفا ارجع الى ربك واليه اشار بقوله واكسره حال الكسر والفتح اي اكسر همزة الوصل
في الابتداء حال كسر الحرف الثالث وفتحه قوله وفي الاسماء اي اذا بدات بالاسماء التي فيها
همزة وصل غير ذي اللام فالحكم كسر الهمزة ثابت ايضا نحو انتقام وابتغاء الفتنة و
اختلاف الليل وقوله غير اللام اي كسر الهمزة ثابت في جميع الاسماء غير اسماء التي
دخلت عليها الالف واللام فان الهمزة فيها تفتح في الابتداء لكثرة استعمالها نحو الحمد
لله رب العالمين والحج اشهر والذين والصادقون والتائبون وكسر همزة الوصل ثابت
ايضا في لفظ ابن وابنت في الواحد والتثنية وامرئ واثنين وامرأة و
وتثنيتها واسم واثنتين مثل ابن مريم وابني ادم بالحق وابنت عمران وابنتي
هاتين وان امرؤ هلك ليس له ولد وامرأة سوء واثنين اذ هما في الغار واثنا عشر شهرا
وامرات العزيز وامرأة مومنة وامرأتين تذودان واسمه احمد واسمه يحيى واسمه
المسيح وفيها اسمه وسعى في خرابها واثنتين فلهن ثلثا ما ترك واثنتا عشرة عينا
قوله وحاذر الوقف بكل الحركة الا اذا رمت فبعض الحركة
الا بفتح او بنصب واشمم اشارة بالضم في رفع وضم اي احذر الوقف
بالحركة التامة اي لا يجوز الوقف على الحركة التامة في الروم وغيره اما الوقف على الحركة الناقصة
فيجوز في الروم دون غيره لان حقيقة الروم هو التلفظ ببعض الحركة مع صوت خفي واليه
اشار بقوله الا اذا رمت فبعض الحركة وقدروا ذلك البعض بالثلث او الثلثين وانما قلنا

في الوقف احترازا عن الاختلاس لانه لا فرق عند البعض بين الروم والاختلاس الا باختصاص
الروم بالوقف دون الاختلاس كقوله تعالى فنعما هي على قراءة ابي عمرو وقالون وابي بكر فان فيه
الاختلاس دون الروم وعند البعض الاختلاس خلف الحركة اي التلفظ بالحركة التامة ولكن
السامع لا يميز بين الاتيان ببعض الحركة وبين الاتيان بالحركة التامة لسرعته قوله
الا بفتح او بنصب اشار الى شرط الروم اي لا يجوز الوقف بالروم اذا كان حرف
الموقوف عليه مفتوحا مثل العالمين ويعلمون ولا ريب ونزل او منصوبا مثل
احدا واستحق ولن ندعو وعلموه بان الفتح لا يتجزى بخلاف الضم والكسر
فانهما يتجزيان ولو اكتفى بالفتح لكان اولى لان الفتح يشمل النصب ايضا ولان القراء
لا يميزون بين الفتح والنصب ولانه يوهم ان الروم لا يجوز في قوله تعالى ان المسلمين و
المسلمات والقانتين والقانتات وغيرهما لصدق النصب على كسر التاء فعلم
من هذا ان محل الروم هو الحرف المضموم نحو نستعين وتشاء وسواء وصم وبكم
عمي والمكسور نحو يوم الدين وليلة القدر وهؤلاء وابي لهب قوله واشم اي قف
بالاشمام كما يجوز بالروم والاسكان المحض لكن ينبغي للقاري ان يعرف حقيقة
الاشمام ومحله واما حقيقته فهو اسكان الحرف الموقوف عليه فضم الشفتين بلا
صوت اعني ان تضم الشفتين عقيب الاسكان من غير اسماع صوت حال ضم الشفتين
حتى يتميز من الروم ولهذا قالوا الروم يسمع والاشمام يرى ولا يسمع والى حقيقته
اشار الناظم بقوله اشارة بالضم اي بضم الشفتين واما محله فهو حرف المتحرك بحركة الضم
واليه اشار بقوله في رفع وضم ولو اكتفى بالضم لكان جيدا لما مر مثال المرفوع قوله تعالى
الم ذلك الكتاب والركتاب والله الله لا اله الا هو الحي القيوم ولا شفيع يطاع ومثال
المضموم انك ولله الامر من قبل ومن بعد واعلم انه لا يجوز الروم والاشمام في تاء
التانيث الموقوف عليها هاء نحو الحاقة ودابة والشوكة ومستبشرة وانما قلنا الموقوف
عليها هاء احترازا عن الموقوف عليها تاء نحو ذكر رحمت فانظر الى آثار رحمت بعضها
بعضا سخريا ورحمت واذا وقفت على لفظ رحمت اختيارا او اضطرارا فانه لا يجوز
الروم والاشمام واما الاشمام في المضموم والروم في المكسور والمضموم ولا يجوز الاشمام
والروم ايضا في ميم الجمع نحو انتم الاعلون واولئك هم الظالمون واخرجوا انفسكم

وكذلك

وكذلك لا يجوزان في حرف المتحركة العارضة حركته نحو يومئذ وحينئذ وانذر الناس
ولا تنسوا الفضل بينكم وهذا على راي الاكثرين قوله وقد تقضى نظمي المقدمة
مني لقاري القرآن تقدمه اي وقد تم نظمي الذي هو مقدمة في التجويد حال
كونها تقدمة مني لقاري القرآن التقدمة التحفة قوله والحمد لله لها ختام
ثم الصلوة بعد والسلام اي قولي الحمد لله ختام المقدمة والختام ما
يختم به الشيء ثم الصلوة والسلام على النبي صلعم وعلى اله بعد الحمد ختام لها
ايضا تم الكتاب بعون الملك الوهاب والحمد لله رب العالمين والصلوة و
السلام على نبيه محمد واله اجمعين وقد وقع الفراغ من تمتين هذا النسخة
المباركة الشريفة في اخر ليلة الاحد من شهر المبارك ذي حجة حجة ثمان وعاشر وثمانمائة

قال النبي عليه السلام
من اكل الرمان انار الله قلبه

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

مفصل
کتب موضوع ابو...

کتابی کتابی کتابی
نحو ساطعی شرح

کتابی کتابی کتا...
دیگر
در نحو غایة الفصول سر...

کتابی کتابی کتابی ک...
بدایه ... فارسی
الهدیه العاقلین در نحو

کتابی کتابی کتابی
وقف دیگر مجموعه
اول اولدار اولدار
ماده

۱۷۸

فایده

این بیت نه حرف را با الف در دایره سه مخرج جست حلق و دهان و لب و بقولی نه مخرج جهت

حلق و دهان و مخرج با آسله و ذلق و نطع و لثه و شفه و هوا

ازو کوشش بمخرج باشند دور آخر زبان

لها فرو آورده جنبه است حروف لهوی دو حرفست ق ک

اسله یعنی زبان تیز زبان باشند

نطع کام زبان

مخرج منتق از مخارج حرفست و مخارج حالفت باشد چنانکه

ذلقی سه حرفست ر ل ن و بعضی ط د ت ذلقی گویند ر ل را لغوی و این درست است و سه حرفست ط د ت

و نطعی سه حرفست

و هوایی سه حرفست اوی آخر

اول حلق همزه ها میان حلق ع حا

حلق غ خ علصمات ق ک علکنش

اول حلق غ خ علصمات اول هاست و علکه آخر هاست سوی دهان

ش ج ی مخرجیت و بقول بعضی هوایست م

مخارج حروف

ص س ز این هر سه حرف از سر زبان آید و باریکی او

میان دندانهای پیشی ن از سر زبانست و آخر دندانهای پیشی و بعضی گفته ن از خیشوم است یعنی آواز بینی

مخرج لام از کرانه زبانست

مخرج تا سر زبان و زیر دندانهای پیشی

ظ ذ ث از درون سر زبانست و بیخ دو دندان پیشین چنانکه سر زبان پاره از دندان بیرون شود

١٨٠

حروفی که از اسامی قرّا می نویسند از بهر اختصار

نافع	ابن کثیر	ابوعمرو	ابن عامر
ع	ر	و	م

عاصم	حمزه	کسائی
م	ه	ی

راویان عاصم

حفص	ابوبکر
ص	ب